

Katarína Gešková (ed.)

Žalobné právo

Zborník z medzinárodného
vedeckého kongresu
Trnavské právnické dni

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

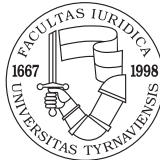

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivates. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mena autora a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Katarína Gešková (ed.)

ŽALOBNÉ PRÁVO

ZBORNÍK Z MEDZINÁRODNÉHO
VEDECKÉHO KONGRESU
TRNAVSKÉ PRÁVNICKÉ DNI

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta

TRNAVA 2020

Zborník je výstupom z medzinárodného online vedeckého kongresu Trnavské právnické dni Právna politika a legislatíva: Žalobné právo, ktorý sa konal v dňoch 24. až 25. septembra 2020 v Trnave. Podujatie bolo organizované v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0329/2019 s názvom Žalobné právo v rekodifikovanom civilnom procese na Slovensku, zodpovedná riešiteľka: JUDr. Katarína Gešková, PhD.

Vzor citácie: GEŠKOVÁ, K. (ed.). Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020, Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2020. Trnava: TYPUS UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2020, 272 s., ISBN 978-80-568-0234-2, ISBN 978-80-568-0233-5 (on-line)

Autori

© Bohumil Dvořák, Romana Smyčková, Sandra Meňhartová, Zdeněk Pulkrábek, Róbert Šorl, Petr Smolík, Karin Raková, Petr Dobiáš, Peter Lavický, Klára Hamuláková, Eva Dobrovolná, Alexander Bröstl ml., Alexandra Löwy, Milan Hlušák, Katarína Gešková, 2020

Recenzenti:

prof. JUDr. Bc. Marek Števček, PhD.
JUDr. Dita Frintová, PhD.

Editor:

JUDr. Katarína Gešková, PhD., 2020

Za odbornú, obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

ISBN 978-80-568-0234-2
ISBN 978-80-568-0233-5 (on-line)

PREDHOVOR

Sborník Žalobní právo měl původně vzniknout jako výstup z mezinárodního vědeckého kongresu Trnavské právnické dny, v rámci kterého byla uspořádána sekce Žalobní právo jako součást řešení grantu VEGA č. 1/0329/2019 s názvem Žalobné právo v rekonfigurovanom civilnom procese na Slovensku.

Prezenčnímu uspořádání konference na podzim 2020 zabránilo jediné: regulativní opatření přijatá jak na Slovensku, tak v Česku, i v okolních evropských zemích, na obranu proti pandemii koronaviru.

Škoda. Je chválné, že přihlášení autoři upravili a poskytli své příspěvky pro tisk sborníku. Možná, že v důsledku toho věnovali písemné přípravě větší péči, aby příspěvek dostal podobu článku. Nic však nemůže zcela nahradit živé setkání, diskusi a bezprostřední reakce na přednesené, což pak přináší další podněty pro rozvoj kritického myšlení o tématu. Doufáme proto, že se my všichni, které spojuje zájem o teoretické právní myšlení v různých oborech práva, budeme moci k osvědčené formě konferencí a reálné meziuniverzitní spolupráci opět vrátit. Sebedokonalejší on-line kontakt ji nemůže nahradit.

Nicméně máme před sebou sborník na téma Žalobní právo (v civilistické oblasti), obsahující čtrnáct příspěvků českých a slovenských autorů. O pár myšlenek nad ním se zde chci se čtenářem podělit.

Prvá z nich se týká názvu a obsahu zmíněné konference i sborníku. O žalobním právu ve vlastním smyslu slova pojednává jen jeden z příspěvků (věnovaný hromadnému soudnímu řízení). Všechny ostatní se věnují buď jednotlivým žalobám, nebo jejich druhům a náležitostem, nebo možnostem dispozice žalobou, a podobně.

To však není v rozporu s názvem. Civilní žaloba je výronem (projevem) žalobního práva. Ačkoliv je žaloba v současném pojetí univerzálním a obecným nástrojem uplatňování práva v civilním soudním řízení, přesto se člení na jednotlivé druhy, nebo i na jednotlivé žaloby. Druhy žalob se rozlišují z pohledu procesního, typicky na žaloby na plnění, žaloby určovací, žaloby na vydání rozsudku s konstitutivním účinkem – zkrátka žaloby konstitutivní a ty všechny mají své požadavky.

Jednotlivé žaloby se rozlišují z pohledu hmotněprávního, zde například odpůřčí žaloba, posesorní žaloba, žaloba na vypořádání. Je to totiž právě hmotné právo, které je určující pro výběr relevantních skutečností, pro formulaci žalobního petitu, a možná i jinak. Všechny mají svá specifika hodná hlubšího zpracování a všechny spojuje obecný pojem žaloby jako základního procesního úkonu. Lze tak říci, že sborník pojednávající o různých aspektech různých žalob, je sborníkem o *žalobním právu v širším smyslu*.

Užší (vlastní) smysl pojmu „žalobní právo“ je patrně v moderní době v civilistické oblasti poněkud překonán. Žalobní právo bylo velkým teoretickým pojmem a tématem v 19. století.

Tehdy se teorie zabývala otázkami postavení civilního procesu všeobecně a v rámci toho též otázkou, zda žalobní právo (právo žalovat a žádat o soudní ochranu) je pouhým výronem hmotného subjektivního práva, nebo zda jde o právo samostatné, a v tom případě jaké. Tyto úvahy šly ruku v ruce se zápasem o teoretické osamostatnění civilního procesního práva. V tomto zápasu bylo právě žalobní právo důležitou složkou. Od původně materiálního pojetí žalobního práva, jako aspektu subjektivního práva samého, přes formulování nároku na právní ochranu, až po abstraktní žalobní právo, byly teoretické úvahy na toto téma dovedeny až k druhé polovině dvacátého století. Tehdy byl pojem žalobního práva poněkud odsunut a podřazen rozsáhlejšímu konceptu základních lidských práv a svobod.

Všeobecná deklarace lidských práv (1948) a zejména evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950), k níž se obě naše země připojily v devadesátých letech dvacátého století, zařadila mezi základní lidská práva i právo každého na soudní ochranu a na spravedlivý proces. Tím bylo – podle mého názoru – stvrzeno žalobní právo ve své abstraktní podobě. K jeho realizaci postačí každému subjektu práva (ve smyslu evropské Úmluvy dokonce i non-subjektu) tvrzení o tom, že bylo porušeno, případně jen ohroženo jeho subjektivní soukromé právo, kým bylo porušeno a žádost o jeho soudní ochranu, aby se mu této právní ochrany – samozřejmě za stanovených institucionálních a procesních podmínek – dostalo.

Právo na spravedlivý proces (a tedy i žalobní právo) je subjektivním veřejným právem každého vůči státu. Svůj limit má v tom, že každý může uplatňovat jen svoje vlastní právo a žádat ochranu jen pro sebe. Širší *žalobní právo* (tj. právo žádat o ochranu někoho jiného resp. ochranu jiného než vlastního práva či zájmu) zákonodárce stanoví výslovně, jako výjimku. Ve sporném civilním procesu se tak děje jen ojediněle, v nesporném procesu o něco častěji, z toho důvodu, že do nesporných řízení a práv v nich uplatňovaných více vstupuje veřejný zájem. Reprezentace veřejného zájmu je zpravidla svěřována státnímu zastupitelství (prokuratuře) a v civilním řízení se označuje jako *procesní legitimace*, která v sobě zahrnuje jak žalobní právo (právo žalovat), tak věcnou legitimaci (právo požadovat příznivý výsledek).

Není bez zajímavosti porovnat zde civilní proces se soudně správním procesem: ten používá historicky zavedeného termínu *žalobní legitimace*, který cestou správního soudnictví ingeruje i do soudnictví ústavního. Termín žalobní legitimace ve správním soudnictví má obdobný význam jako žalobní právo, resp. procesní legitimace v civilním procesu. Přes občasné náměty k integraci soudních netrestních procesů bude patrně správné, jestliže si každý z nich ponechá své instituce a svou terminologii.

Teoretický pojem civilního žalobního práva, v současnosti málo užívaný, nezmizel ze světa, ani se nestal obsolentním. Jenom přestal být problematický a nevyvolává pochybnosti. Je však namístě se jím zabývat tam, kde nový fenomén civilního procesu, vyvolaný aktuální společenskou potřebou a nadnárodními vlivy (hromadné žaloby), znovu tu otázku nastoluje. Totiž otázku kdo je, či má být, oprávněn žalovat ne pro sebe (resp. ne jen pro sebe), ale pro další subjekty, v jejich prospěch a jaké procesní zvláštnosti taková žaloba a řízení o ní vyžaduje.

PREDHOVOR

Druhá myšlenka nad předkládaným sborníkem, kterou chci zmínit, je tato: ryze procesualistických studií, sborníků, monografií, je méně, než těch ostatních. Vážím si jich i proto, že jejich autoři musí být nadáni procesualistickým myšlením. To je takové právní uvažování či přístup k tématu, které se nesoustředí na to, „co má být“, ale na to „jak toho právní cestou dosáhnout“. To je podle mne nejen teoreticky zajímavé, ale též prakticky důležité. Myslím, že tento sborník příspěvků takový postulát naplňuje. A také doufám, že najde mnoho shodně uvažujících čtenářů.

Praha, dne 22.11.2020

prof. JUDr. Alena Winterová, CSc.
emeritní profesorka UK v Praze

PREDHOVOR EDITORKY

Publikácia Žalobné právo je súborom príspevkov, ktoré sa venujú rôznym otázkam súvisiacich so žalobou v civilnom procese. Žalobu považuje teória civilného procesu za jeden z najvýznamnejších procesných inštitútov. Práve prostredníctvom žaloby sa osoba, ktorej právo bolo ohrozené alebo porušené, môže domáhať svojej ochrany. Procesné právo reguluje druhy žalôb a určuje pravidlá, ako má žalobca žalovať. Tieto pravidlá majú svoje opodstatnenie preto, aby sa sudy nezaoberali žalobami, ktoré nemajú pre strany sporu právny význam.

Civilné procesné právo upravuje rôzne aspekty žalobného práva a práve im je venovaná táto publikácia. Autori sa prevažne venovali rôznym druhom žalôb, ktoré detailne analyzovali z rôznych pohľadov, ďalej formulácii a určitosti žalobného petitu, zmene žaloby a hromadným žalobám. Ďalšie príspevky sa venovali otázke právneho záujmu a naliehavého právneho záujmu pri určovacích žalobách.

Keďže ide o tému, ku ktorej sa právna veda správa trochu macošsky a ako hlavná téma dlhodobo na konferenciách, ale aj v literatúre, absentuje, je zároveň predmetom grantového projektu VEGA č. 1/0329/19 s názvom Žalobné právo v rekodifikovanom civilnom procese na Slovensku. V rámci tohto grantového projektu sme sa rozhodli publikovať aj tento zborník.

Predkladaná publikácia odráža pestrosť právnych aspektov civilnej žaloby. Osobne sa veľmi teším, že zborník je veľmi dobre vyskladanou mozaikou rôznych problematických otázok, ktoré aktuálne rezonujú v právnej vede, ale aj v právnej praxi. A teším sa ešte viac tomu, že publikácia obsahuje vedecky veľmi hodnotné príspevky od známych a renomovaných autorov.

Všetkým autorom príspevkov, mojím milým kolegom, srdečne ďakujem. Verím, že naše príspevky podnietia odbornú diskusiu a prinesú nové impulzy pre slovenskú a českú legislatívu a aplikačnú prax.

JUDr. Katarína Gešková, PhD.
editorka

OBSAH

BOHUMIL DVOŘÁK

Odpůrčí žaloba 11

ROMANA SMYČKOVÁ, SANDRA MEŇHARTOVÁ

Žaloba o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov 21

ZDENĚK PULKRÁBEK

Žaloby o určení „právní skutečnosti“ [pokus o uchopení předmětu určení podle § 80 OSŘ a § 137 písm. c.) CSP] 39

ROBERT ŠORL

Mnohorakost žalób a neodkladných opatrení spotřebitele proti dohode o zrážkach zo mzdy. Zabezpečovací nástroj riadeného hospodárstva v novom procese a boome ochrany slabšej strany 64

PETR SMOLÍK

Posesorní žaloba – nově v civilním procesu 86

KARIN RAKOVÁ

Spôsoby uplatnenia dedičského práva prostredníctvom žaloby 106

PETR DOBIÁŠ

Specifika žalob podávaných v institucionální arbitráži 120

PETR LAVICKÝ

Koncepční východiska změny žaloby 131

KLÁRA HAMULÁKOVÁ

Žalobní právo a jeho limity v hromadném soudním řízení 158

EVA DOBROVOLNÁ

Určitost žalobního petitu – úvaha nad jedním rozhodnutím Nejvyššího soudu 173

ALEXANDER BRÖSTL ML.

Uplatňovanie nevycíslenej peňažnej pohľadávky v civilnom spore 190

OBSAH

ALEXANDRA LÖWY, SANDRA MEŇHARTOVÁ

Právny záujem v kontexte inštitútu určovacej žaloby 199

MILAN HLUŠÁK

Právny záujem v civilnom sporovom konaní 208

KATARÍNA GEŠKOVÁ

Ako tvoriť ustálenú rozhodovaciu prax o naliehavom právnom záujme 240

ODPŮRČÍ ŽALOBA

ACTIO PAULIANA (OBJECTIONABILITY ACTION)

Bohumil Dvořák*

Abstrakt: Problematika odpůrčí žaloby se v české právní vědě bohužel netěší velkému zájmu. Spíše za výjimku tak můžeme považovat Knappovu práci z roku 1992, v níž se autor odporovatelnosti a odpůrčí žalobě zvláště věnoval a dospěl k závěrům, které výrazně ovlivnily právní praxi. Relevance názorů Viktora Knappa byla potvrzena přijetím občanského zákoníku v roce 2012, v němž se prosadila jím zastávaná koncepce relativní neúčinnosti. Máme však za to, že právní věda je povinna kriticky přezkoumávat jakékoliv právní názory, třeba by byly zastávány předními vědeckými autoritami a většinově přijaty praxí. Předkládaný příspěvek představuje takový kritický pokus.

Klíčová slova: odpůrčí žaloba, odporovatelnost, právní jednání, uspokojení věřitele, konstitutivní rozhodnutí, žalobní petit

Abstract: Unfortunately, the issue of objectionability action does not enjoy much interest in Czech legal science. As an exception we can consider Knapp's work from 1992, in which the author paid special attention to objectionability and objectionability action and reached conclusions that have significantly influenced legal practice. The relevance of Viktor Knapp's views was confirmed by the adoption of the Civil Code in 2012, which enforced his concept of relative ineffectiveness. We believe that legal science is obliged to critically examine any legal opinion, perhaps held by leading scientific authorities and largely accepted by practice. This paper represents such a critical attempt.

Key words: objectionability action, objectionability, legal action, satisfaction of the creditor, constitutive decision, plaintiff's petition

1. ÚVODEM

Z akademické sféry lze občas zaslechnout povzdechy nad skutečností, že praxe, zejména justiční, v některých případech jen nedostatečně reflektuje doktrinní diskuse a sverepě trvá na svých neobhajitelných názorech.¹ Těmto stížnostem nelze upřít jistou oprávněnost.² Vyskytuje se však i jiný extrém. Jsou jím případy, kdy právní praxe přistupuje k některým doktrinním závěrům naopak až příliš vstřícně, nekriticky, a bez hlubšího promyšlení je přijímá. Následky takového postoje mohou být stejně škodlivé jako následky přístupu, který právní doktrínu ignoruje; v obou případech se negativně projeví na právním postavení nositelů subjektivních práv.

Máme za to, že nekritické přijetí názorů uznávaného teoretika Viktora Knappa ze strany soudní a legislativní praxe bohužel negativně ovlivnilo institut odporovatelnosti, resp. relativní neúčinnosti, jak se v českých zemích vyvíjel (a vyvíjí) po svém znovuzavedení v roce

* JUDr. Bohumil Dvořák, Ph.D., LL.M., Katedra občanského práva, Právnická fakulta Karlovy univerzity v Praze, soudce Nejvyššího soudu České republiky

¹ KOTÁSEK, J. Editorial. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2017, č. 3, s. 373.

² Ve vztahu k problematice dokazování tzv. negativních skutečností srov. PULKRÁBEK, Z. Znovu a trochu jinak o dokazování negativních skutečností. *Právní rozhledy*, 2018, č. 1, s. 17.

1991.³ Viktor Knapp své vlivné myšlenky k této problematice publikoval již několik měsíců po té, co první polistopadová úprava odporovatelnosti (§ 42a obč. zák.) vstoupila v účinnost.⁴ Závěry, ke kterým dospěl, se přitom v mnoha případech lišily od pojetí traktovaného v učebnici občanského práva, jež vznikla v první polovině 50. let pod jeho hlavní redakcí.⁵ Na vině přitom nemohla být odlišná koncepce právní úpravy, neboť odporovatelnost – či spíše její torzo – byla po pádu komunistického režimu do tehdejšího občanského zákoníku převzata právě z civilního kodexu z roku 1950.⁶ Pozdní Knappovy názory k odporovatelnosti se dodnes projevují nejen v justiční praxi, ale zapůsobily dokonce i na demokratického zákonodárce, jenž v roce 2012 přijímal nový občanský zákoník.

O které Knappovy závěry konkrétně jde? V příspěvku se věnuji těm, které se přímo dotýkají odpůrcí žaloby. Lze je rozdělit do tří problémových okruhů:

- Jaký nárok je odpůrcí žalobou uplatňován?
- Jaká je povaha odpůrcí žaloby?
- Jak zní petit odpůrcí žaloby?

2. K POVAZE ODPŮRČÍHO NÁROKU

Napřed je nutné uvést, že Knapp rozlišoval mezi pojmy odporovatelnosti a relativní neúčinnosti. První považoval za procesní institut, druhý za institut hmotného práva.⁷ Z historického a komparativního pohledu bylo však lze považovat uvedené rozlišování na začátku 90. let za překonané. Krčmář jej kritizoval již v době první republiky.⁸ O nepotřebnosti dichotomie odporovatelnosti a relativní neúčinnosti svědčí snad nejlépe fakt, že nová německá úprava odpůrcího práva z roku 1994⁹ pojem relativní neúčinnosti (něm. *relative Unwirksamkeit*) vědomě opustila.¹⁰ Stoupence nemá ani v Rakousku.¹¹

Při odlišování pojmů relativní neúčinnosti a odporovatelnosti vycházel Knapp z toho, že relativní neúčinností právního jednání se rozumí „specifický případ jeho relativní vadnosti, spočívající ve fikci, že platný právní úkon nezpůsobil právní následky, že se prostě vůči někomu (vůči věřiteli) na věc hledí tak, jako by ten úkon nebyl“.¹² Autor tak výslovně zařazuje relativní

³ Novela č. 509/1991 Sb., vstoupila v účinnost dne 1. 1. 1992. Na Slovensku je v současné době odporovatelnost upravena v § 42a a § 42b zákona č. 40/1964 Zb.

⁴ Srov. KNAPP, V. *Odporovatelnost. Právo a zákonnost*, 1992, č. 7, s. 377 a násl.

⁵ KNAPP, V. a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek I (obecná část – práva věcná)*. Praha: Orbis, 1953, s. 139 a násl.

⁶ Tzv. střední občanský zákoník (zákon č. 141/1950 Sb.) upravoval odporovatelnost v ustanoveních § 46 a násl.

⁷ KNAPP, V. *Odporovatelnost. Právo a zákonnost*, 1992, č. 7, s. 377.

⁸ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské III. Právo obligační*. Praha: nákladem spolku „Všehrd“, 1929, s. 62.

⁹ Gesetz über die Anfechtung von Rechtshandlungen eines Schuldners außerhalb des Insolvenzverfahrens ze dne 5. října 1994.

¹⁰ KIRCHHOF, H.-P. *Münchener Kommentar zum Anfechtungsgesetz*. §§ 1 – 20. München: C. H. Beck, 2012, s. 8-9, marg. č. 29.

¹¹ KOZIOL, H. *Grundlagen und Streitfragen der Gläubigeranfechtung*. Wien, New York: Springer-Verlag, 1991, s. 43.

¹² KNAPP, V. *Odporovatelnost. Právo a zákonnost*, 1992, č. 7, str. 378.

neúčinnost mezi následky vad právních jednání, podobně jako např. neplatnost.¹³ Odporovatelnost jako procesní institut má pak být pouze „*reflexem*“ takové neúčinnosti, neboli právem věřitele „*domáhat se na soudu právní neúčinnosti právního úkonu*“.¹⁴ Právě toto pojetí se následně prosadilo v judikatuře Nejvyššího soudu, který smysl odpůrčí žaloby z hlediska věřitele spatřuje v tom, „*dosáhnout rozhodnutí soudu, kterým by bylo určeno, že je vůči němu neúčinný dlužníkem učiněný právní úkon*“.¹⁵

Názor rozlišující relativní neúčinnost a odporovatelnost je však nesprávný. Vychází z tzv. teorie věcného účinku (něm. *Dinglichkeitstheorie*), která v zemi svého vzniku¹⁶ nemá v současné době již žádné zastánce.¹⁷ V české literatuře její kritiku podali Pulkrábek¹⁸ a Janoušková,¹⁹ na jejichž argumentaci lze v podrobnostech odkázat.²⁰ Za podstatný lze považovat závěr, že k tomu, aby bylo dosaženo účelu odpůrčího práva, není relativní neúčinnosti vůbec zapotřebí.²¹ Jaké subjektivní právo tak úprava odporovatelnosti věřiteli vlastně poskytuje?

Z hlediska obsahu odpůrčího práva věřitele je podstatné nikoliv ustanovení § 589 odst. 1 o. z., které, jak naznačeno, vychází z překonané teorie o věcněprávních účincích odporu, nýbrž ustanovení § 595 odst. 1 o. z., podle kterého naplnění jedné ze skutkových podstat odporovatelnosti zakládá primárně věřitelovo právo domáhat se uspokojení pohledávky z toho, co ušlo z dlužníkovu majetku, sekundárně pak právo na peněžitou náhradu. Takový odpůrčí nárok nesměřuje vůči dlužníkovi, ale vůči osobě, která s dlužníkem jednala a měla z takového jednání prospěch (§ 594 odst. 1 o. z.). Tato osoba se tradičně nazývá odpůrcem.²²

Situace věřitele tak vypadá následovně:

- vůči dlužníkovi, který jej zkrátil, disponuje vykonatelnou pohledávkou;
- dlužník není schopen pohledávku věřitele ze svého majetku uspokojit;
- vůči odpůrci věřitel nemá pohledávku, ale (primárně) pouze právo na její uspokojení z toho, co ušlo z dlužníkovu majetku, případně (sekundárně) právo na náhradu.

Ve vztahu věřitele a odpůrce můžeme shledat jistou podobnost s poměrem věřitele a ručitele, resp. zástavního dlužníka. Jsou zde ovšem i rozdíly. Vůči ručiteli má věřitel rovněž

¹³ To se odrazilo i na systematice současného občanského zákoníku, jak správně poukazuje PULKRÁBEK, Z. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419 – 654*. Praha: Leges, 2014, s. 793, marg. č. 32.

¹⁴ KNAPP, V. *Odporovatelnost. Právo a zákonost*, 1992, č. 7, str. 377.

¹⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 1999, sp. zn. 31 Cdo 1704/98, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 27/2000.

¹⁶ Za jejího tvůrce je označován HELDWIG, K. *Anfechtungsrecht und Anfechtungsanspruch nach der Konkursordnung. Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß*, 1899 (sv. 26), s. 474 a násl., zvláště s. 478 – 479.

¹⁷ Tak i Gaul, in: GAUL, H. F., SCHILKEN, E., BECKER-EBERHARD, E., LAKKIS, P. *Zwangsvollstreckungsrecht*. 12. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 609, marg. č. 18 – 19.

¹⁸ PULKRÁBEK, Z. Obsah odpůrčího nároku podle občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 41.

¹⁹ JANOUŠKOVÁ, A. *Relativní neúčinnost právních jednání ve světle komparace*. Rigorózní práce. Právnická fakulta UK v Praze, 2017, s. 42 – 43.

²⁰ K teorii věcných účinků se naopak přihlásil Bezouška, P. In: FIALA, J., KINDL, M. et al. *Občanský zákoník. Komentář. I. díl (§ 1 až 487)*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 248.

²¹ Tak PULKRÁBEK, Z. Obsah odpůrčího nároku podle občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 42.

²² Srov. § 16 odpůrčího řádu z r. 1931 (zákon č. 64/1931 Sb.). V literatuře VOSKA, J. *Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řády*. Praha: Linhart & Pekárek, 1931, s. 616.

pohledávku, tj. právo na plnění pro případ, že dlužník svůj dluh nesplní. Proti odpůrci se však věřitel splnění dlužníkovu dluhu dožadovat nemůže. A na rozdíl od ručitele, který za splnění dlužníkovu dluhu odpovídá věřiteli celý svým majetkem, se věřitel může (primárně) hojit pouze na té části majetku odpůrce, kterou tento získal odporovatelným jednáním od dlužníka. Pokud jde o primární nárok, lze tak vést analogii spíše s poměrem zástavního věřitele a zástavního dlužníka.²³ Blíže k ručení má sekundární nárok věřitele. Obdoba s ručením a zástavním právem zároveň naznačuje, že odpůřčí právo je prostředkem k uspokojení těch věřitelů, kteří včas nemysleli na jiné (silnější) zajištění své pohledávky.

V základu naznačené konstrukce odpůřčího práva stojí rozlišování dluhu a odpovědnosti za jeho splnění.²⁴ V německé nauce se výstižně vyjadřuje parémií „*Wer schuldet, haftet auch*“.²⁵ Na možnou výtku, že takové pravidlo není nikde v soukromém právu stanoveno, reagoval Henckel slovy, že jde o právní zásadu, která do občanského zákoníku nepatří, neboť ten obsahuje jen právní normy.²⁶ Dostatečným důkazem platnosti této zásady je ovšem úprava exekučního práva, které slouží uspokojení pohledávek věřitele a které z podstatné části nahrazuje ustanovení o svépomoci.²⁷

Obvykle se věc chápe tak, že dlužník za svůj dluh odpovídá celým svým majetkem.²⁸ Problém ovšem spočívá v tom, že hodnota dlužníkovu majetku se v průběhu času mění. Původně bonitní dlužník, se kterým věřitel uzavřel smlouvu, jím již nemusí být v době splatnosti dluhu. Skutečnost, že dlužník v mezidobí svůj majetek pozbyl, se ovšem nijak neprojevuje na jeho povinnosti plnit. Ta trvá dál. Stejně tak nadále platí, že dlužník odpovídá věřiteli za splnění dluhu celým svým majetkem. Jenže žádný nemá. Zákon proto věřiteli poskytuje ještě jednu možnost: uspokojit se (primárně) nikoliv na celém, nýbrž na přesně vymezeném majetku odpůrce, který jej získal odporovatelným jednáním od dlužníka. Jestliže uspokojení věřitele z tohoto majetku možné není, má mu odpůrce (sekundárně) zaplatit náhradu.

Zda zmíněné možnosti uspokojit se využije, záleží na vůli věřitele. Stejně jako ručení nebo zástavní právo ke svému vzniku pravidelně vyžadují projev vůle (typicky smlouvu), tak ani subjektivní odpůřčí právo nevzniká *ex lege*,²⁹ nýbrž předpokládá právní akt věřitele.³⁰ Byť nemůžeme vyloučit uzavření dohody o vzniku odpůřčího práva,³¹ v zásadě nás zákon staví jen před dvě možnosti. Odpůřčí právo vzniká buď jednostranným právním jednáním

²³ Srov. PULKRÁBEK, Z. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III.* § 419 – 654. Praha: Leges, 2014, s. 788, marg. č. 5.

²⁴ Srov. KOZIOL, H. *Grundlagen und Streitfragen der Gläubigeranfechtung*. Wien, New York: Springer-Verlag, 1991, s. 4 – 5.

²⁵ „Kdo dluží, také odpovídá.“ Srov. LARENZ, K. *Lehrbuch des Schuldrechts. Allgemeiner Teil*. 13. vydání. München: C. H. Beck, 1982, s. 23.

²⁶ HENCKEL, W. *Prozessrecht und Materielles Recht*. Göttingen: Verlag Otto Schwarz, 1970, s. 352 a násl.

²⁷ Za zmínku stojí, že účel uložený v základech exekučního práva a svépomoci je stejný – uspokojení práva věřitele.

²⁸ Srov. PULKRÁBEK, Z. Obsah odpůřčího nároku podle občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 41.

²⁹ Tak ale někteří zastánci tzv. obligační teorie. Srov. KOZIOL, H. *Grundlagen und Streitfragen der Gläubigeranfechtung*. Wien, New York: Springer-Verlag, 1991, s. 44.

³⁰ Občanský zákoník v tomto smyslu používá obratu „dovolat se“ relativní neúčinnosti (srov. § 594, § 596, § 597, atd.).

³¹ K tomu PULKRÁBEK, Z. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III.* § 419 – 654. Praha: Leges, 2014, s. 801 a násl., marg. č. 71 a násl.

věřitele (odporem), nebo konstitutivním rozhodnutím soudu vydaným na základě věřitelem podané odpůrčí žaloby.

3. ODPŮRČÍ ŽALOBA JAKO ŽALOBA KONSTITUTIVNÍ?

Viktor Knapp měl v této otázce jasno. Podle něj odpůrčí žaloba, kterou se žalobce domáhá určení neúčinnosti právního jednání, není „žalobou určovací podle § 80 o. s. ř. Žalobce tedy nemusí dokazovat naléhavý právní zájem na určení. Ve skutečnosti totiž soud neurčuje existenci nebo neexistenci právního poměru, nýbrž rozhoduje konstitutivně. Prohlašuje platný právní úkon za relativně neúčinný“.³² Pojetí odpůrčí žaloby jako žaloby konstitutivní mělo své zastánce v soudní praxi již před přijetím nového občanského zákoníku,³³ byť v této otázce nepanovala jednota.³⁴ Mohlo by se zdát, že ve prospěch Knappova řešení se rozhodl přímo zákonodárce, který v ustanovení § 589 odst. 2 o. z. poměrně jasně stanovil, že „[n]eúčinnost právního jednání se zakládá rozhodnutím soudu o žalobě věřitele, kterou bylo odporováno právnímu jednání dlužníka (odpůrčí žaloba)“. Toho se vzápětí chopila i judikatura.³⁵

Jenže otázka, zda má rozhodnutí o odpůrčí žalobě konstitutivní, či deklaratorní charakter tím vůbec není rozhodnuta.

Napřed je třeba uvážit, že ustanovení § 589 o. z. vychází ze starší, již překonané teorie věcných účinků, která se, jak bylo uvedeno (shora sub 2), míjí s účelem odpůrčího práva věřitele. Tím, že soud pravomocně vyhověl odpůrčí žalobě, a jednání dlužníka tak vůči věřiteli pozbude právních účinků, k uspokojení věřitelovy pohledávky nedojde. Věřiteli přitom nejde ani tak o to, kdo je vlastníkem zcizené věci, nýbrž hlavně o to, aby věc byla za účelem jeho uspokojení zpeněžena.

Konstitutivním rozhodnutím vzniklé („obživlé“) vlastnické právo dlužníka k věci, které musí nutně mít relativní povahu (dlužník je vlastníkem jen ve vztahu k věřiteli), přináší i praktické problémy. Henckel výstižně upozorňuje na situaci, kdy výtěžek prodeje věci přesahuje výši věřitelovy vykonatelné pohledávky.³⁶ Komu pak částku výtěžku přesahující uspokojenou pohledávku vyplátit? Pulkrábek zase správně poukázal na skutečnost, že měl-li by mít rozsudek o odpůrčí žalobě za následek opětovný vznik vlastnického práva dlužníka k věci, stalo by se tak v řízení, jehož není dlužník účastníkem.³⁷ Takové pojetí ale vyvolává vážné pochybnosti z hlediska práva dlužníka na právní slyšení (čl. 36 odst. 1 Listiny).

Nejsou to však pouze teleologické úvahy, které svědčí proti pojetí odpůrčí žaloby jako žaloby konstitutivní. Významnou roli hraje i systematika zákona. Z hlediska obsahu odpůrčího nároku totiž není rozhodující ustanovení § 589 odst. 2 o. z., nýbrž, jak již zmíněno

³² KNAPP, V. Odporovatelnost. *Právo a zákonost*, 1992, č. 7, s. 386.

³³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2013, sp. zn. 21 Cdo 1676/2012.

³⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2736/2007.

³⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016.

³⁶ HENCKEL, W. Grenzen der Vermögenshaftung. *Juristische Schulung*, 1985, s. 841.

³⁷ PULKRÁBEK, Z. Obsah odpůrčího nároku podle občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 42.

(shora sub 2), ustanovení § 595 odst. 1 o. z. Z něho vyplývá, že (primární) oprávnění věřitele spočívá v právu „*domáhat se uspokojení pohledávky z toho, co neúčinným jednáním z majetku dlužníka ušlo*“, resp. (sekundárně) v přiznání odpovídající náhrady. Jaké úvahy však svědčí pro to, aby toto oprávnění věřitele bylo založeno až právotvorným rozhodnutím soudu?

Podle Faschinga může konstitutivní rozhodnutí soudu v civilním procesu založit pouze některý z těchto důvodů:³⁸

- ochrana veřejného zájmu (typicky ve statusových věcech jako je rozvod manželství, nebo v případech odstranění pravomocného rozhodnutí soudu); nebo
- právní jistota s ohledem vztahu ke třetím osobám (zrušení spoluvlastnictví či změny v právních vztazích společností či jiných právnických osob); nebo
- ochrana sociálně slabších (např. některá rozhodnutí v oblasti nájemního či pracovního práva); nebo
- nahrazení potřebného právního jednání, ohledně něhož se strany nejsou schopny mimosoudně dohodnout.

Je patrné, že v případě odpůřícího práva žalobce není dán žádný z předestřených důvodů, svědčících pro konstitutivní povahu rozhodnutí soudu o odpůřci žalobě. Vztah mezi věřitelem a odpůrcem je čistě soukromoprávním poměrem dvou subjektů v rovnoprávním postavení, na jehož založení nelze spatřovat žádný veřejný zájem. Vztah k dlužníkovi jako ke třetí osobě stojící mimo právní poměr věřitele a odpůrce rovněž nemůže být důvodem hovořícím pro právotvornou povahu rozhodnutí. Použijeme-li příměr s ručením, vidíme, že ani to není zakládáno rozhodnutím soudu, ale soukromoprávním jednáním věřitele a ručitele. Postavení dlužníka tím jistě není nijak ohroženo. Na rozdíl od nájemce bytu a pronajímatele či zaměstnance a zaměstnavatele nelze o poměru věřitele a odpůrce uvažovat ani v intencích ochrany (sociálně) slabších. Z povahy věci pak odpadá i poslední důvod, který by podle Faschinga mohl konstitutivní povahu rozsudku zakládat, a to nutnost nahrazení vůle stran. Odpůřící právo věřitele se totiž (zpravidla) nezakládá dohodou. Co nám tedy zbývá?

Podle našeho názoru je subjektivní odpůřící právo věřitele zakládáno jeho odporem jako jednostranným právním jednáním, které se – při splnění zákonných předpokladů odpůřícího práva – stává perfektním okamžikem, kdy dojde odpůrci. Z pohledu teorie lze hovořit o kompetenci³⁹ (jinak též kreačním oprávnění)⁴⁰ věřitele, kterým jednostranně vůči odpůrci zakládá své oprávnění na uspokojení z toho, co ušlo z dlužníkovu majetku, resp. na vyplacení náhrady. Odpor může věřitel vůči odpůrci učinit jak mimosoudně, tak v podané žalobě, či přednesem či podáním v průběhu řízení. Nastane-li první případ, je zapotřebí, aby věřitel v řízení tvrdil a prokázal, že odpor vůči odpůrci vznesl. Je-li odpor učiněn přímo žalobou, vy-

³⁸ Srov. FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts. Lehr- und Handbuch für Studium und Praxis*. 2. vydání. Wien: Manz, 1990, s. 567 – 568, marg. č. 1107.

³⁹ Srov. DVOŘÁK, B. O žalobách na určení neplatnosti výpovědi. *Právní rozhledy*, 2012, č. 18, s. 632.

⁴⁰ Tak PULKRÁBEK, Z. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419 – 654*. Praha: Leges, 2014, s. 794, marg. č. 41.

cházi se z toho, že žalobce žádá, aby jej soud vzal za základ svého meritorního rozhodnutí.⁴¹ Účinky vůči žalovanému odpůrci bude mít takto učiněný odpor teprve od okamžiku, kdy se o něm odpůrce dozví (§ 41 odst. 3 o. s. ř.).

Z hlediska právní povahy odpůrčí žaloby má uvedené za následek, že rozhodnutí o ní vykazuje pouze deklaratorní povahu; soud se v řízení musí zabývat tím, zda došlo k naplnění předpokladů odpůrčího práva, včetně dodržení prekluzivních lhůt a doručení odporu. Odpůrčí žaloba může mít podobu jak žaloby určovací, kterou se žalobce domáhá určení svého odpůrčího práva, přičemž nevidíme důvod k tomu, aby se zde neuplatnil požadavek naléhavého právního zájmu ve smyslu § 80 o. s. ř., tak žaloby na plnění, tak tomu bude pravidelně v případech uplatnění sekundárního nároku na náhradu (blíže k žalobním petitům sub 4).

Deklaratorní povaha rozhodnutí o odpůrčí žalobě s sebou nese další významný praktický následek. Existenci odpůrčího práva může věřitel uplatnit v jiném řízení rovněž námitkou proti žalobě.⁴² Nejčastěji tomu bude v případech excindační žaloby podle § 267 o. s. ř., kterou se odpůrce domáhá proti vymáhajícímu věřiteli vyloučení věci, která ušla z majetku dlužníka, z exekuce.⁴³ V tomto směru by se tak nadále mohly uplatnit závěry vyslovené již v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 10. 1955, sp. zn. Cz 427/55, ve kterém byl odmítnut jako nesprávný názor, podle něhož lze odpor uplatnit pouze žalobou, a blíže objasněno, že „[s]tanovisko, že odpor nelze uplatnit námitkou proti žalobě směřující proti věřiteli, nutně vede k duplicitě sporů. Odpor ... by musel být uplatněn žalobou a řízení směřující proti věřiteli by bylo vedeno zvlášť a muselo by být zřejmě přerušeno (otázka odporu je pro toto řízení prejudiciální). To by ovšem bylo v rozporu se zásadou rychlé a účinné ochrany majetkových práv občanů a procesní ekonomie...“.⁴⁴

V této souvislosti je možné dodat, že s ohledem na deklaratorní povahu rozhodnutí o odpůrčí žalobě není vyloučeno, aby o ní bylo rozhodnuto rozsudkem pro zmeškání (překážka uvedená v § 153b odst. 3 o. s. ř. se neuplatní). Stejně tak není vyloučeno skončení sporu o odpůrčí žalobě soudním smírem, a tudíž ani rozsudkem pro uznání (srov. § 153a odst. 2 o. s. ř.).⁴⁵ Domáhá-li se věřitel zaplacení peněžité náhrady podle § 595 odst. 1 věta druhá o. z., lze ve věci rozhodnout platebním rozkazem.

⁴¹ PULKRÁBEK, Z. In: ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, marg. č. 279.

⁴² V případě konstitutivní povahy rozsudku o odpůrčí žalobě by byl věřitel odkázán na žalobu navzájem (§ 97, § 98 o. s. ř.).

⁴³ Srov. Gaul, H. F. In: GAUL, H. F., SCHILKEN, E., BECKER-EBERHARD, E., LAKKIS, P. *Zwangsvollstreckungsrecht*. 12. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 659, marg. č. 150. U nás srov. PULKRÁBEK, Z. Obsah odpůrčího nároku podle občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4, s. 44, který odkazuje i na další možné případy uplatnění námítky, resp. protinámítky.

⁴⁴ Rozhodnutí bylo publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod číslem 1/1956.

⁴⁵ Opačně Nejvyšší soud v rozsudku 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2666/2007.

4. ŽALOBNÍ PETIT ODPŮRČÍ ŽALOBY

Zcela jednoznačný je rovněž Knappův názor, že žalobce v petitu odpůrčí žaloby „žádá určení neúčinnosti ... , ve skutečnosti prohlášení neúčinnosti právního úkonu“.⁴⁶ Možné námitce, že bude-li takové žalobě vyhověno, nebude lze na základě rozhodnutí vést exekuci, neboť se jím neukládá žádná povinnost, čelí autor konstrukcí, podle níž se v této „anomální procesní situaci“ exekuce „provede na základě rozsudku, jímž byl právní úkon prohlášen za neúčinný, a zároveň rozsudku, jímž byl dlužník uznán povinný plnit věřiteli“.⁴⁷ Přesně takový závěr převzala justiční praxe za platnosti občanského zákoníku z roku 1964⁴⁸ a setrvala na něm i po přijetí občanského zákoníku současného.⁴⁹

Předestřená konstrukce je ovšem nanejvýš pochybná. Oprávněně proti ní namítá Pulkrábek, že není v souladu s pravidly exekučního práva, neboť na základě soudního výroku o neúčinnosti vydanému proti odpůrci a výroku na plnění vůči dlužníkovi, nelze vést proti odpůrci exekuci – tato rozhodnutí neukládají odpůrci žádnou povinnost, jak předpokládá § 251 o. s. ř.⁵⁰ Není tedy zapotřebí litovat, bude-li opuštěna. Jak by ovšem měl žalobní petit odpůrčí žaloby správně znít?

Situaci v první řadě komplikuje pluralita jednání, jejichž prostřednictvím může ke zkrácení věřitele dojít. Jediné nesporné řešení se tak zřejmě nabízí u těch odpůrčích žalob, jimiž se věřitel na odpůrci domáhá sekundárního nároku, tj. zaplacení peněžité náhrady. V těchto případech musí žalobní petit znít na peněžité plnění odpůrce věřiteli, přičemž by v něm mělo být rovněž vyjádřeno, pro uspokojení, které vykonatelné pohledávky věřitele za dlužníkem je žalovaný povinen konkrétně vyjádřenou peněžitou částku zaplatit.⁵¹ V tomto případě má odpůrčí žaloba charakter žaloby na plnění, a bude-li jí vyhověno a odpůrce uloženou povinnost nesplní dobrovolně, může se věřitel proti odpůrci domáhat jejího splnění v exekuci na peněžité plnění.

Problémy s formulací žalobního petitu (a potažmo i druhu odpůrčí žaloby) se tak koncentrují u primárního nároku věřitele. Jak jsme již uvedli výše sub 2, spočívá v tomto případě oprávnění věřitele vůči odpůrci v právu na uspokojení z toho, co ušlo z dlužníkovy majetku. Jak jej ovšem v petitu odpůrčí žaloby vyjádřit tak, aby na základě vyhovujícího rozsudku bylo možné vést exekuci?

Tradiční řešení, uplatňované v minulosti u nás a dosud zastávané v okolních vyspělých státech, vychází z toho, že i v tomto případě jde o žalobu na plnění, v níž má být „udáno, v jakém rozsahu a jakým způsobem má žalovaný pro uspokojení pohledávky věřitele něco plniti

⁴⁶ KNAPP, V. Odporovatelnost. *Právo a zákonost*, 1992, č. 7, s. 386.

⁴⁷ Tamtéž, s. 387.

⁴⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1703/96, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod číslem 26/2000.

⁴⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016.

⁵⁰ PULKRÁBEK, Z. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III.* § 419 – 654. Praha: Leges, 2014, s. 826, marg. č. 89.

⁵¹ Tamtéž, s. 829, marg. č. 103, 104.

nebo trpěti“ (čl. III § 13 zákona č. 64/1931 Sb.).⁵² V platném právu již výslovné ustanovení o obsahu žalobního petitu odpůrčí žaloby nemáme. Je otázkou, zda toho žet, neboť ani řešení, zastávané v komparovaných právních úpravách, není nepochybné. Proti žalobnímu petitu znějícímu na uložení povinnosti odpůrce, aby strpěl prodej věci v exekuci, lze předně namítat, že rozhodnutí, které ukládá povinnost něco strpět, se vykonává podle § 351 o. s. ř., a nelze tak na jeho základě nařídít exekuci prodejem věci.⁵³ Nadto je otázkou, jak by vlastně odpůrce mohl uloženou povinnost strpět prodej věci v exekuci splnit.⁵⁴

Máme za to, že úvahy o přesné formulaci povinnosti, která má být v případě tzv. primárního nároku rozhodnutím uložena odpůrce, nejsou správnou cestou. K tomu, aby věřitel mohl své právo řádně prosadit v exekuci, je třeba splnění dvou podmínek. Jednak výroku o existenci práva věřitele na uspokojení vůči odpůrce, včetně určení jeho obsahu a rozsahu, jednak zákonného zmocnění, podle něhož bude na základě určovacího rozsudku o odpůrčí žalobě možné vést na návrh věřitele exekuci. Situace věřitele není nepodobná té, ve které se nachází zástavní věřitel, má-li se uspokojit z prodeje zástavy. I v jeho případě § 358 odst. 3 z. ř. s. umožňuje, aby vedl proti zástavnímu dlužníkovi exekuci na základě rozhodnutí, které neukládá žádnou povinnost.⁵⁵ Při nedostatku jiných účelných řešení se právě přiměřené použití ustanovení § 358 odst. 3 z. ř. s. jeví jako nejschůdnější.⁵⁶ Co by to znamenalo z hlediska formulace žalobního petitu odpůrčí žaloby?

V případě, že věřitel má právo na uspokojení se na věci, která byla odporovatelným jednáním dlužníka převedena na odpůrce, měl by se odpůrčí žalobou domáhat určení, že k uspokojení své vykonatelné pohledávky za dlužníkem je oprávněn vést exekuci na nemovitou věc odpůrce. Bude-li žalobě vyhověno, lze analogicky podle § 358 odst. 3 z. ř. s. na základě toho rozhodnutí nařídít na návrh věřitele výkon rozhodnutí (exekuci) prodejem nemovité věci odpůrce.

Tam, kde věřitel na základě vykonatelného exekučního titulu vede exekuci proti dlužníku, není přiměřené použití § 358 odst. 3 z. ř. s. nutné. Zatížil-li dlužník odporovatelným jednáním například svou nemovitou věc ve prospěch odpůrce věcným břemenem, může se věřitel dožadovat odpůrčí žalobou určení, že v exekuci k uspokojení vykonatelné pohledávky žalobce nemá žalovaný právo z věcného břemene na nemovitosti. Tím věřitel dosáhne toho, že se odpůrce v exekuci prodejem nemovité věci nebude oprávněn se existence věcného břemene dovolávat. Konečně tam, kde dlužník odporovatelným jednáním prominul odpůrce dluh, zní žalobní petit odpůrčí žaloby na určení, že v exekuci k uspokojení vykonatelné pohledávky žalobce disponuje dlužník za žalovaným pohledávkou

⁵² Shodně § 12 dodnes platného rakouského odpůrčího řádu z roku 1914. Obdobně i § 13 německého odpůrčího zákona z roku 1994, který žalobci ukládá, aby v žalobním návrhu „určitě označil, v jakém rozsahu a jakým způsobem má odpůrce dát k dispozici to, co nabyt.“

⁵³ Srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1703/96.

⁵⁴ Srov. pochybnosti, jež vůči povinnosti strpět exekuci vyjádřil PULKRÁBEK, Z. In MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419 – 654*. Praha: Leges, 2014, s. 795, pozn. č. 2246.

⁵⁵ A je otázkou, zda přes formulaci výroku jde o rozhodnutí konstitutivní povahy.

⁵⁶ Nebo neméně schůdné oproti řešení spočívajícím v uložení povinnosti strpět prodej věci. Srov. výše sub 2, kde jsme se analogií s postavením zástavního věřitele – v rámci možností tohoto příspěvku – zabývali.

v určité výši. Podle okolností se ve všech případech jedná buď o kladné, nebo o záporné určovací žaloby.

5. MÍSTO ZÁVĚRU

Na obranu Viktora Knappa budiž řečeno, že převzetí jeho názorů na odporovatelnost a odpůrčí žalobu justiční a legislativní praxí nebylo jeho vinou, ale pouze důsledkem nekritického počinání představitelů praxe. Sám Knapp ve zkoumaném příspěvku naopak zdůrazňoval, že „výše podávaná řešení nejsou nepochybná, ani jediná možná“.⁵⁷ To je třeba ocenit. Jakákoliv vědecká práce by totiž měla podléhat kritice a diskusi. Autor bude proto jen rád, povedou-li jeho kritické poznámky ke Knappovu textu a návrhy odlišných řešení k dalšímu zkoumání problematiky odpůrčí žaloby.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- DVOŘÁK, B. O žalobách na určení neplatnosti výpovědi. *Právní rozhledy*, 2012, č. 18.
- FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts. Lehr- und Handbuch für Studium und Praxis*. 2. vydání. Wien: Manz, 1990.
- FIALA, J., KINDL, M. et al. *Občanský zákoník. Komentář. I. díl (§ 1 až 487)*. Praha: Wolters Kluwer, 2009.
- GAUL, H. F., SCHILKEN, E., BECKER-EBERHARD, E., LAKKIS, P. *Zwangsvollstreckungsrecht*. 12. vydání. München: C. H. Beck, 2010.
- HELLWIG, K. Anfechtungsrecht und Anfechtungsanspruch nach der Konkursordnung. *Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß*, 1899 (sv. 26).
- HENCKEL, W. *Grenzen der Vermögenshaftung*. Juristische Schulung, 1985.
- HENCKEL, W. *Prozessrecht und Materielles Recht*. Göttingen: Verlag Otto Schwarz, 1970.
- JANOUSHKOVÁ, A. *Relativní neúčinnost právních jednání ve světle komparace*. Rigorózní práce. Právnická fakulta UK v Praze, 2017.
- KIRCHHOF, H.-P. *Münchener Kommentar zum Anfechtungsgesetz. §§ 1 – 20*. München: C. H. Beck, 2012.
- KNAPP, V. a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek I (obecná část – práva věcná)*. Praha: Orbis, 1953.
- KNAPP, V. *Odporovatelnost. Právo a zákonnost*, 1992, č. 7.
- KOTÁSEK, J. Editorial. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2017, č. 3.
- KOZIOL, H. *Grundlagen und Streitfragen der Gläubigeranfechtung*. Wien, New York: Springer-Verlag, 1991.
- KRČMÁŘ, J. *Právo občanské III. Právo obligační*. Praha: nákladem spolku „Všechno“, 1929.
- LARENZ, K. *Lehrbuch des Schuldrechts. Allgemeiner Teil*. 13. vydání. München: C. H. Beck, 1982.
- MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419 – 654*. Praha: Leges, 2014.
- PULKRÁBEK, Z. Obsah odpůrčího nároku podle občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2019, č. 4.
- PULKRÁBEK, Z. Znovu a trochu jinak o dokazování negativních skutečností. *Právní rozhledy*, 2018, č. 1.
- ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.
- VOSKA, J. *Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řády*. Praha: Linhart & Pekárek, 1931.

⁵⁷ KNAPP, V. *Odporovatelnost. Právo a zákonnost*, 1992, č. 7, s. 387.

ŽALOBA O VYPORIADANIE BEZPODIELOVÉHO SPOLUVLASTNÍCTVA MANŽELOV

ACTION FOR THE SETTLEMENT OF THE SPOUSES' JOINT AND SEVERAL OWNERSHIP

Romana Smyčková*
Sandra Meňhartová

Abstrakt: Právna úprava majetkových vzťahov medzi manželmi vykazuje osobitosti v rovine hmotného práva, kde v určitých otázkach a za určitých podmienok, týkajúcich sa inštitútu bezpodielového spoluvlastníctva manželov kogentnosť právnej úpravy potláča autonómiu vôle subjektov týchto vzťahov. Uvedené sa prejavuje aj v rovine procesnoprávnej, pri rozhodovaní o zrušení a vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva autoritatívnym rozhodnutím súdu. Cieľom príspevku je priblížiť procesné osobitosti späté v zmysle stavu de lege lata s petitórnym uplatnením nárokov súvisiacich so zrušením a vyporiadaním majetkových vzťahov, či už za trvania manželstva, alebo po jeho zániku v sporovom konaní pred civilným súdom.

Kľúčové slová: bezpodielové spoluvlastníctvo manželov, procesné podmienky, dispozičný princíp, vzájomná žaloba, spojenie vecí, prekážka litispendencie

Abstract: The legal regulation of property relations between spouses shows peculiarities at the level of substantive law, where in certain issues and under certain conditions concerning the institute of joint co-ownership of spouses the coherence of the legal regulation suppresses the autonomy of the will of the subjects of these relations. This is also reflected in the procedural level in deciding on the annulment and settlement of non-share co-ownership by an authoritative court decision. The aim of the paper is to approach the procedural peculiarities connected in terms of the state de lege lata with the petitioning of claims related to the dissolution and settlement of property relations, either during the marriage or after its dissolution in litigation before a civil court.

Key words: property relations between spouses, procedural obligations, dispositional principle, counterclaim, connection of civil proceedings, obstacle to lispendens

1. NA ÚVOD

Bez pochybností možno začať konštatovaním, že právna úprava majetkových vzťahov v právnom vzťahu medzi manželmi plní viaceré významné funkcie, ktoré sa prejavujú nielen počas spolužitia manželov, ale tiež v prípade zániku manželstva niektorým zo zákonných spôsobov. V tomto zmysle je určite opodstatnená otázka, či na prahu tretieho tisícročia reflektuje právna úprava dostatočný priestor na naplnenie autonómnej voľnosti v týchto vzťahoch, typickej pre moderné právne úpravy súkromnoprávných vzťahov, a to nielen v stredoeurópskom priestore. Aj keď príspevok a jeho zameranie sleduje procesnoprávne aspekty vyporiadania majetkových vzťahov manželov – bezpodielového spoluvlastníctva manželov

* doc. JUDr. Romana Smyčková, PhD., Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Mgr. Sandra Meňhartová, Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

(ďalej len BSM), je nevyhnutné zdôrazniť úzke prepojenie a v zásade podmienenosť práve hmotnoprávných východísk pre rozhodovací proces o týchto otázkach v konaní pred civilným súdom.¹

So zánikom bezpodielového spoluvlastníctva manželov sú späté zákonné spôsoby jeho vyporiadania, a to primárne dohoda bývalých manželov, resp. manželov, ak došlo k zániku spoluvlastníctva za trvania manželstva. Ak k takejto dohode nedôjde, nastupuje v zmysle § 149 ods. 3 Občianskeho zákonníka (ďalej len OZ)² možnosť vyporiadania súdnou cestou, resp. ak nie je iniciované súdne vyporiadanie, nastanú účinky prezumované formou zákonnej domnienky v § 150 OZ.

Pri sledovaní petitórnej formy vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva sa dotkne- me otázok, ktoré s touto formou usporiadania vzťahov súvisia aj v širšom kontexte, a to je otázka charakteru súdneho procesu a s tým súvisiacich procesných podmienok, žalobných náležitostí s dôrazom na petit, a teda určenie toho, čo má byť vyporiadané, podmienených rozsahom základných procesných povinností strán, postaveniu strán a z neho vyplývajúcich dispozičných oprávnení so žalobou v priebehu konania. V poslednej časti príspevku v stručnej podobe poukážeme na základné východiská nami sledovaných otázok v kontexte rakúskej právnej úpravy, s cieľom prípadne identifikovať možné priesečníky, či inšpirácia *pro futuro* pri kreovaní novej úpravy týchto vzťahov. Nemáme ambíciu obsiahnuť všetky otázky súvisiace so žalobnou formou vyporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi, a preto sa budeme snažiť orientovať obsah príspevku na verifikovanie čiastkových otázok súvisiacich s nami vymedzenou hypotézou: *Súčasná právna úprava vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov nevyklučuje čiastočné vyporiadanie v súdnom konaní a nevyklučuje kombináciu zákonných spôsobov vyporiadania týchto vzťahov.*

2. VŠEOBECNÉ PROCESNÉ VÝCHODISKÁ PO REKODIFIKÁCII CIVILNÉHO PROCESU

Rekodifikácia civilného procesu a s ňou spojené legislatívne zmeny na našom území zavŕšené prijatím troch nových kódexov nielen v rovine doktrínalnej, ale aj s odrazom v právno-aplikačnej praxi, prehĺbila vnútornú diferenciáciu procesného postupu v súdnom konaní s ohľadom na charakter predmetu konania.³ Vo vzťahu k sledovanej problematike hendikepom ostáva „zakonzervovaná“ úprava fundamentu inštitútu bezpodielového spoluvlastníctva manželov a vo vzťahu k nej rezonujúce aktuálne problémy v zmysle stavu *de lege lata* v OZ. Tie sa týkajú, v nadväznosti na vyporiadanie týchto vzťahov, najmä rozsahu tých práv, ktoré sa majú vyporiadavať, resp. čiastočného vyporiadania, tiež eventuálnej kombiná-

¹ Poz. autorov: Príspevok je venovaný analýze vybraných otázok so zúžením na civilný sporový proces a nemá ambíciu postihnúť všetky aspekty spojené s vyporiadaním BSM, o. i. napr. s prípadným účinkom na insolvenčné konanie.

² Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

³ Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej len CSP), zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok (ďalej len CMP), zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok (ďalej len SSP).

cie spôsobov vyporiadania, ktoré vyplývajú zo zákona. Bez ambície prezentovať definíciu, *vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov* budeme rozumieť usporiadanie majetkových vzťahov bezpodielových spoluvlastníkov k spoločnému majetku ku dňu zániku manželstva (veci, práva, iné majetkové hodnoty, ale aj spoločné pohľadávky či záväzky), ktoré boli predmetom zaniknutého spoluvlastníctva. Pod vyporiadanie teda treba rozumieť nielen to, kto z bývalých spoluvlastníkov sa stane vlastníkom určitej veci, ale celkové komplexné riešenie majetkových vzťahov medzi bývalými spoluvlastníkmi, vrátane pohľadávok a dlhov, ktoré vznikli za trvania manželstva. Pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov sa vychádza zo zásady rovnosti ich podielov, pričom platí, že v rovnakom pomere, v akom sa manželia podieľajú na spoločnom majetku, sa podieľajú aj na spoločných dlhoch.⁴ Tak ako vyplýva z názvu príspevku, jeho zameranie sa orientuje na procesnoprávne otázky, t. j. keď o vyporiadaní BSM rozhoduje súd na podklade žaloby. Všeobecným východiskám v rovine hmotného práva a naznačeným otázkam sa v zásade nie je možné úplne vyhnúť, pretože majú v procesnej rovine svoj odraz.

Pri súdnom vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov sa krátko zastavíme pri konfrontácii charakteru súdneho konania, a to aj z toho dôvodu, že práve nová procesná úprava zásadným spôsobom modifikovala procesný postup pri rozvoze manželstva, s ktorým je bezprostredne spätý aj zánik BSM a otázky jeho vyporiadania. S účinnosťou od 1. 7. 2016 je konanie o rozvod manželstva konaním mimosporovým, v zásade s prevažujúcimi atribútmi, charakteristickými pre tento druh procesu.⁵ Konanie o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva *nie je mimosporovým procesom*, keďže podľa CMP sa v zmysle § 1 tohto zákona *prejednávajú a rozhodujú veci v ňom ustanovené*.⁶ Konanie o vyporiadanie BSM je teda v zmysle *de lege lata* konaním sporovým, ovládaným všetkými princípmi tohto konania a s dôrazom na fakultatívnosť tohto postupu usporiadania majetkových pomerov medzi bývalými manželmi, prípadne manželmi, autoritatívnym rozhodnutím súdu.

Na začiatku konania o vyporiadanie BSM sa striktne uplatní princíp dispozičný a v zmysle terminologickej presnosti vyplývajúcej z právnej úpravy sa konanie začne dorúčením žaloby o vyporiadanie BSM na súd.⁷ Dispozičný princíp je nielen vyjadrením miery autonómie vôle iniciovať „žalobnú“ formu ochrany práv, súčasne sa veľmi významne premieta aj do postavenia procesných strán a ovplyvňuje rozsah ich možnej, prípadne nutnej procesnej aktivity, ovplyvňujúcej úspech v spore, tiež vo všeobecnej rovine výrazne ovplyvňuje vymedzenie predmetu sporu.⁸ V kontexte iniciovania súdneho vyporiadania BSM, ako jednej z foriem jeho vyporiadania, nie je jednotne vnímaná, a to skôr v rovine právno-teoretickej, možnosť takéhoto postupu práve s ohľadom na rozsah majetku, ktorého sa má vyporiadanie týkať, tiež na prípadnú kombináciu spôsobov (dohoda, a to mimosúdna aj počas súdneho procesu vs.

⁴ Najvyšší súd SR, sp. zn. 6 Cdo 128/2012.

⁵ Pozn. autorov: Prielomom vo vzťahu k nosným princípom mimosporového procesu je v právnej úprave rozvodového konania jeho obligatórna „návrhová“, teda uplatnenie dispozičného princípu čo do začatia konania.

⁶ Platí *numerus clausus* vo vzťahu k predmetu konania podľa CMP.

⁷ Čl. 7 Základných princípov CSP, § 156 CSP.

⁸ Najvyšší súd ČR, sp. zn. 33 Cdo 3311/2009, tiež § 216 ods. 1 – *zásada ne ultra petitem*.

vyporiadanie „zvyšku“ majetku súdnou cestou). Rozhodovacia prax slovenských súdov je v zásade konštantná v tom, že ak prebieha vyporiadanie spoluvlastníctva súdom treba vyporiadať všetko, čo tvorí masu tohto majetku. Argumenty proti čiastočnému vyporiadaniu či kombinácii spôsobov vporiadania v zásade smerujú k tomu, že pri uzavretí dohody iba o časti majetku, resp. ak je podaná žaloba o vyporiadanie zvyšnej časti autoritatívnym rozhodnutím súdu, nebudú môcť byť uplatnené zásady vyplývajúce z hmotnoprávne úpravy.⁹ V prípade mimosúdnej dohody uzavretej, ak už bolo iniciované súdne konanie sa prezentuje ako problém, že nedochádza k meritórnemu rozhodnutiu, ale spravidla k zastaveniu konania pre späťvzatie žaloby, čo by z hľadiska hmotného práva následne malo znamenať uplatnenie vyporiadania podľa zákonnej domnienky v zmysle § 149, 150 OZ. V tomto kontexte si dovoľíme vysloviť názor, že nosným princípom súkromného práva je princíp dispozičnej autonómie. Ten považujeme za veľmi podstatný a z hľadiska jeho uplatnenia za prioritný tak v rovine hmotnoprávneho usporiadania majetkových vzťahov bývalých manželov, ktorí vedia dosiahnuť konsenzus o týchto otázkach, ako aj z hľadiska súdneho procesu, ktorý ako sporový proces je ovládaný dispozičným princípom a prejednávacím princípom, čo by malo zohľadňovať nielen vôľu začať súdne konania, vôľu strán v ňom pokračovať a tiež autotóniu vôle, čo strany sporu „urobia“ jeho predmetom. V konečnom dôsledku aj právna úprava v §149 ods. 2 prioritizuje dohodu manželov o vyporiadaní BSM. Z uvedených dôvodov, ak tu neexistuje „spor“ o usporiadaní vzájomných nárokov z BSM, považujeme aj dohodu počas prebiehajúceho sporu, ako aj dohodu mimosúdnou za vhodné riešenie, a to práve s ohľadom na autonómne rozhodnutie manželov, v neposlednom rade aj z dôvodu trov konania.¹⁰ Ak spoluvlastníci dospejú k dohode, v zmysle dispozičnej voľnosti nie je odôvodnené spochybňovať „platnosť“ takéhoto usporiadania vzťahov, aj keď nie sú rešpektované zásady vyplývajúce z § 150 OZ.¹¹

„Zúžením“ predmetu sporu tak nebude reflektovaná len vôľa vyporiadať majetok nimi určený v petite, ale sa tiež ovplyvní aj nákladnosť konania, ktorá nemusí byť nezanedbateľná. Keďže aj na konanie o vyporiadanie BSM treba nahliadať ako na sporové konanie, aj pre trovy konania (poplatková povinnosť, trovy právneho zastúpenia, či hotové výdavky strán, trovy dokazovania) sa budú uplatňovať zásady pri platení, ale aj náhrade trov konania sporového procesu.¹² Z rozhodovacej praxe českých súdov vyplýva povinnosť súdov posudzovať rozsah úspechu vo veci, pričom súd vychádza práve z toho, kto a v akom rozsahu navrhol vyporiadanie daného predmetu, v akom rozsahu uspel, resp. v akom rozsahu sa strany zhodli.¹³ Inými slovami vyjadrené, bude podstatné, čo strany požadovali vyporiadať a ako súd na podklade vykonaného dokazovania rozhodol. Aj v slovenskej odbornej spisbe sa možno stretnúť s príklonom k prípadnému kombinovaniu spôsobov, ako usporiadať majetkové vzťahy medzi bývalými manželmi, keď napr. Fekete uvádza, že dohody o čiastočnom vy-

⁹ Napr. Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Cdo 83/98 z 1.3.1999 (publikované v ZSP 12/1999).

¹⁰ Pozn. autorov: Z českej judikatúry vyplýva takáto možnosť uzavretia dohody aj po lehote troch rokov, ak prebieha súdne konanie o vyporiadanie BSM. K tomu napr. R (ČR) 88/2011.

¹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu zo dňa 27. 8. 2013, sp. zn.4 Cdo 147/2011.

¹² § 251 a nasl. CSP.

¹³ Nález ÚS ČR zo dňa 22. 9. 2011, I. ÚS 1441/11.

poriadaní sú možné a platné a nemali by byť prekážkou pri vyporiadaní spornej časti BSM súdom; naopak manželom by mala byť daná možnosť vyporiadať sa aj čiastočne, t. j. mala by sa plne rešpektovať ich vôľa o čiastočnom vyporiadaní.¹⁴

Práve vyššie uvedená nejednotnosť názorov vyvoláva polemiku o rozsahu práv, ktoré sú, resp. majú byť predmetom vyporiadania, pričom problematickým je práve zohľadnenie kogentnej úpravy v OZ týkajúcej sa zásad, ako nahliadať na usporiadanie vzťahov medzi manželmi. V zmysle rozhodovacej praxe našich súdov sa vyporiadanie musí týkať všetkého majetku, a ak by aj dohoda bola uzavretá len o jeho časti, súd musí zohľadniť uvedené pri komplexnom posúdení kritérií vyplývajúcich zo zásad v OZ, a to vo vzťahu k celej mase BSM ku dňu zániku manželstva.¹⁵ Na tomto mieste si dovoľíme poukázať na „inšpiratívny“ posun v rozhodovacej praxi českých súdov, kde je práve citelný príklon k rešpektovaniu dispozičného princípu nielen v rovine hmotného práva, ale aj v sporovom procese. Ako uvádza J. Dvořák a Spáčil, „Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1192/2007 ze dne 26. 11. 2009 soud může do vypořádání zahrnout jen ten majetek, který účastníci výslovně učinili předmětem vypořádání. Bývalí manželé se tak mohou rozhodnout, který způsob vypořádání zvolí pro jednotlivé části společného jmění manželů, zda se dohodnou nebo se obrátí na soud nebo po uplynutí tří letě lhůty nastoupí zákonná domněnka. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 1998 sp. zn. 22 Cdo 1622/98 je možné uzavřít dohodu, která nevypořádává všechny hodnoty do tohoto spoluvlastnictví náležející, ale jen jejich část“.¹⁶ Jadro uvedených východísk súvisí aj s nahliadaním na majetok v BSM nie ako na „hromadnú vec“, ale ako na jednotlivé, navzájom nezávislé „predmety“ (hnuteľné, nehnuteľné veci, hodnoty, či záväzky), pričom každý z nich je spôsobilým samostatným predmetom vyporiadania.¹⁷ Teda aj pri vyporiadaní vzťahov k týmto veciam nemožno naň nahliadať ako na súbor vecí navzájom prepojených a funkčne na seba naviazaných.¹⁸ Pre procesný postup bude potom zásadné identifikovanie predmetu („zoznam“), ktorého sa vyporiadanie týka, tiež opis rozhodujúcich skutočností verifikujúcich, napr. čo sa vynaložilo na majetok z BSM z výlučných prostriedkov, resp. ďalšie právne relevantné skutočnosti vyplývajúce zo zásad vyporiadania v hmotnom práve, napr. starostlivosť o rodinu, pričinenie sa o nadobudnutie a udržanie spoločných vecí, starostlivosť o deti. Pri skúmaní osobitostí žaloby o vyporiadenie BSM považujeme za opodstatnený príklon v rozhodovacej praxi slovenských súdov tým smerom, že dôraz by mal byť kladený na rešpektovanie autonómie vôle a postupné opúšťanie požiadavky úplného vyporiadania týchto vzťahov.¹⁹ Predmetom súdneho sporu tak môžu ostať len veci (resp. nároky) sporné, čo v ne-

¹⁴ FEKETE, I. *Občiansky zákonník I. Veľký komentár*. Bratislava, EUKÓDEX, 2011, s. 874.

¹⁵ FABIÁNOVÁ, Z. In: ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450*. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1200, tiež Najvyšší súd SR, sp. zn. 6 Cdo/2/2016.

¹⁶ DVOŘÁK, J., SPÁČIL, J. *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 220.

¹⁷ SVOBODA, K. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2010, s. 255.

¹⁸ Tamže, s. 254.

¹⁹ Pozri tiež KRAJČO, J. *Občiansky zákonník pre prax. Komentár*. Eurounion, 2015, s. 1394; VOJČÍK, P. a kol. *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. Iura Editon, 2009, s. 380.

zanedbateľnom význame rešpektuje základné zásady civilného sporového procesu, vymedzenie predmetu sporu žalobcom, smerovanie dokazovania, ktoré v zásade zatažuje strany sporu a nemožnosť súdu *ex offio* vnášať do konania skutočnosti a dôkazy, ktoré nimi neboli uplatnené, no a v neposlednom rade si dovoľíme zdôrazniť vplyv na efektivitu procesného postupu tak z hľadiska dĺžky konania, ako aj nákladov s tým spojených.

Ak opomenieme analýzu všetkých procesných podmienok a sústredíme sa na tie procesné osobitosti, ktoré súvisia s konaním o vyporiadanie BSM, považujeme sa potrebné konfrontovať vecnú legitímáciu subjektov na podanie takejto žaloby a z nej vyplývajúcu procesnú legitímáciu. Z hľadiska hmotného práva subjektmi práv a povinností v právnom vzťahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov sú *vylučne manželia*, pričom táto identifikácia sa uplatní bez ohľadu na to, či ide o manželstvo platné, alebo neplatné, neuplatní sa pri manželstve putatívnom (zdanlivom). Manželstvom sa pritom podľa § 1 Zákona o rodine rozumie zväzok muža a ženy, ktorý vzniká na základe ich dobrovoľného a slobodného rozhodnutia uzavrieť manželstvo za splnenia zákonných podmienok.²⁰ Majetkové vzťahy, ktoré medzi nimi vznikajú, podliehajú osobitnému právnemu režimu vzhľadom na funkciu a účel manželstva, ako aj záujem spoločnosti na stabilite a trvalosti manželského zväzku. Preto z hľadiska hmotného práva má každý z manželov vlastnícke právo k celej veci v BSM, je obmedzený len rovnakým právom druhého manžela.²¹ Z tejto charakteristiky je možné identifikovať veľmi zásadný záver, ktorý sa prejaví z procesného hľadiska v ich postavení tzv. *iudicium duplex*, čo znamená, že subjekty na oboch stranách sporu majú navzájom postavenie žalobcu a žalovaného. Tak ako z konštantnej judikatúry a tiež rozhodnutí súdov vyplýva, podaním žaloby na vyporiadanie BSM jedným z manželov je *konzumované* právo druhého manžela podať žalobu na vyporiadanie v tom istom rozsahu.²² Menej formálne vyjadrené, manželia v súdnom konaní sú v pozícii žalobcov a žalovaných navzájom, čo z praktického hľadiska znamená prelínanie procesnej legitímácie na vykonávanie základných dispozičných procesných úkonov, a to najmä s dôrazom na tie v merite veci (spätvzatie žaloby, zmena žaloby, prípadne vzájomná žaloba, zmier). Treba však zdôrazniť, že konzumácia práva domáhať sa vyporiadania BSM úzko súvisí s rozsahom vyporiadania vymedzeným žalobou, a keďže sa prikláňame k názoru aj čiastočného vyporiadania, na podporu uvádzame aj § 149 ods. 5 OZ, myslíme si, že legitímácia, resp. procesná aktivita druhého manžela ostáva zachovaná v rozsahu, v akom nejde o „tú istú vec“.²³

S problematikou legitímácie na podanie žaloby, ak vychádzame z procesného postavenia strán v tomto spore, tá patrí rovnako obidvom manželom, úzko súvisí významná procesná prekážka, *prekážka litispendencie* (*litis pendens* – *spočívajúci spor*). Táto prekážka, v literatúre

²⁰ Zákon č. 36/2005 o rodine a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len ZR).

²¹ ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450*. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1105.

²² *Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 29. apríla 2009, sp. zn. 2 Cdo 52/2008, tiež uznesenie Krajského súdu Banská Bystrica zo dňa 18. 12. 2009, č. k. 17Co/313/2009-36.*

²³ Pozn. autorov: K rozsahu viazanosti petitom a možnosti čiastočného vyporiadania BSM sa venujeme následne.

označovaná aj ako „negatívna procesná podmienka“,²⁴ v zásade bráni prejedaniu „tej istej veci“, „toho istého sporu“ súčasne v dvoch alebo viacerých konaniach, či už na tom istom, alebo inom súde. S touto prekážkou je súd pri skúmaní procesných podmienok povinný sa vysporiadať v ktoromkoľvek štádiu konania, a to *ex offio* a v prípade, že tu táto prekážka je daná, je povinný uznesením konanie v zmysle § 161 ods. 2 CSP zastaviť. Skúmanie prekážky začatého konania je významné z hľadiska totožnosti strán sporu, z hľadiska totožnosti predmetu sporu (žalobného nároku) a tiež s ohľadom na skutkový stav veci (žalobného dôvodu). Niet pochyb, že pri posudzovaní jej existencie a tiež s dôrazom na uvedené postavenie strán pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva, pôjde o tie isté subjekty (bývalých manželov, resp. manželov, ak bolo BSM zrušené za trvania manželstva). Aj vo vzťahu k žalobnej legitimácii a rovnako aj pre posúdenie litispendencie bude podľa nášho názoru *rozhodujúci predmet sporu a jeho vymedzenie*.

V nasledujúcej časti v nadväznosti na nami vymedzené hypotézy a vyššie prezentované závery upriamime pozornosť na premietnutie dispozičného princípu pri určení rozsahu vyporiadania jednotlivých nárokov, ktoré sú spôsobilé byť predmetom BSM. Tie totiž ovplyvnia bezprostredne nielen základné procesné povinnosti substancovania a bremená z nich vyplývajúce, ale sú významné tiež pre posúdenie možných procesných postupov (napr. spojenie vecí, resp. vylúčenie vecí na samostatné konanie, tiež prekážku litispendencie) a majú vplyv na dispozičné procesné úkony – zmenu žaloby, späťvzatie žaloby, zmier, vzájomnú žalobu.

3. DISPOZIČNÝ PRINCÍP V KONANÍ O VYPORIADANÍ BSM

Pre sporové konanie platí východisková zásada, že predmet sporu určuje žalobca v žalobe (v užšom vnímaní v petite žaloby). Žaloba o vyporiadanie BSM v zmysle *de lege lata* vykazuje v tomto zmysle z hľadiska procesného určité špecifiká a v zmysle konštantných doktrínálnych východísk je pre ňu typické prelomenie zásady *ne ultra petitum partium*. Kým všeobecne platí, že súd je viazaný *žalobným návrhom*, lebo generálnym východiskom na poskytnutie petitórnej formy ochrany je, že má byť poskytnutá v takom rozsahu, aký prejaví autonómne žalobca. Civilný sporový poriadok, ale aj predchádzajúca právna úprava v OSP či právna úprava sporového procesu v Českej republike²⁵ poznajú určitú výnimku vo vzťahu k uvedenej zásade, a teda táto „výnimka“ je prielomom do zásady viazanosti *petitom*. Ak budeme vychádzať z platného právneho stavu na našom území, tak v zmysle § 216 ods. 2 CSP súd *môže prekročiť žalobný petit*, a teda vybočiť z medzi určených v žalobe, ak z *osobitného právneho predpisu vyplýva určitý spôsob vyporiadania vzťahov*. Aj keď doslovný text právnej

²⁴ FICOVÁ, S., ŠTEVČEK, M. a kol. *Občianske súdne konanie*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 194; ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Základné konanie a správne súdnictvo*. 3. zmenené a doplnené vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, s. r. o., s. 313.

²⁵ Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok, zákon č. 99/1963 Sb. Občiansky súdny rád.

normy hovorí len o prekročení kvantitatívneho rámca (súd môže prisúdiť viac), prikláňame sa k názoru prezentovaného Molnárom, že uvedené ustanovenie vplýva nielen na tie situácie, keď súd „prisúdi viac“, ale aj na tie, keď „prisúdi niečo iné, než žiadal žalobca“.²⁶ V nasledujúcej časti preto upriamime pozornosť na premietnutie dispozičného princípu pri určení rozsahu vyporiadania jednotlivých nárokov, ktoré sú spôsobilé byť predmetom BSM.

Žaloba o vyporiadanie BSM je v zmysle § 123 CSP podaním v merite veci a platia pre ňu tak formálne, ako aj materiálne požiadavky určené na takéto podanie.²⁷ Rovnako to platí v prípade, ak ide o žalobu neurčitú, nezrozumiteľnú, resp. neúplnú, je namieste postup pri odstraňovaní väd podania podľa § 129 CSP. Na tomto mieste sa pokúsime zdôrazniť na úkor všeobecných východísk len tie špecifiká, ktoré vyplývajú z vyššie prezentovaných názorov. Ak sa prikloníme k tomu, že je možné kombinovať spôsoby vyporiadania BSM, tiež k možnosti čiastočného vyporiadania BSM, myslíme si, že ak žalobca identifikuje v žalobe majetok, ktorý má byť vyporiadaný, súd by nemal vyporiadavať veci, ktoré neboli v petite identifikované a ktoré teda nie sú predmetom sporu. Prelomenie zásady viazanosti petitom by sa malo vzťahovať na spôsob usporiadania vzájomných práv a povinností a to na základe zásad vyplývajúcich z hmotného práva, ktoré považujeme za opodstatnené, ak sa BSM vyporiadava v súdnom procese. Tieto závery považujeme za odôvodnené aj s ohľadom na zmeny procesného postupu, kde najmä vzhľadom na posilnenie na jednej strane postavenia sudcu ako subjektu s rozhodovacou (decíznou) právomocou („silný sudca), na druhej strane presnejšie identifikovanie procesných rolí strán sporu a v neposlednom rade nielen ich vôľa, čo urobia predmetom sporu, ale aj „zodpovednosť“ týchto subjektov za to, ako konanie skončí. Sociálna koncepcia, ku ktorej sa procesná úprava po rekodifikácii hlási, predpokladá, že strany konania sú tie, ktoré majú v „rukách spor“ (*iudex ne procedat ex officio*). Tak ako uvádza Lavický, súdna ochrana sa stranám súkromnoprávných pomerov nevnučuje, ale ponúka, záleží len na nich, či túto možnosť využijú, v každom prípade majú v moci nielen to, či konanie začne, ale aj určenie toho, o čom mám súd rozhodnúť (vymedzenie predmetu sporu).²⁸

Pri posudzovaní dispozície so žalobou a rešpektovaní procesného postavenia *iudicium duplex* sa určité odchýlky týkajú aj základných dispozičných procesných úkonov. Ako už bolo uvedené, v rozsahu, v akom bola žaloba podaná, je konzumované právo druhého manžela podať žalobu o vyporiadanie tých istých vecí (nárokov). Ak by takýto dispozičný procesný úkon druhý manžel uskutočnil, pre prekážku začatého konania by súd musel toto konanie zastaviť. Uvedené však v žiadnom prípade neznamená, že by sa v dôsledku zastavenia konania o jeho žalobe na vyporiadanie BSM mal dostať do „horšieho“ postavenia, resp. mal by utpieť ujmu na svojich procesných právach. Ako strane sporu v konaní, ktoré začalo skôr, mu patria oprávnenia robiť dispozičné procesné úkony, a to najmä s ohľadom na roz-

²⁶ MOLNÁR, P. In: ŠTEVČEK, M., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 800.

²⁷ § 125, 127, 132 a nasl. CSP.

²⁸ LAVICKÝ, P.: *Moderný civilný proces*. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 39.

sah, v akom sa má BSM vyporiadať. Z pohľadu žalobcu je tak možné urobiť zmenou žaloby. Z pohľadu žalovaného sa názory na prípadnú dispozíciu predmetom sporu rôznia, kým napr. Svoboda uvádza, že žalovaný môže podať aj vzájomný návrh, ktorým rozšíri predmet konania o ďalšie položky, Fabiánová vychádzajúc z postavenia obidvoch strán v pozícii žalobcov a žalovaných (*iudicium duplex*) spája právo označovať majetok, prípadne uplatňovať započítanie v zmysle § 150 OZ s obidvoma procesnými stranami, a teda formálne považuje vzájomnú žalobu za obsolentnú.²⁹ Vzájomná žaloba je procesný úkon, ktorý možno charakterizovať aj ako osobitný prípad objektívnej kumulácie, ktorým si počas začatého konania žalovaný uplatňuje ochranu svojich porušených alebo ohrozených práv, je možné prikloniť sa k názoru, že v rozsahu, v akom tu neexistuje prekážka litispendencie, možno takýto procesný úkon posúdiť ako vzájomnú žalobu. Tiež treba zdôrazniť, že vzájomnou žalobou možno uplatniť „akýkoľvek“ nárok bez súvislosti s pôvodným žalobou uplatneným nárokom, nie je možno vylúčiť ani situáciu, že aj v konaní o vyporiadanie BSM bude takýto procesný úkon opodstatnený.³⁰

Osobitné postavenie procesných strán v spore o vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva a z neho vyplývajúce špecifiká pre dispozičné procesné úkony vo veci samej sa prejavujú aj v tom, že žalobca nemôže samostatne a výlučne disponovať so žalobou a zobrať túto žalobu späť a zastaviť konanie. Vo všeobecnej rovine, ak žalobca zoberie žalobu späť (celkom, alebo v časti), nemusí dosiahnuť zastavenie konania, ak žalovaný z vážnych dôvodov so späťvzatím nesúhlasí, okrem prípadov uvedených v § 146 ods. 1, keď je tento nesúhlas irelevantný. Pri späťvzatí žaloby s ohľadom na už uvedené postavenie strán sporu v konaní o vyporiadanie BSM sa s ohľadom na zachovanie ochrany žalovaného, ktorý môže byť znevýhodnený, ak to má napr. vplyv na uplynutie zákonnej lehoty, po ktorej môžu nastúpiť následky vyporiadania zo zákona, zákon vyžaduje súhlas protistrany vždy a bez podmienenosti vážnosťou dôvodov. Uvedené považujeme za správne a dôležité s ohľadom na právno-ochrannú funkciu súvisiacu s charakterom predmetu sporu a z toho vyplývajúcich procesných odlišností a tiež s ohľadom na konzumovanie oprávnenia tejto procesnej strany žalobu podať, ak ju podal žalobca.

4. RAKÚSKA PRÁVNÁ ÚPRAVA – SPÔSOBY, FORMA A ROZSAH VYPORIADANIA MAJETKOVÝCH VZŤAHOV MANŽELOV

Pre kvalitatívny náboj príspevku považujeme za inšpiratívne prezentovať základné východiská rakúskej právnej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi, pričom táto máva obvykle reflexiu aj v legislatívnom procese na našom území, určite tak tomu bolo

²⁹ FABIÁNOVÁ, Z. In: ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450*. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1199; SVOBODA, K. *Žaloba v civilním soudním řízení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 256 – 257.

³⁰ Pozri aj WINTEROVÁ, A. Žaloba v občanském právu procesním. *ACTA UNIVERSITATIS CAROLIINAE*, 1979, s. 88 – 89, tiež ÚS SR I. US 314/2018.

pri rekodifikácii procesného práva a nie je to vylúčené ani pri kreovaní reformy súkromného práva, ktorá pri optimistickom náhľade bude v dohľadnom čase opätovne uvedená do života a hlavne úspešne zavŕšená. Pri prezentovaní nasledujúcich východísk sme si plne vedomí, že mnohé z nich majú skôr hmotnoprávny aspekt, ale práve v prípade tohto inštitútu si myslíme, že procesná úprava, akokoľvek je generálna a všeobecná, je bezprostredne ovplyvnená práve hmotnoprávnymi východiskami majetkových vzťahov medzi manželmi a ich vyporiadania.

Pre prípadnú žalobnú formu vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov si dovoľíme prezentovať stručnú analýzu úpravy týchto vzťahov v rovine hmotného práva. V podmienkach rakúskej právnej úpravy môžeme hovoriť o samostatnom právnom pododvetví, o tzv. majetkovom práve manželov, „*Ehegüterrecht*“, ktoré sa osobitne vzťahuje iba na majetkové vzťahy medzi manželmi. Uvedené právne odvetvie odpovedá na otázku vplyvu uzatvorenia manželstva na majetok manžela a manželky. Pojem bezpodielového spoluvlastníctva manželov rakúska právna úprava ako taký nepoužíva. Rakúske právo pozná niekoľko systémov usporiadania týchto majetkových vzťahov.³¹

Jedným z týchto systémov je systém oddeleného majetku tzv. „*Gütertrennung*“, ktorý je základným a zákonom preferovaným systémom usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi. Jeho právnym základom sú ustanovenia § 1233 a 1237 Občianskeho zákonníka („*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*“ – ABGB).

Podľa ustanovenia § 1233 ABGB, samotný vznik manželského zväzku nezakladá medzi manželmi žiadne majetkové spoločenstvo.³² Majetkové vzťahy každého z manželov teda zostávajú v tomto prípade nedotknuté. Uvedené vyplýva aj z ustanovenia § 1237 ABGB, podľa ktorého si manžel aj manželka ponechávajú vo svojom výlučnom vlastníctve všetko to, čo do manželstva priniesli a rovnako aj to, čo počas manželstva nadobudli, a pokiaľ manželstvo trvá, nemajú na majetok toho druhého žiadny nárok. Obaja, či už manžel alebo manželka, vystupujú samostatne ako jediný dlžník svojich záväzkov, prípadne ako jediný veriteľ svojich pohľadávok.³³

Ustanovenie § 1237 ABGB vyjadruje, že ani jeden z manželov nemá nárok na majetok druhého manžela, „pokiaľ manželstvo trvá“. Z uvedeného vyplýva, že je možné zasahovať do majetku, ale až po zániku manželstva, a to v súlade s § 81 a nasl. Zákona o manželstve („*Ehegesetz*“ – EheG). Pod pojmom zásah do majetku v danom prípade rozumieme jeho následné vyporiadanie. Vyššie v texte uvádzame, že v systéme oddeleného majetku manželia spoločný majetok nenadobúdajú. Majetok nadobúdajú iba do svojho výlučného vlastníctva, neskôr však uvádzame, že v prípade zániku manželstva dochádza k vyporiadaniu majetku. V tomto

³¹ KOZIOL/WELSER, *Bürgerliches Recht* 13 I (2006), s. 478.

³² § 1233 ABGB Die eheliche Verbindung allein begründet noch keine Gemeinschaft der Güter zwischen den Eheleuten. Dazu wird ein besonderer Vertrag erfordert, dessen Umfang und rechtliche Form nach den §§. 1177 und 1178 des vorigen Hauptstückes beurtheilt wird.

³³ § 1237 ABGB Haben Eheleute über die Verwendung ihres Vermögens keine besondere Uebereinkunft getroffen, so behält jeder Ehegatte sein voriges Eigenthumsrecht, und auf das, was ein jeder Teil während der Ehe erwirbt, und auf was immer für eine Art überkommt, hat der andere, solange die Ehe besteht, keinen Anspruch.

prípade sa vynára otázka, ktorý majetok manželov je vlastne možné následne vyporiadať. Podľa ustanovenia § 81 odsek 2 a 3 EheG, prichádzajú do úvahy dva okruhy majetku, ktoré sa po zániku manželstva majú vyporiadať.

Prvým okruhom je majetok využívaný počas trvania manželstva, tzv. „*eheliches Gebrauchsvermögen*“. Jeho legálnu definíciu upravuje ustanovenie § 81 odsek 2 EheG. Ide o hnutelné a nehnuteľné veci, ktoré slúžili počas manželského spolužitia obom manželom. Patrí sem aj spoločné bývanie manželov a vybavenie domácnosti. V prípade spoločného bývania, ktoré zaobstaral jeden z manželov ešte pred vznikom manželstva, prípadne ho získal dedením alebo ako dar, bude toto bývanie predmetom vyporiadania, iba ak tak bolo vopred manželmi dohodnuté, alebo ak jeden z manželov je od využívania tohto spoločného bývania závislý, prípadne ak je od jeho využívania závislé maloleté dieťa.

Druhým okruhom sú manželské úspory tzv. „*eheliche Ersparnisse*“. Ich legálnu definíciu upravuje ustanovenie § 81 odsek 3 EheG. Manželské úspory sú investície každého druhu, ktoré boli nahromadené počas manželského spolužitia a ktoré svojou povahou slúžia na zhodnotenie. Naopak nevyporiadava sa majetok špecifikovaný v ustanovení § 82 EheG. Patrí sem majetok získaný manželmi pred vznikom manželstva, zdedený majetok, prípadne majetok darovaný. Ďalej sem zaraďujeme majetok slúžiaci na osobné potreby iba jedného z manželov a majetok využívaný na vykonávanie zamestnania alebo na podnikateľské účely.

Z ustanovenia § 81 odsek 1 EheG vyplýva, že v prípade zániku manželstva rozvodom, zrušením alebo vyhlásením za neplatné, si bývalí manželia vyporiadajú majetok využívaný počas manželstva a rovnako aj manželské úspory, pričom treba brať do úvahy aj s tým súvisiace záväzky. Predpokladom vyporiadania bude teda predovšetkým právoplatné rozhodnutie súdu o rozvoде, zrušení alebo vyhlásení manželstva za neplatné.

Na základe toho je možné identifikovať v zásade tri spôsoby vyporiadania majetku využívaného počas manželstva a manželských úspor. Aj v prípade rakúskej právnej úpravy sa významným spôsobom prejavuje autonómia vôle manželov pri vyporiadaní majetkových práv. Zákonom preferovaným spôsobom vyporiadania majetku využívaného počas trvania manželstva a manželských úspor je *dohoda manželov o vyporiadaní majetku*, ktorá sa môže týkať buď celého majetku a úspor, alebo iba časti. Pomocou takejto dohody majú manželia značný priestor v spôsobe vyporiadania majetku. Dohodu je možné uzavrieť aj pred, alebo počas konania o rozvoде. V prípade, že manželia uzavrú dohodu o vyporiadaní majetku, vylučujú tým možnosť následného vyporiadania tzv. „*Aufteilungsverfahren*“ na súde.³⁴ Ak ide o predbežnú dohodu manželov o vyporiadaní spoločného bývania a spoločných manželských úspor, tá musí byť podľa ustanovenia § 97 odsek 1 EheG uzatvorená vždy vo forme notárskej zápisnice. Pre dohody týkajúce sa majetku využívaného oboma manželmi počas manželstva bude postačovať písomná forma.

Dohoda manželov o vyporiadaní majetku, ktorá bola manželmi dojednaná v rámci konania o rozvoде, nemá predpísanú žiadnu formu. Podmienkou však je existencia časovej

³⁴ DEIXLER-HÜBNER, In: DEIXLER-HÜBNER: HB Familienrecht, s. 86.

a príčinnej súvislosti s konaním o rozvoďte. To znamená, že v čase, keď bola uzavretá dohoda o vypořiadaní majetku, manželia už mali v úmysle podať návrh na rozvod manželstva. Ak mal iba jeden z manželov úmysel iniciovať konanie o rozvod manželstva, musí byť tiež schopný ho preukázať – napríklad tým, že návrh na rozvod manželstva bol z jeho strany podaný na súd.³⁵

Pri prezentácii analýzy východísk vypořiadania majetkových vzťahov je pre rakúsku právnu úpravu charakteristické, že zákonodarca v prvom rade preferuje mimosúdny spôsob vypořiadania majetku. Ak je to možné, manželia by sa mali pokúsiť vypořiaďať svoj majetok bez zásahu súdu, a to prostredníctvom dohody. V prípade, že sa manželia na vypořiadaní majetku využívaného počas manželstva a manželských úspor nedohodnú, rozhodne na návrh o jeho vypořiadaní súd v konaní o vypořiadaní majetkových vzťahov. Konanie o vypořiadaní majetkových vzťahov má teda vo vzťahu k dohode manželov subsidiárny charakter a podlieha dispozičnému princípu.

Obdobne ako v slovenskej právnej úprave majetok využívaný počas manželstva a manželské úspory majú byť v prípade rozvodu manželstva vypořiadané. Súdu však nevzniká povinnosť o vypořiadaní rozhodnúť *ex officio* bez návrhu jedného alebo oboch manželov. Súd rozhoduje na návrh v tých prípadoch, keď sa manželia na vypořiadaní nevedia dohodnúť.³⁶

Zásadný rozdiel v porovnaní právnych úprav je v charaktere procesu. Konanie o vypořiadanie majetkových vzťahov je konanie mimosporové. Za určitých špecifických okolností môžu existovať popri sebe konania sporové a mimosporové. V rámci mimosporového konania nie je možné prejednať žaloby, ktorých predmetom by bolo určenie práva k časti majetku využívaného počas manželstva alebo manželských úspor. V praxi často vznikajú situácie, že medzi bývalými manželmi dôjde k nezhode o tom, či nejaká časť aktív patrí do majetku využívaného počas manželstva, prípadne manželských úspor. O tejto časti následne koná a rozhoduje súd v sporovom konaní. Podľa staršej judikatúry, na otázku, či ide o konanie sporové alebo mimosporové, odpovedá výlučne to, čo je obsahom návrhu a dôkazov, ktoré predkladá súdu navrhovateľ.³⁷

V konaní o vypořiadanie majetkových vzťahov sú aktívne vecne legitimovaní obaja bývalí manželia. V súvislosti s týmto konaním je rovnako, ako v rámci vypořiadania BSM podľa slovenskej právnej úpravy, prítomný procesnoprávny aspekt označovaný ako *iudicium duplex*. V prípade, že návrh podá iba jeden z bývalých manželov, súd taký návrh posúdi ako návrh oboch. Uvedené sa prejavuje najmä pri späťvzatí návrhu na vypořiadanie. V prípade, že návrh na vypořiadanie podal iba jeden z bývalých manželov, súd jeho späťvzatie nepripustí bez súhlasu toho druhého. Na podanie návrhu na vypořiadanie majetkových vzťahov je podľa ustanovenia § 104a Zákona o jurisdikcii („*Jurisdiktionsnorm*“ – JN) vecne príslušný okresný súd. Mieste príslušný bude podľa ustanovenia § 114a odsek 1 JN s odkazom na

³⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 8 Ob 35/07 z 21.5.2007.

³⁶ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 1 Ob 764/82 z 3.11.1982.

³⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 4 Ob 351/97i z 25.11.1997.

ustanovenie § 76 odsek 1 JN ten súd, v ktorom mali manželia posledné spoločné bydlisko. V prípade konania s cudzím prvkom sa bude miestna príslušnosť určovať podľa ustanovenia § 114a odsek 4 JN v spojení s ustanovením § 20 Zákona o medzinárodnom práve súkromnom („*Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht*“ – IPRG).

Ako uvádzame už vyššie, predpokladom vyporiadania bude teda predovšetkým právoplatné rozhodnutie súdu o rozvoze, zrušení alebo vyhlásení manželstva za neplatné. Najčastejšie však bude ku konaniu o vyporiadaní majetku dochádzať na základe rozhodnutia súdu o rozvoze manželstva. Po konaní o rozvoze môže dôjsť k vzdaniu sa práva na podanie opravného prostriedku. V tomto prípade nadobúda rozhodnutie súdu o rozvoze právoplatnosť v momente jeho vyhlásenia. Od momentu právoplatnosti rozhodnutia plyní podľa § 95 EheG prekluzívna lehota jeden rok. Ide o lehotu hmotnoprávnú. V súvislosti s uvedenou prekluzívnou lehotou treba upozorniť na skutočnosť, že v rakúskom mimosporovom procese, je možné v konaní o rozvoze rozhodnúť aj prostredníctvom čiastočného rozsudku. Ide o konanie o rozvoze podľa ustanovenia § 49 EheG. V konaniach podľa tohto ustanovenia sa môže prerokovávať samotný návrh na rozvod manželstva prednostne, o tomto návrhu súd rozhodne formou čiastočného rozsudku. Následne súd rozhoduje o zavinení rozvodu, o tejto otázke už rozhoduje súd formou konečného rozsudku.

Ročná prekluzívna lehota v takom prípade začína plynúť od momentu nadobudnutia právoplatnosti čiastočného rozsudku a nie až v prípade nadobudnutia právoplatnosti konečného rozsudku.³⁸ Táto skutočnosť môže byť do značnej miery problematická, a to preto, že účastníci konania o rozvoze si často plynutie prekluzívnej lehoty od momentu nadobudnutia právoplatnosti čiastočného rozsudku neuvedomujú. Uvedené môže byť v konečnom dôsledku nebezpečné pre ich snahu o usporiadanie ich majetkových vzťahov formou vyporiadania prostredníctvom súdneho rozhodnutia.

Niektorí právni teoretici tento spôsob plynutia prekluzívnej lehoty kritizujú a navrhujú, že vyporiadanie majetku by síce malo byť možné už po vydaní čiastočného rozsudku, ale jednoročná prekluzívna lehota by mala začať plynúť až po nadobudnutí právoplatnosti konečného rozsudku.³⁹ Jednoročná prekluzívna lehota bude prerušená v prípade, že bývalí manželia využijú v súvislosti s vyporiadaním majetku pomoc mediátora. Uvedené vyplýva z ustanovenia § 22 odsek 1 Zákona o civilnej mediácii („*Zivilrechts-Mediations-Gesetz*“ – *Ziv-MediatG*). Rovnako môže byť jednoročná prekluzívna lehota prerušená, ak medzi bývalými manželmi dochádza k serióznym rokovaniam o vyporiadaní majetku, prípadne jeho kompenzácií. Tieto rokovania by nemali prebiehať dlhšie ako šesť týždňov.⁴⁰

Ak jeden z bývalých manželov iba predstiera snahu o uzatvorenie dohody o vyporiadaní majetku, prípadne kompenzácií, ale ide mu v skutočnosti iba o dosiahnutie zmeškania prekluzívnej lehoty, za tým účelom, aby sa druhý z bývalých manželov už nemal možnosť ob-

³⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 4 Ob 600/81 z 2.3.1982 (pozri aj OGH 1 Ob 281/97y z 15.12.1997, OGH 1 Ob 362/99p zo 14.1.2000).

³⁹ STABENTHEINER, In: RUMMEL. ABGB § 81 EheG Rz 2.

⁴⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 1 Ob 111/14 z 18.09.2014.

rátiť na súd s návrhom na vyporiadanie majetku, nebude súd po podaní takéhoto návrhu na uplynutie prekluzívnej lehoty prihliadať a o návrhu bude konať tak, ako by bol podaný v lehote. Rovnako bude súd postupovať aj vtedy, ak jeden z bývalých manželov určitý majetok zamlčal. Zákonodarca zvolil jednoročnú prekluzívnu lehotu s cieľom zabezpečiť čo možno najrýchlejšie objasnenie majetkovej sféry bývalých manželov a následné vyporiadanie tohto majetku a to tak, aby sa oblasti života rozvedených manželov týkali čo možno najmenej.⁴¹

Návrh na vyporiadanie majetku sa môže týkať aj jeho konkrétnej časti, prípadne tiež vyplatenia kompenzácie. Nemusí teda zahŕňať celý majetok využívaný počas manželstva a manželské úspory bývalých manželov. Takto ohraničený návrh zaväzuje súd kvantitatívne. Súd môže v takomto prípade rozhodnúť iba o tom majetku využívanom počas manželstva a tých manželských úsporách, ktoré sú uvedené v návrhu, prípadne o tých, ktoré sú z návrhu rozpoznateľné. Z hľadiska spôsobu vyporiadania majetku, ktorý je navrhovaný, súd kvalitatívne viazaný nie je.⁴² Staršia judikatúra nepovoľovala doplnenie návrhu po uplynutí prekluzívnej lehoty, novšia judikatúra to naopak povoľuje.⁴³

Súd však v danom konaní o vyporiadanie majetkových vzťahov musí z hľadiska spravodlivosti rozhodnutia zohľadňovať všetky okolnosti daného prípadu. V prípade, že súd rozhoduje iba o časti majetku alebo úspor, zohľadňuje aj to, ako sa o ostatnej časti, ktorá nie je zahrnutá do návrhu, dohodli bývalí manželia. Vyporiadanie majetku a výpočet kompenzácie musí byť založené na reálnych príspevkoch bývalých manželov do ich spoločného majetku. Ak nie je možné dosiahnuť prirodzené vyporiadanie, súd rozhodne o kompenzácii pre druhého z bývalých manželov. V pochybnostiach sa predpokladá, že návrh na vyporiadanie majetku zahŕňa celý majetok.⁴⁴ Súd sa musí vo svojom rozhodnutí vysporiadať aj s výkonom samotného vyporiadania majetku využívaného počas manželstva a manželských úspor, prípadne s priebehom kompenzácie. Vo svojom rozhodnutí určuje podrobnejšie okolnosti na ich splnenie, najmä z časového hľadiska. Ak sú s vykonaním rozhodnutia spojené výdavky, musí súd podľa vlastného uváženia rozhodnúť, ktorý z bývalých manželov ich bude znášať.

V prípade, že sa bývalí manželia dohodli o vyporiadaní majetku mimosúdne a táto dohoda pokrýva celý majetok, nie je možné následné podanie návrhu na vyporiadanie na súd. V prípade, že by sa manželia dohodli iba o vyporiadaní časti majetku, je možné podať návrh o zvyšnej časti, ako sme už uviedli vyššie. Súd v konaní o vyporiadanie majetkových vzťahov rozhoduje formou uznesenia. Proti tomuto uzneseniu je možné podať opravný prostriedok, ktorým je rekurz, a to do štrnástich dní od doručenia uznesenia. Mimoriadny opravný prostriedok, revízny rekurz, je možné podať proti rozhodnutiu rekurzného súdu. Na rozhodnutie bude príslušný Najvyšší súd (OGH). Revízny rekurz je prípustný, iba ak existuje právna otázka značného významu. To, či je prípustný revízny

⁴¹ § 84 EheG Die Aufteilung soll so vorgenommen werden, daß sich die Lebensbereiche der geschiedenen Ehegatten künftig möglichst wenig berühren.

⁴² Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 3 Ob 553/83 z 8.6.1983 (pozri aj OGH 3 Ob 675/82 OGH z 21.12.1983).

⁴³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 1 Ob 45/19b z 3.4.2019.

⁴⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 2 Ob 285/97v z 25.9.1997.

rekurz posudzuje rekurzny súd. V prípade jeho uplatnenia musí byť hodnota konania minimálne 30 000 eur.⁴⁵

Z hľadiska právnych následkov vo vzťahu k spôsobu vyporiadania majetku manželov má zásadný význam uplynutie lehoty. Po márnom uplynutí prekluzívnej lehoty podľa ustanovenia § 95 EheG nárok bývalých manželov na vyporiadanie majetku súdnou cestou zanikne. Prakticky to znamená, že nedôjde k žiadnej zásadnej zmene v ich majetkových pomeroch. Majetok, ktorý by bol predmetom návrhu na vyporiadanie prejde do režimu podielového spoluvlastníctva. Bývalým manželom tak na základe ustanovenia § 830 a nasl. ABGB vzniká možnosť podať žalobu o vyporiadanie podielového spoluvlastníctva.⁴⁶

Z hľadiska rekodifikácie súkromného práva na našom území, ale aj s ohľadom na určité problematické otázky, vyplývajúce z analýzy procesného postupu podľa nášho právneho poriadku, môžu byť zaujímavé východiská, vyplývajúce z právnej úpravy Rakúska a preferovaná diferenciácia úpravy týchto vzťahov. Prvý systém usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi, systém oddeleného majetku je síce v rakúskej právnej úprave zákonom preferovaným systémom, avšak právna úprava nemôže obmedziť manželov na riešenie svojich majetkových vzťahov iba týmto spôsobom. Systém oddeleného majetku sa uplatní iba v tom prípade, ak sa manželia nedohodli inak. Manželia sa môžu prostredníctvom manželských zmlúv, tzv. „*Ehepakt*“, odchýliť od systému oddeleného majetku, a to tak, že vytvoria majetkové spoločenstvo tzv. „*Gütergemeinschaft*“. Manželské zmluvy musia byť uzatvorené vždy vo forme notárskej zápisnice. Vo forme notárskej zápisnice musia byť vyhotovené aj dohody, ktorými sa manželské zmluvy zrušujú, menia alebo dopĺňajú. Prostredníctvom uzatvorenia niektorej z manželských zmlúv sa obom manželom poskytuje značná sloboda v úprave ich majetkových vzťahov. Napriek uzavretiu manželskej zmluvy sa manželia môžu dohodnúť na vylúčení jednotlivých vecí z majetkového spoločenstva. Tie sa majú špecifikovať v notárskej zápisnici. Právna úprava týchto zmlúv je obsiahnutá v ustanovení § 1217 ABGB. Toto ustanovenie upravuje konkrétne dva typy manželských zmlúv, a to zmluvu o majetkovom spoločenstve a dedičskú zmluvu.

Manželia sa však od týchto zmlúv môžu odchýliť napríklad tak, že vytvoria ich zmiešaný typ.⁴⁷ Podľa ustanovenia § 1217 ABGB ide o manželské zmluvy, ktoré sa uzatvárajú s úmyslom vytvoriť medzi manželmi majetkové spoločenstvo. Táto široká definícia však vyžaduje, aby judikatúra upravovala otázku delimitácie. Manželské zmluvy sa môžu vzťahovať na celý majetok, ako aj na jeho individuálne zložky. Určitými subkategóriami manželských zmlúv sú spoločenstvo majetku medzi živými a spoločenstvo majetku pre prípad smrti. Spoločenstvo majetku medzi živými predpokladá vylúčenie zákonom preferovaného systému oddeleného majetku. Majetkové spoločenstvo sa zakladá ešte za života manželov a rovnako za života manželov nadobúda aj účinnosť. Na základe želaní manželov sa môže vzťahovať na celý majetok, teda môže ísť o majetkové spoločenstvo všeobecné, alebo sa môže vzťahovať

⁴⁵ DEIXLER-HÜBNER, Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft, s. 147.

⁴⁶ DEIXLER-HÜBNER, Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft, s. 146.

⁴⁷ DEIXLER-HÜBNER, In: DEIXLER-HÜBNER, Ehevertrag s. 54 ff.

iba na konkrétne časti, čiže pôjde o majetkové spoločenstvo obmedzené. Spoločenstvo majetku pre prípad smrti sa zakladá ešte za života manželov, účinnosť však nadobúda až v prípade smrti jedného z manželov. Tu sa majetok manželov za ich života spravuje prvým systémom, systémom oddelenia majetku. Po smrti jedného z manželov sa existujúci majetok spojí a rozdelí sa medzi pozostalého manžela a dedičov, a to podľa dohodnutého rozsahu. V pochybnostiach sa uvažuje tak, že polovica majetku patrí pozostalému manželovi a druhá polovica dedičom.⁴⁸

V prípade nadobudnutia vlastníci právoplatnosti rozhodnutia o rozvoze, zrušení alebo vyhlásení manželstva za neplatné sa stáva manželská zmluva neplatnou s účinnosťou *ex nunc*. V takomto prípade dostanú podľa ustanovenia § 1266 ABGB bývalí manželia späť ten majetok, ktorý do manželstva priniesli, vrátane akýchkoľvek ziskov.⁴⁹ Primárne by však malo dôjsť k vecnej reštitúcii, ak to nie je možné, tak k následnej kompenzácii.

Súčasná právna prax v Rakúsku však využívanie týchto typov zmlúv aplikuje zriedkavejšie, ako to bolo v minulosti a prikláňa sa skôr k systému oddeleného majetku.

ZÁVER

Nová koncepcia civilného sporového procesu po rekodifikácii nás inšpirovala zamyslieť sa nad procesným postupom v prípade vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Jedným z dôvodov je nielen pomerne zásadný posun v náhľade na procesné úlohy hlavných aktérov procesnoprávnych vzťahov – súd, procesné strany (bývalých manželov, resp. manželov, ak bezpodielové spoluvlastníctvo zaniklo za trvania manželstva), ale tiež vplyv hmotnoprávnych východísk tohto inštitútu na priebeh tohto sporového procesu s dôrazom na základné dispozičné procesné úkony v merite veci. Vzhľadom na hypotézu, ktorú sme si stanovili, že: *Súčasná právna úprava vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov nevylučuje čiastočné vyporiadanie v súdnom konaní a nevylučuje kombináciu spôsobov vyporiadania*, si dovoľíme vyvodiť nasledujúce závery. Myslíme si, že primárnym predpokladom je verifikovanie spôsobilosti predmetu na čiastočné vyporiadanie. Ak masu BSM vnímame ako samostatné predmety týchto vzťahov a nie ako vec „hromadnú“, úvaha o čiastočnom, resp. postupnom vyporiadaní je priechodná, čomu korešponduje aj hmotnoprávna úprava v Občianskom zákonníku (§ 149 ods. 5 OZ). V tomto zmysle nevidíme ani prekážku pre vyporiadanie spoločného majetku s využitím viacerých spôsobov.

Pokiaľ ide o petitórnu formu vyporiadania týchto vzťahov, myslíme si, že je namieste rešpektovanie základných princípov v sporovom konaní a to je princíp dispozičný, princíp prejednávaci a princíp formálnej pravdy pri zachovaní materiálneho vedenia konania. Z týchto následne vyplýva, že hoci procesné strany v týchto konaniach majú osobitné postavenie (*iudicium duplex*), vymedzenie predmetu sporu by malo byť ponechané stranám sporu a súd by

⁴⁸ FUCIK, In: KLETEČKA/SCHAUER, ABGB-ON § 1234 Rz 1ff.

⁴⁹ HOPF/KATHREIN, Ehrerecht § 1266 ABGB Rz 4 ff mwN.

nemal z vlastnej iniciatívy tento predmet rozširovať. Aj napriek doslovnému vyjadreniu zásady viazanosti súdu petitom v platnej právnej úprave v CSP, tá pozná prielom do uvedeného, ak z právneho predpisu vyplýva určitý spôsob usporiadania vzťahu medzi stranami. Pri konfrontácii týchto východísk s obligatónnymi náležitosťami žaloby a základnými procesnými povinnosťami strán sporu (povinnosť substancovania) by to mali byť strany sporu, ktoré v pozícii *dominus litis* určujú rozsah majetku, ktorý má byť vyporiadaný. Úloha súdu v konaní z pozície subjektu s decíznou právomocou nie je suplovať procesnú aktivitu strán. Táto tendencia, ktorá v sporových konaniach sporadicky pretrváva, je rezíduom právnej úpravy v Občianskom súdnom poriadku, kde sudy „vyšetrovali“ a vykonávali dokazovanie s cieľom vstupovať z vlastnej iniciatívy do procesnej aktivity účastníkov. Ak má byť nová právna úprava v sporovom poriadku generálnou úpravou vychádzajúcou z určitých enumerovaných princípov, tie by mali mať svoju reflexiu aj pri interpretácii pravidiel procesného postupu, tak by to malo byť aj pri žalobnej forme vyporiadania BSM. V nadväznosti na to vôbec nie je vylúčené využitie iných procesných nástrojov, ktorými sa realizuje „právno-ochranná funkcia“ určitých právnych nárokov a zachovanie materiálnych korektívov prílišnej prísnosti zákona (poučovacia povinnosť súdu, vysvetľovacia povinnosť). V konečnom dôsledku prielom do viazanosti súdu tým, čo chcú strany, by mal byť konfrontovaný nie výlučne rozsahom, ale zákonnými spôsobmi, ktoré vyplývajú z kogentnej právnej úpravy Občianskeho zákonníka a ktoré sa aj tak uplatnia, ak nebude dohodou alebo v súdnom procese vyporiadaná celá masa BSM.

Ako zásadné pri podpore vyššie uvedených sumárov považujeme rešpektovanie autonómie vôle subjektov, ktorá je typická pre súkromnoprávne vzťahy a ktorá môže mať významný vplyv nielen na možné usporiadanie majetkových vzťahov manželov dohodou, ale aj na hospodárnosť, trovy konania a jeho efektivitu, ak sa vyporiadava súdnou cestou, čo z hľadiska právnej istoty určite nie sú zanedbateľné atribúty.

Krátkou reflexiou základných východísk právnej úpravy inštitútu majetkových vzťahov medzi manželmi v rakúskej právnej úprave sme aj napriek odlišnému hmotnoprávnemu fundamentu chceli poukázať, že v prípade sporového riešenia vyporiadania týchto vzťahov platí aj podľa tejto právnej úpravy dôraz na vymedzenie rozsahu majetku, ktorý má byť vyporiadaný, a tiež možnosť čiastočného vyporiadania či kombinácie spôsobov vyporiadania.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

- DEIXLER-HÜBNER, A. *Der Ehevertrag*. 4. vydanie. Wien: Linde Verlag, 2018, s. 288, ISBN 9783707336931.
- DEIXLER-HÜBNER, A. *Handbuch Familienrecht*. 2. vydanie. Wien: Linde Verlag, 2020, s. 1416, ISBN 9783707341072.
- DEIXLER-HÜBNER, A. *Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft*. 13. vydanie. Österreich: LexisNexis ARD ORAC, 2019, s. 382, ISBN 978-3-7007-7216-3.
- DVOŘÁK, J., SPÁČIL, J. *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 320, ISBN 9788074005657.
- FEKETE, I. *Občiansky zákonník I. Veľký komentár*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, s. 816, ISBN 978-80-89447-50-3.
- FICOVÁ, S., ŠTEVČEK, M. a kol. *Občianske súdne konanie*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 500, ISBN 978-80-7400-509-1.
- HOPF, G., KATHREIN, G. *Eherecht*. 3. vydanie. Wien: MANZ Verlag Wien, 2014, s. 774, ISBN 978-3-214-03103-9.
- KLETEČKA, A., SCHAUER, M. *ABGB ON – Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. Format RDB Rechtsdatenbank. Wien: MANZ Verlag Wien, 2020.

- KOZIOL, H., WELSER, R. *Bürgerliches Recht*. 13. vydanie. Wien: Manz Verlag Wien, 2006, s. 615, ISBN 3-214-14708-0.
- LAVICKÝ, P. *Moderní civilní proces*. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 268, ISBN 978-80-210-7601-3.
- RUMMEL, P., MEINHARD, L. *ABGB Kommentar*. 4. vydanie. Wien: Manz Verlag Wien, 2014, s. 3744, ISBN 978-3-214-16443-0.
- SVOBODA, K. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2010, 232, ISBN 978-80-7598-473-9.
- ŠTEVCEK, M. a kol. *Civilné právo procesné. Základné konanie a správne súdnictvo*. 3 zmenené a doplnené vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, s. r. o., s. 752, ISBN 9788089447961.
- ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJANKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450*. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1754, ISBN 978-80-7400-770-5.
- VOJČÍK, P. a kol. *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. Iura Editon, 2009, s. 1282, ISBN 9788080783686.
- WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. ACTA UNIVERSITATIS CAROLIINAE, 1979, s. 105.

ŽALOBY O URČENÍ „PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI“ [pokus o uchopení předmětu určení podle § 80 OSŘ a § 137 písm. c) CSP] ACTIONS FOR DECLARATION OF „LEGAL FACT”

Zdeněk Pulkrábek*

Abstrakt: V teorii i praxi se vracívá otázka, co může být předmětem určení požadovaného určovací žalobou. Zatímco třeba český Nejvyšší soud připustil žalobu na určení, že „nebyla uzavřena smlouva“ (ve smyslu „nevznikla“), slovenský zákonodárce odepřel obecnou přípustnost žalobám na „určení právní skutečnosti“, míře zejména na určení neplatnosti. Je jasné, že tu jde hlavně o pojem právního poměru, případně práva, ve smyslu dané procesní úpravy. Před jeho vymezením je třeba kriticky zkoumat, proč na něj vůbec zákon určovací žalobu omezuje. Přitom je třeba jej důsledně odlišovat od jiného omezení určovacích žalob, totiž od naléhavého právního zájmu – omezení určovacích žalob na právní poměr by nemělo být jakýmsi předsudkem ohledně naléhavého právního zájmu. Příspěvek se nejprve snaží pojem právního poměru ve smyslu procesních úprav zcela vyprázdnit, aby jej pak s pomocí předpokládaného účelu určovací žaloby znovu naplnil. Směřuje k závěru, že pojem právního poměru by měl být „v zájmu bezmezerovité soudní ochrany“ vykládán co nejširše. Jasnou a pevnou hranici může být jednak rozlišení skutkových a právních otázek, jednak rozlišení otázek abstraktních a konkrétních.

Klíčová slova: určovací žaloba, právní zájem, naléhavý právní zájem, určení právní skutečnosti, skutkové a právní otázky, abstraktní a konkrétní otázky

Abstract: In theory and practice, the question what may be the subject of the determination in the declaratory action returns repeatedly. While, for example, the Czech Supreme Court accepted an action for a declaration that ‘no contract has been concluded’ (within the meaning of ‘no contract was established at all’), the Slovak legislator denied general admissibility to actions for the ‘declaration of a legal fact’, particularly declaration of nullity. It is evident that the main issue here is the concept of legal relationship or law, within the meaning of the procedural rules. Before defining it, it is necessary to examine critically why the law restricts the declaratory action at all. At the same time, it must be consistently distinguished from another restriction on declaratory actions, also from the urgent legal interest – restriction of declaratory actions to a legal relationship should not be a prejudice about urgent legal interest. At first, the paper makes efforts to empty the concept of a legal relationship within the meaning of procedural rules, and then, with the help of the presumed purpose of the declaratory action, to fulfil it again. It is aimed at conclusion that the concept of a legal relationship should be interpreted as broadly as possible ‘in the interest of an unlimited judicial protection’. A clear and fixed boundary may be the distinction between factual and legal questions and the distinction between abstract and specific questions.

Key words: declaration action, legal interest, urgent legal interest, declaration of a legal fact, factual and legal questions, abstract and specific questions

I. PŮVOD

1. Kdy a jak se může podaný nebo občan dovolávat soudní ochrany, se v různých dobách chápalo různě. Dnes se může bránit nejen proti porušení práva, ale i preventivně proti jeho ohrožení (§ 3 OSŘ nebo § 1 CSP). Těžko si přitom dovedeme představit, že by se vedle spl-

* JUDr. Zdeněk Pulkrábek, PhD., Katedra práva občianskeho, Fakulta právnická Západočeskej univerzity v Plzni, sudca Krajského súdu v Plzni.

nění povinnosti nemohl domáhat i pouhé deklarace právního stavu. Veškerou tuto soudní ochranu poskytuje přitom procesní právo současného státu obecně, bez ohledu na to, pro jaké soukromé právo ji občan žádá.¹ Tak je tomu nejspíš v celé Evropě.²

Ve střední Evropě je tato široká a obecná ochrana výsledkem vývoje, který byl v našem prostoru v zásadě završen celoněmeckým *Zivilprozessordnung* z roku 1877 (dále jen „dZPO“)³ a na něj v roce 1895 navazujícím *Zivilprozessordnung* rakouským (dále jen „öZPO“). V prostoru bývalého Československa se k nim přidává uherský *občiansky súdny poriadok* z roku 1911. Na tomto dědictví spočívá dnes jak česká, tak slovenská úprava.

Vývoj rozhodně nebyl přímočarý, zato však celkem poučný.

2. V polovině 19. století se v teorii obecného německého procesu,⁴ nahrazeného prvou z uvedených kodifikací, převážně uznávala zásada, že soudní ochrana může být poskytnuta jen tehdy, došlo-li již k porušení práva.⁵ Nicméně jak obecné německé právo, tak práva dřívější, včetně římského,⁶ znaly i ochranu proti pouhému ohrožení práva, resp. obecněji proti nejistotě právního postavení. V různém rozsahu, různými prostředky. Nakonec nejvýznamnější figurou, která se k tomuto účelu uplatňovala od středověku, bylo *vyzvání k obraně* (*Erbieten zur Verteidigung*). Potencionální žalovaný nemusel trpně čekat, až proti němu potencionální žalobce někdy v budoucnu podá žalobu, ale mohl ho k tomu vyzvat pod hrozbou *věčného mlčení* (*ewiges Stillschweigen*). Jestliže ten žalobu v určité lhůtě nepodal, právo žalovat se mu prekludovalo, a „vyzvatel“ tak byl před případným budoucím nárokem chráněn. Tuto figuru využily tzv. *provokace*, tedy *provocatio ex lege diffamari* a *provocatio ex lege Si contendat*. Na učebnicovém příkladu tu lze přiblížit alespoň prvou z nich: student boloňské univerzity chtěl cestovat do své domoviny, ale obával se, že věřitel sporné pohledávky podá proti němu žalobu zrovna v okamžiku odjezdu, v „nepravý čas“, a tak omezí jeho obranu; proto mu měla být dána možnost věřiteli prostřednictvím soudce určit lhůtu, ve které nejpozději může žalobu podat.⁷

Provokace, resp. vůbec vyzvání k obraně, plnily do jisté míry funkci negativní určovací žaloby, neboť trvale odvracely nárok protistrany; o určení ve vlastním smyslu však nešlo.

¹ Vedle žaloby na plnění a žaloby určovací je třetí myslitelnou tzv. žaloba právotvorná neboli konstitutivní. Ta však, jak píše B. Dvořák, není obecným prostředkem soudní ochrany. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l)*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 325. Zde od ní můžeme odhlédnout.

² Srov. GERLICH, K. Žaloby určovací. *Právník*, 1932, č. 7, s. 178; WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979. Ke stavu v USA viz BRAY, S. L. Preventive Adjudication. *The University of Chicago Law Review*. Vol. 77, 2010, č. 3.

³ Přesněji, původní název byl *Civilprozeßordnung*, zkráceně CPO.

⁴ *Gemeiner deutscher Prozess* byl nekodifikovaný, právní literaturou a soudní praxí utvářený proces, jenž se uplatňoval v německých zemích, a to případně subsidiárně vedle místních soudních řádů.

⁵ KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote, 1967, s. 38. Proto také některé procesní kodifikace 19. století připouštěly určovací žalobu výslovně „bez předpokladu již utrpěného porušení práva“ (tamtéž, s. 42 an.).

⁶ HEYROVSKÝ, L. *Římský civilní proces*. Bratislava 1925, s. 1.

⁷ KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote, 1967, s. 21 an.

Určovací forma rozhodnutí sice nebyla dřívějším právním řádům neznámá, avšak mohla plnit i jiný účel, než je ochrana před nejistotou. Tak prý rozsudky ve středověkém německém právu měly převážně určovací povahu, avšak tím, co „určovaly“, bylo porušení práva žalobce, např. nesplnění kupní smlouvy, a to kvůli náhradě škody, která z kladného závěru vyplývala jaksi automaticky (středověká civilní žaloba měla delikttní povahu).⁸

Tyto ukázky by měly naznačit to, co ve své monografii věnované vývoji určovací žaloby podrobně popsal H. Kadel. V dějinách civilního procesu byla vždy pocítována potřeba chránit jedince před nejistotou jeho právního postavení, i když zrovna neměl nárok, který by chtěl vůči druhé straně uplatnit. Fakt, že z hlediska úkolů státu lze považovat za jaksi prvořadější ochranu represivní, protože je samozřejmým důsledkem vyloučení svépomoci,⁹ měl v dějinách jen ten význam, že důsledná ochrana preventivní se vyvinula později.

Dějiny zároveň ukazují, že preventivní ochraně mohou sloužit různé formy. Nemusí to být právě určovací žaloba. Kadel dovedl, že v historii lze sice identifikovat „určovací myšlenku“ (*Feststellungsgedanke*), ale obdobu dnešní určovací žaloby nikoli. Tu vlastně, zpočátku pod označením žaloba o uznání (*Anerkennungsklage*), přineslo až 19. století, v němž se dosavadní různé procesní prostředky slily v jediný institut.

K jinému vývoji ale snad ani dojít nemohlo, protože právě určovací žalobu lze označit za nejvhodnější formu pro realizaci „určovací myšlenky“, chtělo by se až říci „přirozenou“ – jak jinak nejlépe odstranit nejistotu o právním stavu než jeho autoritativní deklarací?

II. 1877

1. Že má náš civilní proces kořeny v německém ZPO, je jistě dostatečně známo. Přímější spojení máme sice s ZPO rakouským, ten však byl do značné míry vytvořen po německém vzoru, a to i pokud jde o určovací žalobu.¹⁰ Nepřekvapí proto, že formulace „*Určení, zda tu právní poměr nebo právo je či není, se lze žalobou domáhat jen tehdy, je-li na tom naléhavý právní zájem*“ (§ 80 OSŘ), stejně jako „*Žalobou možno požadovat, aby sa rozhodlo o určení, či tu právo je alebo nie je, ak je na tom naliehavý právny záujem*“ [§ 137 písm. c) CSP], vychází z formulace, kterou tehdejší problém určovací žaloby řešili tvůrci dZPO (původně § 231, nyní § 256):

„*Na určení existence nebo neexistence právního poměru, na uznání listiny nebo na určení její nepravosti může být žalováno, má-li žalobce právní zájem na tom, aby právní poměr nebo pravost nebo nepravost listiny byly soudním rozhodnutím okamžitě určeny.*“

Kodifikace rakouská (§ 228) a stejně pak i uherská (§ 130 odst. 1) přidaly k „právnímu poměru“ „právo“, což na českém území vydrželo až do dneška. Toto obohacení má ovšem

⁸ KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote, 1967, s. 9, 23.

⁹ WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, str. 67.

¹⁰ OTT, E. *Die Feststellungsklage*. Wien: Manz, 1899, s. 3.

zanedbatelný význam, protože právo se zpravidla považuje za součást právního poměru. Již průkopník pojmu právního poměru F. C. Savigny psal, že „každé jednotlivé právo představuje jen jeho zvláštní, abstrakci oddělenou stránku“.¹¹ Tudíž jakákoli výpověď o subjektivním právu je zároveň výpovědí o právním poměru.¹² Dále proto budeme hovořit většinou jen o právním poměru. Určení pravosti nebo nepravosti listiny, převzaté z francouzského práva a v praxi nepoužívané, můžeme pro naše účely pominout úplně.

Citovanou formulací vytvořili otcové dZPO problém, s nímž se při vymezení předmětu určení potýkáme dodnes. Ještě před několika lety se v Česku vedla diskuse o tom, zda lze žalovat na určení neplatnosti právního jednání, neboť neplatnost právního jednání je přísně vzato něco jiného než neexistence právního poměru.¹³ Stejného názoru byl docela nedávno i slovenský zákonodárce, když určení (ne)platnosti právního jednání označil za „určení právní skutečnosti“ a jeho přípustnost podmínil ustanovením zvláštního předpisu [§ 137 písm. d) CSP]. Zajímavé přitom je, že české a slovenské potíže s „právním poměrem“ jako by byly ozvukem letité diskuse v Německu, ačkoli se nezdá, že by u nás nebo na Slovensku byla známá.

Proč však Němci v roce 1877 učinili předmětem určení zrovna právní poměr?

2. Tzv. materiálie k dZPO, jak před nějakou dobou připomněl A. Zeuner,¹⁴ k tomu žádne vysvětlení nedávají. Zaměřují se z jedné strany na zdůvodnění potřeby obecné určovací žaloby, z druhé strany na potřebu jejího omezení požadavkem naléhavého právního zájmu. Ohledně předmětu určení vysvětlují pouze převzetí francouzského určení (ne)pravosti listiny.¹⁵ Pokud je mi známo, předmětem určení se blíže nezabývala ani dosavadní literatura. To až o něco později, když se ukázalo, že to s právním poměrem nebude jednoduché.

Lze vyslovit hypotézu, že volba právního poměru mohla být nepříliš uvědomělým, snad dokonce automatickým reflexem myšlenkového světa tvůrců dZPO.

Pojem právního poměru jako jeden z ústředních pojmů soukromého práva začala docela nedávno rozvíjet německá historická právní škola¹⁶ a převážně se jím rozuměl právními

¹¹ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen römischen Rechts*. Bd. 1. Berlin: Veit und Comp., 1840, s. 7 („Rechtsverhältniß, von welchem jedes einzelne Recht nur eine besondere, durch Abstraktion ausgeschiedene Seite darstellt“). Z novější doby viz např. FASCHING, H. *Zivilprozeßrecht*. 2. Aufl. Wien: Manz 1990, marg. č. 1089 („nadbytečné“); nebo WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 56.

¹² Nemuselo by to ovšem platit ohledně absolutních práv, kdyby se pod pojem právního poměru nezahrnovaly tzv. právní poměry absolutní, ani právní poměry k předmětu.

¹³ Příkladem jsou BALÁK, F. Formulace žalobního petitu při tvrzení, že smlouva o převodu nemovitosti nebyla uzavřena. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 4; BALÁK F. Malá poznámka k poznámce Pavla Vrchy. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 9; VRCHA, P. Malá poznámka ke komentáři Františka Baláka. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 5.

¹⁴ ZEUNER, A. *Überlegungen zum Begriff des Rechtsverhältnisses i.S. von § 256 ZPO*. Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, s. 602.

¹⁵ HAHN, C., STEGEMANN, E. *Die Gesamten Materialien zu den Reichs-justizgesetzen*. Bd. 2/1. 2. Aufl. Berlin, 1881, s. 255 až 257 (resp. s. 182 až 185 samotného „Zdůvodnění návrhu“).

¹⁶ Viz zejména SAVIGNY, F. C. *System des heutigen römischen Rechts*. Bd. 1. Berlin: Veit und Comp., 1840, s. 6 an., 331 an. Ještě před ním však s *Rechtsverhältnisse* pracoval zakladatel či předchůdce historické právní školy G. Hugo (viz např. jeho *Lehrbuch eines civilistischen Cursus*. I. Bd. 2., ganz von neuem ausgearb. Versuch. Berlin: August Mylius, 1799, s. 48).

normami upravený vztah jedné osoby k jiné osobě, podle některých i vztah osoby k objektu. Vztah mezi subjektivním právem a právním poměrem byl přitom v zásadě vztahem části a celku, případně vztahem jednoho, co vyplývá z druhého, má v něm základ. A. Wach vysvětloval, že předmětem určení je právo a slovo „právní poměr“ byl zvoleno, „aby na jedné straně označilo totéž v jeho klidu, nenárokovosti, a na druhé straně aby umožnilo shrnutí komplexu práv jako jednotného předmětu určení“.¹⁷

Právní poměr pak za předmět určení vzaly již procesní kodifikace jednotlivých německých zemí poloviny 19. století, které určovací žalobu, tehdy ještě jako „žalobu o uznání“, poprvé upravovaly.¹⁸ Celoněmecká kodifikace pak jejich vyjádření v zásadě převzala. Zdá se, že v té době se o jiném předmětu určení než právním poměru, případně subjektivním právem, jednoduše neuvažovalo.

Příčinou mohlo být tehdy ještě nedostatečné oddělení procesního práva od práva hmotného a tomu odpovídající pojetí žalobního práva. Názory se sice vyvíjely od soukromoprávního směrem k veřejnoprávnímu pojetí, nicméně základní pohled byl stále takový, že žalobní právo je odvozené od hmotného subjektivního práva.¹⁹ Doznávalo v něm římskoprávní myšlení přiřazující každému subjektivnímu právu a právnímu poměru nějakou žalobu (*actio*), resp. každé žalobě nějaké subjektivní právo (v Německu se mu říká *aktionensrechtliches Denken*). Za předmět řízení se přitom nepovažoval procesní nárok, tvořený skutkovým základem a žalobním návrhem, nýbrž právě subjektivní právo nebo právní poměr.²⁰ O něm žalobce žádal rozhodnout.

Tento se pohled se uplatňoval i pro určovací žalobu. Jednoduše to již dříve vyjádřil rakouský, i v Německu vlivný civilista J. Unger, když za účel žaloby obecně, tj. žaloby na plnění i žaloby určovací, považoval „uznání práva nebo právního poměru žalobou uplatněných“.²¹ Když pak byla v Německu soudní ochrana konečně doplněna o (obecnou) určovací žalobu, znamenalo to, že „každé subjektivní právo má k dispozici dvojí žalobu“²² – na plnění a určovací.

Tvůrci dZPO, inspirováni prací O. Bähra,²³ aplikovali římskoprávní myšlení na určovací žalobu poněkud promyšleněji. Popsaný, poněkud zkratkovitý a mlhavý pohled, pasující spí-

¹⁷ WACH, A. *Der Feststellungsanspruch*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1889, s. 48 („um einerseits dasselbe in seiner Ruhe, Anspruchslosigkeit zu kennzeichnen und auf der anderen Seite die Zusammenfassung eines Komplexes von Rechten als einheitlichen Feststellungsgegenstand zu ermöglichen“).

¹⁸ KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote, 1967, s. 42, 43.

¹⁹ Od něj se žalobní právo poprvé pokusila důsledně odpoutat až tzv. teorie abstraktního žalobního práva a její první představitel O. Büllow, H. Degenkolb a A. Plósz. Viz WINTEROVÁ, A. Žalobní právo. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 1979, č. 1 – 2, s. 50 a 51. Změnu pohledu na předmět určení to však automaticky neznamenalo.

²⁰ Viz např. ROCHOLL, C. Die Feststellungsklage im heutigen Klagensysteme. *Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß*. Bd. 8, 1885, s. 365; nebo již dříve v Rakousku UNGER, J. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*. Bd. II. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1859, s. 365.

²¹ UNGER, J. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*. Bd. II. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1859, s. 367.

²² ROCHOLL, C. Die Feststellungsklage im heutigen Klagensysteme. *Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß*. Bd. 8, 1885, s. 343.

²³ BÄHR, O. *Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund*. 2. Aufl. Cassel: Wigand, 1867, s. 314 an.

še na žaloby na plnění, jim zřejmě nestačil. Podle nich odpovídal určovací žalobě hmotně-právní nárok žalobce vůči žalovanému na uznání (*Anerkennung*) neboli určení (*Feststellung*). „Připouští-li zákon vedle žaloby na plnění odpovídající právnímu poměru také žalobu na určení, uznává tím, že z právního poměru vedle nároku na plnění vyrůstá další, samostatně uplatnitelný nárok na určení.“²⁴ Tato úvaha pro jiný předmět určení, než je právní poměr nebo právo, rozhodně nedávala.

Na tuto pak navázala představa určení jakožto předstupně (anticipace) odsouzení k plnění, v jejímž důsledku mohl být předmětem určovací žaloby jediné právní poměr způsobilý založit nárok na plnění.²⁵ Sdílel ji i německý Říšský soud, když např. v rozsudku ze dne 3. 3. 1881 hovořil o předprocesu, v němž má být určen sporný právní poměr, ležící v základech procesu hlavního.²⁶ I když se tato představa objevila asi až po přijetí dZPO a zdaleka nebyla sdílena obecně,²⁷ i ona ukazuje myšlenkové základy, z nichž v té době určovací žaloba vyrůstala.²⁸

Dodejme, že z uvedených myšlenek vyplývá, že předmětem určení může být jenom právní poměr mezi stranami sporu. Vycházeli z toho tvůrci dZPO, judikatura Říšského soudu i někteří spisovatelé.²⁹ Protože, jak psal A. Wach, sám již zastánce jiného pojetí, „byl-li by proces sledováním nároku v materiálním smyslu, žaloba uplatněním soukromoprávního žalobního práva, bylo by předmětem řízení nevyhnutelně právo žalobce proti žalovanému“.³⁰

Z uvedených koncepcí vybočovala vládní předloha rakouské kodifikace předložená v roce 1893. Podle jejího § 239 měla být předmětem určení i právně významná (závažná)

²⁴ HAHN, C., STEGEMANN, E. *Die Gesamten Materialien zu den Reichs-justizgesetzen. Band 2/1.* 2. Aufl. Berlin 1881, s. 257 („Denn wenn das Gesetz neben der Klage auf die dem Rechtsverhältnisse entsprechende Leistung eine Klage auf Feststellung einräumt, so erkennt es damit an, daß aus dem Rechtsverhältnisse neben dem Anspruche auf Leistung ein weiterer selbstständig verfolgbare Anspruch auf Feststellung erwächst.“).

²⁵ WEISMANN, J. *Die Feststellungsklage.* Bonn: Marcus, 1879, s. 155. Stejně pojímal vztah žaloby určovací k žalobě na plnění ROCHOLL, C. *Die Feststellungsklage im heutigen Klagensysteme. Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß.* Bd. 8, 1885, s. 345, 380. U něj šlo o důsledek předpokladu, že právní moc určovacího rozsudku může mít „pravý“ právní následek jen v dalším procesu, tudíž právní zájem na určení je myslitelný jen tehdy, když lze další proces očekávat. Zajímavá je v jeho pojetí též – H. Degenkolbem inspirovaná – souvislost s povinností žalovaného pustit se do sporu (*Einlassungszwang*).

²⁶ Rozsudek uvedl ROCHOLL, C. *Die Feststellungsklage im heutigen Klagensysteme. Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß.* Bd. 8, 1885, s. 330.

²⁷ Jiného mínění byli stoupenci procesního pojetí určovací žaloby jako např. KAYSER, T. *Beiträge zur Feststellungsklage. Archiv für die civilistische Praxis.* 1886, č. 3, s. 457 an.; nebo WACH, A. *Der Feststellungsanspruch.* Leipzig: Duncker & Humblot, 1889, s. 50.

²⁸ Vlastně stejným směrem šel u nás později normativista K. Gerlich, když rozdíl mezi žalobou na plnění a žalobou určovací spatřoval ve stupni konkretizace povinnosti uložené rozsudkem: „Naproti tomu při žalobách určovacích stanoví sice navrhovaný výrok také povinnost strany, ale nekonkretizuje jej do té míry, že by další konkretizace znamenala již splnění povinnosti, nýbrž jest normou spíše abstraktní.“ Rozdíl mezi odsouzením a pouhou deklarací, zde – v souladu s normativistickým učením – neviděl. GERLICH, K. *Žaloby určovací. Právník,* 1932, č. 7, s. 174 an.

²⁹ Viz ROCHOLL, C. *Die Feststellungsklage im heutigen Klagensysteme. Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß.* Bd. 8, 1885, s. 344 an.; WEISMANN, J. *Die Feststellungsklage.* Bonn: Marcus, 1879, s. 155.

³⁰ WACH, A. *Der Feststellungsanspruch.* Leipzig: Duncker & Humblot, 1889, s. 49 („Wäre der Prozeß Anspruchsverfolgung im materiellen Sinne, die Klage Geltendmachung privatrechtliche Klagerechts, so würde allerdings ein Recht des Klägers gegenüber dem Beklagten der unerläßliche Prozeßgegenstand sein.“).

skutečnost (*rechtserhebliche Tatsache*). Kde přesně se však tento doplněk vzal a hlavně, zda za ním stála nějaká teoretická úvaha, lze těžko zjistit.³¹ Mohl za ním stát progresivnější pohled na procesní právo, ale také mohlo jít jen úvahu praktickou, byť to byli zase praktici, kdo se nakonec vyslovili proti ní.³²

3. Všechny výše uvedené představy jsou překonané. Civilní procesní právo je podle panujícího mínění již – přinejmenším teoreticky – úplně odděleno od práva soukromého. Vzájemné vazby jsou jen funkční a spojují celá odvětví, nikoli právní vztahy vznikající v jejich rámci.³³ Předmětem civilního soudního řízení není hmotněprávní poměr či subjektivní právo, ale procesní nárok, sestávající ze skutkových tvrzení a jimi odůvodněného žalobního návrhu.³⁴ V případě určovací žaloby míří žalobní návrh k určení nějakého předmětu a není nutně předurčen předmětem žaloby na plnění.

Nám pak zůstává otázka, zda formulaci, která z překonaných myšlenek zřejmě vyrostla, brát doslova. Lze nějak jinak odůvodnit premisu, že předmětem určení má být jen právní poměr, případně subjektivní právo? Proč by to nemohl být třeba *konkrétní právní následek*, jak navrhuje A. Zeuner,³⁵ nebo dokonce ještě šířeji, *konkrétní právní otázka*?

S označením předmětu určení, jež si zvolili, mají přitom problém i samotní Němci. Tradiční premisa, že se nelze domáhat určení „*ryzích skutečností, abstraktních právních otázek, elementů právního poměru či otázek právnímu poměru předběžných, včetně protiprávnosti jednání a účinnosti nebo neúčinnosti projevu vůle*“ je dlouhodobě relativizována, hlavně pokud jde o elementy a „předotázky“. Tak už na začátku 20. století měl Thiesing za to, že stačí spor o „konkrétní právní otázku“, i když jeho předmětem bezprostředně není právní poměr.³⁶ V posledních desetiletích patří mezi „rozšiřující“ autory W. Grunsky,³⁷ D. Leopold, Ch. Trzaskalik, E. Schilken nebo A. Zeuner.³⁸

Nejspíš tedy právem M. Jacobs v nedávné práci věnované předmětu „určovacího řízení“ uvádí, že právní poměr jako znak skutkové podstaty kontinuálně od přijetí dZPO ztrácí

³¹ V odůvodnění vládní osnovy to vysvětleno není. Viz přílohu č. 688 ke stenografickým protokolům poslanecké sněmovny z XI. zasedání, s. 251, publikovanou v *Materialien zu den neuen österreichischen Civilprocessgesetzen*. Wien: Manz, 1897, s. 279; nebo na <https://alex.onb.ac.at/spa.htm#XI>. Vysvětlení při zmínce o předloze nezmiňují ani KASANDA V. O žalobě dle nového civilního řádu. *Právník* 1898, s. 156; nebo OTT, E. *Die Annahme der Aufforderungs- und der Feststellungsklage in Österreich*. Wien: Manz, 1899, s. 21.

³² OTT, E. *Die Annahme der Aufforderungs- und der Feststellungsklage in Österreich*. Wien: Manz, 1899, s. 21 („bewährte Praktiker“ ze stálé komise poslanecké sněmovny).

³³ LAVICKÝ, P. Vzájemné vztahy práva procesního a práva hmotného v díle pana profesora Macura. In: *Macurův jubilejní památník k nedožitým osmdesátým narozeninám profesora Josefa Macura*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 32 an.

³⁴ DVOŘÁK, B. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 99 an.; nebo v tomto sborníku LAVICKÝ, P. Koncepční východiska změny žaloby.

³⁵ ZEUNER, A. *Überlegungen zum Begriff des Rechtsverhältnisses i.S. von § 256 ZPO*. Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, s. 602 an.

³⁶ THIESING. Zum Begriff des Rechtsverhältnisses bei der Feststellungsklage. *JW*, 1909, s. 158 (dle JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 12, pozn. č. 33).

³⁷ GRUNSKY, W. *Grundlagen des Verfahrensrecht*. 2. Aufl. Bielefeld: Giesecking, 1974, § 38 II 2 (dle JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 12, pozn. č. 34 a 40).

³⁸ Viz díla uvedená v seznamu zde použité literatury, jakož i v některých poznámkách.

význam.³⁹ Shrnuje pak, že spolu s tím dochází k postupnému rozšiřování ochranné zóny (*Rechsschutzzone*) určovací žaloby a že při zkoumání její přípustnosti leží důraz stále více na požadavku (naléhavého) právního zájmu.⁴⁰ Sám *Jacobs* jde ovšem proti tomuto proudu a představuje nový, zároveň však regresivní přístup. Ne tak následující úvahy.

III. TABULA RASA

1. Při úvahách o předmětu určení se může i dnes vnucovat představa, že předmět žaloby na určení by měl být jasně ohraničen tak, jako je ohraničen předmět, resp. cíl žaloby na plnění, a že by měl být jakýmsi jeho protějškem: Je-li cílem žaloby na plnění prosazení práva žalobce a (povinnosti žalovaného), pak cílem žaloby na určení musí být určení téhož práva nebo určení právního poměru, jehož je právo součástí. K takovému připodobňování však nic neopravňuje. Zatímco předmět žaloby na plnění jasně dán skutečně je, protože z povahy věci jím nemůže být nic jiného než právo (povinnost), které se má vynutit, v případě určení taková danost není. Žaloba na určení může beze všeho odpovídat jiným strukturním prvkům hmotného práva.

Správná by podle mého názoru nebyla ani úvaha, že právo nebo právní poměr musí být předmětem určení kvůli *věcné legitimaci*.⁴¹ Ani zde nelze mechanicky přenášet poznatky o žalobě na plnění na žalobu určovací. U žalob na plnění se věcná legitimace odvozuje z hmotného práva a zpravidla vyplývá z hmotněprávního poměru mezi žalobcem a žalovaným. Určuje jednak pasivní, tj. povinnou osobu, která z povahy věci jediné může být odsouzena k plnění, jednak osobu aktivní, tj. osobu, která se může odsouzení povinné osoby domáhat. Aktivní osobou je přitom zpravidla ta, která je s povinnou v právním poměru jako oprávněná a „vůči které“ tedy povinnost směřuje (*actio popularis*, jak se říkává, naše právo nezná). Žaloba na plnění musí hmotněprávní poměr kopírovat. Žalovaného musí prezentovat jako nositele hmotněprávní povinnosti a žalobce jako toho, s kým je žalovaný v právním poměru a „vůči komu“ tedy žalovaný povinnost má. Pokud je žalovaný vůči žalobci skutečně povinen, jsou oba věcně legitimováni a žalobě lze vyhovět. V tom lze vidět jakýsi hmotněprávní základ žaloby na plnění.

³⁹ JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 9.

⁴⁰ JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 515.

⁴¹ Věcnou legitimaci považuji za temný pojem. Většinou se uvádí, z čeho se odvozuje, ale co přesně znamená a proč má být dána, se nevysvětluje. Bývá ztotožněna s důvodností žaloby jakožto úsudkem, že procesní nárok odpovídá hmotnému právu (tak např. COUFALÍK, P. *Procesní legitimace v civilním sporném řízení*. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 13), pak ale jako zvláštní pojem nemá opodstatnění. Že má jít nikoli jen o důvodnost žaloby, ale skutečně o *legitimaci*, naznačuje problematika nuceného procesního společenství. Lze se tedy ptát: Jaká právní norma a jak věcnou legitimaci upravuje? Jaká právní norma stanoví požadavek věcné legitimace? A musí být věcná legitimace dána i u žalob určovacích? Podíváme-li se např. do základní literatury německé či rakouské, zmínku o věcné legitimaci v souvislosti s určovací žalobou nemusíme vůbec najít. Viz např. ROSENBERG L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2004, § 90; nebo FASCHING, H. *Zivilprozessrecht*. 2. Aufl. Wien: Manz 1990, marg. č. 1072 an.

Určovací žaloba má jinou strukturu a obdobně na ni pohlížet nelze. Z hmotného práva nijak neplyne, že by se někdo proti někomu mohl domáhat určení. Zřejmě jediná cesta k tomu by vedla přes konstrukci hmotněprávního nároku na určení použitou tvůrci dZPO, která je však nepřijatelná. Nelze proto učinit ani případný další krok a nějak dovozovat, že hmotněprávní poměr mezi stranami jako takového předpoklad věcné legitimace musí být zároveň předmětem určení (byť asi jen u určovací žaloby pozitivní) – že tedy nestačí, aby stál jen „v pozadí“ určovací žaloby.

„Hmotněprávní základ“ v uvedeném smyslu nejenže neplyne „z povahy věci“, ale nedává ho určovací žalobě ani procesní právní úprava. Z ní nevyplyvá, že by předpokladem úspěchu žaloby byla existence hmotněprávního poměru mezi žalobcem a žalovaným.⁴²

Určovací žaloba je proto vskutku *procesním institutem*.⁴³ Tato její zvláštní povaha podle mého názoru spočívá v tom, že hmotné právo neurčuje věcnou legitimaci stran. Pokud vůbec lze o věcné legitimaci u určovací žaloby hovořit, určuje ji procesní právo a spočívá v právním zájmu na určení⁴⁴ (hlubší důvod však viz v IV.3).

Dodejme, že veškeré tyto úvahy mají vliv na závěr, mezi kým má existovat právní poměr, o jehož určení jde. Hmotněprávní založení určovací žaloby by jej omezilo na žalobce a žalovaného. Dlouhodobě převažující mínění, vycházející z ryze procesní povahy určovací žaloby, naproti tomu připouští i určení (ne)existence právního poměru mezi jednou ze stran a třetí osobou nebo dokonce mezi třetími osobami; byť výjimečně, má-li na něm žalobce naléhavý právní zájem.⁴⁵

⁴² SCHMIDT, K. Nichtigkeitsklagen als Gestaltungsklagen. *Juristen Zeitung*, 1988, č. 15/16, s. 733 a 736, uvádí, že „určovací žaloby mohou být podány kýmkoli a proti komukoli“ a že „zákon nedává žádný předpis o správném žalobci a správném žalovaném“ („Feststellungsklagen können von und gegen jedermann erhoben werden“, „gibt hier das Gesetz keine Vorschriften über den richtigen Kläger und den richtigen Beklagten“).

⁴³ Tak v Česku B. Dvořák in: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l)*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 329; WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 67. Stejně tradičně v Německu, jak ukazuje JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 153 an., který má však jiný názor (viz níže v této části). V Rakousku FASCHING, H. *Zivilprozeßrecht*. 2. Aufl. Wien: Manz 1990, marg. č. 1074.

⁴⁴ Tak ŠTASTNÝ, M. *Civilní žaloba v právu československém*. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1934, s. 102; a v zásadě i WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 67 (pokud u pozitivní určovací žaloby vidí věcnou legitimaci zároveň v existenci určovaného hmotněprávního poměru, domnívám se, že se tím sice vyjadřuje o důvodnosti žaloby, ale nikoli o věcné legitimaci, není-li věcná legitimace jen jiným označením pro důvodnost). Podobně v Rakousku KODEK, G., MAYR, P. *Zivilprozessrecht*. 3. Aufl. Wien: Facultas, 2016, marg. č. 516, kteří však nehovoří o věcné legitimaci, nýbrž o „podmínce úspěchu“ („Erfolgsvoraussetzung“). Jinak B. Dvořák in: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l)*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 330, který směřuje ke zde kritizovanému pojetí. Věcnou legitimaci u pozitivní určovací žaloby spatřuje v účastenství na právním poměru, o němž v řízení jde, zatímco u negativní určovací žaloby ji z povahy věci vylučuje. V rozporu tím však považuje za přípustné určení právního poměru mezi žalovaným a třetí osobou (tamtéž, s. 328).

⁴⁵ FASCHING, H. *Zivilprozeßrecht*. 2. Aufl. Wien: Manz 1990, marg. č. 1092; ROSENBERG L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2004, § 90, marg. č. 12. V užší podobě B. Dvořák in: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l)*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 328.

2. Právní poměr, resp. subjektivní právo je žalobě na plnění a žalobě určovací společný jinak – teleologicky. Obě žaloby, tak jako civilní proces vůbec, směřují k ochraně subjektivního práva. Určovací žaloba navíc může chránit i zájmy, jež nemají právě tuto podobu a jež lze nazývat oprávněnými nebo právem chráněnými zájmy; jejich ochranu obecně proklamuje česká i slovenská úprava (§ 1 a § 2 OSŘ, čl. 2 odst. 1 CSP). „*Hmotněprávní základ*“ určovací žaloby lze pak vidět jediné v hmotněprávní povaze jí chráněných subjektivních práv a oprávněných zájmů (blíže k nim, jakož i k účelu určovací žaloby, sub IV.2), což ovšem neznamená nic jiného, než konkretizaci obecného poznatku, že „*existence procesního práva je odůvodněna poskytováním ochrany subjektivním materiálním právům a oprávněným zájmům*“.⁴⁶

Ani účel určovací žaloby však nepředurčuje, resp. neomezuje předmět určovací žaloby. Z „*proč se má určovat*“ nevyplývá „*co se má určovat*“, resp. že to má být nějak omezeno. Práva a oprávněné zájmy lze chránit nejen určením existence nebo neexistence právního poměru, ale třeba i určením „*právní skutečnosti*“, případně i určením „*ryzí skutečnosti*“. Jádrem sporu o právo mezi stranami může být totiž spor o to, co se stalo nebo nestalo, co je nebo není, zda to je nebo není v souladu s právem (např. kdo převzal peníze, zda má věc určitou vlastnost, zda je cesta přes služební pozemek sjízdná, zda je strana v prodlení), a i autoritativní určení toho by mohlo přispět k vyřešení sporu a předejití sporům dalším. (Tím však zatím není řečeno, zda takovému určení nebrání jiné důvody).

3. Domnívám se, že ze všech uvedených důvodů se nelze připojit ke snaze M. Jacobse – připomínajícího, že „*názory včerejška jsou budoucnosti otevřenější než mínění dneška*“⁴⁷ – opustit ryze procesní pojetí určovací žaloby a pojmout ji hmotněprávně. Jacobs vychází z účelu civilního procesu, jímž je ochrana a prosazení subjektivních práv. To platí i pro určovací žalobu, která je tudíž z hlediska účelu civilního procesu stejného druhu jako žaloba na plnění a žaloba konstitutivní. Musí tedy mít, dovozuje dále Jacobs, stejný hmotněprávní základ v podobě tvrzeného, v současnosti existujícího subjektivního práva žalobce, resp. právního poměru mezi stranami. Proto musí být právě tento sporný právní poměr předmětem určení, tak jako je tvrzený hmotněprávní poměr „*předmětem*“ žaloby na plnění: „*Jednotný výklad je při hmotněprávním pojetí určovací žaloby nakonec opřen o paralelu k žalobě na plnění, která umožňuje vynucení hmotněprávního nároku, a k žalobě konstitutivní, která dopomáhá k platnosti hmotněprávnímu konstitutivnímu právu (...)* Právní poměr, o jehož určení podle § 256 odst. 1 ZPO jde, je v důsledku toho třeba vymezit jako hmotněprávní poměr.“⁴⁸ Tento poslední

⁴⁶ LAVICKÝ, P. Vzájemné vztahy práva procesního a práva hmotného v díle pana profesora Macura. In: *Macurův jubilejní památník k nedožitým osmdesátým narozeninám profesora Josefa Macura*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 35.

⁴⁷ JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 178. Z myšlenek minulosti odkazuje Jacobs i na Rocholla, vícekrát v tomto textu citovaného jako zastávce překonaného pojetí (s. 217); Rochollovo pojetí (viz pozn. č. 25) ostatně připomíná argument o neexistující vázanosti žalovaného vůči žalobci, chybí-li mezi nimi hmotněprávní pouto (s. 179).

⁴⁸ JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 246 („*Die einheitliche Auslegung wird schließlich bei einer materiellrechtlichen Deutung der Feststellungsklage durch die Parallele zur Leistungsklage, welche die Durchsetzung eines materiellrechtlichen Anspruchs ermöglicht, und zur Gestaltungsklage, die dem materiellrechtlichen Gestaltungsrecht zur Geltung verhilft, gestützt (...) Das Rechtsverhältnis um dessen Feststellung es bei § 256 Abs.*

krok je pro nás na tomto místě nejdůležitější - *Jacobs* z potřeby hmotněprávního základu dovozuje, že právě tento hmotněprávní základ musí být předmětem určení. To však nelze přijmout. S ohledem na shora uvedené rozdíly mezi žalobou na plnění a žalobou určovací, jakož i s ohledem na nezávislost předmětu určení na jeho účelu, se tato základní *Jacobsova* argumentace jeví jako poněkud zkratkovitá. Těžko udrží celou jeho ohromnou - a jinak úctyhodnou - stavbu. Ke druhé její opoře, argumentaci právní mocí, viz níže sub VII.3.⁴⁹

Nápadněji se slabiny stavby projevují u určovací žaloby negativní. I u ní, jak se zdá, trvá *Jacobs* na hmotněprávním poměru mezi stranami,⁵⁰ avšak logicky musí jít o jiný poměr, než ten, který má být žalobou popřen. To ale razantně snižuje přesvědčivost jeho koncepce, protože se stává nejednotou: U pozitivní určovací žaloby má být jeden právní poměr jejím „hmotněprávním základem“, a proto nutně i předmětem určení, avšak u negativní určovací žaloby najednou vidíme, že ona nutnost tu není, protože zde mají být právní poměry dva, jeden jako „hmotněprávní základ“ žaloby, jiný jako předmět negativního určení. Hlubší problém je ovšem jinde, totiž v pominutí oprávněných zájmů, k čemuž viz níže sub IV.3.

Budiž dodáno, že směřování *Jacobsových* úvah odpovídá jeho nespokojenosti s přílišným rozšířením ochranné zóny (*Rechsschutzzone*) určovací žaloby, jež klade za vinu jejímu procesnímu pojetí. Odtud vychází např. i narážka na *Zeunerovu* „žalobě přátelskou základní tendenci“.⁵¹

4. Jestliže přijmeme názor, že povaha ani účel určovací žaloby nijak neomezuje její předmět, je legitimní otázka, zda něco jiného než doslovné chápání výrazu „právní poměr“ brání třeba určení, že věřitel podal ručiteli zprávu, kterou mu byl podle zákona povinen podat;⁵² že nebyla uzavřena kupní smlouva (protože akceptace smlouvy se v přiměřené lhůtě nedostala do sféry žalobce);⁵³ že určitý obchod, který chce žalobce uzavřít, není v rozporu se zákazem konkurence ve prospěch žalovaného;⁵⁴ že pronajímatel není v prodlení s předáním

1 ZPO geht, ist infolgedessen prinzipiell wie das materielle Rechtsverhältnis zu bestimmen.“). Dále zejména s. 177 až 179, 216 až 218, 236, 237, 245 až 248 a *passim*.

⁴⁹ Pokud *Jacobs* snáší praktické argumenty, jako např. potřebu ochrany žalovaného, domnívá se, že problémy lze třeba řešit prostřednictvím požadavku právního zájmu na určení, případně přiznáním náhrady nákladů řízení žalovanému (§ 93 dZPO, § 143 OSŘ).

⁵⁰ JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 472 až 474. Výslovně zde ovšem nemluví o právním poměru, nýbrž o „hmotněprávních hodnoceních“ („materiellrechtliche Wertungen“) pomocí předpisů o náhradě škody, případně ve spojení s předpisy trestního zákoníku. Nicméně zároveň hovoří o „rušení práva“ („Rechtsstörung“) a přípustnost určovací žaloby dává do souvislosti s žalobou zdržovací.

⁵¹ JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 473.

⁵² Viz HEYROVSKÝ, L. *Římský civilní proces*. Bratislava 1925, s. 180; nebo KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote 1967, s. 13. Jde o příklad tzv. *preiudiciální formule* klasického římského procesu. *Preiudicia* na rozdíl od *actiones* nesměřovaly k odsouzení žalovaného, nýbrž jen k určení, zda tu je určitý poměr nebo (právní) skutečnost (obsahovala tedy jen *intentio*, nikoli též *condemnatio*). Jejich použití bylo však omezeno v zásadě jen na určení osobního nebo rodinného postavení osoby; uvedený příklad byl výjimkou.

⁵³ Připustil český NS v rozsudku z 13. 11. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3192/2012.

⁵⁴ Srov. BÄHR, O. *Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund*. 2. Aufl. Cassel: Wigand, 1867, s. 316.

nebytových prostor (protože ještě nebylo vydáno stavební povolení k jejich zřízení);⁵⁵ že zaměstnavatel převedl zaměstnance na jinou práci neplatně;⁵⁶ nebo že určitý vztah je nájemní nebo pachtovní smlouvou.⁵⁷

V následující části se pokusím ukázat, že účel určovací žaloby může vyžadovat i takové určení. Záleží však především na tom, zda jsme ochotni připustit, že „právní poměr“ ve smyslu civilních soudních řádů může být *neurčitý právní pojem*, který nemusí odpovídat definici právního poměru z učebnic občanského práva, případně že by k němu mohl být jiný předmět určení přidán *per analogiam*. To by neměl být problém, uvědomíme-li si, že historické představy, které tento termín přinesly, nás nezavazují, a připomeneme-li se známou metodologickou poučkou Ústavního soudu ČR, že „*jazykový výklad představuje pouze prvotní přiblížení se k aplikované právní normě*“.⁵⁸

IV. ÚČEL

1. Podívejme se tedy blíže na účel určovací žaloby. Bez jeho pochopení lze těžko o určovací žalobě komplexně uvažovat a pochopit kterýkoli z jejích aspektů.

Zatímco funkcí určovací žaloby (přesněji určovacího rozsudku) je deklarování předmětu určení, jejím účelem, tj. tím, k čemu má funkce sloužit, je odstranit nejistotu o právním stavu a „*na základě toho zúčastněným umožnit, aby svá jednání uspořádali bez nebezpečí podstatných nevýhod*“⁵⁹ a předešli dalším soudním sporům. Nebo slovy V. Hory: „*Právní poměry žalobcovy nemohou se bezpečně rozvíjet, poněvadž se jim postavila v cestu překážka, která to-muto klidnému, nerušenému rozvoji jejich brání. A žalobou vymáhaný výrok soudní (rozsudek určovací) jest s to, s hlediska právního řádu, aby tuto překážku odklidil, v otřesené právní poměry žalobcovy uvedl pořádek a dal jim bezpečný právní základ.*“⁶⁰ Toho má určovací rozsudek docílovat svou autoritativností a materiální právní mocí. Má působit na chování stran, umožnit žalobci nebo dokonce oběma stranám rozvíjet své právní poměry a předejít dalším soudním sporům, a v případě, že jim nepředejdou, má v těchto sporech působit při řešení prejudiciálních otázek a spory tak zjednodušovat.⁶¹ Důležité je obojí působení, i když to první více závisí

⁵⁵ Nepřipustil německý BGH v rozsudku z 19. 4. 2000, sp. zn. XII ZR 332/97. Kriticky SCHILKEN, E. BGH, 19. 4. 2000 – XII ZR 332/97. Keine Klage auf Feststellung des Schuldnerverzuges. *Juristen Zeitung*, 2001, č. 4; nebo ZEUNER, A. *Überlegungen zum Begriff des Rechtsverhältnisses i.S. von § 256 ZPO. Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002.

⁵⁶ Připustil Nejvyšší soud ČSR v rozsudku z 3. 12. 1971, sp. zn. 3 Cz 33/71 (R 26/1972).

⁵⁷ Připustil rakouský OGH v rozhodnutí z 3. 10. 1923, sp. zn. Ob I 621 (dle NEUMANN, G. *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*. Bd. II. 4. Aufl. Wien: Manz, 1928, s. 879, pozn. č. 7).

⁵⁸ Poprvé v nálezu ze 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97.

⁵⁹ BÄHR, O. *Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund*. 2. Aufl. Cassel: Wigand, 1867, s. 315 („indem nur danach die Beteiligten ihre Handlungsweise ohne Gefahr wesentlicher Verluste bestimmen können.“). Stejně pak HAHN, C., STEGEMANN, E. *Die gesamten Materialien zu den Reichs-justizgesetzen*. Bd. 2/1. 2. Aufl. Berlin 1881, s. 255.

⁶⁰ HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II*. 3. vyd. Nákladem vlastním, 1932, s. 154.

⁶¹ K rozlišení různých účinků rozhodnutí v civilním soudním řízení obecně DVORÁK, B. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 49 an.

na psychologických a sociologických faktorech. Odhlédneme-li však od neplnění platebních povinností kvůli nemajetnosti, lze soudit, že průměrný člověk jedná v souladu s právem, pokud je zná, resp. pokud mu soud sdělí, jaký je v konkrétním případě jeho obsah.⁶²

Samozřejmě však, jak poznamenává A. Winterová, tento účel nelze absolutizovat.⁶³ Odchyly spočívají mimo jiné v tom, že i žaloby na plnění jsou v praxi často podávány jen kvůli nejistotě o právním stavu,⁶⁴ nebo že samotné určení může napravit porušené právo, resp. poskytnout satisfakci za jeho porušení (např. určení, že došlo k protiprávnímu zásahu do osobnostního práva nebo dokonce určení nepravdivosti tvrzení žalovaného o žalobci⁶⁵). Může mít význam i pro žalobcovy návrhy u „jiných úřadů“ (u nás typicky pro návrh na zápis do katastru nemovitostí), případně být opřeno o zvláštní důvody.⁶⁶

2. Plněním popsaného účelu chrání určovací žaloba dvě hodnoty. Pokud má předejít dalším soudním sporům či je alespoň zjednodušit, jde o *procesní ekonomii*. Pokud má usměrnit chování stran, jde o ochranu jejich subjektivních práv a – jak se ukazuje především u negativní určovací žaloby (příklady níže) – právem chráněných zájmů (oprávněných zájmů). Je totiž právní nejistota, kterou má určovací žaloba odstranit, ohrožuje, případně již porušuje.

O *právem chráněném zájmu* lze obecně a jednoduše asi říci, že je to zájem, který právo chrání jinak než stanovením subjektivního práva a jemu odpovídající povinnosti.⁶⁷ Připomenout lze názor, který v právem chráněných zájmech vidí stadium rozvíjení právních vazeb, předstupu subjektivního práva. Příkladem je právní postavení toho, kdo žádá o vydání konstitutivního rozsudku.⁶⁸ S názorem lze jistě souhlasit, avšak myslím, že pojem oprávněného zájmu nevychřepává, protože jsou zájmy, které takto popsat nelze, ačkoli je civilní proces a konkrétně určovací žaloba, typicky určovací žaloba negativní, zjevně chrání.

Např. zpochybňovat existenci nároku žalovaného může žalobce proto, že má zájem (chce) chránit svůj majetek před budoucími nároky,⁶⁹ získat úvěr od třetí osoby nebo se ucházet o veřejnou zakázku.⁷⁰ Podobně se nájemce může domáhat určení, že jeden ze dvou

⁶² Srov. HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II.* 3. vyd. Nákladem vlastním, 1932, s. 159; JENNINGS, W. I. Declaratory judgements against public authorities in England. *Yale Law Journal*. Vol. 41, 1932, s. 407, 408.

⁶³ WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 66.

⁶⁴ Srov. JENNINGS, W. I. Declaratory judgements against public authorities in England. *Yale Law Journal*. Vol. 41, 1932, s. 407 an.

⁶⁵ Viz rozsudek českého NS z 29. 5. 1995, sp. zn. Cdon 18/95 (R 46/95).

⁶⁶ ROSENBERG L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2004, § 90, marg. č. 20.

⁶⁷ Pro důkladné vymezení zde není prostor. Jen snad lze říci, že „právem chráněný zájem“ se jeví jako vhodnější termín než „oprávněný zájem“, protože druhý naznačuje, že jsou buď zájmy oprávněné, anebo neoprávněné, ačkoli jsou jisté i zájmy, které jsou z hlediska práva indiferentní.

⁶⁸ Viz DVOŘÁK, B. Dvě poznámky k intertemporalitě. *Právní rozhledy*, 2014, č. 6.

⁶⁹ Formulace z KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote 1967, s. 22 (ve vztahu k *Erbiten zur Verteidigung*).

⁷⁰ A také kvůli své dobré pověsti nebo prostě proto, že chce mít klid a nežít v obavě z budoucího uplatňování nároků. Ochrana tohoto klidu v podstatě připustil český Ústavní soud v nálezu z 11. 7. 2017, sp. zn. I. ÚS 1440/14 („*vystaven dlouhotrvající nejistotě*“). U dobré pověsti, která je kryta subjektivním právem, je otázkou, zda dnes k jejímu ohrožení stačí pouhé neoprávněné osobování si nároku vůči žalobci. V minulosti prý právě ohrožení dobré pověsti mohlo za-

žalovaných je vlastníkem a pronajímatelem bytu, proto aby předešel sporům o vrácení nájemného, o jeho placení a předepisování apod.⁷¹ Nebo jednatel s. r. o. může žalovat o určení, že ve stanovách zakotvené právo nástupnictví se vztahuje i na jeho syna, protože chce vědět, zda a kdy si naplánuvat odstoupení z funkce.⁷²

Zřejmě proto, že tyto zájmy nelze pojmout jako subjektivní práva, se v Německu někdy uvádí, že určovací žaloba chrání i „pouhé ekonomické zájmy“.⁷³ Vždy se však vztahují – tak jako v uvedených příkladech – k nějakému právnímu postavení žalobce. Lze soudit, že právě to má naznačovat požadavek „právního“ zájmu na určení.⁷⁴

3. S těmito zájmy nepočítá výše nastíněná konstrukce M. Jacobse. Ten ostatně z dosahu určovací žaloby výslovně vylučuje zájmy, které jsou pouze hospodářské, a za takový považuje např. zájem pronajímatele na určení (ne)existence nájemního poměru, odůvodněný nejistotou jednak ohledně placení nájemného, jednak ohledně možnosti uzavřít nájemní smlouvu s novým pronajímatelem. Pokud zákonodárce v nových procesních předpisech z oblasti veřejného práva označil tyto zájmy za „oprávněné“ (*berechtigte Interessen*), nelze to přenášet do civilního procesu.⁷⁵ V důsledku tohoto postoje Jacobs omezuje hlavně negativní určovací žalobu. I u té – jak bylo řečeno sub III.3 – vyžaduje existenci právního poměru mezi žalobcem a žalovaným. Založit ho zřejmě mají předpisy občanského zákoníku o náhradě škody, případně ve spojení s předpisy trestního zákoníku. Nelze-li jej dovodit, pak tu vlastně není právní poměr či právo žalobce, který by určovací žaloba měla chránit, a proto ji nelze připustit.⁷⁶

Tím se značně omezuje ochranná zóna určovací žaloby. Jacobs v příslušné pasáži o negativní určovací žalobě uvádí jediný příklad, a to osobování si pohledávky a zabývá se intenzitou, kterou musí dosáhnout, aby se mu označený dlužník jakožto protiprávnímu mohl bránit. Zde pak vidí „materiální základ“ určovací žaloby. Pomíjí však, že hojně nastávají situace, v nichž problém spočívá v něčem jiném. Je-li např. zpochybněna platnost dlouhodobé a třeba složité obchodní smlouvy a strany neví, jak dále jednat, je jediným, co potřebují, autorita-

ložit přípustnost provokace *ex lege diffamari*. KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote 1967, s. 30.

⁷¹ Rozsudek českého NS ze 17. 8. 2005, sp. zn. 26 Cdo 1391/2004.

⁷² STOLL, H. *Typen der Feststellungsklage aus der Sicht des bürgerlichen Rechts. Festschrift für Eduard Bötticher zum 70. Geburtstag*. Berlin: Dunckler & Humblot, 1969, s. 350.

⁷³ STOLL, H. *Typen der Feststellungsklage aus der Sicht des bürgerlichen Rechts. Festschrift für Eduard Bötticher zum 70. Geburtstag*. Berlin: Dunckler & Humblot, 1969, s. 350.

⁷⁴ Srov. v tomto sborníku HLUŠÁK, M. Právní zájem v civilním sporovém konání; HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II.* 3. vyd. Nákladem vlastním, 1932, s. 154: „žalobcem žádané určení musí býti tedy vyvoláno jistým stavem, jenž těsně souvisí s právními poměry žalobcovými a má na ně vliv;“ nebo WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 62: „nějaký, byť nepřímý vliv na právní postavení nositele tohoto zájmu v jeho subjektivní právní sféře.“ Stejně již rozhodnutí německého Říšského soudu z 18. 4. 1895 citované in KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote 1967, s. 75: „každý zájem..., který se nějak vztahuje k právním poměrům žalobce“ („jedes Interesse..., welches sich in irgendeiner Weise auf die Rechtsverhältnisse des Klägers beziehe“).

⁷⁵ JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 453.

⁷⁶ JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 472 až 475.

tivní určení právního stavu; samy sice pochybnosti neodstraní, protože nechtějí ustoupit ze svých zájmů, avšak autoritě jsou připraveny se podřídit, o žádné ze stran přitom nelze říci, že by zasahovala do práva druhého.

Podstata je však hloub, v základní koncepci určovací žaloby. *Jacobs* nesouhlasí s jejím převládajícím procesním pojmáním a říká, že chybějící hmotněprávní ochranu určitého zájmu – mezeru v hmotném právu – nelze vyplňovat výlučně procesními úvahami. Domnívám se, že tím přesně vystihuje jádro řady kontroverzí spojených s určovací žalobou. Základní otázka totiž zní, zda určovací žaloba – tak jako žaloba na plnění nebo žaloba konstitutivní – slouží pouze k ochraně zájmů, jimž přiznává relevanci hmotné právo, a to zpravidla konstrukcí subjektivního práva, anebo i zájmům jiným, pro něž hmotné právo žádnou konstrukci nemá.⁷⁷ V českém a slovenském kontextu je to otázka výkladu pojmu právem chráněných zájmů použitého v úvodních ustanoveních procesních kodexů (§ 3 OSŘ nebo § 1 CSP). *Jacobsova* koncepce odpovídá první alternativě. Historie „určovací myšlenky“ (*Feststellungsgedanke*), účel určovací žaloby a naléhavá praktická potřeba se však podle mého názoru přimlouvají za alternativu druhou, i přes její jistou protisystémovost. Je-li druhá alternativa správná – což touto jednoduchou úvahou nemusí být vyřešeno – pak můžeme o určovací žalobě skutečně hovořit jako o *ryze procesní žalobě* (viz též výše sub III.1).

4. Právem chráněný zájem jakožto souputník subjektivního práva, společně s ním chráněný určovací žalobou, je však logicky něco jiného než *právní zájem na určení* (*Feststellungssinteresse*). Jde o zájmy různých úrovní, ale ne tak, že by jeden byl nadřazený a druhý podřazený. Prvý je vlastně hmotněprávní, protože se vztahuje k hmotněprávnímu postavení, druhý procesní, protože se vztahuje k soudnímu rozhodnutí: žalobce chce získat úvěr (má zájem na změně svého právního postavení), a proto chce získat i soudní určení, že žalovaný vůči němu nemá žádné pohledávky (má zájem na určení). Nicméně posuzování druhého má smysl jedině na základě posuzování prvního a obojí vlastně spadá v jedno. Právní zájem na určení je dán tehdy, když je zde oprávněný zájem (nebo samozřejmě subjektivní právo), jehož ochraně má určení sloužit. Místo slov „má-li žalobce naléhavý právní zájem na určení“ by proto zákon mohl rovnocenně použít třeba slova „jestliže žalobce určení naléhavě potřebuje pro ochranu svého práva nebo oprávněného zájmu“.⁷⁸

⁷⁷ STOLL, H. *Typen der Feststellungsklage aus der Sicht des bürgerlichen Rechts. Festschrift für Eduard Bötticher zum 70. Geburtstag*. Berlin: Duncker & Humblot, 1969, s. 350, připouští určovací žalobu pro ochranu zájmů jakéhokoli druhu, které jsou hodné pozornosti, i když jsou z hlediska občanského práva nezávažné.

⁷⁸ Podobně v tomto sborníku HLUŠÁK, M. Právní zájem v civilnom sporovom konaní: „Právní zájem na určení, či tu právo je alebo nie je, je daný len vtedy, ak to žalobca potrebuje.“ Viz též BÄHR, O. *Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund*. 2. Aufl. Cassel: Wigand, 1867, s. 320: „kde je dána skutečná potřeba, tedy (...) *justa causa*.“ Z právních úprav potřebu namísto právního zájmu stanovil § 130 odst. 1 uherského občanského soudního poriadku z roku 1911: „*jestliže takové určení javi sa potřebným na zaistenie právneho postavenia žalobcu vůči žalovanému*.“ Právní zájem na určení byl poprvé zakotven v Bádenském procesním řádu z roku 1851. Jeho tvůrci se prý inspirovali v *Digestech* (D. 5, 1, 41) a tamních slovech „*ex justa causa*“ („*In omnibus bonae fidei judiciis, quum nondum dies praestandae pecuniae venit, si agat aliquis ad interponendam cautionem, ex justa causa condemnatio fit.*“). V době přijetí dZPO považovali někteří autoři tento „spravedlivý důvod“ za vhodnější než právní zájem na určení. KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote 1967, s. 42, 74.

5. Ochranu práv a oprávněných zájmů by měl současný stát poskytovat *efektivně*, což mimo jiné znamená *komplexně a bezmezerovitě*.⁷⁹ Měl by obsahovat prostředky, kterými je lze chránit v jakékoli situaci. Těžko by asi bylo možné odůvodnit, kdyby ochrana práva nebo oprávněného zájmu byla možná jen prostřednictvím určovací žaloby, avšak byla by odepřena jenom proto, že to, co žalobce k ochraně naléhavě potřebuje, se nevejde do pojmu právního poměru ve smyslu občanského práva. Domnívám se proto, že předmět určení, ať už je to „právní poměr“ nebo „právo“, by měl být chápán co nejdíle, tak aby právní ochrana nebyla závislá na cvičení z občanskoprávní dogmatiky.

V. MEZE

1. Určovací žaloba je vlastně omezena *trojím způsobem*:

První omezení bylo formulováno v předchozí kapitole. Je to omezení účelem civilního procesu a je vyjádřeno požadavkem *právního zájmu na určení*. Určovací žaloba, stejně jako žaloba na plnění (ale i žaloba konstitutivní) slouží ochraně práva nebo oprávněného zájmu. Nikoli např. k řešení „otázek akademických neb k vůli uspokojení zájmu, jenž nedošel uznání právním řádem“.⁸⁰ Nelze-li za určovací žalobou vidět žádné právo nebo oprávněný zájem žalobce, nemá žalobce na určení právní zájem, a žalobě proto nemůže být dán průchod.⁸¹

Kromě toho se uvádí, že určovací žaloba by měla být vyloučena v případě, kdy má žalobce k ochraně svého „právního zájmu“ po ruce jednodušší právní prostředek nebo naopak může-li žádat důslednější soudní ochranu, typicky v podobě žaloby na plnění.⁸² Bez toho totiž žalobu na určení vlastně nepotřebuje. Tato subsidiarita určovací žaloby je odůvodněna zásadou procesní ekonomie a má tedy zabránit zatěžování soudnictví zahajováním zbytečných sporů nebo jejich rozmnožováním.

Druhé omezení je v požadavku *naléhavosti*, kterým jsme se doposud nezabývali. Právní zájem musí být naléhavý (§ 80 OSŘ, § 137 CSP), resp. žalobce musí mít právní zájem na okamžitém určení (§ 256 dZPO, § 228 öZPO). Jde zjevně o požadavek časový – žalobce

⁷⁹ V Německu se v této souvislosti mluví o „bezmezerovité právní ochraně“ (*lückenloses Rechtsschutz*). Tak např. SCHILKEN, E. BGH, 19. 4. 2000 - XII ZR 332/97. Keine Klage auf Feststellung des Schuldnerverzuges. *Juristen Zeitung*, 2001, č. 4, s. 199. Podobně ZOULÍK, F. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 54, hovoří o povinnosti státu zajistit funkci soudnictví, spočívající v ochraně subjektivních práv, řádně a úplně.

⁸⁰ HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II.* 3. vyd. Nákladem vlastním, 1932, s. 154.

⁸¹ Žaloby na plnění takové omezení výslovně nepotřebují, byť právní zájem žalobců je předpokladem jakékoli žaloby (WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 62). Směřují-li totiž k vynucení povinnosti odpovídající žalobcovu právu, směřují *eo ipso* k ochraně žalobcova práva.

⁸² KODEK, G., MAYR, P. *Zivilprozessrecht*. 3. Aufl. Wien: Facultas, 2016, marg. č. 515; ROSENBERG L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2004, § 90, marg. č. 24; WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 63 (avšak v souvislosti s požadavkem naléhavosti). Možnost žalovat na plnění nevylučuje však právní zájem na určení tehdy, když se určením vytvoří pevný právní základ pro strany sporu a žalobě na plnění se tak předejde (rozsudek českého NS z 27. 3. 1997, sp. zn. 3 Cdon 1338/96).

potřebuje určení již nyní nebo ho bude potřebovat v blízké budoucnosti.⁸³ Původně však šlo spíše o vyjádření výše uvedené subsidiarity vůči žalobě na plnění. Potřeba okamžitého určení tu byla, když dosud nebylo možné podat žalobu na plnění, tj. před tím, než vznikly materiální účinky právního poměru.⁸⁴

Jak vidno, požadavky právního zájmu na určení a naléhavosti lze teoreticky rozlišovat, což ostatně naznačuje i formulace německé a rakouské právní úpravy, která je na rozdíl od úpravy české a slovenské stylisticky odděluje („právní zájem na okamžitém určení“ oproti „naléhavému právnímu zájmu na určení“). Prakticky se však rozdíl stírá, protože „většina důvodů ospravedlňujících právní zájem na určení vůbec obsahuje i ospravedlnění pro okamžitost určení“.⁸⁵ Může to být tím, že účely obou požadavků se překrývají v tom, že oba mají, mimo jiné, bránit nadměrnému množství či zneužívání určovacích žalob a přetěžování soudů. Pokud tedy praxe traktuje jediný požadavek naléhavého právního zájmu, nelze jí to vyčítat.

2. *Třetím omezením* určovací žaloby je vymezení *předmětu určení*. Tím se konečně dostáváme přímo k našemu tématu. Zákon předmět určení tradičně omezuje na právní poměr (případně právo), avšak jaký smysl tomu lze přikládat? Bylo již řečeno, že bychom předmět určení neměli konstruovat podle představ zákonodárců 19. století, ale co nejširě. Nicméně i sebeširší pojem musí mít nějaké meze. Proč a jak je stanovit?

Pokud má vymezení předmětu určení omezovat „ochrannou zónu“ určovací žaloby, mělo by to být z jiného důvodu, než ji omezuje požadavek naléhavého právního zájmu.⁸⁶ Ani z vědeckého, ani z legislativního hlediska by nebylo správné, kdyby dvě kritéria v jedné normě měla plnit tentýž účel, navíc by to zbytečně ztěžovalo výklad normy. Proto bychom neměli předpokládat, že snad pojem „právní poměr“ vyjadřuje domněnku, že na určení něčeho jiného nikdy nemůže být dán naléhavý právní zájem, a že je tedy jakýmsi zákonodárcovým předsudkem ohledně naléhavého právního zájmu. Domněnka by navíc ani nebyla správná, protože určení něčeho jiného než (ne)existence právního poměru v naléhavém právním zájmu žalobce být může (srov. příklady uvedené výše).

Občas se objevující zdůvodnění,⁸⁷ že rozšíření předmětu řízení mimo právní poměr by

⁸³ GERLICH, K. Žaloby určovací. *Právník*, 1932, č. 7, s. 180; HORA, V. *Československé civilní právo procesní*. Díl II. 3. vyd. Nákladem vlastním, 1932, s. 155; ROSENBERG L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2004, § 90, marg. č. 30 (např. kvůli hrozbě promlčení práva na náhradu škody). U žaloby na plnění ani toto omezení není výslovně třeba, protože naléhavost je dána již tvrzením, že žalovaný dobrovolně neplní povinnost.

⁸⁴ ROCHOLL, C. *Die Feststellungsklage im heutigen Klagensysteme*. *Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß*. Bd. 8, 1885, s. 386; WEISMANN, J. *Die Feststellungsklage*. Bonn: Marcus, 1879, s. 158; rozsudek c. a k. nejvyššího soudu z 2. 7. 1901, č. 8034, uveřejněné in *Právník*, 1903, s. 313.

⁸⁵ ROSENBERG L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2004, § 90, marg. č. 30.

⁸⁶ Poněkud jinak HORA, V. *Československé civilní právo procesní*. Díl II. 3. vyd. Nákladem vlastním, 1932, s. 154, když výše citovaným nebezpečím zneužití určovací žaloby k řešení „otázek akademických neb k vůli uspokojení zájmu, jenž nedošel uznání právním řádem“, odůvodňuje nikoli požadavek naléhavého právního zájmu, nýbrž omezení předmětu určení.

⁸⁷ Tak např. důvodová zpráva k § 137 CSP: „Zájmom zákonodárcu bolo vylúčiť všetky nepotrebné a nezmyselné žaloby o určenie neplatnosti/platnosti právnych úkonov a iných právnych skutočností, ktoré vyvolávajú ďalšie spory a mŕňajú sa

vedlo ke zbytečným soudním sporům, je proto podle mého názoru třeba odmítnout, a starost o to, aby určovací žaloby nebyly podávány zbytečně, je třeba přenechat *individuálnímu* posuzování naléhavého právního zájmu na určení.

3. Domnívám se, že důvody pro omezení předmětu určení lze vidět v *úloze soudnictví*, tak jak ji definoval třeba F. Zoulík. Podle něj činnost soudů spočívá a má spočívat „v řešení *sporných konkrétních případů podle existujících obecných pravidel (norem)*“, tedy v aplikaci práva na konkrétní případy. Tuto činnost právní řád soudům svěřovat *musí*, aby šlo o soudy. Nic na tom nemění, že soudům z různých důvodů *může* svěřit i činnost jinou, např. nesporné soudnictví,⁸⁸ nebo třeba určování pravosti či nepravosti listiny, která řešením sporu na základě aplikace práva rovněž není.

Pro naše téma to znamená, že pokud procesní řád nestanoví něco jiného (pokud soudům něco jiného nesvěřuje) měli bychom předmět určení konstruovat tak, aby řízení o určovací žalobě nebylo ničím jiným než aplikací práva na sporné konkrétní případy. Z toho plyne dvojitá mez: nutnost rozlišit jednak otázky skutkové a právní, jednak otázky abstraktní a konkrétní.⁸⁹

VI. PRÁVNÍ SKUTEČNOST

1. Předmětem určení nemůže být *ryzí skutečnost*, fakt, protože určení, že něco je anebo není, nepředstavuje aplikaci práva, a ve své podstatě tedy není souzením. Soud při souzení zjišťuje skutečnost jen proto, aby na ni mohl aplikovat právní normy, tj. aby ji subsumoval pod jejich skutkové podstaty a vyvodil právní závěr. Jen ten má být výsledkem soudního řízení. Výjimečnou pravomoc určit skutečnost by musel zákon zvlášť stanovit, tak jako je tomu v Německu a Rakousku, pokud se týče (ne)pravosti listiny.

Pokud tedy zákon označuje za předmět určení „právní poměr“, je třeba slovo „právní“ považovat za podstatné a nepřekročitelné, protože vyjadřuje tuto principiální mez. Ostatně i jazykově je skutečnost mimo jakékoliv možné chápání výrazu „právní poměr“. Jinými slovy, soud může autoritativně deklarovat, co *platí* (měti), nikoli co *je* (byti).⁹⁰

Předmětem určení nemůže být z výše uvedeného důvodu ani *právní skutečnost*, tj. podle obvyklého chápání skutečnost, s níž právní norma spojuje právní následek, t.j. vznik, změnu nebo zánik právního poměru, resp. práv a povinností. I ona je pouhým faktem, existujícím

---

účelu žaloby určovací.“ Na zaměňování kritérií upozorňuje též ZEUNER, A. *Überlegungen zum Begriff des Rechtsverhältnisses i.S. von § 256 ZPO. Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, s. 596.

⁸⁸ ZOULÍK, F. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, 9, 19.

⁸⁹ Přesnější by asi bylo hovořit o otázce, právním následku, okolnostem, případech atd. „individuálních“ protože „konkrétní“ nevyjadřuje omezení na jediný životní případ či skutkový komplex (*Lebenssachverhalt*), avšak držím se běžného vyjadřování.

⁹⁰ Srov. ŠTĀSTNÝ, M. *Civilní žaloba v právu československém*. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1934, s. 181

ve světě bytí, na rozdíl od právních následků existujících ve světě mětí. Její vlastnost „právní“ spočívá jen v tom, že s ní právní norma – zahrnujíc ji pod svou skutkovou podstatu – spojuje právní následek, a na její faktické podstatě nic nemění.

2. Od právní skutečnosti je třeba odlišovat jednak její *právní hodnocení*, tj. úsudek, že odpovídá skutkové podstatě právní normy, jednak založený *právní následek*. Tak máme na jedné straně fakt, že dvě strany podepsaly určitý papír nebo si řekly určitá slova, a na druhé straně platnost smlouvy a z toho vzniklý právní poměr. Podobně můžeme rozlišit třeba fakt zaplacení určité částky určité osobě a na druhé straně hodnocení zaplacení jako řádného plnění a právní následek splnění dluhu; fakt neplnění v určitém období a na druhé straně jeho hodnocení jako prodlení a právní následky prodlení; fakt, že někdo o jiném rozšířil nepravdivé informace, a na druhé straně závěr o rozporu tohoto faktu s osobnostním právem a právo na náhradu tím způsobené újmy.

Toto rozlišování sice jasně plyne z obvyklé definice právní skutečnosti, avšak domnívám se, že nebývá doceněno při úvahách o přípustnosti žaloby na „určení právní skutečnosti“. Možná proto, že ani civilistika, o jejíž pojem hlavně jde, na rozdíl mezi skutečností a normami běžně neklade důraz. Přitom je pro naše téma klíčový.

U většiny právních skutečností je rozlišení viditelné na první pohled, a tak např. nikoho nenapadne směřovat třeba škodu a právo na její náhradu. Jinak je tomu ale u právní skutečnosti spočívající v projevu vůle vytvořit právní následky, tedy u *právního jednání*.⁹¹ Právě ono také v praxi nejvíce připadá do úvahy, když se uvažuje o určení „právní skutečnosti“.

Když se řekne např. „určení (ne)platnosti právního jednání“, sice se to často považuje za určení právní skutečnosti, nicméně těžko tomu někdo bude přikládat ten význam, že jde o určení, zda strany něco podepsaly nebo si něco řekly. Bude tím rozumět určení, zda právní jednání splňuje zákonné předpoklady platnosti a způsobilo tak vznik, změnu nebo zánik právního poměru, tedy právní hodnocení a právní následek. Žaloba o určení (ne)platnosti právního jednání tudíž vůbec nesměřuje k určení právní skutečnosti. Přísně vzato bychom tu ale neměli hovořit o (ne)platnosti „právního jednání“, protože právní jednání je právní skutečností a jako takové nemůže „platit“, nýbrž pouze „být“. Říkáme-li „(ne)platnost právního jednání“, směšujeme právní jednání jakožto akt ve světě bytí s jeho právním hodnocením.⁹² Pokud si to však uvědomujeme, je tato zažitá nepřesnost užitečnou zkratkou a neškodí.

Nicméně rozsudek, který určuje, že právní jednání je (ne)platné, určuje také, nepřímo, avšak nutně, zda nastal právní následek, tj. vznikl, změnil se nebo zanikl právní poměr. Jeho zahrnutí pod pojem „určení existence nebo neexistence právního poměru“ není nijak násilné. Sémanticky jde sice o něco jiného, ale obojí popisuje stejný právní stav.⁹³

⁹¹ K rozlišení volního aktu (právního jednání, smlouvy) a normy jím vytvořené (tradičněji lze říci „právního následku“) viz Kelsen, H. *Reine Rechtslehre*. 2. Aufl. Wien: Verlag Österreich, Nachdruck, 2000, s. 4, 261 an.

⁹² Srov. Kelsen, H. *Reine Rechtslehre*. 2. Aufl. Wien: Verlag Österreich, Nachdruck, 2000, s. 264.

⁹³ Srov. rozhodnutí c. a k. nejvyššího soudu z 19. 3. 1908, sp. zn. R II 416/8 (uveřejněné in: *Právník*, 1909, s. 646): „domáhá-li se žalobce žalobou určovacího výroku, aby na jisto postaveno bylo, že smlouva námezdní se žalovaným zrušena byla, domáhá se tímto výroku, že právní poměr touto smlouvou založený zrušen byl a jest proto taková určovací žaloba dle

Proto se domnívám, že podle tradičních právních úprav, včetně současné právní úpravy slovenské, lze určení (ne)platnosti právního jednání považovat za přípustný předmět určení.⁹⁴

Jako bezúčelný se potom ukazuje tlak na žalobce, aby petit určovací žaloby formulovali se slovy „právní poměr“, a aby tedy např. místo určení, že „smlouva uzavřená stranami určitého dne je (ne)platná“ žádali o určení, že „(ne)existuje právní poměr založený smlouvou uzavřenou stranami určitého dne“. To samé platí pro přeformulování žalobního petitu samotným soudem.⁹⁵

3. Jediný věcný rozdíl mezi obojím se zdá být z časového hlediska. Namítá se, že např. určení (ne)platnosti právního jednání nevypovídá nutně o právním stavu v době rozhodnutí soudu a že soud by měl určit aktuální právní stav.⁹⁶ Tento argument se na první pohled nabízí opřít o pravidlo, že pro rozsudek je určující stav v době jeho vyhlášení (§ 154 odst. 1 OSŘ, § 217 odst. 1 CSP), avšak pravidlo má jiný význam. Jednak se vztahuje na skutkový základ rozsudku, jednak stanoví časové meze právní moci. Soud musí zohlednit veškeré skutečnosti, jež nastaly do vyhlášení rozsudku, a jen ony jsou kryty právní moci rozsudku.⁹⁷ Nic více. Lze tedy bez obav převzít německý přístup, připouštějící jako předmět určení i *minulý právní poměr*, pokud z něj vyplývají právní následky pro současná nebo budoucí právní postavení.⁹⁸

Určení neplatnosti tedy nemůže být vyloučeno *a priori* a je otázkou naléhavého právního zájmu, zda je v individuálním případě příhodné k odstranění nejistoty a předejití dalším právním sporům, resp. jak říká česká judikatura, zda „*jejím prostřednictvím lze dosáhnout úpravy tvořící určitý právní rámec, který je zárukou odvrácení budoucích sporů účastníků*“.⁹⁹ Při posouzení toho je důležité, zda ze skutkového stavu vyplývá, že došlo k takové změně právního stavu, která činí žalobu na určení (ne)platnosti nepotřebnou. Pokud nevyplývá,

§ 228 s. c. ř. *přípustnou*.“ Současná česká judikatura tomuto volnějšímu nakládání v zásadě odpovídá. Srov. diskusi uvedenou v pozn. č. 13.

⁹⁴ Na slovensku by se ovšem takový výklad musel vypořádat jednak s úmyslem zákonodárce (k němu viz pozn. č. 87), jednak s faktickým vyprázdněním § 137 písm. d) CSP, protože jeho dosahu by zbylo určení právní skutečnosti v pravém smyslu, a to *osobitné predpisy* většinou nestanoví.

⁹⁵ K němuž zřejmě inklinují soudy německé. Srov. např. rozsudky BGH z 2. 5. 1991, sp. zn. I ZR 184/89 nebo z 29. 9. 1999, sp. zn. XII ZR 313/98 (z neúčinnosti výpovědi na existenci právního poměru).

⁹⁶ Např. M. Tomašovič in: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok*. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 505.

⁹⁷ Proto se také např. určení, že zůstavitel byl ke dni své smrti vlastníkem věci, neoznačuje za výjimku z tohoto pravidla. K časovým mezím právní moci podrobně DVOŘÁK, B. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 115 an.

⁹⁸ ROSENBERG L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2004, § 90, marg. č. 16. U nás stejně B. Dvořák in: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l)*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 326. Složitější otázku, zda předmětem určení může být právní následek budoucí, zde můžeme vynechat a odkázat např. na ZEUNER, A. *Überlegungen zum Begriff des Rechtsverhältnisses i.S. von § 256 ZPO. Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, s. 605 an.

⁹⁹ „Přitom příslušné závěry se vážou nejen k žalobě na určení jako takové, ale také k tomu, jakého konkrétního určení se žalobci domáhají.“ Za všechny rozsudek NS z 27. 3. 1997, sp. zn. 3 Cdon 1338/96. Česká judikatura tedy správně řeší přípustnost žalob na určení neplatnosti jako otázku naléhavého právního zájmu.

nemělo by určení toho, co nastalo v minulosti a stále platí nebo působí právní následky, nic bránit.¹⁰⁰

Argumentem proti určování (ne)platnosti není ani zakotvení zvláštních žalob na určení neplatnosti v hmotněprávních předpisech. Pokud by šlo skutečně o žaloby určovací a nikoli konstitutivní,¹⁰¹ nebylo by nutné jejich úpravu chápat jako výjimku z obecné nepřipustnosti takových žalob, nýbrž jen jako *lex specialis*, který upravuje např. prekluzivní lhůty nebo věcnou legitimaci a vylučuje zkoumání naléhavého právního zájmu na určení.

VII. KONKRÉTNÍ PRÁVNÍ OTÁZKA

1. Vše, co bylo uvedeno v předchozí části, se týká všech právních jednání, která zakládají nebo ruší právní poměr. Jejich (ne)platnost lze jednoduše a bez zkrácení pomyslně převést na (ne)existenci právního poměru. O jiných právních jednáních, zejména těch, která právní poměr pouze mění, to však vždy platit nemusí a chápání jejich (ne)platnosti jako (ne)existence právního poměru může být příliš násilné. Např. když se před uplynutím původní doby, na kterou byla smlouva uzavřena, strany dostanou do sporu ohledně platnosti jejího prodloužení, lze určení (ne)platnosti chápat leda jako určení *jiného právního následku*, než je (ne)existence právního poměru. Domnívám se však, že to není důvod pro to, aby s nimi bylo nakládáno jinak.

Z normativního pohledu oproštěného od občanskoprávní dogmatiky je totiž jakýkoli právní následek na stejné významové úrovni. Připustit určení (ne)existence právního poměru, avšak nepřipustit třeba určení doby jeho trvání nedává žádný smysl.

2. Můžeme však jít ještě dále. Jestliže jsme v prvních částech tohoto příspěvku pojem právního poměru osvobodili od jeho historického předurčení a vyprázdnili, poté plédovali pro jeho co nejširší vymezení, a jeho omezení nakonec našli jen ve vyloučení skutkových otázek, vyplývá nám z toho, že předmětem určení by mohla být jakákoli *právní otázka*. Nejen *právní následek*, ale i *právní hodnocení*, ať už je to (ne)platnost právního jednání nebo soulad či rozpor určitého chování s právem, např. prodlení. Nezdá se, že by z hlediska účelu určovací žaloby mělo nějaký hlubší význam rozlišovat. Jak píše Ch. Trzaskalik, „je-li určitá právní otázka týkající se vzájemných právních vztahů stran samostatně posouditelná podle hmotného práva a má-li její soudní určení jako takové pro chování stran praktickou relevanci, je dán k určení způsobit právní poměr“.¹⁰²

¹⁰⁰ Jako příliš restriktivní se jeví novější závěr české judikatury, uvedený např. v rozsudek z 2. 4. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2147/99 (R 68/2001), že „není dán naléhavý právní zájem na určení platnosti právního jednání, jestliže posouzení platnosti je jen předběžnou otázkou ve vztahu k otázce existence práva nebo právního vztahu a jestliže je možné se určení existence tohoto práva nebo právního vztahu domáhat“. Jinak ovšem ÚS v nálezu z 11. 7. 2017, sp. zn. I. ÚS 1440/14.

¹⁰¹ Viz B. Dvořák in: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l)*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 325 a 327; SCHMIDT, K. Nichtigkeitsklagen als Gestaltungsklagen. *Juristen Zeitung*, 1988, č. 15/16.

¹⁰² TRZASKALIK, CH. *Die Rechtsschutzzone der Feststellungsklage im Zivil- und Verwaltungsprozess*. Berlin: Duncker & Humblot, 1978, s. 167 („Iste eine die Rechtsbeziehung der Parteien zueinander betreffende Rechtsfrage nach materiellen

Musí to však být *právní otázka konkrétní*. Ze shora uvedené podstaty soudnictví jakožto aplikace objektivního práva na konkrétní spor totiž plyne, že soudy právní otázky nezodpovídají abstraktně, tj. bez vazby na konkrétní skutkové okolnosti. Neposkytují dobrozdání ohledně výkladu práva či právního jednání.¹⁰³ Odpovídají na právní otázky, které již vyvstaly z konkrétních okolností a právo a právní jednání tak vykládají v konfrontaci s nimi.¹⁰⁴

„Právní poměr“ ve smyslu procesních úprav by tudíž mohl být vykládán tak *extensivně* nebo dotvořen *per analogiam*, aby zahrnul jakoukoli konkrétní právní otázku. Která z těchto metod je na místě, záleží na váze případného argumentu, že stejné termíny by v právní regulaci měly označovat stejné jevy, a že by tedy „právní poměr“ v občanském zákoníku neměl znamenat něco jiného než v občanském soudním řádu.¹⁰⁵

Díky takovému přístupu by pak soudy celkem jednoduše poznaly, zda se žalobce domáhá přípustného určení nebo nikoli. Nemusely by se zdržovat dogmatickými úvahami, zda lze žalobcův petit chápat jako určení (ne)existence právního poměru, a místo toho by se mohly soustředit na otázku, zda žalobce požadované určení skutečně potřebuje, tj. zda na něm má naléhavý právní zájem. Cesta k ochraně ohroženého práva nebo oprávněného zájmu by byla mnohem jednodušší a levnější.

Jednodušší by to měly např. soudy všech tří instancí, které se na přelomu dvacátých a třicátých letch minulého století zabývaly žádostí o určení, „by bylo uznáno právem, že ze smluvního poměru stran, jenž má za předmět úplatný odběr šterku z pozemků zapsaných ve vl. čís. 589, 1094 a 1095, přísluší žalobcům ode dne žaloby za každý 1 m3 všeho šterku, jenž byl odebrán z pozemků shora uvedených jakož i z pozemků spachtovaných od M-a úplata, již jest vypočítati na základě ceny 1 Kč 20 h za každý m3 odebraného a prodaného šterku“. A nejvyšší soud by tehdy nemusel vysvětlovat, že „trhová cena jest však podstatnou částí smlouvy trhové, právního poměru založeného smlouvou tou, a jest tedy, je-li spornou výše ceny trhové, spornou i poměr právní o smlouvu tu opřený a lze proto právem říci, že jde v souzeném sporu o určení právního poměru, vyplývajícího ze smlouvy trhové, nebo též, že jde o určení práva žalobců, plynoucího z poměru toho co do výše ceny čediče“.¹⁰⁶

3. Řada konkrétních právních otázek představuje *elementy* právního poměru a jako takové byly v Německu a Rakousku tradičně z pojmu právního poměru vylučovány (viz sub

---

Recht selbständig beurteilungsfähig und hat ihre urteilsmäßige Feststellung als solche für das Verhalten der Parteien praktische Relevanz, liegt ein feststellungsfähiges Rechtsverhältnis vor.“).

¹⁰³ Srov. JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 14. Jinak právní figura *Weistum* v německém středověku, o níž se zmiňuje KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote, 1967, s. 24, jakož i jím zmíněné právní informace podávané anglickými soudy (pozn. 43).

¹⁰⁴ Stanoviska českého NS vydávaná podle § 14 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, nelze proto „vydávat za judikátní činnost“. ZOULÍK, F. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 231. Kriticky k nim DVOŘÁK, B. Jsou úroky z prodlení opětuující se dávkou ve smyslu § 154 odst. 2 OSŘ? *Právní rozhledy*, 2009, č. 9.

¹⁰⁵ Analogii by v každém případě bylo rozšíření předmětu určení o ryzí skutečnost. LEIPOLD, D. *Wirksamer Ehrenschutz durch gerichtliche Feststellung von Tatsachen*. *Zeitschrift für Zivilprozeß*. Bd. 84/2, 1971, s. 160.

¹⁰⁶ Rozsudek z 3. 9. 1931, sp. zn. Rv I 945/30, Vážný 10 942.

II.3). Jde hlavně o výše rozlišené *právní hodnocení*, tj. posouzení souladu určitého chování s právem, např. prodlení, nebo právní kvalifikace právního poměru. Mluví se i o *otázkách předběžných*,¹⁰⁷ avšak tento pojem není pro svou relativnost příliš vypovídající – každé otázky předbíhá jiná a každá otázka předbíhá jiné.¹⁰⁸ Jediným problémem elementu je, že o něm asi nelze říci, že „*vystihuje obsah a povahu příslušného právního vztahu a jeho prostřednictvím lze dosáhnout úpravy, tvořící určitý právní rámec*“.¹⁰⁹ To však není žádným důvodem pro apriorní vyloučení elementů jako předmětu určení. V individuálním případě to může pouze znamenat, že žalobce nemá právní zájem na určení. Může, ale nemusí. Je-li mezi stranami sporný pouze element a lze-li předpokládat, že odstranění sporu o něm naplní účel určovací žaloby, není důvod určovat jinak nesporný právní rámec.

Několikrát již zmíněný M. Jacobs namítá, že elementy právního poměru nemohou být předmětem *právní moci*, a tudíž ani předmětem výroku určovacího rozsudku.¹¹⁰ S poukazem na překonání někdejší *Savignyho* nauky o elementech (*Elementarlehre*), podle níž měly být předmětem právní moci i elementy rozsudku, tj. posouzení předběžných otázek,¹¹¹ dovozuje, že předmětem právní moci může být pouze závěr o právním následku vyvozený subsumpcí skutkového základu pod právní normy. Zejména pouhé právní hodnocení takovým právním následkem není. Problém je, že v tomto kroku své argumentace Jacobs něco, co pasuje na žaloby na plnění, mechanicky a jakoby samozřejmě, bez dalšího vysvětlování, přenáší na žaloby určovací. Jenže závěr, že předmětem rozsudečného výroku a právní moci může být jen závěr o právním následku (v podobě povinnosti), plyne u žalob na plnění z povahy věci – ničeho jiného se jimi logicky domáhat nelze. Pro určovací žaloby to ale neplatí. Jejich předmětem může být *teoreticky* určení čehokoliv, včetně elementu nebo dokonce i ryzí skutečnosti. Vše může mít účinky materiální právní moci, tj. být závazné a nezměnitelné. Ostatně to dosvědčuje v Německu a Rakousku výjimečně přípustné určení (ne)pravosti listiny – nenabývá snad takový rozsudek materiální právní moci?

4. Dodejme nakonec, že určovací žaloba je *de lege lata* toliko institutem řízení sporného, spočívajícího na systému dvou stran v protikladném postavení, a proto musí být vždy pojata jako otázka *zda* určitý právní následek platí anebo neplatí, nikoli jako otázka *jaký* právní následek platí. Rozhodnutí o určovací žalobě je tedy vždy buď - anebo, nikoli výběr z různých možností. Nelze se tedy domáhat např. určení, kudy vede služebnost stezky, jaký význam přisuzovat nějakému ustanovení smlouvy, kdy podle smlouvy končí nájem,¹¹² nebo jaký je její rozsah.¹¹³

¹⁰⁷ Tak i novější česká judikatura ohledně vztahu neplatnosti a existence právního poměru. Viz pozn. č. 100.

¹⁰⁸ Srov. ZEUNER, A. *Überlegungen zum Begriff des Rechtsverhältnisses i.S. von § 256 ZPO. Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, s. 597 an.

¹⁰⁹ Viz poznámku č. 99.

¹¹⁰ JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 203 až 205.

¹¹¹ O ní např. DVOŘÁK, B. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 13.

¹¹² Pro určení v tomto případě zjevně BÄHR, O. *Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund*. 2. Aufl. Cassel: Wigand, 1867, s. 315.

¹¹³ Neptipustil Krajský soud v Žilině v rozhodnutí z 28. 3. 1960, sp. zn. Co 79/60 (R 41/61).

VIII. SHRUTÍ

Předmět určení je v našich právních úpravách tradičně vymezen jako „právní poměr“ nebo „právo“. Původ tohoto vymezení je podle všeho v myšlenkovém světě 19. století, které si zřejmě předmět soudního řízení nedokázalo představit jinak než jako hmotné subjektivní právo či hmotněprávní poměr. Protože dnes víme, že předmětem řízení je procesní nárok, vymezený skutkovým základem a žalobním návrhem, a že vazby mezi hmotným právem a procesním jsou pouze funkční (pomineme-li konstitutivní rozhodnutí), může být předmětem určovacího žalobního návrhu teoreticky cokoliv.

Omezení předmětu určení nelze hledat ani v účelu určovací žaloby. Naopak, ochrany žalobcova subjektivního práva nebo oprávněného zájmu odstraněním nejistoty v jeho právním postavení lze dosáhnout nejen určením právního poměru, ale třeba i určením skutečnosti.

Požadavek bezmezerovité právní ochrany a princip procesní ekonomie přitom odůvodňují co nejširší dosah určovací žaloby. Proti působící potřebu nezatěžovat soudy nepotřebnými spory plní požadavek naléhavého právního zájmu na určení.

Z podstaty soudnictví lze ovšem dovodit dvojí omezení předmětu určovací žaloby. Je-li úkolem soudů aplikovat právo na konkrétní skutečnosti, musí být určovací rozsudek výsledkem takové aplikace, což znamená, že musí odpovídat na konkrétní právní otázku. Nemůže vyjadřovat skutečnost nebo výklad práva.

Pokud jde o tzv. určení právní skutečnosti, je třeba rozlišovat. Platnost nebo neplatnost právního jednání je konkrétní právní otázkou a vesměs ji lze dokonce vyjádřit i jako existenci nebo neexistenci právního poměru nebo práva. O „určení právní skutečnosti“ přísně vzato nejde. Tím by bylo pouze určení, že dvě strany něco podepsaly nebo si něco řekly, a vůbec určení, že došlo k něčemu ve světě bytí. Určení toho je nepřipustné, protože by nešlo o souzení.

V tomto smyslu lze vykládat (dotvářet) právní úpravu.

POUŽITÁ LITERATURA:

- BÄHR, O. *Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund*. 2. Aufl. Cassel: Wigand, 1867.
 BALÁK F. Malá poznámka k poznámce Pavla Vrchy. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 9.
 BALÁK, F. Formulace žalobního petitu při tvrzení, že smlouva o převodu nemovitosti nebyla uzavřena. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 4.
 COUFALÍK, P. *Procesní legitimace v civilním sporném řízení*. Praha: C. H. Beck, 2019.
 DVOŘÁK, B. Dvě poznámky k intertemporalitě. *Právní rozhledy*, 2014, č. 6.
 DVOŘÁK, B. Jsou úroky z prodlení opětující se dávkou ve smyslu § 154 odst. 2 OSŘ? *Právní rozhledy*, 2009, č. 9.
 DVOŘÁK, B. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí*. Praha: C. H. Beck, 2008.
 FASCHING, H. *Zivilprozeßrecht*. 2. Auflage. Wien: Manz 1990.
 GERLICH, K. Žaloby určovací. *Právník*, 1932, č. 7.
 HAHN, C., STEGEMANN, E. *Die Gesamten Materialien zu den Reichs-justizgesetzen. Band 2/1*. 2. Aufl. Berlin, 1881.
 HEYROVSKÝ, L. *Římský civilní proces*. Bratislava 1925.
 HLUŠÁK, M. Právny záujem v civilnom sporovom konaní. In: GEŠKOVÁ, K. (ed.). *Žalobné právo*. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2020.
 HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II*. 3. vyd. Nákladem vlastním, 1932.

- JACOBS, M. *Der Gegenstand des Feststellungsverfahrens*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005.
- JENNINGS, W. I. Declaratory judgements against public authorities in England. *Yale Law Journal*. Vol. 41, 1932, s. 407.
- KADEL, H. *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungsklage nach § 256 der Zivilprozessordnung*. Grote, 1967.
- KAYSER, T. Beiträge zur Feststellungsklage. *Archiv für die civilistische Praxis*, 1886, č. 3.
- KELSEN, H. *Reine Rechtslehre*. 2. Aufl. Wien: Verlag Österreich, Nachdruck, 2000.
- KODEK, G., MAYR, P. *Zivilprozessrecht*. 3. Aufl. Wien: Facultas, 2016.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l)*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- LAVICKÝ, P. Vzájemné vztahy práva procesního a práva hmotného v díle pana profesora Macura. In: *Macurův jubilejní památník k nedožitým osmdesátým narozeninám profesora Josefa Macura*. Praha: Wolters Kluwer, 2010.
- LEIPOLD, D. Wirksamer Ehrenschutz durch gerichtliche Feststellung von Tatsachen. *Zeitschrift für Zivilprozeß*. Band 84/2, 1971, s. 150.
- Materialien zu den neuen österreichischen Civilprocessgesetzen*. Wien: Manz, 1897.
- NEUMANN, G. *Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen*. Bd. II. 4. Aufl. Wien: Manz, 1928.
- OTT, E. *Die Annahme der Aufforderungs- und der Feststellungsklage in Österreich*. Wien: Manz, 1899.
- OTT, E. *Die Feststellungsklage*. Wien: Manz, 1899.
- ROCHOLL, C. Die Feststellungsklage im heutigen Klagensysteme. *Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß*. Bd. 8, 1885.
- ROSENBERG L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 16. Aufl. München: C. H. Beck, 2004.
- SAVIGNY, F. C. *System des heutigen römischen Rechts. Band 1*. Berlin: Veit und Comp., 1840.
- SCHILKEN, E. BGH, 19. 4. 2000 - XII ZR 332/97. Keine Klage auf Feststellung des Schuldnerverzuges. *Juristen Zeitung*, 2001, č. 4.
- SCHMIDT, K. Nichtigkeitssklagen als Gestaltungsklagen. *Juristen Zeitung*, 1988, č. 15/16.
- SCHUSTER VON BONNOTI, M. *Österreichisches Civilprocessrecht. Abdruck*. Wien: Manz, 1896.
- STOLL, H. *Typen der Feststellungsklage aus der Sicht des bürgerlichen Rechts. Festschrift für Eduard Bötticher zum 70. Geburtstag*. Berlin: Duncker & Humblot, 1969.
- ŠTASTNÝ, M. *Civilní žaloba v právu československém*. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1934.
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok*. Bratislava: C. H. Beck, 2016.
- TRZASKALIK, CH. *Die Rechtsschutzzone der Feststellungsklage im Zivil- und Verwaltungsprozeß*. Berlin: Duncker & Humblot, 1978.
- UNGER, J. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*. Bd. II. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1859.
- VRCHA, P. Malá poznámka ke komentáři Františka Baláka. *Soudní rozhledy*, 2014, č. 5.
- WACH, A. *Der Feststellungsanspruch*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1889.
- WEISMANN, J. *Die Feststellungsklage*. Bonn: Marcus, 1879.
- WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979.
- WINTEROVÁ, A. Žalobní právo. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 1979, č. 1 – 2.
- ZEUNER, A. Überlegungen zum Begriff des Rechtsverhältnisses i.S. von § 256 ZPO. *Festschrift für Ekkehard Schumann zum 70. Geburtstag*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002.
- ZOULÍK, F. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995.

MNOHORAKOSŤ ŽALÔB A NEODKLADNÝCH OPATRENÍ SPOTREBITELA PROTI DOHODE O ZRÁŽKACH ZO MZDY. ZABEZPEČOVACÍ NÁSTROJ RIADENÉHO HOSPODÁRSTVA V NOVOM PROCESSE A BOOME OCHRANY SLABŠEJ STRANY

THE VERSATILITY OF ACTIONS AND INTERIM MEASURES OF THE CONSUMER AGAINST THE AGREEMENT ON DEDUCTIONS FROM REMUNERATION. SECURED TOOL OF A MANAGED ECONOMY IN A NEW CIVIL PROCEDURE AND IN A BOOM OF PROTECTION OF THE WEAKER PARTY

Róbert Šorl*

Abstrakt: Dohoda o zrážkach zo mzdy je súčasťou slovenského právneho poriadku v nezmenenej podobe od roku 1964. Ani posledné kodifikačné návrhy s podstatnou zmenou konštrukcie tohto zabezpečovacieho inštitútu nepočítajú. Dôsledná, možno až neprimeraná kontrola spotrebiteľských zmlúv zo strany súdov vedie k tomu, že veritelia podstatnú časť svojich pohľadávok vymáhajú mimosúdne, okrem iného práve prostredníctvom zrážok zo mzdy zamestnaného spotrebiteľa s pravidelným príjmom. To vyvoláva reakcie spotrebiteľov, ktorí sa proti zrážkam zo mzdy bránia rôzne formulovanými žalobami a návrhmi na vydanie neodkladných opatrení.

V ochranárskom prostredí rozhodovacej činnosti slovenských súdov, ktoré ovláda zásada in dubio pro consumente, či skôr vždy v prospech spotrebiteľa, však možno sledovať viacero procesných prístupov ako, či už neodkladným opatrením alebo rozsudkom zamedziť nedôvodným zrážkam zo mzdy. Predmetom príspevku je pokus o formuláciu optimálneho procesného postupu zodpovedaním otázky, či povinnosť zdržať sa vykonávania zrážok zo mzdy má byť neodkladným opatrením uložená veriteľovi alebo zamestnávateľovi a otázky konkurencie žaloby na plnenie a určovacej žaloby. Príspevok sa však nezaobíde bez úvodnej charakteristiky dohody o zrážkach zo mzdy z hľadiska hmotného práva.

Kľúčové slová: dohoda o zrážkach zo mzdy, spotrebiteľský spor, neodkladné opatrenie, žaloba na plnenie, určovacia žaloba

Abstract: The agreement on deductions from the salary has been part of the Slovak legal order in the same form since 1964. Even the latest codification proposals do not count with a substantial change in the construction of this security institute. Strict, perhaps even disproportionate control over consumer contracts by courts leads to creditors demanding a major part of their claims out-of-court, inter alia precisely through the deductions from the salary of an employed consumer with a regular income. This leads to reactions from consumers who defend themselves against deductions from their salaries by the various forms of action and by the motions for preliminary measures.

In the protective background of the decision-making activity of Slovak courts, which is dominated by the principle in dubio pro consumente, or rather always in favour of the consumer, several procedural approaches can be observed to prevent unjustified deductions from remuneration, whether by urgent measures or by judgment. The aim of the paper is an attempt to formulate an optimal procedure by answering the question whether the obligation to refrain from making deductions from the salary should be imposed by an preliminary measure giving duties to the creditor or to the employer and the question of the competition between an action for fulfilment and action for declaration of the right. The paper cannot do without the introductory characteristics of the agreement on deductions from the salary from the point of view of substantive law.

Key words: agreement on deductions from the salary, consumer dispute, interim measure, action for fullfilment, action for declaration of the right

* JUDr. Róbert Šorl, PhD., sudca Ústavného súdu Slovenskej republiky.

1. VIERA LEGISLATÍVY V ZABEZPEČOVACÍ INŠTITÚT Z ROKOV BUDOVANIA SOCIALIZMU

Dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov je súčasťou právneho poriadku na Slovensku a v Českej republike od prijatia Občianskeho zákonníka v roku 1964.¹ Podľa dôvodovej správy išlo o nový zabezpečovací prostriedok.² Diskontinuita s predchádzajúcim stavom nespočívala len v zavedení tohto nového spôsobu zabezpečenia, ale aj so zrušením tradičného záložného práva, ktoré podľa dôvodovej správy bolo „*typickým inštitútom kapitalistickej spoločnosti slúžiacim predovšetkým finančnému a obchodnému kapitálu, ktorý sa pre vzťahy socialistickej spoločnosti nehodí*“.

Najrozsiahlejšia novelizácia Občianskeho zákonníka z roku 1991³ sa dohody o zrážkach zo mzdy dotkla len formálne. V čase budovania socializmu objavený inštitút sa presunul z § 57 OZ v totožnom znení do § 551 OZ.⁴ Dôvodová správa pri nových ustanoveniach § 544 až 558 stroho skonštatovala, že „*v doterajšej úprave chýbali niektoré zabezpečovacie prostriedky, preto bola potreba prevziať ich zo starších úprav demokratických štátov*“. Prevzatie dohody o zrážkach zo mzdy z doterajšej úpravy, ktorá určite nebola vytvorená v podmienkach demokratického štátu a slobodnej trhovej ekonomiky však bližšie zdôvodnená nebola.⁵

Zdá sa, že ani rekodifikačné snahy posledných rokov sa úpravy dohody o zrážkach zo mzdy nedotknú. Nový český Občiansky zákonník recipoval socialistickú úpravu aj napriek tomu, že v dôvodovej správe expresívne uviedol, že tento spôsob zabezpečenia záväzkov sa v štandardných kodifikáciách zvlášť nevyskytuje a na splnenie jeho účelu sa používa cesia.

¹ § 57 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník účinného od 1.4.1964 do 31.12.1991: „(1) Uspokojenie pohľadávky možno zabezpečiť písomnou dohodou medzi veriteľom a dlžníkom o zrážkach zo mzdy; zrážky zo mzdy nesmú byť väčšie, ako by boli zrážky pri výkone rozhodnutia. (2) Proti platiteľovi mzdy nadobúda veriteľ právo na výplatu zrážok okamihom, keď bola platiteľovi dohoda predložená. (3) Ustanovenia odseku 1 a 2 platia i pre iné príjmy, s ktorými sa pri výkone rozhodnutia nakladá ako so mzdou.“

² „Novým zajišťovacím prostriedkom je tiež písomná dohoda veriteľa s dlžníkom o zrážkách z dlžníkovy mzdy a jiných podobných príjmov. Jinými podobnými príjmy jsou pracovní odměny členů družstev a příjmy, které nahrazují odměnu za práci (důchody, nemocenské dávky, peněžitá pomoc v mateřství; stipendia, náhrady ucházejícího výdělků a náhrady poskytované za výkon společenských funkcí). Jde o příjmy, se kterými se při výkonu rozhodnutí nakládá jako se mzdou (§ 293 občanského soudního řádu). Souhlas dlžníka, aby z jeho mzdy byly konány srážky, bude obsažen v uzavřené dohodě mezi věřitelem a dlžníkem. Věřitel bude tedy moci předložit písomnou dohodu podniku, u něhož dlžník pracuje, a ten bude moci na jejím podkladě srážky ze mzdy provádět.“

³ Zákon č. 509/1991 Zb., ktorým sa mení, dopĺňa a upravuje Občiansky zákonník.

⁴ § 551 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník účinný od 1.1.1992: „(1) Uspokojenie pohľadávky možno zabezpečiť písomnou dohodou medzi veriteľom a dlžníkom o zrážkach zo mzdy; zrážky zo mzdy nesmú byť väčšie, než by boli zrážky pri výkone rozhodnutia. (2) Proti platiteľovi mzdy nadobúda veriteľ právo na výplatu zrážok okamihom, keď sa platiteľovi dohoda predložila. (3) Ustanovenia odsekov 1 a 2 platia aj pre iné príjmy, s ktorými sa pri výkone rozhodnutia nakladá ako so mzdou.“

⁵ „*K § 544 až 558 (zajištění závazků): V dosavadní úpravě zajištění práv a povinností chyběly některé zabezpečovací prostředky, proto bylo potřeba je převzít ze starších úprav osvědčených v občanském právu demokratických států. Tak byla převzata do nových ustanovení úprava o smluvní pokutě, o zástavní smlouvě, ustanovení o zajištění postoupením pohledávky, ustanovení o jistotě a uznání dluhu. Z platné úpravy bylo převzato ručení (i když v pozměněné formě), dohoda o srážkách ze mzdy a jiných příjmů a složení do úschovy.*“

Pri jeho ponechaní však zavážilo, že slúži praktickej potrebe a je vhodný najmä pri zabezpečení a platení pohľadávok na výživné.⁶ Nová česká úprava však priniesla aj nové prvky v postavení zamestnávateľa. Rekodifikovaná úprava rovnako ako Občiansky zákonník z roku 1964 pripúšťa uzavretie dohody o zrážkach zo mzdy nielen medzi zamestnancom ako dlžníkom a zamestnávateľom ako veriteľom, ale aj medzi zamestnancom ako dlžníkom a tretím subjektom ako veriteľom. Ak však nejde o zabezpečenie pohľadávok zamestnávateľa voči zamestnancovi, ale o zabezpečenie pohľadávok tretej osoby voči zamestnancovi, je na uzavretie takejto dohody potrebný predchádzajúci súhlas zamestnávateľa.⁷

Nový český Občiansky zákonník zrejme, hoc aj nie explicitne, prijal kritiku právnej vedy, ktorá dohodu o zrážkach zo mzdy považovala z hľadiska rovnakého právneho postavenia subjektov súkromného práva za rozpornú s Listinou základných práv a slobôd. Dohode o zrážkach zo mzdy sa osobitne vyčítalo, že išlo o typickú zmluvu v neprospech tretieho, konkrétne v neprospech zamestnávateľa, ktorému bez toho, aby bol účastníkom zmluvného vzťahu, vznikala povinnosť platiť mzdu nielen zamestnancovi, s ktorým je v zmluvnom – pracovnoprávnom vzťahu, ale tretiemu subjektu – veriteľovi, ktorý so zamestnávateľom v zmluvnom vzťah nie je. V diskusii o charaktere dohody o zrážkach zo mzdy bolo osobitne zvýraznené to, že neprospech zamestnávateľa je daný aj tým, že zamestnávateľ musí znášať náklady spojené s plátbou časti mzdy veriteľovi svojho zamestnanca.⁸

Posledný návrh slovenského Občianskeho zákonníka z roku 2018⁹ dôsledne a bez aké-

⁶ Dostupné na: <http://obcanskyzakonnik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁷ § 2045 (1) Dluh lze zajistit dohodou věřitele a dlužníka o srážkách ze mzdy nebo platu, z odměny ze smlouvy o výkonu závislé práce zakládající mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem obdobný závazek nebo z náhrady mzdy nebo platu. Nejde-li o srážky podle věty první k uspokojení práva zaměstnavatele, je třeba k uzavření dohody předchozího souhlasu zaměstnavatele. (2) Proti plátcí mzdy nebo platu nabývá věřitel práva na výplatu srážek okamžikem, kdy byla plátcí dohoda předložena. § 2046 Náklady spojené s placením srážek nese plátcé mzdy nebo platu; má-li však plátcé mzdy nebo platu plnit současně podle několika dohod o srážkách ze mzdy nebo platu, jdou náklady s placením srážek podle druhé a další dohody k tíži dlužníka. § 2047 Ustanovení § 2045 a 2046 se použijí i pro jiné příjmy, s nimiž se při výkonu rozhodnutí nakládá jako se mzdou nebo platem.

⁸ TÉGL, P. *Je ustanovení § 551 občanského zákoníku protiústavní?* Právní fórum 1/2006. Citované podľa DEJMOKOVÁ, H. *Dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů – stále smlouva k tíži třetího?* Časopis pro právní vědu a praxi č. 4/2013, s. 500.

⁹ § 699 **Zrážky zo mzdy** (1) Závazok možno zabezpečiť písomnou dohodou medzi veriteľom a dlžníkom o zrážkach zo mzdy. Zrážky zo mzdy nesmú byť väčšie, než by boli zrážky zo mzdy pri exekúcii. (2) Proti platiteľovi mzdy nadobúda veriteľ právo na výplatu zrážok okamihom, keď sa platiteľovi mzdy dohoda predložila. (3) Ak bolo platiteľovi mzdy predložených viacero dohôd o zrážkach zo mzdy, ktoré sa týkajú toho istého dlžníka, vykoná platiteľ mzdy prednostne zrážky zo mzdy podľa dohody, ktorá mu bola predložená skôr. Na základe dohôd o zrážkach zo mzdy predložených platiteľovi mzdy v rovnaký deň sa vykonávajú zrážky pomerne. § 700 **Zrážky z iných príjmov** Ustanovenia § 699sa použijú aj na iné príjmy, s ktorými sa pri exekúcii nakladá ako so mzdou. § 701 **Zabezpečenie záväzku spotrebiteľa** Závazok spotrebiteľa zo spotrebiteľskej zmluvy možno zabezpečiť dohodou o zrážkach zo mzdy alebo z iných príjmov iba ak bola dohoda uzavretá vo forme osobitnej listiny, spotrebiteľ bol poučený o dôsledkoch jej uzavretia a mal možnosť ju odmietnuť. § 699 **(Zrážky zo mzdy)** Preberá sa pôvodné znenie § 551 ods. 1 a 2. Vzhľadom na potreby praxe sa v ods. 3 zavádza nové pravidlo o vzájomnej konkurencii viacerých dohôd o zrážkach zo mzdy, ktoré vychádza z právnej úpravy obsiahnutej v Exekučnom poriadku. V prípade konkurencie viacerých dohôd predložených v rovnaký deň sa pomer určí podľa počtu takto predložených dohôd; tri dohody teda majú za následok rozdelenie plnenia na tretiny a pod. § 700 **(Zrážky z iných príjmov)** Iné príjmy, ktoré sú v rámci exekúcie postihnuteľné rovnako ako mzda, môžu byť taktiež predmetom dohody o zrážkach a majú z hľadiska zabezpečenia záväzku rovnaký právny režim ako mzda. § 701 **(Zabezpečenie záväzku spotrebiteľa)** V záujme komplexnosti

koľvek bližšieho odôvodnenia preberá doterajšiu úpravu, ktorá bola doplnená len o riešenie stretu predloženia dvoch dohôd o zrážkach zo mzdy tomu istému zamestnávateľovi v jeden deň a formálnu povinnosť zmluvných strán uzavrieť dohodu o zrážkach zo mzdy na zabezpečenie dlhu spotrebiteľa vo forme osobitnej listiny. Možno očakávať, že slovenská hmotnoprávna úprava si podrží svoju pôvodnú, v roku 1964 vytvorenú podobu, keďže žiadne úvahy o zmene súčasného stavu sa neobjavili. Súčasná a zrejme aj do budúcnosti recipovaná úprava však stanovuje jedno z najslabších postavení nielen zamestnaného spotrebiteľa, ale aj zamestnávateľa vo vzťahu k jeho neuspokojenému veriteľovi.

V Nemecku sú zrážky zo mzdy (*Lohnabtretung*) bežný zabezpečovací prostriedok pri splátkových predajoch. Sú takmer neobmedzene pripustené judikatúrou. Na platné dojednanie zrážok zo mzdy zmluvy stačí dohoda strán v úverovej zmluve. Uzavretie na osobitnej listine sa nevyžaduje. Konštrukcia sa opiera o všeobecné ustanovenie § 398 BGB o postúpení pohľadávky,¹⁰ pričom zamestnanec (dlžník v úverovom vzťahu) ako cedent na poskytovateľa úveru ako cesionára za účelom zabezpečenie splácania dlhu prevádza časť svojej pohľadávky voči zamestnávateľovi. Na uzavretie takejto zmluvy nie je potrebný súhlas zamestnávateľa. Zamestnanec však môže byť so zamestnávateľom v pracovnej zmluve alebo v kolektívnej zmluve podľa § 399 BGB dohodnutý, že zamestnanec nie je oprávnený previesť pohľadávku na zaplatenie mzdy na tretiu osobu,¹¹ rovnako sa môže zamestnávateľ so zamestnancom dohodnúť na tom, že zrážky zo mzdy bude možno vykonať len s predchádzajúcim súhlasom zamestnávateľa. Zrážky zo mzdy možno vykonávať len v rozsahu exekučných zrážok,¹² pričom zamestnancovi bez akejkoľvek vyživovacej povinnosti musí zostať mesačne najmenej 985,15 eur.¹³ Určitým oslabením postavenia veriteľa pri zrážkach zo mzdy bolo zrušenie § 114 nemeckého konkurzného zákona (*Insolvenzordnung*) novelou z roku 2014. Podľa zrušeného ustanovenia mali zmluvne dojednané zrážky zo mzdy prednosť pred oddĺžením fyzickej osoby (*Restschuldbefreiung*). Teda hoci sa začalo konkurzné konanie, na majetok fyzickej osoby sa aj naďalej z jej príjmu mohli vykonávať zrážky v prospech veriteľa, ktorý si svoju pohľadávku pred začatím konkurzu zabezpečil účinne dojednanou dohodou o postúpení časti jej mzdovej pohľadávky.

Napriek pomerne vysokej čiastke zrážkami nepostihnuteľného príjmu zamestnanca a možnosti vylúčiť zrážky zo mzdy dojednaním v pracovnej zmluve je nemecká právna úprava dlhodobopovažovaná za nevyhovujúcu. K tomu treba uviesť, že mnohé právne poriadky obmedzujú zrážky len na časť príjmu alebo na určitý čas alebo sťažujú dojednania zrážok

úpravy sa preberá ochranné ustanovenie v zmysle § 5a ods. 1 písm. a) zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

¹⁰ § 398 BGB *Abtretung* „Eine Forderung kann von dem Gläubiger durch Vertrag mit einem anderen auf diesen übertragen werden (Abtretung). Mit dem Abschluss des Vertrags tritt der neue Gläubiger an die Stelle des bisherigen Gläubigers.“

¹¹ § 399 BGB *Ausschluss der Abtretung bei Inhaltsänderung oder Vereinbarung* „Eine Forderung kann nicht abgetreten werden, wenn die Leistung an einen anderen als den ursprünglichen Gläubiger nicht ohne Veränderung ihres Inhalts erfolgen kann oder wenn die Abtretung durch Vereinbarung mit dem Schuldner ausgeschlossen ist.“

¹² § 400 BGB *Ausschluss bei unpfändbaren Forderungen* „Eine Forderung kann nicht abgetreten werden, soweit sie der Pfändung nicht unterworfen ist.“

¹³ Nepostihnuteľné čiastky mzdy sú podrobne upravené v § 850c nemeckého ZPO.

ďalšími požiadavkami ako súhlas zamestnávateľa či manžela alebo verejnou registráciou takejto zmluvy. Tretia skupina krajín zakazuje zrážky zo mzdy pri kúpach na úver. Pripustenie zrážok zo mzdy je na pováženie z viacerých právno-politických dôvodov. Na jednej strane umožňuje veriteľovi presadenie sporných pohľadávok bez súčinnosti súdu. Dlužník tak vo pred stráca časť svojho príjmu napríklad aj vtedy, ak by napríklad pre vady dodaného tovaru, nemusel zaplatiť kúpnu cenu. Hoci dlžník môže žiadať od veriteľa zrazenú mzdu, tento nárok si fakticky pre obavu zo súdneho konania neuplatní. Okrem toho zrážky zo mzdy vedú k nepremyslenému poskytovaniu úverov, čo môže viesť k predĺženiu dlžníka a k ohrozeniu jeho pracovného miesta. Tomu zodpovedá úvaha o tom, že i v Nemecku treba zvažovať, či už zákaz, alebo výraznejšie obmedzenie zrážok zo mzdy.¹⁴

Celkom iná situácia je v Rakúsku, kde § 12 zákona o ochrane spotrebiteľa všeobecne stanovuje, že zrážky zo mzdy nemožno poskytnúť na zabezpečenie alebo uspokojenie ne-spliatných pohľadávok podnikateľa voči spotrebiteľovi. Ak však napriek tomuto zákazu zamestnávateľ veriteľovi zaplatí časť mzdy zamestnanca, má dlžník – zamestnanec nárok proti veriteľovi na náhradu takto vyplatenej čiastky. Veriteľ sa takejto žalobe môže účinne brániť, ak preukáže, že takéto plnenie viedlo k zániku dlhu dlžníka.¹⁵ Podobná situácia je aj vo Švajčiarsku, kde čl. 325 Občianskeho zákonníka výslovne umožňuje dojednanie zrážok zo mzdy len na zabezpečenie nárokov na výživné a zakazuje dojednanie zrážok zo mzdy na zabezpečenie akýchkoľvek iných záväzkov.¹⁶

2. PLATNEJ DOHODY O ZRÁŽKACH ZO MZDY NIET

Z krátkej komparácie je zrejmé, že slovenská právna úprava zrážok zo mzdy vôbec nereflektuje pracovnoprávny záujem zamestnanca na riadnom vyplatení mzdy a rovnako záujem spotrebiteľa na ochrane pred nedôvodným vymáhaním pohľadávok zo strany podnikateľa. Nedostatočná hmotnoprávna úprava spolu so stále častejšou snahou veriteľov vyhnúť sa vymáhaniu spotrebiteľských pohľadávok prostredníctvom riadneho súdneho konania a exe-

¹⁴ HIPPEL, E. *Verbraucherschutz*. Tübingen : Mohr, 1986, s. 207.

¹⁵ **Bundesgesetz vom 8. März 1979, mit den Bestimmungen zum Schutz der Verbraucher getroffen werden (Konsumentenschutzgesetz – KSchG). Verbot der Gehaltsabtretung § 12.** „(1) Eine Lohn- oder Gehaltsforderung des Verbrauchers darf dem Unternehmer nicht zur Sicherung oder Befriedigung seiner noch nicht fälligen Forderungen abgetreten werden. (2) Hat der Dienstgeber dem Unternehmer oder einem Dritten auf Grund einer entgegen dem Abs. 1 abgetretenen Lohn- oder Gehaltsforderung Beträge mit der Wirkung gezahlt, daß er von der Lohn- oder Gehaltsforderung des Verbrauchers befreit worden ist, so hat der Verbraucher an den Unternehmer einen Anspruch auf Ersatz dieses Betrages, soweit nicht der Unternehmer beweist, daß der Verbraucher durch die Abtretung oder die Bezahlung der Lohn- oder Gehaltsforderung von einer Schuld befreit worden ist.“

¹⁶ **Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) vom 30. März 1911. Art. 325** „1 Zur Sicherung familienrechtlicher Unterhalts- und Unterstützungspflichten kann der Arbeitnehmer künftige Lohnforderungen soweit abtreten oder verpfänden, als sie pfändbar sind; auf Ansuchen eines Beteiligten setzt das Betreibungsamt am Wohnsitz des Arbeitnehmers den nach Artikel 93 des Schuldbetreibungs- und Konkursgesetzes vom 11. April 1889 in 116 unpfändbaren Betrag fest. 2 Die Abtretung und die Verpfändung künftiger Lohnforderungen zur Sicherung anderer Verbindlichkeiten sind nichtig.“

kúcie vedie k tomu, že zrážky zo mzdy sa u nás stávajú významným nástrojom uspokojenia veriteľov v spotrebiteľských úverových vzťahoch. Takéto vymáhanie je pomerne jednoduché, keďže veriteľovi stačí len to, aby zamestnávateľovi predložil dohodu o zrážkach zo mzdy uzavretú s jeho zamestnancom. Postoj slovenských zamestnávateľov je určovaný právnou úpravou podmieneným, submisívnym vnímaním svojho postavenia vo vzťahu k veriteľovi. Zamestnávatelia v snahe vyhnúť sa sporu s veriteľom zásadne akceptujú dohodu o zrážkach zo mzdy a bez zisťovania stanoviska zamestnanca vykonávajú zrážky zo mzdy. I prípadný odôvodnený, zamestnávateľovi adresovaný nesúhlas zamestnanca nevedie k tomu, aby zamestnávateľ bez súhlasu veriteľa upustil od vykonávania zrážok. Jediným riešením situácie je odkaz zamestnávateľa zamestnancovi, aby svoj nesúhlas s vykonávaním zrážok riešil bližšie nešpecifikovanou súdnou cestou. Táto súdna cesta má však v súčasnej rozhodovacej praxi slovenských súdov viacero podôb. Verejne prístupných je viac rozhodnutí o návrhoch na vydanie neodkladných opatrení ako rozhodnutí, ktoré sa s dohodou o zrážkach zo mzdy vypořádavajú vo veci samej. Javí sa, že väčšina procesne úspešných navrhovateľov neodkladných opatrení nie je zaviazaná, aby aj vo veci samej podala žalobu.

Okresný súd Zvolen uznesením z 24.5.2016, sp. zn. 12C/122/2016 v spojení s potvrdzujúcim uznesením Krajského súdu v Banskej Bystrici z 14.9.2016, sp. zn. 15Co/345/2016 rozhodol v konaní žalujúceho dlžníka proti žalovanému veriteľovi (právny nástupca banky) tak, že (i) nariadil neodkladné opatrenie, ktorým zamestnávateľovi žalobcu uložil povinnosť zdržať sa vykonávania zrážok zo mzdy žalobcu v prospech žalovaného na základe dohody o zrážkach zo mzdy a (ii) žalobcovi uložil podať vo veci samej bližšie nešpecifikovanú žalobu do 30 dní od doručenia uznesenia. Dôvodom bolo osvedčenie toho, že (i) zmluvu o úvere a v nej obsiahnutú dohodu o zrážkach zo mzdy nepodpísal žalovaný; (ii) v zabezpečovanej zmluve o úvere nebola uvedená ročná percentuálna miera nákladov, z čoho plynie právny záver, že úver je bezúročný a bez poplatkov a žalovaný veriteľa má nárok len na vrátenie istiny poskytnutého úveru a (iii) dohoda o zrážkach zo mzdy je obsiahnutá v zmluve o úvere, z čoho plynie právny záver, že ide o neprijateľnú zmluvnú podmienku, ktorá ju robí neplatnou. Odvolací súd sa nestotožnil s názorom, že žalujúci spotrebiteľ nemá naliehavý právny záujem na určení neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy, čo osobitne platí v prípade, ak spotrebiteľ namieta jej uzavretie; určenie neplatnosti je predpokladom na odstránenie právnej neistoty zamestnaného spotrebiteľa, ktorému sú zrážané peniaze, a to do času, kým neuplatní svoje právo na súde vo veci samej a kým nebude v takejto veci rozhodnuté.

Okresný súd Zvolen znovu uznesením z 19.4.2018, sp. zn. 18Csp/18/2016 v spojení s v zásade potvrdzujúcim uznesením Krajského súdu v Banskej Bystrici z 24.7.2018, sp. zn. 17Co/177/2018 rozhodol v konaní žalujúceho dlžníka proti žalovanému veriteľovi (nebanková spoločnosť) tak, že (i) nariadil neodkladné opatrenie, ktorým žalovanému veriteľovi uložil povinnosť zdržať sa výkonu práva na zrážky zo mzdy, ktoré vyplýva z dohody o zrážkach zo mzdy a (ii) žalobcovi uložil povinnosť podať vo veci samej bližšie nešpecifikovanú žalobu do 30 dní od doručenia uznesenia. Dôvodom bolo osvedčenie už len toho, že žalobca spochybnil výšku dlhu, ktorý má zaplatiť žalovanému, keď tvrdil, že hoci mu bol poskytnutý

úver 2 000 eur, v splátkach mal zaplatiť 3 732 eur a zaplatil 1 434 eur, no žalovaný veriteľ požiadal jeho zamestnávateľa o vykonávanie zrážok až do čiastky 6 205 eur.

Okresný súd Žiar nad Hronom uznesením z 14.2.2018, sp. zn. 27Csp/10/2018 rozhodol v konaní žalujúceho dlžníka proti žalovanému veriteľovi (právny nástupca banky) tak, že (i) nariadil neodkladné opatrenie, ktorým žalovanému uložil povinnosť zdržať sa výkonu práva na zrážky zo mzdy v časti prevyšujúcej 2 000 eur, ktoré vyplýva z dohody o zrážkach zo mzdy; (ii) v prevyšujúcej časti návrh zamietol a (iii) poučil žalovaného, že môže podať žalobu o určenie, že má právo uplatňovať zrážky zo mzdy žalobcu v celom rozsahu podľa dohody o zrážkach zo mzdy a zmluvy o úvere. Dôvodom bolo osvedčenie toho, že dohodu o zrážkach zo mzdy nemožno považovať za neplatnú, hoci úver sa javí ako bezúročný a bez poplatkov, a preto možno vykonať zrážky nad čiastku poskytnutej a doteraz nezaplatenej istiny. Neuloženie povinnosti podať žalobu žalobcom, ale poučenie žalovaného súd odôvodnil § 337 ods. 1 CSP.

Okresný súd Bánovce nad Bebravou uznesením z 5.12.2016, sp. zn. 4Csp/139/2016 rozhodol v konaní žalujúcej dlžníčky proti žalovanému veriteľovi (právny nástupca banky, ktorý s dlžníčkou uzavrel dohodu o novácii dlhu, ktorej súčasťou bola dohoda o zrážkach zo mzdy) tak, že (i) nariadil neodkladné opatrenie, ktorým žalovanému uložil zdržať sa použitia dohody o zrážkach zo mzdy a (ii) zamietol návrh dlžníčky, aby jej zamestnávateľovi bolo uložené zdržať sa vykonávania zrážok zo mzdy. Dôvodom bolo osvedčenie toho, že (i) je sporná výška dlhu žalobkyne; (ii) zamestnávateľovi žalobkyne, ktorý nie je stranou sporu nemožno neodkladným opatrením uložiť povinnosť zdržať sa vykonávania zrážok a (iii) nie je dôvod na to, aby bola žalobkyni určená povinnosť podať žalobu vo veci samej, keďže žalovaný veriteľ môže proti nej podať žalobu na zaplatenie svojej spornej pohľadávky.

Okresný súd Trenčín uznesením z 29.5.2017, sp. zn. 23Csp/99/2017 rozhodol v konaní žalujúcej dlžníčky proti žalovanému 1/ veriteľovi (právny nástupca banky) a žalovanému 2/ (zamestnávateľ dlžníčky) tak, že (i) nariadil neodkladné opatrenie, ktorým žalovanému 1/ uložil povinnosť zdržať sa *uplatňovania* zrážok zo mzdy na základe dohody o zrážkach zo mzdy; (ii) nariadil neodkladné opatrenie, ktorým žalovanému 2/ uložil povinnosť zdržať sa *vykonávania* zrážok zo mzdy na základe dohody o zrážkach zo mzdy; (iii) žalobkyni neuložil povinnosť podať žalobu vo veci samej a (iv) poučil žalovaného 1/, že si môže podať žalobu o určenie, že má právo uplatňovať zrážky zo mzdy na základe dohody o zrážkach zo mzdy. Dôvodom bol právny záver, ktorý vyplynul bez osvedčenia akýchkoľvek osobitných skutočností či už vo vzťahu k zmluve o úvere, alebo vo vzťahu k dohode o zrážkach zo mzdy, ktorý spočíval v strohom tvrdení, že dohoda o zrážkach zo mzdy je neprijateľnou zmluvnou podmienkou, keďže bez súdnej kontroly dochádza k vymáhaniu pohľadávky. Uloženie povinnosti zamestnávateľovi neodkladným opatrením bolo odôvodnené „*flexibilnejším riešením situácie, keďže žalovaný 1/ nebude musieť žalovanému 2/ zasielať oznámenie o tom, že nemá vykonávať zrážky*“. Výrok o tom, že žalobkyňa nemusí podať žalobu vo veci samej bol odôvodnený tým, že neodkladným opatrením je dosiahnutá trvalá úprava pomerov vo vzťahu k vykonávaniu zrážok a dohoda o zrážkach zo mzdy je neodkladným opatrením „*pozbavená právnych účinkov*“. Z toho vyplýva aj odôvodnenie posledného výroku podľa § 337 ods. 1

CSP, podľa ktorého si žalovaný 1/ svoje právo voči žalobkyni môže uplatniť len podaním žaloby o určenie práva na uplatňovania zrážok zo mzdy.

I menej časté rozhodnutia súdov vo veci samej vykazujú rozdiely v procesnom ponímaní žaloby, ktorou sa zamestnanec môže brániť proti dohode o zrážkach zo mzdy. Okresný súd Lučenec rozsudkom z 31.1.2018, sp. zn. 5Csp/30/2016 v spojení s potvrdzujúcim rozsudkom Krajského súdu v Banskej Bystrici z 16.5.2019, sp. zn. 4Co/17/2019 rozhodol v konaní žalujúceho dlžníka proti žalovanému veriteľovi (nebanková spoločnosť), že žalovaný veriteľ je povinný zdržať sa použitia dohody o zrážkach zo mzdy. Dôvodom bolo zistenie, že v zabezpečovanej zmluve o úvere nie je uvedená ročná percentuálna miera nákladov, z čoho plynie právny záver, že úver je bezúročný a bez poplatkov a žalovaný má nárok len na vrátenie istiny poskytnutého úveru. Ďalšie skutkové zistenie spočívajúce v tom, že výšku zabezpečovanej pohľadávky po podpísaní dohody doplnil veriteľ a zmluva mala charakter formulárovej listiny viedla k záverom, že dohoda o zrážkach zo mzdy je neplatná pre svoju neurčitosť, a preto, že nebola individuálne dojednaná a jej uzavretie bolo podmienkou poskytnutia úveru.

Okresný súd Rimavská Sobota rozsudkom z 21.10.2019, sp. zn. 17Csp/29/2019 v spojení s potvrdzujúcim rozsudkom Krajského súdu v Banskej Bystrici z 28.5.2020, sp. zn. 43CoCsp/10/2020 rozhodol v konaní žalujúceho dlžníka proti žalovanému veriteľovi (právny nástupca banky) tak, že sa určuje, že žalovaný veriteľ nie je oprávnený vykonávať práva k dohode o zrážkach zo mzdy obsiahnutej v zmluve o úvere. V tomto prípade súd právny záver o neurčitosti vyvodil z toho, že dohoda o zrážkach zo mzdy neobsahovala dojednania o výške zrážok. K tomu pripojil všeobecný právny argument o tom, že dohoda o zrážkach spôsobuje značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach zmluvných strán, keďže veriteľ by sa mohol vyhnúť súdnemu konaniu, v ktorom by sa posudzovala platnosť zmluvy o úvere.

Okresný súd Lučenec rozsudkom z 21.12.2016, sp. zn. 7C/219/2015 v spojení s potvrdzujúcim rozsudkom Krajského súdu v Banskej Bystrici z 12.6.2018 sp. zn. 14Co/207/2017 rozhodol v konaní žalujúceho dlžníka proti žalovanému veriteľovi (nebanková spoločnosť) tak, že sa určuje, že dohoda o zrážkach zo mzdy je neplatná. Dôvodom bolo zistenie, že žalobca už žalovanému vrátil istinu poskytnutého úveru a v zabezpečovanej zmluve o úvere neboli uvedené zákonom predpísané údaje, čo súd viedlo k právnenému posúdeniu, že úver je bezúročný a bez poplatkov a žalovaný mal nárok len na vrátenie istiny poskytnutého úveru. Preto dlh zanikol splnením zo strany žalobcu a nie je dôvod na to, aby sa ďalej v zrážkach zo mzdy pokračovalo. Už len pri tomto závere však riešenie otázky platnosti dohody o zrážkach zo mzdy nemalo žiaden praktický význam. Preto súd aj doplnil všeobecnú argumentáciu o tom, že dohoda o zrážkach zo mzdy je neplatná, keďže obchádza súdnu kontrolu zmluvných podmienok, čo vytvára hrubú nerovnováhu v právach a povinnostiach v neprospech spotrebiteľa a formulárová dohoda nebola individuálne dojednaná a jej uzavretie bolo podmienkou poskytnutia úveru. K tvrdeniu žalovaného, že žalobca nemá naliehavý právny záujem na požadovanom určení, odvolací súd uviedol, že vzhľadom na spotrebiteľský charakter zmluvného vzťahu je žalobca v pozícii spotrebiteľa oprávnený domáhať sa určenia neplatnosti spotrebiteľských zmlúv a v tomto prípade aj konkrétnych dohôd o zrážkach zo

mzdy, ktoré sú ich súčasťou (§ 11 ods. 4 zákona. č. 129/2010 Z. z.¹⁷ v spojení s § 137 písm. d) CSP¹⁸).

Z uvedeného prehľadu súdnych rozhodnutí vyplýva, že hmotnoprávne posúdenie dohody o zrážkach zo mzdy bolo poznamenané záverom o tom, že táto dohoda je neprijateľnou zmluvnou podmienkou, ak je obsiahnutá priamo v zmluve o úvere. Okrem toho sa objavil názor, že dohoda o zrážkach zo mzdy je neprijateľnou zmluvnou podmienkou i v prípade, ak bola dojednaná na samostatnej listiny, keďže ide o formulárovú, individuálne nedojednanú dohodu, ktorej uzavretie je podmienkou poskytnutia úveru. V súvislosti s neplatnosťou dohody o zrážkach zo mzdy sa objavujú i názory o tom, že jej neplatnosť je spôsobená tým, že spôsobuje značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach zmluvných strán, keďže veriteľ by sa mohol vyhnúť súdnemu konaniu, v ktorom by sa posudzovala platnosť zmluvy o úvere. Osobitný dôvod na neplatnosť dohody o zrážkach zo mzdy súdy videli i v neurčitom vymedzení zabezpečovanej pohľadávky alebo neuvedení výšky dohodnutých splátok.

Všetky tieto hmotnoprávne argumenty spotrebiteľského práva sú novými pohľadmi na dohodu o zrážkach zo mzdy, ktoré nemajú jasný základ v doterajších záveroch právnej vedy a v podstate negujú jasný význam ustanovenia § 551 OZ. Určenie neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy paušálnym tvrdením, že ide o neprijateľnú zmluvnú podmienku, ktorá spôsobuje hrubú nerovnováhu v neprospech dlžníka, keď umožňuje siahnuť na majetok spotrebiteľa bez súdneho prieskumu uplatňovanej pohľadávky, je ďalším, určite nie izolovaným prejavom expanzie ochrany spotrebiteľa v rovine judikatúry. V tomto prípade je zrejším podtextom argumentácie skutočnosť, že inštitút dohody o zrážkach zo mzdy nie je takým spôsobom zabezpečenia spotrebiteľských záväzkov, ktorý by zodpovedal súčasnému systému spotrebiteľského práva. To však nemôže byť dôvodom súhlasu s krátko opísanými dôvodmi, ktoré z dohody o zrážkach zo mzdy robia paušálne neplatnú – neprijateľnú zmluvnú podmienku. Tento výklad je v rozpore so samotným znením § 551 OZ, z ktorého je zjavné, že uspokojenie pohľadávky možno zabezpečiť dohodou o zrážkach zo mzdy, pričom tieto zrážky nesmú byť vyššie ako pri výkone rozhodnutia a podmienkou nadobudnutia práva veriteľa na výkon zrážok zo strany platiteľa mzdy spočíva len v tom, že veriteľ zamestnávateľovi predloží dohodu. Zákon žiadnym spôsobom nestanovuje ingerenciu súdu ako podmienku na výkon zrážok zo mzdy. Právne následky vyvolané uzavretím dohody o zrážkach zo mzdy a jej predložením platiteľovi mzdy nemožno považovať za neprijateľné zmluvné podmienky, keďže nejde o konštrukciu, ktorá by bola vytvorená uzavretou dohodou o zrážkach, ale o konštrukciu, ktorú bez ďalšieho vytvára zákon v právnej úprave toho inštitútu. Tento právny názor popiera jasné legislatívne vyjadrenie možnosti zabezpečenia spotrebiteľského záväzku dohodou o zrážkach zo mzdy.

¹⁷ „Spotrebiteľ sa môže pred súdom domáhať určenia neplatnosti zmluvy o spotrebiteľskom úvere alebo určenia bezúčelnosti a bezpoplatkovosti poskytnutého spotrebiteľského úveru žalobou. (§ 137 ods. c) a d) CSP)“

¹⁸ „Žalobou možno požadovať, aby sa rozhodlo ... o určení právnej skutočnosti, ak to vyplýva z osobitného predpisu.“

3. NIEKOĽKO PLATNÝCH DOHÔD O ZRÁŽKACH ZO MZDY

V rozhodovacej činnosti sú menej časté rozhodnutia, v ktorých nebolo vyhovené žalobám a návrhom na nariadenie neodkladných opatrení spotrebiteľov. Zamietnutia týchto návrhov sa skôr ako o hmotnoprávne posúdenie opierajú o procesnoprávne východiská. Okresný súd Prievidza uznesením z 5.12.2018 sp. zn. 17C/15/2018¹⁹ v spojení s potvrdzujúcim uznesením Krajského súdu v Trenčíne z 6.2.2019 sp. zn. 19Co/3/2019 rozhodol v konaní žalujúceho dlžníka proti žalovanému veriteľovi (nebanková spoločnosť) tak, že zamietol návrh na nariadenie neodkladného opatrenia, ktorým bude žalovanému uložená povinnosť zdržať sa použitia dohody o zrážkach zo mzdy. Súd prvej inštancie dospel k hmotnoprávnemu záveru o tom, že dohodu o zrážkach zo mzdy nemožno považovať za neplatnú, hoci úver sa javí ako bezúročný a bez poplatkov, keďže žalobca, ktorému bol poskytnutý úver 4 300 eur zrážkami zo mzdy v priebehu posledných štyroch rokov zaplatil približne len 3 000 eur, čo nepostačuje ani na vrátenie žalovaným poskytnutej istiny. Následne sa však otázka posúdenia dôvodnosti návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia redukovala len na otázku procesnoprávnu. V konečnom dôsledku bol pre odvolací súd rozhodujúci argument, ktorý zohľadnil to, že žalujúci spotrebiteľ sa žiadnym spôsobom voči svojmu zamestnávateľovi nedomáhal toho, aby prestal vykonávať zrážky zo mzdy, a preto pri návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia absentuje jeho základná požiadavka, ktorá spočíva v potrebe bezodkladnej úpravy práv a povinností strán.

Podobné zameranie na procesnoprávnu stránku je zrejme aj z ďalšieho konania, v ktorom sa riešila otázka naliehavého právneho záujmu na žalobe o určenie neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy. V tomto konaní Okresný súd Skalica rozsudkom z 12.12.2017 sp. zn. 2Csp/113/2016 rozhodol v konaní žalujúceho dlžníka proti žalovanému veriteľovi (nebanková spoločnosť) určovacím výrokom tak, že dohoda o zrážkach zo mzdy je ako neprijateľná zmluvná podmienka neplatná. V ďalších výrokoch sa vyporiadal s určením neplatnosti inej podmienky zmluvy o úvere a so žalobou žalobcu na vydanie bezdôvodného obohatenia žalovaným. Odvolací Krajský súd v Trnave rozsudkom z 27.2.2019 sp. zn. 26Co/66/2018 žalobcovi vyhovujúce výroky o určení neplatnosti úverovej zmluvnej podmienky a o vydaní bezdôvodného obohatenia potvrdil, no o výroku, ktorým bola určená neplatnosť dohody o zrážkach zo mzdy rozhodol tak, že rozsudok súdu prvej inštancie zmenil a žalobu v tejto časti zamietol.

Dôvodom zamietnutia žaloby o určenie neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy bolo to, že na takomto určení nie je naliehavý právny záujem podľa § 137 písm. c) CSP. Krajský súd v Trnave napriek tomu, že dôvodová správa k CSP naznačuje, že žaloba o neplatnosť právneho úkonu je žalobou o určenie právnej skutočnosti (§ 137 písm. d) CSP), s týmto názorom nesúhlasil. Ďalej uvádza, že žaloby o neplatnosť právneho úkonu sa v doterajšej

¹⁹ V prvej inštancii ako sudca Okresného súdu Prievidza rozhodoval autor tohto článku. Viaceré argumenty sa preto zhodujú s argumentáciou v tomto článku.

doktrína²⁰) a i v judikatúre²¹ vždy považovali za žaloby o určenie, že tu nie je právny vzťah (právo) založené takýmto úkonom. K tomu dodáva, že platnosť či neplatnosť právneho úkonu nie je právnou skutočnosťou, ale právnym následkom určitej skutočnosti. Následne zdôrazňuje potrebu preukázania právneho záujmu na takejto žalobe. Odmieťa názor žalobcu, že naliehavý právny záujem vyplýva z osobitného právneho predpisu (§ 3 ods. 3 zákona č. 250/2007 Z. z., podľa ktorého spotrebiteľ má právo na ochranu pred neprijateľnými podmienkami v spotrebiteľských zmluvách). Podľa odvolacieho súdu však § 137 písm. c) CSP nemožno vykladať tak, že tento naliehavý právny záujem je daný vždy, ak určitý právny predpis len spomína možnosť domáhať sa určitej ochrany. Z osobitného predpisu musí vyplývať taká úprava použitia určovacej žaloby, že práve prostredníctvom určenia určitého práva sa vyrieši sporná situácia predpokladaná v danom právnom predpise.²² Z § 3 ods. 3 zákona č. 250/2007 Z. z. nemožno vyvodiť, že by prostriedkom ochrany pred neprijateľnými zmluvnými podmienkami mala byť práve žaloba o určenie ich neplatnosti.

Krajský súd v Trnave zdôrazňuje potrebu skúmania naliehavého právneho záujmu²³ a dochádza k záveru, že vo veci určenia neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy táto podmienka prípustnosti žaloby daná nie je. Vo veci si žalobca uplatnil proti žalovanému nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia preto, že na svoje záväzky zo zmluvy úvere zaplatil žalovanému viac než bol povinný. Tým, že bolo vyhovené jeho žalobe o vydanie bezdôvodného obohatenia bola vyriešená i otázka toho, že žalovanému z úverového vzťahu už nič nedlhuje, a preto nie je daný naliehavý právny záujem na tom, aby bolo určené, že dohoda o zrážkach zo mzdy je neplatná.

Krajský súd v Trnave poukázal aj na skutkové zistenia, keď bolo zrejmé, že žalovaný už predložil zamestnávateľovi žalobcu dohodu o zrážkach zo mzdy, čím voči nemu nadobudol právo na výplatu zrážok. V zásade ide o štandardný prípad, ktorý vyvoláva reakciu spotrebiteľa v podobe podania rôzne formulovanej, či už žaloby, alebo návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia. K tomu však uviedol, že rozsudok určujúci medzi žalobcom a žalova-

²⁰ RUBEŠ, J. a kol. *Komentár k občianskemu súdnemu poriadku*. 2. diel. Bratislava: Osveta, 1959, s. 607.

²¹ Rozsudok NS SR sp. zn. 1 Cdo 187/2016.

²² K tomu uvádza, že typickým prípadom žaloby, pri ktorej netreba preukazovať naliehavý právny záujem, je žaloba o určenie dedičského práva podľa § 194 CMP alebo žaloba o určenie pohľadávky podľa § 32 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii.

²³ „Podľa judikatúry ide pri skúmaní naliehavého právneho záujmu o posúdenie, či podaná žaloba je vhodný (účinný a správne zvolený) procesný nástroj ochrany práva žalobcu, či sa ňou môže dosiahnuť odstránenie spornosti práva, a či snád len zbytočne nevyvoláva konanie, po ktorom bude musieť aj tak nasledovať iné (ďalšie) súdne konanie alebo konania. Naliehavý právny záujem je spravidla daný v prípade, ak by bez tohto určenia bolo právo žalobcu ohrozené alebo ak by sa bez tohto určenia stalo jeho právne postavenie neistým (porov. R 17/1972), prípadne tam, kde sa určovacou žalobou predídze žalobe na plnenie (porov. R 24/1995). Za nedovolenú možno považovať určovaciu žalobu, pokiaľ neslúži potrebám praktického života, ale len k zbytočnému rozmnožovaniu sporov; ak však určovacia žaloba vytvára pevný právny základ pre právny vzťah účastníkov sporu, je prípustná aj napriek tomu, že je možná (prípadne) i iná žaloba (pozri rozhodnutie NS SR v časopise *Zo súdnej praxe* pod č. 40/1996). Určovacia žaloba nie je spravidla opodstatnená vtedy, ak ňou požadované určenie má povahu (len) predbežnej otázky vo vzťahu k posúdeniu, či tu je (nie je) právny vzťah alebo právo, teda najmä vtedy, ak vyriešenie predbežnej otázky ešte neznamená úplné vyriešenie obsahu spornosti daného právneho vzťahu alebo práva (porov. NS SR sp. zn. 3 Cdo 98/2004, 3 Cdo 112/2004, 1 Cdo 91/2006, ako aj uznesenie NS SR sp. zn. 3 Cdo 56/2011).“

ným neplatnosť dohody o zrážkach zo mzdy nie je subjektívne záväzný medzi žalovaným veriteľom a zamestnávateľom, ktorý nebol stranou konania. Vo vzťahu medzi zamestnávateľom a žalovaným rozsudkom nie je vyriešená otázka, či žalovaný má, alebo nemá právo na zrážky zo mzdy. Ani výslovne určenie neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy by tak bez ďalšieho nevedlo k zániku práva žalovaného na zrážky zo mzdy, a ak by žalovaný pokračoval vo výkone týchto zrážok, nebol by takýto rozsudok exekučným titulom žalobcu voči žalovanému nielen na vrátenie zrážok, ale ani na vymáhanie povinnosti zdržať sa vykonávania zrážok. Účel by naplnila žalobca o určenie, že žalovaný nemá právo na výplatu zrážok zo mzdy, ktorá by smerovala voči žalovanému a zamestnávateľovi. Až v tomto prípade by totiž právoplatný rozsudok riešil existenciu tohto práva medzi týmito osobami a až na základe tohto rozsudku by platiteľ mzdy mohol odopierať výplatu zrážok zo mzdy žalovanému. Namiesto určenia by sa žalobca mohol domáhať, aby sa žalovanému rozsudkom zakázalo uplatňovať právo na tieto zrážky. Takýto rozsudok by bol na plnenie a na ňom by žalobca nemusel preukazovať naliehavý právny záujem.²⁴

Záver Krajského súdu v Trnave, ktoré formulujú optimálny postup spotrebiteľa proti následkom uzavretej dohody o zrážkach zo mzdy sú v rozpore s viacerými konštrukciami, ktoré súdna prax pripustila v množstve súdnych rozhodnutí. Krajský súd v Trnave v odôvodnení svojho rozhodnutia formuluje záver, že spotrebiteľ sa proti zrážkam zo mzdy môže domáhať žalobou o určenie, že žalovaný veriteľ nemá právo na výplatu zrážok zo mzdy, no táto

²⁴ Závěry Krajského soudu v Trnavě sú sčasti o naliehavom právnom záujme v rozpore s neskorším uznesením Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 28.3.2019, sp. zn. 6Cdo/27/2018. Podľa tohto rozhodnutia žaloba, ktorou sa žalobca (spotrebiteľ) domáha určenia neplatnosti zmluvných podmienok z dôvodu ich neprijateľnosti, nie je určovacou žalobou podľa § 137 ods. 1 písm. c) CSP, ale ide o osobitný druh žaloby s cieľom domáhať sa ochrany svojho práva pred neprijateľnými podmienkami. Táto žaloba má podklad v osobitných predpisoch (§ 53 ods. 1, ods. 4 a 5 a § 53a Občianskeho zákonníka, § 3 ods. 5 zákona č. 250/2007 Z. z.), a preto nie je potrebné tvrdiť a preukazovať naliehavý právny záujem.

Z rozhodnutia najvyššieho súdu sa javí, že určovacia žaloba je akýmsi osobitným právnym prostriedkom ochrany spotrebiteľa, o ktorom treba bez ďalšieho rozhodnúť, hoci aj v nič neriešiacom spore medzi dodávateľom a spotrebiteľom. Inak povedané, ak ktorýkoľvek dodávateľ s tisícmi spotrebiteľmi uzavrie zmluvy s desiatkami zmluvných dojednaní a jedno z takýchto dojednaní bude neprijateľnou zmluvnou podmienkou, hoc aj bez vplyvu na to, čo majú zmluvné strany podľa zmluvy plniť, slovenské súdy sú povinné vyprodukovať tisíce súdnych rozhodnutí, v ktorých sa na základe neprijateľnosti zmluvnej podmienky určovacím výrokom rozhodne, že tieto zmluvné podmienky sú neprijateľné. K tomu treba uviesť, že § 53 ods. 1 OZ obsahuje všeobecnú definíciu neprijateľných podmienok, § 53 ods. 4 OZ ich demonštratívny katalóg, § 53 ods. 5 OZ ustanovenie o neplatnosti neprijateľných podmienkach spotrebiteľských zmlúv a § 53a OZ ochranu pred sústavným používaním tých zmluvných podmienok, o ktorých už bolo rozhodnuté, že sú neplatné. Nakoniec § 3 ods. 5 prvá veta zákona č. 250/2007 Z.z. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov stanovuje, že „Protí porušeniu práv a povinností ustanovených zákonom s cieľom ochrany spotrebiteľa môže sa spotrebiteľ proti porušiteľovi na súde domáhať ochrany svojho práva“.

Aby nariadenie na ochranu spotrebiteľa bolo dosť, pozícia spotrebiteľa pri preukazovaní naliehavého právneho záujmu bola zvýraznená ďalším ustanovením, ktoré bolo do zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch zavedená novelizujúcim zákonom č. 279/2017 Z. z. Odvtedy platí vyššie spomenutý § 11 ods. 4 zákona o spotrebiteľských úveroch, podľa ktorého „Spotrebiteľ sa môže pred súdom domáhať určenia neplatnosti zmluvy o spotrebiteľskom úvere alebo určenia bezúčinnosti a bezpoplatkovosti poskytnutého spotrebiteľského úveru žalobou. (§ 137 ods. c) a d) CSP)“ Dôvodom správa prijatie tejto normy zdôvodnila nasledovným, no nič bližšie nezdôvodňujúcim spojením: „S ohľadom na zavedenie obsahu žaloby podľa Civilného sporového poriadku, v zmysle ktorého sa medzi iným rozhoduje o určení právnej skutočnosti, ak tak vyplýva z osobitného predpisu, sa zavádza novým ustanovením možnosť spotrebiteľa podať žiadosť o určenie neplatnosti zmluvy o spotrebiteľskom úvere“.

žaloba nielenže nezní na určenie neplatnosti dohody, ale musí byť podaná nielen proti veriteľovi, ale aj proti zamestnávateľovi. Okrem toho pripúšťa podanie žaloby na plnenie proti veriteľovi, ktorou by mu bolo zakázané uplatňovať právo na tieto zrážky. Pri takto podanej žalobe na plnenie, by žalujúci spotrebiteľ nemusel preukazovať naliehavý právny záujem.

4. VERITEĽ ALEBO ZAMESTNÁVATEĽ, ČI VERITEĽ A ZAMESTNÁVATEĽ

Prvou otázkou, ktorú je nevyhnutné riešiť v súvislosti s procesnou obranou spotrebiteľa proti dohode o zrážkach zo mzdy, je vymedzenie okruhu žalovaných subjektov. Pred prijatím CSP bolo zaužívané riešenie, keď povinnosť zdržať sa vykonávania zrážok bola neodkladným opatrením uložená zamestnávateľovi spotrebiteľa, ktorý nemusel byť účastníkom konania.²⁵ Po prijatí CSP sa situácia zmenila a ten istý súd nariaďuje neodkladné opatrenie, ktorým sa povinnosť zdržať sa výkonu zrážok ukladá nie zamestnávateľovi, ale samotnému veriteľovi.²⁶ Ďalšia modifikácia je zrejmá z rozhodnutia o neodkladnom opatrení, ktorým bola žalovanému veriteľovi uložená povinnosť zdržania sa použitia dohody o zrážkach zo mzdy s tým, že návrh na nariadenie neodkladného opatrenia vo vzťahu k zamestnávateľovi spotrebiteľa bol zamietnutý preto, že zamestnávateľ nie je stranou sporu.²⁷

Posun od uloženia povinnosti zamestnávateľovi spotrebiteľa k uloženiu povinnosti veriteľovi spotrebiteľa mal zrejmý základ v zmene procesnoprávnej kodifikácie. OSP výslovne pripúšťal uloženie povinnosti aj voči inému ako účastníkovi konania, čo vyplývalo z výslovnej formulácie § 76 ods. 2 OSP, podľa ktorého predbežným opatrením možno nariadiť povinnosť niekomu inému než účastníkovi len vtedy, ak to možno od neho spravodlivo žiadať. CSP takúto možnosť výslovne nepripustil, čo pri gramatickom výklade viedlo k pochybnostiam o možnosti uloženia povinnosti neodkladným opatrením tretej osobe. Súčasné závery²⁸ však pripúšťajú možnosť uloženia povinnosti neodkladným opatrením aj tretej osobe, no takúto možnosť obmedzujú len na konanie, v ktorom už bola podaná aj žaloba vo veci samej. V prípade podania návrhu na neodkladné opatrenie len voči tretiemu subjektu môže súd návrhu vyhovieť a uložiť povinnosť inému ako strane konania, no zároveň musí žalobcovi uložiť aj povinnosť podania žaloby vo veci samej. Vylúčené je uloženie povinnosti tretiemu subjektu v prípade, ak ide o CSP novo konštruované neodkladné opatrenie, ktoré konzumuje vec samu, teda v prípade, ak bolo neodkladné opatrenie nariadené pred začatím konania a súd navrhovateľovi neuložil povinnosť podať v určitej lehote žalobu vo veci samej.²⁹ Tento

²⁵ OS ZV z 24.5.2016, sp. zn. 12C/122/2016 a KS BB z 14.9.2016, sp. zn. 15Co/345/2016.

²⁶ OS ZV z 19.4.2018, sp.zn. 18Csp/18/2016 a KS BB z 24.7.2018, sp.zn. 17Co/177/2018.

²⁷ OS BN z 5.12.2016, sp.zn. 4Csp/139/2016.

²⁸ SEDLAČKO, F. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAČOVIČ, M., a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1094.

²⁹ Podľa § 336 ods. 1 CSP: „Ak súd nariadi neodkladné opatrenie pred začatím konania, môže vo výroku uznesenia uložiť navrhovateľovi povinnosť podať v určitej lehote žalobu vo veci samej. Súd túto povinnosť neuloží najmä vtedy, ak je predpoklad, že neodkladným opatrením možno dosiahnuť trvalú úpravu pomerov medzi stranami.“

problematický konštrukt nie je napriek pôvodnej ambícii predmetom tohto príspevku a vyžaduje samostatné spracovanie neodkladných opatrení vo veci samej.

Prax navrhovateľov neodkladných opatrení a tomu zodpovedajúce sa prispôsobovanie rozhodovania súdov však prinieslo ďalšiu modifikáciu pri návrhu, ktorý bol podaný nielen proti veriteľovi, ale aj proti zamestnávateľovi. Kým veriteľovi bola uložená povinnosť zdržať sa uplatňovania zrážok zo mzdy, zamestnávateľovi ako druhému žalovanému bola uložená povinnosť zdržať sa vykonávania zrážok zo mzdy. Uloženie povinnosti zamestnávateľovi neodkladným opatrením bolo odôvodnené flexibilnejším riešením situácie.³⁰ Neflexibilným by zrejme bolo uloženie povinnosti veriteľovi, aby zamestnávateľovi dlžníka oznámil, že má upustiť od vykonávania zrážok zo mzdy, o ktoré ho požiadal skorším predložením dohody o zrážkach zo mzdy.

Rozporuplné závery judikatúry vo vzťahu k okruhu subjektov, ku ktorým sa treba domáhať toho, aby ďalej nedochádzalo k zrážkam zo mzdy, zrejme vyplýva i z okruhu subjektov, voči ktorým sa zamestnanec domáha svojho práva na zdržanie sa vykonávania zrážok. Oproti stavu v čase platnosti OSP sa zamestnanci zrejme nezdráhali podať návrhy na nariadenie predbežného opatrenia tak, aby povinnosť zdržať sa výkonu zrážok zo mzdy bola uložená ich zamestnávateľovi ako tretej, na konaní inak neúčastnej osobe. Súčasná zdržanlivosť zamestnancov podať návrh proti zamestnávateľovi je zrejme podmienená ich obavou byť v spore s vlastným zamestnávateľom, v neprospech ktorého uzavreli dohodu o zrážkach zo mzdy. Táto motivácia je v súčasnosti zvýšená i tým, že v prípade ak zamestnanec neoznačí zamestnávateľa ako jedného zo žalovaných už neodkladným opatrením, dosiahne želaný cieľ v tom, že zamestnávateľ v rovine faktickej, no nie v rovine normatívnej, reflektuje aj na neodkladné opatrenie, ktoré pre neho nie je právne záväzné a od zrážok upustí len základe toho, že mu zamestnanec doručí či podstrčí neodkladné opatrenie, ktoré ukladá povinnosť zdržania sa vykonávania zrážok veriteľovi. Strata obavy postihu zamestnávateľa zo strany veriteľa je určite omnoho viac umocnená v tom prípade, ak uznesenie obsahuje poučenie veriteľovi, že svojho práva proti spotrebiteľovi sa môže domáhať žalobou na zaplatenie zabezpečenej pohľadávky. Takýto výrok však v konečnom dôsledku vôbec veriteľovi nebráni v tom, aby sa proti zamestnávateľovi domáhal zaplatenia zrážok zo mzdy, keďže predchádzajúcim rozhodnutím je veriteľ viazaný len vo vzťahu k svojmu dlžníkovi. Z toho plynie pochybnosť o možnosti, aby bol spor vo veci samej bez súhlasu oboch strán vôbec právoplatne vyriešený neodkladným opatrením.

Krajský súd v Trnave v odôvodnení svojho rozhodnutia formuluje záver, že spotrebiteľ sa proti zrážkam zo mzdy môže domáhať žalobou o určenie neexistencie práva žalovaného veriteľa na výplatu zrážok zo mzdy. Vo vzťahu k tejto žalobe na určenie formuluje jednoznačný záver o nevyhnutnosti podania žaloby nielen proti veriteľovi, ale aj proti zamestnávateľovi. K tomu treba uviesť, že v prípade určovacej žaloby proti veriteľovi a zamestnávateľovi pôjde na strane žalovaných o nerozlučné spoločenstvo podľa § 77 ods. 1 CSP, keďže rozsudok

³⁰ OS TN z 29.5.2017, sp.zn. 23Csp/99/2017.

o platnosti, či neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy musí byť z povahy veci pre všetkých účastníkov sporu rovnaký.

Otázkou však je, či v prípade, ak je žaloba podaná zamestnancom len vo vzťahu k jednému zo subjektov, či už proti veriteľovi, alebo proti zamestnávateľovi, treba aplikovať ustanovenie § 78 CSP, podľa ktorého súd zamietne žalobu, ak nie je splnená podmienka účasti všetkých subjektov núteného spoločenstva, teda v prípade, v ktorom osobitný predpis vyžaduje pre úspech v spore účasť všetkých subjektov právneho vzťahu. Z formulácie Krajského súdu v Trnave sa javí, že v tomto prípade ide o nútené nerozlučné spoločenstvo a spotrebiteľ, ktorý chce zamedziť vykonávaniu zrážok podaním určovacej žaloby, môže byť úspešný, len ak žalobu podá zároveň proti veriteľovi a aj proti zamestnávateľovi. K tomu možno len zopakovať, že hranice medzi dobrovoľným nerozlučným spoločenstvom a núteným nerozlučným sú pomerne jasné, ak rozšírenie účinkov rozhodnutia vyplýva priamo zo zákona alebo z presného určenia okruhu spoločne pasívne legitimovaných. Omnoho komplikovanejšie je však vymedzenie hranice medzi dobrovoľným a núteným nerozlučným spoločenstvom v prípade potreby rozšírenia účinkov rozhodnutia vo veci samej kvôli totožnosti predmetu sporu.³¹ Pri súdnom určení (ne)existencie práv a povinností z dohody o zrážkach zo mzdy si rozumne nemožno predstaviť, že či už vo vzťahu spotrebiteľa a veriteľa, vzťahu spotrebiteľa a zamestnávateľa alebo vo vzťahu veriteľa a zamestnávateľa by bolo o týchto otázkach rozhodnuté rozdielne: raz tak, že práva a povinnosti z tejto dohody existujú a v inom konaní medzi dvoma inými účastníkmi, že neexistujú. Preto sa v zásade možno stotožniť so záverom, ktorý na okraj svojho rozhodnutia podsúva Krajský súd v Trnave, keď požiadavku núteného, nerozlučného, pasívneho spoločenstva formuluje pre prípad žaloby spotrebiteľa o určenie neexistencie práv a povinností z dohody o zrážkach zo mzdy.

Krajský súd v Trnave na druhej strane okrem určovacej žaloby proti pasívne nerozlučnému a primárne nútenému spoločenstvu veriteľa a zamestnávateľa pripúšťa podanie žaloby na plnenie proti veriteľovi, ktorou by mu bolo zakázané uplatňovať právo na zrážky zo mzdy s tým, že pri tejto žalobe na plnenie, by žalujúci spotrebiteľ nemusel preukazovať naliehavý právny záujem. Vo vzťahu k tejto žalobe zamestnanca však neformuluje požiadavku, aby na žalovanej strane vystupovali oba subjekty (zamestnávateľ a veriteľ zamestnanca). Inak povedané v prípade žaloby o určenie krajský súd formuluje požiadavku núteného nerozlučného spoločenstva, no v prípade žaloby o uloženie povinnosti, ktorá má spočívať v zákaze uplatnenia zrážok zo mzdy takúto požiadavku nestanovuje a naznačuje, že stačí žalovať veriteľa, s ktorým bola dohoda o zrážkach zo mzdy uzavretá. Takýto právny záver je však správny len v tom prípade, ak si veriteľ svoje práva z dohody o zrážkach zo mzdy neuplatnil jej predložením voči zamestnávateľovi svojho dlžníka. Krajský súd v Trnave však zrejme favorizuje ako nástroj ochrany spotrebiteľa proti zrážkam zo mzdy určovaciu žalobou podľa § 137 písm. c) CSP, pri ktorej treba vyžadovať preukázanie naliehavého právneho záujmu a ktorá musí

³¹ ŠORL, R. Procesné spoločenstvá v (ne)rekodifikovanej úprave. In: CSACH, K. (ed.). *Pluralita účastníkov právnych vzťahov hmotnom a procesnom práve*. Pezinok 2019, s. 49.

byť podaná proti nútenému, prirodzene nerozlučnému procesnému spoločenstvu veriteľa a zamestnávateľa žalujúceho zamestnanca.

Z prehľadu rozhodnutí, ktorými bolo vyhovené návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia je zrejmé, že súdy v zásade formulujú povinnosť či už veriteľa alebo zamestnávateľa zdržať sa vykonávania, či niekedy uplatňovania zrážok zo mzdy. V súvislosti so vzťahom určovacej žaloby a žaloby o plnenie treba poznamenať, že súdy v zhode vo výrokoch neodkladných opatrení formulujú povinnosť veriteľov, výnimočne zamestnávateľov tak, že sa majú zdržať vykonávania zrážok. Len jedno z rozhodnutí diferencuje medzi povinnosťou veriteľa, ktorému ukladá povinnosť zdržať sa „uplatňovania“ zrážok zo mzdy a povinnosťou zamestnávateľa, ktorému ukladá povinnosť zdržať sa „vykonávania zrážok zo mzdy“.³² Tento formálny rozdiel vyplýva z obsahovej odlišnosti hmotných práv a povinností. Kým veriteľ svoje právo vykoná tak, že zamestnávateľovi predloží dohodu o zrážkach zo mzdy, zamestnávateľ svoju povinnosť splní tým, že nie zamestnancovi, ale veriteľovi zaplatí zrazenú časť mzdy. Formálne presne by preto povinnosť zdržať sa vo vzťahu k veriteľovi mala znieť na zdržanie sa predkladania dohody o zrážkach zo mzdy a vo vzťahu k zamestnávateľovi zdržania sa zrážania časti mzdy zamestnanca v prospech veriteľa. Či už vo vzťahu k veriteľovi alebo k zamestnávateľovi je však zrozumiteľné slovné spojenie, ktorým sa či už jednému, druhého alebo obom spoločne uloží povinnosť zdržať sa vykonávania zrážok zo mzdy. Takáto formulácia pokrýva i iné formálne vyjadrenia, ako „zdržať sa výkonu práva na zrážky zo mzdy“³³ alebo „zdržať sa použitia dohody o zrážkach zo mzdy“³⁴ a v podstate jasne deklaruje, že či už platba zamestnávateľa alebo prijatie tejto platby veriteľom nie je v súlade s hmotným právom.

Tento záver platí nepochybne pre najčastejšiu situáciu, pri ktorej už veriteľ predložil dohodu o zrážkach zo mzdy zamestnávateľovi a zamestnávateľ na takto predloženú dohodu reagoval vykonaním zrážky. Súčasná slovenská dogmatika sa osobitne postavením zamestnávateľa voči veriteľovi nezaobrá a vôbec nerieši, či je zamestnávateľ povinný zdržať sa vykonávania zrážok v prípade, ak mu zamestnanec oznámil, že dohoda o zrážkach zo mzdy je neplatná alebo jeho dlh voči veriteľovi zanikol. Rovnako žiadnym spôsobom nekonštruuje povinnosť zamestnávateľa oznámiť zamestnancovi to, že mu veriteľ doručil dohodu o zrážkach zo mzdy.

Dohoda o zrážkach zo mzdy sa svojou konštrukciou najviac blíži inštitútu zmluvného zabezpečovacieho postúpenia pohľadávky.³⁵ V tomto vzťahu má zamestnanec ako veriteľ postavenie postupcu – cedenta (veriteľa), veriteľ zamestnávateľa postavenie postupníka – cesionára a zamestnávateľ postavenie postúpeného dlžníka – cessusa.³⁶ Osobitosťou zrážok

³² OS TN z 29.5.2017, sp.zn. 23Csp/99/2017.

³³ OS ZV z 19.4.2018, sp.zn. 18Csp/18/2016.

³⁴ OS BN z 5.12.2016, sp.zn. 4Csp/139/2016.

³⁵ Podľa § 554 Občianskeho zákonníka s titulom Zabezpečovacie postúpenie pohľadávky: „Pohľadávku možno zabezpečiť postúpením pohľadávky dlžníka alebo pohľadávky tretej osoby na veriteľa (ďalej „zabezpečovacie postúpenie pohľadávky“), ak to osobitný zákon nevylučuje.“

³⁶ Podľa § 524 ods. 1 OZ „Veriteľ môže svoju pohľadávku aj bez súhlasu dlžníka postúpiť písomnou zmluvou inému.“ Podľa

zo mzdy je skutočnosť, že zamestnanec postupuje svoje budúce pravidelne sa opakujúce pohľadávky voči zamestnávateľovi len v tej časti na zaplatenie mzdy, ktorá nesmie byť väčšia, než by boli záázky pri výkone rozhodnutia. Okrem toho je zrejmy aj osobitný účel tohto postúpenia, ktorým je zabezpečenie úhrady záväzku zamestnanca voči veriteľovi. Predloženie dohody o záázkach zo mzdy znamená, že proti zamestnávateľovi veriteľ nadobúda právo na výplatu záázok. Toto právo však nie je neobmedzené. Zamestnávateľ sa nepochybne môže brániť námietkami. Na prvom mieste tvrdením, že už nie je vo vzťahu k dlžníkovi jeho zamestnávateľom. Rovnako sa v rovine hmotného práva môže brániť námietkou, že žiadaným záázkam predchádzajú záázky v prospech iného veriteľa alebo záázky, ktoré sa vykonávajú v rámci exekučného konania.

Z ustanovenia § 551 OZ výslovne žiadne ďalšie námietky zamestnávateľa nevyplývajú. Otázkou je, či sa zamestnávateľ môže brániť aj inými námietkami, napríklad tým, že dohoda o záázkach zo mzdy je neplatná alebo že dohodou zabezpečený záväzok veriteľa už zanikol. Pôvodným veriteľom časti záázanej mzdy je zamestnanec. Zamestnancovi však § 551 OZ nestanovuje žiadnu povinnosť oznámiť uzavretie dohody o záázkach zo mzdy svoju zamestnávateľovi a rovnako zákon zamestnávateľovi neprikazuje pred vykonaním záázky zistiť postoj jeho zamestnanca k tomu, či s vykonávaním záázok súhlasí. Na rozdiel od postúpenia pohľadávky oprávnenie vykonať záázku zo mzdy neoznamuje zamestnanec (veriteľ zamestnávateľa), ale zamestnávateľovi priamo preukazuje veriteľ zamestnanca osobitným kvalifikovaným spôsobom, a to predložením dohody o záázkach zo mzdy, ktorú uzavrel so svojím dlžníkom – zamestnancom. Predloženie dohody o záázkach zo mzdy veriteľom má preto vo vzťahu k zamestnávateľovi rovnaké účinky ako oznámenie postupcu dlžníkovi o postúpení pohľadávky na postupníka. Zamestnávateľ je pri dohode o záázkach zo mzdy v postavení dlžníka. Medzi zamestnancom a jeho dohodou o záázkach zo mzdy zabezpečeným veriteľom však môže dôjsť k sporu o tom, ktorému z nich je zamestnávateľ povinný plniť. Tento spor je vo svojej podstate rovnaký ako spor medzi postupcom a postupníkom o tom, komu má dlžník plniť. Rovnako ako pri zabezpečovacom postúpení pohľadávky môže tento spor vyplynúť z platnosti dohody o záázkach zo mzdy alebo z toho, že zabezpečená pohľadávka zanikla.

Vo vzťahu k zmluve o postúpení pohľadávky judikatúra stanovuje, že v prípade, ak je zmluva o postúpení pohľadávky neplatná, alebo ak bola v dôsledku odstúpenia od zmluvy zrušená, alebo ak došlo k splneniu rozvázovacej podmienky (napr. k splneniu zabezpečeného dlhu pri zmluve o zabezpečovacom postúpení pohľadávky), je dlžník povinný plniť znova postupcovi potom, ako mu je takáto skutočnosť oznámená alebo preukázaná; povinnosť oznámiť túto skutočnosť má postupník a povinnosť preukázať ju má postupca.³⁷

§ 526 OZ „(1) Postúpenie pohľadávky je povinný postupca bez zbytočného odkladu oznámiť dlžníkovi. Dokiaľ postúpenie pohľadávky nie je oznámené dlžníkovi alebo dokiaľ postupník postúpenie pohľadávky dlžníkovi nepreukáže, zbaví sa dlžník záväzku plnením postupcovi. (2) Ak postúpenie pohľadávky oznámi dlžníkovi postupca, nie je dlžník oprávnený sa dožadovať preukázania zmluvy o postúpení.“

³⁷ Najvyšší súd ČR, sp.zn. 29Cdo/5427/2007, citované podľa SEDLAČKO, F. In: ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BA-JÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M. SEDLAČKO, M., TOMAČOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1814.

Konštrukcia dohody o zrážkach zo mzdy však osobitné oznámenie zamestnanca svojmu zamestnávateľovi nepozná. V podstate pri vzniku oprávnenia veriteľa vytvára konštrukciu predloženia dohody o zrážkach zo mzdy zamestnávateľovi. Doručenie dohody o zrážkach je vlastne spojeným preukázaním a hmotnoprávne účinným uplatnením si práva veriteľa, ktoré zamestnávateľa dlžníka zaväzuje na vykonanie zrážok. Preto pri dohode o zrážkach zo mzdy možno dospieť k záveru, že v prípade, ak dohoda o zrážkach zo mzdy je neplatná, alebo ak bola zrušená, alebo došlo k zániku zabezpečenej pohľadávky, a túto skutočnosť veriteľ zamestnávateľovi neoznámí, je zánik povinnosti vykonávať zrážky povinný zamestnávateľovi preukázať zamestnanec. Takýmto preukázaním zanikne povinnosť zamestnávateľa ďalej vykonávať zrážky zo mzdy v prospech veriteľa zamestnanca.

Ďalšou otázkou je, ako toto hmotnoprávne oprávnenie zamestnanec vykoná. V rovine hmotného práva neprichádza do úvahy nič iné ako jednostranný, zamestnávateľovi adresovaný úkon, v ktorom zamestnanec uvedie skutočnosti, ktoré majú za následok zánik povinnosti zamestnávateľa ďalej vykonávať zrážky zo mzdy v prospech veriteľa zamestnávateľa. V podstate by sa mal zamestnanec svojho práva voči zamestnávateľovi dovoliť tak, že mu oznámí skutočnosti, ktoré svedčia tomu, že dohoda o zrážkach zo mzdy je neplatná alebo jeho dlh voči veriteľovi zanikol. Pri neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy si možno predstaviť len uvedenie právneho posúdenia nesporných skutočností vyplývajúcich z tohto samotného úkonu. Pri tvrdeniach o zániku povinnosti zamestnávateľa v dôsledku splnenia dlhu si v zásade možno predstaviť len tvrdenia o splnení tohto dlhu, prípadne tvrdenia o tom, že dlh nie je vo výške tvrdenej veriteľom a v skutočnej výške už zanikol splnením alebo v dôsledku inej skutočnosti, ktorá spôsobuje zánik dlhu.

Je na zamestnávateľovi, či tieto tvrdenia zamestnanca bude považovať za dostatočné na preukázanie toho, že ďalej už nie je oprávnený vykonávať zrážky zo mzdy v prospech veriteľa. Na zamestnávateľovi, subjekte, v neprospech ktorého bola dohoda o zrážkach zo mzdy uzavretá, teda v rovine hmotného práva zostane rozhodnutie o tom, či prestane alebo bude pokračovať vo vykonávaní zrážok. Jeho rozhodnutie v konečnom dôsledku bude rozhodnutím o tom, či sa vystaví riziku žaloby veriteľa, ktorým sa proti nemu bude domáhať zaplatenia zrážok zo mzdy alebo sa vystaví riziku žaloby zamestnanca, keďže ďalším vykonávaním zrážok môže porušovať svoje povinnosti na zaplatenie mzdy tak, ako vyplývajú z jeho pracovnoprávneho vzťahu k zamestnancovi. Jediné na prvý pohľad uspokojivé riešenie pre zamestnávateľa však bude spočívať v tom, že jeho zamestnanec sa rozhodne vôbec ho nezaľovať a namiesto neho podá žalobu len proti svojmu veriteľovi. Rozsudok o takejto žalobe, či už pôjde o žalobu o určenie neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy, žalobu o určenie, že dlh zamestnanca voči veriteľovi zanikol alebo dokonca o žalobu na plnenie, že zamestnancom žalovaný veriteľ je povinný oznámiť zamestnávateľovi, že už viac nemá vykonávať zrážky zo mzdy, však vždy zostane len rozhodnutím, ktoré pre zamestnávateľa nebude žiadnym spôsobom záväzné, keďže zamestnávateľ nebude účastníkom tohto, žalujúcim zamestnávateľom len proti žalovanému veriteľovi vyvolaného sporového konania.

Z uvedeného sa preto javí, že procesne prípustnou môže byť len taká žaloba zamestnanca, ktorá bude smerovať nielen proti veriteľovi, ale aj proti jeho zamestnávateľovi, keď-

že je nevyhnutná potreba rozšírenia účinkov rozhodnutia vo veci samej kvôli totožnosti predmetu sporu. Totožnosť predmetu sporu v tomto prípade nevyplýva z toho, že výrok rozsudku musí rovnako znieť voči obom žalovaným, ale z toho, že proti obom žalovaným stranám je pre rozhodnutie vo veci samej rozhodná rovnaká skutočnosť, či už je to neplatnosť samotnej dohody o zrážkach alebo zánik zabezpečeného dlhu. Rozhodnutie len vo vzťahu k jednému, či už veriteľovi alebo zamestnávateľovi, nerieši ich vzájomný vzťah a rovnako nerieši vzájomný vzťah žalujúceho zamestnanca s niektorých z nežalovaných subjektov. Preto treba dospieť k záveru, že v prípade akejkoľvek žaloby zamestnanca, ktorej cieľom je to, aby sa ďalej nepokračovalo v zrážkach zo mzdy, je nutné žalovať nielen veriteľa, ale aj zamestnávateľa a na ich strane pôjde o nútené, a teda aj nerozlučné spoločenstvo v zmysle § 78 CSP. Tento nezvyčajný procesný následok je však vo svojej podstate výsledkom nezvyčajného hmotnoprávneho riešenia, ktoré vyplýva z obmedzenia zmluvnej voľnosti zamestnávateľa, ktorý sa na rozdiel od akéhokoľvek iného dlžníka so svojím veriteľom – zamestnancom nemôže dohodnúť na vylúčení možnosti postúpenia pohľadávky.³⁸ Rovnako je táto konštrukcia následkom toho, že dohoda o zrážkach zo mzdy je zmluvou v neprospech zamestnávateľa, ktorého práva a povinnosti vo vzťahu k jeho zamestnancovi sú modifikované zmluvou zamestnanca s jeho veriteľom, ktorý so zamestnávateľom nie je v priamom, ním ovplyvniteľnom zmluvnom vzťahu.

5. ŽALOBA O PLNENIE ALEBO ŽALOBA O URČENIE

Z opísaného prehľadu výrokov neodkladných opatrení je zjavné, že rozhodovacia činnosť slovenských súdov veriteľom zamestnancov ukladá povinnosť spočívajúcu v zdržaní sa vykonávania zrážok zo mzdy. To, že táto povinnosť nie je ukladá zamestnávateľom žalujúcich zamestnancov je výsledkom toho, že žalujúci zamestnanci sa uloženia takejto povinnosti voči svojim zamestnávateľom nedomáhajú. Procesná pasivita vo vzťahu k zamestnávateľom vyplýva zo zmeny procesných predpisov, ktoré na jednej strane výslovne nepripustili možnosť uloženia povinnosti neodkladným opatrením tretiemu subjektu, a na druhej strane tým, že spor sa vybaví novým typom neodkladného opatrenia, ktoré nahrádza konanie vo veci samej. Takéto neodkladné opatrenie zamestnanec následne predloží svojmu zamestnávateľovi, ktorý na základe jeho obsahu, no nie preto, že by ním bol viazaný, upustí od vykonávania zrážok zo mzdy.

Od tohto, hoci nie normatívne, no fakticky jasného stavu, je menej jasná odpoveď na otázku, akou žalobou si zamestnanec môže uplatniť svoj nárok na to, aby zamestnávateľ ďalej nepokračoval vo vykonávaní zrážok zo mzdy. Z prehľadu rozsudkov vo veci samej je zjavný (i) rozsudok na plnenie, ktoré spočíva v uložení povinnosti zdržať sa použitia dohody o zrážkach zo mzdy,³⁹ (ii) negatívny určovací rozsudok podľa § 137 písm. c)

³⁸ Podľa § 525 ods. 2 OZ: „Nemožno postúpiť pohľadávku, ak by postúpenie odporovalo zákonu alebo dohode s dlžníkom.“

³⁹ OS LC 31.1.2018, sp. zn. 5Csp/30/2016.

CSP, ktorým sa určuje, že žalovaný veriteľ nie je oprávnený vykonávať práva k dohode o zrážkach zo mzdy⁴⁰ a nakoniec určovací rozsudok podľa § 137 písm. d) CSP, ktorým sa vyslovuje, že dohoda o zrážkach zo mzdy je neplatná.⁴¹ Je zřejmé, že pri uplatňovaní nárokov zamestnancov proti dohode o zrážkach zo mzdy nedochádza len ku konkurencii predstáv o tom, koho žalovať, ale aj o tom, o čo žalovať, či žalovať o splnenie povinnosti spočívajúcej v zdržaní sa určitého konania alebo žalovať o negatívne určenie neexistencie práva vykonávať zrážky zo mzdy alebo o určenie neplatnosti právneho úkonu – dohody o zrážkach zo mzdy.

Slovenská dogmatika procesného práva sa konkurenciou žaloby na plnenie a žaloby o určenie vyporiadava doktrínou preventívneho charakteru určovacej žaloby v súvislosti s výkladom pojmu naliehavý právny záujem, keď konštatuje, že naliehavý právny záujem na či už pozitívnom, alebo negatívnom určení práva, nie je daný, ak už k porušeniu práva došlo a ochranu porušeného práva v takomto prípade možno dosiahnuť žalobou na plnenie.⁴² Doktrínu preventívneho charakteru určovacej žaloby by v zásade bolo možné pomenovať aj zásadou subsidiarity určovacej žaloby tak, ako to je v rakúskom procesnom práve. Určovacia žaloba musí v konkrétnom prípade byť vhodným prostriedkom na odstránenie ohrozenia práva žalobcu; inak na nej nie je daný právny záujem. Určovacia žaloba je oproti žalobe na plnenie niečím menším, keďže sa obmedzuje len na určenie a nevytvára exekučný titul. Z toho plynie, že je voči žalobe na plnenie len subsidiárna. Ak možno podať žalobu o plnenie, ktorej úspech závisí od prejudiciálneho určenia práva alebo právneho vzťahu, právny záujem daný nie je. To znamená, že určovaciu žalobu nemožno pripustiť, ak žalobca môže dosiahnuť rozsudkom na plnenie to, čo by dosiahol určovacím rozsudkom.⁴³

Aplikujúc tieto východiská na uplatnenie práv zamestnanca proti zrážkam zo mzdy preto treba dospieť k záveru, že na žalobe, ktorou sa zamestnanec ako žalobca proti zamestnávateľovi a veriteľovi ako žalovaným domáha určenia či už neplatnosti dohody o zrážkach zo mzdy alebo určenia, že zamestnávateľ a veriteľ nie sú oprávnení vykonávať zrážky zo mzdy, nie je daný naliehavý právny záujem, keďže zamestnanec sa proti nim môže nielen pri nariadení neodkladného opatrenia, ale aj vo veci samej domáhať, aby sa zdržali vykonávania zrážok z mzdy.⁴⁴ V tejto súvislosti treba upozorniť na to, že v našej súčasnej legislatíve a dog-

⁴⁰ OS RS z 21.10.2019, sp. zn. 17Csp/29/2019.

⁴¹ OS LC z 21.12.2016, sp. zn. 7C/219/2015.

⁴² TOMAČOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAČOVIČ, M., a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 500.

⁴³ RECHBERGER, W., SIMOTTA, D.: *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. Wien: Manz, 2017, s. 330.

⁴⁴ Rovnako nadbytočný a menejcenný je aj akýkoľvek iný určovací rozsudok, ktorého procesnou podmienkou nie je splnenie požiadavky naliehavého právneho záujmu tak, ako to je pri stále častejšom, legislatívou a súdnymi rozhodnutiami osobitne procesne pripustenom určovaní neplatnosti neprijateľných zmluvných podmienok alebo bezúročných, premlčaných či nevymáhateľných úverov. Danosť naliehavého právneho záujmu treba odmietnuť i vtedy, ak má dlžník jednoduchý ekonomický spôsob, ktorým pre seba dosiahne rovnaký, ak nie výhodnejší hospodársky prospech. Ten spočíva v tom, že veriteľovi zaplatí len to, čo zodpovedá jeho subjektívnej, možno aj objektívnej správnej právnej predstave. Pri žalobe veriteľa proti dlžníkovi o zaplatenie sa žalovaný dlžník proti nedôvodnému nároku na plnenie môže brániť návrhom na zamietnutie žaloby. Pritom môže použiť všetky svoje námietky, ktoré by boli

matike procesného práva je výrazne podcenená problematika žaloby na plnenie, ktoré spočíva v zdržaní a určitého konania. Základný komentár sa obmedzuje len strohé rozlíšenie žalôb o zaplatenie peňažnej čiastky a žalôb o iné plnenie, medzi ktorými uvádza aj žalobu na nepeňažné plnenie spočívajúce v povinnosti zdržať sa niečoho.⁴⁵

Deficit dogmatického rozpracovania žaloby o plnenie, ktoré spočíva v povinnosti zdržať sa určitého konania, je jedným z dôvodov hypertrofie nič neriešiacich žalôb o určenie. Je to spôsobené tým, že obavu z porušenia práva dogmatika slovenského procesu redukuje len na otázku prípustnosti určovacej žaloby rozvíjaním doktríny jej preventívneho charakteru. K tomu treba uviesť, že civilný proces poskytuje jednotlivcovi ochranu v rámci spoločnosti. Potreba ochrany práva zakladá nárok občana voči štátu na poskytnutie účinnej súdnej ochrany. Nikto však súdy ako zložku štátnej moci nemôže užívať bezúčelnými žalobami. Podmienkou každého využitia súdnej moci je potreba ochrany subjektívneho práva.⁴⁶ Podmienkou použitia žaloby o zdržanie sa určitého konania je preto obava z porušenia práva, pričom táto obava musí vyplývať z konkrétnych skutočností, ktoré odôvodňujú to, že povinný účastník právneho vzťahu bude pokračovať v protiprávnom konaní. Pri dohode o zrážkach zo mzdy je táto obava nepochybne daná len v tom prípade, ak veriteľ predloží dohodu o zrážkach zo mzdy zamestnávateľovi svojho dlžníka.

Pravá žaloba o zdržanie sa konania smeruje k zamedzeniu opakovania protiprávneho konania. Preto je jej predpokladom prítomnosť obavy z opakovaného porušenia práva. Platí domnienka, že ten, kto právnu povinnosť porušil len raz, bude v porušovaní práva pokračovať. Preto je voči nemu dôvodná žaloba o zdržania sa jeho protiprávneho konania, pričom len ten, kto právo porušil, môže svojím následným konaním preukázať, že v porušovaní práva pokračovať nebude.⁴⁷ Preventívnu funkciu žaloby možno účinnejšie naplniť žalobou o zdržanie sa určitého konania ako žalobou o určenie, či určité právo alebo právny vzťah je, resp. nie je daný. Nadužívanie určovacích žalôb v našom priestore je výsledkom nesprávnej redukcie preventívneho účelu žaloby len na určovaciu žalobu v spojení s nepochopením toho, že základnou podmienkou prípustnosti žaloby je potreba ochrany práva. Asi najvýraznejšie je tento paradox zrejmy z výrokov rozsudkov, ktorými sa určuje, že „žalovaný veriteľ nie je oprávnený vykonávať práva k dohode o zrážkach zo mzdy“.

V podmienkach dohody o zrážkach zo mzdy bude obava z porušenia práva dlžníka daná vtedy, ak veriteľ predloží dohodu o zrážkach zo mzdy zamestnávateľovi svojho dlžníka a zamestnávateľ na výzvu svojho zamestnanca jasne neuvedie, že zrážky zo mzdy vykonávať nebude, alebo ak sa veriteľ vo vzťahu k zamestnávateľovi žalobcu svojho práva na zrážky zo

skutkovým a právnym základom ním žalovaného určovacieho rozsudku. Pri ochrane spotrebiteľa je zamietnutie žaloby na plnenie v prospech veriteľa nepochybne hospodárnejším prostriedkom súdnej ochrany ako samotným spotrebiteľom podaná žaloba o určenie.

⁴⁵ TOMAČOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAČOVIČ, M., a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 496 – 497.

⁴⁶ BAUMBACH, A., LAUTERBACH, W., ALBERS, J., HARTMANN, P. *Zivilprozessordnung. Kommentar*. München: C. H. Beck, 2016, s. 1049.

⁴⁷ RECHBERGER, W., SIMOTTA, D. *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. Wien: Manz, 2017, s. 325.

mzdy nevzdá. Len v takýchto prípadoch bude daný dôvod na to, aby sa zamestnanec ako žalobca nutne voči obom súdne domáhal toho, aby sa zdržali vykonávania zrážok z jeho mzdy. Pritom vôbec nie je vylúčené, aby sa zamestnávateľ svojho práva domáhal nielen žalobou, ale aj stále častejšie využívaným návrhom na nariadenie neodkladného opatrenia.

ZÁVER

Dohoda o zrážkach zo mzdy je zabezpečovací prostriedok, ktorý umožňuje uspokojenie veriteľa predovšetkým v spotrebiteľskom právnom vzťahu bez toho, aby sa veriteľ vykonania svojho práva musel akýmkoľvek spôsobom domáhať na súde. Prostredníctvom dohody o zrážok zo mzdy môže veriteľ dosiahnuť plnenie, ktoré by mu inak súdom nebolo priznané. Od roku 1964 nezmenená podoba dohody o zrážkach zo mzdy nekorešponduje nielen so súčasnou ekonomickou realitou, ale ani s rozsiahlou ochranou spotrebiteľa v rovine hmotného práva.

Obrana proti dohode o zrážkach zo mzdy je prenechaná na procesnú aktivitu spotrebiteľa, ktorá nadobúda rôzne podoby, no v zásade vedie k deformáciám či k utvrdzovaniu omylov o podstate štandardných procesnoprávných konštrukcií. Rozhodovacia činnosť vytvára početné, no nestabilné riešenia. Či sa spotrebiteľ domáha určenia alebo plnenia, či proti veriteľovi alebo proti zamestnávateľovi, jeho úspech nie je určený právnym posúdením prípustnosti jeho žaloby, ale snahou o to, aby mu na úkor veriteľa bolo čo najskôr vyhovené. Najlepšie a bez veľkej námahy neodkladným opatrením, na ktoré ani nemusí nadväzovať konanie vo veci samej. Takéto riešenia nielenže neprospievajú stabilite procesného práva, no kladú aj otázku, do akej miery sa ma procesné právo prispôbovať požiadavke na ochranu slabšej strany hmotnoprávneho právneho vzťahu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

- BAUMBACH, A., LAUTERBACH, W., ALBERS, J., HARTMANN, P. *Zivilprozessordnung. Kommentar*. München: C. H. Beck, 2016.
- CSACH, K. (ed.). *Pluralita účastníkov právnych vzťahov hmotnom a procesnom práve*. Pezinok 2019.
- DEJMKOVÁ, H. Dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů – stále smlouva k tíži třetího? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 4/2013.
- HIPPEL, E. *Verbraucherschutz*. Tübingen: Mohr, 1986.
- RECHBERGER, W., SIMOTTA, D. *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. Wien: Manz, 2017.
- RUBEŠ, J. a kol. *Komentár k občianskemu súdnemu poriadku. 2. diel*. Bratislava: Osveta, 1959.
- ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, M., TOMAČOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákoník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015.
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESLARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAČOVIČ, M., a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016.
- TÉGL, P. Je ustanovení § 551 občanského zákoníku protiústavní? *Právní fórum* 1/2006.

POSESORNÍ ŽALOBA – NOVĚ V CIVILNÍ PROCESU

ACTION FOR THE PROTECTION OF THE POSSESSION

Petr Smolík*

Abstrakt: Článek se zabývá novou úpravou ochrany držby v soukromém právu, kterou od přijetí občanského zákoníku 2012 nově poskytují obecné soudy. Autor si všímá jak úpravy posesorních žalob v občanském zákoníku (zejména jejich kategorizace a vymezení), tak zvláštní úpravy řízení o žalobě z rušené držby obsažené v občanském soudním řádu. Uvedený institut je sice pro český civilní proces v jeho moderním období nový, nicméně článek si stručně všímá jak historické úpravy předválečné, tak nepřerušného vývoje v jiných procesních úpravách. Při vlastním rozboru úpravy procesního režimu posesorních žalob se pak autor soustřeďuje zejména na vztah těchto žalob k předběžným opatřením, na specifika dokazování a na povahu rozhodnutí, jimiž soud ochranu držby in concreto poskytuje. V neposlední řadě se autor kriticky zamýšlí nad realitou této procesní ochrany, a to zejména pokud jde o její včasnost.

Klíčová slova: posesorní žaloba, interdikt, držba, soudní ochrana, žaloba z rušené držby

Abstract: The article deals with new legal regime of the judicial protection of the land tenure upon Czech civil law. New Czech Civil Code of 2012 provides for judicial protection instead of administrative one effective earlier. The article gives details concerning protection of land tenure in general upon Civil Code (with classification and scope of actions for such protection) and also shows special regulation within the Code of Civil Procedure. This legal measure is nothing new for the Czech civil law, but after long time of absence of such protection at all or only administrative protection in last more than 20 years, it is something new what Czech courts (and not only them) must interpret and apply within original concept. The article shows not only historical background for such new usage of judicial protection of land tenure, but also shows some foreign experience as examples of good practice.

Key words: action for the protection of the possession, interdikt, possession, judicial protection, action on disruption of possession

Motto: „Držba je devět desetin práva.“

– právníké úsloví, původem ze skotského rčení

„Possession is eleven points in the law, and they say there are but twelve.“¹

ÚVOD

Společně s rekodifikací hmotného práva došlo k 1. lednu 2013 i k zásadní změně povahy právní ochrany držby v soukromém právu. Vedle úpravy v novém občanském zákoníku ji představuje především nová procesní varianta ochrany – žaloby z rušené držby obsažené v § 176 a násl. Občanského soudního řádu (dále „OSŘ“). Jde přitom o ochranu staronovou – navazuje totiž na procesní ochranu držby v té podobě, na kterou byli zvyklí právníci za první republiky, resp. za císařství, totiž na analogickou úpravu všeobecného zákoníku občanského

* doc. JUDr. Petr Smolík, PhD., Katedra občanského práva, Právnická fakulta Karlovy univerzity v Praze

¹ ALBERT M. M.: „Answers“. *The Chautauquan*. Chautauqua Literary and Scientific Circle 3 (October 1882).

z roku 1811 a civilního řádu soudního z roku 1895, která u nás platila až do přijetí tzv. střední úpravy občanského práva na počátku 50. let 20. století.

Nová úprava přinesla nové problémy, které se právní teorie i praxe snaží postupně překonávat, jak aplikací a interpretací vlastního právního testu, tak snahou o navázání na starší tradici, obohacenou navíc o nepřerušenu tradici rakouskou. První zkušenosti s tímto přeci jen pro naši právní současnost novým institutem jsou různé, od pozitivních až po kritické, ale ukazuje se, že své místo si daný typ žaloby stále postupně hledá.

1. DRŽBA, OCHRANA DRŽBY – HISTORICKÝ ZÁKLAD V ŘÍMSKÉM INTERDIKTU

Ochrana držby navazuje historicky na ochranu vlastnického práva v římském právu, a již zde se ukazuje specifický, odlišný režim od klasických vlastnických žalob. Oproti *actiones* (*rei vindicatio* a *negatoria*) se totiž ochrana držbě dostává nikoli v rámci *leges*, nýbrž praxi římských magistrátů, prétorů, a to skrze jejich interdikty (*interdicta*). Římský interdikt je vedle dnešních posesorních žalob v kontinentálním soukromém právu tradičně považován za jeden ze základů *injunctio* v právu angloamerickém, resp. anglickém.²

Římsští prétoři k ochraně držby (*possessio*) zavedli zvláštní žaloby, interdikty (*interdicta*). Ty kromě držitelů náležely také zástavním věřitelům, sekvestorům a prekaristům, vzhledem k jejich držbě odvozené od vlastníka a místo něj požívající ochrany. Při prosté ochraně držby nebylo rozlišováno mezi držbou poctivou (*p. justa/injusta*) či držbou nabytou jinak vadně (skrze *vis*, *clam*, *precario*, *mala fide*) – byť držba *bona fide* a *iusta causa* vedla k vydržení a jako taková byla chráněna žalobou publiciánskou (*possessio ad usucapionem* – *actio publiciana in rem*). Uvedené zárodky posesorních žalob, interdikty, se dělily na *interdicta retinendae* a *recuperandae possessionis* – první vedla k určení osoby v držbě a k zamezení jejího porušení, druhá usilovala o obnovení ztracené držby.³

² Obdobně jako byly interdikty institutem vyvíjejícím se v římském právu paralelně vedle systému „psaného práva“ cestou prétorských interdiktů, i v anglickém právu se tato ochrana prostřednictvím „injunctio“ vyvinula mimo hlavní proud *common law*, tedy v rámci ekvity zásahy lorda kancléře (*chancery*). Oboje se od počátku týkalo otázek sporné držby nebo kvazi držby, primárním obsahem byl pak zákaz něco konat ve vztahu k rušené držbě, nepokračovat v tomto rušení, případně obnovit předešlý stav ve zvláštních případech. Směřoval se soukromý účel – bránit držbě (výkonu) jakéhokoli práva, ale i veřejný účel – umožnit nerušené užívání veřejných cest nebo splavných řek, zabránit kácení stromů apod. Podobný účel mají například žaloby proti hrozcí škodě – zabránit nezvratnému stavu. *Injunction* v anglickém právu je předmětem debaty potud, do jaké míry vzešla z římských interdiktů, názor není jednoznačný, ale shoda je ve dvou podstatných rysech – forma byla stejná či velmi podobná, a totožný byl i účel. Blíže viz RAACK, D. W. *History of injunctions in England before 1700*. *Indiana Law Journal*, Vol. 61, Iss. 4, Article 1.

³ V prvním případě se rozlišovaly interdikty *uti possidetis* nebo *ut rubi* (pro nemovité a movité věci) – a to až do Justiniana. Účel žaloby byl trojí: i) uznat držbu, ii) nahradit škodu způsobenou jejím rušením, a iii) zdržet se jejího dalšího rušení (dle povahy případu s možností poskytnutí *cautio de amplius non turbando*). Uvedené žaloby byly povahou *duplicia interdicta*, tedy obě strany měly v řízení postavení žalobce i žalovaného. Úspěch ve sporu měl ten, kdo měl právě držbu, pokud jí ovšem nenabyl vadným způsobem vůči žalovanému (*vitiouse*). Zmíněný nárok na náhradu škody podléhal promlčení ve lhůtě *annus utilis*, počínaje nastalým rušením.

V druhém případě se jednalo o interdikty *de vi*, kterých mohl použít ten, kdo byl z držby nemovité věci vypuzen (*de-*

Ochrana držby práv byla v římské právu omezena, pouze pro některé služebnosti, postupně se rozšiřoval (např. pro služebnosti osobní s detenci věci – interdikt *uti possidetis* anebo interdikt *utrubi utile* anebo interdikt *de vi utile*, příp. interdikt *de precario*). Pro některé služebnosti byly interdikty zvláštní, kazuistické – např. *de itinere actusque privato* (u služebnosti cesty – *pertinens ad tuendas rusticas tantummodo servitutes*, s předpokladem výkonu práva alespoň 30 dnů během posledního roku, a to *nec vi, nec clam, nec precario ab adversario*). Držbu práva vodovodu chránil interdikt *de aqua*, držbu práva čerpání vody interdikt *de fonte*, resp. *de fonte reficiendo*, k ochraně práva čištění a oprav stok šlo o interdikt *de cloacis*. U služebností s trvalým zařízením na panujícím pozemku byl k ochraně určen interdikt *uti possidetis*. Pro ostatní případy se postupně vžíla analogie této ochrany.

2. DRŽBA DLE OBECNÉHO ZÁKONNÍKU OBČANSKÉHO, CÍSAŘSKÉHO PATENTU Z ROKU 1849 A CIVILNÍHO ŘÁDU SOUDNÍHO Z ROKU 1895

Držba v obecném zákoníku občanském (dále „OZO“) požívá ochrany, stejně jako vlastnické právo⁴, ale procesní stránka této ochrany má od počátku specifický charakter. Ještě před vlastním civilním řádem soudním z roku 1895 (dále „ČŘS“) je třeba zmínit zvláštní císařský patent z roku 1849. Na těchto třech předpisech pak staví stará rakouská a následně československá privatistika, i civilistika, zejména Randa, který se problematice držby věnoval zcela zásadně vedle práva vlastnického, a který neopomíjel ani problematiku procesní.

Randa se ve svém díle zabývá jak teorií, tak následně pozitivní právní úpravou, a to jak hmotněprávní, tak procesní (jak starší, tak novější). Vymezuje ochranu držby na soukromoprávní, ale i veřejnoprávní vyhrazenou ve zvláštních případech úřadům trestním a správním⁵.

Výrazná část Randova díla se věnuje důvodu existence soudní ochrany držby, výklad podává historicky od Iheringa (dělení na absolutní a relativní teorii) a Savignyho (relativní teorie pokládající zásah do držby za delikt). Námitky Randovy vycházejí z toho, že se chrání

---

ictus) násilím (*vis atrox*). Žaloba pak směřovala proti tomu, kdo násilí sám provedl, dal je provést jiným, nebo násilí provedené ve svém jméně schválil. Žalobce se mohl domoci jak obnovení držby, tak náhrady veškeré škody. Žalobu mohli úspěšně podat i přijmout dědici. Za Justiniána byla ochrana dána i proti tomu, kdo se zmocnil pozemku nepřítomného držitele, resp. vůbec bez vůle držitele.

Pro věci movité chránilo až do Justiniána proti odnětí držby *interdictum utrubi*, u něhož rozhodovalo, kdo měl během posledního roku držbu déle než odpůrce (pokud nešlo ovšem o držbu *vi, clam* či *precario*). Justinián toto omezil výlučně na držbu přítomnou.

Zvláštní interdikt *de precario* se týkal přenechání držby někomu do odvolání (odvozené držby), kde výprosník po odvolání držbu zadržoval. Blíže viz KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 2006.

⁴ K hmotněprávním aspektům viz obecně In: ROUČEK, SEDLÁČEK. *Komentář OZO, II. díl*, 1935, s. 142.

⁵ Viz cit. op. s. 33.

faktický stav, nikoli stav právní, nemůže jít o delikt ani proto, že chybí dobrá víra⁶. Ochrana držby je specifická, že je chráněna držba i proti vlastníkovu, jde tedy o ochranu před svépomocí překračující meze. Tento rozdíl je významný i při vývoji ochrany držby již římským pretorským interdiktem, když vedl k tomu, že ochrana neměla podobu *actiones*, ale právě interdiktů.

Absolutní teorie držby a její ochrany (Stahl) vyšla z potřeby lidské zachovat jak stav právní, tak stav faktický. Úkolem ochrany držby je provizorní, ochrana vlastnictví je definitivní – opět ji nemá Randa za zcela důslednou. Od počátku se i u interdiktů objevuje ochrana před svépomocí.

Rozdíl v absenci ochrany detence je zřejmý – kde není vůle k vlastnictví, nemůže být ochrany (ostatně té není ani detentor zcela prost – má nutnou obranu)⁷.

3. DRŽBA V MEZIDOBÍ LET 1950 AŽ 1991

K období přerušení klasického pojetí ochrany věcných práv v období socialistické zákonitosti není co říci – vytrácí se jak klasické pojetí soukromého práva, nakonec i klasická terminologie, a zcela přerváno je i rozlišování tradičních pojmů věcněprávních, respektive k jednotnosti vlastnictví počínaje, a ignorováním tradičního institutu držby konče.

4. DRŽBA DLE OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU PO ROCE 1991

V roce 1991 se držba jako tradiční institut do hmotného práva vrací a obnovuje se i procesní ochrana držby, byť získává specifický charakter tím, že se vyčleňuje mimo někdejší tradiční soudní rovinu. V rámci výčtu variant právní ochrany v občanském právu se tak kusá úprava ochrany držby ocitá v jediném ustanovení občanského zákoníku, v § 5 Občanského zákoníku z roku 1964 (dále „OZ 1964“), s tím, že orgány ochrany nejsou civilní soudy, ale orgány výkoné moci, totiž státní správy (původně okresní úřady, posléze v rámci reformy a reorganizací veřejné správy obecní úřady, resp. úřady pověřených obcí).

Princip ochrany pokojného stavu dle § 5 OZ 1964 („*quieta non movere*“)⁸ byl následně opuštěn a nahrazen tradiční verzí ochrany rušené držby.

⁶ Viz cit. op. s. 37 – 38.

⁷ Viz cit. op. s. 41 – 42.

⁸ Jedné z variant ochrany držby, druhou představovalo využití klasických vlastnických žalob – viz např. HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy* 2/2014, s. 48.

5. DRŽBA V NOVÉM OBČANSKÉM ZÁKONNÍKU

Zásadní změny proti předchozímu období dosáhla i hmotněprávní úprava držby v nové rekodifikaci soukromého práva – dochází k prohloubení úpravy tohoto institutu a k posílení jeho právní – procesní ochrany.⁹

Nový Občanský zákoník účinný od roku 2014 (dále „OZ“) tak nově vymezuje několik druhů zvláštních věcněprávních – držebních žalob – a obnovuje tak v české civilistice tradiční druh žalob – žaloby z rušené držby čili žaloby posesorní.¹⁰

Pokud jde o terminologii, drží se nová úprava již zmíněné tradice rakouské či prvorepublikové, s tím, že se nevrací k již zřejmě archaicky znějícímu pojmu interdiktů z římského pojmosloví. Za úvahu stojí mj. i to, která z těchto variant by byla pro danou podobu procesní ochrany vhodnější, zda specifická povaha této žaloby by neměla vést k zásadnějšímu odlišení i terminologickému.

Obsahovou šíři ochrany držby (rozsah chráněných práv, resp. držby práv) ilustruje např. možnost soudní ochrany osobního práva na bydlení bývalého manžela odvozené od rodinněprávních vztahů. Takové právo není podle § 988 odst. 2 OZ samo předmětem držby ani vydržení, avšak ten, kdo toto osobní právo vykonává poctivě, je oprávněn toto své domnělé právo vykonávat a hájit. Prostředkem k tomu je žaloba z rušené držby.¹¹ Ochrana posesorní cestou je ale z povahy věci vyhrazena věcem soukromého práva, nelze touto cestou řešit věci veřejnoprávní, byť co do obsahu obdobné či identické s tradiční soukromoprávní agendou – např. rušení práva veřejného užívání cesty (držba veřejného práva není možná, nejde o agendu OZ).¹² Randa do věcí chráněné držby řadil i právo lovu ryb.¹³

6. SOUDNÍ OCHRANA DRŽBY V ZÁKONE O ZVLÁŠTNÍCH ŘÍZENÍCH SOUDNÍCH

Úprava posesorních žalob v rámci soukromoprávní rekodifikace šla cestou zasazení zvláštních procesních ustanovení do občanského soudního řádu jako základního civilněprocesního předpisu, jemuž je co do vlastní procesní úpravy vyhrazeno sporné nalézací řízení.¹⁴ Uvedená ustanovení, uvedená marginální rubrikou „Žaloba z rušené držby“, pak lze označit

⁹ Vlastní úprava držby a její ochrany pak v zásadě vychází z OZO, byť s rozdíly danými vývojem jak teorie, tak praxe – viz SVOBODA, K. Podstata řízení o určení hranice mezi pozemky. In: *Soudní rozhledy* 11–12/2015, s. 382. Rozdíl je např. v povaze žaloby o určení sporné hranice, kde dnes jde o řízení sporné.

¹⁰ OZ v tomto duchu vlastně navazuje na úpravu OZO – viz např. SPÁČIL, J. Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky. In: *Právní rozhledy*, 9/2014, s. 325.

¹¹ Viz Usnesení Okresního soudu v Pardubicích sp. zn. 27 C 219/2014 ze dne 5. 1. 2014.

¹² Viz Usnesení Okresního soudu ve Zlíně sp. zn. 19 C 52/2020 ze dne 21. 2. 2020.

¹³ Viz cit. op. s. 128 – blíže odkaz na jeho spisek Wasserrecht.

¹⁴ Na rozdíl od kontinuity hmotného práva, kde OZ navazuje na OZO, procesní úprava je nová, svěbytná, a není prosta teoretických i aplikačních potíží – kritika ji stihá již od počátku – viz zejm. SPÁČIL, J.: Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky, In: *Právní rozhledy* 9/2014, s. 325.

za úpravu stručnou, až rudimentární, zejména vztáhneme-li k zmiňované starší tradici stále živé v rakouské aplikační praxi.

Výrazná změna proti předchozímu stavu (1991 – 2013) je, že chráněna nejsou jen práva vlastnická (držba v relaci k němu, ale i bez něj), ale jakákoli jiná práva.¹⁵

Zjednodušeně řečeno, nalezneme v ustanoveních § 176 – 180 OSŘ pouze úpravu následujících otázek týkajících se řízení o posesorních žalobách: 1) označení žaloby, 2) lhůty k rozhodnutí (pořádkové), 3) předmět dokazování, 4) podmínky nařízení jednání, 5) usnesení jako rozhodnutí (včetně výluky nároku z náhrady újmy).

Povaha úpravy v OSŘ je taková, že jde o stručný soubor ustanovení zařazených v OSŘ na závěr sporné agendy, vyskytují se názory, že měla být zařazena věcně k souvisejícím institutům, totiž k předběžným opatřením. Tento názor nelze akceptovat (viz dále).

Na úvod je třeba vymezit, co vlastně posesorní žaloby jsou v rámci teorie, jaké rozlišujeme jejich druhy, a zda platná právní úprava takovému vymezení koresponduje či nikoliv. Podstatné je i nalezení účelu posesorních žalob jako takových – na jedné straně jde formálně o druh ochrany držby, procesní prostředky takové ochrany, na druhé straně existuje snaha hledat věcný důvod takové ochrany – za ten je možno pokládat zejména potřebu nalezení účinné, efektivní varianty ochrany faktického stavu,¹⁶ držby¹⁷ (institutu hmotného práva) prostřednictvím občanského soudního řízení (procesním nástrojem).

Povaha posesorní žaloby je taková, že soud nezjišťuje, zda se jedná o držbu řádnou, poctivou nebo pravou – tyto zásadní předběžné otázky řeší až v následném petitorním řízení, které je vyvoláno žalovaným – především na ochranu jeho vlastnického práva. Žaloba z rušené držby je žalobou, která směřuje pouze k ochraně posledního stavu držby a k jeho navrácení; nejde tedy o žalobu o právu, jíž by se žalobce domáhal petitorní ochrany, nýbrž o žalobu o faktickém stavu, jíž se žalobce domáhá posesorní ochrany; v důsledku toho může být žalobci posesorní ochrana poskytnuta i tam, kde je zjevné, že mu žádné subjektivní právo nepřisluší a že tedy např. držbu vlastnického práva vykonává jako nevlastník.¹⁸

První nedostatek procesní úpravy v zákoně o zvláštních řízeních soudních (dále „ZŘS“) je vidět již na první pohled v § 177 odst. 2 věta první – vymezení ochrany jako „vlastnické“¹⁹ – jde o nadbytečné slovo, které nedává žádný smysl.²⁰ Nejde o ochranu vlastnického práva,

¹⁵ Viz blíže HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy* 2/2014, s. 48.

¹⁶ Viz Usnesení ÚS ČR sp. zn. IV. ÚS 336/20 ze dne 27. 2. 2020: Pojem „DRŽBA práva“ je však třeba chápat tak, že ve skutečnosti nejde o držbu práva, ale o skutkový výkon obsahu jistého práva, bez ohledu na to, zda toto právo skutečně existuje.

¹⁷ Viz HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy* 2/2014, s. 48.

¹⁸ Viz Usnesení Okresního soudu v Pražebicích sp. zn. 10 C 222/2017 ze dne 23. 11. 2017.

¹⁹ Nejde o první případ takového terminologického omylu u úpravy držby – Randa zmiňuje – viz. cit. op. s. 135 – že v § 346 OZO bylo obdobně nesprávně (nepřesně) užito pojmu „nepravý držitel“, aniž by se měla zkoumat či zkoumala tato vlastnost držby před soudem v posesorním řízení.

²⁰ Což konstatuje jak SPÁČIL, J.: Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky. In: *Právní rozhledy* 9/2014, s. 325, tak Hamuláková/Křiváčková.

důkaz vlastnictví nemá v tomto řízení místo, ochranu lze označit jako ochranu vlastnického práva pouze nepřímou cestou.

Výčet náležitostí posesorní žalob v § 176 ukazuje první zásadní rozdíl oproti staré úpravě OZO, resp. ČRS – žalobce dnes nemá povinnost označit žalobu jako posesorní žalobu (ted formálně) – což vede k úvaze o tom, zda je povinností soudu zkoumat u každé (akademicky řečeno) žaloby, zda není „náhodou“ žalobou z rušené držby, resp. zda tato skutečnost z podané žaloby „nevyplyvá“ (nabízí se i otázka ryze technická, jak řešit v tomto směru případné nejasnosti – postupem dle § 43 OSŘ,²¹ když v řízení má jít především o rychlost?).

7. RAKOUSKÁ KONTINUITA CIVILNÍHO PRÁVA I PROCESU

Právní rámec úpravy držby zůstává v Rakousku nedotčen již doslova po staletí – od přijetí rakouského občanského zákoníku *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch* (dále „ABGB“) v roce 1811. Procesní stránka ochrany držby, která nás logicky bude zajímat především, je jen o pár desetiletí mladší, resp. základy právní úpravy dosud platného rakouského civilního procesního kodexu *Zivilprozessordnung* (dále „ZPO“) z roku 1895²² mají své kořeny ve výše zmíněném císařském nařízení z roku 1849.

Zásadní zjištění pro nás je, že ani kontinuita právní úpravy (v obou odvětvích), ani nepřetržená aplikační praxe nezbavily rakouskou civilistiku, resp. procesalistiku výkladových potíží a rozporů. Zejména nás mohou zaujmout jak teoretické rozdíly, tak procesní nedostatky, s nimiž se koneckonců postupně setkáváme či budeme setkávat i my, a to i přes rozdíly v relevantní právní úpravě.

Ostatné zásadní rozdíly v debatě, ať ryze teoretické, tak praktické, jsou zde u úpravy držby i její procesní ochrany od počátku, jak zachycuje velmi podrobně již zmiňovaný Randa ve svém komplexním díle.

Úprava rakouské procesní úpravy je v zásadě obdobná, ale v určitých podstatných bodech (byť na první pohled se může zdát, že jde o detaily) se liší.

Cílem je dle § 454 odst. 1 ZPO ochrana a obnova poslední držby s lhůtou 30 dnů od znalosti o rušení, s povinností žalobce takovou žalobu zvláště jako žalobu posesorní označit.²³ Zákon nezná (§ 455-6 ZPO) zvláštní lhůtu pro rozhodnutí ve věci, ale při vyřizování ukládá soudu dbát zvláštní povahy řízení a věc vyřídit co nejdříve, pokud možno bez nařízení jednání. Případné jednání se má (§ 457 ZPO) omezit na prokázání skutečnosti poslední držby a rušení, veškeré otázky ohledně vlastnictví, řádnosti, poctivosti či pravdivosti držby nebo jakékoli otázky týkající se újmy jsou výslovně vyloučeny. Dle § 458 ZPO lze nařídit předběžné opatření, pokud je nutné k odvrácení bezprostřední hrozby protiprávní újmy, má zabránit svépomoci nebo

²¹ Viz SPÁČIL, J. Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky. In: *Právní rozhledy*, 9/2014, s. 325.

²² Jde o § 454 – 460 ZPO – viz např. HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

²³ Viz FUCIK, R. In: RECHBERGER, W. H., KLIČKA, T. (Hrsg.). *Zivilprozessordnung – Kommentar*. Verlag Oesterreich, Wien 2019, 5. Auflage, § 454 – 459, s. 1680 – 1687, § 518, s. 1852 – 1853.

zabránit nezvratitelným škodám; je možné vázat jeho vydání na složení jistoty. Soud má rozhodnout (§ 459 ZPO) neprodleně po skončení jednání konečným usnesením, které se musí omezit na prozatímní úpravu poměrů. To předpokládá možnou následnou soudní ochranu vlastnictví a řešení souvisejících nároků. Odůvodnění rozhodnutí musí poskytnout stručné vyjasnění skutkové stránky, výrok musí obsahovat určení lhůty ke splnění povinnosti.

Zvláštní ustanovení se týká opravných prostředků (§ 517) – rekurs je omezen, zejména je vázán rekurs proti procesním usnesením na podání rekursu proti konečnému rozhodnutí je omezen rekursní důvod u bagatelních věcí (hodnota sporu do 2 700 eur) jen na nicotnost nebo nesprávné právní posouzení (dle § 501 ZPO). Revizní rekurs je vždy nepřípustný (§ 528 odst. 2 bod 6. ZPO).²⁴

K obecné povaze posesorního řízení v rakouském ZPO se vyjadřuje i doktrína.²⁵ Uvedené řízení je charakteristické svou naléhavostí či neodkladností (*dringlich*), má provizorní povahu, předchází následné petitorní ochraně.²⁶

Ohledně předmětné lhůty je tradiční stanovisko takové, že jde o lhůtu hmotněprávní (*materiellrechtliche*) a nevratnou (*nicht restituierte*), o lhůtu propadnou (*Ausschlussfrist*).²⁷

Ustanovení ZPO jsou sice označována obdobně jako u nás zvláštní a jsou kusá, nicméně uvedená učebnice charakterizuje dané řízení i ohledně dalších podstatných dílčích bodů – řeší soudní příslušnost (okresní soudy, i pracovní či sociální), požadavek na označení žaloby jako posesorní – *zvnějšku*, „*von aussen*“, zmiňuje, že jednání je možno konat i na místě, výslovně vylučuje vydání částečných a mezitímních rozhodnutí.²⁸

Usnesení ve věci je meritorní a konečné (*Endbeschluss, Sachenentscheidung*), ale má jen provizorní povahu (*provisorischen Charakter*).

Kodek hovoří o posesorní žalobě jako o tradičním institutu, ale pokládá jej za nedostatečně řešený praxí i teorií s tím, že ani dnes nejsou na pevně postaveny základní otázky.²⁹ Důvody jsou dány procesní úpravou – vyloučením sjednocování judikatury a nedostatečným výběrem a publikací klíčových rozhodnutí.

Specifickou se jeví oblast užívání posesorních žalob v Rakousku – oproti očekávání jde dosti často nejen o věcněprávní případy, ale o poměry obligačního charakteru – mezi pronajímateli a nájemci, vyskytují se i případy z rodinného práva.³⁰

Kritika aplikační praxe se dotýká zejména krátké lhůty, která neumožňuje smysluplně

²⁴ Blíže viz KODEK, A. In: RECHBERGER, W. H., KLICKA, T. (Hrsg.). *Zivilprozessordnung – Kommentar*. Verlag Oesterreich, Wien 2019, 5. Auflage, § 528, s. 1881 – 1896.

²⁵ Viz blíže Weitere Besonderheiten des bezirksgerichtlichen Vehrfahrens. In: RECHBERGER/SIMOTTA. *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*. MANZ Wien 2017, 9. Auflage, § 1016 – 1018, S. 577 – 578.

²⁶ Viz § 1019 cit. učebnice.

²⁷ Viz Das Besitzstoerungsverfahren (§ 454-9 ZPO). In: RECHBERGER/SIMOTTA. *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*. MANZ Wien 2017, 9. Auflage, § 1019 – 1026, S. 578 – 582: zde § 1021 textu.

²⁸ Das Besitzstoerungsverfahren (§ 454-9 ZPO). In: RECHBERGER/SIMOTTA. *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*. MANZ Wien 2017, 9. Auflage, § 1019 – 1026, S. 578 – 582: zde § 1023 textu.

²⁹ Viz např. DOBROVOLNÁ, E. Ochrana držby v občanském právu a civilním procesu (vybrané otázky inspirované rakouskou teorií a praxí). In: *Právní rozhledy 10/2015*, s. 343.

³⁰ Blíže viz DOBROVOLNÁ, E. Ochrana držby v občanském právu a civilním procesu (vybrané otázky inspirované rakouskou teorií a praxí). In: *Právní rozhledy 10/2015*, s. 343.

rozhodnout (je upřednostněna rychlost rozhodování před jeho kvalitou), důkazní obtíže, které postihují žalobce (problém prokázat poslední držbu). Specifické potíže pak přináší provizorní povaha řízení a to, že rozhodnutí o posesorní žalobě není de facto konečným řešením sporu; často se vyskytují o potíže s opakováním rušení držby.

Povaha posesorního řízení a střet s petitorním může vést k tomu, že dle soudní praxe nelze výkon rozhodnutí odložit v petitorním řízení, anebo k tomu, že ohledně daného sporu mohou soudy uložit povinnosti oběma stranám, každé v jiném řízení (což je řešeno nakonec tak, že petitorní rozhodnutí má s ohledem na svůj charakter přednost před posesorním).³¹

Klasickou otázkou, která se v Rakousku řeší dlouho a formálně sice s výsledkem, ale ne bez shody na něm, je povaha lhůty k podání posesorní žaloby. Dle § 454 ZPO platí lhůta 30 dnů od znalost rušení³² – dle Koziola a Webera se jedná o hmotněprávní prekluzivní lhůtu, dle Kodek je to lhůta procesní. Tuto otázku zásadní pro výsledek sporu řešil rakouský OGH již v roce 1902 s tím, že lhůtu pokládá za prekluzivní a hmotněprávní, s tím že se nejedná o procesní úkon, ale o prostředek k uplatnění hmotněprávního nároku, zmeškání lhůty vede k zániku práva a s ním spojeného nároku na soudní ochranu (zůstává pak ochrana petitorní). Tento závěr dnes akceptuje většina teorie i praxe, až na Kodeka. Dle něho je takovým prostředkem i procesní úkon, tedy žaloba sama, zánik nároku ovšem není otázka práva nebo soudní ochrany, ale ztráty urychleného procesního režimu – žalobce ztrácí posesorní ochranu, ale zůstává mu ochrana petitorní (zákon o prekluzi v tomto směru nehovoří). Navíc jsou i další řízení na ochranu držby, kde prekluze není. Dle tohoto pohledu jde tedy o lhůtu procesní, která se váže na výhodu rychlosti řízení, nikoli na ztrátu procesní ochrany jako takové, jen její určité kvality (rychlosti).³³

8. PODROBNÝ ROZBOR STÁVAJÍCÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY

8.1. Petitorní vs. posesorní ochrana

Čím se vlastně liší posesorní procesní ochrana od ochrany petitorní? Lze v rámci této dichotomie hovořit o nějaké dělení formálním či věcném? Je ochrana petitorní ochranou obecnou, zatímco ochrana posesorní představuje ochranu zvláštní, vymezeno vůči této ochraně obecné? Nebo je posesorní ochrana natolik svébytná, že je sice možno ji pokládat za ochranu zvláštní, ale paralelní, neodvozenou, ale samostatně existující vedle obecné ochrany petitorní?

Základní rozdílové kritérium je dle nás ukryto v názvu posesorní ochrany – určujícím je zde předmět této ochrany, tedy, že se jedná o zvláštní ochranu držby. Sám tento pojem však

³¹ Blíže viz DOBROVOLNÁ, E. Ochrana držby v občanském právu a civilním procesu (vybrané otázky inspirované rakouskou teorií a praxí). In: *Právní rozhledy* 10/2015, s. 343.

³² Oproti české úpravě – kde je lhůta 6 týdnů, nejvýše 1 rok dle § 1008 odst. 1 OZ.

³³ Blíže viz DOBROVOLNÁ, E. Ochrana držby v občanském právu a civilním procesu (vybrané otázky inspirované rakouskou teorií a praxí). In: *Právní rozhledy* 10/2015, s. 343.

již na první pohled klame – držba je sice jako taková chráněná posesorními žalobami, ale stejně tak, resp. vedle toho jsou zda další žaloby, totiž petitorní žaloby, které tuto posesorní ochranu doplňují – typicky žaloby na náhradu škody způsobené nezákonným rušením držby. Jak známo, procesní úprava výslovně při řešení posesorní žaloby vylučuje, aby se poškozený domáhal této – jinak jistě ne výjimečně se vyskytující – náhrady škody v rámci této žaloby a nutí jej tak, podat vedle toho žalobu další, tedy klasickou žalobu posesorní. Taková žaloba petitorní je sice svou povahou žalobu z deliktu, ale slouží k ochraně držby, tedy věcného práva, takže ji nelze označit za věc ryzě závazkovou.

Otázkou je rozdílnost účelů těchto dvou možností ochrany držby – petitorní žaloba a náhradu škody má ryzě reparační účel, žaloba posesorní – směřující proti rušení držby v daném čase, kdy toto rušení trvá – má charakter tradičně preventivní, má bránit dalšímu porušování práva, pokračování v rušení držby. Svou povahou se zde ukazuje v prvním bodě, že v tomto se žaloba posesorní, byť agenda sporného nalézacího řízení, podobá spíše řízení nespornému, zvláštnímu, kde preventivní jeho účel výrazně převládá.

Další otázkou je, zda lze v případech posesorních žalob hovořit o klasickém sporném žalobním řízení v tom smyslu, že jde o řízení, v němž je řešen právní spor, tedy spor o právo. V případě ochrany rušené držby je základním předmětem právní ochrany držba, ovšem nikoli jako právní institut, ale stav její fakticity – chrání se držba nikoli jako právo, jako držba po právu, ale chrání se rušená držba, tedy určitý faktický stav, který brání plnohodnotnému užívání držby jako věcného práva. Lze v takovém případě hovořit o sporu o právo? Nejde spíše o spor o „fakticitu“, o skutkovou otázku? V každém případě je ale třeba mít za nesporné, že v této otázce existuje postavení obou stran, jak hmotněprávní, tak procesně, proti sobě, tedy stav protivenství, který nelze řešit jinak než řízením respektujícím tuto jeho spornou povahu. Zde tedy nalézáme naopak zásadní argument pro podporu posesorního řízení jako řízení sporného, s žalobcem na straně jedné a žalovaným na straně druhé.

Ochrana držby v OZ i OSŘ je komplexní, což vede v určitém bodě k nutnosti rozlišovat, kde se pomezí hmotného a procesního práva nachází, což se děje v rovině úvah o promlčení, resp. prekluzi. Procesní ochranu je třeba chápat jako jakýsi nástroj hmotného práva, jde o širší právo držitele, o to, zda jej využije. Není ojedinělé, že jako dílčí účel ochrany držby se vedle ryzě soukromoprávního charakteru uvádí i ochrana proti rušení veřejného pořádku (překročení tolerované meze svépomoci), která je jedním z důvodů pro rychlé řešení věci.³⁴

Vztah mezi oběma druhy řízení ilustruje jeden příklad z praxe: „Posesorní žaloba poskytuje prozatímní ochranu a chrání poslední faktický stav nikoli stav právní. Předmětem řízení nemůže být komplexní posouzení sporů mezi účastníky a ochrana jejich subjektivních práv. Jestliže má žalovaný za to, že žalobcům právně žádné věcné právo nesvědčí, pak uvedené je možné prokazovat v rámci řízení o určení (ne)existence takového právního vztahu, neboť podání posesorní žaloby nezakládá překážku litispendence vůči žalobě petitorní.“³⁵

³⁴ Blíže viz SPÁČIL, J. Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky. In: *Právní rozhledy*, 9/2014, s. 325.

³⁵ Viz Usnesení Okresního soudu v Trutnově sp. zn. 14 C 195/2019 ze dne 10. 7. 2019.

Vedle povahy preventivní může mít v určitých případech tato ochrana i povahu represivní, totiž pokud jde o ochranu před rušením v podobě zásahu stavbou, proti níž je třeba zasáhnout.

8.2. Sporné či nesporné řízení, zásady

Jedná se – přes výše naznačené pochyby – o řízení sporné, byť jde o žalobní řízení zvláště, specifické povahy. Spornému charakteru nasvědčuje jak

U žaloby na určení sporné hranice jde o řízení na pomezí sporného a nesporného – absolutní sporná povaha není procesně prakticky udržitelná.³⁶

Povaha řízení v rakouském modelu je zřejmá – jde o řízení sporné, zrychlené, cílem je účinnost ochrany, zachování „celospolečenského míru“, byť jsou přiznávány obtíže s prozatímní povahou rozhodnutí a s důkazními požadavky.³⁷

Již Randa hovořil o odlišné povaze tohoto jinak žalobního řízení – jde o řízení oproti řádnému urychlené a zjednodušené, v němž převažuje zásada vyšetřovací. Vedle toho se od řízení petitorního liší vyloučením petitorních námitek žalovaného.³⁸

8.3. Žaloba vs. předběžné opatření

Posesorní žaloba je v OSŘ upravena bez jakékoli návaznosti na předběžná opatření. Uvedená zvláštní ustanovení týkající se tohoto druhu žaloby nijak nevylučují, aby se dotčená osoba rozhodla místo žaloby podat návrh na vydání předběžného opatření, a to z důvodu potřeby prozatímní úpravy poměrů. Ani ustanovení regulující předběžná opatření nemají v tomto směru žádné výslovné vymezení hranic. Lze dojít k názoru, že takto mohou být na ochranu držby použity oba procesní instituty, stejně tak lze ale jako premisu vyslovit opak, že totiž tyto dva instituty se takto paralelně vzájemně vylučují. Specifickou situací, kterou rovněž nutno předjímat, je otázka, zda lze nařídit předběžné opatření v rámci posesorní žaloby (ani to není v žádném zákonném ustanovení výslovně vyloučeno).

Sama žaloba má otevřeně prozatímní, předběžný charakter. Protože ale rozsudek o této žalobě nelze čekat v řádu méně než několika měsíců (jak dle zákonných lhůt, tak zejména prakticky), potřeba prozatímní („interní“) potřeby úpravy poměrů není vyloučena. Zajímavější již bude související logická otázka, zda jde s úspěchem podat návrh na předběžné opatření v případě, že by až po něm měla následovat podaná posesorní (předběžná) žaloba. Opět s ohledem na absenci výslovného řešení poměru těchto institutů, a s ohledem na obec-

³⁶ Nelze předpokládat, že žaloba by neuspěla jen pro např. drobné nepřesnosti v geometrickém plánu, a tedy i petitu, rozdíly nelze odůvodnit jen povahou procesních rozdílů, ale jsou dány i přirozeným charakterem hmotněprávní úpravy – dílčí hlediska v tomto směru shrnuje SVOBODA, K. Podstata řízení o určení hranice mezi pozemky. In: *Soudní rozhledy*, 11 – 12/2015, s. 382.

³⁷ Blíže viz DOBROVOLNÁ, E. Ochrana držby v občanském právu a civilním procesu (vybrané otázky inspirované rakouskou teorií a praxí). In: *Právní rozhledy*, 10/2015, s. 343.

³⁸ Viz cit. op. s. 166.

né principy je třeba dovodit, že to vyloučeno není, ale že právní praxe by jistě pro takovou situaci potřebovala a vytvořila si určité mantinely či omezení.

8.4. Zkrácené řízení

Za specifické pokládal posesorní řízení v tomto směru již Randa,³⁹ když hovořil o tom, že jde pouhou procesní normu upravující zvláštní rychlé řízení soudní, a to již ve starší úpravě z roku 1849.

Je nastolena otázka, zda nelze označit posesorní žalobní řízení za svého druhu zkrácené řízení. Zvláštní povaha, účel řízení, snaha zákonodárce o vytyčení lhůt, k tomu přímo nabádá. Každý případ je přitom ovšem individuální, takže se lze teoreticky a především prakticky setkat s kratším i delším, procesně jednodušším i náročnějším průběhem řízení. Ze zvláštních ustanovení přitom zvláštností posesorní žaloby je pouze lhůta k vydání rozhodnutí, jej nedodržení ale nemá přímé procesní důsledky pro řízení samotné, takže lze předpokládat, že se lze setkat i s delším než zákonem očekávaným během řízení. Spíše než zkráceným řízením bychom mohli označit posesorní řízení za řízení zrychlené či urychlené, a to podmíněně, nikoli obligatorně, neboť běh či postup řízení je i zde obecně v rukách soudu či soudce, a záleží především na okolnostech případu.

ZŘS dnes má oproti někdejší úpravě ČŘS jasně určenou lhůtu k rozhodnutí. Stará úprava neměla takovou lhůtu, formulace byla neurčitá, ale potřebu rychlého rozhodnutí zdůraznila stejně. Stávající lhůta může být sice v komentářové literatuře označována jako pořádková, ale problému, co s následky jejího nedodržení, zejména ve vztahu k nároku vůči státu na náhradu škody při nesprávném úředním postupu dle zvláštního zákona se nezbavíme.⁴⁰

Obdobně komplikuje situaci u rychlosti potřeba identifikace žaloby jako žaloby posesorní. Dnes OSŘ nežádá po žalobci, aby ji provedl (na rozdíl od výše uvedené rakouské verze). Otázka je, z čeho má soud daný charakter žaloby zjistit (ex off)? Má vycházet ze skutkových tvrzení žalobce, ze substanciace žaloby, jak postupovat v případě, že nemá jasno, je na místě užití § 43 OSŘ?⁴¹

Zrychlenému, resp. zvláštnímu (spíše nespornému) charakteru posesorního řízení odpovídá možnost vést exekuci v dané věci neprodleně po vydání rozhodnutí (vykonatelnost usnesení není vázána na právní moc). O tom, že dle tehdejšího práva se podle usnesení ihned povolí exekuce, psal ostatně již Randa.⁴² Pečlivé povaze úpravy posesorní žaloby od jeho časů nasvědčuje i zmínka o tom, že v této následné exekuci je vyloučena opoziční žaloba.⁴³

³⁹ Cit. op. s. 34 – 35.

⁴⁰ Viz např. SPÁČIL, J.: Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky, In: *Právní rozhledy* 9/2014, s. 325.

⁴¹ Kritiku této úpravy vyslovuje i HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

⁴² Viz cit. op. s. 168.

⁴³ Item.

8.5. Provizorní povaha

Provizorní povaha řízení je dána především tím, že přestože je posesorní řízení jasně definováno, je vedeno a předpokládá se jeho ukončení vydáním odpovídajícího rozsudku, nelze pojem konečnosti tohoto procesního řešení ve vztahu k hmotnému právu přeceňovat.

Vedle či v návaznosti na posesorní řízení tak může probíhat řízení další, petitorní, které bude mít vztah k posesorní žalobě opět daný individuálními okolnostmi.

Konečnost, resp. závaznost rozsudku je rovněž specifická. Rozsudek vydaný na základě posesorní žaloby, kterým se této žalobě vyhovuje, představuje jednu z variant rozhodnutí rebus sic stantibus. Na jedné straně vydaný rozsudek ukládá žalovanému právní povinnost, kterou lze případně vymoci prostřednictvím výkonu rozhodnutí či exekuce, na druhé straně je otázka, co v případě opakování rušení držby. To se může přihodit opakovaně, může mít stejnou povahu, intenzitu, ale také může být jiné, jak co do extenze, tak do intenzity. Je otázkou, do jaké míry lze v takovém případě použít posesorní rozsudek jako titul pro vykonávací řízení, zda lze případně vycházet z původně nařízeného výkonu rozhodnutí či exekuce na základě obecné restituční klauzule při výkonu rozhodnutí nařízením prací a výkonů.

Provizorní povaha posesorní žaloby často vede k úvaze o nahrazení těchto žalob předběžným opatřením (Svoboda⁴⁴). Společné pro oba instituty je jistě snaha o urychlené vyřízení věci, a možnost rychlého rozhodnutí; odlišnost je dána např. tím, že se zde nevyžaduje složení jistoty.⁴⁵

Otázkou, která by se podřazením této procesní ochrany otevřela, je zejména potřeba jiné, specifické definice účely pro vydání takového nového zvláštního předběžného opatření. Tuto úvahu ovšem zásadně negativně ovlivní uvědomění si toho, že prozatímní charakter je u předběžného opatření primární, zatímco u posesorní žaloby pouze sekundární, protože jde stále v první řadě o žalobu, a dané řízení, a především v něm vydávané rozhodnutí má zásadně meritorní charakter a je třeba dbát zásad spravedlivého procesu.

Specifická je i úprava opravných prostředků. Je obecná, z povahy věci zde uvažovat o odvolání, méně praktické se jeví jak obě procesní žaloby, tak dovolání. Obecná úprava opravných prostředků neobsahuje v tomto směru – opět na rozdíl od rakouské úpravy – zvláštní ustanovení či výluky.

8.6. Předpoklady úspěchu žaloby

Ty jsou definovány v OSŘ velmi úsporně. Žalobci úspěchu postačí prokázat rušení držby a tom že za ně odpovídá žalovaný. Vedle toho musí být dodržena příslušná lhůta dle § 1008 OZ. Obrana žalovaného je výrazně omezena.

⁴⁴ SVOBODA, K. Podstata řízení o určení hranice mezi pozemky. In: *Soudní rozhledy*, 11 – 12/2015, s. 382.

⁴⁵ Viz HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

Podstatou věci je řešení sporu o držbu, v tomto směru se nabízí otázka, zda lze vůbec pojmově u někoho z účastníků hovořit o pokojné držby, když v sporné situaci jde o konflikt obou, kde je pojem „pokojnosti“ značně relativní.⁴⁶

Jaká držba se vlastně chrání – každá nebo jen určitá, kvalifikovaná? Učebnice občanského práva pražské fakulty hovoří nikoli o ochraně řádné, poctivé a pravé držby, ale ve smyslu § 1003 OZ o ochraně prosté držby, ve vazbě na § 178 OSŘ o držbě poslední, bez přívlastků.⁴⁷ V tomto směru je stanovisko neměnné již od Randy.⁴⁸ Ten konstatuje, že rozdíl mezi posesorní a petиторní ochranou spočívá v tom, že v prvním řízení (sumárním) chrání se se držba, v druhém (řádném) pak vlastnictví.

Účel ochrany je stále stejný, OZ i OZO se drží základu již z dob římských interdiktů (smyslem je důsledně uplatnit zákaz svépomoci v soukromém právu), ale oproti úpravě OZ z let 1991 – 2013 se již nehovoří o kvalifikované délce trvání nebo pokojném charakteru chráněné držby.⁴⁹

Lhůta (6 týdnů, resp 1 rok) je pokládána obdobně jako v Rakousku za hmotněprávní a chápe se jako předpoklad úspěchu sporu, nikoli jako formální předpoklad přípustnosti žaloby.⁵⁰ Hmotněprávní povaha je dána prima facie úpravou v OZ, prekluze je institutem hmotného práva, ale nelze bez výhrad akceptovat argumentaci, že v tomto případě „zaniká přímo držba“ – to není pravda, držba jako taková nezaniká, ta může trvat, resp. trvá dál (jde o procesní důsledek, nikoli důsledek hmotněprávní).

Chráněna je držba nejen vlastnického práva, ale jakéhokoli práva – např. práva užívacího.⁵¹

Zamítnutí žaloby na základě jiných než zákonem předvídaných skutečností (nesplnění podmínek posledního faktického stavu držby, jejího svémocného rušení a včasné podání žaloby z rušené držby) je odepřením soudní ochrany.⁵²

8.7. Žalobce

Žalobcem je zásadně rušený držitel, nikoli detentor. V tomto úprava navazuje na starou rakouskou a prvorepublikovou.

Zákon říká, že ochrana je dána držiteli, ale chráněn může být i vlastník – mezi § 1004 OZ (držitel) a § 176 OSŘ může být konflikt (když jsme již výše pokládali ustanovení § 177 odst. 2 OSŘ s „vlastnickou“ ochranou za nadbytečné).⁵³

⁴⁶ Obdobně hovoří u žaloby o sporné hranice o spornosti „prostoru“ SVOBODA, K.: Podstata řízení o určení hranice mezi pozemky. In: *Soudní rozhledy*, 11 – 12/2015, s. 382.

⁴⁷ Což potvrzuje mj. i SPÁČIL, J. Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky. In: *Právní rozhledy*, 9/2014, s. 325.

⁴⁸ Viz cit. op. s. 35.

⁴⁹ Blíže viz SPÁČIL, J. Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky. In: *Právní rozhledy*, 9/2014, s. 325.

⁵⁰ Viz např. HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

⁵¹ Viz Nález ÚS ČR sp. zn. IV. ÚS 741/20 ze dne 21. 4. 2020.

⁵² Viz Nález ÚS ČR sp. zn. IV. ÚS 4306/18 ze dne 21. 5. 2019.

⁵³ Viz také HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

V případě úmrtí držitele se nabízí otázka, jak chránit držbu v takovémto případě, tedy zda a jak se případně uplatní obecná ustanovení o procesním nástupnictví – těm by zásadně nemělo nic bránit. Touto otázkou se svého času s ohledem na její praktičnost zabýval i Randa⁵⁴ a došel k závěru, že jak dědic, tak pozůstalost mohou žalovat pro rušení držby nastalá za života zůstavitele, na rozdíl od případů, kdy k rušení držby dojde od smrti zůstavitele do uchopení se držby pozůstalostí dědicem nebo do jejího nabytí (do úvahy připadali opatrovník, vykonavatel poslední vůle, soudní správce pozůstalosti). Ohledně singulární sukcese se nabízí řešení, že každý může žalovat je na rušení své vlastní držby, tedy nikoli za svého předchůdce.

8.8. Žalovaný

Žalovaným je ten, jehož takto označí žalobce v posesorní žalobě, a soud zkoumá, zda v žalobě popsané rušení držby žalobce je takové osobě přiřitatelné.

Randa se zabýval i případnou sukcesí na straně žalovaného a dospěl k závěru, že na dědice přechází tato žaloba bez výjimky, a to i pro případ exekuce.⁵⁵

Specifickou otázku, kterou rovněž neopominul ve svém komplexním díle Randa, je, zda a jak žalovat v případě, že rušení držby se má dle žalobce stát z úředního nařízení. V tomto případě lze akceptovat závěr, že není možné žalovat proto úřad nebo jiný orgán výkonný, ale pouze původce takového rušení, tedy soukromou osobu, která svou žádostí toto rušení způsobila, úkon vyvolala nebo se ho účastnila.⁵⁶

8.9. Petit

Posesorní žaloba je svou povahou žaloba na plnění, konkrétně žaloba zápůrčí, v rámci anglického práva jde o klasickou injunction, tedy zákaz určitého jednání či chování, kterým by žalovaný pokračoval v rušení držby.

8.10. Lhůta

Zákon stanoví jako jeden z předpokladů úspěchu posesorní žaloby pro žalobce povinnost dodržet lhůtu, která je jednou z nejspornějších otázek, co do své povahy. O ní v českém právním prostředí diskutuje již od dob starého Rakouska, a v rakouské procesualistice se o ní diskutuje dodnes, byť je pokládána za vyřešenou soudní praxí ještě z dob před oběma válkami (viz výše).⁵⁷

⁵⁴ Viz cit. op. s. 153.

⁵⁵ Viz cit. op. s. 153.

⁵⁶ Cit. op. s. 157.

⁵⁷ Randa – viz cit. op. s. 159-60 – porovnával tuto lhůtu jak dle císařského nařízení z roku 1849, tak dle následného ČRS z roku 1895. V prvním případě na základě podkladů kompilační komise jde o ztrátu nároku na soudní ochranu v případě nedovolání se promlčení této lhůty – jde o pravou lhůtu promlčecí, přihlíží se k ní pouze na námitku, kterou je třeba prokázat. Oproti tomu dle nového ČRS jde o prekluzi, k níž se přihlíží ex offio.

V případě, že dochází mezi stejnými osobami k dalšímu (opětovnému, novému) rušení držby, platí, že lze žalovat nově.⁵⁸

8.11. Obrana proti žalobě

Specifický charakter žaloby je dán omezeními, jež v tomto směru klade zákon na žalovaného; z určitého úhlu pohledu se nám prostor žalovaného jeví podobně jako je tomu u námitek žalovaného po vydání směnečného platebního rozkazu; jeho situace je sice ulehčena v tom, že žalobě čelí v řádném nalézacím řízení, nicméně jeho možnosti obrany proti žalobě jsou limitovány zvláštním omezujícím ustanovením.

8.12. Dokazování

Ohledně nařízení jednání a dokazování při něm se má právě zásadně projevit zrychlený charakter posesorní žaloby – lze se setkat s názory, že dokazování není třeba vždy formalizovat, že lze rozhodovat i bez jednání.⁵⁹

Řízení je vlastně omezeno na skutkové otázky týkající se existence držby jejího rušení a přičitatelnosti tohoto rušení osobě označené v žalobě za žalovaného.

V tomto směru zákon soud nijak neomezuje ani neukoluje a platí obecné procesní zásady dokazování ve sporném řízení, zejména zásada projednací, rovněž zásada dispoziční. Část teorie se zabývá otázkou, do jaké míry lze pro zvláštní povahu posesorního řízení lpět na „čisté“ sporné podobě dokazování v tomto řízení, zda je tedy soud vázán návrhem jako u obecné petitorní žaloby nebo zda lze v tomto směru s ohledem na specifický účel řízení připustit určité odchylky, když ovšem platná právní úprava výslovně nic takového neumožňuje. Praktičnost či hospodárnost takového postupu je jistě ke zvážení, na druhou stranu ve světě sporného řízení, kam je posesorní žaloba řazena, by nemělo k vytváření dalších zvláštních, hybridních řízení v OSŘ docházet.

Pokud jde o skutkový stav, na jehož základě má soud rozhodnout, platí obecná úprava a je tedy třeba postupovat jako v jiném sporném řízení.⁶⁰ Skutkové zjištění musí být dosta-

⁵⁸ Randa svého času dokonce uvádí – cit. op. s. 162 – že lze znovu žalovat i dříve promlčený nárok ze starší žaloby.

⁵⁹ Tento názor se opírá o analogii řízení o posesorní žalobě s předběžným opatřením dle § 75c OSŘ, což není srovnání správné, neboť jde o řízení primárně meritorní, až sekundárně prozatímní. Viz HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48. Svoboda se dokonce dostává k myšlence, že by bylo proto vhodnější posesorní žaloby přenést mezi předběžná opatření; to je ale opět nepochopení zásadního rozdílu. Kritiku těchto obou názorů správně přinesl Spáčil, když hovoří o potřebě rozlišovat obě varianty s tím, že rozhodnutí o posesorní žalobě sice je potenciálně prozatímní, ale stejně tak může být (je) i potenciálně definitivní. Zde chápeme nutnost zdůraznění charakteru meritornosti rozhodnutí a věcnosti řízení o posesorní žalobě. Zejména je správné zdůraznit se Spáčilem, že právo na spravedlivý proces je třeba ctít i u posesorní žaloby jako u každé žaloby jiné – jde o spornou povahu, potřebu slyšet obě strany. Rozhodování bez jednání by tak vnášelo do debaty další – ústavněprávní rozměr. Blíže viz SPÁČIL, J. Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky. In: *Právní rozhledy*, 9/2014, s. 325.

⁶⁰ Nelze akceptovat ideu, že by nemuselo jít vždy o formalizované dokazování, zřejmě bez nařízení jednání, jako nabízí HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

tečné ve vazbě na předmět řízení; jistou komplikaci v tomto představuje právě obecná povaha, kde OSŘ oproti rakouskému ZPO nemá omezující úpravu námitek žalovaného. I zde by bylo vhodné uvažovat, zda by se neměl aplikovat postup známý z řízení u směnečného či šekového platebního řízení, kdy je obrana žalovaného zásadně omezena, a to na určité formální či věcné námitky; stávající úprava se pro posesorní žalobu jeví být příliš proti zrychlenému charakteru posesorního řízení.

Že průběh dokazování by se neměl nijak lišit – omezit – oproti běžnému řízení co do svého průběhu, že je tedy možné využít důkazní prostředky dle konkrétní potřeby, je v souladu mj. i s názorem Randy na starou, dodnes platnou rakouskou úpravu – ten připustil možnost slyšení ke sporným otázkám jak znalců, tak svědků.⁶¹

8.13. Jednání

Debata je rovněž vedena o vhodnosti, resp. procesní hospodárnosti jednání v posesorním řízení. Už to samo sobě je možno pokládat za důležitou součást žalobního řízení i nutný předpoklad k naplnění základních parametrů spravedlivého procesu. Je třeba důsledně toto řízení jako řízení žalobní, nalézací, meritorní, byť do značné míry s deklarovanou prozatímní povahou, odlišit od řízení předběžných jako takových, tedy od řízení o předběžných opatřeních. Jednání je zásadní nástrojem, který je v řízení proto, aby byla plně chráněna zásada kontradiktornosti, zásada *audiatur et altera pars*, a aby obě strany měly v procesu skutečně rovné procesní postavení a nezmenšenou možnost se domáhat jeho naplnění. Možnost rozhodnutí bez nařízení jednání ovšem nevylučuje ani Ústavní soud ČR.⁶² Ten ale zároveň upozorňuje na odlišnost úpravy nařízení jednání pro odvolací řízení, kde se i u odvolání v posesorním řízení uplatní obecná povinnost odvolacího soudu nařídit k projednání věci odvolání.⁶³

Jednání soudu se může v případě potřeby odehrávat nejen v soudní síni, ale i na místě (jako v Rakousku).⁶⁴

8.14. Rozhodnutí

Soud rozhoduje zásadně usnesením,⁶⁵ je vázán návrhem žalobce uvedeným v žalobě. Změna žaloby je obecně přípustná za obecných podmínek.

Obsahem rozsudku je uložení povinnosti žalovanému, zpravidla jde svou povahou o žalobu negatorní, zápůřčí, kdy je žalobci ukládána povinnost zdržet se rušení žalobcovy držby,

⁶¹ Viz cit. op. s. 168, včetně možnosti stran klást jak znalcům, tak svědkům otázky.

⁶² Viz např. Usnesení sp. zn. I. ÚS 144/20 ze dne 25. 2. 2020.

⁶³ Viz Nález ÚS ČR sp. zn. IV. ÚS 3623/15 ze dne 16. 6. 2016. Že naopak může dojít k porušení spravedlivého procesu během nařízeného jednání odvolacího soudu, je zřejmé – viz např. Nález ÚS ČR sp. zn. IV. ÚS 4306/18 ze dne 21. 5. 2019.

⁶⁴ Toto konstatoval již Randa – viz cit. op. s. 167.

⁶⁵ Přestože jde o žalobu a o řízení sporné, volí zákon tuto formu rozhodnutí, jinak typickou spíše pro řízení nesporná, zvláštní.

kteřé bylo v řízení prokázání. Nelze ale vyloučit i povinnost pozitivní, tedy vykonat něco, co je nutné k obnovení stavu předcházejícího danému rušení. Striktně a výslovně přitom zákon zakazuje, aby součástí tohoto rozsudku byl výrok o náhradě škody způsobené daným rušením, a to i tehdy, kdyby veškeré skutečnosti potřebné k takovému rozhodnutí byly soudem v posesorním řízení zjištěny (např. na základě podání stran).

Jde o meritorní rozhodnutí; jeho závaznost by neměla být rušena či obcházena v následném petitorním řízení vydáním předběžného opatření, které by popíralo jeho smysl.

Debata nad lhůtou k vydání rozhodnutí vede k následujícím otázkám – jaký má být důsledek posouzení lhůty za nedodrženu? Je třeba žalobu zamítnout, ale s jakými důsledky? Má to vést k zamítnutí jen „rychlého vyřízení“ posesorní žaloby a pokračování v řízení jako v řízení petitorním?⁶⁶ Zde se ukazuje jistá analogie s jiným procesním institutem – směnečným nebo šekovým platebním rozkazem; i zde je nesplnění formálního požadavku (zde lhůty, tam předložení prvopisu směnky či šeku) stíháno nikoli ztrátou věci, ale jen procesní výhody zrychleného řízení. I zde se otevírá otázka, zda má soud nejasnost, zda jde o povahu žaloby jako posesorní řešit s žalobcem dle § 43 OSŘ nebo žalobu rovnou pokládat za petitorní, neboť z ní její posesorní zrychlená povaha nevyplývá (což by ale bylo jistě možno označit za ukázkový případ přepjatého soudního formalismu).

Žádné ustanovení OSŘ nevyjadřuje vztah mezi posesorní a petitorní žalobou, resp. důsledky vydaného posesorního rozsudku – oproti tomu rakouský § 459 ZPO říká, že zde překážka věci rozsouzené nevzniká (s tím lze i v české nulové úpravě souhlasit) – důvodem může být i rozdílnost předmětů řízení.⁶⁷

Soud má rozhodnout v zákonem stanovené lhůtě, kterou obecně akceptujeme jako pořádkovou, rychlost řízení ale může negativně ovlivnit např. rigidnost dodržování lhůty k předvolání dle § 115 odst. 2 OSŘ⁶⁸ – zde by se zvláštní úprava vedená obecným cílem urychlit řízení v rukách soudu jevila dosti užitečnou.

Ve zvláštních ustanoveních postrádáme cokoli o případném vydání předběžného opatření v řízení o posesorní žalobě – rakouský § 458 ZPO ji výslovně připouští.⁶⁹ I my jsme toho názoru, že takovýto postup je v případě potřeby možný, byť ne zcela obvyklý.⁷⁰ Jiná věc je otázka efektivit takového postupu nebo možnosti jeho použití (např. uložení zákazu prováděné stavby).

⁶⁶ K tomuto názoru se kloní i HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

⁶⁷ A tedy absence totožnosti věcí – viz HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

⁶⁸ Jak si všimá HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

⁶⁹ Bližší viz HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J.: Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48.

⁷⁰ I Randa tuto možnost uvádí – viz cit. op. s. 167–168, a to včetně možnosti nařízení sekvestrace a jistoty.

8.15. Opravné prostředky

Zde je úprava zcela ponechána obecným ustanovením, které na rozdíl od rakouské úpravy specifičnost posesorní žaloby nijak nereflektují (viz výše).

ZÁVĚR

Posesorní žaloba se navrátila do českého civilního procesu po dlouhé přestávce a teprve se začíná stávat klasickým nástrojem soudní ochrany práv. Jak úprava hmotněprávní, tak procesní do značné míry navazují na starší úpravou rakouskou, resp. prvorepublikovou, takže je možné navázat i na starší doktrínu. Bohužel to neplatí pro procesní stránku, kde je stávající úprava v OSŘ velmi kusá, značně odlišná, a působí spíše nejasnosti, které mohou vést až k nepochopení základních principů, resp. samotného účelu a charakteru těchto žalob či řízení o nich. Vymezení vztahu posesorních žalob k žalobám petitorním, zejména specifického prozatímního charakteru rozhodnutí, jež jsou výsledkem posesorního řízení (ale přesto jde o rozhodnutí meritorní a potenciálně – jak teoreticky, tak koneckonců i prakticky – definitivní) se postupně stává úkolem jak moderní doktríny, tak soudní praxe. Zejména zdánlivá podobnost posesorních žalob (rozhodnutí) s předběžnými opatřeními by neměla vést k nesprávnému závěru o jejich totožnosti a snahám o nahrazení či sloučení těchto institutů.

Životnost posesorních žalob ukázalo již kdysi římské právo, dnes se ohlížíme po kontinuálně dvě staletí fungující rakouské úpravě nejen jako po inspiraci procesní pro přímou cestu řešení našich výkladových a aplikačních problémů, ale také spatřujeme šíři závěru a použitelnosti tohoto tradičního procesního institutu, bez něhož by byla tradiční ochrana soukromých práv sice nikoli nemožná, ale byla by výrazně oslabena co do své účinnosti. U posesorních žalob se navíc snoubí tradice i moderní aplikace, když mnohé z toho, co byla na margo interdiktů řečeno již dávno Randou, platí dodnes a je základem jak moderní rakouské, tak české civilní diskuse. A že jde sice o institut zdánlivě okrajový, nevylučuje, že se – a dodnes – vede bouřlivá debata nad tak zdánlivě banální otázkou o povaze lhůty k podání posesorní žaloby; stejně tak je dodnes aktuální debata o účelu a smyslu ochrany držby a dalších souvislostech. V neposlední řadě je pak třeba i u tohoto „minoritního“ soudního řízení sledovat ústavněprávní konotace, neboť i u žalob posesorních je třeba dbát zásad spravedlivého procesu.

A zcela na závěr – zákonodárce při rekodifikaci použil českého pojmu „žaloby z rušené“ držby a pojem posesorní žaloby ponechal na doktríně. Jednou ze zásadních otázek by přitom mělo být i řešení toho, zda do naší úpravy i debaty nad ní nevrátit staré římské slovo „interdikt“, byť již od Randových dob je preferováno ryze české pojmosloví.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- DOBROVOLNÁ, E. Ochrana držby v občanském právu a civilním procesu (vybrané otázky inspirované rakouskou teorií a praxí). In: *Právní rozhledy*, 10/2015, s. 343, 2015.
- FUCIK, R. In: RECHBERGER, W. H., KLIČKA, T. (Hrsg.). *Zivilprozessordnung – Kommentar*. Verlag Oesterreich, Wien 2019, 5. Auflage, § 454 – 459, s. 1680 – 1687, § 518, s. 1852 – 1853, 2019.
- HAMULÁKOVÁ, K. – KŘIVÁČKOVÁ, J. Nová právní úprava ochrany rušené držby. In: *Právní rozhledy*, 2/2014, s. 48, 2014.
- KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 2006.
- KODEK, A. In: RECHBERGER, W. H., KLIČKA, T. (Hrsg.). *Zivilprozessordnung – Kommentar*. Verlag Oesterreich, Wien 2019, 5. Auflage, § 528, s. 1881 – 1896, 2019.
- RAACK, D. W. History of injunctions in England before 1700. *Indiana Law Journal*, Vol. 61, Iss. 4, Article 1, 1986.
- RANDA, A. (ed. SPÁČIL, J.). *Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém. Klasická právníká řada*. ASPI, Praha: Wolters Kluwer, xxviii, 340 s., 2008.
- RECHBERGER/SIMOTTA. *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*. MANZ Wien 2017, 9. Auflage: Weitere Besonderheiten des bezirksgerichtlichen Veffahrens, § 1016 – 1018, s. 577 – 578, 2017.
- RECHBERGER/SIMOTTA. *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*. MANZ Wien 2017, 9. Auflage: Das Besitzstoerungsverfahren (§ 454 – 459 ZPO). In: RECHBERGER/SIMOTTA. *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*. MANZ Wien 2017, 9. Auflage, § 101 – 126, s. 578 – 582, 2017.
- ROUČEK, SEDLÁČEK. *Komentář OZO, II. díl*, s. 142, 1935.
- SPÁČIL, J. Držební (posesorní) ochrana – problémy a sporné otázky. In: *Právní rozhledy*, 9/2014, s. 325, 2014.
- SVOBODA, K. Podstata řízení o určení hranice mezi pozemky. In: *Soudní rozhledy*, 11 – 12/2015, 2015.

SPÔSOBY UPLATNENIA DEDIČSKÉHO PRÁVA PROSTREDNÍCTVOM ŽALOBY

METHODS OF ENFORCEMENT OF SUCCESSION LAW BY CLAIM

Karin Raková*

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá spôsobmi uplatnenia dedičského práva prostredníctvom civilného sporového konania. Dedičské konanie je nesporné konanie, v rámci ktorého, a v súvislosti s ktorým, môže vzniknúť spor o dedičské právo, ktoré sa rieši príslušným procesným postupom podľa toho, v ktorom časovom okamihu spor o dedičské právo vznikol. Cieľom príspevku je poukázať na osobitosti tohto postupu tak z hľadiska práva hmotného, ako aj procesného.

Kľúčové slová: dedenie, dedičské právo, dedičské konanie, spor o dedičské právo, mimosporové konanie, sporové konanie, žaloba

Abstract: The article deals with the options of claiming succession's rights through the court. Succession's proceeding is non disputable proceeding, however where any dispute related to the succession rights can arise. In such a case a notary requests a party of a dispute with less probably succession rights to submit the claim to the court. The article analyzes the specifics of this procedure by means of civil and civil procedural law.

Key words: inheritance, succession law, inheritance procedure, dispute of succession law, non-disputable proceeding, disputable proceeding, claim

ÚVOD

Dedičstvo sa nadobúda smrťou poručiteľa. Nie vždy však ten, na koho svedčí dedičský titul, dedičstvo skutočne nadobudne. Dôvody vzniku takejto situácie sú rôzne, závisia od objektívnych skutočností, ktoré vznikajú nezávisle od vôle domnelého dediča (napr. vydedenie, závet), ako aj subjektívnych skutočností, keď sa z dedičskej postupnosti vylúči domnelý dedič svojím konaním sám (napr. odmietnutie dedičstva, dedičská nespôsobilosť).

Právna úprava dedenia vychádza z uplatnenia úradnej ingerencie pri nadobúdaní dedičstva. Riešenie právnych vzťahov, ktoré vznikli v dôsledku smrti poručiteľa, patrí do právomoci súdu. Účastníkmi dedičského konania sú tí, o ktorých sa možno dôvodne domnievať, že sú poručiteľovými dedičmi. Zo zásady oficiality dedičského konania vyplýva, že je povinnosťou súdneho komisára zisťovať okruh dedičov po poručiteľovi, a tak prispieť k úprave právnych vzťahov medzi subjektmi občianskoprávných vzťahov v prípade smrti poručiteľa.

Začiatok účasti v dedičskom konaní závisí od toho, kedy sa súd dozvie o skutočnostiach, z ktorých dedičské právo vyplýva, a trvá tak dlho, kým správanie alebo konanie osoby, ktorej svedčí niektorý z titulov dedenia, smeruje k tomu, aby sa skutočne stal dedičom, alebo kým nebudú zistené ďalšie skutočnosti, ktoré ukazujú, že dedičom je niekto iný, prípadne že poručiteľ nemá žiadneho dediča.

* JUDr. Ing. Karin Raková, PhD., MBA, Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Ten, kto tvrdí, že je poručiteľovým dedičom, môže uplatňovať svoje právo prostredníctvom osobitného procesného postupu, závislého od toho, či dedičstvo po poručiteľovi bolo prejednané, alebo nie. V prípade, ak niekto tvrdí, že je poručiteľovým dedičom a dedičské konanie ešte nebolo ukončené, ide o spor o dedičské právo, ktorý prebieha v rámci mimosporového konania pred notárom ako súdnym komisárom, a je upravené z. č. 161/2015 Civilný mimosporový poriadok, v platnom znení (ďalej tiež „CMP“ a „Civilný mimosporový poriadok“). V prípade, ak spor o dedičské právo vznikne po skončení dedičského konania, ide o spor, na ktorého prejednanie bude príslušný súd podľa pravidiel z. č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok, v platnom znení (ďalej tiež „CSP“ a „Civilný sporový poriadok“). Podľa platnej judikatúry, ak nie je právoplatným rozhodnutím dedičského súdu potvrdené, že v dôsledku dedenia dedič nadobudne vec, resp. jej spoluvlastnícky podiel, nemôže sa dedič domáhať ochrany svojho vlastníctva žalobou o určenie vlastníctva. Takýto dedič je aktívne legitimovaný len na podanie žaloby o určenie, že vec patrí do dedičstva po poručiteľovi.¹

1. SPOR O DEDIČSKÉ PRÁVO

Hoci v teórii absentuje definícia pojmu *spor o dedičské právo*, možno konštatovať, že takýto spor vzniká a môže vzniknúť kedykoľvek počas trvania dedičského konania. Za spor o dedičské právo možno považovať nesúlad medzi účastníkmi o tom, kto je dedičom a čo z majetku, patriaceho poručiteľovi, patrí do dedičstva. V prípade, ak niekto počas trvania dedičského konania tvrdí, že je poručiteľovým dedičom a popiera dedičské právo toho, koho na základe doposiaľ prebiehajúceho dedičského konania možno považovať za domnelého dediča (či už kvôli dedeniu zo závetu alebo zákona), vzniká spor o dedičskom práve.

O spore o dedičské právo hovoríme aj vtedy, ak nemôžu vedľa seba obstáť dedičské práva tých, ktorí boli upovedomení o dedičskom práve a svoje dedičské právo neodmietli. Podľa platnej judikatúry spor o dedičské právo sa prejavuje v tom, s kým má byť v priebehu dedičského konania konané a kto má mať možnosť vykonávať svojimi procesnými úkonmi vplyv na priebeh a výsledok konania, teda v tom, kto má byť považovaný za účastníka dedičského konania.²

Postup súdu pri spore o dedičské právo závisí od toho, či spor vznikol počas alebo až po skončení dedičského konania, a tiež od toho, či je predmetom sporu posúdenie skutkovej alebo právnej otázky. Skutočnosti, ktoré sú významné na posúdenie uvedeného, šetrí súd z vlastnej iniciatívy bez toho, aby bol viazaný prípadnými návrhmi, ktoré uskutočnia osoby, ktoré uplatňujú svoje dedičské právo.

Ako už bolo uvedené, v prípade, ak spor o dedičské právo vznikol počas dedičského konania, je toto konanie upravené postupom podľa CMP. V takom prípade pojem *spor o dedičské právo* nezahŕňa v sebe prvky sporového konania, upraveného v CSP, ale je upravené

¹ NS SR 3MCdo 4/2003 R3/2015.

² NSSR z 28. februára 2012, sp. zn. 2 Cdo 26/2011.

mimosporovým postupom, vedeným pred notárom ako súdnym komisárom, aj keď podľa výsledku konania, v prípade, ak nedôjde k dohode účastníkov konania, končiacim v sporovom konaní.

Iná situácia nastáva v prípade, ak spor o dedičské právo vznikol po právoplatnom skončení dedičského konania, potom sa na ochranu oprávneného dediča uplatňujú ustanovenia o tzv. dedičskej žalobe podľa §485 OZ.

Spor o dedičské právo začína samotným úkonom výslovného popretia dedičského práva druhého vo forme podania, adresovaného notárovi, predloženého písomne alebo ústne do zápisnice počas dedičského konania.

Účastníkmi sporu o dedičské právo, ktorý vznikol počas dedičského konania, sú domnelí dedičia, t. j. na jednej strane je ten, kto tvrdí, že je dedičom a dedičské právo, alebo jeho časť, druhého dediča (domnelého dediča) popiera a na druhej strane je ten, koho dedičské právo je popierané a ktorý dedičstvo neodmietol.

2. SPOR O DEDIČSKÉ PRÁVO ZÁVISLÝ NA PRÁVNOM POSÚDENÍ VECI

Ak spor o to, kto je dedičom a čo z poručiteľovho majetku patrí do dedičstva, vznikol počas trvania dedičského konania a súčasne, ak platí, že rozhodnutie sporu závisí iba od právneho posúdenia skutočností, ktoré medzi účastníkmi nie sú sporné, súd, podľa §193 CMP, uznesením rozhodne, s ktorým účastníkom bude ďalej konať a ktorému účastníkovi účasť v konaní o dedičstve ukončuje. Z uvedeného vyplýva, že súd po vyšetrení podmienok dedičského práva koná ďalej s tým, u koho sa domnieva, že je dedičom, pričom túto otázku je súd (notár, ako súdny komisár) povinný vyriešiť ešte pred samotným ukončením dedičského konania. Vydanie uznesenia je namieste vtedy, ak sú skutkové tvrdenia účastníkov o rozhodných okolnostiach zhodné a ak závisí rozhodnutie o dedičskom práve len od právneho posúdenia veci. O aké situácie v prípade vzniku spornosti právnej otázky ide, zákon neuvádza, podľa Tomašoviča (2017)³ v prípade sporu o dedičské právo, závislom od právneho posúdenia veci, ide o situácie, keď účastníci konania majú rozdielny názor na to, aké ustanovenie právneho predpisu má dedičský súd (notár ako súdny komisár) na skutkový stav použiť (aplikácia práva), alebo na to, ako má súd aplikované ustanovenie právneho predpisu vyložiť (interpretácia práva). Ide napríklad o situáciu, keď poručiteľ zanechal alografný závet, spísaný za prítomnosti svedkov, pričom predmetom právneho sporu je otázka spochybnenia ich prítomnosti. Podľa Šešinu (2019)⁴ môže ísť o situácie, keď dochádza k spochybnovaniu otázok, ktorých skutkový základ je nesporný a ktoré je možno riešiť iba na základe právneho posúdenia (napr. spochybnovanie trestného činu proti poručiteľovi ako dôvodu dedičskej nespôsobilosti, posúdenie platnosti závetu z hľadiska dodržania zákonom stanovenej formy). Podľa platnej judikatúry spornou právnou

³ TOMAŠOVIČ et al. *Občiansky zákonník. Komentár*. 2015, s. 671.

⁴ ŠEŠINA, M., MUZIKÁŘ, L., DOBIÁŠ, P. *Dědičské právo. Praktická příručka*. Praha: Leges, 2019, s. 505.

otázkou je napríklad posúdenie platnosti závetu z hľadiska jeho formálnych náležitostí, ktorá prináleží súdu v dedičskom konaní.⁵

Pojem ukončenie účastníctva o dedičstve v zmysle §193 CMP znamená, že účasť na konaní sa danej osobe končí, teda sa na ňu nebude prihliadať. Dedičské právo jej však nezaniká, v prípade prejednávania dedičstva a ukončenia dedičského konania má domáhať sa svojich práv prostredníctvom žaloby na ochranu oprávneného dediča podľa §485 OZ. Uznesenie, ktorým sa účasť na dedičskom konaní ukončuje podľa §193 CMP, sa doručuje všetkým účastníkom konania. Z hľadiska doručovania ide o poslednú písomnosť doručovanú osobe, ktorej sa účasť v konaní ukončuje, v rámci daného dedičského konania.

3. SPOR O DEDIČSKÉ PRÁVO ZÁVISLÝ OD SKUTKOVÉHO POSÚDENIA VECI

V prípade, ak spor o dedičské právo vznikol počas dedičského konania a závisí od posúdenia spornej skutkovej otázky, postupuje notár, ako súdny komisár, podľa §194 CMP tak, že identifikuje spornú skutkovú otázku, prípadne posúdi sporné skutkové tvrdenia účastníkov z hľadiska ich pravdepodobnosti a pokúsi sa o zmier.

Keďže dedičské konanie je konaním nesporovým, súdu v dedičskom konaní neprináleží objasňovať skutočnosti, ktoré sú medzi účastníkmi sporné.⁶ Súd sám vyšetrí podmienky dedičského práva a určí, s kým bude ďalej konať ako s dedičom len v prípade, ak vyšetrenie podmienok dedičského práva si vyžaduje posúdenie skutočností sporných medzi účastníkmi. V prípade, ak vyšetrenie podmienok dedičského práva závisí od objasnenia spornej skutočnosti, súd odkáže uznesením toho z dedičov, ktorého dedičské právo sa javí ako menej pravdepodobné, aby svoje právo uplatnil žalobou. Výrok uznesenia vydaného súdom v konaní o dedičstve podľa ustanovenia § 194 CMP musí obsahovať údaj o tom, akú žalobu má odkázaný účastník podať.

Podľa Nálezu Ústavného súdu posúdenie platnosti závetu z hľadiska jeho formálnych náležitostí nie je možné považovať za spornú skutkovú otázku (v zmysle §175k ods. 2 OSP, teraz §194 CMP), ktorá by zakladala povinnosť súdu v nesporovom dedičskom konaní odkázať niektorého z účastníkov na uplatnenie si svojho dedičského práva žalobou.⁷ Podľa Tomašoviča postupom podľa § 194 sa riešia najmä sporné skutkové otázky, napríklad ktoré majú vplyv na existenciu či platnosť závetu alebo vydedenia, ďalej to môže byť otázka, či domnelý dedič viedol s porúčiteľom spoločnú domácnosť a ako dlho.⁸

⁵ I. ÚS 297/2012 – 47 zo dňa 24.4.2013.

⁶ Nález ÚS SR zo dňa 24.4.2013, sp. zn. I. ÚS 297/2012 – 47.

⁷ Tamže.

⁸ TOMAŠOVIČ et al. *Občiansky zákonník. Komentár*. 2015, s. 674.

Zákon súdu (súdnemu komisárovi) v dedičskom konaní, v ktorom vznikla sporná otázka závislá od právneho posúdenia, ukladá, aby sa pokúsil spor o dedičskom práve vyriešiť dohodou. Ak sa spor nepodarí vyriešiť dohodou a skutočnosti rozhodné pred posúdením dedičského práva zostanú i po pokuse o odstránenie sporu medzi účastníkmi naďalej sporné, vydá súd uznesenie, ktorým odkáže toho z účastníkov, ktorého dedičské právo sa javí ako menej pravdepodobné, aby svoje právo uplatnil žalobou na súde.

Notár vo výroku uznesenia podľa § 194, podľa okolností prejednávaneho prípadu, formuluje žalobný petit, respektíve presne uvedie, čoho sa má žalobca domáhať.⁹ Vo výroku uznesenia musí súd tiež určiť lehotu na podanie žaloby, ktorá nesmie byť kratšia ako jeden mesiac. Ide o sudcovskú lehotu, jej predĺženie je možné v zmysle § 118 CSP,¹⁰ zmeškanie lehoty je možno odpustiť v zmysle § 122 CSP. O predĺženie lehoty musí byť nielen požiadané, ale aj rozhodnuté ešte pred uplynutím pôvodne stanovenej lehoty.¹¹ S márnym uplynutím lehoty spája súd následok, že súd pokračuje v konaní s tým, ktorého dedičské právo sa javí ako viac pravdepodobné.

3.1. Žaloba na určenie právnej skutočnosti

Žaloba, podaná v zmysle § 194 ods. 1 CMP nie je určovacou žalobou, ale žalobou na určenie právnej skutočnosti podľa § 137 písm. d) CSP. Ide o nový typ žaloby, ktorý bol zavedený do právnej úpravy s účinnosťou nového civilného sporového poriadku od 1.7.2016. Predchádzajúca právna úprava podľa Občianskeho súdneho poriadku neobsahovala ustanovenie, ktoré by upravovalo prípustnosť žalobného návrhu na určenie právnej skutočnosti. V praxi sa však takého žaloby pripúšťali, ak žalobca na takomto určení preukázal naliehavý právny záujem (§ 80 písm. c) OSP). Nová právna úprava v Civilnom sporovom poriadku pripúšťa žalobu na určenie právnej skutočnosti, ak tak vyplýva z právneho predpisu, najmä z predpisu hmotného práva (§ 137 písm. d).¹² V zmysle uvedeného sa teda žalobou možno domáhať určenia právnej skutočnosti iba v prípade, ak to vyplýva z osobitného právneho predpisu. Osobitným právnym predpisom je ustanovenie § 194 CMP.¹³ Ako bolo uvedené, v tomto konaní sa naliehavý právny záujem nepreukazuje, pretože je prezumovaný osobitným zákonným ustanovením v § 194 CMP.

Žalobný petit, v závislosti od konkrétnej situácie, bude znieť buď na určenie, že žalobca je dedičom po poručiteli, alebo že žalovaný nie je dedičom po poručiteli. Sporné skutočnosti alebo právne otázky, ktoré sú pre takéto určenie významné, predstavujú len posúdenie predbežnej otázky, ktoré sa neuvádzajú vo výroku, ale len v dôvodoch

⁹ TOMAŠOVIČ et al. *Občiansky zákonník. Komentár*. 2015, s. 674.

¹⁰ Naopak Česká judikatúra zastáva názor, podľa ktorého súd nemôže zmeškanie sudcovskej lehoty odpustiť, Rozhodnutie Ústavného súdu ČR, I. ÚS 230/1998.

¹¹ NSSR, sp. zn. 21 Cdo 2149/2009 zo dňa 22.12.2011.

¹² KSBA, sp. zn. 2SCoSr 2/2017 zo dňa 10.10.2018.

¹³ TOMAŠOVIČ et al. *Občiansky zákonník. Komentár*. 2015, s. 674.

rozhodnutia.¹⁴ Podľa § 20 písm. b) CSP vecne a miestne príslušný súd na prejednanie žaloby je súd, na ktorom prebieha konanie o dedičstve. Aktívne legitimovaný je ten, kto bol notárom odkázaný na podanie žaloby. V prípade, ak odkazuje súd na podanie žaloby spoločne viacerých účastníkov, musí, aspoň v odôvodnení uznesenia, poučiť odkázaných účastníkov o tom, že ich žaloba musí smerovať aj proti tomu z nich, ktorý by včas žalobu nepodal, prípadne, že to musí byť aspoň z odôvodnenia uznesenia zrejmé. V opačnom prípade by poučenie súdu v konaní o dedičstve bolo neúplné.¹⁵ Pasívne legitimovaní sú všetci účastníci konania o dedičstve. Podľa platnej judikatúry¹⁶ pre sporové konanie, začaté na základe návrhu podaného odkázanými dedičmi, treba považovať všetkých účastníkov konania v dedičstve za nerozlučných spoločníkov, a to tak na strane navrhovateľov, ako aj na strane odporcov. Dôsledky nerozlučného spoločenstva vyplývajú z hmotnoprávneho vzťahu účastníkov, bez zreteľa na ich vôľu. Preto ide o nútené spoločenstvo. Vo vzťahu k tretím subjektom procesný úkon čo len jedného zo spoločníkov (napr. podanie odvolania) je účinný aj vo vzťahu k ostatným spoločníkom. Ak žaloba nebola podaná v lehote, platí nevyvrátiteľná domnienka, že spor bol rozhodnutý v neprospech navrhovateľa. Nevyvrátiteľná domnienka je nevyhnutná na pokračovanie v konaní o dedičstve, ak o žalobe nebolo meritórne rozhodnuté.

4. OCHRANA OPRÁVNENÉHO DEDIČA PODĽA § 485 OZ

Ochrana oprávneného dediča je inštitútom dedičského práva, prostredníctvom ktorého má byť zjednaná náprava, ak sa zistí až po prerokovaní dedičstva, že oprávneným (pravým) dedičom poručiteľa je niekto iný, ako komu bolo dedičstvo potvrdené, alebo kto ho podľa výsledku prejednávania dedičstva inak nadobudol.¹⁷

V praxi sa možno stretnúť so situáciami, keď sa po právoplatnom skončení dedičského konania zistí, že poručiteľ zanechal iného (prípadne popri potvrdenom dedičovi ďalšieho) dediča ako toho, komu bolo dedičstvo v dedičskom uznesení právoplatne potvrdené, prípadne ďalšieho dediča, ktorého dedičské právo môže obstať popri existujúcom dedičovi. Takéto situácie môžu nastať napríklad v prípade, keď sa počas dedičského konania neprihlási dedič k svojim dedičským právam preto, že je na neznámom mieste alebo ide o neznámeho dediča. Tiež v prípade, keď sa po právoplatnom skončení dedičstva nájde závet poručiteľa, ktorý za dediča poručiteľa určil toho, kto nebol účastníkom dedičského konania, prípadne listina o vydedení, podľa ktorej došlo k vydedeniu potomka, ktorého dedičský podiel mal nadobudnúť niekto iný.

V prípade, keď takáto situácia vznikne počas prebiehajúceho dedičského konania tak,

¹⁴ NSSR zo dňa 22.12.2011, sp. zn. 21 Cdo 2149/2009.

¹⁵ NSČR zo dňa 25.9.2012, sp. zn. 21 Cdo 1934/2012.

¹⁶ NSSR, sp. zn. 5 Cdo 264/2007, zo dňa 25. novembra 2008.

¹⁷ NSČR 21Cdo 1614/2012 zo dňa 28.2.2013.

ako je uvedené vyššie, notár je povinný, po overení všetkých skutočností, prispôsobiť prebiehajúce dedičské konanie a svoje zistenia premietnuť do prebiehajúceho dedičského konania. V prípade, ak nastane takáto situácia až po právoplatnom skončení dedičského konania, má takýto oprávnený dedič možnosť domáhať sa svojich práv – vydaniu dedičstva prostredníctvom tzv. dedičskej žaloby v zmysle §485 OZ.

V zmysle §485OZ, ak sa po právoplatnom skončení konania o dedičstve zistí, že oprávneným dedičom je niekto iný ako ten, kto dedičstvo nadobudol, je ten, kto dedičstvo nadobudol povinný vydať takýto majetok oprávnenému dedičovi podľa zásad o bezdôvodnom obohatení. V prípade, ak nepravý dedič majetok alebo jeho časť dobrovoľne nevydá oprávnenému dedičovi, oprávnený dedič sa môže domáhať svojich práv žalobou na súde podľa § 485 OZ. Predpokladom na to, aby sme mohli hovoriť o možnosti oprávneného dediča domáhať sa svojho práva prostredníctvom dedičskej žaloby v sporovom konaní je právoplatné ukončenie dedičského konania, t. j. nadobudnutie právoplatnosti uznesenia vydaného podľa § 203 CMP a súčasne tvrdenie niekoho iného, kto nebol účastníkom dedičského konania po poručníkovi, že je oprávneným dedičom.

4.1. Oprávnený dedič

Za oprávneného dediča, aktívne legitimovaného domáhať sa svojich dedičských práv žalobou podľa §485 OZ, sa v zmysle právnej teórie, aplikačnej praxe a platnej judikatúry považuje len ten, kto nebol účastníkom pôvodného dedičského konania, voči ktorému si oprávnený dedič uplatňuje svoje práva.¹⁸ Ide o osobu, ktorej svedčí jeden z dedičských titulov a ktorá mala mať v dedičskom konaní postavenie dediča, ale z rôznych dôvodov bolo dedičstvo prejednané a právoplatne potvrdené inému účastníkovi konania bez toho, aby sa táto osoba na dedičskom konaní zúčastnila. Oprávneným dedičom môže byť fyzická, právnická osoba, ako aj štát.

Nepravým dedičom sa rozumie ten, kto podľa rozhodnutia súdu o dedičstve nadobudol majetok po poručníkovi, hoci podľa dedičského práva ho nemal nadobudnúť vôbec, alebo ho nemal nadobudnúť v takom rozsahu, ako ho nadobudol.

Oprávnený dedič má právo voči nepravému dedičovi na vydanie dedičstva, a to buď celého, alebo časti, podľa zásad o bezdôvodnom obohatení tak, aby nemal majetkový prospech na ujmu pravého dediča. Toto právo si môže uplatňovať prostredníctvom dedičskej žaloby v sporovom konaní, čo však nevyklučuje, aby oprávnený a nepravý dedič uzavreli dohodu o vydaní majetku, ktorý nepravý dedič získal.¹⁹ V prípade, ak nepravý dedič nevedel alebo nemohol vedieť, že dedičom je niekto iný, má právo na náhradu nákladov, ktoré na majetok z dedičstva vynaložil a má tiež právo na úžitky z dedičstva účelne vynaložených.

¹⁸ Uznesenie NS ČR 21 Cdo 4902/2009.

¹⁹ KRAJČO, J. *Občiansky zákonník pre prax (komentár)*. Judikatúra NSSR, NSČR, ESD, ESLP. II. Eurounion, 2015, s. 2140.

4.2. Predmet vydania majetku

V zmysle § 485 ods. 1 OZ, má oprávnený dedič voči nepravému dedičovi právo na vydanie majetku, takto získaného nepravým dedičom v dedičskom konaní. Vzhľadom na formuláciu ustanovenia §485 OZ, podľa ktorého *„je povinný ten, kto dedičstvo nadobudol, vydať oprávnenému dedičovi majetok, ktorý z dedičstva má, podľa zásad o bezdôvodnom obohatení tak, aby nemal majetkový prospech na újmu pravého dediča“*, sa vynára otázka možnosti voľby predmetu vydania oprávnenému dedičovi zo strany nepravého dediča. Teda či má nepravý dedič možnosť výberu, čo má vydať oprávnenému dedičovi, alebo to vyplýva jasne zo zákona a táto možnosť voľby mu nie je daná (t. j. či ten istý majetok, ktorý po poručiťelovi neoprávnene získal alebo poskytnutie peňažnej náhrady v hodnote majetku). Zo znenia právnej úpravy § 485 ods. 1 OZ a súčasne aplikujúc zásady vydania bezdôvodného obohatenia vyplýva, že nepravý dedič nemá na výber a je povinný vydať to, čím sa v dedičskom konaní obohatil na úkor oprávneného dediča, t. j. prednosť má naturálna reštitúcia pred peňažnou náhradou. Len vtedy, ak naturálna reštitúcia nie je možná, prichádza do úvahy reštitúcia v peniazoch za použitia ustanovení o bezdôvodnom obohatení. Uvedenému zodpovedá aj výklad Najvyššieho súdu ČR, podľa ktorého je povinnosťou osoby, ktorá podľa rozhodnutia o dedičstve nadobudla majetok poručiťela, hoci podľa dedičského práva ho nadobudnúť nemala buď vôbec, alebo v takom rozsahu, v akom ho nadobudla, vydať oprávnenému dedičovi majetok, ktorý po poručiťelovi neoprávnene získal, ak to nie je možné, musí za majetok poskytnúť peňažnú náhradu.²⁰ Povinnosťou nepravého dediča v zmysle uvedeného ustanovenia je teda vydať oprávnenému dedičovi majetok, *ktorý z dedičstva má*, nie majetok, zodpovedajúci hodnote jeho zákonného dedičského podielu. Tento výklad tiež lepšie zodpovedá aj druhej časti vety obsiahnutej v ustanovení § 485 ods. 1 OZ,²¹ ktorá hovorí o tom, že na vydanie majetku oprávnenému dedičovi má dôjsť podľa zásad o bezdôvodnom obohatení tak, aby nepravý dedič nemal majetkový prospech na úkor oprávneného dediča. V aplikačnej praxi vznikajú v tejto súvislosti viaceré situácie. Napríklad, právoplatným dedičským rozhodnutím nadobudol nepravý dedič majetok, ktorý má v prípade úspechu žaloby o dedičské právo na strane oprávneného dediča, nepravý dedič povinnosť vydať oprávnenému dedičovi. Iná situácia nastáva v prípade, keď bol v spore o dedičské právo oprávnený dedič úspešný, avšak nepravý dedič medzičasom tento majetok stratil, spotreboval, spracoval, prípadne z neho vytvoril novú vec. V takomto prípade nie je možné vrátiť oprávnenému dedičovi majetok, ktorý nepravý dedič v dedičskom konaní nadobudol, a bude povinný, v zmysle zásad o bezdôvodnom obohatení, poskytnúť oprávnenému dedičovi peňažnú náhradu.

²⁰ NSČR 28 Cdo 1253/2012 zo dňa 28.8.2012.

²¹ § 485 ods. 1 OZ: *„.....je povinný ten, kto dedičstvo nadobudol, vydať oprávnenému dedičovi majetok, ktorý z dedičstva má, podľa zásad o bezdôvodnom obohatení“ ....*

4.3. Dedičská žaloba

Žaloba oprávneného dediča podľa § 485 OZ, ako inštitút hmotného práva, je jediným právnym prostriedkom, ktorým sa oprávnený dedič môže domôcť ochrany svojho dedičstva, pričom záleží len na rozhodnutí oprávneného dediča, či bude požadovať vydanie dedičstva od nepravého dediča, alebo nie.²² V prípade, ak nedôjde medzi oprávneným dedičom a nepravým dedičom k dohode o vydanie dedičstva, má oprávnený dedič právo domáhať sa vydania dedičstva na súde v lehote troch rokov odo dňa právoplatnosti rozhodnutia súdu, ktorým bolo dedičstvo potvrdené nepravému dedičovi.

Dedičská žaloba obsahuje v sebe vlastnícky nárok oprávneného dediča na vydanie dedičstva, ktoré nepravý dedič alebo tretie osoby doteraz majú a nárok na náhradu hodnôt, ktoré boli nepravým dedičom spotrebované.²³ Dôkazné bremeno spočívajúce v preukázaní, že ku dňu smrti poručiteľa bol poručiteľovým dedičom, t. j. svedčal mu niektorý z dedičských titulov, zaťažuje oprávneného dediča, t. j. žalobcu.

Žaloba na vydanie dedičstva podľa § 485 OZ sa odlišuje od žaloby na ochranu vlastníka podľa § 126 ods. 1 OZ, čo do subjektov, posudzovaných právnych vzťahov, spôsobu nápravy a hlavne tým, že právo oprávneného dediča na vydanie dedičstva sa na rozdiel od práva vlastníka, ktoré je nepremlčateľné, premlčuje vo všeobecnej trojročnej premlčacej lehote, ktorá začína plynúť od právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bolo dedičské konanie skončené.

Žaloba oprávneného dediča podľa § 485 OZ nie je ani určovacou žalobou v zmysle procesného práva, pretože žaloba na určenie existencie alebo neexistencie práva sa opiera o výslovné ustanovenia hmotného práva, nie o žalobcov naliehavý právny záujem na požadovanom určení. Nežiada autoritatívne objasnenie neistých právnych pomerov, ale založenie nových pomerov. Ide o zvláštnu žalobu, ktorá ma oporu v ustanovení hmotného práva a nie je určovacou žalobou v zmysle ustanovenia § 80 písm. c) OSP (teraz § 137 písm. c) CSP). Naliehavý právny záujem na jej určení netreba preukazovať.²⁴

Právo oprávneného dediča domáhať sa vydania majetku z dedičstva sa opiera tiež o ustanovenie § 212 ods. 2 CMP, podľa ktorého, okrem prípadu, ak sa vykonala likvidácia dedičstva, nebráni skončenie konania o dedičstve právoplatným uznesením súdu tomu, kto nebol účastníkom konania o dedičstve, z ktorého uznesenie vzišlo, aby sa domáhal svojho práva žalobou.

Osobitné miesto, ak ide o žalobu na ochranu oprávneného dediča, zaujíma zabezpečenie bezproblémovej vykonateľnosti rozsudku vydaného v takomto konaní. Možno súhlasiť s Kupkom, (2016),²⁵ že nebude celkom postačujúce, ak sa žalobný návrh obmedzí len na formuláciu prevzatú zo znenia ustanovenia § 485 OZ, spočívajúcu vo vydaní majetku z dedičstva alebo jeho časti, ktoré boli nepravému dedičovi potvrdené. Myslíme si, že bude

²² NSČR 30Cdo 59/2002 zo dňa 28.8.2012.

²³ FEKETE, I. *Občiansky zákonník. Veľký komentár. III. Časť. Eurokodex*, 2015, s. 249.

²⁴ Tamže.

²⁵ KUPKA, L. *Dedičské právo hmotné II. doplnené a prepracované vydanie*. Eurounion, 2016, s. 365.

potrebné, aby boli jednotlivé majetkové hodnoty, ktorých vydanie pravý dedič žalobou požaduje, špecifikované v žalobnom petite.

4.3.1. *Aktívna a pasívna legitímácia*

Aktívne legitimovaným na podanie žaloby o vydanie dedičstva je ten, kto nebol účastníkom dedičského konania po poručiteľovi a je oprávneným poručiteľovým dedičom, ak bolo dedičstvo právoplatne skončené. Oprávneným dedičom sa rozumie teda ten, kto mal na základe dedenia zo zákona, zo závetu alebo obidvoch týchto titulov nadobudnúť dedičstvo (úplne alebo čiastočne), namiesto toho, komu bolo potvrdené nadobudnutie dedičstva súdom v konaní o dedičstve.²⁶

Z uvedeného vyplýva, že žaloba o vydanie dedičstva môže byť úspešne podaná až po právoplatnom skončení dedičského konania, v ktorom sa namieta právo oprávneného dediča a môže ju podať iba ten, kto nebol účastníkom dedičského konania, v ktorom dedičstvo nadobudol nepravý dedič rozhodnutím súdom. Uvedené potvrdzuje nielen aplikačná prax, ale aj ustálená judikatúra súdov.²⁷ Návrh oprávneného dediča proti nepravému dedičovi na vydanie majetku, ktorý z dedičstva má, treba považovať za predčasný, ak konanie o dedičstve nebolo právoplatne skončené.²⁸ V prípade, že by takúto žalobu podal oprávnený dedič v čase, keď konanie o dedičstve nebolo právoplatne skončené, takýto návrh by bol, ako už bolo uvedené, predčasný, a súd by ho zamietol.

Ten, kto sa oprávnené domnieva, že je poručiteľovým dedičom v situácii, keď dedičské konanie ešte nebolo právoplatne skončené, môže však svoje práva uplatňovať v rámci prebiehajúceho dedičského konania žalobou o určenie dedičského práva. V takom prípade notár ako súdny komisár v rámci vyšetrovacej zásady dedičského konania zistí všetky skutkové a právne okolnosti uvedeného tvrdenia a ak sa potvrdí, že mu svedčí dedičské právo, postupuje pri prejednaní dedičstva podľa CMP.

Návrh oprávneného dediča o vydanie dedičstva smeruje vždy proti nepravému dedičovi, prípadne, ak je ich viac, proti nepravým dedičom. Pasívne legitimovaný je teda ten, kto podľa výsledkov dedičského konania nadobudol majetok po poručiteľovi, hoci tak nemal, prípadne mal iba časť z tohto majetku.

4.3.2. *Procesná úprava*

Podľa § 859 ods. 1 OZ, pri dedení sa použije právo platné v dedení smrti poručiteľa. Z uvedeného vyplýva, že aj ochrana oprávneného dediča sa musí riadiť tou právnou úpravou, ktorá bola platná v čase smrti poručiteľa.

V prípade žaloby oprávneného dediča podľa § 485 OZ ide o osobitnú žalobu, ktorá má

²⁶ NSČR 21 Cdo 4902/2009 zo dňa 28.2.2012.

²⁷ Napr. KS Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 321/1983 R 44/1986.

²⁸ NSSR 2 Cdo 26/2001 R 32/2013.

oporu v ustanoveniach hmotného práva a nie je určovacou žalobou v zmysle §137 CSP a preto naliehavý právny záujem nie je potrebné preukazovať. Žalobný petit bude znieť na vydanie dedičstva. Časť doktríny tvrdí, že žaloba oprávneného dediča je obdobou žaloby na plnenie, resp. reivindikačnej žaloby podľa § 126 OZ. Podľa Fekete (2015) treba však poukázať na to, že na rozdiel od reivindikačnej žaloby má dedičská žaloba širší dosah, pretože predmetom tejto žaloby je nielen vydanie veci, ale aj vyporiadanie iných práv a povinností. Ustanovenie § 485 vylučuje podanie samostatnej reivindikačnej žaloby podľa § 126 OZ proti nepravému dedičovi.²⁹

Dôkazné bremeno v konaní zaťažuje žalobcu a bude spočívať v preukázaní, že je oprávneným dedičom poručiteľa. Žaloba bude úspešná, ak sa žalobcovi podarí, pri splnení zákonných predpokladov, vyvrátiť právnu domnienku subjektívneho dedičského práva žalovaného ako nepravého dediča tým, že preukáže svoje dedičské právo, a tak vylúči, aby nepravý dedič nadobudol dedičstvo úplne alebo sčasti.³⁰ Žalobca musí predovšetkým preukázať, že ku dňu smrti poručiteľa mu svedčal dedičský titul po poručiteľovi (závet alebo zákon) a bol spôsobilým dedičom poručiteľa.

Miestne príslušným súdom na podanie dedičskej žaloby je všeobecný súd žalovaného, čo vyplýva zo skutočnosti, že sa žaluje právo vyplývajúce už z ukončeného dedičského konania. Nemožno teda aplikovať výlučnú miestnu príslušnosť, ktorá by sa aplikovala v prípade sporu v súvislosti s prebiehajúcim dedičským konaním. Ako už bolo uvedené, podľa ustálenej judikatúry súdov, dedičskú žalobu úspešne môže úspešne podať len ten, kto nebol účastníkom konania o dedičstve.³¹ V prípade, ak by dedičskú žalobu podľa § 485 OZ podal účastník dedičského konania, pričom nie je rozhodujúce, či vystupoval z titulu závetného alebo zákonného dediča, takúto žalobu by súd zamietol vzhľadom na to, že takýto dedič nebol v konaní opomenutý, a teda nezískal legitimáciu na ochranu svojich práv podľa § 485 OZ. Takýto dedič sa môže domáhať svojich práv prostredníctvom opravných prostriedkov, smerujúcich voči rozhodnutiu súdu v dedičskom konaní.

Pasívne legitimovaný môže byť aj ten, kto nadobudol dedičstvo od nepravého dediča, ak nebol dobromyseľný. V takom prípade bude žaloba smerovať k nepravému dedičovi a jej petit bude znieť na vydanie veci.

Dôkazné bremeno v prípade dedičskej žaloby spočíva na nadobúdateľovi, t. j. na tom, kto tvrdí, že je oprávneným, dedičom.³²

Vzhľadom na skutočnosť, že podľa platnej právnej úpravy má nepravý dedič voči oprávnenému dedičovi právo na náhradu nákladov, ktoré vynaložil na majetok z dedičstva (takisto mu patria úžitky z dedičstva), nachádza v takomto konaní uplatnenie i vzájomná žaloba. Ak však nepravý dedič vedel alebo mohol vedieť, že oprávneným dedičom je žalobca, má právo len na náhradu nevyhnutných nákladov a je povinný žalobcovi okrem dedičstva vydať

²⁹ FEKETE, I. *Občianske právo. Veľký komentár III.* Eurokodex, 2015, s. 251.

³⁰ KS BA, č.k. 9Co/300/2011 zo dňa 3.5.2012.

³¹ R 44/1986.

³² Rc 56/1999.

aj jeho úžitky. Žaloba oprávneného dediča by v takom prípade mala pamätať i na túto skutočnosť. Ako už bolo uvedené, povinnosť nepravého dediča pri vydávaní dedičstva sa riadi zásadami o bezdôvodnom obohatení. Na základe uvedeného je v prípade úspechu v spore nepravý dedič povinný vydať všetko, čo z dedičstva nadobudol, a to predovšetkým in natura. V prípade, keď to nie je možné, napríklad preto, že nepravý dedič veci, ktoré tvorili predmet dedičstva, už previedol na iného alebo ich zničil, prichádza do úvahy ich náhrada vyjadrená v peniazoch (§ 485 ods. 1 OZ). Pre konanie o vydanie dedičstva je rozhodujúci právny stav v čase, keď súd rozhoduje o vydaní veci, t. j. v čase vyhlásenia rozsudku. Z tohto právneho stavu sa vychádza aj pri stanovení peňažnej náhrady v prípade, že by vydanie dedičstva nebolo možné.³³

V prípade, ak nepravý dedič previedol vec patriacu do dedičstva na tretiu osobu, nezabúva tohto dediča povinnosti poskytnúť oprávnenému dedičovi peňažnú náhradu podľa zásad o bezdôvodnom obohatení. Peňažná náhrada sa poskytuje za cenu, za ktorú by bolo možno prediť vec v čase, v ktorom je namiesto vydania veci náhrada poskytovaná. V prípade súdneho sporu musí konať súd vychádzať pri vydaní dedičstva alebo poskytovaní peňažnej náhrady zo stavu relevantného ku dňu rozhodnutia o žalobe.³⁴ Z hľadiska nárokov oprávneného dediča na vydanie dedičstva nastáva zaujímavá situácia v prípade, ak je na strane pasívne legitimovaných viac nepravých dedičov. Ako už bolo uvedené, nároky oprávneného dediča voči nepravému dedičovi sa riadia zásadami o bezdôvodnom obohatení. V prípade úspechu v spore o dedičské právo má oprávnený dedič nárok voči nepravému dedičovi na vydanie toho, čo sa na jeho úkor obohatil, a to vo forme naturálnej reštitúcie a ak to nie je možné, v peniazoch. V prípade, ak je na strane žalovaných viac nepravých dedičov, každý z nich je, v prípade úspechu v spore oprávneného dediča, povinný vydať oprávnenému dedičovi majetok, ktorým sa na jeho úkor obohatil. Podľa platnej judikatúry v situáciách pri posudzovaní záväzku nepravých dedičov voči oprávnenému dedičovi neplatí solidarita neoprávnených dedičov, a teda každý zodpovedá voči oprávnenému dedičovi za to, čo sa na jeho úkor obohatil.³⁵ Uvedené sa týka len záväzkov voči oprávnenému dedičovi, ktorý bol v dedičskom konaní opomenutý a ktorému patrí špecifická ochrana jeho práv prostredníctvom ustanovení § 485 OZ.

V tejto súvislosti treba poukázať na to, že hoci právo na dedičstvo sa ako vlastnícke právo nepremlčuje, pri práve dediča domáhať sa svojho práva na vydanie dedičstva žalobou podľa § 485 OZ to neplatí. Toto právo sa premlčuje vo všeobecnej trojročnej premlčacej lehote, ktorá začína plynúť právoplatnosťou rozhodnutia o dedičstve, ktorým bolo dedičstvo vypořiadané. Treba súhlasiť s Feketem (2015), podľa ktorého ustanovenie o premlčaní nároku na vydanie dedičstva je v rozpore s jednou zo základných zásad súkromného práva a to, že vlastnícke právo je nepremlčateľné.³⁶

³³ RČ 99/2007.

³⁴ KUPKA, L. *Dedičské právo hmotné II. doplnené a prepracované vydanie*. Eurounion, 2016, s. 376.

³⁵ NSČR 28 Cdo 1253/2012 zo dňa 28.8.2012.

³⁶ FEKETE, I. *Občiansky zákonník. Veľký komentár. III. zväzok*. Eurokodex, 2015, s. 251.

4.4. Ochrana práv tretích osôb

§ 486 OZ upravuje situáciu, keď nadobudla tretia osoba vec síce od nepravého dediča, ale bola dobromyseľná o tom, že vec nadobudla od dediča pravého. V tomto ustanovení nachádzame výnimku zo zásady, podľa ktorej nemôže nikto previesť na druhého viac práv, ako má on sám. Dobromyseľný nadobúdateľ je chránený tak, ako by vec nadobudol od oprávneného dediča a stáva sa vlastníkom nadobudnutej veci, pochádzajúcej z dedičstva. Ustanovenie § 486 OZ sa vzťahuje na nadobudnutie čohokoľvek z dedičstva, teda nielen nadobudnutie vecí, ale aj práv či iných majetkových hodnôt, pričom nie je rozhodujúce, či k tomu nadobudnutiu došlo na základe odplatného alebo bezodplatného právneho úkonu, alebo na základe dedenia od nepravého dediča.³⁷

Nepravý dedič má až do právoplatného rozhodnutia súdu o povinnosti vydať oprávnenému dedičovi dedičstvo postavenie vlastníka veci, ktorý je oprávnený vec užívať a s vecou nakladať podľa ustanovení Občianskeho zákonníka. Ak sa však neskôr zistí, že dedičom je niekto iný, stráca nepravý dedič postavenie dediča ex tunc a je povinný vydať dedičstvo oprávnenému dedičovi. Ak nepravý dedič vedel alebo mohol vedieť, že oprávneným dedičom je niekto iný (nebol dobromyseľný), je povinný vydať nielen dedičstvo, ktoré neoprávnene nadobudol, ale aj úžitky z dedičstva.

Ak prevedie nepravý dedič vec patriacu do dedičstva na ďalšiu osobu platí, že musí oprávnenému dedičovi za túto vec poskytnúť peňažnú náhradu, a to vo výške ceny, za ktorú by danú vec bolo možné prediť v čase, keď je namiesto vydania veci náhrada poskytovaná. Ak rozhoduje o vydaní dedičstva súd, vychádza zo stavu veci ku dňu rozhodnutia o žalobe.³⁸

V prípade, ak tretia osoba nadobudla majetok z dedičstva od nepravého dediča a preukáže, že v čase nadobudnutia bola dobromyseľná (t. j. nevedela a ani nemohla vedieť, že dedičstvo nadobudol niekto, kto nemal), má právo na ochranu svojho dedičského práva tak, ako keby ho nadobudla od oprávneného dediča. V takom prípade dochádza k vylúčeniu nároku oprávneného dediča domáhať sa vydania dedičstva voči tretej osobe. Ostáva však aj naďalej zachovaný jeho nárok voči nepravému dedičovi s tým, že môže byť uspokojený nie vo forme prinavrátenia veci, ale vo forme peňažnej náhrady.

Ak nadobúdateľ nekonal v dobrej viere, uplatnia sa ustanovenia o bezdôvodnom obohatení spôsobom uvedeným vyššie.

ZÁVER

Dedičské konanie, ako mimosporové konanie, nevie zo svojej podstaty vylúčiť aj prípadný spor medzi jeho účastníkmi. Úloha súdu v dedičskom konaní má z hľadiska predchádzania, ako aj obmedzenia sporov v súdnom konaní nezastupiteľné miesto. V prípade,

³⁷ Tamže, s. 255.

³⁸ Tamže.

ak dôjde v rámci dedičského konania k sporu medzi jeho účastníkmi, tí si môžu svoje práva uplatňovať v dedičskom konaní. Akékoľvek spory, ktoré vzniknú medzi účastníkmi dedičského konania, treba vždy riešiť predovšetkým dohodou. V prípade, ak to nie je možné, má v takejto situácii nezastupiteľnú úlohu notár, ako súdny komisár, od rozhodnutia ktorého závisí ďalší procesný postup a ktorý v rámci vyšetrovacej zásady v dedičskom konaní zisťuje skutočný stav veci. Na základe toho potom určuje ďalší postup v konaní, t. j. či podľa charakteru sporu vec sám rozhodne alebo odkáže toho účastníka, ktorého právo sa javí ako menej pravdepodobné, aby si svoje práva uplatňoval v sporovom konaní. V prípade, ak k sporu o dedičské právo dôjde po právoplatnom skončení dedičského konania má ten, kto o sebe tvrdí, že je poručiteľovým dedičom a nebol účastníkom dedičského konania, právo domáhať sa svojich opráv na súde prostredníctvom dedičskej žaloby. Tvrdíme, že tento inštitút je aj v súčasnosti nevyhnutným nástrojom ochrany práv oprávnených dedičov, a hoci sa v praxi až tak často nevyužíva (aj vzhľadom na súčasnú elektronizáciu samotného dedičského konania, v rámci ktorej je možné vyhľadať údaje o dedičoch, poručiteľovej vôli, a teda riziko opomenutia oprávneného dediča klesá), mal by byť aj po prípadnej rekodifikácii Občianskeho zákonníka v právnom poriadku zachovaný. Odlišný postoj k ochrane oprávneného dediča zaujali v Českej republike, kde po rekodifikácii nového Občianskeho zákonníka sa z neznámych dôvodov vypustila dedičská žaloba. Ochrana oprávneného dediča podľa Českej právnej úpravy aj naďalej spočíva v práve domáhať sa vydania dedičstva od nepravých dedičov, avšak iba prostredníctvom žaloby na vydanie bezdôvodného obohatenia, pričom podľa teórie otázkou ostáva, o akú žalobu v prípade ochrany práv oprávneného dediča v danej právnej úprave pôjde.³⁹

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

- CIRÁK, J. a kol. *Dedičské právo*. Bratislava: HEURÉKA, 2009. 237 s. ISBN 978-80-89122-55-4.
- KUPKA, L. *Dedičské právo hmotné II – doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: Eurounion, 2016, s. 400. ISBN 978-80-89374-37-3.
- FEKETE, I. *Občiansky zákonník. Veľký komentár. III. zväzok*. Eurokodex, 2015. 931 s. ISBN 978-80-8155-041-6 (3. zväzok).
- KRAJČO, J. *Konanie o dedičstve (cezhraničné dedenie). Príručka pre notárov a dedičov*. Bratislava: Eurounion, 2016, s. 608. ISBN 978-80-89374-36-6.
- KRAJČO, J. *Občiansky zákonník pre prax (komentár)*. Judikatúra NS SR, NS ČR, ESD, ESLP. Bratislava: Eurounion, 2015. ISBN 978-80-89374-32-8.
- SMYČKOVÁ, R., ŠTEVČEK, M., Tomašovič, M., KOTRČOVÁ, A., a kol. *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s. 1000. ISBN 978-80-89603-54-1.
- ŠTEVČEK, M., DULÁK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015. 1580 s. ISBN 978-80-7400-597-8.

³⁹ ŠTETINA, M., MUZIKÁŘ, L., DOBLÁŠ, P. *Dědičské právo*. Kompletní pohled na dědění z hlediska hmotnoprávního, procesního a mezinárodního. Praktická příručka. Leges, 2019, s. 741.

SPECIFIKA ŽALOB PODÁVANÝCH V INSTITUCIONÁLNÍ ARBITRÁŽI

SPECIFICS OF ACTIONS BROUGHT IN INSTITUTIONAL ARBITRATION

Petr Dobiáš*

Abstrakt: Konferenční příspěvek je zaměřen na specifika žalob podávaných v institucionálním rozhodčím řízení po stránce formální a obsahové. Charakteristické rysy žalob podávaných v institucionální arbitráži budou demonstrovány na základě provedené komparativní analýzy rozhodčích řádů a právní praxe významných stálých rozhodčích institucí.

Klíčová slova: institucionální arbitráž; rozhodčí řízení; žaloba

Abstract: The conference paper is focused on specifics of actions brought in arbitral proceedings from the formal and contextual point of view. Distinctive features of the actions brought in institutional arbitration will be illustrated on the basis of comparative analysis of the arbitration rules and legal practice of the important standing arbitral institutions.

Key words: institutional arbitration; arbitral proceedings; action

ÚVOD

Předmětem rozboru provedeného v tomto příspěvku jsou zvláštnosti žalob podávaných ke stálým rozhodčím soudům. Specifika těchto řízení zpravidla neobsahuje zákonná právní úprava rozhodčího řízení, a proto se nachází v pravidlech rozhodčího řízení (řádech) stálých rozhodčích institucí. V příspěvku bude proveden rozbor shodných prvků i odlišností mezi žalobami podávanými k rozhodčím soudům a státním soudům. Následně bude provedena syntéza získaných poznatků.

1. ROZHODČÍ SOUD PŘI HOSPODÁŘSKÉ KOMOŘE ČESKÉ REPUBLIKY A AGRÁRNÍ KOMOŘE ČESKÉ REPUBLIKY

V § 16 Řádu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky (dále jen „Řád RS HK ČR a AK ČR“)¹ je v návaznosti na § 14 odst. 1 zák. č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů (dále jen „ZRŘ“) uvedeno, že rozhodčí řízení je zahájeno dnem doručení žaloby rozhodčímu soudu. Zároveň má podání rozhodčí žaloby tytéž účinky, jako by byla podána žaloba u soudu, což má za

* JUDr. Petr Dobiáš, Ph.D., MBA, MCIArb, Katedra súkromného práva, Vysoká škola CEVRO Institut, Praha.

¹ Řád Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky ve znění účinném od 1. října 2015.

následek mimo jiné vznik překážky litispendence, kterou reflektuje ustanovení § 106 odst. 1 zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu.²

Řád RS HK ČR a AK ČR patří k řádům rozhodčích soudů, které regulují poměrně precizně obsahové náležitosti žaloby. Obligatorními náležitostmi žaloby podle § 17 Řádu RS HK ČR a AK ČR jsou:

- a) označení stran,
- b) žalobní nárok,
- c) odůvodnění jazyka řízení (vyjma češtiny a slovenštiny),
- d) odůvodnění pravomoci rozhodčího soudu,
- e) skutková tvrzení včetně důkazních návrhů,
- f) hodnota předmětu sporu,
- g) jméno a příjmení rozhodce jmenovaného žalobcem, ledaže jeho jmenováním žalobce pověří předsedu rozhodčího soudu,
- h) podpis oprávněné osoby.

Strany musejí být podle písm. a) označeny údaji, které jsou totožné s těmi, které nalezneme v § 79 odst. 1 zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, který navíc stanoví i údaje, které se uvádějí v případě, že je účastníkem řízení stát.

Žalobní nárok musí být vymezen přesně, jasně a srozumitelně, což odpovídá požadavkům kladeným judikaturou³ a akceptovaným v odborné literatuře.⁴ Poměrně přísné nároky se podávají z judikatury i ohledně poučovací povinnosti rozhodců, která je vykládána státními soudy extenzivně ve smyslu § 118 zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu.⁵ Vzhledem k tomu, že v České republice nejsou podle § 2 odst. 1 ZRŘ arbitrabilní spory ze smluv, které se spotřebitelem uzavírá podnikatel, jeví se tato ochrana stran ve sporech mezi podnikateli jako nepřiměřená.

Podpis žalobce nemusí být obsažen na žalobě, pokud byla podána do datové schránky RS při HK ČR a AK ČR. K tomuto závěru dospělo plénum Nejvyššího soudu ČR ve vztahu k řízení před státními soudy s odůvodněním, že „procesní úkon, učiněný prostřednictvím datové schránky za podmínek uvedených v § 18 odst. 2 zák. č. 300/2008 Sb., ve znění pozdějších předpisů, osobou tam označenou, má stejné účinky jako procesní úkon učiněný písemně a podepsaný osobou, pro kterou byla zřízena datová schránka.“⁶ Tento závěr lze analogicky aplikovat i na rozhodčí řízení.

² Kromě vzniku překážky litispendence (tj. překážky probíhajícího řízení) dochází ke stavení promlčecích a prekluzivních lhůt. Účinek v podobě stavení promlčecích lhůt nastává i podle některých zahraničních právních úprav (např. § 204 odst. 1 č. 11 německého občanského zákoníku z roku 1896 v novém znění z roku 2002).

³ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 1. 9. 1998, sp. zn. I. ÚS 233/97.

⁴ MAISNER, MARTIN, TRAPL, VOJTĚCH. *Řád Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky*. Praha: Wolters Kluwer 2015, s. 70.

⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo 1528/2005, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 5. 2010, sp. zn. 23 Cdo 3749/2008 a nález Ústavního soudu České republiky ze dne 8. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3227/07 (publ. ve Sbírce nálezů a usnesení pod č. 37/60, s. 44).

⁶ Stanovisko pléna Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 1. 2017, sp. zn. Plsln 1/2015 (publ. ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek pod č. 1/2007).

Za tolerantní lze označit úpravu odstraňování vad žaloby podle § 20 Řádu RS HK ČR a AK ČR. Tajemník RS při HK ČR a AK ČR má povinnost vyzvat žalobce k odstranění vad žaloby, a v případě nedostatků v náležitostech podle písm. a), b), c) a f) musí poskytnout žalobci lhůtu v trvání minimálně deseti dnů od doručení výzvy. V případě neodstranění vady v určení hodnoty předmětu sporu, nebo pokud je hodnota předmětu sporu určena nesprávně, stanoví tajemník tuto hodnotu sám na základě údajů, které má k dispozici. Žaloba se neprojednává do odstranění vad, ledaže vady nejsou tak závažné, aby bránily projednávání žaloby. Mezi tyto vady nebude patřit zjevně neuvedení jazyka řízení, když § 7 Řádu RS HK ČR a AK ČR stanoví jako výchozí pravidlo, že se řízení vede v jazyce českém.

2. ROZHODCOVSKÝ SÚD PRI SLOVENSKEJ OBCHODNEJ A PRIEMYSELNEJ KOMORE

Právní úprava žaloby v § 6 a 7 Rokovacieho poriadku Rozhodcovského soudu Slovenskej obchodnej a priemyselnej komory (dále jen „RP RS SOPK“)⁷ vychází z § 16 odst. 1 písm. d), § 18 a 19 zák. č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní (dále jen „ZRK“).⁸ Tato právní úprava je podobná té, která platí v České republice, což není překvapující s ohledem na společný historický vývoj právní úpravy rozhodčího řízení trvající až do rozdělení České a Slovenské federativní republiky. Žaloba musí být podle § 3 odst. 1 RP RS SOPK podána k Rozhodcovskému soudu při Slovenskej obchodnej a priemyselnej komore v písemné formě, a to i v případě že se strany dohodly na tom, že veškerá komunikace mezi nimi navzájem a s rozhodčím soudem bude probíhat elektronicky prostřednictvím elektronické pošty.

První odlišnost v porovnání s právní úpravou České republiky spočívá v tom, že § 7 odst. 1 písm. d) RP RS SOPK vyžaduje, aby žalobce uvedl právní předpisy, na které se odvolává. To může v některých případech vyžadovat právní pomoc advokáta, nebo jiné osoby s právnickým vzděláním, a proto je otázkou, zda tento požadavek nekoliduje s tím, že sporná strana v rozhodčím řízení nemusí být zastoupena osobou s právnickým vzděláním, což může vést ke snížení výloh sporné strany.

Ust. § 18 odst. 2 ZRK požaduje, aby byla přiložena k žalobě kopie rozhodčí smlouvy. Rozhodčí smlouva musí být uzavřena v písemné formě, za kterou se podle § 4 odst. 3 písm. b) ZRK považuje uzavření rozhodčí smlouvy elektronickými prostředky, které umožňu-

⁷ Rokovací poriadok Rozhodcovského soudu při Slovenskej obchodnej a priemyselnej komore (ve znění účinném od 1. března 2018).

⁸ V právním řádu Slovenské republiky existuje ještě zvláštní právní úprava žaloby ve spotřebitelských sporech v § 25 zák. č. 355/2014 Z. z., o spotřebitelskom rozhodcovskom konaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (dále jen „ZSRK“). Obsahové náležitosti žaloby uvedené v § 25 odst. 1 ZSRK a v § 18 odst. 1 ZRK jsou totožné. K žalobě ve spotřebitelských sporech však musí být připojena spotřebitelská rozhodčí smlouva, která musí splňovat obsahové náležitosti podle § 3 ZSRK.

jí zachycení obsahu právního úkonu a identifikaci osoby, která právní úkon učinila.⁹ Jako problematická se jeví kompatibilita citovaného ustanovení ZRK s § 7 odst. 2 písm. a) RP RS SOPK, který pouze vyžaduje, aby žaloba obsahovala odkaz na založení pravomoci ve smlouvě o rozhodci či rozhodčí doložce. Zřejmě bude třeba vycházet z přednosti ZRK a v praxi vyžadovat předložení rozhodčí smlouvy sjednané ve prospěch Rozhodcovského soudu Slovenskej obchodnej a priemyselnej komory, pokud nebude založena jeho pravomoc mezinárodní smlouvou.

3. MEZINÁRODNÍ ROZHODČÍ SOUD VE VÍDNI

Zákonná úprava náležitostí rozhodčí žaloby se nachází v rakouském právním řádu v § 597 odst. 1 rakouského civilního procesního řádu.¹⁰ Podle tohoto ustanovení musí žalobce uplatnit svůj nárok ve lhůtě ujednané stranami, nebo stanovené rozhodčím soudem a zároveň uvést skutečnosti, o které opírá svůj nárok tak, aby žalovaný mohl zaujmout stanovisko ke tvrzením žalobce. Sporné strany musí zároveň předložit či označit všechny podle jejich názoru podstatné důkazní prostředky, kterých se chtějí dovolávat.

Řád o rozhodčím řízení Mezinárodního rozhodčího soudu ve Vídni (dále jen „Vídeňská pravidla“)¹¹ v čl. 7 odst. 1 stanoví, že řízení se považuje za zahájené v den, kdy byla žaloba doručena sekretariátu Mezinárodního rozhodčího soudu ve Vídni, či některé z hospodářských komor spolkových zemí^{12,13} v tištěné nebo elektronické podobě. Vídeňská pravidla z roku 2018 tím zřejmě reagují na skutečnost, že žalobci již v minulosti podávali žaloby u Hospodářské komory Rakouska, které byly následně postoupeny generálnímu tajemníkovi Mezinárodního rozhodčího soudu ve Vídni.¹⁴ Tím se odlišují Vídeňská pravidla od Řádu RS při HK ČR a AK ČR, který v § 16 stanoví, že se řízení zahajuje doručením žaloby RS při HK ČR a AK ČR, pokud nestanoví mezinárodní smlouva závazná pro Českou republiku něco jiného. Počet podaných vyhotovení tištěné žaloby je stanoven tak, že po jednom vyhotovení musí obdržet každá sporná strana, každý rozhodce a sekretariát Mezinárodního rozhodčího soudu ve Vídni. To se pochopitelně neuplatní v případech žaloby podávané elektronicky.

⁹ Regina Hučková a Diana Treščáková považují za problematickou možnost uzavření rozhodčí smlouvy e – mailem, pokud by byla možná identifikace strany jen s pomocí e-mailové adresy (HUČKOVÁ, REGINA, TREŠČÁKOVÁ, DIANA. *Zákon o rozhodcovském konání, komentár*. Wolters Kluwer, 2018, srov. s. 40 a 41).

¹⁰ Zák. č. 113/1895 RGBL, o soudním řízení v občanských sporných věcech ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Řád o rozhodčím řízení Mezinárodního rozhodčího soudu ve Vídni (ve znění platném od 1. ledna 2018), který je stálou rozhodčí institucí Hospodářské komory Rakouska.

¹² Spolkových zemských hospodářských komor je v současnosti celkem devět (Burgundlandsko, Korutany, Dolní Rakousko, Horní Rakousko, Salcburk, Štýrsko, Tyrolsko, Vorarlbersko, a Vídeň).

¹³ Jedná se o změnu oproti znění Vídeňských pravidel z roku 2013, které umožňovalo podání žaloby pouze sekretariátu. V právní praxi však žaloby podané u některé ze spolkových hospodářských komor budou zaslány sekretariátu rozhodčího soudu, protože generální tajemník musí posoudit, zda žaloba obsahově odpovídá čl. 7 odst. 3 Vídeňských pravidel.

¹⁴ SCHWARZ, FRANZ, T., KONRAD, CHRISTIAN, W. *The Vienna Rules – A Commentary on International Arbitration in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 196.

Čl. 12 odst. 1 Vídeňských pravidel však požaduje, aby k žalobě podané v elektronické formě byly připojeny přílohy v tištěné podobě v takovém počtu vyhotovení, aby každý rozhodce, každá strana a sekretariát obdrželi po jednom vyhotovení.

Žaloba musí splňovat následující obsahové náležitosti:

- a) úplná jména, adresy a kontaktní údaje stran;
- b) specifikaci skutkového stavu a uplatněných nároků,
- c) uvedení hodnoty žalobního nároku, popř. nároků, vyjádřené v penězích,
- d) údaj o počtu rozhodců,
- e) jmenování člena rozhodčího senátu nebo uvedení žádosti o jmenování rozhodce předsednictvem a
- f) údaje ohledně rozhodčí smlouvy a jejího obsahu.

Vídeňská pravidla z roku 2018 převzala znění článku 7 odst. 2 z Vídeňských pravidel z roku 2013, která do určité míry upřesnily požadavky kladené na označení sporných stran v žalobě v porovnání s textem čl. 9 odst. 3 písm. a) Vídeňských pravidel z roku 2006. Důvodem je skutečnost, že přesné označení žalobce má význam pro doručování žaloby žalovanému a následně i pro případný návrh na uznání a výkon rozhodčího nálezu. Relevanci pro uznání a výkon rozhodčího nálezu má i vymezení skutkového stavu a uplatněných nároků, protože podle čl. V odst. 1 písm. c) Úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů z roku 1958 může být odepráno uznání a výkon rozhodčího nálezu, pokud se nález týká sporu, ohledně kterého nebyla uzavřena rozhodčí smlouva, nebo není v mezích rozhodčí doložky, nebo nález obsahuje rozhodnutí přesahující dosah úmluvy o rozhodci nebo rozhodčí doložky. K vydání takového rozhodčího nálezu by mohlo dojít, pokud bude vadně vymezen nárok žalobce a rozhodci by vydali rozhodčí nález, kterým by mu byl takto vymezený nárok přiznán.

V žalobě nemusí být uvedeny důkazy, kterých se žalobce dovolává, což je odlišnost od rozhodčí žaloby podávané podle § 14 ZRRŘ, na kterou se použije na základě § 30 přiměřeně¹⁵ ustanovení § 79 zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu. Martin Platte¹⁶ k tomu uvádí, že v praxi rakouského rozhodčího řízení skutečně žalobci důkazní prostředky k žalobě nepřipojují a předkládají je až jako přílohu dalších písemných podání. Uvedení údajů o rozhodčí smlouvě a jejím obsahu umožňuje reflektovat skutečnost, že podle některých právních řádů nemusí být rozhodčí smlouva uzavřena písemně.¹⁷

¹⁵ K otázce rozsahu přiměřené aplikace zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu srov. BĚLOHLÁVEK, ALEXANDER. *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1039 až 1044.

¹⁶ MARTIN PLATTE in: CZERNICH, DIETMAR, DEIXLER-HÜBNER, ASTRID, SCHAUER, MARTIN. *Handbuch Schiedsrecht*. Vídeň: MANZ, 2018, s. 1013.

¹⁷ Tamtéž s. 1014. Mezi právní úpravy nevyžadující písemnou formu rozhodčí smlouvy patří francouzský civilní procesní řád z roku 2007 ve znění dekrety č. 48/2011 (čl. 1507) a skotský zákon o rozhodčím řízení z roku 2010 (srov. čl. 4, odst. 26 výkladové zprávy k čl. 4 skotského u zákona o rozhodčím řízení ze dne 5. ledna 2010 uvádějící případy, kdy musí mít smlouva písemnou formu). Vzhledem k možným problémům spojeným s prokazováním sjednání ústně uzavřené rozhodčí smlouvy a jejího obsahu nelze předpokládat, že by k uzavírání rozhodčích smluv v této formě často docházelo. Důvodem je skutečnost, že podmínkou uznání a výkonu rozhodčího nálezu podle čl. II odst. 1 a 2 ve spojení s čl. 4 odst. 1 písm. b) Úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů z roku 1958 je předložení rozhodčí smlouvy v písemné formě.

Čl. 7 odst. 4 Vídeňských pravidel z roku 2018 přináší změnu oproti znění z roku 2013 v případě, že žaloba není podána v potřebném počtu vyhotovení (nebo chybí-li přílohy žaloby), nebo neobsahuje-li náležitosti podle čl. 7 odst. 2. V případě, že žaloba není podána v potřebném počtu vyhotovení, nebo chybějí-li její přílohy, generální tajemník může vyčkat se zasláním žaloby žalovanému do okamžiku doplnění chybějících vyhotovení, což má za následek faktický tlak na žalobce. Pokud v žalobě chybějí některé z náležitostí stanovených v čl. 7 odst. 2 Vídeňských pravidel ve znění z roku 2018, může generální tajemník prohlásit řízení za skončené. Toto řešení lze považovat za přijatelnější než řešení podle znění Vídeňských pravidel z roku 2013, které umožňovalo generálnímu tajemníkovi prohlásit řízení za skončené v obou případech. Zároveň se jedná o posun v porovnání s Vídeňskými pravidly z roku 2006, která umožňovala v obou shora uvedených případech, aby žaloba nebyla projednávána, dokud její nedostatky nebudou odstraněny, o čemž musel být žalobce informován. Nedostatkem Vídeňských pravidel ve znění z roku 2006 byla absence lhůty stanovené pro doplnění vyhotovení žaloby a jejích příloh, či odstranění vad žaloby, která však činila v praxi 15 dnů.¹⁸

4. NĚMECKÝ ARBITRÁŽNÍ INSTITUT

Řád Německého arbitrážního institutu¹⁹ v čl. 4 odst. 1 stanoví, že veškerá komunikace mezi stranami a Německým arbitrážním institutem (dále jen „NAI“) probíhá elektronicky, a pouze pokud není elektronická komunikace možná, připouští se komunikace v tištěné podobě. Zároveň však čl. 4 odst. 2 stanoví, že žaloba (resp. žádost o zahájení rozhodčího řízení) musí být podána k NAI vždy v tištěné i elektronické podobě. Zajímavostí je, že tištěná vyhotovení žaloby určená stranám musí obsahovat přílohy, zatímco tištěné vyhotovení žaloby pro NAI přílohy obsahovat nemusí. Všechna elektronická vyhotovení žaloby musejí obsahovat přílohy (tj. včetně vyhotovení zasláního NAI). To je rozdíl oproti § 8 Řádu RS HK ČR a AK ČR, který stanoví, že veškeré písemnosti (včetně žaloby) se podávají v takovém počtu vyhotovení, aby každá ze stran a každý člen rozhodčího senátu (event. jediný rozhodce) měli po jednom vyhotovení a jedno vyhotovení obdržel sekretariát RS HK ČR a AK ČR. Z tohoto pravidla platí výjimka, pokud je žaloba doručena z datové schránky žalobce do datové schránky RS HK ČR a AK ČR, nebo prostřednictvím veřejné datové sítě na elektronickou adresu RS HK ČR a AK ČR s uznávaným elektronickým podpisem.

Povinnými obsahovými náležitostmi žaloby podané podle čl. 5 odst. 2 Řádu NAI jsou:

- a) jména a adresy stran,
- b) jména a adresy právního zástupce žalobce,
- c) určitě vymezený žalobní nárok,

¹⁸ SCHWARZ, FRANZ. T, KONRAD, CHRISTIAN, W. *The Vienna Rules – A Commentary on International Arbitration in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2009, s. 226.

¹⁹ Řád Německého arbitrážního institutu ve znění účinném od 1. března 2018.

- d) hodnota vyčíslitelných nároků a odhad peněžité hodnoty nevyčíslitelných nároků,
- e) popis skutkového stavu a okolností, na nichž se zakládají nároky,
- f) rozhodčí smlouvy, o které se opírá žalobce,
- g) jmenování rozhodce, pokud to požaduje Řád NAI a
- h) všechny skutečnosti a návrhy týkající se sídla rozhodčího řízení, jazyka rozhodčího řízení a práva rozhodného pro meritum sporu.²⁰

Řád NAI nevyžaduje uvedení důkazních návrhů ani přiložení důkazních prostředků k žalobě. Siegfried Elsing uvádí, že v praxi NAI se neočekává, že žaloba bude obsahovat důkazní návrhy, nýbrž je vyžadováno pokud možno co nejpreciznější vyličení žalobou uplatňovaných nároků. Počítá se s tím, že žalobci bude následně umožněno předložení detailněji vymezeného žalobního nároku včetně důkazů.²¹

Uvedený výčet zaznamenal posun v porovnání s čl. 6 odst. 2 a 3 Řádu NAI z roku 1998, který obsahoval dělení obsahových náležitostí na povinné [shora uvedené pod písm. a), c), e), f) a g)] a fakultativní [kromě výše uvedených písm. d) a h) se jednalo o uvedení návrhu osoby na jmenování do funkce jediného rozhodce].

Zahájení projednávání sporu je podmíněno kromě zaplacení poplatku za rozhodčí řízení také podáním žaloby v počtu vyhotovení odpovídajícím čl. 4 odst. 2 a splněním obsahových náležitostí žaloby podle čl. 5 odst. 2 Řádu NAI. V případě, že žaloba není podána ve stanoveném počtu vyhotovení, nebo nesplňuje obsahové náležitosti stanovené Řádem NAI, může NAI stanovit lhůtu pro doplnění počtu vyhotovení, nebo odstranění obsahových vad. Pokud nedodá žalobce stanovený počet exemplářů žaloby, nebo nedoplní náležitosti uvedené výše pod písm. b), d), f), či g), NAI může rozhodnout o skončení projednávání sporu. V případě nedoplnění náležitostí podle písm. a), c), e), či f) může NAI uzavřít spis bez prejudice ve vztahu k právu žalobce znovu uplatnit jeho nároky v novém řízení. Důvodem proč v případě nedoplnění náležitostí podle písm. a), c), e), či f) může NAI uzavřít spis je kritika odborné veřejnosti,²² která se týkala možnosti skončení řízení v těchto případech podle čl. 6 odst. 4 Řádu NAI z roku 1998, což implikovalo, že řízení bylo i přes zásadní obsahové nedostatky žaloby zahájeno.

²⁰ Německý civilní procesní řád z roku 1950 v novém znění z roku 2005 v § 1044 pouze stanoví, že návrh na zahájení řízení (žaloba) musí obsahovat označení stran, vymezení předmětu sporu a odkaz na rozhodčí smlouvu.

²¹ SIEGFRIED ELSING in: BÖCKSTIEGEL, KARL-HEINZ, KRÖLL, STEFAN MICHAEL, NACIMIENTO, PATRICIA a kol. *Arbitration in Germany, The Model Law in Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, s. 611.

²² Tamtéž s. 612. Otázka jak postupovat v případě žaloby neobsahující obsahové náležitosti či nebo přílohy je spojena s otázkou, zda je v případě podání vadné žaloby zahájeno rozhodčí řízení (K otázce rozdílných přístupů k této otázce viz LEW, JULIAN, MISTELIS, LOUKAS, KRÖLL, STEFAN MICHAEL. *Comparative International Commercial Arbitration*. Haag: Kluwer Law International, 2003, s. 520).

5. MEZINÁRODNÍ ROZHODČÍ SOUD MEZINÁRODNÍ OBCHODNÍ KOMORY

Řízení u Mezinárodního rozhodčího soudu Mezinárodní obchodní komory (dále jen „MRS MOK“) se zahajuje dnem podání žádosti o zahájení rozhodčího řízení (dále jen „Žádost“), ke které musí být přiložen doklad o zaplacení poplatku za podání žádosti. Žádost musí být podle čl. 3 odst. 1 Řádu MRS MOK²³ podána tak, aby po jednom vyhotovení obdržela každá ze stran, po jednom vyhotovení každý rozhodce a jedno vyhotovení sekretariát MRS MOK. Podání žádosti je možné pouze u sekretariátu prostřednictvím některé z kanceláří se sídlem v Paříži, Hong Kongu, New Yorku, São Paulu, Singapuru nebo Abú Dhabí (tyto kanceláře nelze ztotožňovat národními výbory Mezinárodní obchodní komory – podání Žádosti u těchto národních výborů nemá účinky podání Žádosti u sekretariátu MRS MOK). V případě, že bude Žádost podána e-mailem, musí být zasláno následně v lhůtě deseti dnů její písemné vyhotovení.

V případě, že žalobce nepředloží Žádost v počtu vyhotovení stanovených v čl. 3 odst. 1 Řádu MRS MOK nebo nezaplatí poplatek za podání žádosti, může sekretariát MRS MOK určit lhůtu, v níž je žalobce povinen tak učinit. Jestliže žalobce v náhradním termínu nesplní uvedené požadavky, bude spis uzavřen. Tím však není dotčeno právo žalobce uplatňovat tytéž nároky kdykoliv později jinou Žádostí.

Podle čl. 4 odst. 3 Řádu MRS MOK žádost musí obsahovat následující údaje:

- a) celé jméno, označení, adresu a další kontaktní údaje každé ze stran;
- b) celé jméno, adresu a další kontaktní údaje každé z osob zastupujících žalobce v rozhodčím řízení;
- c) popis skutkových a právních okolností sporu, které vedly k podání Žádosti a na kterých se zakládají žalobní nároky;
- d) žalobní petit společně s částkou vyčísleného žalobního nároku a v maximální možné míře s odhadem peněžité hodnoty jakéhokoliv jiného žalobního nároku;
- e) jakékoliv rozhodné smlouvy, zejména pak smlouvu, resp. smlouvy rozhodčí;
- f) určení, na základě které rozhodčí smlouvy jsou uplatňovány jednotlivé nároky, jestliže jsou nároky uplatňovány na základě více než jedné rozhodčí smlouvy;
- g) všechny rozhodné údaje a jakékoliv připomínky nebo návrhy ohledně počtu rozhodců a jejich výběru, jakož i nominaci rozhodce požadovanou Řádem MRS MOK; a
- h) veškeré rozhodné údaje a jakékoliv připomínky nebo návrhy ohledně místa rozhodčího řízení, rozhodného práva a jazyka rozhodčího řízení.

Výčet obsahových náležitostí je přesný a poměrně vyčerpávající, byť zde nenalezneme ustanovení požadující uvedení důkazních návrhů v Žádosti. Z toho platí však *sui generis* výjimka, protože podle písm. e) musí žalobce předložit rozhodčí smlouvu, která bude často

²³ Pravidla pro rozhodčí řízení Mezinárodního rozhodčího soudu Mezinárodní obchodní komory ve znění účinném od 1. března 2017. Dne 1. ledna 2021 vstoupilo v účinnost nové znění Řádu MRS MOK. Ustanovení Řádu MRS MOK citované v tomto příspěvku nedoznalo změn, které by mohly mít vliv na závěry uvedené v tomto příspěvku.

součástí smlouvy (resp. obchodních podmínek tvořících její součást), o kterou žalobce bude opírat své nároky. V praxi však může dojít i k situaci, kdy takových smluv je více. V takovém případě se vyžaduje po žalobci, aby uvedl, na základě kterých rozhodčích smluv mají být projednány jeho jednotlivé nároky. To má význam zejména pro to, aby MRS MOK mohl podle čl. 6 odst. 4 bod ii) posoudit, zda bude možné projednat všechny nároky žalobce společně v jednom řízení.

Čl. 4 Řádu MRS MOK neuvádí postup pro případ, že Žádost nebude obsahovat některou ze shora uvedených obsahových náležitostí. V praxi však sekretariát takovou Žádost neodmítne, ale vyzve žalobce v rámci oznámení o doručení Žádosti žalovanému, aby v dodatečné lhůtě doplnil chybějící náležitosti, pročež mu stanoví přiměřenou lhůtu.²⁴ Uvedený postup tedy odpovídá explicitní úpravě obsažené v Řádu NAI.

Relativní novinkou zařazenou poprvé do čl. 4 odst. 3 (druhý pododstavec) Řádu MRS MOK z roku 2012 je možnost, aby žalobce předložil další listiny nebo uvedl informace, které považuje za vhodné, nebo které mohou přispět k efektivnímu rozhodnutí sporu. Toto ustanovení obsažené i ve znění Řádu MRS MOK z roku 2017 je však do určité míry nadbytečné, protože takovou možnost má žalobce i bez výslovného zmocnění, a proto má čl. 4 odst. 3 (druhý pododstavec) spíše instruktivní charakter.

6. MEZINÁRODNÍ ROZHODČÍ SOUD V LONDÝNĚ

Čl. 1 Pravidel Mezinárodního rozhodčího soudu v Londýně (dále jen „Pravidla LCIA“)²⁵, který upravuje žádost o zahájení rozhodčího řízení, patří v porovnání s ostatními řády rozhodčích soudů mezi nejpodrobnější. Důvodem je skutečnost, že ve Spojeném království v minulosti byl kladen důraz na neformálnost rozhodčího řízení, které mělo být dostupné odborníkům (např. v případě komoditní nebo námořní arbitráže) i širší veřejnosti bez nutnosti právníkého vzdělání a právního zastoupení. Proto anglický zákon o rozhodčím řízení z roku 1996 i Pravidla LCIA mají instruktivní povahu a jsou do určité míry návodem, jak vést rozhodčí řízení. To se projevuje i v čl. 1 odst. 5 Pravidel LCIA, který umožňuje, aby žalobce byl vyzván registrátorem k odstranění početních, administrativních a písařských chyb, jakož i obdobných nejasností a chyb podobného charakteru. Specifikem upraveným v čl. 1 odst. 1 bod vii) Pravidel LCIA v oblasti obsahových náležitostí žádosti o zahájení řízení je požadavek na doložení skutečnosti, že žádost o zahájení řízení byla doručena ostatním stranám, nebo že její doručení žalobcem je nemožné.

Pravidla LCIA ve znění z roku 2020 zavádějí jako výchozí elektronickou formu komunikace. Podle čl. 4 odst. 2 se v elektronické podobě podává návrh na zahájení řízení i žalobní odpověď. Se souhlasem registrátora LCIA může být použita jiná alternativní forma komu-

²⁴ FRY, JASON, GREENBERG, SIMON, MAZZA, FRANCESCA. *The Secretariats Guide to ICC Arbitration*. Paříž: International Chamber of Commerce, 2012, s. 47.

²⁵ Pravidla pro rozhodčí řízení Mezinárodního rozhodčího soudu v Londýně účinná od 1. října 2020.

nikace. Pokud se strany nedohodnou jinak, vydává se podle čl. 26 odst. 2 v elektronické podobě i rozhodčí nález, který je opatřen elektronickými podpisy. Otázkou bude, jak se tento progresivní přístup prosadí do budoucna zejména v případě, že bude třeba uznat rozhodčí nález na základě Úmluvy o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů z roku 1958.

Řízení je zahájeno podáním žádosti o zahájení rozhodčího řízení v elektronické podobě, pokud v té době již obdržel registrátor poplatek za podání žádosti. Pokud je poplatek uhrazen později, zahajuje se řízení až v okamžiku jeho dodatečného zaplacení.

Novinkou je možnost podání sdruženého návrhu (composite request) na zahájení řízení podle čl. 1 odst. 2 Pravidel LCIA ve znění z roku 2020 v případě, že žalobce chce uplatnit žalobou své nároky vůči jednomu či více žalovaným, nebo na základě jedné či více rozhodčích smluv. V takovém návrhu musí žalobce vymezit odděleně hodnotu předmětu sporu, sporné otázky a nárok uplatňovaný žalobcem vůči jiné straně v každém z rozhodčích řízení. Jednotlivá rozhodčí řízení zahájená na základě sdruženého návrhu jsou rozhodována samostatně podle Pravidel LCIA, ledaže žalobce navrhne konsolidaci řízení. Sdružený návrh může podat podle čl. 2 odst. 2 i žalovaný.

ZÁVĚR

Na základě provedeného rozboru řádů vybraných stálých rozhodčích soudů a související judikatury a odborné literatury bylo zjištěno, že rozhodčí soudy se snaží v různé míře zavádět elektronickou formu komunikace i v případě podání žaloby (resp. žádosti o zahájení rozhodčího řízení). Důvodem je vstřícnost vůči „uživatelům“ rozhodčího řízení spočívající v procesní ekonomii (úspora času a nákladů). Kromě toho se význam elektronických podání akcentuje v době epidemie onemocnění COVID-19 (nový koronavirus SARS-CoV-2).

Rozhodčí řády jednotlivých stálých rozhodčích institucí se liší v rozsahu ustanovení upravujících způsob podání, účinky a obsahové náležitosti žaloby. Požadavky na obsahové náležitosti jsou však poměrně unifikované, byť se mohou lišit s ohledem na požadavky kladené vnitrostátním právním řádem.

Problém, se kterým se mezinárodní institucionální arbitráž stále potýká, je otázka, jak postupovat v případě, že žaloba má vady a žalobce odmítne tyto vady odstranit, nebo zmešká dodatečnou lhůtu pro jejich odstranění. Zde se liší rozhodčí řády jednak v tom, jak tuto situaci regulují, resp. zda ji výslovně reflektují. V případě explicitní úpravy této otázky nalezneme odlišnosti v postupu jednotlivých rozhodčích soudů, jak bylo demonstrováno na příkladu Řádu NAI a Řádu MRS MOK.

LITERATURA:

a) Odborná literatura:

- BĚLOHLÁVEK, ALEXANDER. *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7179-342-7,
- BÖCKSTIEGEL, KARL-HEINZ, KRÖLL, STEFAN, MICHAEL, NACIMIENTO, PATRICIA a kol. *Arbitration in Germany, The Model Law in Practice*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2015, ISBN 978-9-0411-5860-4,
- CZERNICH, DIETMAR, DEIXLER-HÜBNER, ASTRID, SCHAUER, MARTIN. *Handbuch Schiedsrecht*. Vídeň: MANZ, 2018, ISBN 978-3-214-10012-4,
- FRY, JASON, GREENBERG, SIMON, MAZZA, FRANCESCA. *The Secretariats Guide to ICC Arbitration*. Paříž: International Chamber of Commerce, 2012, ISBN 978-92-842-0136-5,
- HUČKOVÁ, REGINA, TREŠČÁKOVÁ, DIANA. *Zákon o rozhodcovském konání, komentář*. Wolters Kluwer, 2018, ISBN 978-80-8168-922-2,
- LEW, JULIAN, MISTELIS, LOUKAS, KRÖLL, STEFAN. *Comparative International Commercial Arbitration*. Haag: Kluwer Law International, 2003, ISBN 90-411-1568-4,
- MAISNER, MARTIN, TRAPL, VOJTĚCH. *Řád Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky, komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, ISBN 978-80-7478-969-4,
- SCHWARZ, FRANZ. T, KONRAD, CHRISTIAN, W.: *The Vienna Rules – A Commentary on International Arbitration in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International 2009, ISBN 978-90-411-2344-2.

b) Judikatura:

- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 1. 9. 1998, sp. zn. I. ÚS 233/97,
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo 1528/2005,
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 5. 2010, sp. zn. 23 Cdo 3749/2008,
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 8. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3227/07.

KONCEPČNÍ VÝCHODISKA ZMĚNY ŽALOBY

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF MODIFICATION OF ACTION

Petr Lavický*

Abstrakt: Slovensko před nedávnem dovršilo rekodifikaci civilního práva procesního, ústící v přijetí Civilního sporového poriadku a dalších procesních předpisů. Nyní je zapotřebí vyhodnocovat první zkušenosti získané v aplikační praxi. V České republice práce na rekodifikaci stále probíhají. Tato situace dává příležitost zamyslet se nad optimální konstrukcí zásadních institutů civilního práva procesního, a to jak z pohledu teoretického, tak i komparativního. To také činí předkládaný text, jenž je věnován některým koncepčním otázkám změny žaloby.

Klíčová slova: změna žaloby, předmět sporu, předpoklady přípustnosti změny žaloby, změna žaloby v opravných řízeních

Abstract: Slovak Republic recently completed the recodification of civil procedural law, resulting in the adoption of the Civil Procedure Code and other procedural regulations. Now it is necessary to assess the first experiences gained in application practice. In the Czech Republic, work on recodification is still ongoing. This situation gives an opportunity to have a think about optimal construction of fundamental institutes of civil procedural law, namely from a theoretical and a comparative perspective. This is also done by the presented paper which deals with certain conceptual issues of amended action.

Key words: amendment of the action, subject of the dispute, preconditions for admissibility of amendment of the action, amendment of the action in appeal proceedings

1. POJEM A ÚČEL

Žaloba je dispoziční procesní úkon, kterým žalobce zahajuje civilní sporné řízení proti určitému žalovanému, a určuje jím zároveň předmět tohoto řízení. Strany i předmět sporu by měly být vymezeny pokud možno trvale a ke změnám by nemělo zásadně vůbec docházet, neboť pro hladký průběh řízení je nezbytné, aby bylo jasně stanoveno a zafixováno, mezi kým a o čem má soud jednat a rozhodovat. Proto by právní regulace jako východisko měla volit stabilitu jejich vymezení, a nikoliv jejich dalekosáhlou proměnlivost.

Starší literatura tuto okolnost označovala termínem „setrvační povinnost“ stran sporu (*Beharrungspflicht*). Povinností stran setrvat ve sporu byla vyjádřena vázanost žalobce k jeho odpůrci, a také vázanost žalobce jeho žalobou; projevem prvního bylo – a v rakouském, německém a lichtenštejnském civilním procesu stále je – pravidlo, podle něžž zcizení sporné věci nemá na řízení vliv, projevem druhého zásadní omezení možnosti změny žaloby.¹ Změna stran nebo žaloby je zásadně nežádoucí, neboť zpravidla prodlouží řízení, zvýší jeho

* doc. JUDr. Petr Lavický, Ph.D., Katedra civilního práva procesního, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

¹ OTT, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního. Díl II. Část zvláštní. Oddělení I. Řízení v I. instanci.* Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, 1898, s. 88 a násl.

náklady, učiní část výsledků dokazování zbytečnými, a někdy též zkomplikuje žalovanému jeho obranu.² Přesto mohou nastat situace, kdy lpění na původním vymezení stran sporu a jeho předmětu nebude možné, nebo alespoň ne vhodné. Jejich analýzou se ve vztahu k předmětu sporu zabývá tento článek.

Změna žaloby bývá většinou charakterizována jako změna předmětu sporu uplatněného žalobou.³ Taková změna se někdy označuje jako objektivní změna žaloby, a to v protikladu k subjektivní změně žaloby, kterou se má na mysli změna v okruhu účastníků, tj. záměna nebo rozšíření počtu účastníků na straně žalující nebo žalované.⁴ Vztažení pojmu změny žaloby na změnu v subjektech se odůvodňuje tím, že – přinejmenším změna strany – je zároveň také změnou předmětu řízení; byť se přitom zároveň připouští, že je vůbec sporné, zda na takovou situaci vůbec úprava změny žaloby dopadá, a to vzhledem ke zvláštním pravidlům regulujícím změnu stran.⁵ Právě s ohledem na to, že civilní řády soudní vždy regulují změny, k nimž na straně žalující nebo žalované může během řízení docházet, samostatnými pravidly stanovujícími vlastní předpoklady (důvody) takových změn, není vhodné rozšiřovat pojem změny žaloby i na případy změn v subjektech. Změnou žaloby se proto v tomto článku rozumí pouze změna v objektivním smyslu, tj. obsahová změna předmětu sporu.⁶

Účel regulace změny žaloby je dvojí a plyne z již uvedeného výkladu. V prvé řadě je to ochrana žalovaného. Ten by měl být chráněn jednak před nedůvodnými změnami žaloby, které by ztížily nebo znemožnily jeho obranu; jednak je to zachování práva žalovaného na rozsudek vyslovující se o žalobou původně uplatněném nároku.⁷ Vedle toho právní úprava změny žaloby sleduje cíl procesní ekonomie: za určitých situací – např. kvůli změně okolností⁸ – bude účelnější připustit změnu žaloby, zejména tehdy, pokud tím bude spor mezi stranami komplexně vyřešen a předejde se tím případnému dalšímu řízení.⁹

² V případě změn stran patří k negativním aspektům také riziko zneužívajících jednání.

³ V německé literatuře např. ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 17. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 545, nebo JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 135; v rakouské KODEK, G. E. In: KODEK, G. E. – MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 3. vydání. Wien: Facultas, 2016, s. 226.

⁴ FOERSTE, U. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 263, marg. č. 1.

⁵ FOERSTE, U. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 263, marg. č. 1.

⁶ Obdobně nepovažuje za změnu žaloby změnu stran v rakouském civilním procesu např. KODEK, G. E. In: KODEK, G. E. – MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 3. vydání. Wien: Facultas, 2016, s. 226, nebo SIMOTTA, D. A. In: RECHBERGER, W. H. – SIMOTTA, D. A. *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. 7. vydání. Wien: Manz, 2009, s. 299. V německé literatuře k rozšiřování pojmu změny žaloby také na změny v subjektech zaujímá rezervovaný postoj dílo ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 17. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 545, podle nějž zde lze o změně žaloby uvažovat jenom částečně.

⁷ Stejnou myšlenku sleduje také zákaz zpětvzetí žaloby. Viz ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 17. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 550.

⁸ WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 79.

⁹ V souvislosti s procesní ekonomikou je rovněž nutno vzít v úvahu, jak upozorňuje Klicka, že žalobce má ve svých rukou možnost místo změny žaloby podat novou žalobu ohledně jiného předmětu řízení; změna žaloby v již zahájeném řízení by však mohla být někdy hospodárnější. KLICKA, T. In: FASCHING, H. W. – KONECNY, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. 3. Band. 1 Teilband (§ 226 – 389 ZPO). 3. vydání. Wien: Manz, 2017, s. 320.

2. RŮZNÁ POJETÍ PŘEDMĚTU SPORU

Někdejší názory o předmětu sporu, časově spadající do období počátku moderního civilního procesu, vycházely z toho, že bezprostředním předmětem sporu je (tvrzené) subjektivní hmotné právo. Původ těchto teorií sahá k Savignymu a jeho pojetí žalobního práva. Podle Savignyho vznikl porušením práva mezi narušitelem a tím, jehož právo bylo porušeno, nový právní vztah, jehož obsahem obecně vzato bylo právo požadovat, aby porušování práva bylo ukončeno. Vztah vznikající v důsledku porušení práva označoval Savigny jako žalobní právo nebo také jako žalobu, pokud se tímto výrazem mělo na zřeteli pouze oprávnění vznikající poškozenému. Zde šlo o žalobu v materiálním smyslu. Vedle ní Savigny znal ještě žalobu ve formálním smyslu, kterou představoval žalobní spis. V souladu s těmito východisky, zejména s materiálním chápáním žaloby, pak Savigny formuloval dvě podmínky, které musely být dány v každém řízení: muselo vždy existovat právo samo o sobě, a dále toto právo muselo být porušeno.¹⁰

Není ambicí tohoto článku podat důkladný rozbor tohoto pojetí, ani analyzovat podrobně ostatní přístupy k předmětu sporu.¹¹ Lze se omezit na konstatování, že materiální teorie – ani v původní, ani v novější podobě¹² – neobstála již z toho důvodu, že nedokázala odpovědět na otázku, co vlastně bylo předmětem sporu, zamítl-li soud žalobu pro nedostatek věcné legitimace, tedy proto, že subjektivní právo neexistovalo.¹³ Představa, že proběhlo soudní řízení, které nemělo vůbec žádný předmět, a že v takovém bezpředmětném řízení soud meritorně rozhodl, je neudržitelná. Vedle toho materiální pojetí předmětu sporu nevyhovuje u určovacích žalob a právotvorných žalob,¹⁴ neboť se jimi žádný materiální nárok neuplatňuje nebo nemusí uplatňovat.¹⁵ To je obzvláště evidentní u negativních určovacích žalob, jimiž se žalobce domáhá výroku, že určité subjektivní právo neexistuje. Totéž platí pro žaloby, které se opírají o ustanovení procesního práva, jako např. žaloba poddlužnická. Ani takové žaloby na žádném subjektivním hmotném právu nespočívají. Kupř. již zmíněnou poddlužnickou žalobou se žalobce domáhá přiznání právních následků plynoucích z tzv. úkojného práva, jež není právem hmotným, ale procesním (exekučním).¹⁶

¹⁰ SAVIGNY, C. F. *System des heutigen Römischen Rechts. Svazek 5. Kniha II.* Berlin: Bei Veit und Comp, 1841, s. 5 – 6.

¹¹ To v české literatuře již učinil MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení.* Brno: MU, 2002, s. 22 a násl.

¹² Zastávané např. Henckelem. Viz HENCKEL, W. *Prozessrecht und materielles Recht.* Göttingen: Verlag Otto Schwarz & Co., 1970, s. 149 a násl.

¹³ Na tento nedostatek materiálněprávní žalobní teorie poukazuje WINTEROVÁ, A. *Žalobní právo.* AUC – Iuridica, 1979, s. 49. Zároveň na tento problém nahlíží i z opačného pohledu a dovozuje, že pokud by žaloba skutečně měla být vlastností nebo výronem subjektivního práva, nemohla by důsledně vzato vůbec zamítavá rozhodnutí existovat.

¹⁴ ROTH, H. in: STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4 (§§ 253 – 327).* 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 9. Ostatně Savignyho názor vznikl v době obecného civilního procesu, který rozlišování žalob na plnění, určení a právotvorných ještě nepřipouštěl. Viz von ARX, G. *Der Streitgegenstand im schweizerischen Zivilprozess.* Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag, 2007, s. 12.

¹⁵ SCHILKEN, E. *Zivilprozessrecht.* 6. vydání. München: Verlag Vahlen, 2010, s. 109. BLOMEYER, A. *Zivilprozessrecht.* Berlin – Göttingen – Heidelberg: Springer Verlag, 1963, s. 198.

¹⁶ K tomu viz FLALA, J. *Spory vznikající z podnětu výkonu rozhodnutí (exekuční spory).* Praha: Universita Karlova, 1972, s. 83. Shodně MACUR, J. *Kurs občanského práva procesního. Exekuční právo.* Praha: C. H. Beck, 1998, s. 126.

Vzhledem k nastíněným problémům byla materiální teorie v panující nauce vystřídána procesními teoriemi předmětu sporu. Ty jsou založeny na přesvědčení, že předmětem sporu nemůže být subjektivní hmotné právo (materiální nárok),¹⁷ a proto je zapotřebí pojem předmětu sporu naplnit procesním obsahem.¹⁸ Shoda panuje na tom, že s ohledem na dispoziční zásadu je vymezení předmětu sporu v rukou žalobce; naopak námitky žalovaného jsou bez významu.¹⁹ Procesní teorie se však rozcházejí v názoru, pomocí jakých obsahových částí žaloby má být předmět sporu určen. Jednočlenné teorie se spokojují pouze s žalobním návrhem, dvoučlenné vedle žalobního návrhu staví jako zcela rovnocenný prvek skutkový základ.

3. KTERÁ Z TEORIÍ PŘEDMĚTU SPORU LÉPE VYHOVUJE POTŘEBÁM INSTITUTU ZMĚNY ŽALOB?

Rozdíly mezi nastíněnými teoriemi předmětu sporu se výrazně promítají do institutu změny žaloby. Jestliže každá z nich určuje předmět sporu pomocí jiných znaků, nutně se liší také odpověď na otázku, co je a co není změnou žaloby. Obzvláště naléhavě potom nedostatky jednotlivých teorií vystupují do popředí v případech tzv. konkurence nároků.

Materiální teorie vychází z toho, že předmětem sporu je subjektivní hmotné právo. Za změnu žaloby je pak nutno považovat každou změnu vedoucí k právnímu posouzení věci podle ustanovení hmotného práva upravujícího jiný materiální nárok. V praxi vcelku běžně vyvstává situace, kdy se žalobce domáhá zaplacení určité částky jako plnění ze smlouvy (např. z nájemní smlouvy) a soud dospěje k závěru, že smlouva je neplatná, avšak skutečnosti uvedené žalobcem by – po určitém doplnění – bylo možno posoudit jako bezdůvodné obohacení plněním z neplatné smlouvy. Jde o případ tzv. ideální konkurence. Nárok ze smlouvy a nárok z bezdůvodného obohacení jsou dva samostatné hmotněprávní nároky, byť hospodářsky směřují ke stejnému cíli. Protože předmětem sporu je podle materiální teorie hmotněprávní nárok, je samostatným předmětem sporu nárok ze smlouvy a od něj odlišným samostatným předmětem nárok z bezdůvodného obohacení. Vázanost soudu žalobou vylučuje, aby ve sporu, v němž se žalobce domáhá smluvního nároku, soud věc posoudil jako nárok z bezdůvodného obohacení, neboť by tím překročil předmět sporu, jak jej chápe materiální teorie. Soud by se nárokem z bezdůvodného obohacení mohl zabývat jenom tehdy, pokud by žalobce změnil žalobu, popř. pokud by tento nárok uplatnil vedle nároku ze smlouvy (pak by šlo o objektivní kumulaci). Rovněž právní moc a překážka litispendence by nemohly překročit předmět sporu, a nemohly by tedy vyloučit, aby souběžně nebo následně probíhaly dvě řízení: jedno o nároku ze smlouvy, druhé o nároku z bezdůvodného obohacení.

¹⁷ Změny v pojetí předmětu sporu pochopitelně souvisejí s posunem teorií žalobního práva. K nim viz WINTEROVÁ, A. *Žalobní právo*. AUC – Iuridica, 1979, s. 48 a násl.

¹⁸ SCHILKEN, E. *Zivilprozessrecht*. 6. vydání. München: Verlag Vahlen, 2010, s. 111.

¹⁹ ROTH, H. in STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4* (§§ 253 – 327). 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 16 – 17.

K podobným závěrům vede učebnicový příklad tzv. konkurence základů nárokových norem. Při nehodě taxi,²⁰ jehož řidič je zároveň jeho provozovatelem, bude zraněn zákazník. Jeho nárok na náhradu škody může být odůvodněn tím, že žalovaný porušil svou zákonem stanovenou povinnost (§ 2910 OZ), např. při řízení nepřizpůsobil rychlost jízdy okolnostem (§ 18 zákona o silničním provozu č. 361/2000 Sb.); dále se může opírat o povinnost provozovatele dopravního prostředku k náhradě škody podle § 2927 OZ, nebo o porušení povinnosti z přepravní smlouvy (§ 2913 OZ). Rovněž v tomto případě půjde o tři samostatné předměty sporu (každý ze tří hmotněprávních nároků vytváří samostatný předmět sporu), a to se stejnými důsledky, jaké byly popsány v případě konkurence nároků ze smlouvy a z bezdůvodného obohacení.²¹

Oba příklady ukazují, jaké praktické těžkosti jsou s materiální teorií předmětu sporu spjaty. Příliš úzké pojetí předmětu sporu není vhodné pro žádný z institutů souvisejících s předmětem sporu, ať již jde o překážku litispendence, právní moc, objektivní kumulaci, nebo změnu žaloby. V souvislosti se změnou žaloby je podstatné to, že soud by mohl věc posoudit jenom z hlediska materiálního nároku, který byl uplatněn; aby mohl posoudit skutkový stav i z hlediska jiných konkurujících nároků, musel by žalobce změnit žalobu. To by patrně na straně jedné vedlo k výrazně vyššímu využívání změny žaloby, na straně druhé, pokud by žalobce změnu žaloby nenavrhl, bylo by tím neúměrně zúženo právní posouzení věci soudem, a zároveň by zůstala otevřená vrátka pro další spory, v nichž by z téhož skutkového základu byly uplatňovány jiné hmotněprávní nároky sledující tentýž cíl. To není žádoucí ani z hlediska procesní ekonomie, ani z pohledu právní jistoty. Materiální teorie předmětu sporu tedy nenaplnuje cíle, které institut změny žaloby sleduje. Krom toho v rozporu se zásadou *iura novit curia* zužuje soudu prostor pro právní posouzení věci na právní kvalifikaci provedenou žalobcem.

Podle jednočlenné procesní teorie je předmět sporu určen pouze pomocí žalobního návrhu, resp. prostřednictvím právních následků, jejichž vyslovení v petitu žalobce navrhuje. Jeden žalobní návrh znamená jeden předmět sporu; několika žalobními návrhy odpovídá několik předmětů sporu, bez ohledu na to, zda jeden či několik návrhů spočívá na jednom či několika různých skutkových základech. Skutkový stav slouží pouze k výkladu žalobního návrhu, je-li to potřebné pro přesné vymezení cíle žaloby.²² Jednočlennou teorii dříve zastával především Rosenberg²³ a po něm další významný procesualista a pokračovatel jím založené učebnice Schwab.²⁴

²⁰ Např. KODEK, G. E. In: KODEK, G. E. – MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 3. vydání. Wien: Facultas, 2016, s. 236. ROTH, H. In: STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4* (§§ 253 – 327). 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 10, demonstruje tentýž případ konkurence nároků na příkladu nehody tramvaje.

²¹ K tomu srov. shodně PAULUS, CH. *Zivilprozessrecht*. 4. vydání. Heidelberg – Dordrecht – London – New York: Springer, 2010, s. 53.

²² ROTH, H. In: STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4* (§§ 253 – 327). 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 10.

²³ Počínaje šestým vydáním své proslulé učebnice z roku 1954. Viz ROTH, H. In: STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4* (§§ 253 – 327). 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 19.

²⁴ ROTH, H. In: STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4* (§§ 253 – 327). 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 23, pozn. pod čarou č. 126.

Jednočlenná teorie si umí dobře poradit se shora uvedenými příklady ideální konkurence a konkurence základů nárokových norem. V obou případech je žalobní návrh stále stejný, bez ohledu na to, zda bude představovat plnění ze smlouvy nebo z bezdůvodného obohacení, nebo nehledě na to, o kterou skutkovou podstatu povinnosti k náhradě škody půjde. Soudu proto nic nebrání, aby věc posoudil podle všech v úvahu připadajících norem hmotného práva, a není k tomu zapotřebí, aby žalobce měnil žalobu.

Jednočlenná teorie však vykazuje nedostatky, dojde-li na tzv. reálnou konkurenci. Tou se má na mysli situace, kdy na základě několika různých skutkových stavů (v tom je odlišnost od ideální konkurence, která spočívá na skutkovém základu jediném) jsou naplněny skutkové podstaty několika právních norem, a vzniká tak několik různých nároků, které však sledují stejný cíl, a vzájemně se proto vylučují. Učebnicovým příkladem je vztah nároku ze smlouvy a ze směnky, kterou dlužník vystavil k zajištění svého dluhu nebo kterou vystavil místo placení. Vzhledem k tomu, že stejný cíl bude vyjádřen stejným petitum, půjde o jediný předmět sporu. Důsledně vzato to znamená, že ve sporu o zaplacení pohledávky ze směnky by se soud měl zabývat také nárokem z pohledu smlouvy, a naopak. Opět bez toho, že by muselo dojít ke změně žaloby. Platilo by rovněž, že zahájení sporu o jednom z těchto nároků zakládá překážku litispendence pro řízení o druhém nároku, a obdobně že účinky právní moci rozhodnutí o jednom nároku zahrnují také nárok druhý a znemožňují jeho uplatnění.

Jednočlenná teorie zde vede k následkům, které neodpovídají povaze směnečných nároků. Krom toho naráží na praktické problémy. Nároky ze směnky jsou v českém civilním procesu prakticky výlučně uplatňovány ve směnečném rozkazním řízení (§ 175 OSŘ). V něm ale může být uplatněn právě jenom nárok ze směnky, a nikoliv též nárok ze smlouvy; proto je též vyloučeno, aby se v tomto řízení mohl soud věcí z pohledu smluvního nároku zabývat. Nedává pak rozumný smysl, proč by mělo zahájení tohoto řízení, resp. rozhodnutí v něm, vytvářet překážku litispendence, případně věci pravomocně rozhodnuté; přesto k tomuto závěru jednočlenná teorie vede. Ovšem i kdyby žalobce uplatnil ve standardním řízení nárok ze smlouvy, mohlo by být pro soud leckdy obtížné posoudit věc z pohledu směnečného práva. Aby o tom mohl začít uvažovat, musel by se o vystavení směnky vůbec z přednesů stran dozvědět. Žádná ze stran však tvrzení týkající se směnky nemusí do řízení vůbec uvést. Jaký smysl za této situace dává překážka věci pravomocně rozhodnuté, která bude bránit žalobci v uplatnění směnečného nároku, neuspěl-li s žalobou ze smlouvy?

O řešení nastíněného problému se pokouší Roth, který se hlásí k tzv. relativnímu pojetí předmětu sporu orientovaného podle účelu právní normy. Výraz „relativní“ vyjadřuje, že na rozdíl od většinového mínění není předmět sporu konstruován jednotně ve vztahu ke všem institutům, s nimiž má co do činění, ale že kolísá mezi jednočlenným a dvoučlenným pojetím. Roth tak pro účely litispendence, kumulace nároků a změny žaloby se vychází z širokého jednočlenného pojmu předmětu sporu, zatímco pro účely materiální právní moci pojem předmětu sporu vymezuje úzce pomocí dvoučlenné teorie.²⁵ Tím odpadá problém

²⁵ ROTH, H. In: STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4* (§§ 253 – 327). 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 34 a násl.

s překážkou věci pravomocně rozhodnuté ve vztahu nároku směnečného a nároku smluvního.

Relativní koncepce předmětu sporu výrazně připomíná pověstný Cimrmanovský krok stranou, který Jára Cimrman použil, aby z pozic vulgárního materialismu odůvodnil svou vlastní teorii externismu.²⁶ Použití tohoto metodologického postupu však v případě předmětu sporu nelze považovat za vhodné. Potřebám praxe neodpovídá měnící se posuzování předmětu sporu podle toho, jaká konkrétní procesní situace nastala. Jednotlivé teorie předmětu sporu jsou složité samy o sobě, natož pak v jejich vzájemné kombinaci. Běžný každodenní právní život si spíše žádá jednoznačné a co nejjednodušší vymezení předmětu sporu. To ale relativní koncepce předmětu sporu nenabízí. Je proto nutno se rozhodnout buď pro teorii jednočlennou, nebo dvoučlennou.

Na adresu samostatné jednočlenné teorie je nutno ještě uvést, že působí problémy nejen při posuzování případů tzv. reálné konkurence norem, ale také že ne zcela odpovídá potřebám institutu změny žaloby. Jednočlenná teorie totiž za změnu žaloby považuje jenom změnu žalobního petitu. Skutkový základ není pro vymezení předmětu sporu rozhodný, a tak jeho změny nejsou za změnu žaloby považovány. Proto všechny skutečnosti, které jsou vhodné k odůvodnění návrhu žalobce, patří k témuž předmětu sporu.²⁷ Důsledkem ovšem je, že tato teorie není schopna odlišit prostá doplnění či upřesnění textu žaloby od podstatných změn skutkového základu. Umožňuje žalobci dalekosáhle měnit skutkový základ, aniž se taková změna posoudí jako změna žaloby, tj. aniž by byla podmíněna souhlasem žalovaného, resp. alespoň soudu. Tím může být ochrana žalovaného výrazně ztížena, a stejně tak nemusí být změny skutkových tvrzení přijatelné z hlediska procesní ekonomie. Proto není vhodné jednočlennou teorii předmětu sporu následovat.

Právní věda a praxe v současnosti většinově nezastává žádnou z dosud rozebíraných teorií, ale vychází z dvoučlenného pojetí předmětu sporu.²⁸ K vymezení předmětu sporu podle ní slouží dva samostatné a rovnocenné prvky, a sice návrh žalobce a skutkový základ. Vzhledem k tomu, že předmětem sporu je nárok v procesním slova smyslu, tj. procesní nárok, označuje se návrh žalobce jako předmět procesního nároku, a skutečnosti, na nichž žaloba spočívá, jako základ procesního nároku.

O změně žaloby pak lze v kontextu dvoučlenné teorie předmětu sporu hovořit tehdy, pokud se mění předmět procesního nároku, nebo základ procesního nároku, nebo obojí.

O změnu předmětu procesního nároku půjde především tehdy, pokud se mění forma právní ochrany. Jestliže se žalobce původně žalobou domáhal prisouzení určitého plnění, a posléze místo toho bude navrhopat pouze určení existence právního vztahu, z nějž plnění původně požadoval, jde o změnu žaloby. Platí to samozřejmě také obráceně. O změnu před-

²⁶ K tomu viz SMOLJAK, L. – SVĚRÁK, Z. – WEIGEL, J. *JÁRA CIMRMAN – génius, který se neproslavil*. Computer Press, a. s., 2009, s. 24 – 25. CIMRMAN, J. – SVĚRÁK, Z. *Akt*. 3. vydání. Praha: Paseka, 1998, s. 32 – 40. CIMRMAN, J. – SMOLJAK, L. *Výšetřování ztráty třídní knihy*. 3. vydání. Praha: Paseka, 1998, s. 27 – 29.

²⁷ ROTH, H. In STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4 (§§ 253 – 327)*. 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 41.

²⁸ V české literatuře ji zastává zejména MACUR, J. *Předmět sporu*. Brno: MU, 2002, s. 33 a násl.

mětu procesního nároku půjde samozřejmě rovněž tehdy, je-li sice forma právní ochrany zachována, ale mění-li se jinak obsah žalobního petitu. Např. žalobce změní výši částky, které se domáhá, a to tak, že bude požadovat, aby mu bylo přisouzeno více, nebo naopak méně; nebo místo vydání věci A bude požadovat vydání věci B, nebo místo toho peněžitou náhradu; nebo místo určení neplatnosti smlouvy bude navrhopat určení neexistence právního vztahu. O změnu předmětu procesního nároku jde ve všech uvedených příkladech, přestože na některé z nich hledí civilní řády soudní jako na částečné zpětvzetí žaloby (kvantitativní mínus), popř. – v zájmu usnadnění změny žaloby – stanovují, že se s nimi jako se změnou žaloby nakládat nemá (např. náhrada škody místo vydání věci); k tomu viz v další kapitole. Změna předmětu procesního nároku je ovšem změnou žaloby pouze tehdy, pokud znamená skutečnou obsahovou změnu, a nikoliv pouhou opravu či upřesnění žalobního petitu.

Mnohem složitější než změna předmětu procesního nároku je změna jeho skutkového základu.²⁹ Je zcela obvyklé, že žalobce uvádí svá skutková tvrzení nejen v žalobě, ale i později během řízení. Je jistě nemyslitelné považovat všechna tato nová tvrzení za změnu žaloby; tím by se docílilo pouze opačného extrému, než k němuž směřuje jednočlenná teorie, která naopak změny skutkových tvrzení za změnu žaloby nepokládá (viz shora). Z tohoto důvodu je zapotřebí nalézt kritérium, které odliší případy, kdy nově přednesená skutková tvrzení mění skutkový základ natolik, že způsobují změnu předmětu sporu, a je proto nutno s nimi nakládat jako se změnou žaloby, od situací, kdy nově tvrzené skutečnosti na dosavadním skutkovém základu nic podstatného nemění, a proto je za změnu žaloby považovat nelze. Jinak řečeno, kritérium má umožnit rozlišení situací, kdy je jednota skutku zachována, a kdy nikoliv. Existují dvě možnosti, jak jednotu skutku vymezit.

První z nich za diferenciací kritérium volí znaky skutkové podstaty právní normy, a bývá označována také jako teorie skutkového stavu zakládajícího právo (*die Theorie vom rechtserzeugenden Sachverhalt*).³⁰ Pro určení identity skutkového základu procesního nároku je podle této teorie rozhodující skutkový stav předpokládaný právní normou, která má být aplikována na skutkový přednes, resp. skutkový základ procesního nároku. Odpovídají-li původní a nové přednesy skutkovým znakům stejné právní normy, je dána identita předmětu sporu. Pokud nově uváděné skutečnosti vyžadují formulaci nového skutkového stavu, odpovídajícího znakům jiné právní normy, nejde o identický předmět sporu, ale již o jiný předmět sporu.³¹ Jinak řečeno, jestliže lze nové přednesy podřadit pod skutkovou podstatu právní normy zakládající uplatněný nárok (nárokové normy), která dopadala i na původní žalobu, nepůjde o změnu žaloby, ale jenom o její doplnění. Je-li naopak nově uvá-

²⁹ Skutkový základ předmětu sporu označují rakouský i německý civilní řád soudní výrazem *Klagegrund*. Tento obrat se do českého jazyka překládá jako žalobní důvod. Vzhledem k současnému chápání předmětu sporu se jím však nerozumí právní důvod, neboť právní posouzení není pro vymezení předmětu sporu určující, ale skutkový stav, na němž je žaloba postavena. Srov. např. ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 17. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 546.

³⁰ RECHBERGER, W. H. In: RECHBERGER, W. H. – SIMOTTA, D. A. *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. 7. vydání. Wien: Manz, 2009, s. 192.

³¹ MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení*. Brno: MU, 2002, s. 35.

děné skutečnosti nutno subsumovat pod skutkovou podstatu jiné právní normy, o změnu žaloby půjde.

Druhý přístup³² nepovažuje za rozhodující, zda původní a nové skutečnosti lze subsumovat pod skutkovou podstatu stejné nárokové normy, nýbrž vycházejí z jejich faktické souvislosti. V německé terminologii se pro takto pojímanou jednotu skutku používá výrazu „*Lebenssachverhalt*“ – což v naší literatuře Macur překládá doslovně jako „životní věcný obsah“³³ – nebo „*Lebensvorgang*“.³⁴ Doslovný překlad je však krkolomný a zbytečný, a ostatně i v německé literatuře jsou tyto výrazy vždy uváděny v uvozovkách a s patřičným vysvětlením, popř. s uvedením synonym, z nichž lze nejlépe přeložit výraz *Tatsachenkomplex*³⁵ – v daném kontextu snad nejvýstižněji jako skutkový komplex. Významnější než pojmenování však spíše je, jaký je obsah těchto výrazů. Má se jimi vyjádřit, že ke skutkovému základu předmětu sporu náleží všechny skutečnosti, které tvoří jednotu. Tato jednotu není posuzována podle právních norem, nýbrž podle životních měřítek,³⁶ resp. společenského mínění či přirozeného hlediska³⁷ (coby opaku pohledu normativního).

K prvnímu pojetí se v zahraniční procesualistice přiklání např. Musielak,³⁸ Jauernig,³⁹ nebo Fasching,⁴⁰ u nás Macur,⁴¹ nebo Spáčil.⁴² Naproti tomu druhý přístup je zejména v německé literatuře a judikatuře převažující. U nás se k němu hlásí Dvořák,⁴³ a v podstatě z něj vychází také Nypl.⁴⁴ Autor této stati původně vycházel z prvního z uvedených pojetí,⁴⁵ avšak po mnoho let dozrávající úvaze se sebekriticky rozhodl ji opustit a přiklonit se naopak ke koncepci druhé.

³² Za jehož průkopníka se pokládá HABSCHEID, W. J. *Der Streitgegenstand im Zivilprozess und im Streitverfahren der freiwilligen Gerichtsbarkeit*. Bielefeld: Deutscher Heimat-Verlag, 1956, s. 206 a násl.

³³ MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení*. Brno: MU, 2002, s. 35.

³⁴ Např. GRUNSKÝ, W. *Zivilprozessrecht*. 13. vydání. Köln – München: Carl Heymanns Verlag, 2008, s. 99.

³⁵ ROTH, H. in STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4 (§§ 253 – 327)*. 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 22.

³⁶ „... solche Tatsachen zum Klagegrund gehören, die nach den Maßstäben des Lebens eine Einheit bilden“. BECKER-EBERHARD, E. in RAUSCHER, T. – KRÜGER, W. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2020, komentář k § 253, marg. č. 75.

³⁷ Přirozené posuzování vycházející z hlediska stran zdůrazňuje také německá judikatura. Její rozbor podává např. ALTHAMMER, CH. *Streitgegenstand und Interesse*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2012, s. 94 a násl.

³⁸ MUSIELAK, H. J. *Grundkurs ZPO*. 11. vydání. München: C. H. Beck, 2012, s. 98.

³⁹ JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 126.

⁴⁰ FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. 2. vydání. Wien: Manz, 1990, s. 591.

⁴¹ MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení*. Brno: MU, 2002, s. 37.

⁴² SPÁČIL, J. Několik poznámek k problematice změny žaloby a k předmětu občanského soudního řízení. *Právní rozhledy*, 1995, č. 6, s. 222 a násl. Spáčil, J. Ještě k identifikaci práva provedené žalobcem a ke změně žaloby na plnění ze smlouvy na žalobu z bezdůvodného obohacení. *Právní rozhledy*, 1996, č. 5, s. 205 a násl. SPÁČIL, J. – Faldyna, F. Může soud překvalifikovat žalobu na plnění ze smlouvy na žalobu z bezdůvodného obohacení? *Právo a podnikání*, 1995, č. 5, s. 2 a násl.

⁴³ DVOŘÁK, B. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 92-93.

⁴⁴ NYPL, M. Identifikace práva provedená žalobcem a její posouzení soudem. *Právní rozhledy*, 1995, č. 122, s. 488 a násl.

⁴⁵ LAVICKÝ, P. In: DAVID, L. – IŠTVÁNEK, F. – JAVŮRKOVÁ, N. – KASÍKOVÁ, M. – LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 726.

Obě teorie vedou k různě širokému pojetí předmětu sporu. Teorie vycházející ze znaků skutkové podstaty nárokové normy vymezuje předmět sporu velmi úzce, neboť ze skutkového děje si za skutkový základ nároku vybírá jenom skutečnosti odpovídající znakům skutkové podstaty nárokové normy. Naproti tomu druhá z uvedených teorií, již lze snad česky pracovníčně nazvat jako teorii faktické jednoty skutku, neomezuje rozsah skutkového základu podle toho, jaké skutečnosti pro posouzení právního následku pokládá za relevantní hmotné právo, ale považuje za jeden skutek všechny skutečnosti, které spolu natolik úzce souvisí, že vytvářejí jeden nerozlučný celek (komplex), a to bez ohledu na to, jaké hranice mezi nimi právní normy vedou. Tím je skutkový základ vymezen podstatně šířeji, což přináší výrazně vhodnější procesní řešení problematiky hmotněprávní konkurence nároků.

Mezi oběma teoriemi nebude rozdílu v případě tzv. reálné konkurence, která byla shora demonstrována na vztahu plnění ze směnky a ze smlouvy. Z pohledu obou teorií je sice totožný předmět procesního nároku, ale liší se jeho základ, a proto nemůže jít o totožný předmět sporu. Žaluje-li žalobce o plnění, které odůvodní tím, že jde o kupní cenu plynoucí z uzavřené kupní smlouvy, a posléze změní tato tvrzení tak, že má jít o nárok ze směnky, budou tato tvrzení odpovídat skutkovým podstatám jiných právních norem (teorie znaků skutkové podstaty nárokové normy). Ovšem rovněž z hlediska faktického posuzování představuje uzavření smlouvy a vystavení směnky dva samostatné děje, které nevytvářejí nerozlučnou jednotu.

K protichůdným výsledkům však vedou obě teorie v případě tzv. ideální konkurence, zde demonstrované na příkladu vztahu plnění ze smlouvy a z bezdůvodného obohacení, jenž je aktuální i v české soudní praxi. Žalobce se v těchto případech domáhá kupř. dlužného nájemného. V průběhu řízení vyjde najevo, že žalovaný pronajatou nemovitost skutečně užíval a za užívání v některých měsících žalobci na nájemném nic nezaplatil. Soud ovšem dospěje k závěru, že smlouva je neplatná, a proto nemůže žalobě vyhovět. K tomu, aby mohl věc posoudit jako bezdůvodné obohacení plněním z neplatné smlouvy, by musela být objasněna přinejmenším další okolnost, a sice obvyklá výše nájemného v daném čase a místě. Doplní-li žalobce v tomto směru svá skutková tvrzení, znamená to, že věc bude možno posoudit podle jiné než původní nárokové normy. Z pohledu teorie znaků skutkové podstaty hmotněprávní normy jde tedy o jiný skutkový základ, a tím také o jiný předmět sporu. Bez změny žaloby proto soud nemůže věc jako bezdůvodné obohacení posoudit.

Naproti tomu z pohledu teorie posuzující identitu skutkového základu podle jeho faktické jednoty bude řešení opačné. Tím, že má být plnění jednou posouzeno jako plnění ze smlouvy a jednou jako vydání bezdůvodného obohacení plynoucí z neplatné smlouvy, nejsou vymezeny dva odlišné skutky. Žalobce tvrdí, že s žalovaným uzavřel smlouvu, na základě této smlouvy přenechal žalovanému k užívání nemovitost, žalovaný ji převzal a užíval, ale neposkytl mu za to za určité měsíce odpovídající protiplnění. Závěr, že smlouva, již se žalobce dovolává, je neplatná, je závěrem právním; žalobce se tedy mylí v posouzení právních účinků smlouvy, což ale nic nemění na jednotě skutku. Rozdíl se tak týká pouze toho, že původně se v žalobě výše plnění vyvozovala ze smlouvy, nově ji bude nutno stanovit jako

cenu obvyklou. Tím však nedochází k podstatné změně skutkového základu,⁴⁶ a není proto narušena ani jednota skutku.

K odlišnému závěru vedou obě teorie rovněž v případech tzv. konkurence základů nárokových norem. Nelze pochybovat o tom, že z pohledu dvoučlenné teorie opírající se o faktickou jednotu skutku půjde v případě sporu o náhradu škody o jeden a týž předmět sporu, ať již bude povinnost k náhradě škody posuzována podle ustanovení o deliktní odpovědnosti, smluvní odpovědnosti, nebo odpovědnosti provozovatele dopravního prostředku. Skutkový základ – nehoda vozidla taxislužby – je zde jenom jediný a jednotný. I když tedy žalobce původně žalobu odůvodní skutečnostmi rozhodnými kupř. z pohledu skutkové podstaty deliktní odpovědnosti, není pozdější doplnění žaloby o skutečnosti relevantní z pohledu skutkové podstaty odpovědnosti provozovatele či smluvní odpovědnosti změnou žaloby.

Pro posuzování jednoty skutku podle znaků skutkové podstaty nárokové normy je podstatné, že znaky všech tří skutkových podstat norem zakládajících povinnost k náhradě škody, jež přicházejí v úvahu, se (pochopitelně) liší. Každá zákonná skutková podstata představuje odlišný skutkový základ, a tedy samostatný předmět sporu. Pokud by poškozený původně v žalobě přednesl skutečnosti, které naplňují skutkovou podstatu náhrady škody z titulu porušení zákonné povinnosti, pak by následná tvrzení dovolávající se kupř. toho, že žalovaný je provozovatel vozidla, kterým byla způsobena nehoda, vedla k uplatnění jiné nárokové normy, a znamenala by, že jde o jiný skutek a tím také o jiný předmět sporu; změna žaloby by byla nevyhnutelná.⁴⁷ V důsledku to znamená, že při posuzování konkurence nároků je na tom dvoučlenná teorie opírající se o kritérium znaků skutkové podstaty hmotněprávní normy stejně nedostatečně jako teorie materiální.

Fakt, že dvoučlenná teorie předmětu sporu ve variantě znaků skutkové podstaty nárokové normy vede k obdobnému závěru jako materiální teorie předmětu sporu (pokud jde o posuzování identity skutkového základu), není nahodilý. Je totiž důsledkem toho, že do jinak procesně konstruovaného předmětu sporu vnáší hmotněprávní prvky.

⁴⁶ Např. podle Foersteho je změnou žaloby jenom podstatná změna skutkového stavu, tj. je-li skutkový základ změně ve svém jádru (např. má-li nárok plynout ze směnky, zatímco předtím se opíral o smlouvu). FOERSTE, U. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 263, marg. č. 3.

⁴⁷ K závěru, že popsání teorie vede v této situaci k několika předmětům sporu, dospívá také Roth, H. In: STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4 (§§ 253 – 327)*. 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 30. Naproti tomu v rakouské procesualistice opačný závěr (podle nějž jde stále o jeden skutek) zastávají RECHBERGER, W. H. In: RECHBERGER, W. H. – SIMOTTA, D. A. *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. 7. vydání. Wien: Manz, 2009, s. 192, a KODEK, G. E. in: KODEK, G. E. – MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 3. vydání. Wien: Facultas, 2016, s. 236. Kodek konstatuje, že téměř všechny teorie – krom tříčlenné – vedou ke stejnému závěru: žalobce podává jenom jednu žádost opřenou o stejný skutkový základ (*Lebenssachverhalt*), zejména o dopravní nehodu. Odkaz na *Lebenssachverhalt* ale ukazuje na to, že Kodek zřejmě dvoučlennou teorii aplikuje ve variantě faktické jednoty, a nikoliv ve variantě znaků skutkové podstaty nárokové normy. Rechberger stejný závěr odůvodňuje zase tak, že se liší jenom právní kvalifikace. Je samozřejmě pravda, že právní kvalifikace není sama o sobě prvkem, pomocí něž by se vedle žalobního petitu a skutkového základu vymezoval předmět sporu. Ve variantě dvoučlenné teorie dovolávající se znaků skutkové podstaty nárokové normy je ale kritériem, pomocí něž se rozlišuje identita skutkového základu. Jiná právní kvalifikace znamená použití jiné nárokové normy, tj. jiný předmět sporu.

Provedený rozbor ukázal, že – přinejmenším z pohledu institutu změny žaloby – nelze považovat za vhodné materiální pojetí předmětu sporu, ale ani jednočlennou procesní teorii či dvoučlennou procesní teorii opírající se při posuzování identity skutkového základu o znaky skutkové podstaty nárokové normy. Jedinou akceptovatelnou teorií, navzdory tomu, že není příliš exaktní, tak zůstává dvoučlenná procesní teorie předmětu sporu, v rámci níž se jednota skutku posuzuje – slovy normativní teorie – ve světě kauzálním, a nikoliv normativním.

4. ZMĚNA PŘEDMĚTU SPORU, KTERÁ NENÍ Z VŮLE ZÁKONODÁRCE ZMĚNOU ŽALOBY

Některé procesní předpisy usnadňují žalobci jeho situaci tím, že o určitých změnách předmětu sporu výslovně prohlašují, že na ně nemá být hleděno jako na změnu žaloby (přestože – nebýt takového výslovného ustanovení – by jí v podstatě byly).

Německý civilní řád soudní v § 264 stanovuje tři případy, na něž se nemá nahlížet jako na změnu žaloby, nemění-li se jimi žalobní důvod. Účelem tohoto ustanovení je umožnit, aby sporné otázky, jež spolu obsahově souvisejí, mohly být co nejrychleji a komplexně objasněny, aniž tím bude žalovaný nepříjemně zatížen; tím se má předejít dalšímu sporu a zároveň tím mají být chráněny strany i justice před tím, aby se opakovaně musely zabývat těmi samými spornými okolnostmi.⁴⁸

První z nich představuje doplnění nebo opravu skutkových a právních vývodů, jimiž se nemění právní důvod žaloby. Znění zákona však není zcela přesné, neboť změna pouhé právní kvalifikace je samozřejmě přípustná kdykoli⁴⁹ a se změnou žaloby nemá co do činění.⁵⁰ Ovšem ani pokud jde o skutková tvrzení, nepředstavuje jejich prosté doplnění nebo oprava změnu žaloby; tak by tomu bylo i v případě, že by § 264 ZPO žádné takové pravidlo neobsahoval. To platí v případě uplatnění kterékoliv z uvedených předmětů sporu.

Druhý a třetí případ se od prvního liší v tom, že ve skutečnosti změnu žaloby představují, jenom se na ně tak nemá pohlížet. Ve své podstatě tak jde o dva případy změny žaloby, které zákon bez dalšího prohlašuje za přípustné.⁵¹ Sem patří v prvé řadě rozšíření nebo omezení žalobního návrhu. Do této skupiny praxe řadí nejen obyčejné kvantitativní změny, ale také některé změny kvalitativní, jako např. změnu formy právní ochrany z žaloby určovací na ža-

⁴⁸ FOERSTE, U. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 264, marg. č. 1.

⁴⁹ Srov. JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 135.

⁵⁰ To, že změna právních vývodů obsažených v žalobě, není nikdy změnou žaloby, se obecně uznává. Viz např. Deixler-Hübner, A. In: DEIXLER-HÜBNER, A. – KLICKA, T. *Zivilverfahren. Erkenntnisverfahren und Grundzüge des Exekutions- und Insolvenzrechts*. 8. vydání. Wien: LexisNexis, 2013, s. 144, nebo ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 17. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 546. Tento závěr plyne z toho, že právní posouzení nepatří mezi prvky, pomocí nichž se vymezuje předmět sporu.

⁵¹ JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 135, 136.

lobu na plnění,⁵² nebo žádá-li žalobce místo plnění nepodmíněného plnění, jež je vázáno na splnění jeho vlastní povinnosti, či naopak.⁵³

Poslední skupinu představují situace, kdy žalobce kvůli skutečnostem nastalým po zahájení sporu žádá místo původně požadovaného předmětu předmět jiný nebo místo něj náhradu škody. Zde dochází jak ke změně petitu, tak i skutkového základu, neboť nový žalobní návrh bude odůvodněn skutečnostmi, které nastaly teprve po podání žaloby,⁵⁴ a které zapříčinily změnu hmotněprávní situace.

Obdobné ustanovení obsahuje rakouské právo v § 235 odst. 4 ZPO. Rovněž podle něj se nemá za změnu žaloby považovat především to, že žalobce skutkové okolnosti uvedené v žalobě a důkazy k nim navržené změní, doplní, vysvětlí či opraví, aniž se tím změní žalobní důvod.⁵⁵ Vzhledem k tomu, že přes drobné rozdíly ve formulaci je toto ustanovení obsahově stejné jako § 264 bod 1 německého ZPO, platí i ve vztahu k němu poznámky shora uvedené.

Rovněž druhé pravidlo je v obou zemích velmi podobné. Rozdíl je však v tom, že zatímco § 264 bod 2 německého ZPO generálně připouští nejenom omezení žalobního návrhu, ale i jeho rozšíření, § 235 odst. 4 rakouského ZPO připouští jenom omezení žaloby.⁵⁶ Znamená to, že zatímco v německém civilním procesu je rozšíření žaloby přípustné bez dalšího, v rakouském civilním procesu je k němu zapotřebí souhlasu žalovaného, popř. připuštění změny žaloby soudem, není-li souhlas žalovaného dán. Naopak k omezení žaloby (které není doprovázeno změnou skutkového základu⁵⁷), souhlasu žalovaného ani připuštění soudu není zapotřebí.

Třetí situace, na kterou dopadá § 235 odst. 4 rakouského ZPO, se shoduje s § 264 bod 3 německého ZPO: za změnu žaloby se nepokládá, pokud žalobce místo původně požadovaného předmětu žádá jiný předmět nebo náhradu škody.

Výrazně skoupější je švýcarská úprava, která v čl. 227 odst. 3 ZPO připouští pouze, aby k omezení žaloby mohlo dojít kdykoliv. Taková změna se však posoudí jako částečné zpět-vzetí žaloby.⁵⁸

Český občanský soudní řád žádnou výjimku tohoto druhu neobsahuje. Proto kupř. situa-

⁵² JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 136. FOERSTE, U. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 264, marg. č. 3. SCHILKEN, E. *Zivilprozessrecht*. 6. vydání. München: Verlag Vahlen, 2010, s. 353.

⁵³ SCHILKEN, E. *Zivilprozessrecht*. 6. vydání. München: Verlag Vahlen, 2010, s. 353.

⁵⁴ SCHILKEN, E. *Zivilprozessrecht*. 6. vydání. München: Verlag Vahlen, 2010, s. 354.

⁵⁵ Za speciální případ takové opravy lze zřejmě pokládat opravu označení strany, na něž dopadá § 235 odst. 5 rakouského ZPO.

⁵⁶ Omezení nemusí být jenom kvantitativní, ale i kvalitativní. Příkladem kvalitativního omezení žaloby je, pokud žalobce změní původní žalobu na plnění nebo právotvornou žalobu na žalobu určovací, jejíž návrh je zaměřen na určení existence právního vztahu představujícího v řízení o původní žalobě prejudiciální otázku. SIMOTTA, D. A. In: RECHBERGER, W. H. – SIMOTTA, D. A. *Grundris des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. 7. vydání. Wien: Manz, 2009, s. 297-298.

⁵⁷ SIMOTTA, D. A. In: RECHBERGER, W. H. – SIMOTTA, D. A. *Grundris des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. 7. vydání. Wien: Manz, 2009, s. 298.

⁵⁸ STAEHLIN, A. – STAEHLIN, D. – GROLIMUND, P. *Zivilprozessrecht*. 2. vydání. Zürich – Basel – Genf; Schulthess, 2013, s. 230.

ci, kdy žalobce v reinvindikačním sporu zjistí, že žalovaný věc zničil, a proto místo vydání věci bude požadovat peněžitou náhradu, bude nutno posoudit jako změnu žaloby⁵⁹ vázanou na souhlas soudu. Naopak v rakouském a německém civilním procesu taková změna za změnu žaloby považována nebude, a souhlasu žalovaného (který by jej v této situaci jistě odpíral) ani soudu není zapotřebí.

Slovenský civilný sporový poriadok v § 140 odst. 3 stanovuje, že za změnu žaloby se nepovažuje úkon žalobce, kterým se mění uplatněný nárok, pokud určitý způsob vypořádání vztahu mezi stranami vyplývá ze zvláštního předpisu. Ze stejného důvodu prolamuje § 216 odst. 2 CSP vázanost soudu předmětem sporu vymezeným žalobcem. Jde o politováníhodné popření dispoziční zásady, které je zjevným pokračováním předchozího právního stavu; v civilnom sporovom poriadku došlo však k jeho dalšímu „vylepšení“ tím, že se tato kategorie promítla také do úpravy změny žaloby. Ve standardní úpravě civilního sporného procesu, která skutečně respektuje dispoziční princip, však taková pravidla vůbec nemají co dělat.

Provedené srovnání německého, rakouského, švýcarského, českého a slovenského civilního řádu soudního ukazuje, že přístup zákonodárce se velmi liší. Platí přitom nepřímá úměra: čím více výjimek z pravidla, že změna předmětu sporu je změnou žaloby, tím méně případů změn sporu. Budou-li tyto výjimky vybrány vhodně, může to procesní ekonomii jenom posloužit, aniž tím bude žalovaný poškozen. Tak budou naplněny oba cíle, který má institut změny žaloby na zřeteli.

Pozitivním efektem v právních řádech, které připouštějí opravný prostředek proti rozhodnutí o změně žaloby (viz dále), pak může být rovněž snížení počtu opravných prostředků podávaných v této oblasti, neboť ubude počet případů, kdy se o změně žaloby vůbec rozhodovalo.

Výjimky se promítnou rovněž v řízení o opravných prostředcích proti rozhodnutí ve věci samé. Tak kupř. pokud by se za změnu žaloby nepovažovalo její rozšíření, pak i kdyby pro odvolací řízení platil zákaz změny žaloby, bylo by rozšíření žaloby v odvolacím řízení přípustné, neboť by se – z vůle zákonodárce – za změnu žaloby nepovažovalo.

Všechny popsané důsledky je samozřejmě zapotřebí pečlivě zvážit, aby nenastal efekt právě opačný, než který se chce připuštěním změny žaloby docílit.

5. NĚKTERÉ PŘEDPOKLADY PŘÍPUSTNOSTI ZMĚNY ŽALOBY

Civilní řády soudní činí přípustnost změny žaloby závislou na tom, v jaké fázi řízení by k ní mělo dojít. V rámci řízení v prvním stupni je podle některých z nich klíčovým momentem pro toto posuzování okamžik zahájení sporu. Podle rakouského civilního řádu soudního je spor zahájen nikoliv již podáním žaloby, ale až jejím doručením žalovanému (§ 232 odst. 1 rak. ZPO). Do té doby může žalobce žalobu libovolně měnit, nevyloučí-li tím

⁵⁹ WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 81.

příslušnost procesního soudu (např. je-li žaloba podána u okresního soudu ve věci, v níž je věcná příslušnost závislá na hodnotě předmětu sporu, nemůže žalobu rozšířit tak, že by byl příslušný krajský soud; tím se brání obcházení pravidel o věcné příslušnosti). Jakmile je žaloba žalovanému doručena, je tím spor zahájen, a v důsledku toho jsou fixovány jeho strany a předmět. Ke změně předmětu sporu by mohlo dojít jenom tehdy, pokud by s tím souhlasil žalovaný, nebo místo žalovaného soud (§ 235 rak. ZPO).

Zdánlivě totožně řeší věc § 263 německého ZPO. Rozdíl je však v tom, že zahájení sporu je spjato již s podáním žaloby (§ 261 ZPO), a proto je souhlas žalovaného nebo soudu ke změně žaloby vyžadován prakticky vždy. Rozlišování předpokladů změny žaloby před zahájením sporu a po něm tak v podstatě postrádá smysl.

Pro švýcarskou úpravu je rozhodujícím dělítkem jednání ve věci samé (*Hauptverhandlung*). Před jednáním ve věci samé je podle čl. 227 odst. 1 švýcarského ZPO změna žaloby přípustná, pokud změněný nebo nový nárok má být projednán ve stejném druhu řízení, a dále buď s dosavadním nárokem věcně souvisí (tzv. *konexita*⁶⁰), nebo se změnou souhlasí žalovaný (a pak není zapotřebí věcné souvislosti). Po zahájení jednání ve věci samé je změna žaloby zásadně vyloučena.⁶¹ Jedinou výjimku představuje situace, kdy je změna vyvolána novými skutečnostmi a důkazními prostředky; krom toho musí být splněny předpoklady plynoucí z čl. 227 odst. 1 švýcarského ZPO. Požadavek, aby změna žaloby byla po zahájení jednání ve věci samé odůvodněna novotami, se klade dokonce i tehdy, když by se změnou žaloby souhlasil žalovaný.⁶²

Česká úprava (§ 95 OSŘ) nerozlišuje, zda už byla žalovanému žaloba doručena, či nikoliv, a možnost změny žaloby váže vždy na souhlas soudu. Naopak souhlasu žalovaného není nikdy zapotřebí.

Stejná úprava platila až do přijetí civilního sporového poriadku také na Slovensku. Z jeho § 139, 141 a 142 odst. 3 však vyplývá, že došlo k podstatné změně, která v jistém ohledu přiblížila předpoklady změny žaloby úpravě rakouské. Změna žaloby je obecně závislá na souhlasu soudu. Dojde-li však ke změně žaloby ještě před jejím doručením žalovanému, soud o změně žaloby nerozhoduje, tj. taková změna je bez dalšího přípustná. Jediným omezením je, že tím nesmí dojít k vyloučení věcné nebo kauzální příslušnosti soudu.

Samotné rozlišování předpokladů změny žaloby podle toho, zda k němu dochází již před zahájením sporu (před doručením žaloby žalovanému), nebo až po něm, lze považovat za správné. Do doby, než je žalovanému doručena žaloba, vzniká procesněprávní vztah pouze mezi žalobcem a soudem. Žalovaný ještě subjektem tohoto procesněprávního vztahu není, a není ani jinak zahájeným řízením dotčena jeho sféra. To se však mění, jakmile je žalovanému doručena žaloba. Tímto momentem se stává žalovaný subjektem procesněprávního vztahu, a vznikají mu z toho plynoucí práva a povinnosti, resp. břemena. Je v první řadě na

⁶⁰ SUTTER-SOMM, T. *Schweizerisches Zivilprozessrecht*. 3. vydání. Zürich – Basel – Genf: Schulthess, 2017, s. 102.

⁶¹ STAEHLIN, A. – STAEHLIN, D. – GROLIMUND, P. *Zivilprozessrecht*. 2. vydání. Zürich – Basel – Genf: Schulthess, 2013, s. 229.

⁶² STAEHLIN, A. – STAEHLIN, D. – GROLIMUND, P. *Zivilprozessrecht*. 2. vydání. Zürich – Basel – Genf: Schulthess, 2013, s. 230.

něm, aby zvážil své vyhlídky na úspěch ve věci, a podle toho se rozhodl, zda se do sporu vůbec pustí, nebo zda naopak nárok žalobce uzná či podlehne kontumačně, aby nezvyšoval své náklady, přestože pravděpodobnost úspěchu ve věci je mizivá. Rozhodne-li se pustit se do sporu, musí se zpravidla nejprve písemně vyjádřit k žalobě. Může zvolit různý způsob obrany: může popírat pravdivost některých skutkových tvrzení žalobce, může uplatňovat námitky, nebo může zpochybňovat právní vývody obsažené v žalobě. V každém případě předpokladem pro to, aby žalovaný mohl pečlivě zvážit, zda a jak se bude bránit, je existence žalobcem jednoznačně vymezeného předmětu sporu. Pokud by žalobce mohl vymezení předmětu sporu libovolně měnit, byl by žalovaný stavěn opětovně před rozhodováním, zda se bránit, či nikoliv, a jakou taktiku přitom zvolit. To by žalovaného neúměrně zatěžovalo, jak co do času, nákladů, tak i námahy spojené s vedením řízení.⁶³

Je proto koncepčně správné, pokud rakouská a německá úprava podmiňují změnu žaloby souhlasem žalovaného. Krom zajištění možnosti rozumně se bránit je tím žalovanému dána také možnost vymoci si rozhodnutí o původním předmětu sporu, který vůči němu byl žalobou vymezen.⁶⁴ Je nutno si uvědomit, že právo na soudní ochranu má nejen žalobce, ale – z hlediska principu rovnosti – stejnou měrou také žalovaný. Jsou-li splněny procesní podmínky a jiné procesní předpoklady nezbytné k tomu, aby soud věc meritorně projednal a rozhodl, potom má právo trvat na projednání a rozhodnutí věci nejen žalobce, ale také žalovaný. Meritorní rozhodnutí o původním nároku může mít pro žalovaného význam např. v tom, že do budoucna bude chráněn účinky právní moci proti opakované žalobě, popř. bude moci spoléhat na to, že právní otázka bude pro případné další řízení proti stejnému odpůrci závazně rozhodnuta. To je jistě legitimní cíl. Ostatně právo na meritorní rozhodnutí o předmětu sporu vymezeném žalobou se promítá nejen v omezení možnosti změny žaloby, ale také v omezení možnosti zpětvzetí žaloby, jež je souhlasem žalovaného podmíněno dokonce i v české a slovenské úpravě (§ 96 OSŘ, § 146 CSP).

Česká a slovenská úprava změny žaloby se od rakouské a německé liší především v tom, že místo souhlasu žalovaného se změnou žaloby vyžadují souhlas soudu; česká úprava vždy, slovenská pro změny učiněné po doručení žaloby žalovanému. Nahrazení souhlasu žalovaného souhlasem soudu zavedl do našeho procesního práva první společný československý civilněprocesní řád, a sice občanský soudní řád č. 142/1950 Sb. V nové konstrukci dispoziční zásady, k jejíž projevům patřila také úprava změny žaloby, se promítlo potlačení významu soukromých zájmů stran; socialistický civilní proces omezil „dispoziční volnost tam, kde by se ocitla v rozporu se zájmy socialistické společnosti“.⁶⁵ Dispoziční volnost proto musela

⁶³ Netřeba zmiňovat, že taková situace by byla nežádoucí rovněž z hlediska soudu, jemuž by neutuchávající změny předmětu sporu podstatně ztěžovaly projednání a rozhodnutí věci.

⁶⁴ Foerster, U. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 263, marg. č. 1. Právo žalovaného na rozhodnutí o (původním) předmětu sporu uznává také rakouská procesualistika. Viz např. KLICKA, T. In: FASCHING, H. W. – KO-NECNY, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. 3. Band. 1 Teilband (§ 226 – 389 ZPO). 3. vydání. Wien: Manz, 2017, s. 320.

⁶⁵ RUBEŠ, J. a kol. *Komentář k občanskému soudnímu řádu. Díl první*. Praha: Orbis, 1957, s. 37.

být vždy v souladu se zákonem a s obecným zájmem, a pokud by nebyla, mohl zakročit soud nebo prokurátor, aby chránili socialistickou zákonnost.⁶⁶

Zavedením soudní kontroly dispozičních procesních úkonů se socialistický civilní proces výrazně odklonil od civilního procesu demokratických zemí.⁶⁷ Civilní sporné řízení je přitom především soubojem dvou procesních stran, a v řízení jde o jejich individuální zájmy; nepopíratelné pozitivní dopady civilního procesu na blaho celé společnosti, jež vyzdvihovala sociální koncepce civilního procesu,⁶⁸ na tom nic nemění. Proto je nepřijatelné omezovat dispoziční svobodu stran soudní (nebo dříve dokonce prokurátorskou) kontrolou bdící nad tím, zda se dispoziční úkon stran neocitl v rozporu s obecným zájmem. Je-li civilní spor rozepří mezi dvěma stranami, potom by při posuzování přípustnosti dispozic měly být brány v úvahu jejich individuální zájmy. Už vůbec by pak neměl obecný zájem v popsaném pojetí zcela vytlačit zájem individuální, což se ale československé, později české i slovenské úpravě změny žaloby vypuštěním souhlasu žalovaného podařilo. Konceptně by přípustnost změny žaloby měla být postavena na zvažování kolidujících zájmů procesních stran; žalobce svůj zájem uplatní tím, že žalobu změní, a zájem žalovaného bude schopen nejlépe ochránit sám žalovaný tím, že se změnou buď souhlas dá, či nikoliv. Odepření souhlasu se změnou žaloby nelze považovat vždy za nepřijatelné; naopak, žalovaný může mít zcela legitimní zájem na tom, aby soud rozhodl o předmětu sporu tak, jak byl původně vymezen v žalobě, ať již kvůli tomu, aby změnou žaloby nebyla nepřiměřeně ztěžována možnost jeho obrany, nebo proto, aby byl do budoucna chráněn účinky právní moci. Pokud by typově vůbec o legitimní cíl nemělo jít, bylo by namístě, aby ani zpětvzetí žaloby nebylo závislé na stanovisku žalovaného. Tak tomu ale evidentně není, jak již bylo ukázáno dříve.

Nelze vycházet ani z předpokladu, že žalovaný bude souhlas se změnou žaloby vždy odírat. Pro takový závěr nejsou žádné empirické podklady, a krom toho mnohdy racionální ekonomické rozhodování může vést ke zcela opačnému výsledku. Žalovaný si může sám spočítat, že kupř. znemožnění změny žaloby bude mít za následek, že žalobce zahájí nový spor, a v případě, že by v něm žalovaný neuspěl, bude hradit žalobci daleko vyšší náklady, než kdyby se změnou žaloby souhlasil.

Je ale nutno připustit, že v konkrétních případech bude žalovaný odmítat dát souhlas se změnou žaloby, ačkoli pro to nebude mít racionální důvod. V těchto situacích je jistě užiteč-

⁶⁶ Op. cit., s. 38. Požadavek, aby se u změny žaloby zkoumalo, zda není v rozporu se zájmem socialistické společnosti, byl ovšem kritizován jako bezpředmětný (ŠTAJGR, F. „Zájmy společnosti“ v civilním procesu. Praha: AUC – *Iuridica*, 1967, č. 3, s. 217) a také jako nezdařilý a nedomyšlený (WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 84 – 85).

⁶⁷ Ze srovnávacího pohledu byl důraz na zájmy společnosti jedním ze zásadních rozdílů mezi západním a socialistickým civilním procesem. K tomu viz CAPELLETTI, M. – GARTH, B. G. Introduction – Trends and Ideas in Civil Procedure. In: CAPELLETTI, M. (ed.) *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume XVI. Civil Procedure*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1987, s. 14 a násl.

⁶⁸ Viz KUDERNA, F. Soziale Funktion und soziale Elemente des Zivilprozesses. *Recht der Arbeit*, 1986, s. 182. Sociální koncepce civilního procesu nemá samozřejmě se socialistickou koncepcí nic společného. K sociální koncepci viz MACUR, J. Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. *Bulletin advokacie*, 1998, č. 9, s. 7. Dále DVOŘÁK, B. – LAVICKÝ, P. Pro futuro. *Právní rozhledy*, 2015, č. 5, s. 153-159; LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Moderní civilní proces*. Brno: MU, 2014, s. 28 a násl.

né, pokud právní úprava počítá s tím, že souhlas žalovaného může být nahrazen souhlasem soudu vedeným hlediskem procesní ekonomie.^{69, 70} Souhlas soudu však nemá mít před souhlasem žalovaného přednost, a už vůbec jej nemá z právní úpravy zcela vylučovat.

V souvislosti s výkladem věnovaným předpokladům přípustnosti změny žaloby je nutno zastavit se ještě u jejího vztahu k příslušnosti. Je předpokladem přípustnosti změny žaloby to, že příslušnost procesního soudu zůstane nedotčena, nebo může být žaloba změněna tak, že k jejímu projednání by byla dána příslušnost jiného soudu? Civilní řády soudní na to dávají různé odpovědi.

Český občanský řád vztah změny žaloby a příslušnosti soudu neupravuje. Nejvyšší soud v usnesení sp. zn. 29 Cdo 2296/2013 (R 69/2014) dovozuje, že „§ 95 odst. 2 o. s. ř. brání tomu, aby okresní soud připustil změnu návrhu (žaloby), jestliže by k projednání a rozhodnutí změněného návrhu (žaloby) byl (podle ustanovení upravujících věcnou příslušnost, srov. zejména § 9 o. s. ř.) v prvním stupni věcně příslušný krajský soud“. Citované ustanovení však s věcnou příslušností nemá nic společného; stanoví se v něm, že soud změnu nepřipustí, pokud by výsledky dosavadního řízení nemohly být podkladem pro řízení o změněném návrhu. Tato věta mluví na fakt, že před změnou žaloby soud zpravidla již prováděl dokazování, a chce zajistit, aby výsledky tohoto dokazování byly alespoň zčásti využitelné i v řízení o změněné žalobě. Tato podmínka by nebyla splněna, pokud by skutkový základ původní a změněné žaloby byl zcela odlišný. Citovaný § 95 odst. 2 OSŘ tedy není ve skutečnosti ničím jiným než vyjádřením požadavku hospodárnosti či účelnosti, popř. konexity původního a nového předmětu sporu, jak o něm již byla řeč shora. Zdrojem pro závěr, že změnou žaloby nemá být vyloučena věcná příslušnost, však být nemůže. Takový závěr však lze dovodit z požadavku, aby procesní podmínky byly dány po celou dobu řízení. Proto by nebyla přípustná změna žaloby, která by k takovému nedostatku vedla. Nelze tedy žalobu změnit tak, aby v důsledku provedené změny soud rozhodoval o věci nespádající do jeho pravomoci; aby jednal o věci již projednávané nebo pravomocně rozhodnuté; nebo aby rozhodoval o nároku, který do jeho věcné příslušnosti nepatří.⁷¹

Uvedené důvody vedou ke shodnému závěru i v případě příslušnosti místní. Ani zde změna žaloby nesmí vést k tomu, že bude vyloučena místní příslušnost procesního soudu.

⁶⁹ Německá úprava podmiňuje souhlas soudu požadavkem, aby změna žaloby byla účelná. Účelnost se neposuzuje z hlediska žalobce, ale objektivně. Rozhodné je, zda připuštěním změny žaloby bude v rámci existujícího řízení spor mezi stranami vyřízen, a tím se bude možno vyhnout sporu dalšímu. Viz JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 136. Nezáleží přitom na tom, zda nový předmět sporu si vyžádá další skutkové přednesy a důkazy, a tím řízení prodlouží. Dosavadní výsledky řízení by ale měly být alespoň zčásti využitelné. FOERSTE, U. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 263, marg. č. 7. Čím více ale bude skutkový základ původní a změněné žaloby totožný, tím spíše půjde o účelnou změnu; naopak účelnost nebude dána tehdy, pokud žalobce (místo původního nároku) uplatní nový nárok a odůvodní jej novými skutečnostmi; k tomu srov. SCHILKEN, E. *Zivilprozessrecht*. 6. vydání. München: Verlag Vahlen, 2010, s. 354 – 355.

⁷⁰ Rakouská úprava podmiňuje přivolení soudu se změnou žaloby tím, že nedojde k překročení příslušnosti procesního soudu a že zde není obava z podstatného ztížení nebo prodloužení řízení. Praxe vykládá podle Kodeka toto ustanovení velkoryse; změnu připouští zejména tehdy, pokud se tím bude možno vyhnout novému sporu. KODEK, G. E. In: KODEK, G. E. – MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 3. vydání. Wien: Facultas, 2016, s. 227.

⁷¹ Srov. DVOŘÁK, B. in LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 396.

Slovenský civilný sporový poriadok v § 143 odst. 2 nepřipouští změnu žaloby, která by se dotkla příslušnosti věcné nebo kauzální. O místní příslušnosti se nezmiňuje, čímž dává prostor k teleologické úvaze, zda uplatnit argument *a contrario* (*per eliminationem*), nebo naopak *a simili*.

Odlišný přístup zaujímá úprava rakouská. Ta sice nepřipouští, aby příslušnost procesního soudu byla změnou žaloby vyloučena tam, kde o změně rozhoduje soud (§ 235 odst. 3 rak. ZPO), ale pro změnu žaloby se souhlasem žalovaného přichází v § 235 odst. 2 s jiným řešením. Se souhlasem žalovaného je přípustná i změna žaloby, v důsledku níž by byl procesní soud nepříslušný, a to jak věcně, tak místně.⁷² Předpokladem je, že příslušnost procesního soudu by bylo možno prorogační dohodou ujednat nebo by nedostatek příslušnosti mohl být zhojen podle § 104 odst. 3 jurisdikční normy. V souhlasu žalovaného se spatřuje dodatečná prorogace procesního soudu.⁷³

Švýcarská úprava připouští změnu žaloby, i když se dotkne věcné příslušnosti; nesmí ale vést ke změně druhu řízení. Pokud rozšíření předmětu sporu má za následek změnu věcné příslušnosti, má být věc postoupena příslušnému soudu (čl. 227 odst. 2 švýcarského ZPO). Naopak omezení žaloby nikdy nemá za následek změnu příslušnosti, a to i kdyby po takovém omezení měl být příslušný nižší soud (čl. 227 odst. 3 švýcarského ZPO).

Německé řešení připouští, aby věc projednal za určitých podmínek jak soud okresní, tak i zemský. Rovněž podle německého civilního řádu soudního nepředstavují předpisy o věcné příslušnosti překážku pro změnu žaloby. Pokud dojde k rozšíření žaloby podle § 264 bodu 2. nebo 3. něm. ZPO,⁷⁴ která má za následek, že místo původně příslušného okresního soudu má být příslušný soud zemský, může podle § 506 něm. ZPO kterákoliv strana navrhnout, aby věc byla postoupena soudu zemskému. Návrh je nezbytný; bez něj okresní soud sám věc postoupit zemskému soudu nemůže.⁷⁵ Není-li návrh na postoupení věci podán, závisí další postup na tom, zda žalovaný namítne nedostatek věcné příslušnosti podle § 39 něm. ZPO; o tom musí být poučen podle § 504 něm. ZPO. Není-li námitka podána, je tím založena věcná příslušnost okresního soudu. Jestliže žalovaný nedostatek věcné příslušnosti včas namítne, soud žalobu pro nedostatek procesní podmínky věcné příslušnosti odmítne.⁷⁶

Srovnávané civilní řády soudní jsou v otázce vlivu věcné příslušnosti na možnost změny žaloby zjevně rozpolcené. Některé takové změny zakazují (česká a slovenská úprava), jiné je připouštějí s určitými omezeními (úprava německá a rakouská), a konečně švýcarský civilní

⁷² SIMOTTA, D. A. In: RECHBERGER, W. H. – SIMOTTA, D. A. *Grundris des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. 7. vydání. Wien: Manz, 2009, s. 299.

⁷³ DEIXLER-HÜBNER, A. In: DEIXLER-HÜBNER, A. – KLICKA, T. *Zivilverfahren. Erkenntnisverfahren und Grundzüge des Exekutions- und Insolvenzrechts*. 8. vydání. Wien: LexisNexis, 2013, s. 145.

⁷⁴ Takové rozšíření nevyžaduje souhlas žalovaného ani soudu. Viz výklad v předchozí pasáži.

⁷⁵ WITTSCHIER, J. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 506, marg. č. 5.

⁷⁶ JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 34. WITTSCHIER, J. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 506, marg. č. 5.

řád soudní takovou změnu připouští bez dalšího. V rozdílných řešeních se zrcadlí, že se zde střetávají protichůdné argumenty.

Na straně jedné může vyloučení možnosti změny žaloby kvůli předpisům o věcné příslušnosti přinést situaci, která není procesně ekonomická. Např. pokud žalobce pouze rozšíří žalobu o další (nově splatnou) opakující se pravidelnou platbu, nebo další splátku, vycházející z téhož skutkového a právního základu jako dosavadní žaloba, bude zřejmě výhodnější, aby v již započatém řízení pokračoval nadřízený soud. Takový postup bude patrně z hlediska času a nákladů hospodárnější než zahajování zcela nového řízení.

Na straně druhé změna věcné příslušnosti může mít s ohledem na zásadu přímosti za následek, že řízení bude u vyššího soudu začínat prakticky nanovo, a to zejména tehdy, pokud bude zásada přímosti v procesním předpisu bezvýjimečně respektována. Legislativní řešení však může spočívat v tom, že zásada přímosti se oslabí a nadřízenému soudu se umožní vyjít z dokazování provedeného před nižším soudem (s možností z vlastního uvážení nebo na návrh stran dokazování nebo jeho část zopakovat).

Stejně tak lze limitovat případy, na které má možnost změny žaloby prolamující pravidla věcné příslušnosti dopadat. Švýcarská úprava sice na první pohled takové omezení nemá, ale limit má zřejmě plynout z toho, že po zahájení jednání ve věci samé je změna žaloby možná jenom tehdy, pokud je odůvodněna novými skutečnostmi nebo důkazními prostředky; počítá se patrně s tím, že takové změny nebudou příliš frekventované a dojde-li k nim, je typově hospodárnější pokračovat v řízení u vyššího soudu, než zahajovat další řízení. Rakouská i německá úprava ponechávají rozhodnutí spíše na stranách, ať již v podobě následné faktické dohody o prorogaci, nebo návrhu na postoupení věci, či podání nebo nepodání námitky nedostatku příslušnosti. Strany – a zejména též strana žalovaná – mohou samy zvážit, zda prodloužení řízení a vyšší náklady způsobené tím, že v již zahájeném řízení bude věc projednávat jiný soud, jsou akceptovatelné, či nikoliv. Německá úprava v případě negativní odpovědi umožňuje, aby v řízení pokračoval okresní soud, nenamítne-li žalovaný nedostatek jeho příslušnosti.

Podané úvahy vedou spíše k závěru, že se jeví jako vhodnější připustit i takovou změnu žaloby, která může mít za následek změnu věcné příslušnosti. Vzhledem ke zvýšeným nákladům a prodloužení délky řízení je vhodné volit řešení, které umožní žalovanému zásadně ovlivnit, zda k takové změně žaloby má dojít, popř. je možné přijmout také úpravu, která věcnou příslušnost nižšího soudu zachová. Dojde-li v důsledku změny žaloby ke změně věcné příslušnosti, lze uvažovat o shora popsáném omezení zásady přímosti. V každém případě je při přijetí takového řešení zapotřebí být opatrný a snažit se vyvarovat tomu, aby přijaté řešení poskytovalo prostor pro obcházení pravidel o příslušnosti, pro prodlužování řízení či pro jiné podobné zneužívající jednání.

6. ROZHODOVÁNÍ O PŘÍPUSTNOSTI ZMĚNY ŽALOBY

Klade se dále otázka, zda o připuštění změny žaloby musí vždy rozhodnout soud, nebo zda stačí souhlas žalovaného, popř. samotná změna provedená žalobcem bez rozhodnutí soudu.

Česká úprava vyžaduje souhlas soudu, a tedy i rozhodnutí, jímž je tento souhlas udělen, vždy. Bez něj ke změně žaloby nedojde, ani kdyby soud bez rozhodnutí o změněném návrhu jednal a rozhodl; takový postup se považuje za vadu řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci [§ 219a odst. 1 písm. a) OSŘ].⁷⁷

Nová slovenská úprava již nevyžaduje rozhodování soudu v případě, že žalobce změni žalobu před jejím doručením žalovanému (a zároveň tím nevyloučí věcnou nebo kauzální příslušnost procesního soudu); viz § 141 CSP. Změna předmětu sporu je zde spjata přímo s procesním úkonem žalobce. V ostatních případech – byť jinak přípustné – změny žaloby je zapotřebí, aby o změně žaloby rozhodl soud, a to podle § 142 odst. 1 CSP zpravidla při jednání.

Proti české i slovenské úpravě, jež se vyznačují vysokým stupněm formalizace, stojí rakouská a německá úprava. Ty v případě změny žaloby před zahájením sporu přiznávají účinky přímo procesnímu úkonu žalobce. Ke změně žaloby po tomto momentu stačí souhlas žalovaného, a to opět bez jakéhokoliv formálního rozhodnutí soudu, kterým by změnu připustil či vzal na vědomí. Souhlas žalovaného dokonce nemusí být výslovný, nýbrž postačí také souhlas konkludentní. Rakouská úprava to stanoví výslovně v poslední větě § 235 odst. 2 ZPO (souhlas žalovaného se pokládá za udělený, pokud žalovaný jedná o změněné žalobě), německá obdobně v § 267.

Rozhodování soudu o připuštění změny žaloby tak přichází ke slovu jenom tam, kde má souhlasem soudu být nahrazen souhlas žalovaného. V německé praxi ale soud samostatným rozhodnutím připouští změnu žaloby jenom výjimečně; obvyklé je, že souhlas je obsažen a odůvodněn v konečném rozsudku.⁷⁸ Připouští se dokonce, aby i připuštění změny žaloby soudem bylo konkludentní, dané jednoduše tím, že soud o změněné žalobě rozhodne.⁷⁹ To je další velká odlišnost oproti české praxi, jež takový postup pokládá za podstatnou vadu řízení.

Je evidentní, že čím méně bude změna žaloby formalizována požadavkem samostatného rozhodnutí soudu o přípustnosti či nepřípustnosti změny žaloby, tím lépe z hlediska plynulosti řízení. Navíc pokud bude úprava změny žaloby založena na tom, že některé případy změny předmětu sporu se za změnu žaloby nepovažují a že ohledně těch ostatních stačí souhlas žalovaného, není v tomto rozsahu vůbec namístě, aby o přípustnosti změny žaloby rozhodoval soud. Jeho rozhodování by mělo mít místo jenom tam, kde jeho svolením má být nahrazen souhlas žalovaného.

⁷⁷ DVOŘÁK, B. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250I). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 396.

⁷⁸ JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 137.

⁷⁹ ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 17. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 551.

7. OPRAVNÉ PROSTŘEDKY PROTI ROZHODNUTÍ O ZMĚNĚ ŽALOBY

Dále je nezbytné zabývat se tím, zda proti rozhodnutí o připuštění nebo nepřipuštění změny žaloby má být přípustný opravný prostředek, či nikoliv.

Rozhodnutí připouštějící změnu žaloby, ať již proto, že ve smyslu shora vysvětleného § 264 německého ZPO nejde vůbec o změnu žaloby, nebo proto, že změnu považoval soud za účelnou, nelze podle § 268 německého ZPO napadnout opravným prostředkem. To platí jak v případě, že soud o změně žaloby rozhodoval mezitimním rozsudkem podle § 303 německého ZPO, tak v případě, že je souhlas se změnou obsažen v konečném rozsudku. Vychází se z toho, že mezitimním sporem o přípustnost změny žaloby by neměl být proces prodlužován.⁸⁰ Naproti tomu rozhodnutí, které změnu nepřipustilo proto, že ji soud považoval za neúčelnou, lze napadnout společně s konečným rozsudkem, a to buď odvoláním, šlo-li o změnu žaloby v prvním stupni (§ 512 něm. ZPO), nebo revizí, pokud změna nebyla připuštěna v odvolacím řízení (§ 557 odst. 2 něm. ZPO).⁸¹

V rakouském civilním procesu rozhoduje soud o připuštění změny žaloby jenom tehdy, pokud žalovaný svůj souhlas odepře. Rozhoduje-li samostatně, činí tak formou usnesení. Proti vyhovujícímu usnesení může podat rekurs žalovaný, proti nevyhovujícímu žalobce,⁸² a to bez ohledu na hodnotu předmětu sporu.⁸³ Pokud je připuštění změny žaloby pouze implicitně obsaženo v rozsudku soudu prvního stupně, bez samostatného usnesení, je nutno proti připuštění změny žaloby brojit odvoláním.⁸⁴

Podle české i slovenské úpravy naopak není proti usnesení o změně žaloby odvolání přípustné.⁸⁵ Z českého občanského soudního řádu to plyne výslovně z § 202 odst. 1 písm. d), ve slovenském civilním sporovém poriadku lze tento závěr dovodit z § 357 argumentem *a contrario* (*per eliminationem*). Ze srovnání tak plyne zajímavý závěr, zejména ve vztahu k české úpravě: zatímco v řízení před soudem I. stupně soud rozhoduje o jakékoliv změně žaloby, opravný prostředek proti jeho rozhodnutí není; naopak v procesu rakouském nebo německém soud nerozhoduje zdaleka pokaždé, ale proti jeho rozhodnutí (přinejmenším o nepřipustnosti změny; viz německá úprava), opravný prostředek existuje.

Má-li řízení proběhnout co nejrychleji, lze vyloučení opravného prostředku akceptovat. Postřeh, že mezitimním sporem o přípustnosti žaloby by neměl být spor prodlužován, lze považovat za správný. Platí to ale nejen pro rozhodnutí připouštějící změnu, ale také pro rozhodnutí, kterým změna žaloby připuštěna nebyla. Žalovanému takovým rozhodnutím není způsobena újma žádná, a žalobci pořád zůstává vyhrazena možnost podat žalobu novou.

⁸⁰ JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007, s. 137.

⁸¹ ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 17. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 549, 551.

⁸² KLIČKA, T. In: FASCHING, H. W. – KONEČNÝ, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. 3. Band. 1 Teilband (§ 226 – 389 ZPO). 3. vydání. Wien: Manz, 2017, s. 339 – 340.

⁸³ KODEK, G. E. In: KODEK, G. E. – MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 3. vydání. Wien: Facultas, 2016, s. 227.

⁸⁴ Srov. KLIČKA, T. In: FASCHING, H. W. – KONEČNÝ, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. 3. Band. 1 Teilband (§ 226 – 389 ZPO). 3. vydání. Wien: Manz, 2017, s. 339–340.

⁸⁵ GEŠKOVÁ, K. In: ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*.

Toto řešení může někdy v konkrétní věci vést k tomu, že proti rozhodnutí soudu nepřipouštějícímu změnu žaloby, ač ji připustit mělo (protože byla účelná), nebude možno se bránit. V celkovém pohledu by ale zavedení přípustnosti rekursu (odvolání) kvůli nápravě v těchto individuálních věcech mohlo přinést spíše prodloužení řízení, a tedy nežádoucí důsledky.

8. ZMĚNA ŽALOBY V ŘÍZENÍ O OPRAVNÝCH PROSTŘEDCÍCH

Německý civilní řád soudní připouští změnu žaloby v odvolacím řízení, pokud s tím souhlasí žalovaný nebo ji soud považuje za účelnou, a (kumulativně) je založena na skutečnostech, na nichž může podle § 529 spočívat rozhodnutí odvolacího soudu (§ 533 německého ZPO); § 264 platí i zde.⁸⁶ Změna žaloby je možná rovněž v revizním řízení, avšak může spočívat pouze na skutečnostech, které již byly do řízení uvedeny; tím je zpravidla vyloučeno rozšíření žaloby.⁸⁷ Podle Schilkena je s ohledem na § 559 německého ZPO zpravidla změna žaloby v revizním řízení vyloučena.⁸⁸ Obdobně Gottwald mluví o generálním zákazu změny žaloby ve vztahu k reviznímu řízení. Výjimku představují případy, kdy změna žaloby představuje jenom modifikaci původního návrhu, nebo kdy skutečnosti, na nichž změněná žaloba spočívá, už byly v prvním nebo druhém stupni objasněny.⁸⁹

V rakouském civilním procesu je změna žaloby v odvolacím řízení zásadně vyloučena. Přípustná by byla pouze tehdy, pokud by výjimečně v odvolacím řízení neplatil zákaz novot (např. v řízení o určení neexistence nebo neplatnosti manželství).⁹⁰ Jinak právní úprava rakouského civilního procesu důsledně vychází z přísného zákazu novot v odvolacím řízení. Podle něj nejsou přípustná ani tzv. *nova reperta*, ani *nova producta*. V odvolacím řízení nelze také uplatnit nový nárok; i to patří k zákazu novot v širším smyslu. Je proto logicky konsekventní, pokud v odvolacím řízení nemůže být žaloba měněna, a to ani se souhlasem žalovaného (§ 483 odst. 4 rak. ZPO). Není ani přípustné, aby v odvolacím řízení došlo ke změně spočívající v tom, že žalobce místo původně požadovaného předmětu bude žádat jiný předmět nebo náhradu škody (§ 235 odst. 4 rak. ZPO).⁹¹ V revizním řízení není změna žaloby přípustná; to plyne z odkazu § 513 rak. ZPO na použití pravidel o odvolacím řízení na řízení revizní.

⁸⁶ FOERSTE, U. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 264, marg. č. 1.

⁸⁷ FOERSTE, U. In: MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020, komentář k § 263, marg. č. 8.

⁸⁸ SCHILKEN, E. *Zivilprozessrecht*. 6. vydání. München: Verlag Vahlen, 2010, s. 354.

⁸⁹ ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 17. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 548.

⁹⁰ SIMOTTA, D. A. In: RECHBERGER, W. H. – SIMOTTA, D. A. *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. 7. vydání. Wien: Manz, 2009, s. 300, 532.

⁹¹ KLICKA, T. In: FASCHING, H. W. – KONECNY, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. 3. Band. 1 Teilband (§ 226 – 389 ZPO). 3. vydání. Wien: Manz, 2017, s. 324.

Švýcarský ZPO připouští v čl. 317 odst. 2 změnu žaloby v odvolacím řízení jenom v omezeném rozsahu. V první řadě musí být splněny předpoklady stanovené v čl. 227 odst. 1 švýc. ZPO, o nichž již byla řeč dříve (nedojde ke změně druhu řízení, a buď konexita nebo souhlas žalovaného), a dále musí spočívat na nových skutečnostech a důkazních prostředcích. Novotami má zákon na mysli nové skutečnosti a důkazní návrhy, které lze podle čl. 317 odst. 1 švýc. ZPO zohlednit v odvolacím řízení.⁹² Jde o skutečnosti a důkazní návrhy, které byly předneseny bez prodlení a jež nemohl odvolatel při vynaložení péče, kterou po něm lze požadovat, předložit už před soudem prvního stupně.

Český občanský soudní řád změnu žaloby v odvolacím řízení vůbec neupravuje. Dovozuje se proto, že i v odvolacím řízení lze žalobu změnit, avšak možnosti této změny jsou velmi významně omezeny zákazem novot (§ 205a OSŘ) a zákazem uplatnit nový nárok v odvolacím řízení (§ 216 odst. 2 OSŘ).⁹³ Novým nárokem se rozumí nárok, který nemá žádnou skutkovou souvislost s dříve uplatněným nárokem (NS 2 Cdon 753/97, R 56/1998). Není tak kupř. vyloučeno, aby žaloba byla rozšířena o další část pohledávky, která dospěla až po vyhlášení rozsudku soudem I. stupně; taková změna se opírá o skutečnosti, které nastaly teprve po vyhlášení rozsudku v první stolici, a jde proto o přípustnou novotu [§ 205a písm. f) OSŘ], a není jí uplatněn nový nárok, nýbrž stávající předmět procesního nároku je pouze kvantitativně rozšířen. V odvolacím řízení není změna žaloby přípustná již z toho důvodu, že dovolání je *de lege lata* mimořádným opravným prostředkem, a věc tedy již byla pravomocně skončena rozsudkem soudem odvolacím.

Podle slovenské úpravy není změna žaloby v odvolacím řízení vůbec přípustná (§ 371 CSP). Stejně to platí také pro dovolací řízení (§ 438 odst. 2 CSP). Ve slovenském procesu přitom neplatí tak přísný zákaz novot jako v rakouské úpravě; § 366 písm. d) CSP připouští, aby v odvolacím řízení odvolatel mohl uplatnit novoty, které bez své viny nemohl uplatnit v řízení před soudem prvního stupně. To bezpochyby dopadá na *nova reperta*, a snad i na *nova producta*. Pokud by tedy po vyhlášení rozsudku soudem I. stupně dospěla kupř. další splátka, bylo by možno tuto skutečnost v odvolacím řízení uvést; rozšířit žalobu by však žalobce nemohl. Přitom i pro odvolací řízení by mělo platit, že pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení (§ 217 odst. 1 CSP).

Přípustnost změny žaloby v odvolacím řízení úzce souvisí s tím, jak dalekosáhlý zákaz novot se v odvolacím řízení uplatňuje. To je ostatně zřejmé i na rozdílném přístupu rakouské a německé úpravy. Rozbor této otázky by zabral samostatnou studii, a proto zde bude učiněna pouze stručná poznámka k základnímu východisku: úplný zákaz změny žaloby v odvolacím řízení má smysl jenom tehdy, pokud se v odvolacím řízení uplatňuje přísný zákaz novot. Jestliže ale je v odvolacím řízení v určitém rozsahu možno uvádět nové skutečnosti a důkazní návrhy, pak lze připustit, aby v rámci, který nepřekračuje přípustné novoty, došlo i ke změně žaloby. Je nutno rovněž počítat také s tím, že v odvolacím řízení bude docházet

⁹² SCHILKEN, E. *Zivilprozessrecht*. 6. vydání. München: Verlag Vahlen, 2010, s. 354.

⁹³ DVORÁK, B. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 394.

ke změnám předmětu sporu, které právní úprava typově označí za případy, jež se za změnu žaloby vůbec nemají považovat.

V každém případě koncepce, která sice připouští novoty v odvolacím řízení, ale zároveň zakazuje změnu žaloby, je vnitřně rozporná. To je, bohužel, případ nynějšího slovenského civilního sporového poriadku.

9. ZÁVĚRY

Změnu žaloby je namístě chápat pouze jako změnu předmětu sporu vymezeného žalobou, a nikoliv též jako změnu stran. Různé teorie dávají rozdílné odpovědi na otázku, kdy tu je, a kdy naopak není změna předmětu sporu. Provedený rozbor ukázal, že z hlediska potřeb institutu změny žaloby se nedosahuje optimálních výsledků uplatněním materiální teorie, jednočlenné procesní teorie či dvoučlenné procesní teorie předmětu sporu, která posuzuje identitu skutkového základu pomocí kritéria znaků skutkové podstaty nárokové normy.

Legislativní úprava změny žaloby by měla respektovat účel, který se tímto institutem sleduje. Ten spočívá jednak v procesní ekonomii, jednak v ochraně žalovaného. Z těchto pozic je zapotřebí zvážit, zda by právní úprava změny žaloby neměla výslovně stanovit, že určité změny předmětu sporu (např. požaduje-li žalobce místo dosavadního předmětu jiný předmět nebo peněžitou náhradu) se za změnu žaloby nepovažují. Situace žalobce by tím mohla být ulehčena, aniž by byly dotčeny zájmy žalovaného, a zároveň by tím mohlo být urychleno řízení.

Mimo tyto výjimky se jeví účelným odlišně upravit předpoklady přípustnosti změny žaloby podle toho, v jaké fázi řízení k ní má dojít. Jako optimální se jeví moment zahájení sporu, resp. doručení žaloby žalovanému, z něž vychází úprava rakouská a slovenská. Zatímco před tímto okamžikem lze změnu zásadně připustit, po něm by již – krom jiných předpokladů – měla být vázána buď na souhlas soudu nebo na souhlas žalovaného. Vzhledem k tomu, že ve sporu jde o individuální zájmy sporných stran, neměla by právní úprava požadavek souhlasu žalovaného vypouštět, jak to činí civilní řády soudní v Česku a na Slovensku. Z hlediska procesní ekonomie je však žádoucí, aby právní úprava umožňovala nahradit souhlas žalovaného souhlasem soudu, pro případ, že by jej žalovaný odmítl udělit; soud v takovém případě sleduje hledisko účelnosti, v němž se promítá jednak konexita původního a změněného předmětu sporu, jednak snaha předejít sporu dalšímu.

Složitá je otázka vlivu věcné příslušnosti na změnu žaloby. Zdá se, že mírně vhodnějším řešením je připuštění možnosti změny žaloby i v případech, kdy by taková změna měla znamenat změnu věcné příslušnosti, než paušální zákaz takových změn. Je však nezbytné přijmout další pravidla, která omezí negativní dopady takové změny na žalovaného (např. jeho souhlas s takovou změnou) a na řízení (např. omezení zásady přimosti).

Rozhodování soudu o změně žaloby by mělo mít místo jenom v případech, kdy souhlas soudu má nahradit souhlas žalovaného, který změně žaloby odporoval. Z hlediska procesní ekonomie je pak ospravedlněno, pokud proti rozhodnutí soudu nebude opravný prostředek.

Možnost změny žaloby v odvolacím řízení souvisí s přípustností novot. Zásadně by mělo platit, že v rozsahu, v němž je možno v odvolacím řízení uvádět nové skutečnosti, lze připustit také změnu žaloby.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- ALTHAMMER, CH. *Streitgegenstand und Interesse*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2012.
- ARX, G. *Der Streitgegenstand im schweizerischen Zivilprozess*. Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag, 2007.
- BLOMEYER, A. *Zivilprozessrecht*. Berlin – Göttingen – Heidelberg: Springer Verlag, 1963.
- CAPPELETTI, M. (ed.). *International Encyclopedia of Comparative Law. Volume XVI. Civil Procedure*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1987.
- CIMRMAN, J. – SMOLJAK, L. *Vyšetřování ztráty třídní knihy*. 3. vydání. Praha: Paseka, 1998.
- CIMRMAN, J. – SVĚŘÁK, Z. *Akt*. 3. vydání. Praha: Paseka, 1998.
- DAVID, L. – IŠTVÁNEK, F. – JAVŮRKOVÁ, N. – KASÍKOVÁ, M. – LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl (§ 1 až 200za)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009.
- DEIXLER-HÜBNER, A. – KLICKA, T. *Zivilverfahren. Erkenntnisverfahren und Grundzüge des Exekutions- und Insolvenzsrechts*. 8. vydání. Wien: LexisNexis, 2013.
- DVOŘÁK, B. – LAVICKÝ, P. *Pro futuro. Právní rozhledy*, 2015, č. 5.
- DVOŘÁK, B. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí*. Praha: C. H. Beck, 2008.
- FASCHING, H. W. – KONECNY, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. 3. Band. 1 Teilband (§ 226-389 ZPO). 3. vydání. Wien: Manz, 2017.
- FASCHING, H. W. *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts*. 2. vydání. Wien: Manz, 1990.
- FIALA, J. *Spory vznikající z podnětu výkonu rozhodnutí (exekuční spory)*. Praha: Universita Karlova, 1972. MACUR, J. *Kurs občanského práva procesního. Exekuční právo*. Praha: C. H. Beck, 1998.
- GRUNSKY, W. *Zivilprozessrecht*. 13. vydání. Köln – München: Carl Heymanns Verlag, 2008.
- HABSCHEID, W. J. *der Streitgegenstand im Zivilprozess und im Streitverfahren der freiwilligen Gerichtsbarkeit*. Bielefeld: Deutscher Heimat-Verlag, 1956.
- HENCKEL, W. *Prozessrecht und materielles Recht*. Göttingen: Verlag Otto Schwarz & Co., 1970.
- JAUERNIG, O. *Zivilprozessrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2007.
- KODEK, G. E. – MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht*. 3. vydání. Wien: Facultas, 2016.
- KUDERNA, F. *Soziale Funktion und soziale Elemente des Zivilprozesses. Recht der Arbeit*, 1986.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Moderní civilní proces*. Brno: MU, 2014.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016.
- MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení*. Brno: MU, 2002.
- MACUR, J. *Předmět sporu*. Brno: MU, 2002.
- MACUR, J. *Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. Bulletin advokacie*, 1998, č. 9.
- MUSIELAK, H. J. – VOIT, W. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar*. 17. vydání. München: Verlag Franz Vahlen, 2020.
- MUSIELAK, H. J. *Grundkurs ZPO*. 11. vydání. München: C. H. Beck, 2012.
- NYPL, M. *Identifikace práva provedená žalobcem a její posouzení soudem. Právní rozhledy*, 1995, č. 122.
- OTI, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního. Díl II. Část zvláštní. Oddělení I. Řízení v I. instanci*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, 1898.
- PAULUS, CH. *Zivilprozessrecht*. 4. vydání. Heidelberg – Dordrecht – London – New York: Springer, 2010.
- RAUSCHER, T. – KRÜGER, W. *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2020.
- RECHBERGER, W. H. – SIMOTTA, D. A. *Grundris des österreichischen Zivilprozessrechts. Erkenntnisverfahren*. 7. vydání. Wien: Manz, 2009.
- ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 17. vydání. München: C. H. Beck, 2010.
- RUBEŠ, J. a kol. *Komentář k občanskému soudnímu řádu. Díl první*. Praha: Orbis, 1957.
- SAVIGNY, C. F. *System des heutigen Römischen Rechts. Svazek 5. Kniha II*. Berlin: Bei Veit und Comp, 1841.
- SCHILKEN, E. *Zivilprozessrecht*. 6. vydání. München: Verlag Vahlen, 2010.
- SMOLJAK, L. – SVĚŘÁK, Z. – WEIGEL, J. *JARA CIMRMAN – genius, který se neproslavil*. Computer Press, a. s., 2009, s. 24 – 25.

- SPÁČIL, J. – Faldyna, F. Může soud překvalifikovat žalobu na plnění ze smlouvy na žalobu z bezdůvodného obohacení? *Právo a podnikání*, 1995, č. 5.
- SPÁČIL, J. Několik poznámek k problematice změny žaloby a k předmětu občanského soudního řízení. *Právní rozhledy*, 1995, č. 6.
- STAEHLIN, A. – STAEHLIN, D. – GROLIMUND, P. *Zivilprozessrecht*. 2. vydání. Zürich – Basel – Genf; Schulthess, 2013.
- STEIN, F. – JONAS, M. *Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4 (§§ 253 – 327)*. 22. vydání. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.
- SUTTER-SOMM, T. *Schweizerisches Zivilprozessrecht*. 3. vydání. Zürich – Basel – Genf: Schulthess, 2017.
- ŠTAJGR, F. „Zájmy společnosti“ v civilním procesu. Praha: AUC – *Iuridica*, 1967, č. 3.
- ŠTEVČEK, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2016.
- WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979.
- WINTEROVÁ, A. Žalobní právo. AUC – *Iuridica*, 1979.

ŽALOBNÍ PRÁVO A JEHO LIMITY V HROMADNÉM SOUDNÍM ŘÍZENÍ¹

RIGHT TO BRING AN ACTION AND ITS LIMITS IN COLLECTIVE COURT PROCEEDINGS

Klára Hamuláková*

Abstrakt: Článek se zaměřuje na žalobní právo žalobce a jeho limity v hromadných soudních řízeních. V příspěvku se věnuji vymezení okruhu subjektů aktivně legitimovaných k podání žaloby ve skupinových řízeních, požadavkům na ně kladených, rozebrána je i možná změna v osobě žalobce. To vše i v návrhu zákona o hromadném řízení. Cílem příspěvku je posoudit, zda navrhovaná právní úprava dostatečně chrání členy skupiny i osobu žalovaného a zda naopak nejsou navrhovaná omezení žalobního práva příliš striktní.

Klíčová slova: žalobní právo, hromadné soudní řízení, ochrana spotřebitele

Abstract: The article deals with the plaintiff's right to bring an action and its limits in collective court proceedings. I focus on the concept of locus standi in collective proceedings and the requirements imposed on the plaintiffs. A possible change in the person of the plaintiff is also discussed. All this also in the draft law on collective proceedings. The aim of the article is to assess whether the proposed legislation sufficiently protects the members of the group and the defendant and, on the contrary, whether the proposed restrictions of the right to bring an action are not too strict.

Key words: right to bring an action, collective court proceedings, collective redress, consumer

ÚVOD

Základními subjekty hromadného soudního řízení jsou soud a strany řízení. Strany hromadného soudního řízení jsou žalobce a žalovaný. Žalobcem je ten, kdo podal žalobu a žalovaným ten, koho žalobce v žalobě jako žalovaného označil. Mezi základní subjekty skupinového soudního řízení řadíme ale i takové subjekty, které jsou individuálnímu nalézacímu spornému řízení neznámé. Jsou to členové skupiny. Ti mohou být určeny individuálně či případně určitými společnými znaky. Postavení jednotlivých subjektů v hromadném soudním řízení, jejich práva a povinnosti, jsou v porovnání s individuálním soudním řízením odlišná.

Žalobce má v hromadném soudním řízení specifické postavení. Za řízení nese plnou odpovědnost,² financuje jej a v případě neúspěchu ve sporu pak zpravidla také pouze on hradí

¹ Článek vznikl v rámci projektu GAČR č. 19-20054S – Procesní specifika řešení spotřebitelských sporů.

* JUDr. Klára Hamuláková, Ph.D., Katedra súkromného práva a civilného procesu, Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.

² Dle návrhu zákona o hromadném řízení je žalobce povinen v hromadném řízení jednat s řádnou péčí (§ 20 návrhu zákona o hromadném řízení). Nad rámec povinností podle zákona upravujícího civilní řízení soudní je žalobce v hromadném řízení zejm. povinen obstarávat podklady a důkazy svědčící ve prospěch skupiny, přijímat a vyřizovat podněty ze strany členů skupiny, informovat členy skupiny o průběhu hromadného řízení způsobem a v míře přiměřené okolnostem, brát ohled na práva žalovaného, zejména při informování členů skupiny o průběhu a výsledku hromadného řízení (§ 21 návrhu zákona o hromadném řízení).

náklady soudního řízení.³ Žalobce vystupuje v hromadném soudním řízení vlastním jménem, v zájmu celé skupiny. Nikoliv tedy v zájmu svém vlastním, individuálním. Přitom ten se může mnohdy lišit od zájmu skupiny jako celku. *Neboť, ať se na celý problém budeme dívat jakkoli, nelze si nepovšimnout, že oproti klasickému procesnímu zastoupení, reprezentace v skupinových řízeních dává členům skupiny poměrně malý prostor ovlivnit, kdo bude v řízení jejich reprezentantem. Rovněž pak, i když jsou podstatnými znaky skupinových řízení tzv. commonality, tj. společná povaha věcí (skutkové a právní otázky jsou pro skupinu společné) a tzv. typicality, tj. typizovanost nároku všech členů skupiny, nelze zajistit, aby byly představy a požadavky všech členů skupiny stejné. Je-li pak v pomyslném čele skupiny ten, kdo ji reprezentuje jako hlavní účastník řízení, je z povahy věci logické, že v řízení prosazuje především své zájmy.*⁴ Členové skupiny mají v řízení pouze omezená práva a povinnosti.

Aktivně legitimován k zahájení řízení je zákonem určený okruh osob. Z důvodu ochrany členů skupiny, ale i osoby žalovaného, jsou pak na žalobce zákonem kladeny speciální požadavky. Ty jsou vymezeny i v závislosti na tom, o jaký typ žalobce se jedná. Nesplňuje-li žalobce zákonem stanovené požadavky, soud řízení nemůže certifikovat. Přestane-li je splňovat až poté, co byla hromadná žaloba připuštěna, může dojít nezávisle na vůli žalobce k jeho výměně, tj. do jeho pozice nastoupí jiný žalobce a není-li jej, soud řízení ukončí. Tam, kde vedle žalobce figuruje také zástupce skupiny, od okamžiku certifikace přebírá roli žalobce.⁵

Právě v těchto bodech lze spatřovat hlavní limity realizace žalobního práva žalobce v hromadném soudním řízení. Důvodem těchto omezení je ochrana členů skupiny a žalovaného. V příspěvku podávám nejprve obecný výklad k problematice vymezení okruhu subjektů aktivně legitimovaných k podání žaloby ve skupinových řízeních, požadavků na ně kladených a změny v osobě žalobce. V návaznosti na něj je pak rozebrána právní úprava těchto tří oblastí v návrhu zákona o hromadném řízení. Zmíněny jsou i evropské rozměry těchto otázek, a to konkrétně návrhy obsažené v Doporučení Komise a směrnici o zástupných žalobách na ochranu kolektivních zájmů spotřebitelů a o zrušení směrnice 2009/22/ES.⁶ Cílem příspěvku je zhodnotit vyváženost právní úpravy obsažené v návrhu zákona o hromadném řízení. Tj. posoudit, zda navrhovaná právní úprava aktivní legitimace k podání žaloby může naplnit zmiňovaný účel a zda nejsou navrhovaná omezení žalobního práva příliš přísná a ve svých důsledcích nepovedou k tomu, že hromadné žaloby nebudou prakticky podávány.

³ Uplatňuje-li se při rozhodování o náhradě nákladů řízení zásada úspěch ve věci.

⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta. Několik poznámek k účastenství v řízení v rámci systému kolektivní ochrany práv. In: IVANČO, Marek (ed.). *Mechanismus uplatňovania kolektívnych nárokov v podmienkach SR*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislava, 14. december 2017, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 118.

⁵ S institutem tzv. zástupce skupiny se lze setkat v řadě zahraničních úprav hromadných žalob. Zástupcem skupiny je typicky jeden ze členů skupiny, kterého soud určí v rozhodnutí o certifikaci, o jeho nároku se v řízení jedná. Zástupce skupiny vede řízení a je za něj odpovědný. Přebírá tak fakticky roli žalobce.

⁶ Doporučení Komise ze dne 11. června 2013 o společných zásadách pro prostředky kolektivní právní ochrany týkající se zdržení se jednání a náhrady škody v členských státech v souvislosti s porušením práv přiznaných právem Unie a směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2020/1828 ze dne 25. listopadu 2020. Ta je však zaměřena čistě na reprezentativní žaloby.

1. OKRUH SUBJEKTŮ AKTIVNĚ LEGITIMOVANÝCH K PODÁNÍ ŽALOBY

V jednotlivých právních úpravách lze vysledovat dvojí přístup k vymezení aktivní legitimace k zahájení hromadného řízení. V širším pojetí je aktivní legitimace přiznána jak členům skupiny, tak i zastupujícím subjektům, reprezentantům, tj. těm subjektům, které nejsou v hmotněprávní sféře nositeli daného práva a ani to o sobě netvrdí. V tom užším je pak žalobní legitimace omezena pouze na některé z nich. Žalobní legitimace je v případě hromadných žalob mnohdy odvislá od typu hromadného řízení, tj. zda jde o řízení založené na systému opt-in nebo opt-out. V případě opt-out řízení je žalobní legitimace často omezena pouze na reprezentanty. Naopak v případě systému opt-in je častější, že žaluje přímo některý ze členů skupiny.

Zvolený koncept žalobní legitimace i míra požadavků kladených na žalobce má výrazný dopad na míru uplatnění skupinových žalob a s tím související naplnění účelu, který od hromadných žalob očekáváme.⁷ Čím omezenější bude okruh možných žalobců, tím více samozřejmě hrozí, že tyto nebudou plně využívány. S přísnějšími nároky je však zase spojena nižší možná míra zneužití skupinových žalob.⁸

Členem skupiny se rozumí ten, jehož právo spolu s právy ostatních členů skupiny, tvoří předmět skupinového soudního řízení. Zahájí-li člen skupiny skupinové soudní řízení, stává se tak žalobcem, resp. stranou řízení. Jeho tvrzené právo je základem hromadné žaloby a rozhodnutí o ní. Hovoříme o tom, že toto právo je pro skupinu příznačné. Na rozdíl od individuálních soudních řízení je aktivní legitimace k zahájení řízení členem skupiny ve skupinovém soudním řízení značně problematická a hrozí, že nebude využívána. Skupinové soudní řízení je náročné nejen po procesní stránce, ale i po stránce finanční a organizační (např. nezbytné informování členů skupiny ve spolupráci se soudem, distribuce vysouzené částky). Splnění požadavků přiměřeného zastoupení, resp. jejich prokázání soudu může být pro samotného člena skupiny složité. Trvání na jejich naplnění je však nezbytné s ohledem na ochranu ostatních členů skupiny, ale i žalovaného. Ne vždy je tudíž první žalobce vhodným k vedení skupinového soudního řízení. Proto je často umožněno, aby byl ten, kdo má vést řízení z pozice žalobce nahrazen jiným vhodnějším členem skupiny, který je schopen naplnit požadavky řádného zastoupení a samozřejmě s vedením skupinového soudního řízení také souhlasí.

Vedle člena skupiny může zákon přiznat procesní legitimaci⁹ k zahájení řízení, tj. v pozici žalobce může být i tzv. reprezentant. K zahájení skupinového soudního řízení tak mohou

⁷ K tomu srov. HESS, Yulia. Proposed Collective Redress in Europe in the Perspective of Deterrence of Corporate Wrongdoing. *European Company Law* 10, no. 3 (2013) s. 123 – 128.

⁸ Viz i studie Collective Redress in the Member States of the European Union zpracovanou Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, October 2018, s. 15.

⁹ Jde přitom o procesní legitimaci v tzv. užším slova smyslu. K odlišování procesní legitimace v užším a širším slova smyslu viz např. ŠÍNOVÁ, Renáta. In: ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 67 – 68. K procesní legitimaci v hromadném soudním řízení viz i DVOŘÁK, Bohumil. Kolektivní ochrana práv a procesní legitimace. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, č. 1, s. 61 – 67.

být oprávněny i ty subjekty, které nejsou v hmotněprávní sféře nositeli daného práva a ani to o sobě netvrdí. *Vlastnost strany ve sporu přiznati sluší tomu, koho procesní právo samo, nezávisle na hmotném právu, povolává k tomu, aby svým vlastním jménem jednal ve sporu jako strana. Zpravidla je to ovšem podmět práva, o němž ve sporu jde, sám. Ale výjimečně může to býti také někdo jiný. Má-li to však býti někdo jiný, musí pro to, aby se stal stranou ve sporu, mluvití vážné důvody.*¹⁰

Reprezentantem může být buď subjekt předem schválený, reprezentant schválený soudem *ad hoc* nebo orgán veřejné moci.

V případě předem schválených subjektů se snižuje riziko zneužití hromadných žalob. Omezení žalobní legitimace na předem schválené subjekty, jejichž účelem je ochrana zájmů, které jsou předmětem daného skupinového soudního řízení, je ale mnohdy nepostačující. To především tam, kde se uplatňuje horizontální pojetí hromadných žalob. Jednoduše totiž nebude existovat reprezentant, který by mohl žalobu podat, budeme-li trvat na provázanosti předmětu řízení a účelu daného subjektu, případně i jeho neziskové povaze. Právě v takovém případě je vhodné, aby byl k podání žaloby oprávněn i subjekt zřízený a schválený soudem *ad hoc*.¹¹ Subjektem certifikovaným *ad hoc* je takový subjekt, které nebyl zákonem předvídaným způsobem předem určený, ale soud jej ve skupinovém řízení schválí *ad hoc*, na základě požadavků předvídaných zákonem. I v tomto případě však hrozí, že zde nebude subjekt, který by se pohyboval v dané oblasti. V případě omezení žalobní legitimace pouze na orgány veřejné moci zase hrozí, že ochota k podávání žalob bude nižší, a to s ohledem na úzkou provázanost na stát, ale i s ohledem na okruh záležitostí, které spadají do jejich pravomoci. K podání žaloby nemusí být vybaveni dostatečným aparátem ani časovými možnostmi. Orgánem veřejné moci způsobilým k podání skupinové žaloby je nejčastěji veřejný ochránce práv.

Evropským trendem je spíše omezení aktivní legitimace k zahájení řízení na určené reprezentanty.¹² Ideálním se přitom jeví přiznání aktivní legitimace k zahájení řízení vícero z výše uvedených subjektů.¹³

¹⁰ HORA, Václav. *Učebnice civilního práva procesního*. Praha: Spolek čsl. právníků VŠEHRD, 1947, s. 144.

¹¹ Na nezbytnost toho upozorňuje i návrh zásad hromadného soudního řízení zpracovaný European Law Institute (ELI) a International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT) Srov. komentář k Rule X2.

¹² Srov. studii Collective Redress in the Member States of the European Union zpracovanou Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, October 2018, s. 15, která zahrnuje celkem 12 evropských zemí.

¹³ Doporučení počítá s možným zahájením řízení všemi výše uvedenými typy reprezentantů. Aktivně legitimován k zahájení řízení dle něho má být předem určený zastupující subjekt a orgán veřejné moci. Tím je přitom nejčastěji veřejný ochránce práv. Doporučení počítá i s tím, že v roli reprezentanta budou moci vystupovat i subjekty schválené soudem *ad hoc*. Aktivně legitimovaní k podání skupinové žaloby mohou být i členové skupiny (srov. čl. 17 a 18 preambule Doporučení). Směrnice o zástupných žalobách na ochranu kolektivních zájmů spotřebitelů se při vymezení aktivní legitimace k podání zástupné žaloby omezuje pouze na určené oprávněné subjekty, reprezentanty (čl. 4 směrnice). Počítá se přitom s tím, že reprezentanty ve smyslu návrhu směrnice budou subjekty k tomu předem určené, nebo subjekty určené *ad hoc*. Oprávněnými subjekty mají být zejm. spotřebitelské organizace, ale i veřejnoprávní subjekty.

1.1. Okruh žalobců v návrhu zákona o hromadném řízení

K podání žaloby je dle návrhu zákona o hromadném řízení oprávněna vedle člena skupiny i nezisková osoba.¹⁴ Zákon rozlišuje neziskovou osobu a spotřebitelskou neziskovou osobu. Spotřebitelskou neziskovou osobou je právnická osoba, která je zapsána na seznam osob oprávněných k podání žalob na zdržení se protiprávního jednání vedený Evropskou komisí v souladu se zákonem upravujícím ochranu spotřebitele (§ 13 návrhu zákona o hromadném řízení).¹⁵ Počítá se tedy s reprezentanty předem určenými i reprezentanty *ad hoc*. Nezisková osoba pak musí splňovat zákonem stanovené požadavky.

Dosavadní zkušenosti přitom ukazují, že dotčené subjekty s ohledem na racionální apatii nejsou ochotni bránit svá práva ani cestou podání individuální žaloby, neziskové subjekty také prostředků jim poskytnutých příliš nevyužívají. Návrh zákona sice umožňuje žalovat nejen na zdržení se, ale i na aktivní plnění, což je zásadní nedostatek dosavadní úpravy, podání žaloby i samotné vedení řízení však bude složité a samozřejmě i finančně nákladné. Je tedy otázkou, zda budou neziskové subjekty k podávání hromadných žalob motivovány.¹⁶ Návrh zákona o hromadném řízení otázkou financování hromadných žalob v tomto směru nijak neřeší, problém bude pravděpodobně i v nastavení předpokladů pro zahájení hromadného řízení.

2. POŽADAVKY KLADENÉ NA ŽALOBCE

Požadavky na osobu žalobce lze pro lepší přehlednost rozdělit do dvou skupin. Jednak jsou to požadavky zakotvené pro jednotlivé typy žalobců. Druhou skupinou jsou požadavky kladené na osobu konkrétního žalobce. V souvislosti s hromadnými žalobami hovoříme o tzv. přiměřenosti zastoupení.

Žalobce, člen skupiny musí doložit, že jím tvrzené právo odpovídá právům ostatních členů skupiny. Pro osobu reprezentanta je pak stanovena celá řada předpokladů, které musí naplnit. To i v závislosti na tom, o jaký typ reprezentanta se jedná.

¹⁴ Původně se přitom počítalo s možným podáním žaloby i tzv. správcem skupiny. Správcem skupiny měl být subjekt akreditovaný ministerstvem spravedlnosti. Správce skupiny měl návrhem zákona přiznanou nejširší aktivní legitimaci.

¹⁵ Dle § 25 z. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele může návrh na zahájení soudního řízení o zdržení se protiprávního jednání ve věci ochrany práv spotřebitelů podat a účastníkem takového řízení může být subjekt uvedený v seznamu osob oprávněných k podání žalob na zdržení se protiprávního jednání v oblasti ochrany práv spotřebitelů, který je veden Komisí Evropských společenství a je zveřejňován v Úředním věstníku Evropské unie. Do seznamu oprávněných osob může být za Českou republiku navrženo sdružení, pokud a) bylo založeno v souladu s právním řádem České republiky, b) aktivně působí v oblasti ochrany spotřebitelů po dobu alespoň dvou let, c) je nezávislé a neziskové a d) má vypořádaný veškeré finanční závazky k České republice.

¹⁶ K tomu srov. i Janoušková, Balarin, kteří ještě před změnou návrhu zákona důsledně obhajovali pozici správce skupiny, když spotřebitelské neziskové organizace prokazují za současné úpravy nízkou žalobní aktivitu. To jako důsledek problémů spojených s financováním v kombinaci s procesními riziky, které s sebou výkon žalobního práva nese. BALARIN, Jan, JANOUSKOVÁ, Anežka. K fenoménu hromadné žaloby. *Právní rozhledy* 13 – 14/2019, s. 489 a násl.

Mezi základní požadavky na osobu reprezentanta patří jeho neziskový charakter, účel založení musí konvenovat s předmětem daného řízení a musí mít dostatečné osobnostní a finanční kvality k jednání v nejlepším zájmu členů skupiny.¹⁷ Dostatečné osobnostní i finanční kvality jsou přitom požadavky nejen na osobu reprezentanta, ale i na jiné žalobce a jde tedy o jednu z podmínek přiměřeného zastoupení. Kvalifikovaný žalobce nesmí být ve střetu zájmů se členy skupiny. Dostatečné finanční zajištění má mj. nejen zabránit podávání nepodložených žalob, ale také přispět k hladkému průběhu řízení a uspokojení žalovaného na náhradě nákladů řízení, nebude-li žalobce v řízení úspěšný. Dalšími pak jsou např. určitá doba soustavné činnosti nebo minimální počet členů.

Míra nároků na žalobce pro naplnění požadavku přiměřeného zastoupení se různí. Obvykle jsou obecně požadovány takové kvality osoby žalobce, aby mohl zastupovat zájem členů skupiny, a to jak s ohledem na jeho osobnostní kvality (včetně případného vyloučení střetu zájmů), tak i jeho finanční zajištění. Zvláštní důraz je pak kladen na transparentnost financování.¹⁸ V závislosti na typu žalobce pak mohou být stanoveny i další požadavky na něj.¹⁹

Přiměřenost zastoupení (*adequacy of representation*) je přitom zpravidla jedním z předpokladů certifikace skupinového soudního řízení. Posouzení naplnění požadavku přiměřeného zastoupení je na úvaze soudu. Pokud soud není přesvědčen o osvědčení tohoto kritéria a není-li jiný vhodný kandidát, nemůže řízení certifikovat. Pokud se v průběhu řízení ukáže, že žalobce tyto požadavky již nenaplnuje (popř. je ani nikdy nenaplnoval), soud by měl *ex offo* přistoupit k výměně žalobce, popř. odcertifikování řízení.

¹⁷ Dle Doporučení by měl reprezentant prokázat, že má administrativní a finanční kapacitu k tomu, aby byl schopen odpovídajícím způsobem zastupovat zájmy žalujících (bod 18 Preambule Doporučení). Podrobnější požadavky na reprezentanty jsou pak stanoveny v čl. 4 Doporučení. Podmínky způsobilosti by měly dle něj zahrnovat přinejmenším následující požadavky: subjekt by měl mít neziskovou povahu, měl by existovat přímý vztah mezi hlavními cíli subjektu a právy přiznanými právem Unie, o kterých se v žalobě tvrdí, že byla porušena, subjekt by měl mít dostatečnou kapacitu, pokud jde o finanční a i lidské zdroje, a právní odbornost k zastupování skupiny osob uplatňujících nárok a k jednání v jejich nejlepším zájmu. Doporučení počítá se stejnými požadavky, jako jsou pro předem určeného reprezentanta i pro reprezentanty *ad hoc*. Je otázkou, zda musí být kritéria pro *ad hoc* reprezentanty nastavena naprosto shodně s podmínkami stanovenými pro subjekty schvalované předem, bez ohledu na konkrétní skupinové řízení. Zde by soud mohl schválit reprezentanta dle okolností konkrétního případu, v závislosti např. na výši žalované částky, předmětu řízení, rozsahu skupiny. Trvání na některých požadavcích, např. dostatečném finančním zajištění je však s ohledem na povahu skupinového soudního řízení nezbytné, není-li to řešeno jinými instrumenty. Speciální požadavky na reprezentanty (v českém překladu oprávněné subjekty) upravuje v čl. 4 také směrnice o zástupných žalobách. Oprávněné subjekty k podávání zástupných žalob určí jednotlivé členské státy. V případě přeshraničních zástupných žalob jsou pro osobu reprezentanta vyžadovány speciální požadavky. Ty mohou být členskými státy vyžadovány i pro reprezentanty pro účely podávání vnitrostátních zástupných žalob. Jinak musí členské státy pro tyto reprezentanty zajistit, aby požadavky na reprezentanty byly v souladu s cíli této směrnice. Stejná kritéria jsou pak nastavena i pro reprezentanta *ad hoc*.

¹⁸ Otázkám financování hromadného soudního řízení není v tomto příspěvku věnován prostor. K tomu srov. HAMULÁKOVÁ, Klára. Funding of Collective Actions. *International and Comparative Law Review*, 2016, Vol. 16, No. 2, p. 127 – 144 a HAMULÁKOVÁ, Klára. Právní úprava financování hromadného soudního řízení jako prostředek ochrany práv subjektů hromadného soudního řízení. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2 – 3/2020.

¹⁹ K tomu srov. i studii Collective Redress in the Member States of the European Union zpracovanou Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, October 2018, s. 29.

I zákonné nastavení požadavků na žalobce má výrazný dopad na míru uplatnění skupinových žalob. S přísnějšími nároky je spojena nižší míra zneužití hromadných žalob, zároveň však samozřejmě hrozí, že nebudou plně využívány.

2.1. Požadavky kladené na žalobce v návrhu zákona o hromadném řízení

Návrh zákona o hromadném řízení počítá ve vztahu k žalobci členu skupiny s tím, že jím tvrzené právo nebo oprávněný zájem odpovídají vymezení práv nebo oprávněných zájmů podle písm. b), tj. tvrzená práva nebo oprávněné zájmy členů skupiny se vyznačují stejným či obdobným skutkovým nebo právním základem [§ 33 odst. 1 písm. c) návrhu zákona o hromadném řízení]. Návrh zákona o hromadném řízení omezuje pravomoc soudů v hromadných řízeních pouze na spory vyplývající z právních poměrů mezi podnikatelem a spotřebiteli, členové skupiny tedy budou vždy spotřebitelé (§ 7 návrhu zákona o hromadném řízení).

Ve vztahu k žalobci, reprezentantovi, tj. neziskové osobě, jsou pak požadavky upraveny v § 13 a násl. návrhu zákona o hromadném řízení. Jejich naplnění je na posouzení soudu.

Neziskovou osobou podle tohoto zákona je právnická osoba (nejčastěji spolek či ústav), jestliže

- a) byla založena v souladu s právními předpisy České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie,
- b) není založena za účelem vytváření zisku, a jejíž případný zisk nebo jiné vlastní zdroje se nerozdělují,
- c) je finančně i personálně nezávislá na osobách, které by mohly mít na podání hromadné žaloby hospodářský zájem, s výjimkou členů skupiny; tím není dotčena možnost neziskové osoby být příjemcem dotace podle jiného právního předpisu,
- d) fyzická osoba, která za ni v hromadném řízení jedná, má nezbytné znalosti a zkušenosti v oblasti ochrany práv nebo oprávněných zájmů, o kterých se má hromadné řízení vést,
- e) se aktivně věnuje ochraně práv nebo oprávněných zájmů, o kterých se má hromadné řízení vést alespoň po dobu 2 let,
- f) má zřízeny internetové stránky, na kterých veřejně informuje o své činnosti,
- g) je bezdlužná a
- h) vyhotovila a uložila do sbírky listin veřejného rejstříku výroční zprávy nebo obdobné zprávy o své činnosti alespoň za poslední 2 uplynulá účetní období, ze kterých vyplývá splnění podmínky podle písmene f).

Nezisková osoba v pojetí návrhu zákona o hromadném řízení je tedy reprezentantem schvalovaným *ad hoc* soudem. Je na něm, aby posoudil, zda nezisková osoba výše uvedené předpoklady splňuje. Některá z kritérií jsou jasně daná, některá umožňují soudu vyšší míru uvážení, a to i s ohledem na konkrétní případy. To se týká zejm. znalostí a zkušeností osoby, která v řízení za neziskovou osobu jedná [bod d)], posouzení toho, zda se aktivně věnuje ochraně práv nebo oprávněných zájmů, o kterých se má hromadné řízení vést po stanove-

nou dobu [bod e)] a toho, zda má zřízeny internetové stránky, resp. zda na nich dostatečně informuje o své činnosti [bod f)]. O některých z nich lze mít nicméně určité pochybnosti.

Zkušenostní podmínka původně v návrhu zákona o hromadném řízení stanovena nebyla. Osobně se domnívám, že její doplnění nemá tak zásadní opodstatnění. To, kdo za právnickou osobu v řízení jedná, vyplývá z procesněprávních předpisů. Konkrétně jde o ustanovení § 21 OSŘ. Lze předpokládat, že takovou osobou bude zpravidla osoba, která má zákonem požadované znalosti a zkušenosti. Na druhou stranu však může nastat situace, kdy tomu tak být nemusí. Není-li zde ani žádná jiná osoba, oprávněná za danou osobu jednat, nesplnila by nezisková osoba podmínky stanovené zákonem a soud by nemohl hromadnou žalobu připustit. Je však třeba mít na paměti, že zákon zároveň požaduje povinné zastoupení žalobce advokátem (§ 32 návrhu zákona o hromadném řízení). Je proto otázkou, zda je tento požadavek za takové situace opodstatněný, a zda by nepostačoval, s ohledem na předejití zneužití hromadných žalob, požadavek uvedený pod písm. e).

S tímto a zejm. pak dalším požadavkem souvisí i jiná otázka. Fyzická osoba, která jedná za neziskovou osobu, musí mít požadované znalosti a zkušenosti v oblasti ochrany práv nebo oprávněných zájmů, o kterých se má hromadné řízení vést. Daná právnická osoba se musí aktivně věnovat ochraně práv nebo oprávněných zájmů, o kterých se má hromadné řízení vést, a to alespoň po dobu 2 let. Zde vyvstává jednak otázka, co se rozumí právy, o kterých se má hromadné řízení vést. V rámci působnosti zákona musí jít o spotřebitelská práva, bude však vyžadováno ještě i další zúžení, např. na oblast ochrany spotřebitele v cestovním ruchu, finančních službách? Takový výklad by výrazně zúžil žalobní legitimaci k podání hromadné žaloby. Na posouzení soudu také bude, co se rozumí aktivním působením, a podle jakých hledisek tento předpoklad posuzovat. Důvodová zpráva k návrhu zákona o hromadném řízení k tomu uvádí, že *podmínka činnosti v oblasti ochrany práv či zájmů znamená, že organizace může hájit jen zájmy spotřebitelů, spotřebitelů v letecké dopravě, na finančních trzích apod.*²⁰ Z toho lze usuzovat, že specializace na určitou oblast nejspíše není nutná. Na druhou stranu však důvodová zpráva nad rámec zákona požaduje, aby se daná právnická osoba zaměřovala pouze na oblast ochrany spotřebitele, což opět neúměrně zužuje rozsah žalobní legitimace. Požadovanou dvouletou dobou existence právnické osoby, resp. jejího aktivního působení má být zamezeno podávání zneužívajících žalob *ad hoc* vytvořenými právnickými osobami.

Na úvaze soudu pak také bude, zda má daná právnická osoba zřízeny internetové stránky, resp. tedy to, zda na nich veřejně informuje o své činnosti. Soud musí posoudit, jaká je nutná míra tohoto informování.

Návrh zákona o hromadném řízení dále stanoví, co se rozumí požadavkem bezdlužnosti (§ 14 návrhu zákona o hromadném řízení). Ten má spolu s ostatními finančními aspekty zajistit, že hromadná žaloba nebude podávána finančně nezajištěnými subjekty a zabezpečit tak řádný průběh řízení, ochranu členů skupiny a samotného žalovaného, bude-li žalovaný v řízení úspěšný a v řízení se bude v otázce náhrady nákladů řízení aplikovat zásada úspěchu

²⁰ Důvodová zpráva k návrhu zákona o hromadném řízení, s. 149.

ve věci. Za bezdlužnou se pro účely tohoto zákona považuje nezisková osoba, která nemá ke dni podání hromadné žaloby nebo ke dni svého vstupu do hromadného řízení evidován nedoplatek s výjimkou nedoplatku, u kterého je povoleno posečkání jeho úhrady nebo rozložení jeho úhrady na splátky u orgánů Finanční správy České republiky, u orgánů Celní správy České republiky, na pojistném a na penále na veřejné zdravotní pojištění, nebo na pojistném a na penále na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Bezdlužnost se prokazuje potvrzením příslušného orgánu, které nesmí být starší 60 kalendářních dnů.

U spotřebitelské neziskové osoby soud požadavky na neziskovou osobu dle § 13 odst. 1 návrhu zákona o hromadném řízení nezkontroluje (ty jsou doloženy díky zapsání na tento seznam, kdy požadavky zápisu na něj fakticky odpovídají § 13 návrhu zákona o hromadném řízení). Stejně tak nemusí tato osoba dokládat naplnění podmínky platební schopnosti (§ 35 návrhu zákona o hromadném řízení).²¹

Splnění výše uvedených podmínek musí soudu doložit nezisková osoba při prvním úkonu, který v hromadném řízení učinila (§ 15 návrhu zákona o hromadném řízení). Tj. současně s podáním žaloby či jejím vstupem do řízení. Z toho by vyplývalo, že naplnění těchto požadavků není až jednou z podmínek certifikace řízení, ale je zkoumáno ještě před tím, než soud přistoupí k certifikaci řízení, tj. spolu s ostatními procesními podmínkami ihned po zahájení řízení. Bude-li mít soud pochybnosti o naplnění uvedených předpokladů, měl by soud aktivně zjistit, zda jsou tyto podmínky neziskovou osobou opravdu naplněny.

Požadavek přiměřeného zastoupení nalezneme v návrhu zákona o hromadném řízení pod ustanovením § 33 odst. 1 písm. e), tj. žalobce jedná v zájmu skupiny, zejména není ve střetu zájmů. Jde přitom o jednu z podmínek přípustnosti hromadné žaloby (certifikace). Samostatně je pak v návrhu zákona o hromadném řízení v rámci podmínek hromadného řízení upravena podmínka platební schopnosti (§ 35 a násl. zákona o hromadném řízení) a podmínka transparentního financování (§ 40 a násl. zákona o hromadném řízení).²²

Návrh zákona o hromadných řízeních hovoří o tom, že musí být osvědčeno, že žalobce jedná v zájmu skupiny, zejména není ve střetu zájmů. Je přitom velmi složité určit, co je oním zájmem skupiny, zájem žalobce může být i v rozporu se zájmy některých členů skupiny. Taková situace je přitom řešitelná tvorbou podskupin.

Důvodová zpráva tento předpoklad certifikace řízení označuje jako odpovídající (adekvátní) zastoupení. Zároveň uvádí, že otázku adekvátního zastoupení zkoumá soud nejen ve vztahu k žalobci, ale i ve vztahu k jejich případnému právnímu zástupci (v takovém případě totiž většinu úkonů činí právě advokát).²³ Pod přiměřené zastoupení by šla ostatně vztáhnout i podmínka dle § 33 odst. 1 písm. g), tj. že hromadná žaloba nebyla podána ve zjevně zneu-

²¹ Zde se však domnívám, že k takovému zvýhodnění není reálný důvod a taková úprava nedostatečně chrání žalovaného. Srov. podrobněji HAMULÁKOVÁ, Klára. Právní úprava financování hromadného soudního řízení jako prostředek ochrany práv subjektů hromadného soudního řízení. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2 – 3/2020.

²² K ochraně žalovaného pak slouží i institut jistoty na náhradu nákladů a újm (§ 89 a násl. návrhu zákona o hromadném řízení). Povinnost složit jistotu má na návrh žalovaného jakýkoliv žalobce, tento institut také není omezen pouze na odhlašovací řízení.

²³ Důvodová zpráva k návrhu zákona o hromadném řízení, s. 160.

živajícím úmyslu, zejm. s cílem poškodit skupinu (nebo neoprávněně poškodit žalovaného nebo osobu, která se účastní hospodářské soutěže). Důvodová zpráva ji označuje jako zákaz zneužití.

3. ZMĚNY V OSOBĚ ŽALOBCE

Ve sporném řízení se projevuje formální pojetí stran řízení. *Vlastnost strany ve sporu přiřazování sluší tomu, koho procesní právo samo, nezávisle na hmotném právu, povolává k tomu, aby svým vlastním jménem jednal ve sporu jako strana.*²⁴ Účastníky, resp. stranami každého sporného civilního soudního řízení jsou ze zákona žalobce a žalovaný. Účastníci sporného řízení jsou označeni ryze formálně. Subjekt, jenž podá žalobu, bude mít v řízení vždy postavení žalobce, postavení žalovaného pak bude vždy příslušet subjektu, kterého žalobce v žalobě jako žalovaného označí.²⁵

Materiální pojetí účastenství oproti tomu vychází z koncepce, že *pro založení účastenství v těchto řízeních je třeba odpovídajícího postavení hmotněprávního.*²⁶ Soud pak může přibrat účastníka do řízení nebo naopak ukončit jeho účast v řízení dle potřeby (srov. § 7 ZŘS). Dojde-li však k zahájení řízení na návrh, pro navrhovatele se uplatní formální pojetí účastenství (srov. § 6 ZŘS).²⁷ Tj. navrhovatel je účastníkem řízení, bez ohledu na jeho hmotněprávní vztah k věci.

*Kdo vychází z oné stránky materiální, bude klásti při stanovení pojmu strany ve sporu hlavní váhu na výsledky sporu; pro jiného, kdo hledí na formální stránku, bude rozhodnou samotná činnost ve sporu. Prvému bude stranou ve sporu podmět hmotného práva, o kterém ve sporu jde, i když mu zákon nedovoluje, aby ve sporu činně vystoupil, druhému bude stranou ve sporu ten, kdo je povolán, aby vystupoval ve sporu jako strana svým vlastním jménem, i když se ho vlastní předmět sporu, a tudíž i výsledek jeho, nijak nedotýká, a i když mu snad jinak-v oboru hmotného práva-vlastnost právního podmětu schází. Podle toho mluvíme jednak o materiálním, jednak o procesním pojmu strany ve sporu.*²⁸

V hromadném soudním řízení platí formální pojetí účastenství. Strany hromadného soudního řízení jsou žalobce a žalovaný. Zákon může aktivní legitimaci omezit jen na určité subjekty, resp. přiznat procesní legitimaci k zahájení řízení i subjektu nezávisle na hmotném právu, typicky např. zájmovému spolku.²⁹

²⁴ HORA, Václav. *Učebnice civilního práva procesního*. Praha: Spolek čsl. Právníků VŠEHRD, 1947, S. 144.

²⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta, JURÁŠ, Marek. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015, s. 44 – 45.

²⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta, JURÁŠ, Marek. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015, s. 53.

²⁷ V některých řízeních dle ZŘS je formálně vymezena i účast dalších osob. K tomu srov. LAVICKÝ, Petr. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 28.

²⁸ HORA, Václav. *Učebnice civilního práva procesního*. Praha: Spolek čsl. Právníků VŠEHRD, 1947, S. 144 – 145.

²⁹ Jak ve vztahu k navrhovateli v řízeních dle ZŘS uvádí Lavický, tato omezující pravidla jsou ryze procesní povahy, a nepředstavují proto předpoklad úspěšnosti návrhu, ale předpoklad jeho přípustnosti. Důsledkem toho je, že podání návrhu někým jiným nepovede k jeho zamítnutí, ale k zastavení řízení, nepředepisuje-li zákon výslovně jiné řešení. LAVICKÝ, Petr.

Formální pojetí účastenství však není ve skupinovém soudním řízení uplatňováno v jeho čisté podobě, v níž *soud do okruhu osob nesmí, krom procesního nástupnictví při ztrátě způsobilosti být účastníkem řízení, nijak zasahovat; to je věcí žalobce*.³⁰ Postavení žalobce ve skupinovém soudním řízení je specifické. V hromadném řízení musí vystupovat v zájmu celé skupiny a soud musí dohlížet, aby tomu tak bylo.

Z toho důvodu je v hromadných soudních řízeních umožněno, aby byl žalobce vyměněn, tj. aby do jeho pozice nastoupil jiný žalobce, a není-li jej, aby došlo k ukončení hromadného řízení. Tam, kde vedle žalobce figuruje také zástupce skupiny, roli žalobce přebírá od okamžiku certifikace řízení právě zástupce skupiny. Žalobce se pak v případech, že šlo zároveň o člena skupiny, stává pouhým členem skupiny, v případě, že šlo o třetí osobu, končí jeho participace v řízení zcela.

Formální pojetí účastenství je zde tedy prolomeno. Zároveň však není možné pokládat takový postup soudu za projev materiálního pojetí účastenství. Příčina nahrazení nespočívá v hmotném právu, soud nezkoumá vztah žalobce k projednávané věci, ale pouze to, zda jsou splněny určité formální předpoklady požadované zákonem.

3.1. Odvolání žalobce v návrhu zákona o hromadném řízení

Návrh zákona o hromadném řízení pozici zástupce skupiny neobsahuje. Se změnou v osobě žalobce nicméně počítá, a to prostřednictvím odvolání žalobce. Vedle odvolání je v zákoně zakotvena i jeho výměna³¹, speciálně je pak upraveno i procesní nástupnictví.

I bez návrhu soud odvolá žalobce tehdy, a) přestane-li splňovat podmínky podle tohoto zákona, b) nezastupuje-li řádně zájem skupiny, c) jedná-li v zájmu žalovaného, d) bylo-li insolvenčním soudem rozhodnuto o tom, že je v úpadku nebo hrozícím úpadku, e) vyjde-li najevo, že při plnění podmínky transparentního financování uvedl údaje o prostředcích na financování hromadného řízení záměrně nesprávně, údaje zkreslil nebo pokud část údajů nebo jiných rozhodných skutečností záměrně zamlčel, nebo f) porušuje-li žalobce jinak své povinnosti závažným způsobem (§ 23 odst. 2 návrhu zákona o hromadném řízení). Odvoláním žalobce mají být chráněni členové skupiny i žalovaný. Soud je v tomto případě postaven

in LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 30.

³⁰ LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 28. Výjimku mohou stanovit zvláštní zákony, např. insolvenční zákon, kdy se insolvenční správce může stát účastníkem namísto dlužníka (srov. § 263 a násl. z. č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon).

³¹ V případě, že po žalobci nelze spravedlivě požadovat, aby v hromadném řízení i nadále pokračoval, může žalobce podat návrh na svoji výměnu (§ 28 návrhu zákona o hromadném řízení). Dosavadní žalobce však za sebe musí nalézt náhradu. V návrhu na výměnu již musí být uveden nový žalobce a musí k němu být připojen doklad s úředně ověřeným podpisem, že tento s výměnou souhlasí. Nepodaří-li se žalobci sehnat žádného takového žalobce, musí dál pokračovat v řízení. Tady však samozřejmě hrozí, že tak již nebude činit odpovědně a v zájmu skupiny a následně dojde k jeho odvolání. Stejně tak bude muset pokračovat v řízení i tehdy, kdy sice najde za sebe náhradu, soud však výměnu nepřipustí, neboť žalobce nebude splňovat podmínky stanovené zákonem pro jeho osobu a pro certifikaci řízení.

do složité pozice, kdy bude muset zvažovat zájmy skupiny, aniž by tato skupina cokoliv proti žalobci třeba i namítala.

Návrh na odvolání může podat v přihlašovacím řízení alespoň 20 % zúčastněných členů skupiny, v odhlašovacím řízení alespoň 20 % zúčastněných členů skupiny, kteří jsou zapsáni na seznam aktivních zúčastněných členů skupiny (§ 23 odst. 1 návrhu zákona o hromadném řízení). Na rozdíl od odvolání žalobce i bez návrhu však zákon nestanoví, zda je nutné návrh odůvodnit, resp. zda soud musí při rozhodnutí o odvolání přihlédnout, jaké jsou důvody pro navržené odvolání žalobce, či zda při splnění zákonem stanovených podmínek počtu členů skupiny, kteří návrh učiní, jej soud může odvolat bez dalšího. Návrh by měl být dle mého názoru odůvodněn, není možné přistoupit k tak závažnému jednání, jen na základě návrhu kvalifikovaného počtu členů skupiny. Důvodem pak opět musí být to, že žalobce nejedná v zájmu skupiny, ať již proto, že nesplňuje zákonem stanovené předpoklady nebo závažným způsobem porušuje své povinnosti. Důvodová zpráva k návrhu zákona o hromadném řízení předpokládá, že i v případech, že je odvolání iniciováno na návrh členů skupiny, musí být splněna některá z podmínek v odstavci druhém.³²

Ještě před tím, než soud přistoupí k rozhodnutí o odvolání žalobce, umožní žalobci i zúčastněným členům skupiny, aby se k odvolání žalobce vyjádřili. O odvolání žalobce rozhodne soud usnesením. Proti rozhodnutí soudu o odvolání žalobce může žalobce podat odvolání. Zúčastnění členové pak pouze námitky (k nim pak srov. § 145 a násl. návrhu zákona o hromadném řízení).

Odvolá-li soud žalobce, musí žalobce do doby právní moci rozhodnutí ještě učinit vše, co nesnese odkladu, aby zúčastněným členům skupiny nevznikla v hromadném řízení újma. Soud však může v usnesení o odvolání rozhodnout jinak, to zejm. v situaci, že jsou důvody pro odvolání žalobce tak závažné, že není vhodné, aby dál v řízení jednal.

Pokud byl odvolaný žalobce členem skupiny, právní mocí rozhodnutí o jeho odvolání se vrací mezi zúčastněné členy skupiny.

Usnesení o odvolání žalobce soud bez zbytečného odkladu uveřejní v rejstříku hromadných řízení (§ 24 odst. 2, § 30 návrhu zákona o hromadném řízení). Díky tomu se zúčastnění členové skupiny včas dozví, že došlo k odvolání žalobce. Jen ti totiž mohou navrhnout, aby do řízení vstoupil nový žalobce. Člen skupiny samozřejmě může navrhnout i sám sebe. Návrh nemusí učinit žádný kvalifikovaný počet členů skupiny. Učiní-li návrh člen skupiny, musí zároveň připojit doklad, s úředně ověřeným podpisem, že se svým vstupem do řízení souhlasí. Člen skupiny pravděpodobně může navrhnout jako žalobce i neziskovou osobu. Soud u navrženého žalobce posoudí, zda splňuje předpoklady kladené na žalobce. Zákon však nijak neupravuje situaci, že některý z žalobců nesouhlasí se vstupem nového žalobce do řízení. Pokud žalobce splňuje zákonem stanovené podmínky, rozhodne o jeho vstupu usnesením, proti němuž není odvolání přípustné. Některé zahraniční úpravy přitom umožňují, aby členové skupiny z řízení i v této fázi vystoupili. Učiní-li návrh více členů skupiny, soud

³² Důvodová zpráva k návrhu zákona o hromadném řízení, s. 155.

rozhodne o vstupu žalobce, který byl navržen jako první. Rozhodné je tedy časové hledisko, nikoliv porovnávání kvalit navržených žalobců, jak je tomu v některých zahraničních právních úpravách.

Údaje o novém žalobci soud uveřejní v rejstříku hromadných řízení bez zbytečného odkladu poté, co jsou mu známy (§ 30 odst. 2 návrhu zákona o hromadném řízení). Tj. po právní moci usnesení o vstupu nového žalobce do řízení.

Nesplňuje-li navržený žalobce podmínky podle návrhu zákona o hromadném řízení nebo bylo-li již o vstupu žalobce rozhodnuto, soud návrh zamítne. Zákon nestanoví, že by odvolání proti tomuto rozhodnutí nebylo přípustné, jako je tomu např. proti usnesení o vstupu do řízení (§ 26 odst. 3 návrhu zákona o hromadném řízení), stejně tak neomezuje možnost podání odvolání pouze na určité osoby, jako je tomu např. u usnesení o odvolání žalobce pouze na osobu žalobce (§ 25 odst. 1 návrhu zákona o hromadném řízení). Z toho lze dovozovat, že odvolání by mohl podat žalobce, resp. navržený žalobce i žalovaný.

Může však také nastat situace, že se nepodaří nového žalobce zajistit. V takovém případě soud řízení zastaví. Právě z toho důvodu by měl soud k odvolání žalobce z vlastní iniciativy přistupovat pouze tehdy, že žalobce zjevně nejedná v zájmu skupiny či jinak porušuje své povinnosti. Zastaví-li soud řízení, poučí zúčastněné členy skupiny v rejstříku hromadných řízení o možnosti zahájit individuální soudní řízení.

Lhůta na učinění návrhu činí tři měsíce (§ 26 odst. 5 návrhu zákona o hromadném řízení). Zákon nestanovuje počátek běhu této lhůty. Mělo by to být od právní moci o odvolání žalobce.

Upravit je také nutné vázanost nového žalobce úkony toho dosavadního. V rámci požadavku rychlosti, hospodárnosti a také právní jistoty platí, že nový žalobce je vázán úkony odvolaného žalobce. Je však zřejmé, že dosavadní žalobce mohl činit úkony, které byly ve zjevném rozporu se zájmy skupiny, takovými úkony nový žalobce vázán není. Ledaže by tím došlo k nepřiměřenému zásahu do práv žalovaného. To, zda byl úkon učiněn původním žalobcem ve zjevném rozporu se zájmem skupiny, posoudí soud na návrh nového žalobce. Ten jej musí učinit nejpozději do 30 dnů od právní moci rozhodnutí o jeho vstupu do řízení.

Co se týče vypořádání náhrady nákladů řízení a případného podílu na odměně, soud rozhodne o mezitímním vyúčtování nákladů řízení (§ 31 návrhu zákona o hromadném řízení). Na vypořádání náhrady nákladů řízení a případného podílu na odměně se může původní a nový žalobce také dohodnout. Písemnou dohodu předloží nový žalobce bez zbytečného odkladu soudu. Rozhodný pak bude výsledek řízení ve věci samé.

ZÁVĚR

Hromadné soudní řízení mohou zahájit členové skupiny či tzv. reprezentanti. Těmi mohou být reprezentanti předem schválení, reprezentanti *ad hoc* nebo orgány veřejné moci. Omezení žalobní legitimace pouze na některé z těchto subjektů může být mnohdy nepostačující a může vést pouze k minimálnímu využívání institutu hromadných žalob. Volba

poměrně široké aktivní legitimace k zahájení řízení v návrhu zákona o hromadném řízení se mi proto jeví jako rozumná.

Žalobce vystupuje v hromadném soudním řízení vlastním jménem, v zájmu celé skupiny. Právní úprava hromadných žalob tedy musí poskytovat členům skupiny ochranu. Stejně tak i žalovanému, neboť institut hromadných žalob může být žalobci, ale i třetími osobami velmi jednoduše zneužit. Z těchto důvodů jsou na osobu žalobce kladeny speciální nároky. Na paměti je však třeba mít fakt, že tyto požadavky musí být nastaveny tak, aby byla zajištěna dostatečná ochrana členů skupiny i žalovaného, zároveň však fakticky neznemožňovaly přístup žalobci k soudu. Návrh zákona o hromadném řízení při zakotvení předpokladů, které musí splňovat osoba žalobce, nijak nevybočuje z evropských standardů. Nicméně formulace některých z požadavků může zamezit faktickému podávání hromadných žalob, resp. vést k četnějším ukončením řízení ještě v certifikační fázi. Pouze na okraj je třeba zdůraznit, že navrhovaná právní úprava podmínky platební schopnosti a podmínky transparentního financování naopak nedostatečně šetří práva členů skupiny.³³

Z důvodu ochrany členů skupiny i osoby žalovaného je v hromadných řízeních také umožněna změna v osobě žalobce i bez jeho vůle. Návrh zákona o hromadném řízení počítá s možným odvoláním žalobce. To jak na návrh kvalifikovaného počtu členů skupiny, tak i bez návrhu. Institut odvolání žalobce je pro individuální civilní řízení neznámý. I v hromadném soudním řízení je třeba s ním zacházet velmi opatrně. To především tehdy, měl-li by k němu soud přistoupit i bez návrhu. Ve svých důsledcích totiž může vést k ukončení soudního řízení. Nepodaří-li se totiž nového žalobce v zákonem stanovené lhůtě zajistit, soud hromadné řízení zastaví.

Lze tedy uzavřít, že omezení žalobního práva má v kolektivních soudních řízeních svůj význam. Jeho smyslem je ochrana členů skupiny i žalovaného. Právní úprava však musí být vyvážená. Tj. tyto limity musí být nastaveny tak, aby byla právní úprava sto dostát ochrany práv členů skupiny a práv žalovaného, zároveň však byla co nejvíce šetřena i práva žalobce. Navrhované právní úpravě se to v mnoha ohledech daří. Upozorněno ale bylo i na nedostatky, díky nimž není ochrana členů skupiny (popř. žalovaného) dostatečná. Naopak v některých případech navrhovaná úprava neúměrně zasahuje do práv žalobce a spolu s dalšími podmínkami přípustnosti hromadné žaloby může vést k tomu, že hromadných žalob nebude v praxi ve spotřebitelských sporech využíváno. To se ostatně ukazuje jako problém v mnoha evropských zemích.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

- BALARIN, Jan, JANOŮŠKOVÁ, Anežka. K fenoménu hromadné žaloby. *Právní rozhledy* 13-14/2019, s. 489 a násl.
 DVOŘÁK, Bohumil. Kolektivní ochrana práv a procesní legitimace. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, č. 1, s. 61 – 67.
 European Law Institute (ELI), International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT). ELI – UNIDROIT Transnational Rules of Civil Procedure, 2020.

³³ K tomu srov. HAMULÁKOVÁ, Klára. Právní úprava financování hromadného soudního řízení jako prostředek ochrany práv subjektů hromadného soudního řízení. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2 – 3/2020.

- HAMULÁKOVÁ, Klára. Funding of Collective Actions. *International and Comparative Law Review*, 2016, Vol. 16, No. 2, p. 127 – 144.
- HAMULÁKOVÁ, Klára. Právní úprava financování hromadného soudního řízení jako prostředek ochrany práv subjektů hromadného soudního řízení. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2 – 3/2020.
- HESS, Yulia. Proposed Collective Redress in Europe in the Perspective of Deterrence of Corporate Wrongdoing. *European Company Law* 10, no. 3 (2013), s. 123 – 128.
- HORA, Václav. *Učebnice civilního práva procesního*. Praha: Spolek čsl. Právníků VŠEHRD, 1947.
- IVANČO, Marek (ed.). *Mechanizmus uplatňovania kolektívnych nárokov v podmienkach SR*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislava, 14. december 2017, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
- Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, October. Collective Redress in the Member States of the European Union, 2018.
- ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 502 s.
- ŠÍNOVÁ, Renáta, JURÁŠ, Marek. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015.
- ŠÍNOVÁ, Renáta. Několik poznámek k účastenství v řízená v rámci systému kolektivní ochrany práv. In: IVANČO, Marek (ed.). *Mechanizmus uplatňovania kolektívnych nárokov v podmienkach SR*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislava, 14. december 2017, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018.

URČITOST ŽALOBNÍHO PETITU – ÚVAHA NAD JEDNÍM ROZHODNUTÍM NEJVYŠŠÍHO SOUDU

THE CERTAINTY OF THE COMPLAINT PETIT – CONSIDERATION OVER ONE DECISION OF THE SUPREME COURT

Eva Dobrovolná*

Abstrakt: Určitost je zásadním požadavkem na žalobní petit zejména z důvodu zabránění pochybností při výkonu rozhodnutí, jakož i vymezení objektivních hranic právní moci. Obecně lze za určitý žalobní petit považovat takový, z něhož je při zohlednění jazykových a místních zvyklostí a pravidel právního styku zřejmé, co je požadováno. V civilním sporům řízení by mělo být přitom věcí žalobce, aby žalobní petit vyznačil dostatečně určitě.

Jaké konkrétní požadavky však na určitost žalobního petitu klást, nemusí být vždy jednoduché stanovit. S tímto problémem bojuje i soudní praxe zejména u žalob na plnění, což je patrné např. z rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2743/2016, který otevřel otázku, jak (určitě) formulovat žalobní petit při požadavku na znovuvybudování opěrné zdi. Nejvyšší soud na tuto otázku nepodal jasnou odpověď, nicméně pokusí se o to tento příspěvek.

Klíčová slova: žalobní petit, určitost žalobního petitu, žaloby na plnění, následky neurčitosti žalobního petitu

Abstract: The certainty is the essential requirement of the complaint petit mainly to avoid doubts during the execution of the judgement, as well as to define the objective limits of legal force. In general, a certain complaint petit is considered to be the one from which it is clear what is required, taking into consideration linguistic and local customs and rules of law. In civil litigation, it should be on the plaintiff to define the complaint petit with sufficient certainty.

However, it may not always be easy to determine what specific requirements are requested for the certainty of the complaint petit. Judicial practice also struggles with this problem, especially in cases of actions on fulfilment, which is evident, for example, from the decision of the Supreme Court ref. No. 22 Cdo 2743/2016 that raised the question of how to (certainly) formulate the complaint petit in requesting the rebuilding of the supporting wall. The Supreme Court has not given a clear answer to this question, but this paper will try to do so.

Key words: the complaint petit, the certainty of the complaint petit, the consequences of the uncertainty of the complaint petit

1. ÚVOD

V nedávné době se v rozhodovací praxi českého Nejvyššího soudu objevilo rozhodnutí ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 22 Cdo 2743/2016. Jakkoliv je z pohledu procesního práva „nenápadné“ a přímo se žádnou zásadní otázkou procesního práva nezabývalo, naznačilo jeden z problémů určitosti žalobního petitu u žalob na plnění a vůbec otevřelo problematiku, kterou se na rozdíl od české právní nauky již podrobněji zabývala např. právní nauka rakouská¹. Není sice v rozsahových možnostech této statě přinést zde podrobný

* JUDr. Eva Dobrovolná, PhD., Katedra civilního práva procesního, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

¹ KLICKA, T. *Bestimmtheit des Begehrens bei Leistungsklagen*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1989.

rozbor, nicméně bude jejím cílem alespoň prostřednictvím uvedeného konkrétního případu rozebrat některé problematické aspekty určitosti žalobního petitu u žalob na plnění, a konkrétně plnění nepeněžitého spočívajícího v uložení povinnosti k aktivnímu jednání žalovanému.

2. NASTÍNĚNÍ PROBLÉMU

Ve výše označené věci se žalobce u soudu domáhal, aby žalovanému byla uložena povinnost zhotovit na svém pozemku betonovou opěrnou zeď ve vzdálenosti 0, 8 m od hranice pozemku a provést drenáž pro odvod dešťové vody. Žalobce a žalovaný byli vlastníky vzájemně sousedících pozemků, přičemž žalovaný bez souhlasu žalobce porušil na svém pozemku přirozený terénní spád odbagrováním zeminy, zajišťující odtok dešťové vody, čímž ohrozil pozemek žalobce možným sesuvem zeminy. Soud prvního stupně posoudil věc podle § 1013 odst. 1² a § 1018³ o. z.⁴ Dospěl k závěru, že žalobce se může domáhat pouze zdržení se zásahu do svého vlastnického práva, ale není mu zákonem dána možnost volby způsobu, jakým bude zásah odstraněn. Odvolací soud toto rozhodnutí potvrdil. Souhlasil se závěrem soudu prvního stupně, že se žalobce domáhá ochrany proti imisím, a té se lze domoci negatorní žalobou, se stanovením povinnosti zdržet se přesně vymezeného rušení. Nelze se tedy domáhat toho, aby bylo rušiteli uloženo provést konkrétní opatření.

Nejvyšší soud uvedená rozhodnutí zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení. Vyšel z toho, že ve věci je třeba postupovat podle § 1018 občanského zákoníku, neboť nejde o ochranu proti imisím. V § 1018 občanského zákoníku je řešeno ohrožení sousedního pozemku proti sesutí, resp. jinému jeho ohrožení, včetně ohrožení stavby na něm zřízené. Jde tedy o speciální případ prevence proti hrozící škodě. Uzavřel, že je-li pozemek, aniž by byl zajištěn dostatečným upevněním, upraven tak, že sousední pozemek ztratí náležitou oporu, může se vlastník ohrožené nemovitosti domáhat, aby se soused zdržel dalšího hloubení a buď uvedl pozemek do předchozího stavu, nebo svůj pozemek náležitě upevnil; pokud již škoda vznikla, může se též domáhat její náhrady.

Pro tento příspěvek je podstatná otázka, jakým způsobem má žalobce formulovat – zejména z pohledu jeho určitosti – žalobní petit, kterým se domáhá po žalovaném výše uvedeného nároku spočívajícího v tom, aby žalovaný pozemek dostatečně upevnil, tedy aktivního

² Ten zní: „Vlastník se zdrží všeho, co působí, že odpad, voda, kouř, prach, plyn, pach, světlo, stín, hluk, ořesky a jiné podobné účinky (imisie) vnikají na pozemek jiného vlastníka (souseda) v míře nepřiměřené místním poměrům a podstatně omezují obvyklé užívání pozemku; to platí i o vnikání zvířat. Zakazuje se přímo přivádět imisie na pozemek jiného vlastníka bez ohledu na míru takových vlivů a na stupeň obtěžování souseda, ledaže se to opírá o zvláštní právní důvod.“

³ Ustanovení zní: „Pozemek nesmí být upraven tak, aby sousední pozemek ztratil náležitou oporu, ledaže se provede jiné dostatečné upevnění.“

⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

provedení nějakých opatření směřujících ke znovuoobnovení opory pozemku. Z pohledu určitosti je totiž otázkou, zda např. postačí obecně požadovat přijetí dostatečných opatření k opoře pozemku (a je pak na soudu, aby např. na základě znaleckého posudku tato opatření konkretizoval a žalovanému uložil, resp. žalobce k takové úpravě vedl) nebo je na žalobci, aby v žalobním petitu formuloval konkrétní způsob zajištění opory, který má žalovaný provést. V případě nároků zdržovacího, případně nároku na uvedení do původního stavu se soudní praxe určitostí žalobních petítů v zásadě zabývala, když dlouhodobě připouští, že žalobní petit je možné formulovat obecněji ve vztahu k rušebnímu činu⁵ a není třeba uvádět konkrétní opatření, kterými má žalovaný uloženého zdržení se dosáhnout; to je přenecháno přímo žalovanému⁶. Nezabývala se však podrobněji otázkou, jak formulovat žalobní petit v případě, že zákon dává žalobci možnost požadovat po žalovaném provedení nějakých konkrétních opatření (zde k opoře pozemku).

Aktuálnost otázky dokládá rovněž to, že požadavky na žalobní petit se v nedávné době zabýval i český Ústavní soud, který ve svém nálezu ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 1507/17 dospěl k závěru, že v procesně složitějších případech nelze bezvýhradně, okamžitě a jednostranně zatížit, co do definitivní podoby žalobních tvrzení i žalobního petitu, pouze žalobce, když ten na začátku sporu nemusí disponovat všemi vědomostmi předurčujícími obsah povinnosti stanovené žalovanému. Tyto vědomosti totiž mohou být zjištěny teprve v průběhu řízení a přispět k tomu může i znalecké posouzení okolností věci.

Ve věci řešené Ústavním soudem se žalobce domáhal rovněž stanovení konkrétní povinnosti žalovanému z titulu odvrácení hrozící újmy spočívající v „úpravě opěrné zdi“ za účelem zamezení popsanych následků (zabránění sesuvu půdy z pozemku a porušení statiky domu), přičemž požadovaly-li nalézací soudy, aby vymezil konkrétní způsob úpravy či opravy opěrné zdi v zájmu vykonatelnosti rozhodnutí, postupovaly podle Ústavního soudu příliš formalisticky.

Z uvedeného vymezení výchozí situace je zjevné, že otázka určitosti žalobního petitu u žalob, jimiž se žalobce domáhá uložení nějaké konkrétní aktivní povinnosti, resp. provedení opatření žalovanému, je nejen aktuální, ale i poměrně složitá ve vztahu k hledání hranice, jak konkrétně či obecně má žalobce taková opatření vymezit.

3. URČITOST ŽALOBNÍHO PETITU – PŘEHLED PRÁVNÍ ÚPRAVY

Určitost jako požadavek na žalobní petit není vždy v právních úpravách obsažena, nicméně vždy k ní lze dospět výkladem.

Určitost žalobního petitu zahrnuje jak určitost subjektivní (přesné označení osob, kte-

⁵ SPÁČIL, J. *Negatorní žaloba*. Ad Notam, 2003, s. 73.

⁶ Tomuto v zásadě odpovídají i zahraniční přístupy – srov. např. ze švýcarské nauky LEUENBERGER in: SUTTER – SOMM, T., HASENBÖHLER, F., LEUENBERGER, CH. *Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung*. Zürich, Basel, Genf: Schulthess, 2013, s. 1428.

rych se žalobní petit týká), tak objektivní (přesná individualizace práv a povinností, resp. už žalob na plnění toho, co se má plnit)⁷, o kterou jde v tomto pojednání.

Česká právní úprava v rámci právní úpravy žaloby pouze stanovuje žalobní petit jako náležitost žaloby (§ 79 odst. 1 o. s. ř.⁸), nicméně ve spojení s § 43 o. s. ř., jakož i § 261a odst. 1 o. s. ř. požaduje, aby byl rozsudek materiálně vykonatelný, čemuž pochopitelně předchází povinnost žalobce určitým a srozumitelným způsobem vymezit svůj žalobní návrh, neboť neurčitému nebo nesrozumitelnému návrhu by jinak nemohlo být vyhověno.⁹ K tomu dospívá i judikatura.¹⁰

Podobně to platí i pro úpravu slovenskou, která přímo v rámci právní úpravy žaloby požadavek určitosti a srozumitelnosti žalobního petitu neuvádí (srov. § 131 a násl. c. s. p.¹¹), nicméně jej lze dovodit podobným výkladem.¹²

Naproti tomu např. právní úprava rakouská výslovně v § 226 rakouského ZPO¹³ stanoví, že žaloba musí obsahovat určitý žalobní požadavek (*bestimmtes Begehren*). Podobně právní úprava německá v § 253 odst. 1 bod 2 německého ZPO¹⁴ předvídá, že žaloba musí mimo jiné obsahovat určitý návrh (*bestimmter Antrag*). Také švýcarská úprava v § 84 odst. 1 švýcarského ZPO¹⁵ stanoví např. pro žaloby na plnění, že jimi žalobce po žalovaném požaduje určité konání, zdržení se nebo strpení (*bestimmtes Tun, Unterlassen oder Dulden*).

Ať již je požadavek určitosti žalobního petitu obsažen v právní úpravě, nebo je k němu dospíváno výkladem, je neoddiskutovatelnou vlastností žalobního petitu, jehož absence nebo nedostatek vede k odpovídajícímu – nicméně v právních řádech se částečně lišícímu – procesnímu postupu soudu (viz níže).

⁷ WINTEROVÁ, A. Žaloba v občanském právu procesním. Praha: Acta Universitatis Carolinae, 1979, s. 35.

⁸ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ DVORÁK, B. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád. § 1 až 250l. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 320, který poukazuje rovněž na to, že právní úprava obsažená v zákoně č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, ovšem výslovně požadavek na určitost žalobního petitu vymezovala, a to v § 405, podle kterého „k zahájení řízení je třeba žaloby, která vždy musí obsahovat určitý návrh“, a to s odkazem na § 43 odst. 1 písm. d) tohoto zákona.

¹⁰ Srov. např. rozhodnutí českého Nejvyššího soudu ze dne 20. 8. 2003, sp. zn. 21 Cdo 909/2003.

¹¹ Zákon č. 160/2015 Z. z., Civilný sporový poriadok.

¹² Srov. z judikatury např. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 28. 5. 2012, sp. zn. 7 Cdo 122/2011, kde se mimo jiné uvádí: „Najdôležitejšou obsahovou náležitosťou návrhu je petit. V ňom navrhovateľ uvádza, ako by podľa jeho želania mal súd rozhodnúť, resp. ako by mal znieť výrok jeho rozsudku. Ním zároveň stanovuje rozsah požadovanej súdnej ochrany a určuje súdu medzi toho, o čom a ako má rozhodnúť. Pretože v podstate ide o návrh súdneho výroku, kladie zákon na formuláciu petitu určité požiadavky, rešpektovaním ktorých sa zabezpečuje presnosť a určitosť (teda aj vykonateľnosť) výrokov rozsudkov. Presný a určitý petit je pre súd rámcom rozhodovania, z ktorého nesmie vybočiť a ktorý môže prekročiť len v taxatívne vymedzených prípadoch (§ 153 ods. 2 O.s.p.). .... Žalobný petit (návrh na výrok rozsudku súdu) musí byť presný, určitý a zrozumiteľný. Je to nutné z toho dôvodu, že súd musí celkom presne vedieť, o čom má konať a rozhodnúť, lebo súd nemôže účastníkom priznať iné práva a uložiť im iné povinnosti, než sú navrhované. Pokiaľ je žalobný petit nesprávny, t.j. vymedzenie práv a im zodpovedajúcich povinností v ňom obsiahnutých je nepresné, neurčité alebo nezrozumiteľné, prevzatie takéhoto petitu do výroku súdneho rozhodnutia by malo za následok, že by rozhodnutie bolo nevykonateľné. Uvedené požiadavky nie sú formálne, ale nevyhnutné pre výsledok konania, teda pre to, aby rozhodnutie bolo vykonateľné a aby mohli nastať účinky žalobcom zamýšľané (I. ÚS 233/97).“

¹³ Rakouský civilní řád soudní – dostupný na ris.bka.gv.at.

¹⁴ Německý civilní řád soudní – dostupný např. na gesetze-im-internet.de.

¹⁵ Švýcarský civilní řád soudní – dostupný např. na admin.ch.

4. VÝZNAM URČITOSTI ŽALOBNÍHO PETITU

Požadavek na určitost žalobního petitu není samoučelný; má zásadní význam rovnou z několika pohledů. Předně je potřebný pro to, aby mohl být vyhovující rozsudek na plnění, přebírající žalobní petit, dostatečným podkladem pro následnou exekuci, tedy byl materiálně vykonatelný.¹⁶

Obecně je pak třeba vyjít z toho, že určitost exekučního titulu vydaného na základě určitého žalobního petitu zaručuje to, že exekuční řízení nebude zatíženo činnostmi nalézacího soudu a pokračováním sporu. Je jím tedy ohraničena i činnost orgánu provádějícího exekuci. Již Ott vyžadoval, aby „předmět žádání vyznačen buď určitě, tedy co nejpřesněji [...], aby při vymáhání jeho exekucí nenastaly nesnáze“.¹⁷ Nalézací soud musí obsah výroku stanovit takovým způsobem, aby o něm nebyly pochybnosti a „nalézací“ činnost exekučního soudce byla zcela potlačena.^{18 19} Jedině takový přístup je ostatně i v souladu se zásadou zákonného soudce²⁰ a garantuje naplnění zásad spravedlivého procesu. Nelze proto připustit, aby přesný obsah rozsudku, resp. povinnosti v něm uložené, byl stanovován až v exekučním řízení.²¹ Názory, které z tohoto pohledu uvažují o jednotnosti nalézacího a exekučního řízení a vychází z toho, že neurčitosti žalobního petitu je možné odstranit i v exekučním řízení včetně možnosti zjišťovat v exekučním řízení úplný skutkový stav věci,²² je proto třeba odmítnout.

Prostřednictvím žalobního petitu je však rovněž spoluurčován předmět sporu a tím i objektivní meze právní moci²³, což pochopitelně platí i pro jiné žaloby než žaloby na plnění, např. žaloby určovací.

Klicka zastává názor, že zatímco materiální vykonatelnost rozsudku je propojením nalézacího a exekučního řízení, a tedy požadavek materiální vykonatelnosti se vztahuje (jen) na exekuční titul, nikoliv na žalobní petit, význam určitosti žalobního petitu je vůbec právě

¹⁶ PUŽMAN, J. Určitost petitu žaloby. *Právník*, 1951, s. 107.

¹⁷ OTT, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, 1898, reprint Wolters Kluwer, 2012, s. 10.

¹⁸ KLICKA, 1989, s. 77.

¹⁹ Rakouská právní úprava umožňuje v případě, že bylo neurčitěmu žalobnímu petitu pravomocně vyhověno, doplnit v tomto smyslu exekuční titul (§ 7 odst. 1 ve spojení s § 10 rakouského exekučního řádu - EO), nicméně toto řešení, resp. hlavně meze možného doplnění exekučního titulu jsou i v rakouské teorii a praxi velmi sporné a nejsou dostatečně teoreticky zdůvodněny, přičemž se upozorňuje na to, že by odstranitelné vady žalobního petitu měly být samozřejmě odstraněny v nalézacím řízení. V případě „celkové neurčitosti“ pak tento postup není použitelný vůbec.

²⁰ JELINEK, W. *Zwangsvollstreckung zur Erwirkung von Unterlassungen: zugleich ein Beitrag zur Unterlassungsklage und zur einstweiligen Verfügung*. Wien: Manz, 1974, s. 66 a násl.

²¹ ROTH, H. in BERGER, CH., BORK, R., BREHM, W., GRUNSKY, W., LEIPOLD, D., MÜNZBERG, W., OBERHAMMER, P., ROTH, H., SCHLOSSER, P., WAGNER, G. STEIN/JONAS. *Kommentar zur Zivilprozessordnung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 113.

²² SVOBODA, K. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 101.

²³ Srov. WEBER, D., FÖRSCHLER, P. *Der Zivilprozess*. München: Franz Vahlen, 2013, s. 90, GEROLDINGER, A. In: FASCHING, H., W., KONECNY, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*. 3. díl, § 226 – 389 ZPO. Wien: Manz, 2017, s. 73, dále také HERZOG, N. In: HAAS, U., MARGHITOLA, R. *Fachhandbuch Zivilprozessrecht*. Zürich, Basel, Genf: Schulthess, 2020, s. 365.

v tom, že ohraničuje předmět řízení.²⁴ V tomto směru však uvádí, že určitost exekučního titulu je obsahovou paralelou žalobního petitu.²⁵

Určitě vymezený žalobní petit však není podstatný jen pro soud např. při posuzování, zda může být výrok rozsudku přebírající žalobní petit vykonatelným exekučním titulem nebo při posuzování objektivních mezí právní moci (ve vztahu k překážce věci pravomocně rozsouzené), ale je podstatný i pro strany, a to nejen z pohledu právní jistoty vzhledem k nastoupivším účinkům rozhodnutí. Pro žalobce má určitý žalobní petit význam z pohledu zájmu na efektivním poskytnutí ochrany²⁶ a pro žalovaného z pohledu řádné přípravy svojí obrany²⁷, které je schopen pouze při dostatečně ohraničeném předmětu sporu, a dále uchránění se před procesním rizikem žalobcem neurčitě vymezeného žalobního petitu.²⁸ Z pohledu žalovaného může mít určitost žalobního petitu také význam z pohledu uznání nároku; účinky uznání se mohou uplatnit pouze ve vztahu k nároku, který je žalobou určitě vymezen.²⁹

Žalobní petit musí být konec konců určitý i pro účely posouzení věcné příslušnosti soudu, případně druhu řízení, ve kterém má být návrh projednán.³⁰

Určitost žalobního petitu se však neodráží pouze v právu procesním. Z pohledu práva hmotného je rovněž významná z pohledu přerušení promlčecí lhůty v důsledku zahájení řízení.³¹

5. URČITOST ŽALOBNÍHO PETITU A ZÁSADY SPORNÉHO PROCESU

V požadavku, aby žalobce určitým způsobem vymezil žalobní petit, se odráží dispoziční zásada, neboť soud je ve sporném řízení zásadně vázán návrhem žalobce a nemůže přiznat něco jiného nebo více, než žalobce požaduje.³² Je na žalobci, aby žalobní petit formuloval způsobem ohraničujícím předmět řízení. Určitě vymezení žalobního petitu tedy není jen z výše uvedených důvodů povinností žalobce, ale je i jeho právem.

Rovněž zásada projednací se v požadavku určitosti žalobního petitu odráží, neboť podle ní je soud povinen přihlížet pouze k tomu, co žalobce v rámci žaloby uvedl.

²⁴ KLIČKA, 1989, s. 67, který uzavírá, že skutečnost, že musí být rozsudek soudu o žalobě na plnění vykonatelným exekučním titulem, nevypovídá nic o tom, že nesmí žalobce soudu dát příliš široké pole rozhodovací působnosti. Význam vymezení rozhodovací oblasti pro soud je spíše ve vztahu k ohraničení předmětu řízení, z čehož se podává to, že určitost žalobního petitu spadá v jedno s hypotetickou vykonatelností.

²⁵ KLIČKA, 1989, s. 77.

²⁶ ROTH, 2008, s. 113.

²⁷ Srov. HERZOG, 2020, s. 365, k tomu dále např. rozhodnutí švýcarského Nejvyššího soudu BGE 142 III 102, rozsudek sp. zn. 4 A 686/2014 a ze švýcarské literatury MABILLARD, R. In: KOSTKIEWICZ, J. K., MARKUS, A. R., RODRIGUEZ, R. *Das Rechtsbegehren im Zivilverfahren: Theoretische Fragen, praktische Antworten*. Bern: Stämpfli, 2016, s. 16 nebo LEUENBERGER, 2013, s. 1429.

²⁸ Srov. ROTH, 2008, s. 113.

²⁹ Srov. KLIČKA, 1989, s. 42.

³⁰ Srov. HERZOG, 2020, s. 365.

³¹ KLIČKA, 1989, s. 7.

³² K určitosti žalobního petitu jako projevu dispoziční zásady podrobněji MABILLARD, 2016, s. 13. Na uvedeném ničeho nemění ustanovení § 153 odst. 2 o. s. ř., ani obdobný § 216 odst. 2 c. s. p. – viz dále.

Nelze proto připustit, aby žalobce formuloval žalobní petit obecně (neurčitě) a následně podle vývoje řízení svůj žalobní petit specifikoval, např. na základě proběhlého dokazování teprve určil, jakou konkrétní peněžitou částku bude požadovat nebo jaká jiná konkrétní povinnost má být žalovanému uložena. Ostatně řádně zahájené řízení je – alespoň podle převažujícího názoru – procesní podmínkou³³ a projednatelnost žaloby je tedy zásadním předpokladem vydání meritorního rozhodnutí. V takovém případě – jestliže žalobce žalobní petit určitě nevymezí – není možné ani uvažovat o tom, že by precizace žalobního petitu v průběhu řízení znamenala změnu žaloby, neboť tu je samozřejmě možné provést pouze tehdy, pokud je řízení řádně zahájeno a je řádně vymezen předmět řízení, který má být prostřednictvím žaloby změněn. Změna žaloby není institutem, který by směřoval na nápravu vad žalobního petitu spočívajících v jeho neurčitosti nebo nesrozumitelnosti.

6. OBECNĚ K URČITOSTI ŽALOBNÍHO PETITU

Výše bylo vyloženo, jakou roli hraje požadavek určitosti žalobního petitu a již z učiněného výkladu vyplynulo, že je z mnoha pohledů naprosto nezbytný. Problematické ovšem je, jak moc „určitý“ musí žalobce při formulaci žalobního petitu být. To se samozřejmě může lišit podle toho, co je předmětem požadované povinnosti, která má být žalovanému uložena. Obecně však lze vyjít z toho, že za určitý žalobní petit lze považovat takový, z něhož je při zohlednění jazykových a místních zvyklostí a pravidel právního styku zřejmé, co je požadováno.³⁴

Je tedy zjevné, že žalobní petit podléhá výkladu soudem, je třeba jej vykládat objektivně, přičemž primární význam má slovní znění žalobního petitu.

Nutnost objektivního výkladu žalobního petitu zdůrazňuje zahraniční právní nauka a judikatura s tím, že je třeba žalobní petit vykládat v souvislosti se skutkovými přednesy uvedenými v žalobě³⁵; švýcarská literatura obecně zdůrazňuje povinnost soudu vykládat žalobní petit na základě zásady jednat v řízení poctivě (*nach Treu und Glauben*).³⁶ Z tohoto důvodu tedy není zřejmě důvod bránit tomu, aby byla žaloba doprovázena další listinou obsahující informace, ze kterých lze k určitému znění žalobního petitu dospět (např. geometrický plán nebo různá grafická vyobrazení), pokud bude učiněna součástí žaloby, tedy bude na ni v žalobě odpovídajícím způsobem odkázáno.³⁷ Švýcarská judikatura dokonce umožňuje při výkladu žalobcova požadavku přihlížet k vyjádření žalovaného³⁸, což však obecně považujeme za pochybné, neboť se tím připouští k projednání (a zaslání žalovanému k vyjádření) nepro-

³³ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. Praha: Linde, 2014, s. 216.

³⁴ Srov. GEROLDINGER, 2017, s. 74 a tam odkazovaná judikatura v poznámce pod čarou č. 161, dále RECHBERGER, W. SIMOTTA, A. *Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren*. 9. vydání. Wien: Manz, 2017, s. 317.

³⁵ Z rakouské judikatury srov. rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora sp. zn. 1 Ob 96/03d a sp. zn. 1 Ob 615/87, ze švýcarské rozhodnutí švýcarského Nejvyššího soudu sp. zn. BGE 133 III 167.

³⁶ Srov. HERZOG, 2020, s. 368.

³⁷ GEROLDINGER, 2017, s. 74

³⁸ Rozhodnutí švýcarského Nejvyššího soudu sp. zn. BGE 74 II 187.

jednatelná žaloba. Co je obsahem žalobního petitu, by mělo být bez pochybností jasné již na začátku řízení, tedy před „vtažením“ žalovaného do procesněprávního vztahu. V žádném případě v tomto směru nepostačí pouhé předpoklady soudu.³⁹

Naopak tedy je povinností soudu (viz níže) působit v případě neurčitosti žalobního petitu na žalobce tak, aby došlo k odstranění neurčitosti, přičemž tento postup má přednost před výkladem žalobního petitu.⁴⁰

Z požadavku určitosti žalobního petitu a obecného zákazu nepodmíněnosti procesních úkonů se rovněž podává zásadní nemožnost vázat žalobní petit na nějakou podmínku; výjimku však tvoří např. eventuální žalobní petity, alternativní žalobní petity nebo alternativa facultas.^{41, 42}

Požadavek určitosti žalobního petitu ovšem může být „prolomen“ i v jiných případech – typicky v řízení nesporném (§ 26 zákona o zvláštních řízeních soudních⁴³) nebo ve sporném řízení podle § 136 o. s. ř., podle kterého může soud určit výši nároku, kterou nelze zjistit vůbec nebo s nepoměrnými obtížemi, podle své úvahy soud.⁴⁴ Zahraniční úpravy, zejména rakouská⁴⁵ a německá⁴⁶, pak počítají i s tzv. *Stufenklage*, tedy žalobou, kdy si může žalobce požadující určité plnění, vyhradit pozdější určení jeho výše, čímž se umožňuje žalovat pohledávky, jejíž výše není žalobci známa, neboť podklady k jejímu určení má žalovaný. Taková žaloba se tedy skládá ze dvou požadavků, nejdříve požadavku, aby byla žalovanému uložena povinnost předložit doklady, ze kterých se výše nároku podává (má-li žalobce podle občanského práva nárok na jejich vydání⁴⁷) a následně požadavek na splnění konkrétní povinnosti (typicky zaplacení peněžité částky, kterou žalobce předložením dokumentů zjistil). Umožňuje se tím odstranit žalobcům informační deficit (k tomu srov. také níže) při formulaci žalobního petitu, který by jinak nemohl být určité formulován, resp. udáním nepodložené výše by nesl žalobce nepřiměřené riziko náhrady nákladů řízení.

³⁹ Z tohoto pohledu např. nemohla obstát česká judikatura (R 10/69), podle které se v případě, že se pracovník domáhal vyslovení neplatnosti rozvázání pracovního poměru bez dalšího vycházelo z toho, že tím uplatňuje i nárok na náhradu mzdy – kriticky srov. WINTEROVÁ, 1979, s. 34.

⁴⁰ GEROLDINGER, 2017, s. 77, dle také Roth, 2008, s. 114.

⁴¹ GEROLDINGER, 2017, s. 75.

⁴² Německé právo dále v zásadě v jednotlivém případě umožňuje připustit i rozvazovací podmínky v žalobním petitu – srov. rozhodnutí německého Nejvyššího soudního dvora sp. zn. II ZR 330/97.

⁴³ Jde o zákon upravující v České republice jádro nesporných řízení – srov. zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁴⁴ Např. v situaci, kdy poškozený prokáže v řízení vznik škody, ale neprokáže její výši uplatněnou v žalobě, a to ohledně té části škody, jejíž výši lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo ji nelze zjistit vůbec [srov. rozhodnutí českého Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2009, sp. zn. 25 Cdo 992/2009 (R 13/1985)].

⁴⁵ Čl. 42 uvozovacího zákona k rakouskému ZPO – Einführungsgesetz zur Zivilprozessordnung (EGZPO)

⁴⁶ § 254 německého ZPO.

⁴⁷ Povinnost k vyúčtování má např. správce cizího majetku, zmocněnec, komisionář, uschovatel apod. – srov. FASCHING, H. W. *Zivilprozessrecht. Lehr- und Handbuch*. Wien: Manz, 1990, s. 542.

7. K ŽALOBNÍMU PETITU U ŽALOB NA PLNĚNÍ

U žalob na plnění zejména platí již uvedené, že žalobní petit by měl být natolik určitý, aby případný vyhovující rozsudek mohl být exekucním titulem, tedy podkladem pro nucený výkon rozhodnutí. Žalobní požadavek tedy musí bezpochybně a podle objektivních, obecně určitelných kritérií⁴⁸ stanovit povahu plnění spočívající v aktivním (dání nebo vykonání něčeho) nebo pasivním jednání (zdržení se nebo strpění něčeho), jeho rozsah, případně čas a místo požadovaného plnění.⁴⁹ Proto např. nelze za určitý žalobní požadavek považovat, domáhá-li se žalobce „dodržení smlouvy“.⁵⁰

Na druhou stranu však platí, že žalobce nemůže být postaven před nepřekonatelné překážky – srov. dále.⁵¹

Neurčitost žalobního petitu u žalob na plnění nepůsobí absence lhůty k plnění, neboť ta se obvykle podává ze zákona (např. v českém právu srov. § 160 o. s. ř., v rakouském právu § 409 rakouského ZPO).

7.1. Žaloby na peněžitě plnění

U žalob na plnění peněžitě částky musí být tato částka přesně vyčíslena a musí být uvedena měna, ve které má být placeno.⁵² Zásadně tak není možné přenechávat určení peněžitého plnění úvaze soudu⁵³ nebo odkazem na jiné řízení, kde má být výše peněžitého plnění teprve stanovena nebo odkazem na právní předpisy či ujednání smlouvy, na základě kterých může být výše plnění soudem teprve zjištěna.⁵⁴

S ohledem na zaměření tohoto příspěvku ponecháme další aspekty žalob na peněžitě plnění mimo rámec naší pozornosti, jakkoliv jde rovněž o problematiku velmi praktickou a zajímavou.⁵⁵

7.2. Žaloby na nepeněžitě plnění

V případě žalob na nepeněžitě plnění lze vyjít také z obecné zásady, která je platná pro veškeré žaloby na plnění, a to, že vyhovující rozsudek musí být podkladem pro exekuci. Žalobní

⁴⁸ Tamtéž, s. 520.

⁴⁹ RECHBERGER, W. H., KLIČKA, T. In: RECHBERGER, W. H. *Kommentar zur ZPO*. Wien: Verlag Österreich, 2014, s. 1104. Dále srov. GEROLDINGER, 2017, s. 77, k tomu také z rakouské judikatury rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Ob 565/87.

⁵⁰ Srov. rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Ob 606/78.

⁵¹ Srov. rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Ob 84/05d.

⁵² Srov. DVOŘÁK, 2016, s. 320, z rakouské literatury GEROLDINGER, 2017, s. 78.

⁵³ DVOŘÁK, 2016, s. 320.

⁵⁴ GEROLDINGER, 2017, s. 79 a tam citovaná starší judikatura.

⁵⁵ Blíže k tomu zejména práce Kličky citovaná v pozn. pod čarou č. 1.

petit tedy nesmí být příliš široký, aby nebylo možno jej vykládat několika způsoby, na druhou stranu však nesmí být natolik úzký, že by neobjímal celou povinnost žalovaného.⁵⁶

V případě, že se požadované plnění týká individuálně určených věcí (např. žaloba na vydání věci), musí být věci v žalobním petitu popsány tak, aby bylo možné určit jejich identitu (výslovné pravidlo pro formulaci určitého žalobního petitu např. obsahuje § 1041 českého občanského zákoníku, nicméně jde o obecný požadavek i jiných právních řádů, zpravidla dovozený judikaturou⁵⁷). Podobně v případě věcí určených druhově je třeba uvést jejich množství, druh a jakost, případně další určující znaky.⁵⁸

Jestliže pak žalobní petit zní na provedení nějakých prací nebo výkonů, je třeba uvést přesný popis vlastností tohoto plnění a rovněž místo, kde mají být vykonány.⁵⁹ U některých typů výkonů (zejména u odstranění vad nějaké věci) však může být pro žalobce problematické detailně popsat, jakým způsobem má být odstranění vady provedeno.⁶⁰ V těchto situacích je na místě „neklást na určitost žalobního petitu příliš přísné požadavky“.⁶¹

V případě, že žalobní petit směřuje na uvedení do původního stavu, je třeba jednoznačným způsobem takový stav v žalobním petitu identifikovat.

V případě, že žalobní petit směřuje k uložení povinnosti prohlášení vůle žalovaného, musí být požadovaný projev vůle jednoznačně formulován⁶², tedy musí obsahovat všechny podstatné náležitosti, které u něj jsou zákonem vyžadovány.⁶³

V případě žaloby na strpění něčeho ze strany žalovaného se musí z žalobního petitu jednoznačně podávat, jaká jednání žalobce, v jakém rozsahu a v jakém místním a časovém rámci má žalovaný strpět.⁶⁴

U žalob na zdržení musí být jednoznačně uvedeno, jakých jednání, případně kdy a kde se má žalovaný zdržet. Jednoznačný popis těchto jednání je třeba již proto, že tím má být žalovanému do budoucna stanoven nějaký směr jeho chování.⁶⁵ Je nicméně obecně na žalovaném, jakým způsobem této povinnosti dostojí.

⁵⁶ PUŽMAN, J. *Žaloby a žalobní petity*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství, 1933, s. 291.

⁵⁷ Srov. z rakouské praxe rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudního dvora sp. zn. 2 Ob 447/49, švýcarská nauka odkazující na nauku německou v tomto smyslu však požaduje „co nejkonkrétnější popis“ – srov. MABILLARD, R., 2016, s. 14.

⁵⁸ DVOŘÁK, 2016, s. 320.

⁵⁹ GEROLDINGER, 2017, s. 82.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž, s. 85

⁶³ Srov. rozsudek českého Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2001, sp. zn. 22 Cdo 2760/99, dále DVOŘÁK, 2016, s. 321.

⁶⁴ GEROLDINGER, 2017, s. 88

⁶⁵ DVOŘÁK, 2016, s. 321, dále GEROLDINGER, s. 91. Zdržovací petity jsou ostatně zvláštní v tom, že oproti žalobním požadavkům k určitému pozitivnímu jednání, kde je proti výroku rozsudku jakékoliv jiné chování než to v něm uvedené, je v případě zdržovacích petitů chování povinného v rozporu s rozsudkem zásadně tehdy, pokud je obsaženo v jeho výroku. U zdržovacích výroků v zásadě může povinný nepatrně odchylujícím se chováním oproti výroku rozsudku škodný následek znovu přivodit, aniž by se musel obávat výkonu rozhodnutí. Tak např. v případě zákazu v právním styku užívat určitou obrazovou ochrannou známku může povinný použít obrazovou známku mírně odchylnou a již není zasažen výrokovou částí rozhodnutí. Srov. více v KLICKÁ, 1989, s. 80 s odkazem na Jelinkovu práci (citovanou zde v pozn. pod čarou č. 16). Německá literatura se tomuto snaží čelit tak, že je-li nějaké chování zakázáno, vztahuje se rozhodnutí i na jednání, která jsou v jádru stejná, tedy jednání, která mají v jádru za následek stejné porušení chráněného právního statku – srov. ROTH, 2008, s. 123.

Obecně by měl být v případě žalob na nepeněžitá plnění stejně jako u žalob na plnění peněžitá žalobní petit určitý sám o sobě. Na druhou stranu může být výjimečně v případě žalobního petitu odkázáno např. na určitý plán nebo obrázek, případně část videozáznamu (viz výše).⁶⁶

8. NEURČITOST ŽALOBNÍHO PETITU JAKO PŘEKÁŽKA PROJEDNATELNOSTI ŽALOBY

Pro potřeby projednatelnosti (resp. individualizace či konkretizace) žaloby (*Zulässigkeit der Klage*) a tím i vymezení předmětu sporu postačí, pokud žalobce v žalobě uvede takový životní skutkový děj, ze kterého lze odvodit jím tvrzený právní následek. Zda však tyto údaje postačují a jsou způsobilé pro odůvodnění jeho věcného návrhu, je však otázka jiná.⁶⁷ Zde jde o to, jaká skutková tvrzení musí žalobce přednést, aby požadované vyslovení právních následků bylo z tohoto skutkového tvrzení odvoditelné.⁶⁸

V tomto smyslu je třeba rozlišovat mezi neurčitostí žalobního petitu (*Unbestimmtheit*), která představuje vadu žaloby, mající za následek její neprojednatelnost (a tím postup k jejímu odstranění – srov. níže) a neúplností či rozporností žaloby (*Unschlüssigkeit*). O tu jde v případě, že se tvrzené skutkové okolnosti nedají subsumovat pod rozsah žádné právní normy a právní následek v této právní normě vyjádřený neodpovídá žalobnímu požadavku.⁶⁹ V tomto případě je na místě zamítnutí žaloby (po předchozím poučení podle české úpravy dle § 118a o. s. ř.).

V zásadě pak lze vyjít z toho, že vůbec předpokladem pro zkoumání neúplnosti či rozpornosti skutkových tvrzení jakožto předpokladu důvodnosti žaloby je to, že je žaloba projednatelná.⁷⁰

9. NÁSLEDKY NEURČITOSTI ŽALOBNÍHO PETITU

Jelikož je řádně zahájené řízení, resp. projednatelnost žaloby, procesní podmínkou, je třeba i určitost žalobního petitu zkoumat v průběhu celého řízení s tím, že v případě zjištění jejího nedostatku soud postupuje tak, aby byl odstraněn, a to prostřednictvím výzvy žalobci (srov. § 43 českého o. s. ř., § 129 slovenského c. s. p., v rakouském právu interpretací

⁶⁶ ROTH, 2008, s. 114 a tam odkazovaná judikatura v pozn. pod čarou 104.

⁶⁷ Tamtéž, s. 135.

⁶⁸ Tamtéž, s. 135.

⁶⁹ RECHBERGER, W., SIMOTTA, A., 2017, s. 315, resp. jinak řečeno ze skutkových tvrzení mu být abstraktně odvoditelný žalobní požadavek – srov. DEIXLER-HÜBNER, A., KLICKA, T. *Zivilverfahren. Erkenntnisverfahren und Grundzüge des Exekutions- und Insolvenzverfahrens*. Wien: LexisNexis, 2013, s. 38.

⁷⁰ KLICKA, 1989, s. 85

§ 182 a § 182a rakouského ZPO,⁷¹ v německém právu § 139 odst. 1 věty druhé německého ZPO⁷²). Až v případě, kdy není na výzvu nedostatek odstraněn, je možné řízení skončit; a to obvykle nemeritorně usnesením (§ 43 odst. 2 českého o. s. ř., § 129 odst. 3 slovenského c. s. p.).⁷³ Pouze ve švýcarském právu se v případě neurčitosti žalobního petitu žádá lhůta k opravě nestanovuje.⁷⁴

Obecně však není na překážku, pokud žalobcův žalobní petit není převzat do výroku rozsudku výslovně – soudní praxe připouští, že ve výroku rozsudku je možné použít jiná slovní vyjádření, než která použil žalobce v žalobě, nicméně vždy musí být z obsahového hlediska vyjádřeno to, čeho se žalobce domáhal,⁷⁵ a to zejména s ohledem na vázanost soudu návrhem (srov. např. § 153 odst. 2 o. s. ř. nebo § 405 rakouského ZPO).

10. ŘEŠENÁ VĚC

10.1. Zákonem stanovené nároky žalobce

Ustanovení § 1018 českého o. z. dovoluje žalobci v případě, že žalovaný učiní na svém pozemku úpravy, vedoucí k narušení dostatečné opory žalobcova pozemku, žádat 1) zdržení se úprav pozemku spočívajících v narušení náležité opory pozemku, 2) uvedení do původního stavu a 3) provedení dostatečných opatření k obnovení opory pozemku.⁷⁶

V prvním případě jde o žalobu negatorní a v druhém o žalobu restituční. U negatorní žaloby musí být nalézacím soudem přesně vymezeno jednání, kterého se má žalovaný zdržet a u žaloby na uvedení původního stavu přesně vymezen stav, kterého se má dosáhnout. Výše bylo zmíněno, že je v zásadě přenecháno na žalovaném, jakým způsobem uložené povinnosti splní, přičemž jejich efektivita se následně zkoumá v exekučním řízení při posuzování, zda došlo nebo nedošlo ke splnění povinnosti uložené žalovanému rozsudkem nalézacího soudu.

Ve třetím případě jde kvalitativně o jiný žalobní požadavek, kde žalobce žádá po žalovaném provedení nějakých konkrétních opatření na znovuoobnovení opory pozemku⁷⁷. Zde

⁷¹ Blíže srov. KLICKA, 1989, s. 85.

⁷² ROTH, 2008, s. 114

⁷³ Podle některých názorových proudů je následkem zamítnutí žaloby – Geroldinger, 2017, s. 76.

⁷⁴ Ustanovení § 132 odst. 1 švýcarského ZPO, které pro odstranění určitých vad povinnost lhůtu stanovit obsahuje, nemůže být použito, z čehož judikatura dovozuje, že není třeba v případě neurčitosti petitu lhůtu k opravě stanovovat – srov. HERZOG, 2020, s. 368.

⁷⁵ Srov. z české judikatury usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 8. 2003, sp. zn. 21 Cdo 909/2003, dále např. z rakouské judikatury rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudního dvora sp. zn. 7 Ob 38/10 nebo také sp. zn. 3 Ob 1087/31.

⁷⁶ Tento třetí nárok je vlastně zvláštním požadavkem na obnovení původního stavu. Obdobně se ostatně k otázce stává i rakouská soudní praxe, která vychází z totožného znění ustanovení § 364b ABGB, které bylo předlohou § 1018 o. z. – rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudního dvora ze dne 25. 10. 2016, sp. zn. 4Ob123/16s, z rakouské literatury srov. rovněž FENYVES, A., KERSCHNER, F., VONKILCH, A. ABGB: §§ 353 bis 379. *Klang Kommentar zum Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch*. Wien: Verlag Österreich, 2011, s. 484.

⁷⁷ Tento postup je bezpochyby přípustný.

je na žalobci, jaká opatření bude po žalovaném požadovat. Vybere-li si tento nárok, musí samozřejmě určitě taková opatření v žalobě vymezit.

Zatímco v prvních dvou případech by byla volba konkrétních opatření na žalovaném, ve třetím případě volbu konkrétních opatření provádí žalobce⁷⁸.

Níže rozebereme, jaké požadavky je třeba ve třetím případě klást na určitost žalobního petitu.

10.2. Požadavky na určitost žalobního petitu

V nastíněné věci se žalobce domáhal, aby byla žalovanému uložena k znovuoobnovení opory mj. povinnost „zhotovit na svém pozemku betonovou opěrnou zeď ve vzdálenosti 0,8 m od hranice pozemku“ a „provést drenáž pro odvod dešťové vody“.

Takto vymezený žalobní petit lze považovat za určitý, dostatečně ohraničuje předmět řízení a nepřesouvá jádro nalézací činnosti do řízení exekučního. Převzetím takto vymezeného žalobního požadavku do výroku rozsudku lze hovořit o jeho materiální vykonatelnosti.

V obdobné věci řešené např. rakouským Nejvyšším soudním dvorem byla za určitou považována formulace, že „žalovaný je povinen během 8 týdnů na svém pozemku XY v obci YZ na hranici k pozemku AB zřídit po celé délce pozemku vhodnou opěrnou zeď až k vrchnímu rohu budovy“⁷⁹ nebo „zřídit opěrnou zeď, která je způsobilá upevnit pozemek žalobce“.⁸⁰

Uvedené žalobní petity sice nevymezují, jaké rozměry má opěrná zeď mít, případně z jakého materiálu má být postavena, nicméně výše již bylo uvedeno, že požadavky na určitost nesmí být přemrštěné a na rozdíl od žalob na peněžité plnění lze u žalob na plnění nepeňžitě vyjít z toho, že požadavku určitosti žalobního petitu je učiněno zadost, pokud je při zohlednění jazykových a místních zvyků, jakož i pravidel právního styku seznatelné, co se požaduje (srov. výše).

K čemu má sloužit (být vhodná) stavba požadovaná po žalovaném, je v uvedených žalobních petitech zjevné už z pojmu „opěrná zeď“. Tím je povinnost daná rozsudkem dostatečně určitá. Žalovaná strana svou povinnost splní již tehdy, pokud zřídí na pozemku zeď, která je podle stavebně technických hledisek způsobilá znovu zřídit dostatečnou oporu sousednímu domu.

Z uvedeného je však zřejmé i to, že nelze připustit, aby žalobce svůj žalobní petit formuloval toliko tak, že má žalovaný povinnost provést „vhodná“ či „přiměřená“ opatření k dostatečnému upevnění pozemku, čímž by se stanovování takových opatření (vybudování opěrné zdi, navezení zeminy apod.) mělo určovat až v průběhu řízení např. podle toho, jak vyzní znalecký posudek, který bude v řízení k efektivitě opatření bude vyhotoven. V žádném případě pak nelze připustit to, aby soud ve výroku rozhodnutí vůbec uložil povinnost, aby

⁷⁸ K obecně formulovanému žalobnímu petitu u žalob na odstranění protiprávních následků a žalobnímu petitu u žalob požadujících v žalobním petitu konkrétní opatření srov. SCHNEIDER, E. *Die Klage im Zivilprozess*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt, 2007, s. 352.

⁷⁹ Rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudního dvora ze dne 26. 2. 2002, sp. zn. 1Ob15/02s

⁸⁰ Rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudního dvora ze dne 25. 10. 2016, sp. zn. 4 Ob 123/16s.

žalovaný přijal „vhodná“ či jiným neurčitým způsobem označená opatření. V případě, že by chtěl žalovaný povinnost splnit dobrovolně, totiž neví, jaká opatření by měl učinit a zřejmě by si na to, jaká opatření budou efektivní a tedy jaká provést, musel nechat vyhotovit znalecký posudek. Velmi problematické by to pak bylo v exekučním řízení, kdy by exekuční soud, resp. soudní exekutor, neměli vymezenou povinnost žalovaného, které má v exekučním řízení dostát. „Zkoušení“ toho, které opatření „bude fungovat“ by pak bylo nepřipustným zjišťováním skutkového stavu věci mimo nalézací řízení, oddalováním ochrany žalobce, resp. její odsunutí do exekučního řízení a nepřipustným zatížením žalovaného (žalovaný by přesně nevěděl, jaká opatření má provést, vynakládal by prostředky na jejich realizaci a pokud by v exekuci nebyl seznán za vyhovující, musel by je odstranit a provést jiné, tedy efektivita opatření by se musla v exekučním řízení „zkoušet“ a zřejmě i znalecky zkoumat). Pro obecné vymezení žalobního petitu by mohlo mluvit to, že zde není žádná ochrana žalobce, pokud soud uloží konkrétní opatření požadované žalobcem a toto nebude efektivní (např. soud uloží žalovanému postavit opěrnou zeď specifikovaných parametrů, ale ta nebude k upevnění stačit). Podle našeho názoru je však žalobce za žalobní požadavek „odpovědný“ (dispoziční zásada) a v tomto směru musí nést procesní riziko, navíc v těchto typech řízení dochází zpravidla ke znaleckému zkoumání a pokud bude soud ukládat provedení nějakých neefektivních opatření, půjde o naprosto výjimečné případy, kde se ostatně žalobci nebrání podat žalobu na uložení jiného (již efektivního) provedení opatření – překážka věci pravomocně rozsouzené zde s ohledem na jiný předmět procesního nároku (žalobní požadavek) založena není.

Výše proto bylo vyloženo, že na požadavku (byť ne příliš přehnaného) na určitost žalobního požadavku u žalob na nepeněžitě plnění (zde uložení opatření k dostatečnému upevnění pozemku) je třeba trvat a je zcela v rozporu s dispoziční a projednací zásadou obsah takových opatření stanovovat až v průběhu řízení na základě výsledků dokazování. Ve sporném řízení takový postup nezapovídá pouze nastavení těchto procesních zásad, ale konec konců i role soudce a stran v civilním sporném řízení.

Ani skutečnost, že by snad bylo možné řízení podřadit pod § 153 odst. 2 o. s. ř., podle kterého není soud vázán návrhem v případě, že se z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání mezi účastníky, by na požadavku určitosti žalobního petitu ničeho nezměnila.⁸¹

10.3. Kompenzace „informačního deficitu“ žalobce u žalobního petitu

V některých případech může být pro žalobce obtížné svůj žalobní požadavek určitě formulovat s ohledem na to, že mu k tomu chybí potřebné informace.⁸² Tyto výjimečné případy

⁸¹ I zde totiž musí být žalobní petit určitý, pouze se soudy umožňuje se od něj odchýlit. Srov. HRDLIČKA, J. Dispoziční zásada v novém občanském soudním řádu. Právník, 1965, č. 2, s. 132 a násl.

⁸² Potřeba určitého „uvolnění“ dispoziční zásady bývá vnímána např. v případě řízení o přiznání bolestného jako náhrady nemajetkové újmy žalobce, který jako poškozený v případě vysokého požadavku (ex post zjištěného) nese riziko náhrady nákladů řízení (KLICKA, 1989, s. 2). Promítá se zde však hmotněprávní hodnocení žalobce jako oprávně-

však jistě nezakládají nutnost odklonu od zásady výše vyjádřené, podle které je ve sporném procesu ovládaným dispoziční a projednací zásadou na žalobci, aby v žalobě dostatečně určitý petit uvedl.

Argument, že je pro žalobce obtížné předvídat, zda požadované opatření bude efektivní a soudem žalovanému uloženo, zejména závisí-li zkoumání efektivity na znaleckém zkoumání, a proto by mít možnost, případně i povinnost opatření označit povšechným způsobem, neobstojí nejen proto, že je v rozporu s požadavkem určitosti žalobního petitu, pro nějž existují dobré důvody uvedené výše, ale již proto, že se případný „informační deficit“ na straně žalobce v tomto směru dá kompenzovat jiným, procesní zásady nenarušujícím, způsobem. Již byly zmíněny případy žalob na peněžité plnění, kdy buď hmotné právo ponechává soudci prostor k úvaze o výši nároku nebo jsou problémy s objasněním výše nároku cestou dokazování (srov. § 136 o. s. ř.). V případě, že potřebné údaje o výši nároku má žalovaný, který má povinnost je žalobci podle hmotného práva poskytnout, využívají zahraniční právní řády institut tzv. Stufenklage (srov. výše).

V případě žalob na nepeněžité plnění ukládající nějakou aktivní povinnost, však patrně tyto instituty použít nelze. Je tedy třeba vyjít z toho, že musí žalobce konkrétně požadované aktivní jednání žalovaného specifikovat, a podle vlastního uvážení nebo podle znaleckého posudku, který si k tomuto účelu nechal před zahájením řízení zpracovat. Lze potom uvažovat o těchto způsobech minimalizace dopadů do jeho procesní sféry:

- 1) Ve vztahu k námi zkoumané věci si v případě, že nebude schopen konkrétní požadovaná opatření vymezit, žalobce může vybrat jiný z nároků, např. nárok zdržovací.
- 2) Žalobce sice musí v žalobním petitu určitě vymezit, jaká opatření požaduje. Jestliže se v průběhu řízení ukáže (např. znaleckým zkoumáním soudem stanoveného znalce), že lepší výsledek by přineslo jiné opatření, nebrání nic žalobci žalobu změnit. Pokud bude žalobcova žaloba zamítnuta, může pochopitelně žalovat znovu s jiným žalobním petitem.
- 3) Žalobci se nebrání pracovat s kombinovanými žalobními petity, např. s petitem eventuelním či alternativním, čímž může zvýšit svoje vyhlídky na úspěch ve věci.
- 4) V případě, že žalobce účelně vynaložil náklad na znalecký posudek z důvodu určitého vymezení žalobního petitu, bylo by možné uvažovat o tom, mu přiznat náhradu takového nákladu jako předprocesního nákladu, který vznikl přípravou řízení.⁸³
- 5) V případech, kde by mělo dojít na základě žaloby na takové plnění k vydání konstitutivního rozhodnutí (půjde typicky o hmotněprávní normy s otevřenou dispozicí), je třeba

---

ného poškozeného a žalovaného jako protiprávně jednajícího škůdce a tím i prognóza procesního rizika, což však považujeme za rozporné se zásadou rovnosti procesních stran. V takových případech by bylo řešením požadovat „méně“ a na základě zjištěné výše bolestného ve znaleckém posudku případně žalobu za splnění zákonem stanovených podmínek změnit, případně podat žalobu další (s ohledem na teorii tzv. částečné žaloby zde není založena překážka věci pravomocně rozsouzené – srov. DVOŘÁK, 2016, s. 774).

⁸³ POLLAK, R. *Die Zivilprozesskosten nach dem österreichischen Rechte*. Leipzig: Verlag von Felix Meiner, 1913, s. 110. Srov. také připravovanou úpravu obsaženou ve věcném záměru českého civilního řádu soudního – pravidlo č. 81. Dostupný na: crs.justice.cz

zvážit, zda by jejich projednání vůbec nemělo spadat do nesporného řízení⁸⁴, kde soud není vázán návrhem a obecný žalobní petit, který by podle výsledků dokazování bylo možné upřesňovat, by zde zřejmě nepůsobil problémy.

11. ZÁVĚR

V civilním sporném řízení je – v souladu s jeho zásadami – třeba požadovat, aby měla žaloba určitý žalobní petit. To platí samozřejmě i u žalob na nepeněžitě plnění požadující provedení nějakého opatření po žalovaném. Bez určité vymezeného žalobního petitu žaloba není žaloba projednatelná a není na místě, aby byl žalobní petit do projednatelné podoby „doplňován“ či „upřesňován“ podle výsledků dokazování. Ostatně u žalob na peněžitě plnění by takový postup byl (až na výjimky stanovené zákonem) naprosto nemyslitelným – žalobce nemůže požadovat peněžitě plnění s tím, že podle výsledků dokazování teprve určí konkrétní peněžitou částku.

Otázkou samozřejmě zůstává hledání toho, jaká formulace požadavku určitosti žalobního petitu vyhovuje. Ta může být v konkrétním případě různá, nicméně platí, že na jedné straně není možné na žalobce klást přemrštěné požadavky, na druhou však nelze připustit formulace všeobecné, resp. neurčité.

Případné „těžkosti“ s naplněním požadavku určitosti žalobního petitu však nelze odstraňovat tím, že by se stanovení konkrétního obsahu ukládaných povinností přenechávalo úvaze nalézacího soudu nebo se přesouvalo do exekučního řízení. Brání tomu nejen základní zásady sporného řízení, ale i zásada formalizace předpokladů exekuce platná v exekučním řízení.

Kompenzaci případných obtíží je třeba hledat v jiných institutech civilního procesu, o kterých bylo v této stati pojednáno a které jsou z tohoto pohledu více vyhovujícím řešením zejména v tom, zásady civilního sporného procesu nepokřivují.

Seznam použité literatury:

- BERGER, CH., BORK, R., BREHM, W., GRUNSKY, W., LEIPOLD, D., MÜNZBERG, W., OBERHAMMER, P., ROTH, H., SCHLOSSER, P., WAGNER, G. STEIN/JONAS. *Kommentar zur Zivilprozessordnung*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.
- DEIXLER-HÜBNER, A., KLICKA, T. *Zivilverfahren. Erkenntnisverfahren und Grundzüge des Exekutions- und Insolvenzverfahrens*. Wien: LexisNexis, 2013.
- FASCHING, H. W. *Zivilprozessrecht. Lehr- und Handbuch*. Wien: Manz, 1990.
- FASCHING, H., W., KONECNY, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 3. díl, § 226 – 389 ZPO*. Wien: Manz, 2017.
- FENYVES, A., KERSCHNER, F., VONKILCH, A. ABGB: §§ 353 bis 379. *Klang Kommentar zum Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch*. Wien: Verlag Österreich, 2011.
- HAAS, U., MARGHITOLA, R. *Fachhandbuch Zivilprozessrecht*. Zürich, Basel, Genf: Schulthess, 2020.

⁸⁴ LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 12.

- HRDLIČKA, J. Dispoziční zásada v novém občanském soudním řádu. *Právník* 1965, č. 2.
- JELINEK, W. *Zwangsvollstreckung zur Erwirkung von Unterlassungen: zugleich ein Beitrag zur Unterlassungsklage und zur einstweiligen Verfügung*. Wien: Manz, 1974.
- KLICKA, T. *Bestimmtheit des Begehrens bei Leistungsklagen*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1989.
- KOSTKIEWICZ, J. K., MARKUS, A. R., RODRIGUEZ, R. *Das Rechtsbegehren im Zivilverfahren: Theoretische Fragen, praktische Antworten*. Bern: Stämpfli, 2016, s. 16 nebo Leuenberger, 2013.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád. § 1 až 2501. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- OTT, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, 1898, reprint Wolters Kluwer, 2012.
- PUŽMAN, J. Určitost petitu žaloby. *Právník*, 1951.
- PUŽMAN, J. *Žaloby a žalobní petity*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství, 1933.
- RECHBERGER, W. H., KLICKA, T. In: RECHBERGER, W. H. *Kommentar zur ZPO*. Wien: Verlag Österreich, 2014.
- RECHBERGER, W. SIMOTTA, A. *Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren*. 9. vydání. Wien: Manz, 2017.
- SCHNEIDER, E. *Die Klage im Zivilprozess*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt, 2007.
- SPÁČIL, J. *Negatorní žaloba*. Ad Notam, 2003.
- SUTTER – SOMM, T., HASENBÖHLER, F., LEUENBERGER, CH. *Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung*. Zürich, Basel, Genf: Schulthess, 2013.
- SVOBODA, K. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.
- WEBER, D., FÖRSCHLER, P. *Der Zivilprozess*. München: Franz Vahlen, 2013.
- WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Acta Universitatis Carolinae, 1979.
- WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. *Civilní právo procesní. Část první: nalézací řízení*. Praha: Linde, 2014.

UPLATŇOVANIE NEVYČÍSLENEJ PEŇAŽNEJ POHLADÁVKY V CIVILNOM SPORE

ENFORCING AN UNQUANTIFIED PECUNIARY CLAIM IN CIVIL PROCEEDINGS

Alexander Brörtl ml.*

Abstrakt: Pri uplatňovaní peňažnej pohľadávky v civilnom spore môže byť žalobca postavený pred otázkou, či je možné žalobu úspešne podať bez toho, aby bola v žalobnom návrhu uvedená konkrétna čiastka; prax prináša prípady, pri ktorých z objektívnych dôvodov žalobca pre takéto vymedzenie predmetu sporu nedisponuje dostatkom informácií alebo ho vylučuje povaha uplatneného nároku. Príspevok posudzuje prípustnosť žalobných návrhov na peňažné plnenie bez ich presného vyčíslenia v civilnom spore a možnosti, ktoré môže v takejto situácii žalobca zvažovať. Skúmaniu sú podrobené aj všetky špecifiká postupu súdu po doručení žaloby bez vyčíslenia peňažnej sumy, ktorú súd môže vnímať ako neurčitú alebo neúplnú. Ako podnet pre úvahy de lege ferenda sú v príspevku priblížené zahraničné doktrínálne a kodifikované aspekty žalôb, pri ktorých nie je peňažné plnenie vyčíslené presnou sumou.

Kľúčové slová: žaloba, žalobný návrh, peňažné plnenie bez vyčíslenia, určitosť žalobného návrhu, informačný deficit, odmietnutie žaloby

Abstract: When enforcing a pecuniary claim in civil proceedings, a petitioner may pose a question whether it is possible to successfully file a petition without having an exact amount given in the proposal; in practice there are cases where due to objective reasons of the determination of the nature of the dispute a petitioner does not dispose of sufficient amount of information or is precluded by the nature of the enforced claim. The papers assess the permissibility of the pecuniary claim proposals in civil proceedings without having them quantified and the possibilities to be considered by a petitioner in such situation. All the particulars of procedures of a court after filing a petition without quantified pecuniary amount that a court may deem as unspecified or incomplete have been examined. As a stimulus for de lege ferenda considerations, the papers look closer to foreign doctrinal and codified aspects of petitions where the pecuniary benefits are not quantified by an exact amount.

Key words: petition, proposal, pecuniary claim without quantification, unspecified proposal, information deficit, refusal of petition

1. ÚVOD

Skúškou prezieravosti a tak trochu aj odvahy žalobcu a jeho advokáta môže byť uplatňovanie nároku na peňažné plnenie, ktorého výšku nedokážu v čase spisovania žaloby exaktne vyčíslieť. Učebnicovým príkladom je uplatnenie nároku na náhradu škody alebo vydanie bezdôvodného obohatenia, ktoré žalobca z objektívnych alebo subjektívnych dôvodov nevie vyjadriť presným číslom. Zriedkavé nie sú ani prípady uplatňovania nárokov na náhradu mzdy či odmenu člena štatutárneho orgánu, ktorých určenie závisí od viacerých veličín, ktoré žalobca nepozná a ani nemôže poznať; podobne to môže byť pri nároku na zmluvnú pokutu, ktorej výpočet môže byť pri zložitejších zmluvných vzťahoch závislý od celého radu

---

* JUDr. Alexander Brörtl ml., advokát, Advokátska kancelária Brörtl & Čentík, Košice.

vstupných dát. Dilemy so správnym koncipovaním žalobného návrhu bude žalobca riešiť aj ak uplatňuje plnenie v tzv. obvyklej výške (obvyklé nájomné a podobne), ale aj pri nárokoch, pri ktorých sa využíva úvaha súdu, typicky pri uplatňovaní nemajetkovej ujmy alebo pri niektorých druhoch náhrady škody.

Tým, že Civilný sporový poriadok k tejto špecifickej skupine žalôb resp. žalobných návrhov neobsahuje žiadnu zmienku, nie je medzi procesnými kodifikáciami žiadnou výnimkou. Žalobca tak musí starostlivo uvážiť a správne zvoliť svoj postup a do určitej miery je odkázaný na to, že súd pred formalistickým hľadaním dôvodov pre neprejednanie jeho žaloby, uprednostní záujem na spravodlivej ochrane jeho práv.

Príspevok sa venuje praktickým možnostiam žalobcu, ktorý svoj peňažný nárok nevie presne určiť a nadväzujúcemu postupu súdu a približuje základné východiská v zahraničných procesných úpravách, v ktorých ma žaloba na nevyčíslené peňažné plnenie svoje stabilné miesto.

2. DÔVODY NA STRANE ŽALOBCEU A MOŽNOSTI JEHO POSTUPU

Nemožnosť určiť presnú výšku peňažnej pohľadávky môže byť vyvolaná rôznymi dôvodmi. Žalobca sa nebude môcť obhájiť tým, že pre určenie nároku na náhradu škody bol nevyhnutný znalecký posudok (či už priamo na jej výšku, alebo na niektorý z predpokladov vzniku nároku na jej náhradu), no pre vysoké náklady na jeho vyhotovenie ho nedokázal zabezpečiť. Inak to bude vtedy, ak žalobca nemá prístup k miestu, kde došlo ku škodovej udalosti za účelom obhliadky, pretože mu to v tom bráni budúci žalovaný alebo tretia osoba, ktorá mu z pozície vlastníka na dané miesto neumožní vstup.¹ Nedefinovanie presnej peňažnej sumy bude sotva pričítateľné žalobcovi, ak uplatňuje nárok člena štatutárneho orgánu na odmenu za výkon funkcie alebo vedúceho zamestnanca na mzdu, ktorých presná výška sa určuje prostredníctvom zložitých vzorcov odvodených od údajov, o ktorých žalobca bez ich poskytnutia zo strany obchodnej spoločnosti resp. zamestnávateľa nemôže mať vedomosť; ak je výška odmeny závislá na dosiahnutí určitých cieľov, situácii na trhu, či iných vnútorných bonusových meradiel, nemusí ich žalobca vedieť získať ani z povinne publikovaných podkladov (účtovné závierky a pod.).

Z praktického hľadiska by určujúcim kritériom mala byť ospravedlniteľnosť dôvodov, pre ktoré žalobca v žalobnom návrhu neuvedie konkrétnu sumu. Nemusí vôbec ísť o jednoduchú úlohu, praktický život môže priniesť zdanlivo banálne dôvody (napríklad nedostatok znalcov pre určité odbory, resp. ich preťaženosť a s tým spojenú zdlhavosť vyhotovovania znaleckých posudkov alebo zadržanie účtovných dokladov orgánmi činnými v trestnom ko-

¹ Na okraj témy poznamenávame, že § 210 Civilného sporového poriadku ukladá povinnosť súčinnosti v prospech znalca zo strany tretích osôb, no z praxe sú známe prípady, kedy znalec nie je ochotný pristúpiť k ich uplatneniu, resp. tretie osoby uložené povinnosti neskrývane ignorujú; použitie dostupných sankčných postupov je pritom veľmi neefektívne.

naní a nemožnosť prístupu k nim), pre ktoré žalobca nedokáže svoj peňažný nárok presne vyčíslieť skôr ako sa premlčí.

Civilný sporový poriadok vyžaduje, aby bol súčasťou žaloby žalobný návrh. V komentári ku sporovému kódexu je pomenovaný rozdiel oproti Občianskemu súdnemu poriadku nasledujúco: „*Nová právna úprava ukladá povinnosť žalobcovi formulovať žalobný návrh – petit. Ide o určitý posun smerujúci k formalizácii sporového civilného procesu. Žalobný návrh musí byť jasný, zrozumiteľný a presne formulovaný.*“² Žalobca tak dnes musí celý petit naformulovať, počas účinnosti § 79 ods.1 Občianskeho súdného poriadku („*z návrhu musí byť zrejmé, čoho sa navrhovateľ domáha*“) sa proti zaužívanému spôsobu jeho uvádzania na záver žaloby mohol ohraďiť tým, že právny poriadok od neho nevyžaduje formuláciu vyhovujúceho enunciátu a je len úlohou súdu petit, resp. výrok z inak bezvadnej žaloby vyabstrahovať. Rozhodne však neplatí, že predchádzajúci procesný kódex tým automaticky umožňoval uplatniť nevyčíslený žalobný nárok – rekodifikačná zmena sa týka sformulovania žalobného návrhu ako celku pri každom type žaloby.

Vymedziť peňažný nárok v žalobnom návrhu je v zásade jednoduché, vyžaduje uviesť konkrétnu čiastku a menu. Ak sa žalobca ocitne v situácii, že nevie uviesť presnú sumu – a nechajme bokom z akých dôvodov – má dve možnosti:

1. uviesť určitú sumu, ktorá bude v „logickom“ vzťahu k uplatňovanému nároku alebo
2. vyjadriť žalobný návrh na peňažné plnenie len slovami bez uvedenia konkrétnej čiastky.

V prvom prípade bude z pohľadu žalobcu rozumným prístupom zvoliť čiastku nad „cieľovou“ hodnotou – spravidla bude platiť, že aj keď žalobca nevie určiť presnú sumu, vie realisticky odhadnúť, v akých hraniciach sa jeho peňažná pohľadávka môže pohybovať a následne ju môže s primeranou rezervou zaokrúhliť nahor. Hoci žalobca riskuje čiastočné zamietnutie žaloby a zároveň musí znášať vyššie trovy sporu (resp. to, že nebude úspešný v celom rozsahu pri rozhodovaní o ich náhrade), vyhýba sa prípadnému premlčaniu časti nároku. Pri opačnej taktike, keď žalobca svoj odhad umiestni na spodnú hranicu predpokladaného rozpätia napríklad preto, že takouto sumou si je úplne istý alebo sa s ňou jednoducho uspokojuje, budú opísané riziká obrátené – žalobca sa vystavuje premlčaniu časti nároku, no benefitom môžu byť nižšie náklady sporu. Pri žiadnej z týchto možností nejde o žalobný návrh s nevyčísleným peňažným plnením, ide len o pragmatické riešenie, ako si v takejto situácii žalobca môže pomôcť, aby mu komplikácie nespôsobovalo nedostatočné vymedzenie žalobného nároku. Ak sa bude v priebehu sporu čiastka ustaľovať, môže žalobca predmet sporu s väčšími alebo menšími, avšak vždy vopred kalkulatelnými negatívnymi dôsledkami modifikovať.

Ak sa žalobca rozhodne pre druhú cestu, v závislosti od povahy nároku sa mu otvoria dve možnosti. Ak nejde o peňažný nárok, ktorý sa vymedzuje v závislosti od viacerých premenných veličín, petit môže byť sformulovaný napríklad nasledovne: „*Žalovaný je povinný*

² Bajánková, J. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ S., BAJÁNKOVÁ J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016. s. 487.

zaplatiť žalobcovi náhradu škody vo výške ustálenej v priebehu sporu v lehote 3 dní od právoplatnosti rozsudku“, pričom spravidla sa v texte žaloby nachádza aj formulka typu „Presná výška škoda bude upresnená v priebehu konania“. Stretnúť sa možno aj s takouto, veľmi podobnou formuláciou: „Žalovaný je povinný zaplatiť žalobcovi sumu.....eur (bude upresnené v priebehu sporu) v lehote 3 dní od právoplatnosti rozsudku.“ Teoreticky by žalobca mohol svoj nárok vymedziť slovné oveľa podrobnejšie, napríklad vymedzením celého skutkového deja („Žalovaný je povinný zaplatiť žalobcovi náhradu škody vo výške ustálenej v priebehu sporu na veci.....spôsobenej dňa..... tak, že došlo..... v lehote 3 dní od právoplatnosti rozsudku“); ani to však nemožno považovať za riešenie, pretože takto formulovaný žalobný návrh bude iba zhrnutím rozhodujúcich skutkových okolností, ktoré musia byť v žalobe uvedené tak či tak.

Pri peňažných plneniach, ktoré sú určiteľné na základe určitých vstupných údajov môže žalobca petit vymedziť podľa určitého vzorca, ideálne čo najprecíznejšie (napríklad „odmenu podľa zmluvy o výkone funkcie zo dňa..... vo výške 3 % mesačne zo zisku na stredisku ABC po navýšení o bonus z mimoriadneho predaja vo výške 1,5 % z tržieb za obdobie január – máj 2020“). Možno si všimnúť, že ide o prípad veľmi podobný v praxi absolútne akceptovanému spôsobu vymedzovania príslušenstva peňažnej pohľadávky, typicky úrokov či úrokov z omeškania.

Bude vždy vecou starostlivej úvahy žalobcu, ale aj jeho rizikom, ktorú z opísaných možností si vyberie; súčasná právna úprava ani doktrína mu žiadny jasný návod nedávajú. Pre obhájenie svojho postupu, ale aj pre ďalšie kroky súdu bude vhodné, aby žalobca, ktorý ponechá žalobu bez konkrétnej žalobnej sumy, odôvodnil a vysvetlil skutočnosti, ktoré ho k tomu viedli.

3. POSTUP SÚDU

Po doručení žaloby, v ktorej nebude peňažná pohľadávka vyčíslená je na ťahu súd. Na prvom mieste je jeho povinnosťou posúdiť, či je zo žaloby dostatočne zjavné čoho sa týka, čo sa ňou sleduje, či je úplná a zrozumiteľná.³ Podľa nášho názoru je z hľadiska týchto nárokov kladených zákonom na žalobu vo vzťahu k nevyčíslenému žalobnému návrhu bez významu požiadavka zrozumiteľnosti. Ak si predstavíme žalobu koncipovanú spôsobom, ktorý je v našich podmienkach v dobrom význame slova zaužívaný, jej súčasťou bude opis všetkých rozhodujúcich skutočností, právne odôvodnenie (ktoré už je nad rámec predpísaných požiadaviek) a žalobný návrh; ak bude jediným „nedostatkom“, že ten neobsahuje číselné vyjadrenie peňažného nároku, sotva bude možné žalobu posúdiť ako nezrozumiteľnú.

³ Podľa § 129 ods. 1 Civilného sporového poriadku: „Ak ide o podanie vo veci samej alebo návrh na nariadenie neodkladného opatrenia alebo zabezpečovacieho opatrenia, z ktorého nie je zjavné, čoho sa týka a čo sa ním sleduje, alebo ide o podanie neúplné alebo nezrozumiteľné, súd vyzve toho, kto podanie urobil, aby podanie doplnil alebo opravil v lehote, ktorá nemôže byť kratšia ako desať dní.“

teľnú. Naopak, pod požiadavku „z jej obsahu je dostatočne zrejmé čoho sa týka aj čo sa ňou sleduje“ už možno subsumovať určitost' žalobného nároku, resp. žalobného návrhu, ktorá výslovne v § 129 Civilného sporového poriadku formulovaná nie je, avšak v právnickej spisbe sa s ňou pravidelne možno stretnúť; ako príklad možno uviesť komentár k Civilnému sporovému poriadku: „*Neurčité je také podanie, ktoré vzbudzuje napríklad pochybnosť o individualizácii veci, identifikácii strán alebo pochybnosť o právnych následkoch, ktoré má spôsobiť (napr. existuje rozpor medzi skutkovými tvrdeniami a návrhom).*“⁴ Súd by mohol uvažovať aj nad tým, že žaloba nie je úplná, pretože v nej chýba vyjadrenie peňažnej čiastky; vo svojej podstate ide o hru s pojmi, no za priliehavejšie považujeme v tomto prípade uvažovať o neurčitosti, pretože z predpísaných náležitostí nemá čo byť do žaloby doplnené a predmet sporu môže byť len konkretizovaný, teda vymedzený viac určito. V konečnom dôsledku môže súd k žalobe o zaplatenie s neurčenou výškou peňažnej pohľadávky prísť dvojakým spôsobom:

1. vyzvať žalobcu na odstránenie vád a následne žalobu prejednať či odmietnuť alebo
2. pristúpiť priamo k prejednaniu žaloby.

Keďže bude spravidla zrejmé, že ide o návrh vo veci samej (Civilný sporový poriadok rozlišuje medzi odstránením vád podania, ktoré je žalobou alebo návrhom na nariadenie neodkladného opatrenia a ostatnými podaniami),⁵ súd, ktorý sa bude domnievať, že žaloba neobsahuje žalobný návrh v požadovanej podobe, bude musieť žalobcu vyzvať na jej opravu, resp. doplnenie; ako sme uviedli vyššie, v týchto prípadoch pôjde skôr o opravu ako o jej doplnenie. Na takúto výzvu môže žalobca stále zareagovať tak, že uvedie konkrétnu „odhadovanú“ sumu a vyhne sa tak prípadnému odmietnutiu žaloby, resp. podania vo veci samej. Ak súd po negatívnej reakcii žalobcu na výzvu, resp. po vysvetlení, prečo nie je možné predmet žaloby vyčíslieť podanie žalobcu odmietne, bude nasledovať konanie, v ktorom sa žalobca proti takémuto rozhodnutiu bude môcť brániť.

Ak sa súd rozhodne žalobu prejednať, a to či už po jej doručení alebo po odpovedi žalobcu k výzve na odstránenie vád (žalobca môže uviesť argumentáciu, ktorá súd presvedčí), skôr ako sa rozvinie výmena písomností strán sporu, bude sa súd musieť vysporiadať s otázkou súdneho poplatku. Právna úprava súdnych poplatkov pozná kategóriu sporov (položka 1b Sadzovníka súdnych poplatkov), predmet ktorých nemožno oceniť peniazmi.⁶ Uvažovať o tom, že predmet sporu, ktorým je zaplatenie peňažnej čiastky, nie je možné peňažne oceniť je absurdné – v skutočnosti ho ohodnotiť možno, no nie v úvode súdneho sporu. Problémom je tak časové hľadisko, keďže v priebehu konania nevyhnutne nastane okamih, keď bude presná výška nároku ustálená a výška súdneho poplatku sa môže v určitom štádiu

⁴ Záhradníková, J. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ S., BAJÁNKOVÁ J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016. s. 465.

⁵ Porovnaj § 128 ods. 1 Civilného sporového poriadku („Ak nejde o podanie vo veci samej alebo návrh na nariadenie neodkladného opatrenia alebo zabezpečovacieho opatrenia a z podania nie je zrejmé, čoho sa týka a čo sa ním sleduje, vyzve súd na doplnenie alebo opravu tohto podania“) a § 129 ods. 1 Civilného sporového poriadku (pozn. pod čiarou č. 3).

⁶ Príloha č. 1 k zákonu č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov.

určiť presne; dnes však chýba právna úprava, ktorá by takéto riešenie regulovala (i keď pojem „doplatok poplatku“ existuje aj v súčasnom znení zákona).⁷

Po prijatí žaloby bude súd pravdepodobne konfrontovaný s atakmi žalovaného, ktorý určite nevynechá príležitosť od začiatku namietat, že žaloba mala byť odmietnutá, rovnako ako nevynechá ani argumentáciu, že sa k nej nevie náležite vyjadriť, pretože z nej nevyplýva, aká čiastka je predmetom sporu, o to viac, ak si bude vedomý toho, že za žalobcov informačný deficit nezodpovedá. Na tieto námietky súd v priebehu úvodnej výmeny písomností reagovať nemusí, v praxi si vieme predstaviť krátke vysvetlenie v rámci predbežného prejednávania sporu či pri uvedení predbežného právneho názoru.

Pre ďalší priebeh sporu a pozíciu žalobcu je dôležité, kedy sa peňažná hodnota predmetu sporu ustáli. Z hľadiska informovanosti žalobcu sa tak môže stať dorúčením znaleckého posudku, ktorým je určená výška škody alebo bezdôvodného obohatenia alebo obdržaním informácií, ktorými disponuje žalovaný, či už dobrovoľne alebo na základe vyžiadania zo strany súdu (súd môže v takomto prípade veľmi dobre využiť oprávnenia podľa §§ 150 ods. 2, 189 a 190 Civilného sporového poriadku).⁸ Prirodzenou reakciou žalobcu by malo byť spresnenie žaloby, pričom od tohto momentu by malo byť jednoznačne ustálené, aká peňažná čiastka je predmetom sporu. Túto špecifikáciu žalovanej čiastky nemožno vnímať ako zmenu žaloby, pretože nejde ani o rozšírenie uplatneného práva, uplatnenie iného práva či podstatnú zmenu alebo doplnenie rozhodujúcich skutočností tvrdných v žalobe. Naopak, po vymedzení žalovanej sumy už ďalšie úkony s predmetom sporu (zníženie či zvýšenie) budú mať povahu dispozícií so žalobou, ktoré sú v Civilnom sporovom poriadku upravené. Zároveň by mohlo – za predpokladu existencie príslušnej právnej úpravy – dôjsť k vyrubeniu, resp. dovyrubeniu súdneho poplatku.

Iné možnosti postupu súdu veľmi neexistujú – pre ktorú cestu sa súd rozhodne, závisí určite aj od individuálnych okolností, ale predovšetkým od jeho „celkového nastavenia“. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že odmietnutie žaloby (podania vo veci samej) by malo byť výnimkou a súd by v súčinnosti so žalobcom mal nájsť spôsob, ako jeho nárok prejsť.

⁷ Podľa § 7 ods. 7 zákona č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov: „Ak sa po podaní návrhu rozšíri predmet poplatkového úkonu, poplatok sa doplatí. V odvolacom konaní sa poplatok doplatí len vtedy, keď sa zvýši cena predmetu poplatkového úkonu na návrh. Ak sa po podaní návrhu obmedzí predmet poplatkového úkonu pred prvým pojednávaním, vráti sa zodpovedajúca časť poplatku.“ a podľa § 13 ods. 1 a 2 tohto zákona: „(1) Poplatok alebo doplatok poplatku nemožno vyrubiť po uplynutí troch rokov od konca kalendárneho roka, v ktorom sa stal splatným. (2) Poplatok alebo doplatok poplatku nemožno vymáhať, ak od konca kalendárneho roka, v ktorom sa poplatkový úkon dokončil, uplynulo desať rokov.“

⁸ Podľa § 150 ods. 2 Civilného sporového poriadku: „Na zistenie podstatných a rozhodujúcich skutočností môže súd strany požiadať o ďalšie skutkové tvrdenia.“

Podľa § 189 Civilného sporového poriadku: „Súd môže uložiť tomu, kto má vec potrebnú na zistenie skutkového stavu, aby ju predložil.“

Podľa § 190 Civilného sporového poriadku: „Každý je povinný na požiadanie súdu bezodkladne písomne oznámiť skutočnosti, ktoré majú význam pre konanie a rozhodnutie súdu. Ustanovenie o zachovávaní mlčanlivosti pri výpovedi svedka podľa § 203 sa použije primerane.“

4. UNBEZIFFERTER KLAGEANTRAG ALEBO ČO SA MÔŽEME DOZVEDIEŤ ZO ZAHRANIČNÝCH PRÁVNÝCH ÚPRAV

V nemeckom jazykovom právnickom prostredí je známy inštitút *Unbezifferte Klageantrag* alebo *Unbezifferte Forderungsklage*.⁹ Komparatistická monografia z roku 2018,¹⁰ ktorá sa mu venuje porovnáva nemecké, švajčiarske a turecké civilné procesné právo; v ostatných dvoch menovaných je tento inštitút zakotvený priamo v nedávno prijatých civilno-sporových kodifikáciách.

Švajčiarsky Civilný procesný poriadok schválený v roku 2008 (*Schweizerische Zivilprozessordnung*) v § 85 zaradenom do časti o žalobách samostatne upravuje žalobu na peňažné plnenie bez vymedzenia dlžnej čiastky (*Unbezifferte Forderungsklage*), ktorú pripúšťa vtedy, ak pre žalobcu nie je možné vyčíslieť jeho pohľadávku už v úvode súdneho sporu alebo ak to nemožno od neho požadovať; žalobca musí uviesť minimálnu čiastku, ktorá bude platiť ako predbežná hodnota sporu. Len čo je po uzavretí dokazovania či vyjadrení druhej strany možné nárok vyčíslieť, musí tak žalobca spraviť. Prípadná zmena vecnej príslušnosti súdu, ktorá by inak mala nastať, po vyčíslení žalobného nároku nenastupuje.¹¹

V Turecku bol v roku 2011 prijatý Civilný procesný poriadok (*Hukuk Muhakemeleri Kanunu*), ktorý predmetný inštitút takisto kodifikoval, a to práve podľa švajčiarskeho vzoru.¹² Ustanovenie § 107 tureckého procesného kódexu obsahuje veľmi podobné východiská ako švajčiarska úprava. Zaujímavosťou je určovacia žaloba na nevyčíslené peňažné plnenie,¹³ ktorá je však prijímaná kriticky (čo vyústilo do legislatívnej iniciatívy na jej zrušenie), keďže podľa prevažujúcich názorov popri existencii rovnakej žaloby na plnenie (o zaplatenie nevyčíslenej peňažnej pohľadávky) stráca svoje opodstatnenie ako menej efektívny inštrument predovšetkým z hľadiska procesnej ekonomie.

Nemecký *Zivilprozessordnung* neobsahuje vo svojom texte o tomto inštitúte jediné slovo; doktrína ho však pozná a spomína ho pri určovaní hodnoty sporu podľa úvahy súdu (§ 3 nemeckého procesného kódexu), pričom sama osebe je takáto žaloba prípustná pri nárokoch na náhradu škody či bolestnom, nemožnosti určení presnej výšky škody, či nárokoch kde je prípustná úvaha súdu.¹⁴ V minulosti bol vzhľadom na požiadavku určitosti žalobného návrhu v niektorých rozhodnutiach prijímaný záver, aby žalobca povinne uvie-

⁹ Preklad ako „neocifrovaný žalobný návrh“ je problematický, hoci je krátky a ľubozvučný. Pojem ocifrovaný však slovenčina používa vo význame „ozdobený“.

¹⁰ KURTOGLU, B. T. *Die unbezifferte Forderungsklage Analyse, Problemstellungen und Lösungsansätze, bezogen auf das türkische, schweizerische und deutsche Recht*. Berlin: Peter Lang, 2019 (E-book).

¹¹ Poznamenajme, že podľa súčasnej slovenskej právnej úpravy sa neurčuje vecná príslušnosť súdov v závislosti od hodnoty predmetu sporu a preto potreba zmeny resp. zachovania vecnej príslušnosti pri upresnení výšky uplatňovanej pohľadávky nie je otázkou, ktorou by bolo potrebné sa v domácich podmienkach zapodievať.

¹² RECHBERGER, W. *Das neue türkische Zivilprozessrecht aus der Sicht eines österreichischen Prozessualisten*, FS PEKCANITEZ (Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi 16/2014, Izmir 2015) s. 311. Dostupné (1. október 2020) na <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756032>

¹³ Pozri dielo citované v poznámke pod čiarou č. 10, str. 146 a nasl.

¹⁴ ROSENBERG, L., SCHWAB, K. H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. München: Verlag C. H. Beck, 2010 s. 523.

dol aspoň určité ohraňenie požadovanej pohľadávky (spravidla sa uvádza čiastka, ktorá predstavuje minimum, ktoré si žalobca uplatňuje,¹⁵ je však možné uviesť aj hornú hranicu alebo žalobcom akceptované percentuálne rozpätie od určitej čiastky), podľa novej súdnej praxe je však táto požiadavka prekonaná a uvedenie rozpätia nie je vnímané ako podmienka prípustnosti žaloby, ale len ako pomôcka pre súd na orientáciu pri rozhodovaní, pri určení poplatkovej povinnosti, resp. pri určovaní prípustnosti opravného prostriedku.¹⁶

Zahraničný exkurz doplníme o nám najbližšiu procesnú kodifikáciu svetového formátu. Rakúsky *Zivilprozessordnung* upravuje náležitosti žaloby v § 226, v ktorom (ani na inom mieste v kódexe) nie je možné nájsť žiadnu bližšiu zmienku o *Unbezüglicher Klageantrag*; z komentára pre prax k uvedenému ustanoveniu reflektujúceho na rozhodovaciu činnosť súdov vyplýva, že nároky na určitosť žalobnej žiadosti sú mimoriadne prísne a akceptuje sa len určenie presnej sumy.¹⁷ Rigoróznosť požiadavky určitosť žalobnej žiadosti je uvádzaná aj v porovnaní novej tureckej úpravy s rakúskou, pričom sa v ňom konštatuje, že problémy, ktoré viedli ku kodifikácii tohto inštitútu v Turecku, existujú aj v rakúskom civilnom procese.¹⁸

V rakúskom a nemeckom civilnom procese¹⁹ je kodifikovaný aj typ žaloby označovaný ako *Stufenklage*,²⁰ ktorá je pre žalobcu k dispozícii pri informačnom deficite. Podľa rakúskej učebnice civilného procesného práva ide o inštitút, ktorý žalobcovi dovoľuje neuviesť v žalobe presnú sumu, ak podkladmi na jej určenie disponuje iba žalovaný. V takomto prípade môže žalobca podať žalobu s „dvojstupňovou“ žalobnou žiadosťou, a to manifestačnou (uloženie povinnosti na predloženie určitých podkladov, podanie informácie o majetku alebo záväzkoch) a druhou žalobnou žiadosťou na samotné peňažné plnenie bez uvedenia konkrétnej sumy. Ide teda o objektívnu kumuláciu nárokov, pričom ak je vyhovené prvému petitu, žalobca potom musí uviesť presnú sumu; jej určenie nie je považované za zmenu žaloby.²¹

5. ZÁVER

Príspevok spracúva už dávno objavenú tému; zbežný internetový rešerš poodhaľuje, že sa jej len v európskom priestore venovali a venujú početné články či dokonca monografie.

¹⁵ Avšak bez toho, aby bola určená pevná dolná hranica. Žalobný návrh môže byť formulovaný napríklad nasledujúco: „súd zaväzuje žalovaného k zaplateniu primeranej náhrady nemajetkovej ujmy, ktorej výška je prenechaná na úvahu súdu, nemala by však byť nižšia ako čiastka 10 000 eur.“

¹⁶ Tamže.

¹⁷ Pozri FUCIK, R. In: FUCIK, R., KLAUSER, A., KLOIBER, B. ZPO. Österreichisches und Europäisches Zivilprozessrecht. Wien: MANZ, 2015.s 313.

¹⁸ Pozri dielo citované v poznámke pod čiarou č. 10.

¹⁹ Pozri § 254 nemeckého Civilného procesného poriadku a článok XLII úvodzacieho zákona k rakúskemu Civilnému procesnému poriadku. Vo Švajčiarsku je *Stufenklage* považovaná za druh *Unbezügliche Forderungsklage* (pozri dielo citované v poznámke pod čiarou č. 10, str. 237 a nasl.).

²⁰ *Stufe* v nemčine znamená o. i. stupeň, úroveň.

²¹ BALLON, O., NUNNER-KRAUTGASSE, B., SCHNEIDER, B., NEUMAYR, M. *Einführung in das Zivilprozessrecht. Streitiges Verfahren*. Wien: MANZ, 2018. s. 141

Rozhodne však ide o problematiku s bezprostredným vplyvom na prax,²² ktorá má zároveň zaujímavé teoretické konotácie a je preto na škodu, že neevvidujeme zásadnejšie stanovisko domácej odbornej verejnosti. Parciálne problémy sú pritom načrtnuté, napríklad je analyzovaný informačný deficit žalobcu.²³

Ak by sa objavila legislatívna či súdna iniciatíva smerujúca k určeniu pravidiel na uplatnenie peňažného nároku, ktorý nie je v čase svojho uplatnenia vyčísliteľný, tak z hľadiska praxe, resp. z použitej zahraničnej literatúry v tomto príspevku možno za kľúčové prvky, ktoré bude treba podrobiť rozboru a následne definovať, označiť:

- prípustnosť výnimiek z požiadavky určitosti žalobného návrhu a ich hranicu a to aj vo vzťahu k upomínaciemu konaniu, resp. platobnému rozkazu a podobu tejto výnimky (uveďenie minimálnej sumy, rozpätia, žiadnej sumy a podobne),
- podmienky pričítateľnosti nevyčíslenia peňažnej čiastky žalobcovi resp. zodpovednosti strán za nevyčíslenie a z toho vyplývajúce následky pre úspech strany v spore,
- pravidlá pre súd a strany sporu slúžiace kompenzovaniu informačného deficitu žalobcu,
- účinky podania žaloby s nevyčísleným peňažným plnením vo vzťahu k premlčaniu, zmene žaloby a trovám sporu,
- povinnosť žalobcu v určitej lehote upresniť žalovanú sumu a postup v prípade, že sa tak nestane,
- poplatkovú povinnosť, predovšetkým nájsť mechanizmus pre vyrubenie primeraného súdneho poplatku v úvodnej fáze a následne jeho dorubenie.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

- BALLON, O., NUNNER-KRAUTGASSE, B., SCHNEIDER, B., NEUMAYR, M. *Einführung in das Zivilprozessrecht. Streitiges Verfahren*. Wien: MANZ, 2018. 514 s. ISBN 978-3-214-06523-2.
- KURTOGLU, B. T. *Die unbezifferte Forderungsklage Analyse, Problemstellungen und Lösungsansätze, bezogen auf das türkische, schweizerische und deutsche Recht*. Berlin: Peter Lang, 2019. 364 s. E-ISBN 978-3-631-78047-3 (E-PDF).
- FUCIK, R., KLAUSER, A., KLOIBER, B. ZPO. *Österreichisches und Europäisches Zivilprozessrecht*. Wien: MANZ, 2015. 1021 s. ISBN: 978-3-214-12853-1.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. 2016. 1116 s. ISBN 978-80-7478-986-1.
- RECHBERGER, W. *Das neue türkische Zivilprozessrecht aus der Sicht eines österreichischen Prozessualisten*, FS PEKCANITEZ (Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi 16/2014, Izmir 2015). Dostupné (1. október 2020) na <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756032>
- ROSENBERG, L., SCHWAB, K.H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. München: Verlag C. H. Beck, 2010. 1156 s. ISBN: 9783 406 595 141.
- SVOBODA, K. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, ČR, a. s. 2010. 312 s. ISBN: 978-80-7357-535-9.
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ S., BAJÁNKOVÁ J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016. 1540 s. ISBN: 978-80-7400-629-6.

²² Český praktický komentář k § 79 Občianskeho súdneho poriadku kategoricky uvádza, že pri peňažnej čiastke musí byť uvedená jej presná čiastka a mena a sporovom konaní nie je možné, aby žalobca navrhoval prísúdenie peňažného plnenia „podľa úvahy súdu“ a pod. Pozri DVOŘÁK, B. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ až 250l)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. 2016. s. 320.

²³ Pozri SVOBODA, K. *Žaloba v civilním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, ČR, a. s. 2010, s. 86 a nasl. vrátane diel na ktoré autor odkazuje.

PRÁVNÝ ZÁUJEM V KONTEXTE INŠTITÚTU URČOVACEJ ŽALOBY

LEGAL INTEREST IN CONTEXT OF AN ACTION FOR DECLARATION

Alexandra Löwy*
Sandra Meňhartová

Abstrakt: Základným konotátom, ktorý determinuje široké spektrum problémov v režime určovacej žaloby, je osobitá procesná podmienka, ktorej splnenie sa vyžaduje pre úspech v konaní, a ktorou je existencia naliehavého právneho záujmu na určení. Predmetná procesná podmienka má svoje východiská v zák. č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok, a svoje základy premietla aj do Civilného sporového poriadku. Príspevok sa zameriava na teoretické východiská inštitútu naliehavého právneho záujmu v kontexte určovacej žaloby, a to aj v režime komparatívnej metódy prítomnosti obdobného prvku v zahraničných právnych úpravách. Na teoretickú časť nadväzuje rozbor konkrétnych vybraných prípadov, kde sa v kontexte skutkových okolností skúma existencia/neexistencia naliehavého právneho záujmu na požadovanom určení. Výsledkom by mal byť pokus o sumarizáciu spoločných znakov resp. atribútov, ktoré by mohli slúžiť ako individuálne identifikátory, a to napriek všeobecnému záveru, že existencia resp. neexistencia naliehavého právneho záujmu sa častokrát odvíja od konkrétnych skutkových okolností prejednávanej veci.

Kľúčové slová: žaloba, určovacia žaloba, právo, skutočnosť, právny záujem, naliehavý právny záujem

Abstract: The basic connotation, which determines a wide range of problems in the regime of an action for determination, is a special procedural condition, the fulfillment of which is required for the success of the proceedings, and which is the existence of an urgent legal interest in the determination. The procedural condition in question has its starting points in Act no. 99/1963 Coll. Civil Procedure Code and reflected its foundations in the Civil Procedure Code. The paper focuses on the theoretical basis of the institute of urgent legal interest in the context of an action for determination, even in the regime of the comparative method of the presence of a similar element in foreign legislation. The theoretical part is followed by an analysis of specific selected cases, where in the context of the facts, the existence / non-existence of an urgent legal interest in the required determination is examined. The result should be an attempt to summarize the common features or attributes that could serve as individual identifiers, despite the general conclusion that the existence or the absence of an overriding legal interest often depends on the specific facts of the present case.

Key words: action, determination action, law, fact, legal interest, urgent legal interest

ÚVOD

Realizácia práva na spravodlivý súdny proces sa v sporovom konaní uskutočňuje na základe primárneho dispozičného úkonu, ktorým je žaloba. Žaloba je zároveň základným procesným úkonom. Široké spektrum spoločenských vzťahov, do ktorých sa vyžaduje ingerencia súdu z vôle strán, a to aj s poukazom na postupný vývoj spoločnosti, vytvorila otvorenú skupinu s poukazom na také druhy žalôb, ktoré sú z hľadiska frekvencie najčastejšie.

* doc. JUDr. Alexandra Löwy, PhD., LL.M., Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Mgr. Sandra Meňhartová, Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Podľa platnej právnej úpravy sa tak vykryštalizovali štyri základné druhy žalôb, pričom ich výpočet v intenciách ustanovenia § 137 CSP je demonštratívny.

V demonštratívnom výpočte ustanovenia § 137 CSP sú teda systematicky zoradené a) žaloba na plnenie, b) žaloba na usporiadanie práv a povinností strán, ak určitý spôsob usporiadania vzťahu medzi stranami vyplýva z osobitného predpisu, c) určení, či tu právo je alebo nie je, ak je na tom naliehavý právny záujem; naliehavý právny záujem nie je potrebné preukazovať, ak vyplýva z osobitného predpisu, alebo d) určení právnej skutočnosti, ak to vyplýva z osobitného predpisu. Predmetné triedenie žalôb zodpovedá triedeniu podľa žalobného petitu, t. j. v súlade s tým, čoho sa žalobca konkrétnou žalobou domáha.

Takáto klasifikácia žalôb nie je nová a stretávame sa s ňou aj v procesných právnych predpisoch, ktoré platili pred účinnosťou CSP.

Demonštratívny výpočet je determinovaný tým, že nie nemožné vylúčiť široký diapa-zón vzťahov, ktoré vzhľadom na svoju osobitosť nie sú regulované. Vo všeobecnosti v rovine tvorby právnych predpisov platí, že právna norma má slúžiť čo najširším a najfrekvencovanejším potrebám života, ale na druhej strane je pochopiteľné, že zákonodarca nemôže predvídať všetky variability, ktoré môžu nastať.

Určovacíu žalobu ako takú, za snahy krátkodobej (nedávnej) historickej komparácie, nachádzame aj v právnej úprave zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len OSP). Napriek samotnej podstate určovacej žaloby v režime oboch procesných predpisov. Vykonaním komparácie nachádzame isté odlišnosti.

Osobitú pozornosť ďalej zameriame na inštitút určovacích žalôb, ktoré sú do istej miery špecifické, a to niekedy aj tým, že ich vyvolanie vychádza zo snahy umelo vytvoriť spor medzi konkrétnymi subjektmi.

1. URČOVACIA ŽALOBA A (NALIEHAVÝ) PRÁVNÝ ZÁUJEM

Identifikáciu možného zneužitia určovacích žalôb nachádzame aj v staršej odbornej literatúre.¹

Na eliminovanie množstva určovacích žalôb, kde by sa strana sporu dovoľavala určenia len akademických otázok, resp. uspokojenia svojich vlastných subjektívnych a individuálnych záujmov, keďže považuje predmetnú otázku za zásadnú, slúži podmienka, ktorá reguluje množstvo určovacích žalôb ako determinant jej úspechu. Keďže pri určovacích žalobách vychádzame z predpokladu existencie právneho záujmu, ktorý je založený na požadovanej snahe o ochranu prostredníctvom súdu, by nemusel byť taký zřejmý a mohol by podliehať zneužitiu, a teda aby sa zabránilo šikanovaniu žalovaného, ale aj zbytočnému zaťažovaniu súdov, je zákonom opodstatnená kladená požiadavka na tvrdení a preukázaní existencie naliehavého právneho záujmu.²

¹ HORA, V. *Československé civilní právo procesní. I – III. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 154.

² K tomu porovnaj aj WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním. Acta Universitatis Carolinae Iuridica Monographia XXXI.* Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 62.

Podmienkou úspechu určovacej žaloby je primárne požiadavka preukázania existencie „naliehavého právneho záujmu“. Predmetný pojem vyjadruje, že žalobcom požadované určenie musí byť vyvolané určitým stavom, ktorý tesne súvisí s právnymi pomermi žalobcu a má na nich vplyv; tento vplyv sa javí v tom, že právne pomery žalobcu sú neisté. Právne pomery žalobcu sa nemôžu bezpečne rozvíjať, keďže sa im do cesty postavila prekážka, ktorá tomuto pokojnému rozvoju bráni.³

Termín naliehavý právny záujem v sebe ingeruje dve položky. Prvou položkou je záujem právny a druhou položkou je záujem naliehavý. Predpokladom úspechu určovacej žaloby je, aby obe tieto zložky boli vo vzájomnej zhode a boli súčasne splnené.

Ak si teda položíme otázku, kedy má žalobca právny záujem na autoritatívnom určení existencie, či neexistencie právneho vzťahu, je to vlastne otázka, kedy takéto autoritatívne určenie môže priaznivo ovplyvniť žalobcovo postavenie.⁴

K interpretácii pojmu naliehavý právny záujem dospela aj rozhodovacia prax. Pri skúmaní existencie naliehavého právneho záujmu ide o posúdenie, či podaná žaloba je vhodný (účinný a správne zvolený) procesný nástroj ochrany práva žalobcu, či sa ňou môže dosiahnuť odstránenie spornosti práva, a či snáď len zbytočne nevyvoláva konanie, po ktorom bude musieť aj tak nasledovať iné (ďalšie) súdne konanie alebo konania. Naliehavý právny záujem je spravidla daný v prípade, ak by bez tohto určenia bolo právo žalobcu ohrozené, alebo ak by sa bez tohto určenia stalo jeho právne postavenie neistým.⁵

Určovacia žaloba má preventívny charakter a má miesto jednak tam, kde možno pomocou nej eliminovať stav ohrozenia práva alebo neistoty v právnom vzťahu a k zodpovedajúcej náprave nemožno dospieť inak, jednak v prípadoch, v ktorých určovacia žaloba účinnejšie než iné právne prostriedky vystihuje obsah a povahu príslušného právneho vzťahu a jej prostredníctvom možno dosiahnuť úpravu, tvoriacu určitý právny rámec, ktorý je zárukou odvrátenia budúcich sporov účastníkov. Tieto funkcie určovacej žaloby korešpondujú práve s podmienkou naliehavého právneho záujmu; ak nemožno v konkrétnom prípade očakávať, že ich určovacia žaloba bude plniť, nebude ani naliehavý právny záujem na takomto určení.⁶

Najvyšší súd v rozhodnutí sp. zn. 1 Cdo 91/2006 konštatoval, že nedostatok naliehavého právneho záujmu „predstavuje samostatný a prvoradý dôvod, pre ktorý určovací návrh nemôže obstať a ktorý sám osebe a bez ďalšieho vedie k zamietnutiu návrhu“ (podobné závery vyjadril najvyšší súd tiež v rozhodnutiach sp. zn. 3 Cdo 240/2006, 1 Cdo 13/2010, 3 Cdo 56/2011, 1 Cdo 324/2014, 3 Cdo 887/2015, 5 Cdo 345/2015, 8 Cdo 26/2016). Aj ústavný súd zaujal názor, podľa ktorého ak všeobecný súd dospeje k záveru, že naliehavý právny záujem nie je daný, vecnou stránkou podanej určovacej žaloby sa ďalej nezaoberá (II. ÚS 137/08).

Pre zavŕšenie teoretických východísk Civilný sporový poriadok zaraďuje pod kategóriu žalôb podľa § 137 písm. c) CSP, ešte samostatný okruh určovacích žalôb, pri ktorých preuka-

³ HORA, V. *Československé civilní právo procesní. I – III. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 154.

⁴ WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním. Acta Universitatis Carolinae Iuridica Monographia XXXI.* Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 62.

⁵ K tomu porovnaj R 17/1972.

⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Cdo 111/2008, zo dňa 30. júna 2009.

zovanie existencie naliehavého právneho záujmu nie je nutné, lebo záujem na určení vyplýva priamo z podstaty veci ako takej. Naliehavý právny záujem sa preto v takýchto prípadoch nevyžaduje a žalobca nie je povinný ho ani preukazovať.

Medzi určovacie žaloby napokon zaraďujeme žaloby podľa § 137 psím. d) CSP, ktoré predstavujú samostatnú skupinu žalôb, ktorých podstata spočíva v určení konkrétnej právnej skutočnosti. Tieto žaloby sú prípustné len vtedy, ak to ustanovuje osobitý predpis. Osobitne možno z účelu takejto úpravy abstrahovať, že žaloba o určenie právnej skutočnosti, ak to zákon vyslovene neupravuje, nemôže slúžiť potrebám bežného života, pretože neupravuje resp. nerieši právne vzťahy do budúcnosti, ale rieši ich do minulosti. Preto rozsah prípustnosti takýchto žalôb je výrazne regulovaný a obmedzený, a preto v prípade týchto žalôb nemôže byť zmienka o existencii právneho záujmu *a priori* o to viac potom záujmu naliehavého.

Aktuálnym príkladom tohto druhu určovacej žaloby je žaloba o určenie neprijateľných podmienok v spotrebiteľskej zmluve, kde najvyšší súd konštatoval, že „*Kladným rozhodnutím o takejto žalobe sa priamo nedeclaruje (ne)existencia práva, ale sa deklaruje existencia nečestnej podmienky, ktorá je v spotrebiteľskej zmluve od jej vzniku. Možno ju uplatniť len v prípade spotrebiteľskej zmluvy a odlišným je aj účel, ktorému má slúžiť (jej cieľom je zabrániť používaniu neprijateľnej zmluvnej podmienky).*“⁷

Žaloba na určenie právnej skutočnosti je prípustná, len ak to vyplýva z osobitého predpisu. Na určení existencie/neexistencie právnej skutočnosti nie je daný naliehavý právny záujem, a preto táto žaloba nie je prípustná, ak to zákon výslovné neupravuje.

Doposiaľ sme tak identifikovali podstatu pojmu naliehavý právny záujem z hľadiska vertikálnej a horizontálnej komparácie, ako aj relevantných teoretických východísk. Dikcia ustanovenia § 80 písm. c) OSP vychádza z konštrukcie, že naliehavý právny záujem sa skúmal vo vzťahu k určeniu, či tu je právo alebo právny vzťah. Nová právna úprava vymedzená v § 137 písm. c) CSP spája podmienku preukázania naliehavého právneho záujmu k právu ku ktorému smeruje samotná určovacia žaloba. V kľúčovom ponímaní nemožno predmetné vnímať ako zásadnú zmenu právnej úpravy. V tomto kontexte išlo skôr o terminologické spresnenie, keď pojem právo a právny vzťah možno vnímať ako zložky totožného obsahu.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného a stotožňujúc sa s definíciou prof. Winterovej je naliehavý právny záujem na určení daný vtedy, ak existuje aktuálny stav objektívnej právnej neistoty medzi žalobcom a žalovaným, ktorý predstavuje ohrozenie žalobcovho právneho postavenia a ktoré nemožno odstrániť inými právnymi prostriedkami.⁸

Podľa aktuálneho právneho stavu sa vychádza z konštrukcie, že právny záujem je daný v prípade žalôb, ktoré sú primárne regulované CSP (ale v kontexte demonštratívneho výpočtu aj iných) a zároveň za splnenia v právnom predpise vymedzených podmienok, pričom pri žalobe o určenie, či tu právo je alebo nie je, úspech v tomto druhu žaloby je podmienený preukázaním existencie špecifického právneho záujmu, a to „naliehavého“.

⁷ K tomu porovnaj uznesenie Najvyššieho súdu SR z 28. marca 2019, sp. zn. 6 Cdo 27/2018.

⁸ WINTEROVÁ, A. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica Monographia XXXI*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 63.

Pre úplnosť treba dodať, že nesprávne posúdenie otázky naliehavého právneho záujmu v zmysle, že ten nie je daný, znamená vo svojich dôsledkoch odopretie súdnej ochrany, a teda popretie samej podstaty základného práva na súdnu ochranu. Vyplýva to zo skutočnosti, že súd rozhodne o žalobe bez skúmania jej podstaty (ÚS SR sp. zn. II. ÚS 137/2008). Súdby sú preto povinné venovať otázke naliehavého právneho záujmu ako nevyhnutného procesného predpokladu úspešnosti určovacej žaloby náležitú pozornosť a posúdiť ju zo všetkých do úvahy prichádzajúcich hľadísk.

2. PRÁVNÝ ZÁUJEM NA URČOVACEJ ŽALOBE V RAKÚSKU

Zaujímavé, a to v kontexte rozboru inštitútu naliehavého právneho záujmu, je skúmanie, či inštitút osobitej podmienky právneho záujmu, resp. je naliehavého právneho záujmu, je popri Českej a Slovenskej republike, ktorých právna regulácia vychádza viac-menej z totožného základu, existuje aj v iných právnych úpravách.

Keďže slovenský (ale aj československý) civilný proces z hľadiska právnej kultúry je v relatívne veľkej miere inšpirovaný a vychádza z rakúskej právnej úpravy, zameriame sa na skúmanie relevantných procesných ustanovení v Rakúsku.

Otázku naliehavého právneho záujmu rieši aj rakúsky civilný proces. Zaoberá sa však iba otázkou právneho záujmu, pričom prívlastok naliehavosti vynecháva. „Prívlastok naliehavý chápeme tak, že právny záujem má dostatočnú intenzitu.“⁹ V rakúskej odbornej literatúre sa stretávame často tiež s pojmom „*aktuálny právny záujem*“ **nie je to však pravidlom**.

Právny záujem existuje tam, kde existuje aktuálna potreba vyjasniť určitý právny vzťah, a to za predpokladu, že rozhodnutie vo veci samej bude mať priamy vplyv na právnu situáciu daného subjektu.¹⁰

Právny záujem neexistuje vtedy, ak je žalobcovi k dispozícii jednoduchšia cesta na dosiahnutie rovnakého cieľa alebo ak má možnosť získať právnu ochranu iným spôsobom.¹¹

Z hľadiska preukazovania právneho záujmu je v podmienkach rakúskeho civilného procesu najrozšírenejšia určovacia žaloba, ktorej právna úprava je obsiahnutá v ustanovení § 228 ZPO. Určovacia žaloba na preukázanie existencie alebo neexistencie právneho vzťahu, prípadne na určenie autenticity alebo neautenticity listiny je prípustná, iba ak má žalobca právny záujem na okamžitom určení ohrozeného práva súdom. Na rozdiel od ostatných druhov žalôb je táto podmienka pre určovacie žaloby výslovne ustanovená v § 228 ZPO.¹²

⁹ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 501.

¹⁰ Kodek/Mayr, *Zivilprozessrecht* 2., 2013, s. 217.

¹¹ Kodek/Mayr, *Zivilprozessrecht* 2., 2013, s. 217.

¹² § 228 ZPO *Es kann auf Feststellung des Bestehens oder Nichtbestehens eines Rechtsverhältnisses oder Rechtes, auf Anerkennung der Echtheit einer Urkunde oder Feststellung der Unechtheit derselben Klage erhoben werden, wenn der Kläger ein rechtliches Interesse daran hat, dass jenes Rechtsverhältnis oder Recht oder die Urkundenechtheit durch eine gerichtliche Entscheidung alsbald festgestellt werde.*

Doktrína často nazýva právny záujem pri určovacej žalobe aj ako záujem určovací tzv. „*Feststellungsinteresse*“.

Rozsudky spojené s určovacími žalobami disponujú preventívnym charakterom. Zmysluplnosť preventívneho charakteru je daná iba vtedy, ak existuje právny záujem na objasnení danej veci.¹³

Obdobne, ako vyplýva z konštantnej rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu SR, aj v rakúskom práve platí, že právny záujem nie je daný vtedy, ak existuje možnosť získať právnu ochranu aj iným spôsobom. Z uvedeného vyplýva tzv. subsidiarita určovacej žaloby.

Iný spôsob právnej ochrany v tomto prípade predstavuje podanie žaloby na plnenie. Určovacia žaloba teda nebude prípustná v dôsledku neexistencie právneho záujmu v tých prípadoch, keď bude ochranu už porušeného práva možné dosiahnuť prostredníctvom žaloby na plnenie.¹⁴ Judikatúra predmetnú problematiku ďalej rozširuje tak, že uvedené platí iba v tom prípade, ak je právny nárok rozhodnutím o žalobe na plnenie úplne vyčerpaný.¹⁵ Výnimku v tomto prípade predstavujú prípady z oblasti pracovného práva.¹⁶

Existencia ekonomického záujmu nie je dostačujúca. Právny záujem nie je daný, ak by ani právoplatný rozsudok vo veci samej nemohol zaručiť odstránenie právnej neistoty právneho vzťahu, a teda právne vzťahy žalobcu nie sú priamo ovplyvnené správaním žalovaného.¹⁷

Požiadavky na preukázanie právneho záujmu podľa § 228 ZPO spočívajú v:

- a) *preukazovaní okamžitého právneho účinku na právne postavenie žalobcu,*
- b) *preukazovaní aktuálneho ohrozenia právnej situácie žalobcu,*
- c) *preukazovaní porušenia subjektívnych práv priamo z konkrétneho právneho vzťahu – právny záujem už nepredpokladá bezpodmienečne existenciu pôvodného právneho vzťahu, ale právny vzťah, ktorý sa už skončil, musí byť v každom prípade pre súčasný právny stav žalobcu významný. Ak sa rozsudok stále javí ako relevantný pre súčasnú právnu situáciu strán sporu, právny záujem musí byť uznaný, aj keď sa právny vzťah už skončil.¹⁸*
- d) *preukazovanie záujmu o čo najskoršie vydanie súdneho rozhodnutia vo veci samej,*
- e) *záujem žalobcu musí smerovať k rozsudku o určení.¹⁹*

Z vyššie popísaného tak môžeme vyvodiť, že aj v rakúskom právnom poriadku je pojem naliehavého právneho záujmu, hoci len právneho, definovaný a interpretovaný obdobne ako v Slovenskej republike, čo zrejme pramení aj z blízkosti a prepojenia právnych kultúr vo sfére istého spoločného základu.

¹³ Frauenberger-Pfeilerin Fasching/Konecny³ III/1 § 228 ZPO Rz 75.

¹⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 1 Ob 45/75 z 30.04.1975 (pozri aj OGH 7 Ob 769/76, OGH 1 Ob 674/76).

¹⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 1 Ob 573/55 z 28.09.1955.

¹⁶ K tomu porovnaj § 54 odsek 5 Arbeits- und Sozialgerichtsgesetz – ASGG.

¹⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 4 Ob 76/14a zo 17.09.2014.

¹⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu OGH 6 Ob 244/67 z 13.09.1967.

¹⁹ Frauenberger-Pfeiler in Fasching/ Konecny³ III/1 § 228 ZPO Rz 91.

3. SKUTKOVÉ PRÍPADY A HODNOTENIE

Vyššie naznačené teoretické východiská možno demonštrovať na niekoľkých príkladoch. Po priblížení skutkových okolností teda pristúpime jednak k skúmaniu, či v danom prípade je predmetom určenia právo alebo právna skutočnosť, a po uzavretí tejto otázky pristúpime k vyhodnoteniu kritéria existencie právneho záujmu, resp. naliehavého právneho záujmu, ak skutkové okolnosti umožňujú vyhodnotiť, že ide o určovaciu žalobu podľa § 137 písm. c) CSP.

Žalobca sa žalobou domáhal určenia neplatnosti odstúpenia od zmluvy o obchodnom zastúpení, pretože dôvody odstúpenia neboli dané. Išlo o žalobu, ktorá bola podaná v roku 2014, t. j. v čase, keď ešte nebol účinný OSP.

Pokiaľ ide o určenie neplatnosti odstúpenia od zmluvy, nepochybne možno tvrdiť, že ide o právnu skutočnosť. Vychádzajúc z vyššie uvedených atribútov by tak žaloba o určenie neplatnosti odstúpenia, keďže ide o určenie právnej skutočnosti, pričom prípustnosť tohto druhu žaloby z osobitého predpisu nevyplýva, súd by mal preto takúto žalobu ako neprípustnú zamietnuť.

Nebolo však neobvyklé, že súdy situáciu neplatnosti odstúpenia od zmluvy, resp. aj neplatnosti kúpnej zmluvy posudzovali ako právny vzťah, teda nie ako právnu skutočnosť, a preto aj pri takto požadovanom určení vyzdvihovali požiadavku na splnenie podmienky existencie naliehavého právneho záujmu.

V tomto prípade bolo konštatované, že určovacia žaloba podaná žalobcom rieši medzi účastníkmi otázku samotnej **(ne)existencie právneho vzťahu** založeného zmluvou o obchodnom zastúpení. Od rozhodnutia súdu o platnosti prejavov vôle žalovanej smerujúcich k odstúpeniu od zmluvy závisí, či právny vzťah účastníkov nezanikol a trvá aj naďalej (v prípade vyhovieť žalobe) alebo či došlo k zrušeniu zmluvy, a teda k zániku zmluvného vzťahu (v prípade, že žalobe vyhovieť nebude). Súd preto dospel k záveru, že určovacia žaloba nepochybne vytvorí pevný právny základ pre právny vzťah medzi žalobcom a žalovanou a môže sa ňou prípadne predísť aj ďalším sporom o splnenie povinnosti. V prípade vyhovieť žalobe možno totiž očakávať, že účastníci sa určovaciemu rozsudku dobrovoľne podrobia a dôsledky vyvodlia bez ďalšieho donucovania (v prípade, ak súd žalobu zamietne, nárokom žalobcu voči žalovanej uplatneným v súvislosti s neplatným odstúpením od zmluvy, chýba akýkoľvek právny základ).²⁰ Obdobné závery nachádzame aj v rozhodnutí Najvyššieho súdu sp. zn. 6Cdo/392/2013.

Špecifikom vyššie uvedenej situácie ale bolo, že žaloba bola podaná ešte v roku 2014, t. j. pred účinnosťou CSP, keď žaloba o určenie právnej skutočnosti nebola podmienená tým, aby jej prípustnosť vyplývala z osobitého predpisu.

Možno preto vyvodiť, že právne závery prijaté súdom v predmetnom konaní sú udržateľné, a to napriek tomu, že o podanej žalobe bolo rozhodnuté až za účinnosti CSP uplatní sa

²⁰ Krajský súd v Trnave ako súd odvolací rozsudkom č. k. 31Cob/118/2017-363 zo dňa 27.11.2018.

ustanovenie § 470 o. 2 CSP, a preto treba tento právny vzťah, t. j. aj prípustnosť tejto žaloby posudzovať podľa momentu, kedy bola žaloba ako procesný úkon zrealizovaná. Ak bol teda v čase začatia konania tento druh žaloby prípustný, treba ju bez ďalšieho prejednať, a to aj v intenciách skúmania existencie naliehavého právneho záujmu.

Ako ďalší príklad možno poukázať na žalobu o určenie poradia záložného práva, keď žalovanému svedčí právo záložného veriteľa napr. podľa BytZ,²¹ pričom toto má byť uspokojené z výťažku z dražby nehnuteľností, avšak je sporné poradie pre samotné uspokojenie. Ak by sme skúmali základ predmetu žaloby, je ním určenie práva prednostného záložného veriteľa byť uspokojený zo zálohu. Ak sme identifikovali splnenie prvej podmienky podľa § 137 písm. c) CSP, treba ďalšiemu prieskumu podrobiť existenciu naliehavého právneho záujmu.

V kontexte načrtnutých skutkových okolností možno bez ďalšieho identifikovať neexistenciu naliehavého právneho záujmu na tomto určení, pretože obsah predmetnej žaloby, t. j. aj otázka poradia uspokojenia záložného práva, a prípadné prednostné postavenie záložného veriteľa bude riešené v rámci rozvrhu výťažku, kde môže vzniesť žalobca svoje prípadné námietky. Týmto spôsobom teda jednoznačne identifikuje obsah ustálenej rozhodovacej praxe, ktoré na splnenie podmienky existencie naliehavého právneho záujmu vyžaduje skúmanie konkrétnych okolností.

V tomto smere sme presvedčení o správnosti našich záverov, a to s poukazom na obsah pojmu naliehavý právny záujem, ktorý sme priblížili v teoretických východiskách. Jeho správnosť v rovine súdneho konania však bude potvrdená až prípadným právoplatným meritórnym rozhodnutím.

4. KONKLÚZIE

Posúdenie naliehavého právneho záujmu je otázkou právnej kvalifikácie rozhodujúcich skutočností. Ak chce žalobca osvedčiť svoj naliehavý právny záujem, musí na jednej strane poukázať na určité skutkové okolnosti prejednávanej veci vedúce k sporu medzi účastníkmi a k potrebe určiť súdom, či tu právny vzťah alebo právo je alebo nie je, na druhej strane vysvetliť, že práve podaná žaloba je procesne vhodným nástrojom, ktorý tento spor rieši (odstraňuje neistotu vzťahu účastníkov konania alebo vytvára pevný základ na jeho usporiadanie).²²

Základným procesným predpokladom úspešnosti určovacej žaloby podľa § 137 písm. c) CSP je totiž existencia naliehavého právneho záujmu na požadovanom určení. Rešpektujúc zásadu hospodárnosti konania sa súd musí zaoberať otázkou existencie naliehavého právneho záujmu na určovacej žalobe už po začatí konania, pričom naliehavý právny záujem na požadovanom určení musí byť daný aj v čase rozhodovania.

²¹ Zákonné záložné právo podľa zákona č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov v znení neskorších predpisov.

²² Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 6. decembra 2012, sp. zn. 5 Cdo 31/2011.

Určovacia žaloba predpokladaná uvedeným ustanovením má preventívny charakter a má miesto jednak tam, kde možno pomocou nej eliminovať stav ohrozenia práva alebo neistoty v právnom vzťahu a k zodpovedajúcej náprave nemožno dospieť inak, jednak v prípadoch, v ktorých určovacia žaloba účinnejšie než iné právne prostriedky vystihuje obsah a povahu príslušného právneho vzťahu a jej prostredníctvom možno dosiahnuť úpravu, tvoriacu určitý právny rámec, ktorý je zárukou odvrátenia budúcich sporov účastníkov. Tieto funkcie určovacej žaloby korešpondujú práve s podmienkou naliehavého právneho záujmu; ak nemožno v konkrétnom prípade očakávať, že ich určovacia žaloba bude plniť, nebude ani naliehavý právny záujem na takomto určení. Ak súd zamieta určovaciu žalobu pre nedostatok naliehavého právneho záujmu na požadovanom určení, je vylúčené, aby súčasne žalobu preskúmal po vecnej stránke.

Vzhľadom na osobitú a nehmatateľnú kreativitu subjektov, ktoré vstupujú do právnych vzťahov, možno prejudikovať vysokú kreativitu, ktorá je podmienená subjektívnym presvedčením, čo nepochybne môže viesť k zneužívaniu určovacej žaloby ako žaloby, ktorá má v civilnom procese špecifické postavenie. Určenie podľa stavu *de lege lata* sa môže týkať určenia, či tu právu je alebo nie je, pričom pod pojem právo subsumujeme aj pojem právny vzťah. Ak sa subjekt domáha určenia právnej skutočnosti, tento druh uplatnenia a bránenia práva je možný len za predpokladu, že osobitý predpis (spravidla hmotnoprávny) poskytuje tejto právnej skutočnosti také postavenie, že sa jej ochrany možno domáhať na súde. Môžeme teda konštatovať, že právny záujem na určení právnej skutočnosti bude daný len vtedy, ak to zákon dovoľuje, a naliehavý právny záujem preto ani netreba preukazovať. Zákonodarcia tým deklaruje záujem vylúčiť všetky nepotrebné a nezmyselné žaloby o určenie neplatnosti, resp. platnosti právnych úkonov a iných právnych skutočností, ktoré vyvolávajú ďalšie spory a míňajú sa účelu určovacej žaloby. Takáto žaloba je prípustná len v prípade, ak jej existenciu predpokladá osobitný predpis.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

- HORA, V. *Československé civilní právo procesní. I – III. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, 988 s. ISBN 978-80-7357-540-3.
- KODEK, G. E., MAYR, P. G. *Zivilprozessrecht.* 2. Auflage. Wien: Facultas. 2013. 455 s. ISBN 978-3-7089-1049-9.
- KONECNY, A. *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen §§ 226 – 389 ZPO 3. Band 1. Teilband.* 3. Auflage. Wien: MANZ. 2017. 1220 s. ISBN: 978-3-214-15765-4.
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ J., TOMAŠOVIČ, M., a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár.* Praha: C. H. Beck, 2016, 1540 s. ISBN 978-80-7400-629-6.
- WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním. Acta Universitatis Carolinae Iuridica Monographia XXXI.* Praha: Univerzita Karlova, 1979, 105 s. Bez ISBN.

PRÁVNÝ ZÁUJEM V CIVILNOM SPOROVOM KONANÍ

LEGAL INTEREST IN CIVIL CONTENTIOUS LITIGATION

Milan Hlušák*

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá pojmom právny záujem v civilnom sporovom procese. Autor sa v príspevku najprv venuje analýze pojmu záujem a následne rozoberá súvisiace otázky, najmä kedy je záujem právny, ďalej na akých miestach procesné právo operuje s týmto pojmom a v akej súvislosti, a taktiež či požiadavku právneho záujmu možno vyvodiť aj tam, kde tento pojem procesné právo výslovne nepoužíva. Príspevok sa otázkou právneho záujmu ďalej detailnejšie zaoberá tak v spojitosti s intervenciou, ako aj v kontexte určovacích žalôb.

Kľúčové slová: Právny záujem, intervencia, určovacie žaloby

Abstract: The article deals with the concept of legal interest in civil contentious litigation. The author first analyzes the concept of interest and then discusses related issues, especially when the interest is legal, in what context procedural law operates with this concept, and also whether the requirement of legal interest can be deduced even there where it is not expressly stated in the procedural law. The article deals with the legal interest in further detail, both in connection with intervention and in the context of actions for determination.

Key words: Legal interest, Intervention, Actions for determination

Právny záujem sa v Civilnom sporovom poriadku (ďalej aj „CSP“) spomína na dvoch miestach, hoci na žiadnom z nich nie je tento pojem definovaný. Prvýkrát sa s právnym záujmom môžeme stretnúť v § 81 ako s definičným znakom intervenienta („Intervenient je ten, kto sa zúčastňuje na konaní popri žalobcovi alebo žalovanom a má právny záujem na výsledku konania.“). Druhýkrát sa s právnym záujmom stretáme v § 137 písm. c) ako s podmienkou pre rozhodnutie súdu o tom, či tu právo je alebo nie je („Žalobou možno požadovať, aby sa rozhodlo najmä o . . . určení, či tu právo je alebo nie je, ak je na tom naliehavý právny záujem;“). Rozdielom je to, že kým v súvislosti s intervenciou sa spomína len právny záujem, pri určovacej žalobe musí byť právny záujem naliehavý. Cieľom tohto článku je preskúmať, či sa pod právnym záujmom rozumie na všetkých týchto miestach to isté a čo sa vlastne za týmto pojmom skrýva.

I. POJEM PRÁVNÝ ZÁUJEM

I.A Záujem

1. Pri ozrejmovaní pojmu „právny záujem“ sa najprv zamyslime nad významom oboch jeho zložiek, teda nad významom pojmu „právny“, ako aj pojmu „záujem“. Začnime tým druhým.

* JUDr. Milan Hlušák, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

Záujem má v slovenčine viacero významov. Podľa Krátkeho slovníka slovenského jazyka tento pojem označuje medzi iným aj úžitok, prospech, osoh (v zmysle verejný záujem, osobné záujmy, brániť svoje záujmy, rešpektovať záujmy kolektívu, je v našom záujme, aby sa vec vyriešila).¹ Čiže – inými slovami – niekto má na niečom záujem, pretože má z toho úžitok, prospech, osoh. V kontexte civilného sporového procesu by malo toto jazykovedné vymedzenie potom znamenať, že záujem je daný vtedy, keď výsledok sporu (v prípade intervencie), resp. rozhodnutie, či tu právo je alebo nie je (v prípade určovacej žaloby), je niekomu na úžitok, prospech, osoh.

Takéto ponímanie záujmu je v súlade aj s historickým kontextom. Z českej jazykovej verzie § 17 ríšskeho Civilného súdneho poriadku (zákon č. 113/1895 r. z., *Zivilprozessordnung*) totiž vyplýva, že pojem „záujem“ je prekladom nemeckého výrazu *Interesse*, ktorý sa v súvislosti s civilným procesom chápe ako úžitok, výhoda.² Nemecký výraz má zas svoj pôvod v latinskom pojme *interest*, ktorý sa dá preložiť ako „to, čo je medzi“ (*inter rem est*), teda ako „to, v čom spočíva rozdiel“, resp. „to, čo robí rozdiel, čo je dôležité“. V latinčine bol synonymom tohto pojmu výraz *refert* – odvodený od spojenia *mea res fert* („čo zahŕňa moja vec“, „čo leží v mojej veci, záležitosti“) –, ktorý sa používal v kontexte „čo má pre niekoho význam“, „čo predstavuje pre niekoho výhodu, úžitok“.³ Dá sa teda povedať, že aj v zmysle historického kontextu má niekto na niečom záujem vtedy, ak je to preňho výhodné, užitočné, prospešné; teda že niečo je v záujme niekoho, ak mu to prinesie úžitok, prospech, osoh.

2. V tejto súvislosti sa niekedy tvrdí, že záujem je daný vtedy, ak je tu potreba, ktorú možno uspokojiť tým, čo je predmetom záujmu. Predovšetkým v nemeckej právnej náuke sa možno stretnúť so stotožňovaním potreby a záujmu.⁴ Rovnako sa na záujem konštantne hľadí aj v poľskej procesualistike, kde sa na pojmy „záujem“ (*interes*) a „potreba“ (*potrzeba*) hľadí ako na synonymá.⁵ M. Knappová⁶ uvádza, že potreba je objektívnou stránkou záujmu, resp. objektívnym záujmom. Objektívna potreba podľa nej vstupuje do vedomia (či už spoločenského alebo individuálneho), pričom toto uvedenie si potreby sa stáva záujmom, ak k nemu pristúpi určité chcenie, aby potreba bola uspokojená. S touto koncepciou – že záujem je vyjadrením kategórie „potreby“ – nesúhlasí J. Macur.⁷ Podľa neho „[l]idská intelektuálna a voľná aktivita spojená s objektívnymi zájmy je kvalitatívne na vyššej úrovni, než jednoduché úsilí o uspokojení bezprostrední potreby“.

¹ KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. – POVAŽAJ, M. (red.). *Krátky slovník slovenského jazyka*. 4. doplnené a upravené vydanie. Bratislava: Veda 2003.

² ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 18., neu bearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 277 a 543.

³ WOODCOCK, E. C. *A new Latin syntax*. Cambridge: Harvard University Press, 1959, s. 171.

⁴ ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 18., neu bearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 545.

⁵ ROWIŃSKI, T. *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971, s. 18; WARZOCZA, E. *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1982, s. 48; alebo STUDZIŃSKA, J. *Interwencja uboczna w procesie cywilnym*. Warszawa: C. H. Beck, 2018, s. 100.

⁶ KNAPPOVÁ, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Praha: Academia, 1968, s. 8 – 12.

⁷ MACUR, J. *Základní otázky právní moci civilních soudních rozhodnutí*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1972, s. 42.

V slovenčine pojem „potreba“ znamená „stav, v kt. je niečo žiadané, nevyhnutné, v kt. sa dá ťažko bez niečoho obísť“.⁸ Z niečoho však možno mať úžitok, prospech či osoh – teda na niečom možno mať záujem – aj bez toho, aby to bolo nevyhnutné, resp. aby sa bez toho dalo len ťažko zaobiť. Inými slovami, záujem možno mať aj na tom, čo vôbec nie je potrebné. Potreba preto nie je predpokladom záujmu, i keď mnohokrát záujem vyplýva práve z potreby.

Samozrejme, možno sa pýtať, či tento jazykovedný záver – rozlišujúci medzi potrebou a záujmom – platí aj v práve, a to predovšetkým v úprave civilného procesu, keďže práve tá nás v tomto článku zaujíma. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že odpoveď na túto otázku by mala byť kladná. Knappovej názor stotožňujúci záujem s objektívnou potrebou mohol byť ovplyvnený úpravou socialistického občianskeho práva, keďže to – ako to nepriamo proklamoval Občiansky zákonník v pôvodnom znení – slúžilo uspokojovaniu práve hmotných a kultúrnych *potrieb* (§ 1). Po roku 1991 však naše občianske právo už takto úzko chápané nie je. Okrem toho – ako už bolo uvedené –, záujem a potreba nie sú synonymami. Možno preto predpokladať, že použitím pojmu „záujem“ zákonodarca chcel vyjadriť niečo iné ako „potrebu“. Taký postup možno vidieť napr. v uhorskom a neskôr slovenskom Občianskom sporovom poriadku z r. 1911, ktorý medzi obomi pojmami striktné rozlišoval, keď pri intervencii narábal s pojmom „záujem“ (§ 84 ods. 1) a pri určovacej žalobe s pojmom „potreba“ (§ 130 ods. 1). Aj historický kontext by teda mohol nasvedčovať tomu, že sa záujem nedá stotožňovať s potrebou.

Na druhej strane z hľadiska hospodárnosti súdneho systému sa len ťažko dá predstaviť, že niekto má právny záujem na výsledku sporu alebo na určení práva, ak rozsudok v tejto veci nepotrebuje. Zdá sa nám preto, že aj v prípade intervencie, ako aj v prípade určovacích žalôb musí byť prítomná určitá potreba, teda výsledok sporu či určenie práva musí byť pre intervenienta, resp. žalobcu potrebné. Dá sa preto podľa nás tvrdiť, že právny záujem nie je daný, ak rozsudok v danom spore nie je pre intervenienta či žalobcu požadujúceho určenie práva potrebný. Teda ak neoplyvní jeho právnu sféru, resp. ak osoh, ktorý intervenient či žalobca sleduje, možno dosiahnuť inak.

I.B Právny záujem

3. Isteže na účely civilného procesu by nebolo vhodné, aby mohol byť intervenientom ktokoľvek, resp. aby mohla byť určovacia žaloba kedykoľvek podaná, ak to niekto potrebuje na dosiahnutie nejakého úžitku. Ten totiž môže mať rôznu povahu. Niekto môže napríklad úžitok vidieť v tom, že výsledok sporu mu prinesie vnútorný pokoj alebo že pomôže ľuďom, na ktorých mu záleží. Iný zas v tom, že rozhodnutie v spore bude preňho určitým zadosťučinením. Úžitok teda môže mať aj výrazné subjektívne emočné zafarbenie. Práve preto sa

⁸ KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. – POVAŽAJ, M. (red.). *Krátky slovník slovenského jazyka*. 4. doplnené a upravené vydanie. Bratislava: Veda 2003.

v civilnom procese pre intervenciu, ako aj pre určovaciu žalobu nevyžaduje len záujem, ale aj to, aby tento záujem bol právny.

Z definície záujmu (úžitok, prospech, osoh) pritom môžeme dospieť k záveru, že právny záujem je daný vtedy, keď sa osoh, prospech či úžitok prejaví v právnej sfére intervenienta, resp. žalobcu. Pod právnou sférou tu však nemôžeme myslieť len subjektívne právo, ako by to na prvý pohľad mohlo vyplývať z čl. 1 CSP. Pri negatívnej určovacej žalobe totiž ide práve o neexistenciu subjektívneho práva. Rovnako právny záujem nemožno vidieť len v tom, že je ohrozené alebo porušené nejaké subjektívne právo, ako to tiež môže prvoplánovo vyplývať z čl. 1 CSP. Opäť, pri negatívnej určovacej žalobe vôbec o ohrozenie či porušenie subjektívneho práva nejde. Taktiež o ne ani nemusí ísť pri vedľajšej intervencii, kde intervenient vstupuje do konania, hoci jeho subjektívne právo nemusí byť nijako porušené ani ohrozené.

O právnom záujme by sme preto mali hovoriť vtedy, ak výsledok konania môže osožne ovplyvniť určitý element existujúceho subjektívneho práva, predovšetkým jeho obsah, resp. osožne ovplyvniť právne postavenie intervenienta či žalobcu v tom smere, že sa potvrdí existencia jeho subjektívneho práva, resp. neexistencia subjektívneho práva iného voči nemu. Právny záujem teda musí mať svoj zdroj v objektívnom práve a ním musí byť akceptovaný.⁹ Takéto vymedzenie právneho záujmu nám pritom pomôže eliminovať tie prípady, kde nejde ani o deklaráciu existencie či neexistencie určitého subjektívneho práva, ani o žiadny prvok jeho štruktúry (teda ani o jeho subjekty, ani o jeho obsah). Vylúčiť tak môžeme rôzne psychické, morálne či ekonomické záujmy (napr. záujem veriteľa spočívajúci výlučne v tom, aby bol dlžník dostatočne solventný na splnenie dlhu).¹⁰ Tie by mohli patriť pod právny záujem len vtedy, ak by – ako výstižne uvádza A. Winterová – súčasne mali určitý právny aspekt, teda aspoň nepriamy vplyv na právne postavenie subjektu záujmu v jeho subjektívnej právnej sfére.

Na druhej strane pojem právny záujem by nemal byť vykladaný príliš úzko.¹¹ Aj intervencia, aj určovacia žaloba sú nástrojmi práva na súdnu ochranu a ich odopretie tam, kde iné nástroje nie sú k dispozícii alebo sú neefektívne, by predstavovalo odopretie spravodlivosti, teda porušenie zákazu *denegationis iustitiae*. Pojem právny záujem by sa teda nemal týkať len toho, čo sme uviedli vyššie: teda určitého elementu existujúceho subjektívneho práva, resp. právneho postavenia intervenienta či žalobcu v tom smere, že sa potvrdí existencia jeho subjektívneho práva, resp. neexistencia subjektívneho práva iného voči nemu. Mal by zahŕňať akýkoľvek relevantný súvis, resp. vplyv na právnu situáciu intervenienta, resp. žalobcu. Napríklad právny záujem na určení neexistencie určitého úverového vzťahu nemusí spočívať v samotnom určení tejto neexistencie (keď obe strany túto neexistenciu nespochybňujú), ale môže spočívať aj v tom, že pre pochybnosť tretích osôb o existencii tohto vzťahu je ohrozená schopnosť žalobcu ako dlžníka získať úver u týchto osôb.

⁹ KLIMKOWICZ, J. *Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego*. Wydawnictwo Prawnicze, 1972, s. 50.

¹⁰ WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 68; alebo RUBEŠ, J. In: HANDL, V. – RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985, s. 419.

¹¹ Rovnako WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 68.

Možno preto zhrnúť, že právny záujem je daný vtedy, keď predmet záujmu (výsledok sporu, určenie práva) je pre právnu sféru subjektu právneho záujmu osožný a subjekt ho potrebuje, pretože sa ho nemôže domôcť inak. Tento záver je však len všeobecným vymedzením. Aké presné kontúry nadobúda v civilnom procese, sa nedá zistiť bez toho, aby sme nepreskúmali tie procesné inštitúty, s ktorými Civilný sporový poriadok právny záujem spája. Preto treba zistiť, v čom konkrétne má právny záujem spočívať pri (vedľajšej) intervencii a pri určovacích žalobách.

II. PRÁVNÝ ZÁUJEM PRI (VEDĽAJŠEJ) INTERVENCII

II.A Všeobecne

4. Podľa § 81 CSP je intervenientom „ten, kto sa zúčastňuje na konaní popri žalobcovi alebo žalovanom a má právny záujem na výsledku konania“. Z tejto definície môžeme vyčítať dve veci dôležité pre komplexné pochopenie právneho záujmu intervenienta. V prvom rade nám táto definícia dáva odpoveď na otázku, o koho právny záujem má v prípade intervencii ísť. Slová, že intervenient je ten, kto „má právny záujem na výsledku konania“, nedávajú priestor na iný záver než ten, že pri intervencii musí ísť nevyhnutne o záujem intervenienta; existencia či neexistencia záujmu iných subjektov konania nie je preto z hľadiska účasti intervenienta na konaní relevantná.

Druhou vecou, ktorú môžeme z definície intervenienta vyvodiť, je to, k čomu sa má právny záujem intervenienta upínať. Týmto predmetom právneho záujmu musí byť výsledok konania. Hoci sa to v Civilnom sporovom poriadku výslovne nedočítame, z účelu intervencie vyplýva, že za výsledok konania treba považovať meritórny úspech (výhru) práve tej strany sporu, popri ktorej sa intervenient zúčastňuje na konaní. Intervenient teda musí mať právny záujem na rozsudku, ktorý bude znieť v prospech tejto strany.

5. Avšak – ako už bolo uvedené – Civilný sporový poriadok nám nedáva odpoveď, v čom má právny záujem na výsledku konania spočívať. Z nami prijatej východiskovej definície právneho záujmu ale vyplýva, že právny záujem intervenienta bude daný, ak meritórny úspech strany, popri ktorej sa intervenient zúčastňoval na konaní, bude osožný pre jeho vlastné právne postavenie. Teda že nejak buď osožne ovplyvní určitý element jeho existujúceho subjektívneho práva, predovšetkým jeho obsah, alebo osožne ovplyvní jeho právne postavenie najmä v tom smere, že sa nepriamo potvrdí existencia jeho subjektívneho práva, resp. neexistencia subjektívneho práva iného voči nemu.

Z toho, že musí ísť o právny záujem intervenienta, ako aj z toho, že tento záujem spočíva v tom, že úspech strany, popri ktorej sa zúčastňuje na konaní, bude osožný pre jeho vlastné právne postavenie, zároveň plyní, že intervenciou v cudzom spore intervenient sleduje svoj *vlastný* prospech. Výsledok sporu prospešný pre stranu, popri ktorej sa intervenient zúčastňuje na konaní, tak uspokojí nielen túto stranu, ale aj právny záujem intervenienta. Intervencia je teda prostriedkom, ktorým intervenient sleduje ochranu svojej vlastnej právnej

sféry. Je preto správne tvrdenie, že cieľom intervencie nie je sama osebe pomoc intervenienta strane, popri ktorej sa zúčastňuje na konaní, ale ochrana vlastných právnych záujmov intervenienta. Pomoc intervenienta je tak len prostriedkom, ako túto ochranu dosiahnuť.¹²

Práve povedané je však stále len všeobecné východisko. Na otázku, v čom konkrétne má právny záujem pri intervencii spočívať, nie je možné odpovedať bez detailného rozboru právnej úpravy a pochopenia inštitúcie intervencie. A keďže tá má v našom Civilnom sporovom poriadku dve podoby – ako intervencia obyčajná a nerozlučná –, aj právny záujem musíme preskúmať z dvoch uhlov pohľadu.

II.B Nerozlučná intervencia

6. O nerozlučnej intervencii sa hovorí v prípade, ak z osobitného predpisu vyplýva, že rozsudok je pre intervenienta záväzný; v takomto prípade tvoria intervenient spolu so stranou, na ktorej vystupuje, nerozlučné spoločenstvo podľa § 77 CSP (§ 84 CSP). Osobitné predpisy pritom rozširujú záväznosť právoplatného rozsudku aj na iné osoby než strany sporu na viacerých miestach. Výslovne tak robia napríklad pri rozhodnutiach o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia spoločnosti s ručením obmedzeným a akciovej spoločnosti či členskej schôdze družstva, ktoré sú záväzné pre každého [§ 131 ods. 1 a § 183, resp. § 242 a § 260 Obchodného zákonníka (ďalej aj „ObZ“)], ďalej pri rozhodnutí o nárokoch z nekalej súťaže, ktoré je účinné aj pre ďalších oprávnených (§ 54 ods. 2 ObZ), pri rozhodnutí o určení popretej pohľadávky, ktoré je záväzné pre všetkých účastníkov konkurzného konania [§ 32 ods. 15 zákona o konkurze a reštrukturalizácii (ďalej aj „ZoKR“)], či pri rozhodnutí o zapretých nárokoch, ktoré je účinné proti všetkým veriteľom i proti povinnému (§ 162 Exekučného poriadku).

Otázka, ktorá sa v týchto prípadoch rozšírenej záväznosti rozsudku natíska ako prvá, je, či všetky tieto osoby môžu mať postavenie nerozlučného intervenienta už len preto, lebo je rozsudok pre ne záväzný. Teda, či právny záujem týchto osôb vyplýva už len z toho, že ich bude rozsudok zaväzovať. Ak by sme odpovedali kladne, striktne vzaté by postavenie nerozlučného intervenienta mohol mať napríklad ktokoľvek, kto by preukázal právny záujem na tom, aby súd určil neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia, resp. aby žalobu na takéto určenie zamietol. Dajme tomu ak valné zhromaždenie vymenovalo konateľa a niektorý zo spoločníkov podal žalobu o určenie neplatnosti takéhoto uznesenia, mal by konateľ postavenie nerozlučného intervenienta? Alebo ak valné zhromaždenie schválilo zlúčenie s inou spoločnosťou, no niektorý zo spoločníkov platnosť na súde napadol, môže táto iná spoločnosť v tomto konaní vystupovať ako nerozlučný intervenient?

¹² GEŠKOVÁ, K. – ŠORL, R. Postavenie a zmysel inštitútu vedľajšieho účastníka v civilnom procese a jeho vývojové premeny. In: *Justičná revue*, roč. 57, 2005, č. 8 – 9; alebo GEŠKOVÁ, K. – HLUŠÁK, M. Právny záujem intervenienta a jeho podnet na podanie dovolania generálneho prokurátora. In: *Súkromné právo*, roč. VI, 2020, č. 5, s. 190.

Doslovný význam § 84 CSP jednoznačne vedie k záveru, že takéto osoby môžu mať postavenie nerozlučného intervenienta. Jediná v tomto ustanovení stanovená podmienka – že rozsudok je pre intervenienta záväzný – je v týchto prípadoch totiž splnená. Zdá sa, že právnická spisba sa kloní práve k tomuto doslovnému chápaniu. M. Tomašovič v tomto smere celkom všeobecne uvádza, že „[a]k tretia osoba, pre ktorú má byť budúci rozsudok záväzný, vstúpi do konania ako intervenient, tvorí nerozlučné spoločenstvo so stranou, ktorú v spore podporuje“.¹³ Na druhej strane podľa čl. 3 ods. 2 CSP sa nikto nemôže slov a viet Civilného sporového poriadku dovolávať proti ich účelu a zmyslu podľa čl. 3 ods. 1 CSP. Musíme preto preskúmať, aký je účel a zmysel § 84 CSP, čiže účel a zmysel nerozlučnej intervencie.

7. Nerozlučná intervencia je v zmysle § 84 CSP založená na tom, že intervenient tvorí so stranou, popri ktorej sa zúčastňuje na konaní, nerozlučné spoločenstvo podľa § 77 CSP. Toto postavenie mu zaručuje rozsiahlu procesnú samostatnosť a nezávislosť od danej strany; jeho procesné úkony môžu mať dokonca prednosť pred procesnými úkonmi strany (§ 77 ods. 3 CSP). Avšak takýto silný zásah do postavenia strany zo strany tretej osoby musí mať nejaké pádne odôvodnenie. Domnievame sa, že je ním skutočnosť, že v konaní sa nepredjednáva len právo (povinnosť) strany, ale aj právo (povinnosť) nerozlučného intervenienta. V prospech takéhoto zdôvodnenia hrá koniec koncov aj samotná úprava nerozlučného spoločenstva, ktorá pre jeho vznik vyžaduje, aby išlo „o také spoločné práva a povinnosti, že sa rozsudok musí vzťahovať na každého, kto vystupuje ako žalobca alebo žalovaný“ (§ 77 ods. 1 CSP). Naše uvažovanie sa tu však nemôže skončiť. Treba sa ďalej zamyslieť, ktoré to sú tie „spoločné“ práva a povinnosti, ktoré neumožňujú, aby rozsudok znel inak pre stranu a inak pre intervenienta.

O spoločných právach alebo povinnostiach v hmotnoprávnom význame hovoríme vtedy, ak je právo alebo povinnosť solidárna alebo nerozlučná (pričom samotné plnenie môže byť v oboch týchto prípadoch deliteľné i nedeliteľné).¹⁴ Vzhľadom na to, že dlžník môže voči solidárnym veriteľom uplatňovať rôzne námietky a rovnako, že solidárni dlžníci sa môžu voči veriteľovi brániť rôznymi námietkami, nemožno vylúčiť situáciu, v ktorej rozsudky voči všetkým žalobcom či žalovaným nebudú znieť rovnako. Napríklad jeden solidárny dlžník by sa mohol ubrániť tým, že právo veriteľa nie je ešte voči nemu splatné, pretože sa – dajme tomu – dohodli na odklade splatnosti bez účasti druhého žalovaného dlžníka.¹⁵ Solidárne práva aj povinnosti preto nikdy nebudú viesť k nerozlučnému procesnému spoločenstvu podľa § 77 CSP.¹⁶

¹³ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 281.

¹⁴ Porovnaj SEDLAČKO, F. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – FEČÍK, M. – SEDLAČKO, F. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1897.

¹⁵ K solidarite a námietkam solidárnych dlžníkov pozri FEKETE, I. Námietky solidárnych dlžníkov proti pohľadávke veriteľa. In: *Súkromné právo*, 2020, roč. VI, č. 6, s. 218 a nasl.

¹⁶ ŠTEVČEK, M. In: ŠTEVČEK, M. – DULAK, A. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 264.

Naopak, pri nerozlučných právach alebo povinnostiach bude vždy musieť rozsudok znieť rovnako voči všetkým. Totiž nerozlučné právo musia uplatňovať všetci spoloční veritelia spoločne a nerozlučnú povinnosť treba uplatňovať voči všetkým spoločným dlžníkom.¹⁷ To ale zároveň nevyhnutne znamená, že nerozluční veritelia a nerozluční dlžníci budú vždy vytvárať nielenže nerozlučné spoločenstvo podľa § 77 CSP, ale aj nútené spoločenstvo podľa § 78 CSP. Žaloba podaná len proti niektorým nerozlučným dlžníkom musí byť totiž zamietnutá, pretože na plnenie nemožno zaviazat' len niektorých z nich. Obdobne žaloba podaná len niektorým z nerozlučných veriteľov musí byť zamietnutá, pretože nemožno priznať právo len niektorému z nich.¹⁸ To v konzekvencii vedie k záveru, že v prípade nerozlučných práv a povinností nemôže niektorý z nerozlučných dlžníkov alebo veriteľov vystupovať len ako intervenient. Takýto dlžník či veriteľ musí mať vždy postavenie strany, teda postavenie žalovaného alebo žalobcu.

To nás nevyhnutne privádza k ďalšej otázke: Ak sú spoločné práva a povinnosti v zmysle § 77 CSP len právami, resp. povinnosťami nerozlučnými, a ak je nerozlučná intervencia pojmovovo vylúčená pri nerozlučných záväzkoch, môže vôbec niekedy nastať prípad nerozlučnej intervencie? Ide, samozrejme, o širšiu otázku, pretože rovnako sa možno pýtať, či sa môže vyskytnúť také nerozlučné spoločenstvo, ktoré zároveň nie je spoločenstvom núteným.

Zdá sa nám, že jediným riešením tejto dilemy je zavrhnutie takého významu spoločných práv a povinností podľa § 77 CSP, ktorý ich stotožňuje so spoločnými právami a povinnosťami v ich hmotnoprávnom zmysle. V takomto prípade by sa potom za spoločné práva a povinnosti podľa § 77 CSP mali považovať aj práva a povinnosti, ktoré síce nie sú spoločné v hmotnoprávnom význame, no sú nejakým spôsobom právne prepletené tak, že rozhodnutím o jednom z nich v zásade dochádza k rozhodnutiu aj o druhom. Teda práva a povinnosti, kde sa výsledok sporu o jednom z nich priamo, bezprostredne dotkne druhého. Takýmito právami a povinnosťami pritom podľa nás môžu byť len tie práva a povinnosti, ktoré vyplývajú z jedného a toho istého skutkového deja, sú založené na tom istom právnom dôvode, majú identický obsah a uspokojením jedného práva sa uspokojia všetky ostatné, resp. splnením jednej z povinností odpadá splnenie ostatných. V takýchto prípadoch uplatnenie jedného práva či splnenie jednej povinnosti totiž akosi konzumuje uplatnenie iných práv, resp. splnenie ostatných povinností.¹⁹ V zásade tu pôjde o prípady, keď by nerozlučný intervenient sám mohol byť v základnom konaní stranou, pričom by tvoril so stranou, ktorej ako

¹⁷ Porovnaj SEDLAČKO, F. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – FEČÍK, M. – SEDLAČKO, F. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1897.

¹⁸ M. Števček v tejto súvislosti nie úplne presne hovorí o nedielných záväzkoch, nie o záväzkoch nerozlučných. Pozri ŠTEVČEK, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 264. Aj nedielné záväzky môžu byť totiž solidárne, ako správne uvádza F. Sedlačko. Pozri SEDLAČKO, F. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – FEČÍK, M. – SEDLAČKO, F. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1897.

¹⁹ KLIMKOWICZ, J. *Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego*. Wydawnictwo Prawnicze, 1972, s. 60.

intervenient pomáha, nerozlučné spoločenstvo podľa § 77 CSP; resp. keď by sám nerozlučný intervenient mohol byť stranou sporu s rovnakým predmetom.²⁰ Ak je táto naša úvaha správna – a domnievame sa, že takou je –, potom by nerozlučná intervencia mala prichádzať do úvahy len vtedy, ak je intervenient subjektom práve takto vymedzeného spoločného práva alebo povinnosti, a zároveň netvorí nútené spoločenstvo.

Z faktu, že tu ide o práva a povinnosti spoločné intervenientovi a strane, popri ktorej sa intervenient zúčastňuje na konaní, zároveň vyplýva, že medzi intervenientom a protistranou musí existovať určitý právny vzťah. Rozsudok o práve či povinnosti strany, popri ktorej sa intervenient zúčastňuje na konaní, voči protistrane, bude mať pritom na tento právny vzťah bezprostredný, priamy vplyv, a to práve pre vyššie uvedenú prepletenosť práva, resp. povinnosťou intervenienta s právom, resp. povinnosťou strany, popri ktorej sa intervenient zúčastňuje na konaní.

8. Práve učinené závery vo svojich dôsledkoch znamenajú, že pre nerozlučnú intervenciu nestačí len to, že rozsudok bude pre intervenienta záväzný – ako by sa to na prvý pohľad mohlo zdať –, ale treba aj to, aby intervenient bol subjektom spoločného práva a povinnosti v nami načrtnutom význame. Ide tu teda o určitú teleologickú redukciu doslovného významu § 84 CSP. Právny záujem nerozlučného intervenienta tu preto nespočíva v tom, že rozsudok v spore strany a protistrany bude záväzný aj preňho, ale v tom, že tento rozsudok priamo rozhodne o jeho vlastnom práve, resp. povinnosti voči protistrane. A to v konzekvencii znamená, že nie každá osoba, pre ktorú bude takýto rozsudok záväzný, musí mať nevyhnutne postavenie nerozlučného intervenienta. To bude mať len tá z týchto osôb, ktorá by sama mohla mať v spore totožnú pozíciu, akú v ňom zastáva strana, popri ktorej by sa táto osoba mohla konania ako intervenient zúčastniť. Alebo zjednodušene: nerozlučným intervenientom, ktorý pomáha v konaní jednej strane, môže byť len osoba, ktorá by s touto stranou tvorila nerozlučné spoločenstvo, keby sama v tomto konaní vystupovala ako strana, a nie ako intervenient.²¹

Dá sa teda povedať, že rozšírená záväznosť rozsudku a záväznosť rozsudku v zmysle § 84 CSP nemajú presne ten istý obsah. Rozšírená záväznosť rozsudku znamená, že otázku, ktorú tento rozsudok rozhodol, je vo vzťahu k osobám, pre ktoré je rozsudok záväzný, definitívne vyriešená raz a navždy. Tieto osoby sa preto v žiadnom inom konaní nemôžu dovolávať, aby táto otázka bola rozhodnutá inak. Záväznosť rozsudku spomenutá v § 84 CSP zas znamená, že rozsudok vo svojom dôsledku záväzne rozhodne nielen o práve alebo povinnosti strany voči protistrane, ale aj o práve, resp. povinnosti protistrany voči intervenientovi (hoci nevýslovne, no predsa len priamo, bezprostredne).²²

²⁰ Pre problematiku predmetu sporu pozri MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova universita v Brně, 2002.

²¹ KLIMKOWICZ, J. *Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego*. Wydawnictwo Prawnicze, 1972, s. 67.

²² Na okraj uvedme – keďže nejde o otázku, ktorá by bola predmetom tohto príspevku – že môže byť sporné, či rozšírená záväznosť právoplatného rozsudku je zároveň prekážkou *rei iudicatae* voči subjektom, ktoré neboli stranou sporu, ale pre ktoré je rozsudok záväzný. Vzhľadom na to, že v právnej náuke aj judikatúre sa ustálil názor, že pri tejto

Ak sa teda vrátime späť k našim príkladom, súvisiacim s určením neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, potom na základe vyššie uvedeného novovymenovaný konateľ alebo zlučujúca sa spoločnosť nemôžu mať v konaní o určenie neplatnosti uznesenia postavenie nerozlučného intervenienta, hoci aj pre nich bude rozsudok záväzný v zmysle rozšírenej záväznosti. V tomto konaní sa totiž nerozhoduje o práve či povinnosti, ktoré by sme mohli považovať za spoločné v nami načrtnutom význame.²³

9. Ďalšou otázkou, ktorá sa vynára na pozadí § 84 CSP, je, či rozšírená záväznosť rozsudku, tak ako sme si ju vymedzili vyššie, musí byť v osobitnom právnom predpise ustanovená výslovne, alebo môže z neho vyplývať aj mlčky. Teda, či môže vyplývať už zo samotnej povahy „spoločného“ práva, resp. povinnosti. Usudzujeme, že odpoveď musí byť kladná.

---

prekážke musí ísť nielen o totožnosť predmetu, ale aj totožnosť subjektu, nie je vylúčený taký názor, že právoplatný rozsudok – ak nie je výslovne stanovené inak (napr. § 54 ods. 2 OZ) – nepredstavuje pre iné osoby než strany a ich nástupcov prekážku *rei iudicatae*. Keďže je však pre ne záväzný, súd nebude môcť danú otázku rozhodnúť inak. Preto napríklad ak sa bude niektorý akcionár domáhať určenia platnosti uznesenia valného zhromaždenia, hoci v konaní iného akcionára bolo právoplatne rozhodnuté, že uznesenie je neplatné, súd konanie nezastaví pre prekážku *rei iudicatae*, ale žalobu zamietne. Rovnako RESICH, Z. *Res iudicata*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978, s. 44 a nasl. Nie je však vylúčený ani záver, že prekážka *rei iudicatae* sa vzťahuje na všetkých, ktorých zasahuje materiálna stránka právoplatnosti, teda na všetkých, pre ktorých je rozsudok záväzný. Pozri RUBEŠ, J. a kol. *Komentár k občanskému soudnímu řádu. Díl první*. Praha: Orbis, 1957, s. 306.

²³ V konaniach o určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia alebo členskej schôdze družstva tak postavenie nerozlučného intervenienta môžu mať len osoby, ktoré majú žalobnú legitimáciu na podanie žaloby o určenie neplatnosti (§ 131 ods. 1 ObZ). Tieto osoby pritom ako nerozlučný intervenient môžu nepochybne vystupovať na strane žalobcu. Základom intervencie tu bude ich právny vzťah k spoločnosti, keďže ten bude rozsudkom priamo a bezprostredne dotknutý. Sporná ale môže byť nerozlučná intervencia na strane žalovanej spoločnosti, resp. družstva. Jej prípustnosť závisí od toho, či z korporáčného hľadiska existuje nejaký právny vzťah medzi prípadným intervenientom a protistranou, teda žalobcom. Zodpovedanie tejto otázky však presahuje hranice tohto článku. Ďalšou otázkou tu je, či môže ako nerozlučný intervenient na strane žalobcu vystupovať akcionár, ktorý sa zúčastnil na valnom zhromaždení, no nepodal protest do zápisnice. Podľa § 183 ObZ totiž takýto akcionár nemá žalobnú legitimáciu. Na druhej strane je nepochybne, že rozsudok bude preňho záväzný tak, že priamo, bezprostredne ovplyvní jeho právny vzťah voči spoločnosti. Podmienky pre nerozlučnú intervenciu tu budú teda splnené. Takýto názor platí aj v zahraničí. Pozri napr. rozhodnutie nemeckého spolkového súdu BGHZ 172, 136; alebo ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 18., neu bearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 545.

Ak ide o konanie o nárokoch z nekalej súťaže (§ 54 ObZ), rozsudok bude záväzný pre všetkých oprávnených. Každý z týchto oprávnených pritom môžu zo žalobcom vytvárať nerozlučné spoločenstvo, preto môžu na jeho strane vystupovať ako nerozluční intervenienti.

Čo sa týka konaní o zapretých nárokoch (§ 44 Exekučného poriadku), rozsudok bude síce účinný proti všetkým veriteľom i proti povinnému (§ 162 Exekučného poriadku), no ako nerozluční intervenienti môžu tieto osoby vystupovať len na strane žalobcu, t. j. toho, kto zaprel určitú pohľadávku. Nemôžu však vystupovať na strane žalovaného veriteľa zapretej pohľadávky, pretože na jeho víťazstve nemajú právny záujem; práve naopak: toto víťazstvo by im bolo na ujmu.

Osobitne sa vec črtá v prípade konania o určenie popretej pohľadávky v konkurze. Žalobu o takého určenie musí veriteľ popretej pohľadávky podať voči všetkým, ktorí popreli pohľadávku (§ 32 ods. 9 ZoKR); rozhodnutie však bude záväzné nielen voči nim, ale aj voči všetkým ostatným účastníkom konkurzného konania (§ 32 ods. 15 ZoKR). Z toho vyplýva, že tí, ktorí popreli pohľadávku, budú tvoriť nielenže nerozlučné spoločenstvo, ale aj spoločenstvo nútené. Budú preto musieť v konaní vystupovať ako strany. Postavenie nerozlučného intervenienta je pri týchto osobách pojmovo vylúčené. Pokiaľ ide o postavenie ostatných účastníkov konkurzného konania, tí by mohli byť nerozlučným intervenientom len vtedy, ak je medzi nimi a protistranou právny vzťah, ktorú by bol rozsudkom priamo, bezprostredne dotknutý. Existencia takéhoto vzťahu v prípade intervencie na strane žalovaného však môže byť nadmieru otázna.

V prospech tohto názoru koniec-koncov svedčí aj samotné znenie § 84 CSP, keďže sa v ňom nehovorí o tom, že záväznosť rozsudku má byť *ustanovená* osobitným predpisom, ale len o tom, že táto záväznosť má z osobitného predpisu *vyplývať*. Ak je tu teda také spoločné právo alebo povinnosť (v nami vyššie vymedzenom význame), ktoré si vyžaduje, aby rozsudok voči viacerým subjektom vyznel vždy rovnako – čiže aby tá istá otázka, ktorá je predmetom intervenovaného sporu, bola voči všetkým subjektom takéhoto práva či povinnosti vyriešená rovnako –, potom má takýto subjekt právny záujem na výsledku sporu ako nerozlučný intervenient.

Prikladom takejto nevýslovnej rozšírenej záväznosti rozsudku môže byť záväznosť rozsudku o určení neplatnosti rozhodnutia schôdze vlastníkov bytov a nebytových priestorov v bytovom dome podľa § 14a ods. 8 zákona o vlastníctve bytov a nebytových priestorov, ak sa v dome zriaďuje spoločenstvo.²⁴ V takomto prípade bude rozsudok záväzný nielen pre prehlasovaného vlastníka, ktorý podal žalobu, a spoločenstvo, voči ktorému žaloba smeruje, ale aj voči všetkým ostatným vlastníkom.²⁵

10. V súvislosti s implicitným vyjadrením záväznosti rozsudku sa musíme osobitne pristiaviť pri problematike postavenia jedného z manželov v konaní o pohľadávke veriteľa voči druhému z manželov, ktorá vznikla za trvania manželstva. Táto pohľadávka môže byť totiž uspokojená „i z majetku patriaceho do bezpodielového spoluvlastníctva manželov“ [§ 147 ods. 1 Občianskeho zákonníka (ďalej aj „OZ“)]. Civilný sporový poriadok ani iný právny predpis výslovne nestanovujú, že rozsudok vo veci takejto pohľadávky je záväzný aj pre manžela-nedlžníka. Musíme sa preto vyrovnáť s otázkou, či takáto záväznosť môže implicitne vyplývať už z § 147 ods. 1 OZ.

Z toho, čo sme doposiaľ uviedli, plynie, že nerozlučným intervenientom môže byť len osoba, ktorá je v určitom právnom vzťahu s protistranou, pričom rozsudok o vzťahu medzi stranou a protistranou sa priamo, bezprostredne dotkne vzťahu medzi protistranou a intervenientom. Na prvý pohľad by sa pritom mohlo zdať, že táto podmienka splnená nie je, pretože medzi žalobcom a manželom-nedlžníkom nie je žiadny právny vzťah. To ale nie je úplne pravda. Domnievame sa totiž, že na základe § 147 ods. 1 OZ vzniká veriteľovi len jedného z manželov subjektívne právo na uspokojenie pohľadávky z toho, čo patrí do bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Nepochybne je tu teda právny vzťah (ktorého obsahom je toto subjektívne právo) aj medzi týmto veriteľom (teda protistranou) a manželom-nedlžníkom. Tento právny vzťah bude pritom rozsudkom dotknutý priamo, bezprostredne, pretože veriteľ bude môcť pristúpiť k exekúcii na spoločný majetok bez akéhokoľvek exekuč-

²⁴ Ak sa v dome nezriaďuje spoločenstvo, ako strany v konaní musia zrejme vystupovať všetci vlastníci. Overenie tohto záveru však prekračuje hranice tohto príspevku. Ak by ale bol tento záver správny, potom by tu o rozšírenej záväznosti rozsudku bolo zbytočné hovoriť.

²⁵ Pre tento prípad platia závery uvedené v poznámke č. 21, týkajúce sa neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia alebo členskej schôdze. To znamená, že popri prehlasovanom vlastníkovi, ktorý podal žalobu, môžu ako nerozluční intervenienti vystupovať len ostatní prehlasovaní vlastníci, a to už len preto, lebo by so žalobcom mohli tvoriť nerozlučné spoločenstvo. Či vlastníci, ktorí hlasovali za toto rozhodnutie, môžu byť nerozlučným intervenientom na strane žalovaného spoločenstva, však môže byť aj tu sporné. Odpoveď bude závisieť od toho, či medzi takýmto intervenientom a žalobcom jestvuje právny vzťah, ktorý by bol rozsudkom priamo, bezprostredne dotknutý.

ného titulu voči manželovi-nedlžníkovi. Takýto manžel by preto mal mať v konaní o tejto pohľadávke postavenie nerozlučného intervenienta.²⁶

Vyššie sme však uviedli, že podmienkou nerozlučnej intervencie je vlastne to, že právo alebo povinnosť strany voči protistrane a právo alebo povinnosť intervenienta voči protistrane musia vyplývať z jedného a toho istého skutkového deja, musia byť založené na tom istom právnom dôvode, musia mať identický obsah a uspokojením jedného práva sa uspokojia všetky ostatné, resp. splnením jednej odpadá splnenie ostatných povinností. Aj tu by sa na prvý pohľad mohlo zdať, že táto podmienka splnená nie je. Nie to ale tak. Ako sme uviedli, na základe § 147 ods. 1 OZ vzniká veriteľovi len jedného z manželov subjektívne právo na uspokojenie pohľadávky z toho, čo patrí do bezdpodielového spoluvlastníctva manželov. V konaní o tejto pohľadávke pritom nejde len o subjektívne právo na splnenie tejto pohľadávky, ale aj o subjektívne právo na jej uspokojenie zo spoločného majetku. Z takéhoto uhla pohľadu je podmienka *prepletenosti* práv určite splnená.

11. Doteraz sme sa venovali prípadom, keď rozšírená záväznosť a v jej dôsledku aj nerozlučná intervencia vyplýva z osobitných predpisov. Otázkou však je, či môže táto rozšírená záväznosť – a teda aj nerozlučná intervencia – vyplývať priamo z Civilného sporového poriadku. Podľa § 84 CSP musí totiž záväznosť rozsudku pre intervenienta vyplývať „z osobitného predpisu“, teda nie z Civilného sporového poriadku. Doslovné chápanie § 84 CSP preto vedie k záveru, že osoby, pre ktoré je rozsudok záväzný podľa Civilného sporového poriadku, nemôžu mať postavenie nerozlučného intervenienta. Na druhej strane treba zopakovať, že doslovného významu právnej úpravy sa nemožno dovoľávať, ak ide proti jej účelu a zmyslu (čl. 3 ods. 2 CSP). Práve preto M. Tomašovič zrejme nevylučuje, že záväznosť stanovená v civilnom sporovom poriadku môže byť na posúdenie nerozlučnej intervencie predsa len významná.²⁷ Musíme sa preto zamyslieť, či si účel a zmysel prípadov rozšírenej záväznosti stanovených priamo v Civilnom sporovom poriadku vyžaduje, aby osoby, pre ktoré bude rozsudok záväzný, mali v konaní postavenie nerozlučného intervenienta.

Civilný sporový poriadok stanovuje, kedy je rozsudok záväzný aj pre iné osoby než strany, v § 228 a § 306. Podľa § 228 ods. 1 CSP je rozsudok záväzný aj pre tých, ktorí sa stali ich právnymi nástupcami po právoplatnosti rozsudku. Podľa § 228 ods. 2 CSP je zas výrok právoplatného rozsudku o určení vecného práva k nehnuteľnosti alebo o určení neplatnosti dobrovoľnej dražby nehnuteľnosti záväzný aj pre osobu, ktorej sa týka návrh na povolenie vkladu vecného práva k nehnuteľnosti, ak bol návrh podaný v čase, keď v katastri nehnuteľností bola zapísaná poznámka o súdnom konaní. Ďalším prípadom záväznosti právoplatného rozsudku stanoveným priamo v Civilnom sporovom poriadku je záväznosť výroku

²⁶ Na pozadí veľmi podobnej polskej právnej úpravy pre rovnaký záver pozri STUDZIŇSKA, J. *Interwencja uboczna w procesie cywilnym*. Warszawa: C. H. Beck, 2018, s. 206; alebo ZEDLER, F. *Dochodzenie rozszczeń majątkowych od małżonków*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1976, s. 103 a nasl. Opačne ale KLIMKOWICZ, J. *Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1972, s. 61, ktorý tu pripúšťa len obyčajnú intervenciu.

²⁷ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 289.

v konaní o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach, teda výroku o určení neprijateľnosti zmluvnej podmienky alebo nekalosti obchodnej praktiky a výroku o zamietnutí žaloby. Podľa § 306 CSP je totiž takýto výrok „záväzný pre každého“.

12. Začnime právnymi nástupcami strán. Celý problém nerozlučnej intervencie sa tu zráža do otázky, či by nerozlučnými intervenientmi mohli byť teoreticky aj osoby, ktoré sa síce stanú právnymi nástupcami až po právoplatnosti rozsudku, ale „právo“ stať sa nástupcami už existuje počas konania (§ 228 ods. 1 CSP). Napríklad ak intervenient počas alebo pred konaním ako kupujúci uzavrel so stranou kúpnu zmluvu s odkladacou podmienkou viazanou na určenie vlastníckeho práva predávajúceho (obdobne môže tento príklad platiť aj pre postúpenie pohľadávky). Prípadne ak by sa vstupu do konania domáhal budúci dedič: aj preňho (ak dedičstvo nadobudne) môže byť právoplatný rozsudok záväzný podľa § 228 ods. 1 CSP.

Domnievame sa, že takýto *budúci* právni nástupcovia – hoci bude rozsudok pre nich záväzný – nemôžu vystupovať ako nerozluční intervenienti.²⁸ Totižto, v prípade osôb, ktoré ešte nie sú právnymi nástupcami strán, nemožno hovoriť o žiadnom *spoločnom* práve či povinnosti vo vyššie načrtnutom zmysle. Takáto osoba totiž ešte nemá žiadne právo či povinnosť, resp. nejde o práva či povinnosti, ktoré vyplývajú z jedného a toho istého skutkového deja, sú založené na tom istom právnom dôvode, majú identický obsah a uspokojením či splnením jedného sa uspokojia či splnia všetky ostatné. Bez ohľadu na to, či pôjde o právne nástupníctvo *inter vivos* alebo *mortis causa*, takáto osoba – hoci raz môže byť pre ňu právoplatný rozsudok záväzný v zmysle § 228 ods. 1 CSP – nebude mať postavenie nerozlučného intervenienta.²⁹

13. Ak ide o prípad uvedený v § 228 ods. 2 CSP, teda o osobu, ktorej sa týka návrh na vklad vecného práva k nehnuteľnosti podaný v čase, keď bola v katastri zapísaná poznámka o konaní o určení vecného práva k tejto nehnuteľnosti, treba si uvedomiť význam záväznosti rozsudku aj pre tieto osoby. Úpravou obsiahnutou v § 228 ods. 2 CSP v spojení s § 34 ods. 2 katastrálneho zákona zákonodarca podľa nás primárne chráni osobu nezapísanú v katastri ako nositeľa sporného vecného práva pred následkami, ktoré by vyvolal následný zápis práva v katastri v prospech ďalšej osoby. Ak by totiž neexistovala úprava § 228 ods. 2 CSP, v prípade, ak žalobca svoj právny záujem založil práve na tom, že v katastri je ako nositeľ práva zapísaný žalovaný, musel by súd žalobu zamietnuť pre nedostatok právneho záujmu, ak pred rozhodnutím došlo k zmene zápisu v prospech ďalšej osoby. Žalobca by tak musel podať novú žalobu voči tejto ďalšej osobe (prípadne návrh na zmenu žalovaného podľa § 80 CSP, ak by sme vôbec takúto možnosť pri určovacích žalobách pripustili). Zákonodarca sa takejto nepriaznivej situácii vyhol práve tým, že umožňuje, aby žalovaným ostal aj naďalej scudziteľ, hoci mu už zápis v katastri nesvedčí. Scudziteľ tak vlastne v konaní koná

²⁸ Rovnako RUBEŠ, J. a kol. *Komentár k občanskému súdnému rádu. Díl první*. Praha: Orbis, 1957, s. 672.

²⁹ Rovnaký záver zrejme zastáva aj M. Tomašovič, keďže vo svojom komentári k § 84 CSP právne nástupníctvo podľa § 228 ods. 2 CSP medzi možné prípady nerozlučnej intervencie vôbec neradí. Pozri TOMAŠOVIČ, M. In ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 281.

v cudzom záujme, a to v záujme nadobúdateľa. Stále však ide o jedno právo, pričom v čase rozhodnutia by nadobúdateľ mohol byť sám stranou sporu s rovnakým predmetom.³⁰ Ide tu teda o prípad akejsi procesnej substitúcie, kde právo pripúšťa, aby rozsudok mohol znieť aj v prospech strany, ktorá nemá vecnú legitimáciu a ktorá koná síce vo vlastnom mene, ale v cudzom záujme. Aj v takýchto prípadoch ide totiž o jedno právo, pričom za spoločné by sme ho mali považovať práve preto, lebo na jeho ochranu je oprávnený aj niekto iný než len jeho hmotnoprávny nositeľ.

Domnievame sa preto, že aj v prípade podľa § 228 ods. 2 CSP ide o také spoločné práva alebo povinnosti, ktoré opodstatňujú záver, že osoba tam uvedená bude mať postavenie nerozlučného intervenienta.³¹

14. Vec nie je jednoduchá ani pri konaniach o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach, a to už len preto, že toto konanie – najmä čo do jeho predmetu, ktorým je rozhodovanie o neprijateľnosti a nekalosti nezávisle od okolností konkrétneho prípadu, a čo do žalobnej legitimácie – je tak špecifické, že len ťažko sa dá rámcovať v tézach vyvodенých z klasického sporového procesu. Je preto pochybné, do akej miery môžu byť tieto tézy v tomto konaní aplikované.

Podľa § 302 CSP žalobu môže podať tak orgán dohľadu podľa osobitného predpisu, ako aj právnická osoba založená alebo zriadená na ochranu spotrebiteľa. Rozsudok je pritom záväzný pre každého (§ 306 CSP). Pri hľadaní odpovede, či postavenie nerozlučného intervenienta môže mať naozaj ktokoľvek, sa pritom treba zamyslieť nad možnosťou intervencie osobitne pri tých, čo majú žalobnú legitimáciu, a osobitne pri tých, ktorí ju nemajú.

Ak ide osoby, ktoré majú žalobnú legitimáciu, možnosť ich účasti v konaní v postavení intervenienta (nielen nerozlučného) môže byť nanajvýš sporná už len preto, že intervencia má slúžiť na ochranu *vlastných* práv, resp. právnych záujmov. Sporné je to preto, lebo zrejme len ťažko možno hovoriť, že orgán dohľadu háji vlastné právne záujmy. Obdobne to platí aj pre spotrebiteľské organizácie. Žalobná legitimácia uvedených osôb totiž nevyplýva zo žiadneho subjektívneho práva. Ich právo podať žalobu nie je odrazom ich určitého súkromnoprávneho postavenia, ktoré by sa príslušným rozsudkom mohlo akokoľvek zlepšiť (žalobná legitimácia tu teda nevyplýva ani z vecnej legitimácie, ani z právneho záujmu). Na druhej strane vyššie sme už pri klasickom sporovom procese dospeli k záveru, že nerozlučná intervencia by mala mať miesto aj v prípadoch tzv. procesnej substitúcie, kedy žalobná legi-

³⁰ Tieto závery by rovnako platili aj vo výnimočnom prípade, na ktorý zrejme *ratio legis* § 228 ods. 2 CSP nedopadá, a to v prípade, ak určovaciu žalobu podal scudziteľ voči osobe, ktorá jeho zápis v katastri spochybňuje. V prípade úspechu scudziteľa sa táto osoba nemôže následne domáhať svojho zápisu ani voči osobe podľa § 228 ods. 2 CSP. Takéto prípady síce zrejme nebudú bežné, ale nemožno ich vylúčiť.

³¹ Na tomto závere podľa nás nič nemení ani fakt, že osobe uvedenej v § 228 ods. 1 CSP zákon priznáva lepšie postavenie (t. j. postavenie nerozlučného intervenienta), než aké majú osoby v analogických situáciách, hoci v tomto ustanovení nepokrytých (takouto situáciou môže byť napr. prípad, ak by išlo o vecné právo k hnutelnej veci alebo o postúpenie pohľadávky a nadobúdateľ vecného práva alebo pohľadávky odvodzuje svoje právo od scudziteľa, ktorého právo je predmetom konania o určenie). Odlišný prístup je spôsobený práve tým, že uvedená výhoda kompenzuje to, že osoba podľa § 228 ods. 1 CSP bude rozsudkom viazaná, a teda na rozdiel od ostatných situácií, nebude mať už možnosť byť v prípadných následných súdnych sporoch úspešná.

timácia, resp. legitimácia byť žalovaným svedčí osobe, o ktorej právo, resp. právny záujem v spore nejde. Takáto osoba síce v takomto konaní koná vo vlastnom mene, no v cudzom záujme. Zdá sa nám pritom, že oba žalobne legitimované subjekty konajú práve v cudzom záujme, a to v záujme spotrebiteľov, resp. v záujme celej spoločnosti. Usudzujeme preto, že intervencia nie je u týchto osôb *per se* vylúčená. A vzhľadom na to, že v prípade, že súd žalobu jedného subjektu zamietne alebo tejto žalobe vyhovie, bude mať rozsudok priamy vplyv na (prenesený) právny záujem druhého žalobne legitimovaného subjektu, prikláňame sa k záveru, že žalobne legitimovaná osoba môže mať v konaní začatom na základe žaloby inej legitimovanej osoby postavenie nerozlučného intervenienta.

Okrem toho cieľom rozsudku nie je len určenie určitej zmluvnej podmienky za neprijateľnú alebo nejakej praktiky za nekalú, ale predovšetkým uloženie povinnosti zdržať sa používania takejto podmienky, resp. praktiky (§ 305 ods. 3 CSP). Uloženie tejto povinnosti sa oba žalobne legitimované subjekty môžu domáhať na základe toho istého skutkového deja a právneho dôvodu, pričom ide o jednu a tú istú povinnosť. Aj preto sa domnievame, že žalobne legitimovaný subjekt vymedzený v § 302 CSP môže v prípade, ak nepodal žalobu, v konaní vystupovať ako intervenient, a to ako intervenient nerozlučný. To v konzekvencii znamená, že orgán dohľadu môže vstúpiť ako nerozlučný intervenient do konania iniciovaného spotrebiteľskou organizáciou a že spotrebiteľská organizácia môže ako nerozlučný intervenient vstúpiť do konania iniciovanom orgánom dohľadu alebo inou spotrebiteľskou organizáciou.

Ďalšou otázkou súvisiacou s abstraktnou kontrolou je, či by ako nerozluční intervenienti mohli vystupovať aj jednotliví spotrebiteľia, resp. dodávatelia, ktorí sú dotknutí tvrdenou neprijateľnou zmluvnou podmienkou, resp. nekalou praktikou. Ide o otázku nesporne zložitú, ktorá by si sama zasluhovala osobitné spracovanie. Zdá sa nám ale, že jednotliví spotrebiteľia by nemali vystupovať ako intervenienti, a to ani ako nerozluční, ani ako obyčajní. Vedie nás k tomu úvaha, že zákonodarca tu akoby preniesol ich abstraktnú ochranu na iné subjekty, a len tie by mali v konaní vystupovať.

Pri dodávateľoch je situácia iná. Podľa právnickej spisby sa totiž pre žalovaného dodávateľa nepriaznivý rozsudok dotkne všetkých dodávateľov, ktorí používajú za rovnakých okolností rovnakú zmluvnú podmienku, resp. praktiku, ktorá bola súdom označená za neprijateľnú, resp. nekalú.³² Ak je tento záver správny, potom títo dodávatelia majú právny záujem na výsledku sporu, preto by mali mať možnosť v konaní vystupovať ako intervenienti. Z faktu, že v žiadnom inom konaní nebudú mať možnosť rozhodnutie zvrátiť, možno usúdiť, že rozsudok bude mať na ich právnu sféru priamy, bezprostredný vplyv. Domnievame sa preto, že by mali mať postavenie nerozlučného intervenienta. V opačnom prípade by mohlo byť ich ústavné právo na súdnu ochranu popreté. Treba však zopakovať, že problematika konania o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských veciach, je zložitá a zasluhovala by si z hľadiska intervencie osobitné spracovanie, ktoré by mohlo naše tézy hlbšie overiť.

³² Pozri ŠTEVČEK, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1043.

II.C Obyčajná intervencia

15. V súvislosti s nerozlučnou intervenciou sme dospeli k záveru, že táto intervencia má – čo do zásady – miesto tam, kde je intervenient v nejakom právnom vzťahu k protistrane, ktorý bude rozsudkom v spore medzi protistranou a stranou, popri ktorej sa intervenient zúčastňuje na konaní, dotknutý priamo, bezprostredne. To *a contrario* znamená, že pri obvyčajnej intervencii tieto podmienky nebudú splnené. Nie je preto nevyhnutné, aby intervenient bol v nejakom právnom vzťahu voči protistrane, a taktiež nie je potrebné, aby sa rozsudok jeho právnej sféry dotkol priamo.

Z povahy veci pritom vyplýva, že pri obvyčajnej intervencii je nevyhnutné, aby medzi intervenientom a stranou, ktorej chce pomáhať, existoval určitý právny vzťah. Vyplýva to predovšetkým z inštitútu oznámenia o spore (§ 86 a nasl. CSP). Ten totiž predpokladá, že okrem intervenovaného sporu (volajme ho aj sporom, resp. konaním základným) tu môže prebiehať aj spor medzi intervenientom a stranou, ktorej intervenient pomáhal (nazvime si ho sporom, resp. konaním následným). A keďže spory sa vedú o práve, musí medzi touto stranou a intervenientom existovať právny vzťah, resp. takýto vzťah vznikne v dôsledku rozsudku vydaného v základnom spore (napríklad regresný vzťah medzi stranou a intervenientom vznikne až na základe plnenia povinnosti potvrdenej v rozsudku).

Zároveň medzi týmto vzťahom a vzťahom medzi stranou a protistranou musí byť určitá závislosť, a to v tom zmysle – ako to vyplýva z podstaty intervencie –, že výsledok základného sporu ovplyvní následný spor. To pritom môže nastať len vtedy, keď sa v základnom spore rieši otázka, ktorá by mala význam pre rozhodnutie následného sporu, teda otázka prejudiciálna.

16. Z definície nerozlučnej intervencie (§ 84 CSP) pritom *a contrario* vyplýva, že rozsudok v základnom spore nebude pre osobu, ktorá by mohla do konania vstúpiť ako obvyčajný intervenient, záväzný. To znamená, že v následnom spore si súd bude môcť príslušnú prejudiciálnu otázku vyriešenú už v základnom spore posúdiť inak, samozrejme, s obmedzeniami plynúcimi z účinkov oznámenia o spore podľa § 87 CSP (ak potenciálny intervenient do konania napriek oznámeniu nevstúpil) či z účinkov intervencie podľa § 88 (ak intervenient do konania vstúpil).

Práve povedané v nás vyvoláva otázku, že ak spor nebol potenciálnemu intervenientovi oznámený a rozsudok v takomto prípade nevyvoláva účinky predvídané v § 87 a § 88 CSP, má potenciálny intervenient vôbec právny záujem na výsledku základného konania? Totiž ak v takomto prípade potenciálny neopovedaný intervenient do konania nevstúpi, súd v následnom konaní nemôže z rozsudku vydaného v základnom konaní vychádzať. Na rozdiel od predchádzajúcej úpravy dnes už totiž súd z takéhoto rozsudku nevychádza [§ 135 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku z roku 1963 (ďalej aj „OSP“) *in fine*], ale naň len prihliada (§ 194 ods. 2 CSP). Dobová spisba k § 135 ods. 2 OSP uvádzala, že súd bol rozhodnutím v inom spore viazaný, a to potiaľ, pokiaľ bolo založené na totožnom skutkovom základe; súd preto musel z neho vychádzať a odkloniť sa od neho mohol len vtedy, ak v jeho konaní vyplynuli iné skutkové okolnosti, ktoré v konaní, v ktorom bolo vydané rozhodnutie,

neboli predmetom sporu.³³ Dnes ale súd takouto už právoplatne rozhodnutou prejudiciálnou otázkou viazaný nie je (okrem prípadov rozšírenej záväznosti rozsudku); nemôže z nej ani vychádzať. Musí sa s ňou preto *ab ovo* zaoberať sám, avšak s tým, že svoje závery musí s už vydaným a právoplatným rozhodnutím konfrontovať a presvedčivo vysvetliť, prečo prejudiciálnu otázku posúdil inak.³⁴

To, čo sme práve povedali, ale vo svojej podstate znamená, že rozsudok v základnom spore nemôže mať na následný spor medzi stranou a osobou, ktorej spor nebol oznámený, žiadny vplyv. Jeho dôsledok na následné konanie spočíva len v tom, že súd sa s ním musí vysporiadať (§ 194 ods. 2 CSP *in fine*), pričom však nie je nijako zbavený povinnosť celú prejudiciálnu otázku posúdiť sám, a to predchádzajúcim rozsudkom neovplyvnený. A teda: môže mať v takomto prípade potenciálny, neopovedaný intervenient vôbec nejaký právny záujem na výsledku základného sporu? Nech už totiž tento spor dopadne akokoľvek, výsledok nijako nesmie ovplyvniť posúdenie veci súdom v následnom spore.

Teoreticky by sa v tejto súvislosti dalo tvrdiť, že právny záujem intervenienta na výsledku sporu treba hľadať v účinkoch intervencie. Totiž hoci § 88 CSP hovorí len o prípadných námietkach nesprávneho rozhodnutia sporu a nesprávneho vedenia sporu len z pohľadu intervenienta, je nepochybné, že tieto námietky sú rovnako obmedzené aj z pohľadu strany. Teda ani strana sa nebude môcť voči intervenientovi dovolávať nesprávneho rozhodnutia sporu. A nesprávneho vedenia sporu sa bude môcť dovolávať len z dôvodov uvedených v § 88 ods. 2 písm. c) CSP *per analogiam*. Dalo by sa preto tvrdiť, že právny záujem tu spočíva práve v tom, aby intervenient mohol dosiahnuť to, aby sa strana v následnom konaní nemohla dovolávať nesprávneho rozhodnutia sporu. Usudzujeme však, že takéto uvažovanie by nebolo správne. Právny záujem podľa nás musí existovať nezávisle od účinkov intervencie; kauzálne im musí predchádzať. Účinky intervencie sú tu preto, lebo je tu právny záujem. Opačne to ale neplatí: právny záujem tu nie je preto, lebo nastanú účinky intervencie.

Zdá sa nám preto, že právny záujem na výsledku sporu na pozadí dnešnej právnej úpravy, ktorá súdu prikazuje prejudiciálne otázky podľa § 194 ods. 2 CSP posúdiť vždy nanovo, môže zrejme spočívať len v tom, že riešenie prejudiciálnej otázky v rozsudku vydanom v základnom konaní bude súčasťou skutkového stavu, ktorý napĺňa hypotézu normy, ktorá by sa mala v následnom spore aplikovať. Zároveň – vzhľadom na to, že aj pri obvyčajnej intervencii musí byť na strane intervenienta prítomná potreba na príslušnom výsledku sporu – musí platiť, že obvyčajná intervencia, rovnako ako tá nerozlučná, má miesto len tam, kde by intervenient nemohol už nijako zvrátiť výsledok základného sporu v rámci právneho posúdenia skutkového stavu prejednávaneho v základnom konaní.

³³ MACUR, J. K predbežným otázkam v civilnom konaní. In: *Právny obzor*, 1969, roč. LII, č. 1, s. 58; obdobne aj WINTEROVÁ, A. Prejudiciálna otázka v občanskoprávním řízení. In: *Socialistická zákonost*, 1967, roč. XV, č. 2, s. 97.

³⁴ Porovnaj ŠTEVČEK, M. – BAJÁNKOVÁ, J. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 736.

Príkladom takejto situácie sú regresné vzťahy. Ak poškodený žaluje poisteného škodcu o náhradu škody, prípadné zamietnutie žaloby bude vlastne znamenať, že poisťovateľ nemá voči poistenému škodcovi žiadnu povinnosť zaňho škodu poškodenému nahradiť. Nebude totiž naplnená celá hypotéza normy obsiahnutej § 822 OZ, ktorá predpokladá existenciu zodpovednosti poisteného za škodcu. Obdobne, ak dlžník žaluje u určenie neexistencie dlhu voči veriteľovi, jeho úspech v spore bude zároveň znamenať neexistenciu záväzkového vzťahu medzi veriteľom a ručiteľom. Taktiež ak veriteľ žaluje jedného alebo len niektorých zo solidárne zaviazaných dlžníkov, meritórny rozsudok môže predurčovať výšku jeho regresného nároku voči ostatným solidárne zaviazaným spoludlžníkom podľa § 511 ods. 3 OZ.

Ide teda o situácie, keď rozsudok vydaný v základnom spore sa síce netýka právnej sféry intervenienta – teda existencie alebo neexistencie jeho práv a povinností – priamo, bezprostredne, je s ňou však na základe hmotného práva zviazaný prostredníctvom určitej závislosti hmotnoprávných skutkových stavov. Vzniká tu teda osobitný *reflexný*, *vedľajší* účinok rozsudku vydaného v základnom spore na právnu sféru intervenienta, a preto môže tento rozsudok pôsobiť na prospech alebo na neprospech intervenienta.³⁵

II.D Zhreutie

17. Z toho, čo bolo doteraz povedané o nerozlučnej a obvyčajnej intervencii, vyplýva, že čo do zásady má intervenient právny záujem na výsledku základného sporu vtedy, ak rozsudok vydaný v tomto spore vydanom má priamy alebo nepriamy účinok na jeho právnu sféru, právne postavenie, a tento účinok bez intervencie v cudzom spore nedokáže efektívne zvrátiť.

O *priamom* (vnútornom) účinku hovoríme vtedy, ak rozsudok priamo, bezprostredne vplýva na vzťah medzi intervenientom a protistranou (teda nie stranou, popri ktorej sa na intervenovom konaní zúčastňoval). Ide pritom o prípady, keď z osobitného predpisu alebo Civilného sporového poriadku výslovne alebo implicitne vyplýva, že tento rozsudok je pre intervenienta záväzný a zároveň že rozsudok rozhoduje o práve alebo povinnosti strany, ktoré sú totožné s právom alebo povinnosťou intervenienta voči protistrane. V zásade tu pôjde o prípady, keď by nerozlučný intervenient sám mohol byť v základnom konaní stranou, pričom by tvoril so stranou, ktorej ako intervenient pomáha, nerozlučné spoločenstvo podľa § 77 CSP, alebo o prípady, ak na základe rozsudku vydaného v základnom konaní bude môcť protistrana viesť exekúciu aj na majetok intervenienta. Tieto podmienky však nemusia byť nevyhnutne splnené v konaní o abstraktnej kontrole v spotrebiteľských zmluvách, a to vzhľadom na špecifický charakter tohto konania. Ako nerozlučný intervenient na strane žalobcu môže tak vystupovať ktorýkoľvek iný žalobne legitimovaný subjekt, a na strane dodávateľa ktorýkoľvek iný dodávateľ, ktorý za rovnakých okolností používa rovnakú zmluvnú podmienku alebo praktiku ako tú, o ktorú v konaní ide.

³⁵ STUDZIŇSKA, J. *Interwencja uboczna w procesie cywilnym*. Warszawa: C. H. Beck, 2018, s. 120.

O *nepriamom* (vonkajšom, t. j. vedľajšom či reflexnom) účinku rozsudku vydaného v základnom spore zas hovoríme vtedy, ak rozsudok nepriamo vplýva na vzťah medzi intervenientom a niektorou zo strán základného sporu. Takýto nepriamy účinok spočíva v tom, že rozsudok vyriešil určitú otázku, ktorá ma pre následný spor medzi intervenientom a niektorou zo strán prejudiciálny význam a ktorej riešenie vyplývajúce z rozsudku vydaného v základnom konaní bude súčasťou skutkového stavu, ktorý napĺňa hypotézu normy, ktorá by sa mala aplikovať v následnom spore.

Rozsudok vydaný v základnom spore môže teda byť priamo alebo nepriamo na prospech alebo na neprospech intervenienta, pričom jeho právny záujem spočíva práve v tom, aby rozsudok priniesol určitý osov pre jeho vlastné právne postavenie. Musí ísť pritom o záujem právny; výsledok sporu sa musí prejavíť v právnej, nielen výlučne ekonomickej či morálnej sfére intervenienta. Zároveň platí, že obyčajná intervencia, rovnako ako tá nerozlučná, má miesto len tam, kde by intervenient nemohol už nijako zvrátiť výsledok základného sporu v právnom posúdení skutkového stavu prejednávaneho v základnom konaní. Preto je rozsudok (výsledok sporu), ktorý je priaznivý pre stranu, popri ktorej sa intervenient na konaní zúčastňuje, nielenže v jeho záujme, ale tento rozsudok intervenient aj potrebuje.

III. PRÁVNÝ ZÁUJEM PRI URČOVACÍCH ŽALOBÁCH

III.A Všeobecne

18. Prejdime teraz k problematike naliehavého právneho záujmu pri určovacích žalobách. Táto otázka je pomerne často riešená tak v súdnej praxi, ako aj právnickej spisbe.³⁶ Pomerne komplexne ju zhrnul náš najvyšší súd v rozsudku sp. zn. 2ObdoV/11/2019 z 11. 12. 2019 (R 47/2020), kde dospel k záveru, že „[ž]alobca má naliehavý právny záujem na určovacej žalobe vždy vtedy, ak nemá možnosť domáhať sa ochrany svojich práv alebo oprávnených záujmov iným procesným spôsobom. Ide predovšetkým o prípady, keď žalobca nemá možnosť podať žalobu na plnenie a keď má legitimáciu na podanie žaloby na plnenie výlučne žalovaná strana“. Avšak naliehavý právny záujem je podľa najvyššieho súdu daný aj vtedy, ak žalobca síce má možnosť podania žaloby na plnenie, no „žalobou na plnenie [by] nebol vyčerpaný celý predmet konania o určovacej žalobe, alebo keď sa určovacím výrokom rozsudku vytvorí pevný právny základ vzťahu medzi stranami sporu . . . tým, že sa ním predíde žalobe na plnenie, ktorá môže byť v nadväznosti na rozhodnutie súdu o určovacej žalobe nedôvodná“.

Uvedené výsledky súdnej praxe nám do značnej miery uľahčujú našu úlohu, keďže sa už tomuto pojmu nemusíme venovať tak detailne. Preto sa v našich ďalších úvahách zameriame len na niektoré parciálne, no nie bezvýznamné otázky. Pôjde nám predovšetkým o to, (1)

³⁶ Pozri napr. WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 57 a nasl.

o koho naliehavý právny záujem má ísť v konaniach o určení, či tu právo je alebo nie, ďalej (2) v čom presne má spočívať právny záujem a jeho naliehavosť, (3) k čomu sa má upínať, a nakoniec (4) či právny záujem predstavuje procesný alebo hmotnoprávny predpoklad určovacieho rozsudku.

III.B Subjekt právneho záujmu

19. Na rozdiel od intervencie, pri určovacích žalobách nie je Civilný sporový poriadok v otázke subjektu právneho záujmu až tak jednoznačný. Ustanovenie § 137 písm. c) CSP totiž nehovorí, že žalobou možno požadovať určenie, či tu právo je alebo nie je, ak má na tom *žalobca* naliehavý právny záujem, ale len neurčito uvádza, že toto určenie možno požadovať, „ak je na tom naliehavý právny záujem“. Takáto formulácia by tak mohla zvädzať k záveru, že nemusí ísť nevyhnutne o právny záujem žalobcu. A teda že určovaciu žalobu môže podať hocikto – teda i ten, kto nemá na určení práva žiadny právny záujem –, pričom podmienkou je len to, aby na určení existoval *nejaký* právny záujem, napr. záujem nositeľa práva, o určenie ktorého má ísť.

Na pozadí dnešného procesného práva však nemožno takýto prístup považovať za správny. Civilný sporový poriadok je budovaný na zásade procesnej aktivity toho, koho právnej sféry sa má konanie týkať. Preto pri určovacej žalobe musí vždy nevyhnutne ísť o právny záujem žalobcu.³⁷

Neurčitosť dnešnej právnej úpravy je tak zrejme spôsobená len nekritickým prevzatím znenia § 80 písm. c) OSP. Za jeho účinnosti však neurčitá textácia istý význam predsa len mala, keďže – na rozdiel od súčasnej úpravy – určovaciu žalobu (návrh) mohol podať aj prokurátor (§ 35 ods. 1): v takomto prípade pritom nešlo o právny záujem prokurátora, resp. všeobecný právny záujem, ale o právny záujem toho, na ochranu koho prokurátor podal návrh na určenie, či tu právo alebo právny vzťah je alebo nie je;³⁸ právny záujem prokurátora (resp. štátu) bol relevantný len vtedy, ak bol určovací rozsudok preňho právne významný, napr. v prípadoch prepadnutia bezdôvodného obohatenia zo zmlúv, ktorých úmyslom bolo porušiť zákon (§ 457 ods. 2 a 3 OZ v znení účinnom do 31. 12. 1991).³⁹ Bolo preto logické, že zákon neuvádzal presne, o koho právny záujem má ísť. Dnes však už takáto potreba nejestvuje, keďže prokurátor už nemá možnosť podať určovaciu žalobu v záujme niekoho iného.⁴⁰

³⁷ Rovnaký záver zrejme zastáva aj M. Tomašovič, keďže vo svojom komentári k § 130 CSP spomína len právny záujem žalobcu. Pozri TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 499 a nasl.

³⁸ Pozri MACUR, J. In: HANDL, V. – RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985, s. 359; alebo ŠTAJGR, F. In: RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Orbis, 1970, s. 275. Treba ale pre úplnosť uviesť, že dôvodová správa pri § 80 písm. c) Občianskeho súdneho poriadku z r. 1963 hovorila o právnom záujme „navrhovateľa“.

³⁹ Porovnaj R 39/1982 obč.

⁴⁰ Dnes prokurátor môže podať žalobu len na určenie vlastníctva, ak boli porušené ustanovenia všeobecne záväzného právneho predpisu [§ 93 ods. 1 písm. B CSP]. Nejde tu však o určovaciu žalobu, ktorá by osobitne vyžadovala preukázanie právneho záujmu.

Ešte staršia právna úprava – ktorá začatie sporového konania na návrh prokurátora nepripúšťala – jasne vyžadovala právny záujem žalobcu (§ 406 Občianskeho súdneho poriadku z r. 1950,⁴¹ § 228 rakúskeho a neskôr českého Civilného súdneho poriadku z r. 1895), resp. potrebu takéhoto určenia na zaistenie právneho stavu žalobcu voči žalovanému (§ 130 ods. 1 uhorského a neskôr slovenského Občianskeho sporového poriadku z r. 1911). Práve k takémuto jasnému zneniu sa mal vrátiť aj Civilný sporový poriadok. Že tak neurobil ale neznamená, že pri určovacích žalobách môže ísť aj o právny záujem niekoho iného než žalobcu.

20. Že pri určovacích žalobách musí ísť nevyhnutne o právny záujem žalobcu, však ešte neznamená, že právo, o určenie ktorého ide, musí byť právom žalobcu voči žalovanému, resp. právom žalovaného voči žalobcovi. Z § 137 písm. c) CSP žiadne takéto obmedzenie nevyplýva. To znamená – *lege non distinguente* –, že môže ísť aj o určenie práva, ktorého žalobca nie je subjektom. Tvrdí sa pritom, že táto argumentácia má rovnako platiť aj pre záver, že subjektom určovaného práva nemusí byť ani sám žalovaný. Nie je teda *per se* vylúčené, aby v spore išlo o určenie práva, ktorého subjektom nie je ani žalobca, ani žalovaný;⁴² žalovaný však musí byť aspoň osobou, ktorá nejakým spôsobom zapríčinila, prečo je pre žalovaného určenie práva potrebné.⁴³ Musíme však priznať, že o správnosti tohto názoru možno mať závažné pochybnosti.

III.C Podstata právneho záujmu a jeho naliehavosti

21. Prejdime k ďalšej, najpodstatnejšej otázke, a to, v čom má naliehavý právny záujem spočívať. Ako sme už uviedli v úvode tohto príspevku, právny záujem je tu vtedy, keď výsledok konania môže osožne vplyvať na právnu sféru žalobcu. Z hľadiska určovacích žalôb to znamená, že právny záujem na určení, či tu právo je alebo nie je, má žalobca vtedy, ak toto určenie osožne ovplyvní jeho právne postavenie.

Zároveň musí byť na strane žalobcu prítomná aj určitá potreba na určení práva. Tento záver si žiada bližšie zdôvodnenie.

V civilnom procese existuje viacero druhov žalôb. Každá z nich v sebe zahŕňa aj určenie práva, ktorému sa má v procese poskytnúť právna ochrana. Pri iných než určovacích žalobách však činnosť súdu pri určení práva nekončí: súd pri nich potreboval určiť právo, aby mohol rozhodnúť ešte o niečom inom, napríklad o plnení v prípade žalôb na splnenie

⁴¹ Úprava § 406 Občianskeho súdneho poriadku z r. 1950, výslovne vyžadujúca právny záujem žalobcu, nebola pritom dotknutá ani novelou z r. 1952, ktorou sa prokurátorovi umožnilo podať návrh na začatie konania.

⁴² ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 18., neu bearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 277 a 542; alebo ROWIŇSKI, T. *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971, s. 88. Porovnaj aj HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy prvního stupně. Třetí, opravené a doplněné vydání*. Praha: Vlastním nákladem, 1932, s. 152.

⁴³ ROWIŇSKI, T. *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971, s. 88.

povinnosti [§ 137 písm. a) CSP] alebo o usporiadaní právnych vzťahov v prípade žalôb na usporiadanie práv a povinností [§ 137 písm. b) CSP]. Avšak pri určovacích žalobách súd svoju činnosť obmedzuje len na určenie existencie či neexistencie práva. Vzhľadom na tento ohraničený záber určovacích žalôb, na základe ktorých súd rozhoduje len o určení práva, je odôvodnená požiadavka, aby tieto žaloby boli podávané len vo výnimočných prípadoch, keď je to potrebné na ochranu subjektívneho práva, resp. právom chráneného záujmu žalobcu. Inak by takéto žaloby boli neúčelné a zbytočne by zaťažovali súdny systém a mohli by byť zneužívané na šikanovanie žalovaných. Z toho teda vyplýva, že právny záujem na určení, či tu právo je alebo nie je, je daný len vtedy, ak to žalobca *potrebuje*.⁴⁴

Práve urobený záver, samozrejme, automaticky vedie k otázke, kedy žalobca určenie práva, ktoré určenie by mu mohlo byť na osoh, potrebuje. V súdnej praxi a právnickej spisbe⁴⁵ sa v tejto súvislosti vykryštalizoval záver, že právny záujem na určení práva má žalobca vtedy, ak je tvrdené právo neisté alebo ohrozené, a to za predpokladu, že vyhovujúcim rozsudkom možno túto neistotu alebo ohrozenie odstrániť.

22. Právo by sa dalo za neisté považovať vtedy, ak by sám žalobca nemal istotu, či tu dané právo je alebo nie je. Právny záujem na určení tohto práva by tak mal žalobca vtedy, ak táto neistota spôsobuje neistotu v jeho vlastnom právnom postavení. Napríklad ak by sa ručiteľ dozvedel o nejakej okolnosti, ktorá môže mať vplyv na platnosť dlhu, za ktorý sa zaručil. Otázne však je, či nám takto chápaná neistota ako základ právneho záujmu pomáha v určení, či tu právny záujem je alebo nie je. Žalobca totiž nemôže v žalobnom návrhu požadovať, aby súd určil, či tu právo je alebo nie je. Môže požadovať, aby súd určil buď len to, že tu právo je, alebo len to, že tu právo nie je. Nemôže teda ponechať na súd, aby si vybral, ako rozhodne. To ale znamená, že žalobca musí v žalobe uviesť, prečo si myslí, že tu právo je alebo že tu právo nie je. Musí teda tvrdiť len jednu z týchto možností. Žalobu podáva tak, ako by si bol istý, že tu právo je alebo že tu právo nie je. Isteže, subjektívne nemusí mať istotu, ale v žalobe sa táto neistota nemôže prejavovať, pretože žalobný návrh musí byť konkrétny a môže znieť len na pozitívne, alebo len na negatívne určenie.

Domnievame sa preto, že *neistota žalobcu* čo do jestvovania práva nemôže byť sama osebe základom právneho záujmu na určení práva. Jej význam by sme preto mali hľadať niekde inde, a to v dvoch smeroch. Po prvé, význam neistoty by sme mali vidieť v tom, že vzhľadom na okolnosti prípadu nie je isté, či žalovaný v budúcnosti splní povinnosť voči žalobcovi, resp. či si nebude voči nemu uplatňovať právo, ktoré žalobca spochybňuje. A po druhé, význam neistoty by sme mali vidieť aj v tom, keď žalobcovi môže spôsobovať problémy fakt, že tretie osoby v právnom styku s ním považujú jeho postavenie za neisté. Napríklad ak by mal žalobca problém získať úver na opravu domu, o ktorom tvrdí, že je v jeho výlučnom vlastníctve, no nadobudol ho počas manželstva.

⁴⁴ V. Steiner v tejto súvislosti hovorí, že určenie práva musí byť pre žalobcu „nevyhnutné“. Pozri STEINER, V. *Občianske právo procesné v teórii a praxi*. Bratislava: Obzor, 1980, s. 126.

⁴⁵ TOMAŠOVIČ, M. In ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 501.

Na druhej strane neistota nemôže byť len subjektívna, ale musí mať určitý objektívny základ. Rozsudok o určení, či tu právo je alebo nie je, nemá byť totiž vydávaný na *želanie* žalobcu ani sa ním nemajú riešiť hypotetické otázky a nemá ani nahrádzať právne poradenstvo. V tomto smere preto zrejme nebude napríklad stačiť, ak žalovaný vyzve žalobcu na plnenie dlhu, o ktorom si žalobca myslí, že neexistuje. O neistote by sa v tomto prípade dalo asi hovoriť až vtedy, keď žalobca uviedol žalovanému, prečo dlh neuznáva, a žalobca aj napriek tomu trvá na jeho splnení.

23. Pokiaľ ide o ohrozenie práva, to by zas malo byť základom právneho záujmu vtedy, ak je už vzhľadom na okolnosti prípadu viac-menej jasné, že žalovaný v *budúcnosti* povinnosť voči žalobcovi nesplní, resp. že si bude voči nemu uplatňovať právo, ktoré žalobca spochybňuje, alebo ak si žalovaný voči žalobcovi už *teraz* uplatňuje takéto žalobcom spochybňované právo. Treba však poznamenať, že je tu určitá terminologická nedôslednosť, pretože v prípade, keď sa žalobca obáva, že si žalovaný bude voči nemu uplatňovať sporné právo, resp. keď si už žalovaný takéto právo voči žalobcovi uplatňuje, v skutočnosti nejde o ohrozenie žalobcovho práva, ale jeho postavenia.

24. Niekedy sa ďalej tvrdí, že v určitých ojedinelých prípadoch má určovacia žaloba opodstatnenie aj tam, kde už právo porušené bolo.⁴⁶ S týmto názorom treba súhlasiť. Je síce pravda, že v zásade by pri porušení práva mala byť vhodným nástrojom žaloba na splnenie povinnosti. Avšak určovacia žaloba by nemala byť *a priori* vylúčená. Mala by byť umožnená vždy, keď sa žalobou na splnenie nevyčerpá celý predmet právneho záujmu žalobcu. Napríklad ak žalovaný vyrúbal dreviny na pozemku žalobcu, žaloba na náhradu škody, v ktorej sa súd predbežne vysporiada s otázkou vlastníctva pozemku, nemusí vyčerpávať celý právny záujem žalobcu, ak je z okolností zrejmé, že k výrubu žalovaný pristúpil v presvedčení, že pozemok je jeho.⁴⁷

Obdobne by určovacia žaloba mala byť pri porušení práva prípustná aj vtedy, ak je sporná len existencia práva, nie však jeho hodnota. V takýchto prípadoch je zbytočné začínať spor o splnenie povinnosti, keď sporný je len jej základ. Rovnako by mohla určovacia žaloba prichádzať do úvahy ako lepší procesný nástroj ochrany práv vtedy, keď by pri žalobe na splnenie bolo treba vyriešiť množstvo ďalších otázok, ktoré sú pri určovacej žalobe zbytočné. Určovacím rozsudkom môžu byť strany náchylnejšie vec vyriešiť aj mimosúdne, ak budú mať vyriešenú otázku, či sporné právo vôbec existuje.⁴⁸

25. V neposlednom rade podľa nás právny záujem môže spočívať aj v tom, že žalobca ešte nemôže žalovať na plnenie, avšak otáľanie by mohlo spôsobiť premlčanie jeho práva. Nesmieme totiž zabúdať, že podľa Obchodného zákonníka premlčacia lehota prestáva plynúť, keď veriteľ podá žalobu nielen s cieľom uspokojiť svoje právo, ale aj s cieľom určiť ho (§ 402 ObZ). Mohla by napríklad nastať situácia, že z porušenia povinnosti žalobcovi ešte

⁴⁶ Tamže, s. 500.

⁴⁷ ROWIŃSKI, T. *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971, s. 97.

⁴⁸ Tamže, s. 98.

nevznikla škoda, no možno jej vznik očakávať neskôr. Premlčacia lehota v takomto prípade začína plynúť dňom, keď bola povinnosť porušená (§ 393 ods. 1 ObZ), a to bez ohľadu na to, kedy v skutočnosti vznikne škoda. V takomto prípade môže mať preto žalobca právny záujem na podaní určovacej žaloby.

Z tohto dôvodu sa bez ďalšieho nemožno stotožniť s tvrdením, že začatie konania o určení, že tu právo nie je, teda o negatívne určenie, predstavuje prekážku litispendencie pre určovaciu žalobu, že tu právo je. V takomto prípade je však odôvodnený taký postup, aby bolo prvé konanie zastavené, a to práve kvôli tomu, že stratil právny záujem na negatívnom určení, pretože je tu iné konania, v ktorom sa táto otázku musí vyriešiť.⁴⁹

26. Na záver sa v súvislosti s podstatou právneho záujmu pristavme pri otázke naliehavosti právneho záujmu, keďže § 137 písm. c) CSP nevyžaduje pri určovacích žalobách – na rozdiel od intervencie – len právny záujem, ale aj to, aby bol tento záujem naliehavý. Otázkou je, v čom má táto naliehavosť spočívať. M. Tomašovič uvádza, že naliehavosť treba chápať ako „dostatočnú intenzitu“, ktorá sa prejavuje v tom, že „určovací rozsudok bude pre žalobcu podstatným spôsobom užitočný“.⁵⁰ Súdna prax potvrdzuje, že naliehavosť právneho záujmu spočíva v tom, že žalobca „nemá možnosť domáhať sa ochrany svojich práv a oprávnených záujmov iným procesným spôsobom, a že existujúca rozpornosť právneho vzťahu medzi účastníkmi môže byť odstránená práve len podaným návrhom s petitom určovacím“.⁵¹ J. Pužman si zas naliehavosť vykladá tak, že „určení práva . . . môže byť odstránená jenom výrokem určovacím a že není vhodné toto určení odkládat“.⁵²

Domnievame sa, že naliehavosť nemožno stotožňovať s nejakou intenzitou. Buď tu právny záujem je, alebo nie je. Nedá sa však úplne súhlasiť ani s názorom, ktorý naliehavosť vidí aj v tom, že neistota nemôže byť odstránená iným procesným nástrojom. Ako sme uviedli vyššie, aj právny záujem intervenienta je daný len vtedy, keď by po právoplatnosti rozsudku nemal možnosť zvrátiť právne posúdenie prejednávaného skutkového stavu. Pojem právny záujem tak už v sebe inherentne obsahuje aj tento prvok. Naliehavosť preto musí spočívať v niečom inom, v nejakom plus.

Javí sa nám pritom, že by sme ju mali hľadať v časovom hľadisku. Naliehavý právny záujem by tu tak mal byť daný vtedy, ak je tu aktuálna potreba vyriešiť neistotu alebo ohrozenie práva. Pri intervencii táto naliehavosť prítomná byť nemusí, pretože tam už intervenovaný spor začal: intervenient preto doňho musí vstúpiť, ak chce zvrátiť nepriaznivé dôsledky prehry strany, ktorej sa v konaní rozhodol pomáhať, hoci v danom momente samotná potreba jeho ochrany nie je naliehavá, aktuálna: nebyť toho, že intervenovaný spor začne žalobca, intervenient by vôbec nemusel mať potrebu sám riešiť otázku, ktorá bude predmetom in-

⁴⁹ ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOITWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 18., neu bearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 546.

⁵⁰ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 501.

⁵¹ R 47/2020 a tam uvedené ďalšie rozhodnutia.

⁵² PUŽMAN, J. *Právní nároky a jejich uplatňování*. Praha: Orbis, 1965, s. 259. Rovnako WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 63.

tervenovaného sporu. Pri určovacích žalobách je však situácia iná, keďže konanie o takejto žalobe ešte neprebíha.

III.D Predmet právneho záujmu

27. Predmetom právneho záujmu má byť právo. V tomto smere súčasná právna úprava neprevzala predchádzajúcu formuláciu, že predmetom určenia má byť právo alebo právny vzťah [§ 80 ods. 2 písm. c) OSP]. M. Tomašovič tento krok vysvetľuje tým, že ide len o terminologickú zmenu, pretože oba pojmy – právo aj právny vzťah – mali rovnaký obsah.⁵³ Tento záver nie je úplne správny, pretože právna veda presvedčivo dospela k záveru, že subjektívne právo môže existovať aj mimo akéhokoľvek právneho vzťahu.⁵⁴ Na druhej strane je však pravda, že pojem právo ako širší pojem zahŕňa aj tie práva, ktoré sú obsahom právnych vzťahov. Z tohto hľadiska sa teda formálne nedá novej úprave nič vytknúť. I napriek tomu sa nám predsa len zdá, že pôvodná úprava bola vhodnejšia, pretože pojmom právny vzťah možno opísať nielen jednotlivé právo, ale celý ich komplex, čo môže byť veľmi prínosné predovšetkým pri relatívnych právach.

28. Pod právom by sme pritom mali rozumieť akékoľvek subjektívne právo, bez ohľadu na dôvod jeho vzniku. Na rozdiel od žalôb na splnenie povinnosti, kde predmetom môžu byť len relatívne práva požadovať plnenie (*Anspruch, roszczenie*) a na rozdiel od žalôb smerujúcich ku konštitutívnemu rozhodnutiu, kde predmetom môžu byť len tzv. potestatívne práva, resp. právotvorné práva (*Gestaltungsrecht, prawo kształtujące*), predmetom určenia pri určovacích žalobách môže byť akýkoľvek typ či druh práva vrátane tých uvedených.

29. Formuláciu „určenie, či tu právo je alebo nie je“ by sme si pritom mali vykladať široko. Mala by zahŕňať nielen určenie samotného subjektívneho práva, ale aj jeho jednotlivých súčastí (napr. nielen nájomné právo ako základné subjektívne právo, ale aj právo vypovedať nájomnú zmluvu ako súčasť subjektívneho nájomného práva). Vyžadujú si to záujem procesnej ekonomie, ako aj zmysel určovacích žalôb, ktoré by mali slúžiť na odstránenie neistoty v právnej situácii žalobcu, resp. jej ohrozenia. Ak túto neistotu alebo ohrozenie vyvoláva len určitá súčasť subjektívneho práva, určenie by sa malo dať obmedziť len na ňu.

Z rovnakých dôvodov by nemala byť bez ďalšieho vylúčená ani možnosť určenia len určitého konštrukčného prvku príslušného subjektívneho práva, ak je neistým len tento prvok. Napríklad že nájomné právo vzniklo na dobu neurčitú, alebo že nájomné právo patrí obom manželom. V takýchto prípadoch nie je sporné samotné právo, ale len niektorý jeho prvok, ktorý spôsobuje v právnom postavení žalobcu neistotu, ako postupovať v budúcnosti.

⁵³ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 499. Rovnako WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 56.

⁵⁴ KNAPPOVÁ, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Praha: Academia, 1968, s. 53 a nasl.; alebo PYZIAK-SZAFNICKA, M. In: RADWANSKI, Z. (ed.). *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna. Tom I. 2. wydanie*. Warszawa: C. H. Beck, 2012, s. 805 – 806.

Taktiež by formulácia „určenie, či tu právo je alebo nie je“ mala v sebe zahŕňať aj možnosť žalovať o určenie právnej kvalifikácie práva, napr. ak je sporné, či zmluva medzi stranami je zmluvou o dielo alebo príkaznou zmluvou. Aj tu si tento záver vyžaduje požiadavka procesnej ekonómie, ako aj zmysel určovacích žalôb. Ak totiž neistotu alebo ohrozenie vyvoláva len spor o právnej kvalifikácii, určenie by sa malo dať obmedziť len na tento bod.

30. Ďalšou otázkou, ktorá sa na pozadí novej úpravy vynára, je otázka, či sú stále prípustné žaloby na určenie neplatnosti právneho úkonu, ak žalobca preukáže naliehavý právny záujem na tomto určení. Dôvodová správa nahráva negatívnej odpovedi, keď z nej vyplýva, že takéto žaloby by mali byť prípustné, len ak to vyplýva z osobitného predpisu. [§ 137 písm. d) CSP].⁵⁵ Rovnaký názor zastáva aj M. Tomašovič, podľa ktorého v takomto prípade nejde o určenie práva, ale o určenie právnej skutočnosti, keďže „[z]mluvy a iné právne úkony, ich existencia, platnosť či neplatnosť sú právnymi skutočnosťami (§ 2 ods. 1 OZ)“.⁵⁶

Hneď na začiatku však treba uviesť, že toto vysvetlenie nie je úplne správne. Právnou skutočnosťou je skutočnosť, s ktorou právo spája vznik, zmenu, alebo zánik práva.⁵⁷ Ide napríklad o právny úkon (napr. uzavretie zmluvy), smrť, právne relevantnú udalosť, spôsobenie škody a pod. Právna skutočnosť je teda vždy nejakou skutočnosťou, ktorá nastala v určitom momente. Nejde o žiadny stav či vlastnosť.⁵⁸ Samotná neplatnosť právneho úkonu preto nemôže byť právnou skutočnosťou: sama osebe nevyvoláva žiadnu zmenu právnej situácie. Tou by mohla byť len vtedy – aj to nepriamo –, ak takúto neplatnosť môže vysloviť jedine súd. Ani vtedy by však právna skutočnosť nespočívala v samotnej neplatnosti, ale v rozsudku, ktorým súd určil neplatnosť právneho úkonu. V takýchto prípadoch ide vlastne o konštitutívne rozhodnutie, pretože právny stav sa mení až právoplatnosťou rozsudku; dovtedy k právnym úkonom treba pristupovať ako k úkonom platným.

Zdá sa nám preto, že nie je vylúčený ani taký výklad súčasnej právnej úpravy, kde by pod žalobu podľa § 137 písm. d) CSP patrili len tie prípady, keď určenie neplatnosti právneho úkonu rozsudkom súdu, má konštitutívny účinok (tzv. *Gestaltungsklagen*). Ak by bol tento záver správny, potom by otázka, či možno žalovať o určenie neplatnosti právneho úkonu podľa § 137 písm. c) CSP opäť aktuálna. Tvrdíme pritom, že takéto žaloby by nemali byť

⁵⁵ Z dôvodovej správy k § 137 CSP: „Úplne nová koncepcia je zakotvená v písm. c) a d), kde sa rozlišuje klasická určovacia žaloba a žaloba o určení inej právnej skutočnosti podľa písmena d). Záujmom zákonodarcu bolo vylúčiť všetky nepotrebné a nezmyselné žaloby o určenie neplatnosti/platnosti právnych úkonov a iných právnych skutočností, ktoré vyvolávajú ďalšie spory a mňajú sa účelu žaloby určovacej.“

⁵⁶ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 505.

⁵⁷ LUBY, Š. In: KNAPP, V. – LUBY, Š. a kol. *Československé občanské právo. Svazek I. Druhé přepracované a doplněné vydání*. Praha: Orbis, 1974, s. 107. Porovnaj aj DULAK, A. In: LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné 1*. Bratislava: Iuris Libri, 2018, s. 117; alebo JANČO, M. In: VOJČÍK, P. a kol. *Občianske právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012, s. 59.

⁵⁸ BANASZCZYK, Z. In: RADWANSKI, Z. (ed.). *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna. Tom I. 2. wydanie*. Warszawa: C. H. Beck, 2012, s. 984 a nasl.

a priori vylúčené.⁵⁹ Môžu totiž existovať situácie, keď žaloba na určenie, že právny úkon je neplatný alebo že je neúčinný, bude podstatu sporu a podstatu neistoty alebo ohrozenia vystihovať lepšie. Napríklad ak by zo zmluvy vznikalo viacero právnych vzťahov navzájom previazaných tak, že by bolo komplikované identifikovať a pomenovať príslušné subjektívne práva.

III.E Povaha právneho záujmu ako predpokladu určovacieho rozsudku

31. Napokon sa v súvislosti s určovacími žalobami vysporiadajme s otázkou, či naliehavý právny záujem predstavuje meritórnu podmienku konania alebo procesnú podmienku. Význam tejto otázky spočíva v tom, či v prípade neexistencie naliehavého právneho záujmu má súd žalobu zamietnuť ako meritórne nedôvodnú alebo či má konanie zastaviť pre nedostatok procesnej podmienky.

V minulosti konštantne platil názor, že ide o podmienku meritórnu. V. Steiner tvrdil, že tu nejde o podmienku hmotnoprávnu ani procesnú, ale o podmienku petičného (žalobného) práva, teda o podmienku súdnej vymáhateľnosti, pri nedostatku ktorej treba žalobu zamietnuť, avšak bez účinku prekážky *rei iudicatae*.⁶⁰

Na pozadí Civilného sporového poriadku však M. Tomašovič prezentoval záver, že ide o podmienku procesnú. Jeho argumenty by sa dali zhrnúť zhruba nasledovne: (1) Ak by išlo o meritórnu podmienku, súd by sám nemohol iniciatívne vykonať dôkazy na preukázanie právneho záujmu a musel by vychádzať z jeho danosti, hoci nijako nepreukázanej, ak by žalovaný právny záujem žalobcu nepoprel. (2) Ak by išlo o meritórnu podmienku, súd by právny záujem nemusel skúmať *ex offio*. (3) Ak by išlo o meritórnu podmienku, súd by musel žalobu zamietnuť, čo by nebolo systémovým riešením v porovnaní s tým, že podľa § 137 písm. d) CSP musí súd konanie o určení právnej skutočnosti v prípade neprípustnosti zastaviť. (4) Ak naozaj ide o meritórnu podmienku, záver súdnej praxe, že zamietnutie žaloby pre nedostatok právneho záujmu nevedie k prekážke *rei iudicatae*, je potom nesystémový, a to z hľadiska iných prípadov zamietnutia žaloby, kde táto prekážka nastáva. Ak by sa právny záujem považoval za procesnú podmienku, táto nedôslednosť by nevznikala.⁶¹

S uvedeným názorom sa stotožňujeme, hoci je vyvodený skôr z dôsledkov ako z podstaty samej. Žiada sa nám preto doplniť, v čom vidíme procesnoprávny charakter podmienky právneho záujmu. Usudzujeme, že ten vyplýva zo znenia § 137 písm. c) OSP, podľa ktorého sa právny záujem viaže na určenie, či tu právo je alebo nie je, teda na rozsudok ako výsle-

⁵⁹ Porovnaj WARZOCHA, E. *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1982, s. 73; alebo ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 18., neu bearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 540 a nasl.

⁶⁰ STEINER, V. *Základní otázky občanského práva procesního*, Praha: Academia, 1981, s. 194 a 311.

⁶¹ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 502 – 503.

dok činnosti súdu, jeho procesného postupu. Súd preto musí skúmať, či na takomto určení existuje právny záujem, a teda – inými slovami – či má právomoc poskytnúť súdnu ochranu v podobe určovacieho rozsudku.⁶²

Tento záver v konzekvencii znamená, že súd je povinný počas celého konania *ex offio* prihliadať na splnenie tejto podmienky (§ 161 ods. 1 CSP), pričom aj bez návrhu môže vykonať potrebné dôkazy (§ 185 ods. 3 CSP) na preukázanie právneho záujmu, a v prípade jeho neexistencie musí konanie zastaviť (§ 161 ods. 2 CSP). To platí aj pre odvolací súd, ktorý prejednáva odvolanie žalobcu proti rozsudku, ktorým súd prvej inštancie určil, či tu právo je alebo nie je. Ak odvolací súd zistí, že právny záujem počas odvolacieho konania odpadol, konanie bude potrebné zastaviť.⁶³

Uvedené zároveň znamená, že uznesenie o zastavení konania pre nedostatok naliehavého právneho záujmu nebude nikdy predstavovať prekážku *rei iudicatae*. I v prípade, ak súd v zamietajúcom uznesení zároveň vyslovil aj názor na meritum veci (teda na otázku, či tu právo je alebo nie je), takýto názor nebude *rem iudicatam*, ale len názorom vysloveným *obiter dicta*.⁶⁴

Zhodnotenie existencie právneho záujmu je pritom otázkou právnou; súd sa preto nemôže uspokojiť s tým, že žalovaný nepopiera existenciu právneho záujmu. Na druhej strane, súd sa môže uspokojiť s nepopretými skutkovými tvrdeniami žalovaného, ktoré sú podľa súdu dostatočné na právny záver o existencii právneho záujmu. Nemusí preto iniciatívne pravdivosť týchto skutkových tvrdení overovať. Napríklad ak žalobca tvrdí, že žalovaný ho opakovane vyzýva na úhradu sporného dlhu, a žalovaný toto tvrdenie nevyvráti ani nepoprie, súd sa môže uspokojiť s týmto tvrdením a nemusí ho overovať.

32. Z toho, že právny záujem je podmienka na vydanie určovacieho rozsudku, zároveň plynie, že v prípade, že súd dospeje k záveru, že právneho záujmu niet, nebude sa vysporiadať so samotným meritom veci, teda či tu právo je alebo nie je. Domnievame sa však, že v niektorých výnimočných prípadoch, keď zistenie existencie právneho záujmu môže byť nanajvýš zložitá a zároveň ak je už na pohľad jasné, že právo, o ktorého určenie ide, existuje alebo neexistuje, by súd mohol opomenúť zisťovanie právneho záujmu a rovno vec meritorne rozhodnúť, teda buď vysloviť, že právo tu je alebo nie je, alebo žalobu ako nedôvodnú zamietnuť.⁶⁵

III.F Zhrtutie

33. Po tomto priblížení jednotlivých aspektov právneho záujmu pri určovacích žalobách si skúsme naše závery zosumarizovať.

⁶² ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 18., neu bearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2018, s. 545.

⁶³ Tamže, s. 546.

⁶⁴ Tamže.

⁶⁵ Tamže.

Po prvé, právny záujem na určení, či tu právo je alebo nie je, má žalobca vtedy, ak by bez tohto určenia bolo jeho právne postavenie neisté alebo ohrozené, a to v tom smere, že

- (1) vzhľadom na okolnosti prípadu nie je isté, či žalovaný v budúcnosti splní povinnosť voči žalobcovi, pretože jej existenciu už teraz spochybňuje, alebo
- (2) žalovaný si voči žalobcovi uplatňuje (mimosúdne) právo, ktoré žalobca spochybňuje, alebo možno dôvodne predpokladať, že si ho v budúcnosti bude uplatňovať, alebo
- (3) tretie osoby v právnom styku so žalobcom považujú jeho postavenie za neisté, čo spôsobuje alebo môže dôvodne spôsobiť zhoršenie žalobcovej hoci aj ekonomickej situácie, alebo
- (4) hrozí, že sa jeho právo, ktoré sa spravuje Obchodným zákonníkom, premlčí, a to vždy za predpokladu, že toto ohrozenie alebo neistotu nemožno odstrániť iným, vhodnejším procesným prostriedkom, najmä žalobou na plnenie. Tá sa však nedá považovať za vhodnejší prostriedok, ak sa ňou nevyčerpá celý právny záujem žalobcu alebo ak sa vzhľadom na okolnosti prípadu určovacia žaloba zdá byť lepším procesným nástrojom ochrany práv.

Po druhé, naliehavosť právneho záujmu spočíva v časovom hľadisku, čiže právny záujem je naliehavý vtedy, ak je tu aktuálna potreba vyriešiť neistotu alebo ohrozenie práva určovacím rozsudkom.

Po tretie, naliehavý právny záujem by sme mali vykladať dostatočne široko, aby sme neodmietli spravodlivosť aj tam, kde sa jej žalobca nemôže domôcť inak.

Po štvrté, prípustným predmetom právneho záujmu je určenie práva (t. j. subjektívneho práva). To ale neznamená, že petit a výrok znejúci na určenie právneho vzťahu je nesprávny. Predmetom právneho záujmu pritom môže byť nielen určenie celého práva (právneho vzťahu), ale aj určenie jeho jednotlivých súčastí (napr. právo vypovedať zmluvu) alebo len určitého konštrukčného prvku príslušného práva, resp. právneho vzťahu (napr. že nájomné právo vzniklo na dobu neurčitú), ako aj určenie právnej kvalifikácie práva, resp. právneho vzťahu (napr. ak je sporné, či zmluva medzi stranami je zmluvou o dielo alebo príkaznou zmluvou).

Po piate, prípustným predmetom právneho záujmu môže byť aj určenie, že právny úkon je neplatný alebo neúčinný. Môžu totiž existovať situácie, keď žaloba na určenie, že právny úkon je neplatný alebo že je neúčinný, bude podstatu sporu a podstatu neistoty alebo ohrozenia vystihovať lepšie. Napríklad ak by zo zmluvy vznikalo viacero právnych vzťahov navzájom previazaných tak, že by bolo komplikované identifikovať a pomenovať príslušné subjektívne práva.

Po šieste, podmienka naliehavého právneho záujmu, je podmienka procesná, preto je súd povinný počas celého konania (vrátane odvolacieho konania) *ex offio* prihliadať na splnenie tejto podmienky (§ 161 ods. 1 CSP), pričom aj bez návrhu môže vykonať potrebné dôkazy (§ 185 ods. 3 CSP) na preukázanie právneho záujmu, a v prípade jeho neexistencie sa musí konanie zastaviť (§ 161 ods. 2 CSP).

IV. PRÁVNÝ ZÁUJEM PRI INÝCH DRUHOCH ŽALÔB

34. Celkom na záver našich úvah sa ešte krátko zamyslime, či je právny záujem prítomný aj pri iných druhoch žalôb. F. Štajgr v tomto smere uvádzal, že právny záujem sa vyžaduje aj pre úspešnosť žaloby na plnenie či návrhu na začatie exekúcie, akurát že zákon o ňom mlčí.⁶⁶ Obdobne sa vyjadrovala aj A. Winterová⁶⁷ a podobný názor má aj M. Tomašovič.⁶⁸

Otázkou však je, či nám toto tvrdenie v niečom pomáha. To, že právny záujem existuje aj pri žalobe na splnenie povinnosti či pri iných žalobách, nevyvoláva pochybnosti. Ak žalobca žaluje o splnenie nesplnenej povinnosti, má nesporne právny záujem na jej splnení. Akú má však toto tvrdenie pridanú hodnotu? Tá by mohla spočívať jedine v tom, že by sme právny záujem uznali za osobitnú podmienku prípustnosti každej žaloby (teda žalobného práva). Práve tento názor mal V. Steiner, ktorý tvrdil, že neexistencia právneho záujmu na odsúdení žalovaného alebo na nútenom výkone exekučného titulu je takým nedostatkom žalovateľnosti, ktorý pri každej žalobe bráni tomu, aby o veci bolo rozhodnuté v samotnej jej podstate.⁶⁹ V obdobnom duchu F. Štajgr uvádzal, že právny záujem žalobca nemá, ak jeho právo ešte nie je vymáhateľné (splatné), resp. že právny záujem žalobca nemá, ak už disponuje exekučným titulom iným než rozsudok. V takýchto prípadoch nemôže byť žalobca so žalobou, resp. návrhom na začatie konania úspešný.⁷⁰ Zdá sa teda, že podľa F. Štajgra by mal byť v takýchto prípadoch žalobca, resp. navrhovateľ neúspešný pre nedostatok právneho záujmu. V zahraničí sa v tejto súvislosti poukazuje aj na tzv. fiktívne spory, kde strany začnú konanie o neexistujúce právo so zámerom, aby súd takéto právo judikoval. Tvrdí sa pritom, že ani v týchto prípadoch by žalobca nemal byť úspešný, a to práve pre nedostatok právneho záujmu.⁷¹

Domnievame sa však, že vo všetkých týchto prípadoch nie je nevyhnutné utiekať sa k právnemu záujmu ako nejakej dodatočnej podmienke úspešnosti. Ak žalobca žaluje o splnenie povinnosti, ktorá nie je (ešte) vymáhateľná, potom jednoducho na splnenie povinnosti ešte nie je oprávnený. Súd preto nemôže túto povinnosť žalovanému uložiť. Žaloba musí byť teda zamietnutá pre nedôvodnosť. Obdobne je to aj pri fiktívnych sporoch: ak súd zistí, že prejednávane právo je fiktívne, tak jednoducho žalobu zamietne ako nedôvodnú. Nepotrebuje tu nijako operovať s nedostatkom právneho záujmu.

Trochu zložitejšia môže byť situácia tam, kde žalobca podá žalobu na splnenie povinnosti, hoci už disponuje exekučným titulom, napr. notárskou zápisnicou v zmysle § 45 ods. 2 písm. c) Exekučného poriadku. Takéto exekučné tituly totiž nie sú prekážkou *rei iudicatae*

⁶⁶ ŠTAJGR, F. Právni moc a vykonateľnosť se vzťahom na exekuční tituly. In *Právnik*, roč. 93, 1954, č. 8, s. 543.

⁶⁷ WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 62.

⁶⁸ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 500.

⁶⁹ STEINER, V. *Základní otázky občanského práva procesního*. Praha: Academia, 1981, s. 194 a 311.

⁷⁰ ŠTAJGR, F. Právni moc a vykonateľnosť se vzťahom na exekuční tituly. In *Právnik*, roč. 93, 1954, č. 8, s. 543.

⁷¹ POZRI ROWIŃSKI, T. *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971, s. 52 a nasl.

pre súdne konanie. Preto – striktné vzaté – by súdy mali takúto žalobu prejednať a meritórne o nej rozhodnúť. Aby sa však takémuto zbytočnému konaniu dalo vyhnúť, F. Štajgr tvrdil, že takýmto exekučným titulom je už právny záujem žalobcu uspokojený, už neexistuje, preto už sa už nemôže uspokojenia tohto záujmu domáhať podaním žaloby.⁷²

Je pravda, že na rozdiel od vyššie uvedených prípadov sa v tomto prípade nedá tvrdiť, že je zbytočné odvolávať sa na právny záujem, lebo súd v takomto prípade môže žalobu zamietnuť ako nedôvodnú. Mohlo by sa preto zdať, že táto situácia dokazuje potrebu konštruovať právny záujem ako osobitnú podmienku žalobného práva. Na druhej strane ale treba uviesť, že takáto situácia je zrejme len teoretická. Ťažko si predstaviť, že by žalobca napriek existencii exekučného titulu osobitne žaloval na splnenie povinnosti, ktorá je predmetom tohto titulu. Taktiež si ťažko predstaviť, že v prípade, ak nevedel o tom, že disponuje exekučným titulom, žalobu nevezme späť, ak počas konania vyjde existencia exekučného titulu najavo. Nezdá sa nám preto, že by sme z takejto výnimočnej, vonkoncom hypotetickej situácie mali vyvodzovať príliš všeobecné závery. Navyše, v skutočnosti tu ani nejde o právny záujem, ale o účelnosť žalobného práva a hospodárnosť súdneho systému.⁷³

Okrem toho nemožno vylúčiť, že za súčasnej úpravy by súdy aj tak konanie zastavili, ale ani nie tak pre nedostatok právneho záujmu ako skôr pre nedostatok právomoci súdu. Podľa § 3 ods. 1 CSP súdy totiž „prejednávajú spory a iné súkromnoprávne veci, ak ich podľa zákona neprejednávajú a nerozhodujú iné orgány“. Ak však už existuje voči žalovanému exekučný titul, nie je vylúčený názor, že tu niet sporu (a ak je, tak je to len spor fiktívny), a teda že súd nemá právomoc takúto vec rozhodnúť.

Pokiaľ ide o názor V. Steinera, že právny záujem je podmienkou samotného petičného práva a jej nedostatok bráni rozhodnutiu o samotnej podstate pri každej žalobe, V. Knapp k nemu výstižne poznamenáva, že domáhať sa ochrany žalobou môže každý, čo vyplýva aj z toho, že „napr. ani žalobu toho, jehož právo nebylo porušené ani ohrozené, či toho, kto vôbec žiadne právo nemá a jen je tvrdí, či toho, kto žaluje predčasne apod., soud nemůže odmítnout a *limine fori*. V takových případech žalobce nebude mít *in concreto* právo na ochranu svého práva (jeho žaloba bude zamítnuta), ale bude mít právo na to, aby soud o jeho žalobě rozhodl, bude tedy mít právo na rozhodnutí, jehož porušení by bylo nepřípustnou *denegatio iustitiae*“.⁷⁴

Usudzujeme preto, že právny záujem má právny význam len pri žalobe na určenie, či tu právo je alebo nie je, a pri intervencii. Nie však pri ostatných žalobách.⁷⁵

⁷² ŠTAJGR, F. Právní moc a vykonatelnost se vztahem na exekuční tituly. In: *Právník*, roč. 93, 1954, č. 8, s. 543.

⁷³ POZRI ROWIŃSKI, T. *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971, s. 59.

⁷⁴ KNAPP, V. Recenze díla V. Steinera, Základní otázky občanského práva procesního. In: *Právník*, roč. CXXI, 1982, č. 3, s. 262. Porovnaj aj BOURA, F. *Soudní rozhodnutí*. Praha: Orbis, 1957, s. 42.

⁷⁵ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci grantového projektu VEGA 1/0329/19 „Žalobné právo v rekonštituovanom civilnom procese na Slovensku“.

Zoznam použitej literatúry:

- BOURA, F. *Soudní rozhodnutí*. Praha: Orbis, 1957
- FEKETE, I. Námiety solidárnych dlžníkov proti pohľadávke veriteľa. In: *Súkromné právo*, 2020, roč. VI, č. 6
- GEŠKOVÁ, K. – HLUŠÁK, M. Právny záujem intervenienta a jeho podnet na podanie dovolania generálneho prokurátora. In: *Súkromné právo*, roč. VI, 2020, č. 5
- GEŠKOVÁ, K. – ŠORL, R. Postavenie a zmysel inštitútu vedľajšieho účastníka v civilnom procese a jeho vývojové premeny. In: *Justičná revue*, roč. 57, 2005
- HANDL, V. – RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985
- HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy první stolice*. Třetí, opravené a doplněné vydání. Praha: Vlastním nákladem, 1932
- JANČO, M. In: VOJČÍK, P. a kol. *Občianske právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012
- KAČALA, J. – PISÁRČIKOVÁ, M. – POVAŽAJ, M. (red.). *Krátký slovník slovenského jazyka*. 4. doplnené a upravené vydanie. Bratislava: Veda 2003
- KLIMKOWICZ, J. *Interwencja uboczna według kodeksu postępowania cywilnego*. Wydawnictwo Prawnicze, 1972
- KNAPP, V. – LUBY, Š. a kol. *Československé občanské právo. Svazek I. Druhé přepracované a doplněné vydání*. Praha: Orbis, 1974
- KNAPP, V. *Recenze díla V. Steinera, Základní otázky občanského práva procesního*. In: *Právník*, roč. CXXI, 1982, č. 3
- KNAPPOVÁ, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Praha: Academia, 1968
- LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné I*. Bratislava: Iuris Libri, 2018
- MACUR, J. K predbežným otázkam v civilnom konaní. In: *Právny obzor*, 1969, roč. LII, č. 1
- MACUR, J. *Předmět sporu v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova universita v Brně, 2002
- MACUR, J. *Základní otázky právní moci civilních soudních rozhodnutí*. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1972
- PUŽMAN, J. *Právní nároky a jejich uplatňování*. Praha: Orbis, 1965
- RADWANSKI, Z. (ed.). *System prawa prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna. Tom I. 2. wydanie*. Warszawa: C. H. Beck, 2012
- RESICH, Z. *Res iudicata*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978
- ROSENBERG, L. – SCHWAB, K. H. – GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. 18., neu bearbeitete Auflage. München: C. H. Beck, 2018
- ROWIŃSKI, T. *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971
- RUBEŠ, J. a kol. *Komentář k občanskému soudnímu řádu. Díl první*. Praha: Orbis, 1957
- RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Orbis, 1970
- STEINER, V. *Občianske právo procesné v teórii a praxi*. Bratislava: Obzor, 1980
- STEINER, V. *Základní otázky občanského práva procesního*. Praha: Academia, 1981
- STUDZIŃSKA, J. *Interwencja uboczna w procesie cywilnym*. Warszawa: C. H. Beck, 2018
- ŠTAJGR, F. Právní moc a vykonatelnost se vztahem na exekuční tituly. In: *Právník*, roč. 93, 1954, č. 8
- ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016
- ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – FEČÍK, M. – SEDLAČKO, F. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019
- WARZOCHA, E. *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1982
- WINTEROVÁ, A. Prejudiciální otázka v občanskoprávním řízení. In: *Socialistická zákonnost*, 1967, roč. XV, č. 2
- WINTEROVÁ, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Univerzita Karlova, 1979
- WOODCOCK, E. C. *A new Latin syntax*. Cambridge: Harvard University Press, 1959
- ZEDLER, F. *Dochodzenie rozszczeń majątkowych od małżonków*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1976

AKO TVORIŤ USTÁLENÚ ROZHODOVACIU PRAX O NALIEHAVOM PRÁVNOM ZÁUJME

HOW TO CREATE THE STABILIZED DECISION-MAKING PRACTISE OF COURTS ABOUT URGENT LEGAL INTEREST

Katarína Gešková*

Abstrakt: V nasledujúcich riadkoch sa venujeme definovaniu a posudzovaniu naliehavého právneho záujmu. Ide o pojem, ktorý nedefinuje zákon, ale právna doktrína a súdna prax. Naliehavý právny záujem sa skúma pri určovacích žalobách, ktoré sa využívajú v rôznych skutkových situáciách. Podľa podobností konkrétnych skutkových situácií možno vytvárať konkrétnejšie kritériá na jeho posudzovanie. Vďaka nim bude rozhodovacia prax súdov predvídateľná a stabilná. Práve preto sa autorka zaoberá aj otázkou, ako sa má vytvárať ustálená rozhodovacia prax o tomto pojme. Tvrdí, že ustálená rozhodovacia prax by sa nemala skladať zo všeobecných kritérií posudzovania naliehavého právneho záujmu, teda zo zovšeobecnených právnych viet, ale by mala odzrkadľovať konkrétne skutkové okolnosti vytváraním určitých typových a skutkovo analogických situácií.

Kľúčové slová: naliehavý právny záujem, ustálená rozhodovacia prax súdov, určovacie žaloby, skutková analógia, všeobecné a konkrétne právne vety

Abstract: In the following lines, we focus on defining and assessing the urgent legal interest. It is a concept that is not defined by law, but by legal doctrine and judicial practice. The urgent legal interest is examined in actions on declaration which are used in various situations. According to the similarities of specific factual situations, more specific criteria for its assessment can be created. Thanks to them, the decision-making practice of courts will be predictable and stable. That is why the author also deals with the question of how to create a stable decision-making practice regarding this concept. She takes the view that settled decision-making practice should not consist of general criteria for assessing urgent legal interest, that is to say, of generalized legal sentences, but should reflect specific facts by creating certain typical and factually analogous situations.

Key words: urgent legal interest, stable decision making practice of the courts, actions on the declaration of the right, analogy in facts, general and specific legal sentences

I. ČO JE NALIEHAVÝ PRÁVNÝ ZÁUJEM

Naliehavý právny záujem je jedným zo základných pojmov civilného procesného práva. Hoci o ňom existuje množstvo súdnych rozhodnutí, nie vždy možno jednoznačne odpovedať na otázku, či je naliehavý právny záujem v určitom súdnom spore daný. Jeho obsah je pomerne košato definovaný. Koniec koncov ide o pojem svojím spôsobom relatívny a neurčitý. Napriek tomu treba, aby sa stanovili určité kritériá, ako predvídateľne posúdiť to, či je naliehavý právny záujem daný. Našou snahou bude nahliadnuť hlbšie do obsahu pojmov (slov), ktoré naliehavý právny záujem definujú, a zaoberať sa tiež otázkou, čo je vlastne *ustálená rozhodovacia prax* o naliehavom právnom záujme. Poďme ale pekne po poriadku.

* JUDr. Katarína Gešková, PhD., Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

Všeobecne platí, že žalobca musí mať vždy *právny záujem* na prejednaní svojej žaloby. Pri žalobách na plnenie je tento *právny záujem* inherentný. Zistenie súdu, že žaloba je dôvodná *ipso facto* znamená, že právny záujem žalobcu je daný, a preto sa nevyžaduje, aby súd skúmal právny záujem žalobcu oddelene od merita veci.¹ Vyplýva totiž zo samotnej podstaty predmetu sporu.

Pri určovacích žalobách to neplatí. Určenie práva (a teda skutková a právna dôvodnosť určovacieho výroku) totiž automaticky neznamená, že tento výrok je pre žalobcu aj skutočne potrebný. Právny záujem sa potom skúma preto, aby súd zistil, či má určovací výrok súvis s právnym postavením žalobcu v tom zmysle, či žalobca takýto výrok potrebuje, teda či má pre neho právny význam. Žalobca žiada o určenie práva vtedy, ak je jeho právna pozícia neistá. Táto neistota však musí mať určitú intenzitu.² Preto nestačí len záujem majetkový (aj keď tento je často spojený s právnym záujmom), ani záujem vyvolaný osobnými vlastnosťami (nespavosť, rozrušenie žalobcu) alebo potrebami, ktoré právny poriadok neuznáva (napr. potreba získať si dôveru, povest' a pod.).³ Podľa Tomašoviča prívlastok *naliehavý* chápeme tak, že právny záujem má dostatočnú intenzitu. *Naliehavosť* sa prejaví v tom, že určovací rozsudok bude pre žalobcu podstatným spôsobom užitočný.⁴ Inak povedané, súd skúma jeho *naliehavosť*, teda podstatnú potrebu určovacieho výroku pre žalobcu.

Naliehavý právny záujem možno vnímať ako racionálne obmedzenie prístupu k určovacím žalobám. Súdne konanie totiž môžeme chápať aj ako určitú službu poskytovanú štátom žalobcovi s cieľom ochrániť jeho práva, preto je dôvodné zisťovať, či má pre žalobcu zmysel.⁵ Táto služba štátu musí byť poskytovaná rozumne, aby nedošlo k zaťaženiu súdneho systému nepotrebnými určovacími žalobami. Pri určovacích žalobách nie vždy platí, že vyhovujúci určujúci výrok je pre strany užitočný a má pre ne zmysel. Napr. je neprípustné, aby mohol vlastník požiadať bez ďalšieho súd o určenie, že je vlastníkom svojej nehnuteľnosti. Takto by mohol súdy kedykoľvek zaťažiť určovacím sporom. Vlastník tak môže urobiť len vtedy, keď mu vyhovujúci určovací výrok bude užitočný, inak povedané, keď bude mať pre neho význam. Bude to spravidla vtedy, keď niekto jeho vlastnícke právo spochybňuje, teda keď je jeho vlastnícke právo ohrozené (napr. zistí, že niekto iný je zapísaný ako vlastník jeho nehnuteľnosti).

Naliehavý právny záujem treba preukazovať pri väčšine určovacích žalôb (§ 137 písm. c.) CSP). Žalobca nemá povinnosť ho preukazovať vtedy, ak osobitný právny predpis predpokladá podanie určovacej žaloby a určitú osobu výslovne oprávňuje ju podať.⁶ Oprávnenie

¹ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 500.

² WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 3. vydanie. Linde, Praha 2004, s. 224.

³ HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy prvního stupně*. 3. vydanie. Praha 1932, s. 155.

⁴ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 501.

⁵ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 500.

⁶ Aj z tohto dôvodu je ust. § 137 písm. c.) CSP normované nasledujúco: „Žalobou možno požadovať, aby sa rozhodlo najmä určením, či tu právo je alebo nie je, ak je na tom *naliehavý právny záujem*; *naliehavý právny záujem* nie je potrebné preukazovať, ak vyplýva z osobitného predpisu.“

podat' určovací žalobu tak zakladá nevyvrátiteľnú domnienku, že právny záujem žalobcu je daný.⁷ Žalobca potom nemusí v žalobe uvádzať ani skutkové tvrdenia a ani dôkazy na preukázanie jeho naliehavého právneho záujmu.

Ak však nejde o tieto, v osobitných predpisoch predpokladané situácie, je povinnosťou žalobcu uviesť skutkové tvrdenia, ako aj dôkazy na preukázanie skutočností, z ktorých vyplýva naliehavý právny záujem. Posudzovanie toho, či je naliehavý právny záujem daný, alebo nie, je otázkou právnou a posudzuje ju súd na základe žalobcom tvrdených skutočností.

Obsah pojmu naliehavý právny záujem nie je normatívne vyjadrený v Civilnom sporovom poriadku. Procesné normy vlastne nikdy neobsahovali legálnu definíciu tohto pojmu. Je to prakticky nemožné a zrejme aj kontraproduktívne. Prax ukazuje, že posudzovanie naliehavého právneho záujmu je často zložitá a závislá od konkrétneho skutkového stavu. Jeho obsah však vytvorila právna veda, ale najmä súdna judikatúra.

Pre úplnosť ešte uvádzame, že procesný predpis Civilní řád soudní (ďalej aj „CRS“) platný (okrem iného) na území Českej republiky hovoril len o *právnom záujme*.⁸ Právna veda a súdna prax mu dávajú prívlastok *nutkavý*,⁹ čo sa v súdnych rozhodnutiach odôvodňuje práve samotným zákonným znením § 228 CRS, podľa ktorého právny záujem spočíva v tom, že právo alebo právny vzťah majú byť určené *čo najskôr*.¹⁰ Predpokladáme, že práve z pojmu *nutkavý* vznikol prívlastok *naliehavý*, legislatívne vyjadrený až v § 406 zákona č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (Občiansky súdny poriadok).¹¹

II. NALIEHAVÝ PRÁVNÝ ZÁJEM V STARŠÍCH PRAMEŇOCH

V jednej z prvých učebníc civilného procesu prof. Hora k určovacím žalobám uvádza: „Každá žaloba musí sloužiti potřebám praktického života. Nelze se dovolávat činnosti soudu jen k vůli rozhodnutí otázek akademických neb k vůli uspokojení zájmu, jenž nedošel uznání právním řádem. Nebezpečí zneužití žaloby k takovýmto účelům je zvlášť velké u žalob určovacích. Proto zákon obmezuje je co do předmětu (II);¹² ale proto také žádá dále ještě, aby žalobce by právě

⁷ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 503.

⁸ Podľa § 228 CRS: „Žalobou se lze domáhati toho, aby bylo určeno, že tu jest nebo není některý právní poměr nebo právo, aby byla uznána pravost listiny, neb aby bylo určeno, že je nepravá, má-li žalobce právní zájem na tom, aby onen právní poměr nebo právo nebo pravost listiny byly soudním rozhodnutím určeny co nejdříve.“

⁹ „Ani právní zájem o sobě neodůvodňuje ještě žaloba určovací; zákon žádá zcela n u t k a v ý právní zájem: právní postavení žalobcovu musí býti takové, aby brzké, rychlé určení bylo jediným žádoucím východiskem.“ pozri HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy první stolice*. 3. vydanie, Praha 1932, s. 155.

¹⁰ Rozhodnutie zo dňa 12. júna 1936, R II 234/36, Vážný (Sbírka rozhodnutí NS 1919 – 1945) č. 15292: „Při tom jest míti na paměti, že ani právní zájem o sobě neodůvodňuje ještě žalobu určovací, ježto zákon žádá nutkavý právní zájem, jak plyne ze slov »co nejdříve«, takže právní postavení žalobcovu musí býti takové, by rychlé určení sporného právního poměru nebo práva bylo jediným žádoucím východiskem (srovnej rozhodnutí čis. 11630 a 12100 Sb. n. s.).“

¹¹ § 406 Občianskeho súdneho poriadku z r. 1950: „Žalobou sa možno domáhať aj určenia, či tu je alebo nie je určité právo alebo právny pomer, ak má žalobca naliehavý právny záujem na uplatňovanom určení.“

¹² Hora poukazuje na to, že predmetom určovacích žalôb môže byť len určité právo alebo právny vzťah, nemôže ísť len o určenie skutočností (faktov), a to aj keby mali pre právnú istotu strán dôležitý význam. Výnimku z tejto zásady pri-

k tomuto predmetu sporu ve zvláštním právním vzťahu. Činí totiž podmínkou určovací žaloby požadavek, aby měl žalobce právní zájem na tom, aby právo, právní poměr, pravdivost či nepravdivost byly na jisto postaveny soudním rozhodnutím co nejdříve (288 rak., 130 uh.).

Žalobcem žádané určení musí být tedy vyvoláno jistým stavem, jenž těsně souvisí s právními poměry žalobcovými a má na ně vliv; tento vliv jeví se v tom, že právní poměry žalobcovy jsou uváděny v neklid a nejistotu. Právní poměry žalobcovy nemohou se bezpečně rozvíjeti, poněvadž se jim postavila v cestu překážka, která tomuto klidnému, nerušenému rozvoji jejich brání, A žalobou vymáhaný výrok soudní (rozsudek určovací) jest s to, s hlediska právního řádu, aby tuto překážku odklidil, v otrěsené právní poměry žalobcovy uvedl pořádek a dal jim bezpečný právní základ. Musí zde být tedy vždy těsná souvislost s právními poměry (právním stavem) žalobcovými jak co do příčiny, jež zavdává k žalobě přímého podnětu, tak i co do účelu, jenž má být rozsudkem dosažen; ale zároveň musí i tato příčina i tento účel mít svůj kořen v právním řádu. Proto by nestačil zájem jen hospodářský (ačkoli tento bývá se zájmem právním velmi často spojen) ani pouhý zájem na určení vyvolaný osobními vlastnostmi (nespavost, rozrušení) nebo potřebami právním řádem neuznávanými (na př. potřebou získati si důvěru, pověst apod.).

Skutečnosti, jež vyvolávají právní zájem žalobcův na určení, mohou být rozmanité; může to být skutečnost, že jisté právo žalobcovo je bráno v pochybnost způsobem, jenž je s to žalobce vážně znepokojiti, anebo že žalovaný si osobuje nějaké právo, jež křídí a podlamuje právo žalobcovo; ale zájem právní může být vyvolán nejen jistým počínáním odpůrcovým, nýbrž i činy osob třetích, a nejen činy, nýbrž i jistými událostmi. Ani právní zájem o sobě neodůvodňuje ještě žaloba určovací; zákon žádá zcela **nutkavý** právní zájem: právní postavení žalobcovo musí být takové, aby brzké, **rychlé** určení bylo jediným žádoucím východiskem... Podle toho, je-li na straně žalobcově právní zájem na brzkém určení čili nic, a jenom podle toho, sluší posuzovati také otázku, je-li žaloba určovací vyloučena tehdy, když je možná už žaloba na plnění. Lze mít za to, že možnost žaloby o plnění **zpravidla** vylučuje právní zájem při žalobě určovací, ale nelze tak tvrdit zcela všeobecně. Může-li žalobce prokázati, že má právní zájem na tom, aby soudním rozsudkem bylo co nejdříve určeno jisté právo neb právní poměr přes to, že by mohl žalovati přímo o plnění ustupuje do pozadí proti zájmu na určení, že zájem na určení je nutkavější a žaloba na určovací způsobilejší, aby rychleji uspokojila žalobcův zájem než žaloba o plnění. Po případě bude lze obě žaloby spojit; např. se žalobou o plnění jen jisté části nároku spojit žalobu o určení celého právního poměru, z něhož se ona část nároku dovozuje.“

Z týchto definícií právnej teórie čerpala a ďalej ich rozvíjala staršia súdna prax. Z nej vyberáme niekoľko rozhodnutí z Vážneho zbierky súdnych rozhodnutí (Sbírka rozhodnutí NS 1919 – 1945).¹³ Pojem *právní zájem* bol v jej rozhodnutiach definovaný takto:

púšťa zákon (aj rakúsky aj uhorský) tým, že pripúšťa žaloby o určenie pravosti alebo nepravosti listín. Na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi, kde platil Uhorský civilný súdny poriadok (zákonný článok I/1911), zákon umožňoval ešte žalobu o určenie správnosti účtu, čo je tiež len jeho vlastnosť.

¹³ Vážneho zbierka bola pomenovaná podľa svojho prvého editora, prof. Františka Vážneho, ktorý bol sudcom a neskôr predsedom Najvyššieho súdu Československej republiky. Ako vyplýva z jej titulnej strany, išlo o vydávanie zbierky z poverenia predsedníctva Najvyššieho súdu ČSR. Zbierka sa zrejme aj preto v literatúre označuje ako „polo-oficiálna“, keďže postup výberu súdnych rozhodnutí a právnych viet nebol inštitucionalizovaný tak ako v súčasnosti.

*Předěje-li se určovací žalobou řadě žalob o plnění, slouží určovací žaloba potřebám praktického života.*¹⁴

*Žaloba určovací jest přípustná, ač by mohlo býti žalováno přímo o plnění, má-li žalobce právní zájem na tom, by bylo co nejdříve určeno jisté právo nebo právní poměr.*¹⁵

*Jest tu právní zájem na bezodkladném určení (§ 228 c. ř. s.), domáháno-li se určovací žalobou zjištění právního poměru s právními účinky, tvořícími široký podklad i pro budoucí a další nové nároky žalobcovy.*¹⁶

*Možnost žaloby o plnění zpravidla vylučuje žalobu určovací. Nedovolenou jest však určovací žaloba jen tehdy, kde by nesloužila potřebám praktického života, nýbrž zbytečnému rozmnožování nebo zdražování sporu.*¹⁷

*Kde lze žalovati o plnění není zpravidla místa pro žalobu určovací, leč že by se určovací žalobou zjednával právní základ pro právní vztahy stran a určovací žaloba by takto sledovala samostatný rozumný účel.*¹⁸

¹⁴ Rozh. ze dne 3. září 1931, Rv I 945/30.), Vážný (Sbírka rozhodnutí NS 1919 – 1945) č. 10942, celá právní veta zní: „Předěje-li se určovací žalobou řadě žalob o plnění, slouží určovací žaloba potřebám praktického života Pokud jest opodstatněn zájem na bezodkladném určení kupní ceny.“

¹⁵ Rozh. ze dne 14. února 1931, Rv I 538/30, Vážný (Sbírka rozhodnutí NS 1919 – 1945) č. 10531, celá právní veta zní: „Žaloba určovací jest přípustná, ač by mohlo býti žalováno přímo o plnění, má-li žalobce právní zájem na tom, by bylo co nejdříve určeno jisté právo nebo právní poměr. Zájem na neodkladném určení nejspornosti práva sváděti vodu na pozemek, byl založen tím, že stavební úřad odkázal majitele pozemku, minícího stavěti, na pořad práva. Vzdání se části žalobního nároku není v odvolacím řízení zapovězeno.“

¹⁶ Rozh. ze dne 4. listopadu 1931, Rv I 1441/31, Vážný (Sbírka rozhodnutí NS 1919 – 1945) č. 11150, celá právní veta zní: „Jest tu právní zájem na bezodkladném určení (§ 228 c. ř. s.), domáháno-li se určovací žalobou zjištění právního poměru s právními účinky, tvořícími široký podklad i pro budoucí a další nové nároky žalobcovy.

Propuštění vedoucího úředníka kanceláře Svazu československých spořitelů není věcí, dotýkající se celého Svazu československých spořitelů, přikázanou k rozhodnutí ústřednímu výboru Svazu.

Svěřen-li výběr úředních sil a jejich jmenování ředitelství Svazu, přísluší mu i výpověď úředníka kanceláře Svazu, aniž se vyžaduje schválení ústředního výboru Svazu.“

¹⁷ Rozh. ze dne 29. prosince 1924, Rv I 1795/24, Vážný (Sbírka rozhodnutí NS 1919 – 1945) č. 4498. Z odůvodnění: „Nedovolenou bude při možnosti žaloby o plnění určovací žaloba jen, kde by nesloužila potřebám praktického života, nýbrž by jen sloužila zbytečnému rozmnožování nebo zdražování sporů. Kde se jí však zjednává pevný právní základ pro právní vztahy stran a předěje se jí žalobě o plnění, bude určovací žaloba přípustnou přes to, že je možnou i žaloba o plnění. O takový případ tu jde. Není podstatného rozdílu, zda bylo žalováno, jak žádá dovolatel, že totiž žalovaný je povinen souhlasiti s vydáním na soudě složené částky, či zda je žalováno, jak žaloval žalobce, o zjištění, že její obstarávka není po právu. V obou případech bude žalobce při kladném výsledku sporu oprávněn, poukazuje k právoplatnému rozsudku (srov. § 367 ex. ř.) ihned žádati o vydání složené částky. Bude tudíž určovací žalobou dosaženo téhož cíle, kterého by dosáhla žaloba o plnění.“ Pozn. autorky: Z odůvodnění potom jasne vyplývá, že tak ako výrok o žalobe na plnenie, tak aj určovací výrok bude spôsobilý naplniť ten istý cieľ, a to je oprávnenie domáhať sa vydania zloženej čiastky podľa osobitného ustanovenia § 367 Exekučného poriadku.

¹⁸ Rozh. ze dne 25. května 1929, Rv I 1079/28, Vážný (Sbírka rozhodnutí NS 1919 – 1945) č. 8992, celá právní veta zní: „Kde lze žalovati o plnění není zpravidla místa pro žalobu určovací, leč že by se určovací žalobou zjednával právní základ pro právní vztahy stran a určovací žaloba by takto sledovala samostatný rozumný účel. Zavázal-li se spolek doporučovati svým členům pro pojištění výhradně určitou pojišťovací společnost, jež převzala závazek pojistiti přihlásivši se členy spolku za podmínek a za prémie uvedené ve smlouvě, nešlo o předběžnou smlouvu ve prospěch třetích osob (členů spolku), nýbrž o smlouvu svého druhu, smlouvu rámcovou. Spolek jest oprávněn domáhati se proti pojišťovací společnosti, by platnost smlouvy a vázanost pojišťovací společnosti byly zjištěny soudním rozhodnutím. Zproštění závazku pro hospodářskou nemožnost (nedostatečnost) plnění předpokládá, že se plnění stalo pro zavázaného hospodářsky nemožným náhodou, any nastaly neočekávané a nepředvídané poměry tou měrou, že by splnění smlouvy ukládalo povinnému takovou oběť, kterou nelze na něm rozumně požadovati.“

Tieto definície sú nám určite povedomé. Retušované sa totiž objavujú aj v súčasných učebniciach a v súčasných súdnych rozhodnutiach; pritom sú staré zhruba sto rokov.

Za povšimnutie stojí aj to, že kým definovanie právneho záujmu v právnej doktríne ostáva vo všeobecnej rovine (čo je pochopiteľné), právne vety vyberané z Vážneho zbierky (Sbírka rozhodnutí NS 1919 – 1945) sú už konkrétnejšie. Skladajú sa jednak zo všeobecnej právnej vety (citovanej vyššie), po ktorej nasleduje posúdenie právneho záujmu v konkrétnej skutkovej situácii (pozri celé právne vety v poznámkach pod čiarou).

III. NALIEHAVÝ PRÁVNÝ ZÁUJEM V SÚČASNÝCH PRAMEŇOCH

Súčasnú učebnicu¹⁹ ponúkajú definíciu naliehavého právneho záujmu v podobnom duchu ako staršia literatúra. Definovanie tohto pojmu v nich zaberá približne dve strany, čo svedčí o tom, že definovať pojem naliehavý právny záujem nie je jednoduché. Autori sa snažia ponúknuť doktrinálne definície, vysvetľujú ho aj prostredníctvom príkladov, výnimiek a súdnej judikatúry. Ako už bolo uvedené, tieto definície zostali od čias prof. Horu prakticky nezmenené.

Okrem toho, že naliehavý právny záujem v súčasnosti definuje právna veda, jeho výklad ponúkajú aj mnohé súdne rozhodnutia. Na účely skúmania obsahu pojmu naliehavý právny záujem sme sa zamerali na rozhodnutia, ktoré vo svojom nedávanom publikovanom rozhodnutí označil Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej aj „NS SR“) za ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu v súvislosti s týmto pojmom; prípustnosť dovolania bola totiž založená podľa § 421 ods. 1 písm. a.) CSP, išlo teda o posúdenie právnej otázky, pri riešení ktorej sa odvolací súd odchyľil od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu. Ide o rozsudok NS SR zo dňa 11. decembra 2019, sp. zn. 2ObdoV/11/2019, publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky (ďalej aj „Zbierka“) pod č. 47/2020. Z neho doslovne citujeme časti, ktoré vybral z týchto rozhodnutí aj najvyšší súd:

- I. Návrh na určenie neplatnosti právneho úkonu vyžaduje preukázanie naliehavého právneho záujmu. Takýto návrh sa uplatní najmä v prípade, keď určovací výrok je potrebný z hľadiska občianskoprávnej prevencie (predchádzania ďalším sporom), alebo v prípade, keď výrok o neplatnosti je potrebný v konaní pred iným orgánom právnej ochrany alebo pred orgánom, ktorému bola zverená časť právomoci inak patriacej súdom. Právny záujem musí byť naliehavý v tom zmysle, že navrhovateľ v danom právnom vzťahu môže navrhovaným určením *dosiahnuť odstránenie spornosti a ochranu svojich práv a oprávnených záujmov*. Naliehavý právny záujem sa viaže na konkrétny určovací petit (to, čoho sa navrhovateľ v konaní domáha) a súvisí s vyriešením otázky, či sa návrhom

¹⁹ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 3. vydanie. Linde, Praha 2004, s. 223 – 225; SVOBODA, ŠÍNOVÁ, HAMULÁKOVÁ a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání, C. H. Beck Praha 2014, s. 164 – 166; FICOVÁ, S., ŠTEVČEK, M. a kol. *Občianske súdne konanie*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 169 – 170.

na začatie konania s daným petitom *môže dosiahnuť odstránenie spornosti práva alebo právnej neistoty*. Záver súdu o (ne)existencii naliehavého právneho záujmu navrhovateľa predpokladá posúdenie, či podaný určovací návrh je vhodným (správne zvoleným a prípustným) procesným nástrojom ochrany jeho práva alebo návrhom, ktorý spornosť neodstraňuje a *len zbytočne vyvoláva konanie, po ktorom bude musieť aj tak nasledovať ešte iné konanie* (NS SR, sp. zn. 4Cdo/136/2009).

- II. Právny záujem na určení je daný predovšetkým tam, kde by bez tohto určenia bolo právo žalobcu *ohrozené, alebo kde by sa bez tohto určenia jeho právne postavenie stalo neistým*. Ak však k porušeniu práva už došlo, *a je teda možné žalovať na splnenie povinnosti*, ktorá z porušenia práva vyplýva (§ 80 písm. b/ O. s. p.), nemá preventívna ochrana poskytovaná inak podľa ustanovenia § 80 písm. c/ O. s. p. žiadny zmysel (NS SR, R 17/1972).
- III. Pri skúmaní existencie naliehavého právneho záujmu ide o posúdenie, či podaná žaloba je vhodný (účinný a správne zvolený) procesný nástroj ochrany práva žalobcu, či sa ňou *môže dosiahnuť odstránenie spornosti práva, a či snáď len zbytočne nevyvoláva konanie, po ktorom bude musieť aj tak nasledovať iné (ďalšie) súdne konanie alebo konania*. Naliehavý právny záujem je spravidla daný v prípade, ak by bez tohto určenia bolo právo žalobcu ohrozené alebo ak by sa bez tohto určenia stalo jeho právne postavenie *neistým* (porovnaj R 17/1972). Za nedovolenú možno považovať určovaciu žalobu, pokiaľ neslúži potrebám praktického života, *ale len k zbytočnému rozmnožovaniu sporov*; ak však určovacia žaloba vytvára pevný právny základ pre právny vzťah účastníkov sporu, *je prípustná aj napriek tomu, že je možná (prípadne) i iná žaloba* (NS SR, sp. zn. 5Cdo/31/2011 a 4Cdo/89/2007).
- IV. Určovacia žaloba má spravidla preventívny charakter - jej účelom je poskytnúť ochranu práva žalobcu predovšetkým skôr, než dôjde k porušeniu právneho vzťahu alebo práva (určovacia žaloba preto vo všeobecnosti nie je opodstatnená tam, kde už právny vzťah alebo právo boli porušené a kde je namieste žaloba o splnenie povinnosti (§ 80 písm. b/ O. s. p.). V prípade možnosti žalovať priamo splnenie povinnosti treba preto vždy považovať za *neprípustnú určovaciu žalobu, ktorá neslúži potrebám praktického života, spornosť nerieši (neodstraňuje) a len vedie k nárastu počtu súdnych sporov*. Uvedená zásada, že žalobca sa nemôže žalobou úspešne domáhať určenia právneho vzťahu alebo práva tam, kde sa môže domáhať splnenia povinnosti podľa § 80 písm. b/ O. s. p., však neplatí vtedy, ak žalobca (*napriek možnosti domáhať sa priamo splnenia povinnosti*) preukáže, že má naliehavý právny záujem na určení určitého práva alebo právneho vzťahu; v takomto prípade treba jeho určovaciu žalobu považovať za procesne prípustnú. Právny záujem, ktorý je podmienkou prípustnosti takejto žaloby, musí byť naliehavý *v tom zmysle, že žalobca v danom právnom vzťahu môže navrhovaným určením dosiahnuť odstránenie spornosti a ochranu svojich práv a oprávnených záujmov (ide najmä o prípady, v ktorých sa určením, či tu právny vzťah alebo právo je či nie je, vytvorí pevný základ pre právne vzťahy medzi účastníkmi sporu a predíde sa žalobe na plnenie)*. Treba zdôrazniť, že nejde o určovaciu žalobu samu, ale o to, čoho (akého určenia) sa žalobca domáha a z akých právnych

- pomerov vychádza. Naliehavý právny záujem sa teda viaže na konkrétny určovací petit (to, čoho sa žalobca v konaní domáha) a súvisí s vyriešením otázky, či sa žalobou s daným určovacím petitom môže dosiahnuť odstránenie spornosti žalobcovho práva alebo neistoty v jeho právnom vzťahu; záver súdu o (ne)existencii naliehavého právneho záujmu žalobcu predpokladá teda posúdenie, či podaná určovacia žaloba je procesne prípustným nástrojom ochrany jeho práva a či snáď spornosť neodstraňuje a len zbytočne vyvoláva konanie, po ktorom bude musieť aj tak nasledovať iné konanie [k tomu pozri 3Cdo/112/2004 (publikované v časopise Zo súdnej praxe pod č. 81/2006) a obdobne aj 4Cdo/49/2003 (publikované v časopise Zo súdnej praxe pod č. 75/2003) a 3Cdo/53/2007].
- V. Naliehavý právny záujem je spravidla daný v prípade, keď sa *nemožno domáhať priamo plnenia, tiež vtedy, ak by bez tohto určenia bolo ohrozené právo navrhovateľa alebo ak by bez tohto určenia jeho právne postavenie bolo neisté*. V tejto spojitosti si teda treba ujasniť, či a ako sa následne požadované určenie môže dotknúť právnych pomerov účastníkov (t. j. či môže založiť právne významný následok v týchto pomeroch). *Určovacia žaloba bude zvyčajne prípustná vtedy, ak sa ňou odstraňuje spornosť vzťahu účastníkov a predchádza vzniku ďalších sporov, prípadne ak sa vytvára pevný základ právneho vzťahu medzi nimi* (k tomu viď 1Cdo/26/2007).
- VI. Judikatúra ustálila, že žalobca má právny záujem na žiadanom určení, *ak by bez tohto určenia bolo ohrozené jeho právo alebo právny vzťah, ktorého je účastníkom, alebo ak by sa jeho právne postavenie bez takéhoto určenia stalo neistým*. Cieľom určovacej žaloby je vydanie rozsudku, výrok ktorého odstraňuje žalobcovu neistotu určením, či tu právo alebo právny vzťah je alebo nie je. Zákon pre procesnú prípustnosť určovacej žaloby teda predpokladá *existenciu stavu neistoty* žalobcu v tom, či ten-ktorý právny vzťah alebo právo je alebo nie je a zároveň tiež preukázanie, že uvedenú *neistotu je možné odstrániť navrhovaným výrokom rozsudku*. Naliehavý právny záujem na určení je daný vtedy, ak je tu aktuálny stav objektívnej právnej neistoty medzi žalobcom a žalovaným, ktorý je ohrozením žalobcovho právneho postavenia a ktorý nemožno iným právnym prostriedkom odstrániť; nezáleží na tom, ako táto neistota vznikla (k tomu viď 5Cdo/136/2007).
- VII. Zásadne platí, že možnosť podania žaloby na plnenie spravidla vylučuje právny záujem na žalobe určovacej, *tento predpoklad však nemožno chápať všeobecne*. Ak žalobca môže preukázať, že má právny záujem na tom, aby rozhodnutím súdu bolo určené určité právo alebo právny pomer *napriek tomu, že by mohol žalovať priamo na plnenie, nemožno mu určovaciu žalobu odoprieť*. Za nedovolenú – pri možnosti žaloby na plnenie – možno považovať určovaciu žalobu len tam, kde by neslúžila potrebám praktického života, ale len k zbytočnému rozmnožovaniu sporov. Ak však určovacia žaloba vytvára pevný *právny základ* pre právny vzťah účastníkov sporu a môže sa ňou predísť žalobe na plnenie, je určujúca žaloba prípustná aj napriek tomu, že je možná i žaloba na plnenie (k tomu viď 5Obdo/51/2011).
- VIII. Žalobca síce mohol žalovať aj na splnenie povinnosti, v ktorom konaní súd otázku platnosti právnych úkonov mohol riešiť prejudiciálne, ako to uvádza odvolací súd, dovolací

súd je však toho názoru, že v danej veci pri posúdení existencie naliehavého právneho záujmu bolo potrebné skúmať, či *určovacia žaloba (ne)vytvára pevný právny základ pre právny vzťah účastníkov sporu a môže sa ňou predísť žalobe na plnenie*. Určovacia žaloba podaná žalobcom rieši medzi účastníkmi otázku samotnej (ne)existencie právneho vzťahu založeného zmluvou. Od rozhodnutia súdu o platnosti prejavov vôle žalovanej smerujúcich k odstúpeniu od zmluvy závisí, či právny vzťah účastníkov nezanikol a trvá aj naďalej (v prípade vyhovenia žalobe), alebo či došlo k zrušeniu zmluvy a teda k zániku zmluvného vzťahu (v prípade, že žalobe vyhovené nebude). Dovolací súd dospieva preto k záveru, že určovacia žaloba nepochybne vytvorí pevný právny základ pre právny vzťah medzi žalobcom a žalovanou a môže sa ňou prípadne predísť aj ďalším sporom o splnenie povinnosti. V prípade vyhovenia žalobe možno totiž očakávať, že účastníci sa určovaciemu rozsudku dobrovoľne podrobia a dôsledky vyvodlia bez ďalšieho donucovania (k tomu pozri 6Cdo/392/2013).

Zdá sa, že z rozhodnutí, ktoré do ustálenej rozhodovacej praxe pojal najvyšší súd, je publikované v príslušnej oficiálnej zbierke iba jedno, a to R 17/1972 (uvádzané pod II.). Ostatné rozhodnutia neboli v oficiálnej zbierke súdnych rozhodnutí publikované a ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu tvoria preto, že v nich uvádzané definície naliehavého právneho záujmu sú vyjadrené opakovane vo viacerých rozhodnutiach.²⁰

IV. ČO Z JUDIKATÚRY VYPLÝVA A ČO Z NEJ NEVYPLÝVA

Po prečítaní súdnych rozhodnutí, ktoré majú tvoriť ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu, možno konštatovať, že vybrané citované pasáže sú vlastne všeobecnými kritériami určovania naliehavého právneho záujmu. Môžeme tiež povedať, že ide vlastne o doktrínálnu definíciu tohto pojmu, ktorá obsahuje určité základné pravidlá a výnimky z nich. Ide o definíciu (definície) pomerne konštantnú, pochádzajúcu ešte z predvojnového, resp. medzivojnového obdobia.

Skúsme si zhrnúť závery ustálenej rozhodovacej praxe. Z nej vyplýva, že naliehavý právny záujem je spravidla daný v prípade, ak by bez tohto určenia bolo žalobcovo právo *ohrozené* alebo ak by sa bez tohto určenia stalo jeho právne postavenie *neistým*. Ide svojím spôsobom vlastne o základnú definíciu naliehavého právneho záujmu, uvádzanú inými slovami

²⁰ „Ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu je vyjadrená predovšetkým v stanoviskách alebo rozhodnutiach najvyššieho súdu, ktoré sú ako judikáty publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR. Do tohto pojmu možno zaradiť aj prax vyjadrenú opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu, alebo dokonca aj jednotlivu v doposiaľ nepublikovanom rozhodnutí, pokiaľ niektoré neskôr vydané (nepublikované) rozhodnutia najvyššieho súdu názory obsiahnuté v skoršom rozhodnutí nespochybnili, prípadne tieto názory akceptovali a vecne na ne nadviazali“ (Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 Cdo/6/2017 zo 6. marca 2017, pozri aj rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Cdo 6/2017, 3 Cdo 158/2017, 4 Cdo 95/2017, 5 Cdo 87/2017, 6 Cdo 21/2017, 6 Cdo 129/2017, 8 Cdo 33/2017).

aj prof. Horom.²¹ Táto definícia je takto zakotvená aj v rozhodnutí R 17/1972, ktoré je ďalej preberané v mnohých iných súdnych rozhodnutiach a právnej doktríne.

V tejto súvislosti sme venovali krátke zamyslenie otázke, či existuje právne významný rozdiel medzi pojmom *ohrozené právo* a *neisté právne postavenie*. Myslíme si, že ide skôr o *pleonazmus*, čo je jazyková figúra, ktorá v štylistike slúži najmä na zvýraznenie nejakého javu. Jej podstatou je hromadenie slov synonymického alebo blízkeho významu. Pri zamyslení sa nad obsahom týchto pojmov by sme mohli povedať, že ak je moje právo ohrozené, bude tým aj moje právne postavenie neisté alebo naopak. Ak by sme aj našli určité jazykové alebo významové nuansy, myslíme si, že nemôžu mať zásadný právny význam. Tieto pojmy nie sú ani *terminus technicus*, a teda nemajú špecifický význam a obsah. Naopak, používajú sa pomerne často na pomenúvanie rôznych javov v súlade s ich štandardným jazykovým významom. Len pre úplnosť dodávame, že *pleonazmy* sa v našom právnom prostredí vyskytujú, a to aj v právnych predpisoch, napr. § 45 ods. 1 Exekučného poriadku, ktorý definuje exekučný titul takto: „exekučným titulom je vykonateľné rozhodnutie súdu, ak *priznáva právo, zaväzuje k povinnosti alebo postihuje majetok*.“ Ďalším príkladom je § 80 už neúčinného Občianskeho súdneho poriadku, podľa ktorého „návrhom na začatie konania možno uplatniť, aby sa rozhodlo najmä o určení, či tu *právny vzťah alebo právo* je alebo nie je, ak je na tom naliehavý právny záujem“. Pleonazmy možno považovať za zradné, ak sa používajú v textoch, ktoré vyžadujú vysokú mieru presnosti. Takými sú aj texty právnické. Použitie viacerých synonymických pojmov potom vytvára potrebu hľadať ich významový rozdiel. Keďže však ide o pojmy použité v súdnom rozhodnutí (a teda nie v texte zákona), môžeme túto úvahu uzavrieť tým, že hoci nejde o zásadný významový rozdiel, budeme definíciu z publikovaného súdneho rozhodnutia bez ďalšieho používať aj v ďalšom texte.

Naliehavý právny záujem nie je spravidla daný v situácii, ak žalobca môže žalovať na plnenie, a teda vtedy, ak už právo bolo porušené. Určovacia žaloba teda plní preventívnu funkciu a môže predísť porušeniu práva.

Zároveň však z rozhodnutí vyplýva, že tento záver neplatí absolútne, a teda nemožno ho zovšeobecňovať, čo vyplýva už zo samotného konštatovania v mnohých rozhodnutiach, že určovacia žaloba má „spravidla“ preventívny charakter. Mnohé súdne rozhodnutia ho relativizujú dodaním, že naliehavý právny záujem je daný aj v prípade, ak je síce prípustná žaloba na plnenie, ale ak určovacia žaloba vytvorí pevný základ pre právny vzťah účastníkov sporu (5 Obdo/51/2011), s doplnením, že za nedovolenú možno považovať určovaciu žalobu, ak neslúži potrebám praktického života, ale len na zbytočné rozmnožovanie sporov (5 Cdo/31/2011 a 4 Cdo/89/2007). Táto úvaha sa ďalej rozvíja doplnením ďalšieho kritéria v prospech prípustnosti určovacej žaloby, a síce ak žalobou na plnenie nemožno vyriešiť celý obsah a dosah sporného právneho vzťahu (6 Cdo 392/2013). Niekedy sú tieto kritériá navzájom kombinované, napr. naliehavý právny záujem je daný, ak určovacou žalobou možno

²¹ „Žalobcom žádané určení musí býti tedy vyvoláno jistým stavem, jenž těsně souvisí s právními poměry žalobcovými a má na ně vliv; tento vliv jeví se v tom, že právní poměry žalobcovy jsou uváděny v neklid a nejistotu. Pozri HORA, V. Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy první stolice. 3. vydanie. Praha 1932, s. 154.

dosiahnuť odstránenie spornosti a ochranu práv a oprávnených záujmov strán tým, že sa tým vytvorí pevný základ na právne vzťahy medzi účastníkmi sporu a predíde sa žalobe na plnenie (3 CDo/112/2004 a 4 Cdo/49/2003).

Vyššie uvedené pravidlá (kritériá, definície) potom vytvárajú miestami nesúrodú spleť vzájomne sa prekrývajúcich, nie úplne určitých pravidiel, ktoré neplatia bezvýnimočne. Navyše používajú sa pomerne živelné.

Skúsme si v týchto definíciách urobiť trochu poriadok a väčší prehľad. Naliehavý právny záujem by sme mohli definovať nasledujúco:

Vo všeobecnosti platí, že naliehavý právny záujem na určení je daný vtedy, kde **by bez tohto určenia bolo právo žalobcu ohrozené, alebo kde by sa bez tohto určenia jeho právne postavenie stalo neistým**.

Právny záujem je naliehavý vtedy, ak má **určitú intenzitu**, čo je naplnené vtedy, ak

- a) osoba sa ocitla v *objektívnej* právnej neistote (resp. ohrození práva),
- b) určovací rozsudok bude pre žalobcu *podstatným spôsobom* užitočný (potrebný),²²
- c) potreba odstránenia neistoty je *aktuálna*;²³ relevantné je teda aj časové hľadisko.

V závislosti od ďalších skutkových okolností (napr. či už došlo k porušeniu práva, či je určovací výrok potrebný na zápis práva v osobitnom registri a pod.) môžeme hovoriť o konkrétnějších situáciách, keď je naliehavý právny záujem určovacej žaloby daný.

I. Určovacia žaloba ako prevencia pred porušením práva

1. Určovacia žaloba je vhodným procesným nástrojom v prípadoch, ak právo (zatiaľ) nebolo porušené, ale je ohrozené alebo neisté. Určovací výrok potom vytvorí istotu v právnom vzťahu sporových strán a predíde sa porušeniu práva. Preto hovoríme, že určovacia žaloba má *preventívnu funkciu* (tzv. *doktrína preventívneho charakteru určovacej žaloby*²⁴).
2. Ak možno žalovať na plnenie, určovacia žaloba nie je prípustná (nie je daný naliehavý právny záujem na určení). Nárok na plnenie totiž v sebe konzumuje aj určenie tohto práva. Žaloba na plnenie vytvára prekážku *litispendencie* pre určovaciu žalobu. Rozsudok o žalobe na plnenie je tiež prekážkou *rei iudicatae* pre určovaciu žalobu.
3. Doktrínu preventívneho charakteru určovacej žaloby nemožno absolutizovať, a teda neplatí bezvýnimočne.

II. Určovacia žaloba ako prostriedok na odstránenie rozporov strán za stavu, ak už k porušeniu práva došlo

Určovacia žaloba nemusí stratiť zmysel ani v situáciách, keď už právo bolo porušené (ne-

²² TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 501.

²³ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 9. vydanie. Praha: Leges, 2018, s. 207.

²⁴ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 500.

bude teda plniť preventívnu funkciu) a žalobca má k dispozícii aj žalobu na plnenie. Určovacia žaloba bude prípustná, ak

- a) vhodne koncipovaný určovací petit môže pomôcť **predísť ďalším sporom** (nie však vtedy, ak by došlo len k množeniu sporov),
- b) sa určovacím výrokom **vytvorí pevný a široký základ** právneho vzťahu medzi stranami, najmä ak sa vytvorí základ pre budúce a ďalšie nové nároky žalobcu,
- c) ak žalobou na plnenie **nie je možné vyriešiť celý obsah** a dosah právneho vzťahu medzi sporovými stranami.

Kritériá uvedené pod a.) až c.) sa môžu v niektorých situáciách kombinovať, ale nemali by sa významovo prekrývať.²⁵ Myslíme si totiž, že každá situácia dokáže mať vlastné a samostatné obsahové naplnenie.

Význam určovacej žaloby v týchto prípadoch nie je zanedbateľný. Nemal by však byť špekulatívnym riešením, ako sa vyhnúť žalobe na plnenie, ktorá je väčšinou spojená s vyššími nákladmi (súdny poplatok, trovy právneho zastúpenia).

III. Určovacia žaloba, ak ju predpokladá osobitný predpis

Právny poriadok pozná aj také určovacie žaloby, ktorých podanie predpokladá zákon. Vtedy naliehavý právny záujem preukazovať netreba; zakladá ho totiž zákon. Hovoríme, že sa tým vytvára nevyvrátiteľná domnienka o existencii naliehavého právneho záujmu.²⁶

Príkladom týchto určovacích žalôb je žaloba na určenie popretej pohľadávky prihlásenej do konkurzu (§ 32 ods. 9 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii²⁷) alebo do reštrukturalizácie (§ 124 ods. 4 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii²⁸), príp. ďalšie.

IV. Výrok o určovacej žalobe ako podklad pre zápis práva do osobitného registra

Samostatnú skupinu určovacích žalôb tvoria tie, ktorými sa sleduje zápis práva v osobitnom registri. Typickým príkladom je žaloba o určenie vlastníckeho práva k nehnuteľnosti,

²⁵ Pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 3 Cdon 1338/96: *O pevném právně základu v uvedeném zmyslu by bylo možno hovořit, jestližeby se určovacím rozhodnutím předešlo případný dalším sporům nebo pokud by žaloba na plnění nevyřešila sporný právní vztah v plném rozsahu.*

²⁶ TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár.* Praha: C. H. Beck, 2016, s. 503.

²⁷ Podľa § 32 ods. 9 zákona o konkurze a reštrukturalizácii: „Veritel má právo domáhat sa na súde určenia popretej pohľadávky žalobou, pričom žaloba musí byť podaná voči všetkým, ktorí popreli pohľadávku. Toto právo musí byť uplatnené na súde voči všetkým týmto osobám do 30 dní od doručenia písomného oznámenia správcu o popretí pohľadávky veriteľovi, inak zanikne. Právo na určenie popretej pohľadávky je uplatnené včas aj vtedy, ak bola podaná žaloba v lehote na nepríslušnom súde.“

²⁸ Podľa § 124 ods. 4 zákona o konkurze a reštrukturalizácii: „Veritel popretej pohľadávky sa môže do 30 dní od uplynutia lehoty na popieranie pohľadávok žalobou podanou voči dlžníkovi domáhať, aby súd určil právny dôvod, vymáhateľnosť, výšku, zabezpečenie zabezpečovacím právom alebo poradie zabezpečovacieho práva popretej pohľadávky; v žalobe sa veriteľ môže domáhať najviac toho, čo uviedol v prihláške.“

ktoré sa zapisuje do katastra nehnuteľností. Aj keď môže žalobca, ktorý o sebe tvrdí, že je vlastníkom, žalovať na plnenie (napr. o vypratanie nehnuteľnosti), kde by v rámci tohto konania súd riešil otázku vlastníckeho práva ako prejudiciálnu otázku, rozsudok o vyprataní nehnuteľnosti nie je spôsobilou listinou na zápis vlastníckeho práva k nehnuteľnosti. Takou je len rozsudok o určení vlastníckeho práva k nehnuteľnosti (§ 36a katastrálneho zákona).

V. Určovací žaloba ako prostriedok na odstránenie rozporov strán za stavu, ak žalobca nemá k dispozícii žalobu na plnenie

Za osobitnú skupinu možno považovať určovaciu žalobu žalobcu, ktorý nemá proti žalovanému žalobu na plnenie. Tú má k dispozícii len žalovaný. Nemožno vylúčiť, že aj v týchto prípadoch môže mať právny záujem žalobcu na určení takú intenzitu, že ho môžeme považovať za naliehavý. Žalobca teda môže byť v takej neistote, že naliehavý právny záujem bude daný. Nie je pritom možné paušálne určiť, či v týchto prípadoch už k porušeniu práva došlo alebo nie, napr. ak žalobca ako dlžník žiada o určenie, či medzi ním a žalovaným existuje nájomný vzťah, aby vedel, či má pokračovať v platení nájomného, tak bude právo už porušené, ak žalobca nájomné neplatí a súd určí, že nájomný vzťah trvá. Ak však v platení nájomného pokračuje, právo, ktoré vyplýva z nájomnej zmluvy (právo na nájomné), porušené nebude.

Táto kategória určovacích žalôb sa v praxi vyskytuje, avšak osobitne sa ňou súdy doposiaľ významne nezaoberali. Aj na tieto prípady aplikujú skôr všeobecné kritériá. Tento prístup nie je podľa nás správny. Je preto na súdoch, aby vytvorili určité kritériá, ktoré sú relevantné na posudzovanie naliehavého právneho záujmu práve v týchto prípadoch. Súd musí v týchto prípadoch vyššie uvedené kritériá posudzovať práve s ohľadom na skutočnosť, že žalobca má k dispozícii len určovaciu žalobu. Preto bude treba zodpovedať na úplne konkrétne právne otázky, napr. či možno za stav objektívnej neistoty považovať už samotný fakt, že žalobca nemá k dispozícii žalobu na plnenie, do akej miery bude relevantné, či veriteľ dlžníka na plnenie vyzval, aké kritériá treba skúmať, aby mohol súd uzavrieť, že určovací rozsudok je pre žalobcu potrebný (napr. potvrdenie o neexistencii záväzkov pre banku alebo zamestnávateľa) a pod. Osobitnou skutkovou situáciou potom môže byť napr. aj to, ak po podaní určovacej žaloby žalobcom podal žalovaný žalobu na plnenie.

Súdna judikatúra sa už týmito otázkam venovala, avšak len čiastkovo a podľa nášho názoru nie úplne dôsledne,²⁹ a preto existuje priestor na stanovenie konkrétnějších kritérií.

Typologických skupín, keď sa skúma naliehavý právny záujem podľa podobných kritérií, môže byť viac. Navyše aj tie sa budú vnútorne členiť. Napr. súdy by mali určiť konkrétnejšie, čo znamená *predísť ďalším sporom*, napr. určením, že má ísť o preventívny efekt voči vzniku

²⁹ Okrem už spomínaného R 47/2020 pozri aj rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 22 Cdo 2162/99 zo 6. marca 2001, rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. z. 28 Cdo 491/2004 zo dňa 22. júla 2004, nález ústavného súdu Českej republiky, sp. zn. I. US 1440/14 zo dňa 11.7.2017.

viacerých sporov alebo postačí eliminovanie čo i len jedného budúceho sporu. Tiež treba uviesť, čo konkrétne znamená *vytvorenie pevného a širokého základu právneho vzťahu medzi stranami*, aká skutková situácia patrí pod kritérium, že žalobou na plnenie nie je možné *vyriešiť celý obsah právneho vzťahu*. Ďalej pri žalobách o určenie žalobcov, ktorí nemajú k dispozícii žalobu na plnenie, treba uviesť, čo súd zohľadňuje pri posudzovaní naliehavého právneho záujmu. Inak povedané, súdy by mali vo svojich rozhodnutiach naplňovať obsah jednotlivých všeobecných kritérií. Tie, vzhľadom na ich vysokú mieru všeobecnosti, z judikatúry vôbec nevyplývajú. Tento prístup si však vyžaduje perfektné odôvodnenie, z ktorého bude jasne vyplývať, ktorá konkrétna skutočnosť (skutočnosti) zakladajú existenciu naliehavého právneho záujmu.

V. PROBLEMATIKA PREPOJENIA VŠEOBECNÝCH DEFINÍCIÍ S KONKRÉTNYM SKUTKOVÝM STAVOM

Doposiaľ sme zistili, ako je v právnej teórii a súdnej praxi definovaný naliehavý právny záujem. Uzavreli sme, že tieto definície sú pomerne všeobecné a nie sú naplnené konkrétnymi kritériami. V tejto časti sa zameriame na to, ako sú tieto definície, ktoré majú tvoriť ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu o naliehavom právnom záujme, prepojené na skutkový stav v jednotlivých súdnych rozhodnutiach, ktoré túto ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu tvoria. Tiež sa budeme zaoberať tým, aké je ich prepojenie na skutkový stav v konaní sp. zn. 2 Obdo V/11/2019 publikované pod R 47/2020, v ktorom boli označené za ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu. Preto najskôr uvedieme, aké boli skutkové okolnosti tohto sporu (sp. zn. 2 Obdo V/11/2019, R 47/2020).

Medzi žalobcom ako vlastníkom a žalovaným ako nájomcom bola uzatvorená nájomná zmluva na 30 rokov, nájomné bolo uhradené vopred. Strany sa dohodli, že nájomnú zmluvu nemožno vypovedať. Po určitom čase sa nájomca dostal do konkurzu a správkynia konkurznej podstaty nájomnú zmluvu vypovedala (február 2010), neskôr výpoveď nájomnej zmluvy odvolala (máj 2010), a to ešte počas plynutia výpovednej lehoty. Napriek tomu správkynia konkurznej podstaty adresovala nájomcovi v októbri 2010 výzvu na „vrátenie nespotrebovaného nájomného za obdobie od júna 2010 do decembra 2028“. Vlastník ako prenajímateľ si bol teda neistý, či vzťah trvá, alebo nie, a podal žalobu o určenie, že nájomný vzťah trvá. Krátko na to podala aj správkynia konkurznej podstaty proti vlastníkovi (žalobcovi) žalobu na plnenie – na vydanie nespotrebovaného nájomného. Konanie o plnenie bolo prerušené do skončenia konania o určenie. Otázkou bolo, či má žalobca nájomca naliehavý právny záujem na určení, že nájomný vzťah trvá.

Krajský súd ako súd prvej inštancie uviedol, že žalobca preukázal existenciu naliehavého právneho záujmu, pretože rozhodnutie o predmete daného sporu môže vyriešiť spornú právnu otázku strán a podľa jeho výsledku tiež predísť ďalšiemu sporu, môže vytvoriť pevný právny základ pre právny vzťah žalobcu a žalovaného, resp. môže vytvoriť predpoklady na vyriešenie sporu mimosúdnu dohodou, bez potreby riešiť spor v konaní o plnenie.

Najvyšší súd ako odvolací rozsudok zmenil tak, že žalobu zamietol. Skonštatoval, že ak žalovaná podala žalobu na plnenie ešte pred skončením predmetného konania o podanej určovacej žalobe a bol by aj daný prípadný naliehavý právny záujem v tomto určovacom konaní, podaním žaloby o plnenie zanikol.

Najvyšší súd ako súd dovolací uzavrel, že naliehavý právny záujem je daný. Jeho danosť vyvodzoval z viacerých skutočností, pričom z rozhodnutia sa javí (aj tým, že sám súd to v rozhodnutí podčiarkol), že relevantnou bolo práve to, že žalobca nemá inú právnu možnosť domáhať sa ochrany, napr. podaním žaloby na plnenie (bod 26).

Teraz sa pozrime na skutkový stav niektorých z rozhodnutí, ktoré podľa tohto rozhodnutia majú tvoriť ustálenú rozhodovaciu prax o naliehavom právnom záujme:

1. V rozhodnutí sp. zn. 4 Cdo 49/2003, ktoré bolo publikované v časopise Zo súdnej praxe pod č. 75/2003,³⁰ išlo o situáciu, keď žalobkyňa žalovala neplatnosť dohody o spolupráci s tým, že táto žaloba má určiť právny základ pre jej žalobu na vydanie bezdôvodného obohatenia. Žalobkyňa pritom žalobu na vydanie bezdôvodného obohatenia už podala. Najvyšší súd ustálil, že naliehavý právny záujem daný nie je, pretože žalobkyňa môže žalovať na plnenie, čo aj urobila. Právna veta vybraná redakčnou radou časopisu Zo súdnej praxe znie: „*Naliehavý právny záujem podľa § 80 písm. c) OSP je daný vtedy, ak existuje aktuálny stav objektívnej právnej neistoty medzi navrhovateľom a odporcom, ktorý je ohrozením navrhovateľovho právneho postavenia a ktorý nemožno iným právnym prostriedkom odstrániť; nie je pritom rozhodujúce, ako táto neistota vznikla.*“
2. V rozhodnutí sp. zn. 5 Obdo 51/2011 išlo o určenie neplatnosti dražby a úverových zmlúv s tým, že bolo zistené, že žalobca sa po tomto určení bude domáhať voči žalovanému náhrady škody. Najvyšší súd konštatoval, že naliehavý právny záujem daný nie je (ani na určení neplatnosti dražby, ani na určení neplatnosti úverových zmlúv), pretože sami žalobcovia uviedli, že sa v ďalšom konaní mienia domáhať náhrady škody, čím by rozhodnutie súdu o určovacej žalobe nevytvorilo pevný základ pre právne vzťahy účastníkov sporu (súd zistil, že žalovaný odmieta mimosúdnu dohodu), a teda určovacia žaloba by neslúžila potrebám praktického života, ale len na zbytočné rozmnožovanie sporov.
3. Naopak v konaní o neplatnosť odstúpenia od zmluvy o obchodnom zastúpení (sp. zn. 6 Cdo 392/2013) najvyšší súd konštatoval, že naliehavý právny záujem je daný, aj keď žalobca môže žalovať na plnenie (náhrada škody, odstúpné, príp. iné nároky), pretože predpokladom po vydaní určovacieho rozsudku je, že strany si budú dobrovoľne plniť, a teda nie je prekážkou to, že otázka platnosti odstúpenia je otázkou predbežnou.
4. Paradoxne v konaní vedenom pred najvyšším súdom pod sp. zn. 4 Cdo 89/2007 išlo o určenie neplatnosti záložnej zmluvy, keď najvyšší súd rozhodnutie odvolacieho súdu zrušil pre nedostatok odôvodnenia (odvolací súd neodôvodnil, v čom vidí naliehavý právny záujem žalobcu), avšak vo vzťahu k naliehavému právnemu záujmu uviedol, že daný nie je, pretože posúdenie neplatnosti záložnej zmluvy je len otázkou predbežnou

³⁰ Len pripomíname, že časopis Zo súdnej praxe je časopis súkromného vydavateľa, a teda nejde o publikáciu rozhodnutia v oficiálnej zbierke najvyššieho súdu.

na posúdenie, či na nehnuteľnostiach žalobcu (ako záložcu) viazne alebo neviazne v prospech záložného veriteľa záložné právo. Aj keby záložná zmluva bola neplatným právnym úkonom, nemôže určenie jej neplatnosti viesť k odstráneniu právnej neistoty, či vzniklo alebo nevzniklo záložné právo. Pre zaujímavosť uvádzame, že neplatnosť právneho úkonu – odstúpenia od zmluvy o obchodnom zastúpení – najvyšší súd v konaní sp. zn. 6 Cdo 392/2013 (pozri vyššie) nevyhodnotil ako problematický, použijúc argumentáciu v tomto konaní (že ide len o určenie predbežnej otázky vo vzťahu k existencii právneho vzťahu založeného touto zmluvou). Ani v konaní sp. zn. 4 Cdo 49/2003 (pozri vyššie) najvyšší súd neargumentoval nemožnosťou žalovať neplatnosť zmluvy z toho dôvodu, že ide len o otázku predbežnú vo vzťahu k určeniu práva, ale tým, že je možné žalovať na plnenie.

5. Ďalej v rozhodnutí sp. zn. 3 Cdo 112/2004, publikované v časopise Zo súdnej praxe pod č. 81/2006, išlo o žalobu, že žalované nie sú vlastníčky určitého pozemku, išlo teda o negatívne určenie, pričom najvyšší súd konštatoval, že žalobkyňa nemá naliehavý právny záujem na tomto určení, pretože takto zvolený negatívny určovací petit (negatívne určenie) nemôže odstrániť jej právnu neistotu alebo zmeniť jej právne postavenie. Pevný základ právneho vzťahu možno podľa najvyššieho súdu vytvoriť len pozitívnou určovacou žalobou, že žalobkyňa je vlastníkom nehnuteľnosti.³¹ Právna veta vybraná redakčnou radou časopisu znie: „*Naliehavý právny záujem v zmysle § 80 písm. c) Občianskeho súdneho poriadku sa viaže na konkrétny určovací petit (to, čoho sa žalobca v konaní domáha) a súvisí s vyriešením otázky, či sa žalobou s daným určovacím petitom môže dosiahnuť odstránenie spornosti žalobcovho práva alebo neistoty v jeho právnom vzťahu. Určovací žaloba nie je spravidla opodstatnená najmä vtedy, ak vyriešenie určitej otázky neznamená úplné vyriešenie obsahu spornosti daného právneho vzťahu alebo práva, alebo ak požadované určenie má povahu (len) predbežnej otázky vo vzťahu k posúdeniu, či tu je (nie je) právny vzťah alebo právo.*“
6. V notoricky známom a často citovanom rozhodnutí R 17/1972 išlo o žalobu „o vydanie polovice vecí patriacich do dedičstva po zomrelom M. S.“ a o určenie, že „žalobkyňa je dedičkou po zomrelom M. S.“. Súd prvej inštancie žalobkyni vyhovel a rozhodol tak, že „sa zisťuje,³² že žalobkyňa má nárok na polovicu hodnoty dedičstva po zomrelom M. S.“. Podstatou prejednávania veci najvyšším súdom na základe sťažnosti pre porušenie zákona bolo to, že výrok nebol dostatočne určitý (nebolo jasné, aké veci má žalovaný vydať alebo čo zaplatiť) a najvyšší súd tiež uviedol, že súd prvej inštancie má skúmať, či bola podaná aj žaloba na plnenie, aj žaloba na určenie, a ak sa žalobkyňa domáhala určenia, či má

³¹ 3 Cdo 112/2004: „*Naliehavý právny záujem v zmysle § 80 písm. c) Občianskeho súdneho poriadku sa viaže na konkrétny určovací petit (to, čoho sa žalobca v konaní domáha) a súvisí s vyriešením otázky, či sa žalobou s daným určovacím petitom môže dosiahnuť odstránenie spornosti žalobcovho práva alebo neistoty v jeho právnom vzťahu.*

Určovací žaloba nie je spravidla opodstatnená najmä vtedy, ak vyriešenie určitej otázky neznamená úplné vyriešenie obsahu spornosti daného právneho vzťahu alebo práva, alebo ak požadované určenie má povahu (len) predbežnej otázky vo vzťahu k posúdeniu, či tu je (nie je) právny vzťah alebo právo.“

³² Z kontextu možno usúdiť, že pojem zisťuje sa používal vo význame určuje.

naliehavý právny záujem. Pritom k naliehavému právnemu záujmu uviedol to, čo je citované aj v publikovanej právnej vete („Naliehavý právny záujem je spravidla daný v prípade, ak by bez tohto určenia bolo právo žalobcu ohrozené alebo ak by sa bez tohto určenia stalo jeho právne postavenie neistým“, ktorá pokračuje nasledujúco: Jestliže však k porušení práva již došlo, a je tedy možno žalovat na splnění povinnosti, která z porušení práva vyplývá (§ 80 písm. b) o. s. ř.), nemá preventivní ochrana poskytovaná jinak podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. žádného smyslu. Zpravidla proto v takovém případě nemůže mít žalobce naléhavý právní zájem na určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není a žaloba domáhající se tohoto určení podle ustanovení § 80 písm. b) o. s. ř. Z takto postaveného skutkového stavu potom vyplýva, že súd vlastne riešil dilemu medzi žalobou určovacou a žalobou na plnenie.

7. Rozhodnutie vedené pred najvyšším súdom pod sp. zn. 1 Cdo 26/2007 riešilo problematiku výrokov, že nehnuteľnosti patria do dedičstva po poručiťelovi. Pasáž, ktorú z tohto rozhodnutia cituje najvyšší súd v R 47/2020 kvôli definovaniu ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu, je len zhrnutím známych všeobecných úvah o naliehavom právnom záujme.

Z doposiaľ uvedeného vyplýva pre nás nasledujúce:

Po prvé, **určovacie žaloby pokrývajú nesmierne široké spektrum skutkových situácií**, v ktorých žalobca môže o určenie žiadať. Z toho potom vyplýva (súdna prax to dokazuje), že pri posudzovaní naliehavého právneho záujmu sa budú riešiť aj rozmanité právne problémy s posudzovaním naliehavého právneho záujmu v týchto rôznych skutkových situáciách. Ako príklad možno uviesť (i) (ne)existencia naliehavého právneho záujmu na určení, ak žalobca môže žalovať aj na plnenie, (ii) (ne)existencia naliehavého právneho záujmu na určení neplatnosti právneho úkonu, ak ide o otázku predbežnú vo vzťahu k určeniu práva z tohto právneho úkonu (iii) (ne)existencia naliehavého právneho záujmu na určení, ak je rozsudok potrebný pre zápis práva k veci do osobitného registra (iv) (ne)existencia naliehavého právneho záujmu na určení, ak žalobca nemá k dispozícii žalobu na plnenie a ďalšie.

Je nesprávne, aby pre všetky skutkové situácie platili rovnaké pravidlá, a teda rovnaká ustálená rozhodovacia prax, ako naliehavý právny záujem vykladať. Aj prax ukazuje, že so spoločnými všeobecnými pravidlami si súdna prax nevystačí, ak chce naliehavý právny záujem posudzovať predvídateľne a ustálene.

Po druhé, **všeobecné definície (pravidlá) naliehavého právneho záujmu sa v súdnych rozhodnutiach notoricky opakujú, a to aj pri rozdielnych (neanalogických) skutkových okolnostiach**.

Po tretie, rozhodnutia **neobsahujú prepojenie všeobecných pravidiel na konkrétny skutkový stav**. Súdna judikatúra tak tieto kritériá nerozvíja, nekonkretizuje, nevytvára užšie typové podskupiny. Potom výklad tohto pojmu stagnuje na určitej všeobecnej úrovni.

Po štvrté, **všeobecné definície (pravidlá) sú práve kvôli ich všeobecnosti, a teda aj univerzálnosti aplikovateľné prakticky v akejkoľvek skutkovej situácii**. Umožňujú rozhodnúť aj opačne v skutkovo analogických veciach. Tento záver jasne vyplýva aj z analýzy

vyššie uvedených rozhodnutí, ktoré boli vnútorne nekonzistentné. Ich výpovedná hodnota je potom otázná.

Po piate, **žiadne z rozhodnutí, ktoré majú tvoriť ustálenú rozhodovaciu prax, nie je skutkovo analogické skutkovej situácii**, ktorú prejednával najvyšší súd v spore, kde tieto rozhodnutia označil za ustálenú rozhodovaciu prax o naliehavom právnom záujme. Tiež môžeme povedať, že ani tieto rozhodnutia navzájom neboli skutkovo analogické (až na niektoré výnimky).

Po šieste, uvedené rozhodnutia citované najvyšším súdom v publikovanom rozhodnutí R 47/2020 a vety (časti) z nich citované **nemôžu byť ustálenou rozhodovacou praxou dovolacieho súdu o naliehavom právnom záujme**. Sú len strohou autopoetickým východiskovým heslom obmedzeným na gramatický výklad pojmu naliehavý právny záujem bez adresnosti k akejkoľvek osobitnej situácii doktrínálnou definíciou. Prvotným priblížením sa konkrétnej veci k určitej ustálenej praxi je práve **analógia skutkových okolností**, ktoré potom ústi do analógie v podstate právnej otázky, ktorá z týchto skutkových okolností plynie. Práve široké množstvo skutkových situácií a následne aj právnych otázok o naliehavom právnom záujme, ktoré sa vyskytli v rozhodnutiach, ktoré majú tvoriť ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu, znemožňujú uzavrieť, že ide o ustálenú rozhodovaciu prax o tejto otázke.

Preto ak súd doposiaľ neriešil posudzovanie naliehavého právneho záujmu v skutkovo analogickej veci, z ktorej potom vyplynula právne analogická otázka, ktorú najvyšší súd riešil v určitom množstve súdnych rozhodnutí rovnako, nemôžeme ustáliť, že o tejto otázke existuje ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu. Potom ide o otázku neriešenú, a teda dovolanie by malo byť prípustné podľa § 421 ods. 1 písm. b.) CSP, na ktorú by najvyšší súd mal dať v dovolacom konaní odpoveď.

Hlbšiemu odôvodneniu, prečo nemôže ísť o ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu sa budeme venovať aj v nasledujúcej časti.

VI. AKO VYTVÁRAŤ USTÁLENÚ ROZHODOVACIU PRAX O NALIEHAVOM PRÁVNOM ZÁUJME

Vo všeobecnosti je snahou súdnej praxe rozhodovať predvídateľne, teda ustálene. Stabilná rozhodovacia činnosť potom dáva právnym vzťahom osobitnú kvalitu v podobe ich právnej istoty. Vzhľadom na to je dôležité, aby sa vytvárala ustálená rozhodovacia prax o konkrétnych právnych otázkach.

Civilný sporový poriadok používa pojem ustálená rozhodovacia prax na viacerých miestach, najskôr v čl. 2 ods. 2 a čl. 4 a následne aj v jednotlivých ustanoveniach. Na ustálenú rozhodovaciu prax musí prihliadať súd už v rámci *konania v 1. inštancii*,³³ ako aj v rámci *od-*

³³ § 220 CSP: (2) V odôvodnení rozsudku súd uvedie, čoho sa žalobca domáhal, aké skutočnosti tvrdil, aké dôkazy označil, aké prostriedky procesného útoku použil, ako sa vo veci vyjadril žalovaný a aké prostriedky procesnej

volacieho konania.³⁴ Súd by mali rozhodovať podľa ustálenej rozhodovacej praxe a prípadný odklon od nej dôkladne odôvodniť. Napokon to, že došlo k odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu, zakladá prípustnosť **dovolania** podľa § 421 ods. 1 písm. a.) CSP.³⁵

Obsah pojmu ustálená rozhodovacia prax je predmetom doktrínálneho výkladu a súdnej judikatúry, CSP jeho obsah neurčuje. Podľa Moravčíkovej³⁶ pre ustálenú judikatúru, na účely jej záväznosti a potreby odôvodnenia odchýlenia sa od takéhoto záväzného názoru najvyššieho súdu, má významnú hodnotu to, či bolo takéto rozhodnutie publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky.³⁷ Táto myšlienka je ďalej rozvinutá v judikatúre najvyššieho súdu, ktorý precizuje, čo okrem publikovaných rozhodnutí tvorí ustálenú rozhodovaciu prax.

Z judikatúry najvyššieho súdu vyplýva, že za ustálenú prax dovolacieho súdu možno považovať³⁸

- a.) rozhodnutie **publikované v Zbierke** (alebo starších zbierkach),
- b.) rozhodnutie **nepublikované v Zbierke** (alebo starších zbierkach), ak

---

obranu použil. Súd jasne a výstižne vysvetlí, ako posúdil podstatné skutkové tvrdenia a právne argumenty strán, ktoré v skutočnosti považuje za preukázané a ktoré nie, ktoré dôkazy vykonal, z ktorých dôkazov vychádzal a ako ich vyhodnotil, prečo nevykonal ďalšie navrhnuté dôkazy a *ako vec právne posúdil, prípadne odkáže na ustálenú rozhodovaciu prax*. Súd dbá, aby odôvodnenie rozsudku bolo presvedčivé. (3) *Ak sa súd odkloní od ustálenej rozhodovacej praxe*, odôvodnenie rozsudku obsahuje aj dôkladné odôvodnenie tohto odklonu.

³⁴ § 393: (2) V odôvodnení rozhodnutia odvolací súd uvedie stručný obsah napadnutého rozhodnutia, podstatné zhrnutie skutkových tvrdení a právnych argumentov strán v odvolacom konaní, prípadne ďalších subjektov, ktoré dôkazy v odvolacom konaní vykonal a ako ich vyhodnotil, zistený skutkový stav a právne posúdenie veci, prípadne odkáže na ustálenú rozhodovaciu prax; ustanovenia § 387 ods. 2 a 3 tým nie sú dotknuté. Odôvodnenie rozhodnutia senátu obsahuje aj pomer hlasov, akým bolo rozhodnutie prijaté. (3) *Ak sa súd odkloní od ustálenej rozhodovacej praxe*, odôvodnenie rozhodnutia obsahuje aj dôkladné odôvodnenie tohto odklonu.

³⁵ § 421: (1) Dovolanie je prípustné proti rozhodnutiu odvolacieho súdu, ktorým sa potvrdilo alebo zmenilo rozhodnutie súdu prvej inštancie, ak rozhodnutie odvolacieho súdu záviselo od vyriešenia právnej otázky, a) pri ktorej riešení sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu, b) ktorá v rozhodovacej praxi dovolacieho súdu ešte nebola vyriešená alebo c) je dovolacím súdom rozhodovaná rozdielne.

³⁶ MORAVČÍKOVÁ, A. Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax. *Bulletin slovenskej advokácie* 11/2016, s. 28.

³⁷ Podľa § 23 zákona o súdoch (zákon č. 757/2004 Z. z. v platnom znení):

(1) Najvyšší súd v záujme jednotného výkladu a jednotného používania zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov *vydáva* v občianskoprávných, trestnoprávných, obchodnoprávných a správnych veciach Zbierku stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky, v ktorej zverejňuje

a) stanoviská najvyššieho súdu k zjednocovaniu výkladu zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov, ktoré zaujalo plénum najvyššieho súdu alebo kolégium najvyššieho súdu,

b) vybrané rozhodnutia najvyššieho súdu alebo ostatných súdov.

(2) Najvyšší súd zabezpečuje uverejňovanie Zbierky stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky *na internete*.

³⁸ „Ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu je vyjadrená predovšetkým v stanoviskách alebo rozhodnutiach najvyššieho súdu, ktoré sú ako judikáty publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR. Do tohto pojmu možno zaradiť aj prax vyjadrenú opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu, alebo dokonca aj jednotlivito v doposiaľ nepublikovanom rozhodnutí, pokiaľ niektoré neskôr vydané (nepublikované) rozhodnutia najvyššieho súdu názory obsiahnuté v skoršom rozhodnutí nespochybnili, prípadne tieto názory akceptovali a vecne na ne nadviazali“ (Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 Cdo/6/2017 zo 6. marca 2017, pozri aj rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 Cdo 6/2017, 3 Cdo 158/2017, 4 Cdo 95/2017, 5 Cdo 87/2017, 6 Cdo 21/2017, 6 Cdo 129/2017, 8 Cdo 33/2017).

- (i) je právny názor v ňom vyjadrený opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach, alebo
- (ii) ide o jednotlivé doposiaľ nepublikované rozhodnutie, ale na toto rozhodnutie (resp. právny názor v ňom vyjadrený) nadviazali niektoré neskôr vydané rozhodnutia.

Za ustálenú prax sa považujú nielen rozhodnutia publikované v aktuálnej oficiálnej Zbierke, ale aj naďalej použiteľné, legislatívnymi zmenami a neskoršou judikatúrou neprekonané civilné rozhodnutia a stanoviská publikované v starších oficiálnych zbierkach a zborníkoch.³⁹ K tomuto treba pre úplnosť uviesť, že staršie zbierky sú veľmi ťažko dostupné a dohľadateľné. Na stránke Najvyššieho súdu SR sú dostupné Zbierky len od roku 2005. Je potom otázne, či môžu byť rozhodnutia zo Zbierok na internete nezverejnených ustálenou rozhodovacou praxou najvyššieho súdu.

Za ustálenú rozhodovaciu prax možno považovať aj rozhodnutia Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva, prípadne Súdneho dvora Európskej únie.⁴⁰ Sú však aj rozhodnutia, ktoré rozhodnutia Súdneho dvora EÚ do ustálenej rozhodovacej praxe nezahŕňajú, argumentujúc rozhodnutím R 71/2018, ktoré ich do ustálenej rozhodovacej praxe výslovne nezahrnulo.⁴¹ Za ustálenú rozhodovaciu prax nemožno ale považovať rozhodnutia súdov iných štátov.

Zaradenie určitých rozhodnutí do ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu predpokladá ich vzájomné prepojenie (súvislosť). Toto prepojenie znamená, že rozhodnutia sú si niečím podobné. Podobnosť vychádza jednak z podobnosti v skutkovom stave a následne z podobnosti právnej otázky, ktorá z týchto skutkových okolností vyplynie. Aj súdna judikatúra považuje za *základný predpoklad vytvárania ustálenej rozhodovacej praxe existenciu rovnakého alebo analogického skutkového stavu*.⁴² Pokiaľ táto podmienka nie je splnená, nie

³⁹ Rozhodnutie NS SR z 24. januára 2018, sp. zn. 6 Cdo 29/2017 (publikovaný v Zbierke pod R 71/2018), právna veta ktorého znie: „Do ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu v zmysle § 421 ods. 1 Civilného sporového poriadku treba zahrnúť aj naďalej použiteľné, legislatívnymi zmenami a neskoršou judikatúrou neprekonané civilné rozhodnutia a stanoviská publikované v Zbierkach súdnych rozhodnutí a stanoviská vydávaných Najvyššími súdmi ČSSR a ČSFR, ďalej v *Bulletine Najvyššieho súdu ČSR* a vo *Výbere rozhodnutí a stanovísk Najvyššieho súdu SSR* a napokon aj rozhodnutia, stanoviská a správy o rozhodovaní súdov, ktoré boli uverejnené v Zborníkoch najvyšších súdov č. I, II, a IV vydaných SEVT Praha v rokoch 1974, 1980 a 1986.“

⁴⁰ „S prihliadnutím na čl. 3 C. s. p. do pojmu ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu treba zahrnúť aj rozhodnutia Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva, prípadne Súdneho dvora Európskej únie. Rozhodnutia súdov iných štátov, a teda ani rozhodnutia Ústavného súdu ČR a Najvyššieho súdu ČR pod tento pojem nespádajú. Ak teda dovoľateľka v dovolaní poukázala na rozhodnutia Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 1206/2009 a sp. zn. II. ÚS 1835/2014 ako na rozhodnutia spadajúce pod ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu, od ktorej sa odvolací súd pri riešení právnej otázky zachovania súrodenckých väzieb pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti niektorého z rodičov odklonil, tak uvedení argumentáciu dovoľateľky nemožno považovať za súladnú s ust. § 421 ods. 1 písm. a) C. s. p.“ (uznesenie NS SR, sp. zn. 6 Cdo 129/2017 zo dňa 31. októbra 2017).

Uznesenie NSSR, sp. zn. 3 Cdo 165/2018 zo dňa 22. novembra 2018.

⁴¹ NS SR sp. zn. 8 Cdo 61/2019: „Zo zreteľom na uvedenú (citácia R 71/2018 – pozn. aut.), argumentácia žalobkyne s poukazom na judikatúru Súdneho dvora Európskej únie, je právne irelevantná.“

⁴² Ak nie je splnená podmienka existencie rovnakého alebo analogického skutkového stavu, nie je splnený základný predpoklad na to, aby všeobecný súd na účel dodržania princípu právnej istoty a predvídateľnosti súdneho rozhodnutia musel dať na určitú právnu otázku rovnakú odpoveď. (uznesenie Ústavného súdu SR z 9. 2. 2018, sp. zn. IV. ÚS 99/2018).

je splnený predpoklad na to, aby všeobecný súd musel dať na určitú právnu otázku rovnakú odpoveď.

Aj pri posudzovaní naliehavého právneho záujmu súd vychádza zo žalobcom tvrdených skutkových okolností a dôkazov, ktoré majú naliehavý záujem preukázať. Na základe skutkového stavu sa vytvoria určité skutkovo podobné typy situácií, z ktorých žalobca odvodzuje danosť svojho naliehavého právneho záujmu. Napr. už vyššie spomínané i) (ne)existencia naliehavého právneho záujmu na určení, ak žalobca môže žalovať aj na plnenie, ii) (ne)existencia naliehavého právneho záujmu na určení neplatnosti právneho úkonu, ak ide o otázku predbežnú vo vzťahu k určeniu práva z tohto právneho úkonu iii) (ne)existencia naliehavého právneho záujmu na určení, ak je rozsudok potrebný pre zápis práva k veci do osobitného registra iv) (ne)existencia naliehavého právneho záujmu na určení, ak žalobca nemá k dispozícii žalobu na plnenie a ďalšie. Týchto skutkovo podobných situácií je mnoho, vnútorne však môžu vykazovať určité podobné znaky. Preto môžeme hovoriť o určitých typoch skutkových situácií. Z týchto typových situácií potom bude plynúť právna otázka, ktorá v tomto prípade bude, či je **za týchto okolností** daný naliehavý právny záujem žalobcu na určení. To znamená, že právna otázka existencie naliehavého právneho záujmu je **bytosťne spojená s určitým skutkovým stavom**. Potom ustálenú rozhodovaciu prax o určitej právnej otázke treba chápať **vždy v spojení s analogickým skutkovým stavom**. V opačnom prípade by sme potom mohli do ustálenej rozhodovacej praxe o naliehavom právnom záujme zaradiť všetky rozhodnutia, ktoré sa vôbec otázkou naliehavého právneho záujmu zaoberali. Tento prístup by bol absurdný.

Vyriešenie otázky, či ide o skutkovo analogický prípad je jednou z **najnáročnejších**. Ide však o posúdenie najdôležitejšie. Súd posudzuje podobnosť skutkového stavu v ním rozhodovanom spore so skutkovým stavom rozhodnutia (rozhodnutí), ktoré má (majú) tvoriť ustálenú rozhodovaciu prax. Toto posúdenie sa nedá spoľahlivo urobiť bez analýzy celého textu rozhodnutia. Hľadanie právne relevantných podobností a rozdielností v skutkových stavoch jednotlivých prípadov (*distinguishing*), teda základ pre správne použitie precedensov, je len ťažko realizovateľné v situácii, keď právnik mechanicky pracuje s „právnymi vetami“, ktoré z rozhodnutí súdov namiesto neho vyabstrahoval niekto iný.⁴³ V tejto situácii sa oplatí byť neveriacim Tomášom a skutkové okolnosti rozhodnutí si zhodnotiť po vlastnej analýze.

Posudzovanie naliehavého právneho záujmu sme si už na úrovni ich značnej všeobecnosti vedeli rozdeliť do viacerých skupín, ktoré sa navzájom od seba čímsi odlišujú. Netvrdíme, že ide o jediné správne členenie a konečný výpočet týchto skupín; ich vytvorenie však tiež predznačuje, že existujú určité skutkové typové podskupiny.

Ďalším predpokladom pre správne vytváranie ustálenej rozhodovacej praxe je, aby sa v analogických skutkových situáciách (typových situáciách) dávali konkrétne odpovede na

⁴³ KÁČER, M. In: PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 136.

právnú otázku, či existuje naliehavý právny záujem na určení. Len tak sa budú **všeobecné pravidlá (definície) konkretizovať a precizovať**, napr. ak súd bude posudzovať naliehavý právny záujem z hľadiska schopnosti určovacej žaloby *predísť ďalším sporom*, mal by potom súd uviesť, akým sporom sa môže predísť, či bolo relevantné aj to, že má byť týchto sporov viac alebo postačí, ak sa určovacím výrokom predíde aj jednému sporu na plnenie, ak je predpoklad, že dlžník potom bude plniť dobrovoľne. Ak napr. súd argumentuje tým, že sa určovacím výrokom *vytvorí pevný základ vzťahu medzi stranami*, treba konkretizovať, aký pevný základ sa vytvorí a ktoré argumenty súd považoval za najdôležitejšie pre konštatovanie, že naliehavý právny záujem je daný. Ak súd napr. skúma danosť naliehavého právneho záujmu žalobcu, ktorý nemá k dispozícii žalobu na plnenie, musí byť z rozhodnutia jasné, čo konkrétne založilo danosť jeho naliehavého právneho záujmu. Nemala by to však byť spleť rôznych dôvodov, ak z nich nebude vyplývať, či musia byť naplnené kumulatívne alebo postačí, ak je splnený čo i len jeden. Napr. či je to už samotný fakt, že žalobca nemá k dispozícii inú žalobu alebo sa musí k tomuto dôvodu pridať aj iný dôležitý argument a aký.

Konkretizovanie týchto dôvodov potom súvisí aj **so štýlom odôvodňovania** súdnych rozhodnutí. Z odôvodnení rozhodnutí súdov vyplýva pomerne zaužívaná prax zaplniť odôvodnenie citovaním rôznych definícií o naliehavom právnom záujme a citovaním rôznych súdnych rozhodnutí. Tieto pasáže sa v rozhodnutiach s pravidelnosťou opakujú. V literatúre sa tento jav veľmi výstižne označuje ako **judikátorna koláž**. Podstata tohto prístupu spočíva v tom, že po nafúknutej pasáži zloženej s kompilovaných rozhodnutí nasleduje stručné odôvodnenie.⁴⁴ Bobek v tejto súvislosti uvádza, že v racionálne spísanom rozhodnutí netreba citovať dlhé pasáže judikátu, ale skôr **stručne zhrnúť kľúčové, pre vec relevantnú myšlienku**.⁴⁵ Sofistikovanejšia forma judikátornej koláže spočíva podľa Bobeka v dlhej citácii judikátov formulujúcich spravidla veľmi všeobecné princípy, na ktoré potom veľmi vzdialene nadväzuje jadro relevantnej právnej argumentácie. Rozhodnutie tohto typu je potom síce preskúmateľné, užívateľsky však úplne nevhodné, pretože obsahuje zbytočne dlhé irrelevantné pasáže. ... Súd potom namiesto systematického vysvetľovania toho, prečo rozhodol tak ako rozhodol, neustále odbieha, hovorí o veciach často len vzdialene súvisiacich, resp. obsiahlo cituje všeobecné premisy iných judikátov, z ktorých sa ale vyvedené závery súdu na práve posudzovanú vec nedajú zrozumiteľne prepojiť. Odôvodnenie čitateľa spoľahlivo unaví, a potom často prehliadne jeho myšlienkovú prázdnotu.⁴⁶ Možno povedať, že tento prístup sa často vyskytuje v rozhodnutiach posudzujúcich naliehavý právny záujem. Súdy po citovaní všeobecných definícií a množstva judikátov, z ktorých sa stávajú akési floskuly, už tieto všeobecné závery **zmysluplne neprepoja s konkrétnym skutkovým stavom**. Právny záver o (ne)existencii naliehavého právneho záujmu potom príde ako blesk z jasného neba.

⁴⁴ BOBEK, M. In: BOBEK, M., KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vydanie, Praha: Auditorium, 2013, s. 191.

⁴⁵ BOBEK, M. In: BOBEK, M., KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vydanie, Praha: Auditorium, 2013, s. 191 odkazujúc na Bobek, M. *Odůvodňování soudních rozhodnutí. Právní rozhledy*, roč. 2010, č. 6, s. 204.

⁴⁶ BOBEK, M. In: BOBEK, M., KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vydanie, Praha: Auditorium, 2013, s. 192.

Na kvalitu odôvodnenia pri posudzovaní naliehavého právneho záujmu treba dbať najmä preto, že ide o pojem *neurčitý*.⁴⁷ Zákonodarca výslovne v dôvodovej správe k § 220 CSP hovorí, aby pri výklade týchto pojmov súdy v argumentácii odhalili dostatočný počet myšlienkových krokov (úvah), ktoré zrozumiteľne a transparentne premostujú tieto neurčité pojmy s konkrétnymi skutkovými okolnosťami. Z toho tiež vyplýva, že výklad tohto pojmu je úzko spojený s konkrétnymi skutkovými okolnosťami.

Vyššie popísané neduhy pri odôvodňovaní súdnych rozhodnutí sa potom prejavujú aj **v tvorbe publikovaných právnych viet**. Tento záver však neplatí paušálne. Sú právne vety, ktoré dávajú jasnú odpoveď na spornú právnu otázku naliehavého právneho záujmu a zároveň odhaľujú typ skutkových okolností.

Napr. R 55/2009: *Rozsudok súdu negatívne určujúci, že žalovaní nie sú vlastníkami nehnuteľnosti, nemôže zlepšiť právne postavenie žalobkyne, ktorá svoje vlastnícke právo nepreukazuje na ňu znejúcim tzv. nadobúdacím titulom a dosiaľ nebola zapísaná ako vlastníčka predmetnej nehnuteľnosti v evidencii právnych vzťahov k nehnuteľnostiam. Na podaní žaloby, predmetom ktorej je takéto určenie, nemá žalobkyňa naliehavý právny záujem [§ 80 písm. c) O. s. p.].*⁴⁸

R 52/2010: *„Sama skutočnosť, že prebieha konanie o (excindačnej) žalobe na vylúčenie veci zo súpisu konkurznej podstaty, nezakladá bez ďalšieho nedostatok naliehavého právneho záujmu žalobcu [§ 80 písm. c) O. s. p.] na určení, že je vlastníkom tejto veci.“*⁴⁹

R 31/2019: *„Ak je nehnuteľnosť v katastri nehnuteľností vedená duplicitne ako vlastníctvo žalobcu aj žalovaného, má žalobca naliehavý právny záujem (§ 80 písm. c/ Občianskeho súdneho poriadku, resp. § 137 písm. c/ Civilného sporového poriadku) na negatívnom určení, že žalovaný nie je vlastníkom tejto nehnuteľnosti.“*⁵⁰

Na druhej strane sú právne vety, ktoré neprinášajú žiadnu pridanú hodnotu oproti poznatkom doposiaľ doktrínálne ustáleným.

Napr. R 22/2017: *„Naliehavý právny záujem v zmysle § 80 písm. c/ Občianskeho súdneho poriadku (§ 137 písm. c/ Civilného sporového poriadku) nie je daný, ak sa petit žaloby, jej skutkové tvrdenia a právne hodnotenie neviažu na odstránenie konkrétnej spornosti žalobcom uplatneného práva.“*⁵¹

R 46/2009: *„Zmluva o postúpení pohľadávky uzavretá v rozpore s ustanovením § 525 ods. 2 Občianskeho zákonníka je absolútne neplatným právnym úkonom (§ 39 Občianskeho zákonníka). Návrh na určenie neplatnosti zmluvy o postúpení pohľadávky môže podať aj dlžník, ak preukáže, že má na tomto určení naliehavý právny záujem [§ 80 písm. c) O. s. p.]; nie je rozhodujúce, či mu postúpenie oznámil postupca alebo preukázal postupník.“*⁵²

⁴⁷ Podľa dôvodovej správy k § 220 Civilného sporového poriadku to je napr. hrubá nedbalosť, výnimočné okolnosti, zrejme bezúspešné uplatňovanie práva, verejný poriadok, hrubá neslušnosť, dôvody hodné osobitného zreteľa, celkom zjavná neprimeranosť útoku, hanobenie a pod.

⁴⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 16. decembra 2008, sp. zn. 2 M Cdo 20/2007.

⁴⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 28. októbra 2009, sp. zn. 4 Cdo 96/2008.

⁵⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 30. mája 2018 sp. zn. 6 Cdo 15/2017.

⁵¹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 28. septembra 2016 sp. zn. 5 Cdo 548/ 2015.

⁵² Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 28. januára 2009, sp. zn. 1 Cdo 76/2007.

R 47/2020: „Žalobca má naliehavý právny záujem na určení, či tu právo je alebo nie je podľa ustanovenia § 80 písm. c/ O. s. p. v znení účinnom do 30. júna 2016 (rovnako aj podľa § 137 písm. c/ C. s. p.) vtedy, ak je určovacia žaloba schopná odstrániť existujúcu neistotu medzi stranami sporu a poskytnúť pevný základ pre ich právny vzťah, za predpokladu, že túto neistotu nie je možné odstrániť iným prostriedkom ochrany práv.“⁵³

Pri posledných troch možno dodať len *nihil novi sub sole*.

Podobne to platí aj pre **výber častí z nepublikovaných súdnych rozhodnutí** s cieľom vytvoriť ustálenú rozhodovaciu prax dovolacieho súdu o naliehavom právnom záujme. Nie je vhodné vyberať tie časti, ktoré sú len všeobecnými pravidlami a neprinášajú konkrétne právne riešenie. Tak to urobil najvyšší súd pri výbere rozhodnutí v R 47/2020 a z posúdenia skutkového stavu týchto rozhodnutí potom vyplynula ich vnútorná skutková aj právna nekonzistencia, dokonca protirečivosť.

Za prínosné považujeme právne vety, ktoré **odhaľujú skutkový stav a exaktne určujú pravidlo relevantné na posúdenie naliehavého právneho záujmu**. Právna veta by napr. mala jasne stanoviť, či je možné žalovať neplatnosť záložnej zmluvy alebo treba žalovať existenciu záložného práva na nehnuteľnosti, alebo všeobecnejšie, či sú žaloby o neplatnosť právnych úkonov vôbec prípustné (právna otázka z konania sp. zn. 4 Cdo 89/2007), či je možné žalovať na určenie dobrovoľnej dražby⁵⁴ a/alebo úverových zmlúv, ak po tomto konaní bude nasledovať konanie o náhradu škody (právna otázka z konania sp. zn. 5 Obdo 51/2011), či je možné žalovať negatívnym určovacím petitom, že žalovaný je vlastníkom nehnuteľnosti, resp. že treba žalovať pozitívnym určovacím petitom a ktoré ďalšie skutočnosti sú pre toto posúdenie dôležité (právna otázka z konania sp. zn. 3 Cdo 112/2004) a pod. Takto by súdna judikatúra mohla poskytnúť oveľa väčšiu mieru predvídateľnosti súdnych rozhodnutí.

Tento prístup nie je v našom právnom prostredí nový. Z Vážneho zbierky súdnych rozhodnutí vyplýva, že práve tento prístup sa presadzoval pri tvorbe právnych viet v rokoch 1919 – 1945. Na ukážku ich niekoľko vyberáme:

Rozhodnutie z 12.5.1927, Rv I 88/27 (Vážny, č. 7056):

Nájemník má právni zájem na tom, by bylo zjištěno, že majiteli domu nepřísluší právo požadovati na něm obstarávání úklidu, požaduje-li to na něm a hrozí-li výpověď, bude-li to odepřeno.

Ke zvyklostem jest přihlížeti nejen tam, kde se jich zákon výslovně dovolává, nýbrž i tehdy, kdykoliv při výkladu vůle stran dlužno uvážiti všechny okolnosti, ze kterých lze souditi na domnělou vůli stran.

Ze zákona nelze vyvoditi povinnost nájemníka, by obstarával domovní úklid na svůj náklad. Nařídil-li majitel domu povinnost domovního úklidu nově vyhlášeným domovním řádem, jde o pouhý jednostranný projev, jímž nemohla býti nájemní smlouva změněna.

⁵³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 11. decembra 2019, sp. zn. 20bdoV/11/2019.

⁵⁴ Súčasná právna úprava žalobu o neplatnosť dražby pripúšťa, keďže jej prípustnosť vyplýva z osobitného predpisu (§ 21 ods. 2 zákona o dobrovoľných dražbách).

Rozhodnutie z 26.2.1931, Rv II 556/30, (Vážny č. 10573):

Jde o určení právního poměru, nikoliv jen skutečnosti, bylo-li žalováno o určení, že žalovaný nepronajal žalobci místnosti na určitý počet let.

Zásadně může i třetí osoba žalovati o určení právního poměru nebo práva, v němž sama není nebo jež jí nepřísluší, má-li zájem na jeho bezodkladném určení. Společník veřejné obchodní společnosti má právní zájem na tom, by byl určen právní poměr mezi žalovaným a veřejnou obchodní společností.

Rozhodnutie z 26. 1. 1933, Rv II 865/32 (Vážny č. 12288):

Určovací žaloba (§ 228 c. ř. s.) jest přípustná, nelze-li toho času vyšetřiti a určití výši škody, ale jen, jsou-li tu zvláštní okolnosti odůvodňující potřebu brzkého určení právního poměru nebo práva, zejména proto, že by jinak mohla býti straně způsobena škoda. Tím, že žalovaný nárok popírá, není nárok ten ohrožen. Právní zájem na brzkém určení není opodstatněn ani tím, že předpokladem úspěšného léčení tvrzené nervové choroby žalobcovy jest vyjasnění a rozřešení otázky, zda žalovaný jest povinen náhradou škody. Lhostejno, že škoda, již žalobce již utrpěl kromě onemocnění, jest tak malá, že nepřesahuje hranici pro věci nepatrné.

Rozhodnutie zo 6. 11.1930, Rv I 20/30 (Vážny, č. 10285):

Právní zájem žalobcův na určení (§ 228 c. ř. s.), že po soudním složení nepřijatého zbytku pohledávky zanikl právní poměr trvající do té doby mezi žalobcem a žalovaným, nepominul tím, že žalovaný podal na žalobce žalobu o plnění, vyvěrající z právního poměru, jehož se týkala též žaloba určovací. Žaloby určovací nevylučují zpravidla žaloby o plnění a naopak. Tam, kde rozsudek o žalobě o plnění (o žalobě určovací) učiní nutně zbytečným rozhodnutí o žalobě určovací (o žalobě o plnění), jest v prvním sporu spatřovati překážku pro zahájení nového sporu. Ústředna a filiálka (banky) jsou týměž právním podmětem.

Okrem problematiky odôvodňovania súdnych rozhodnutí a tvorby právnych viet sa ako problém javí aj **nesprávne citovanie** niektorých rozhodnutí, a to aj v nosnej staršej komentárovej literatúre, čo sa zrejme negatívne prejavilo v ich následnom preberaní. Napr. pomerne známy komentár od prof. Bajcuru⁵⁵ uvádza pod R 24/1987 nasledujúcu právnu vetu: V zmysle ustanovenia § 80 písm. b) O. s. p. možno návrhom na začatie konania uplatniť, aby sa rozhodlo o splnení povinnosti, ktorá vyplýva zo zákona, z právneho vzťahu alebo z porušenia práva; podľa ustanovenia § 80 písm. c) O. s. p. možno návrhom na začatie konania uplatniť, aby sa rozhodlo o určení, či tu právny vzťah alebo právo je alebo nie je, ak je na tom naliehavý právny záujem. Ide pritom len o pasáž z odôvodnenia tohto rozhodnutia, ktorá sa neprejavila v žiadnej z piatich! právnych viet tohto rozhodnutia. Podobne to platí aj vo vzťahu k R 24/1995.⁵⁶ Preto je o to viac žiaduce, aby sudy **nanovo posudzovali** nimi vyberané a ďalej používané súdne rozhodnutia.

⁵⁵ BAJCURA, A. a kol. *Občiansky súdny poriadok, I. diel. Komentár*. Bratislav: Eurounion, 1996, s. 135.

⁵⁶ BAJCURA, A. a kol. *Občiansky súdny poriadok, I. diel. Komentár*. Bratislava: Eurounion, 1996, s. 135.

Pravidlá tvorby ustálenej súdnej praxe o naliehavom právnom záujme by sme mohli **zhrnúť takto:**

Po prvé, základným predpokladom vytvárania a používania ustálenej rozhodovacej praxe o určitej právnej otázke je nájsť analógiu v skutkovom stave, pri určovacej žalobe primárne charakter a dôvod určenia.

Po druhé, všeobecné kritériá posudzovania naliehavého právneho záujmu treba v súdnych rozhodnutiach ďalej konkretizovať, a tak vytvárať jasnejšie a predvídateľnejšie pravidlá.

Po tretie, sudy musia dbať na kvalitu odôvodnení svojich rozhodnutí, najmä na zrozumiteľné prepojenie všeobecných pravidiel na konkrétny skutkový stav a tento postup vysvetliť odhalením jednotlivých myšlienkových krokov, no pri jasnom odlíšení skutkového zistenia a jeho právneho posúdenia (subsumpcia).

Po štvrté, pri tvorbe právnych viet a výbere častí súdnych rozhodnutí s cieľom vytvárať ustálenú rozhodovaciu prax treba dbať na ich dostatočnú výpovednú hodnotu tak, aby z nich vyplývali typové skutkové okolnosti a nosné argumenty pre prijatý záver súdu.

Po piate, pri posudzovaní naliehavého právneho záujmu sa netreba spoliehať na vybrané právne vety zo súdnych rozhodnutí a literatúry.

VII. ÚSTAVNÝ SÚD SLOVENSKEJ REPUBLIKY K POSUDZOVANIU USTÁLENEJ ROZHODOVACEJ PRAXE V SKUTKOVY ODLIŠNÝCH SITUÁCIÁCH TÝKAJÚCICH SA ROVNAKÉHO PRÁVNEHO INŠTITÚTU (PRÁVNEJ OTÁZKY)

Problematika tvorby ustálenej rozhodovacej praxe v skutkovo odlišných situáciách týkajúcich sa rovnakého právneho inštitútu sa netýka len naliehavého právneho záujmu. Napr. ak sa rozhodnutie týka vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov, súd vychádza zo všeobecných zásad, ktoré sú stanovené v § 150 Občianskeho zákonníka. Podľa neho platí, že *pri vyporiadaní sa vychádza z toho, že podiely oboch manželov sú rovnaké. Každý z manželov je oprávnený požadovať, aby sa mu uhradilo, čo zo svojho vynaložil na spoločný majetok, a je povinný nahradiť, čo sa zo spoločného majetku vynaložilo na jeho ostatný majetok. Ďalej sa prihliadne predovšetkým na potreby maloletých detí, na to, ako sa každý z manželov staral o rodinu, a na to, ako sa zaslúžil o nadobudnutie a udržanie spoločných vecí. Pri určení miery pričinenia treba vziať tiež zreteľ na starostlivosť o deti a na obstarávanie spoločnej domácnosti.* Je nepochybné, že pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva nepôjde o jednoduchý a jednotný skutkový stav. Majetkové vzťahy manželov majú rôzne skutkové rozdielnosti a práve s ohľadom na ne sa aj vytvára ustálená rozhodovacia prax. Preto sudy budú samostatne posudzovať napr. to, či obchodný podiel patrí do bezpodielového spoluvlastníctva manželov, alebo to, z akej hodnoty sa má vychádzať pri vyporiadaní členstva v bytovom družstve. V oboch skutkových situáciách sa bude vytvárať samostatná ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu, pre-

tože každá z nich vytvára inú právnu otázku o posudzovaní vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

Obdobne to platí napr. aj pri otázke začiatku plynutia subjektívnej premlčacej lehoty pri vydaní bezdôvodného obohatení. Podobne ako pri posudzovaní naliehavého právneho záujmu pri určovacej žalobe, aj bezdôvodné obohatenie môže pochádzať z nespočetného množstva skutkových situácií. Veď len Občiansky zákonník v § 451 vytvára štyri skutkové podstaty bezdôvodného obohatenia, ktoré tiež môžu byť zložené z rozdielnych skutkových okolností. Preto aj posudzovanie začiatku plynutia subjektívnej premlčacej lehoty bude naviazané na rôzne skutkové okolnosti. Problém s nesprávnym odkazovaním na ustálenú rozhodovaciu prax riešil aj Ústavný súd Slovenskej republiky v otázke začiatku plynutia premlčacej lehoty pri bezdôvodnom obohatení.⁵⁷ Podľa § 107 ods. 1 Občianskeho zákonníka *právo na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia sa premlčí za dva roky odo dňa, keď sa oprávnený dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu a kto sa na jeho úkor obohatil*. Súdny toto ustanovenie vo svojich rozhodnutiach vykladajú tak,⁵⁸ že *pre začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby je rozhodujúci deň, kedy sa oprávnený skutočne preukázateľne dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu, a kto sa na jeho úkor bezdôvodne obohatil. Oprávnený sa dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu a kto sa na jeho úkor obohatil, keď získa znalosť tých skutkových okolností, z ktorých je možné zodpovednosť za bezdôvodné obohatenie vyvodiť*.

Z analýzy jednotlivých rozhodnutí, ktoré takéto zdôvodnenie používajú, však vyplýva, že takto všeobecne nastavené kritériá umožňujú dospieť k rôznym záverom. Podme si však najskôr objasniť skutkový stav v spomínanom náleze ústavného súdu.

Vo veci prejednávanej ústavným súdom išlo o situáciu posudzovania začiatku plynutia premlčacej lehoty pri bezdôvodnom obohatení, ktoré malo svoj skutkový základ v uzatvorení zmluvy o spotrebiteľskom úvere, ktorá neobsahovala všetky zákonom vyžadované náležitosti, považovala sa za bezúročnú a bez poplatkov. V dôsledku toho dlžník veriteľovi zaplatil viac ako mal a dozvedel sa to až po prvej porade s právnikom, ktorý mu oznámil, že zmluva je bezúročná a bez poplatkov. Okresný súd za moment začiatku plynutia premlčacej lehoty považoval moment, keď sa sťažovateľ od svojho právneho zástupcu na porade dozvedel, že došlo k „preplateniu“ úveru, a teda k bezdôvodnému obohateniu žalovaného – veriteľa. Krajský súd, naopak tvrdil, že už momentom preplatenia sumy istiny nadobudol sťažovateľ vedomosť o vzniku bezdôvodného obohatenia na strane žalovaného – veriteľa, pretože príslušný zákon, ktorý určuje podmienky spotrebiteľských úverov, bol publikovaný v Zbierke zákonov a prezumuje sa jeho znalosť. Najvyšší súd dovolanie sťažovateľa odmietol s tým, že ide o právnu otázku vyriešenú a krajský súd sa od jej riešenia neodchýlil a poukázal na dve rozhodnutia, v ktorých mala byť táto otázka jednotne vyriešená, a to na rozhodnutie sp. zn. 3 Cdo 169/2017,

⁵⁷ Nález US SR sp. zn. I. US 51/2020.

⁵⁸ Napr. rozhodnutie NS SR sp. zn. 1 Cdo 67/2011, sp. zn. 5 Cdo 121/2009, 2 Cz 35/77 popisované ďalej v texte.

ktoré odkazuje na rozhodnutie sp. zn. 1 Cdo 67/2011⁵⁹, a na rozhodnutie sp. zn. 5 Cdo 121/2009.⁶⁰

Ústavný súd však dospel k záveru, že rozhodnutia najvyššieho súdu sp. zn. 3 Cdo 169/2017 (a v ňom odkazované rozhodnutie sp. zn. 1 Cdo 67/2011) a sp. zn. 5 Cdo 121/2009 síce riešia problematiku posúdenia začiatku plynutia subjektívnej premĺčacej doby pre vydanie bezdôvodného obohatenia, ale nedávajú odpoveď na dovolateľom nastolenú právnu otázku. Najvyšším súdom uvádzané rozhodnutia vychádzajú z odlišného skutkového a právneho základu, ako to je v prejednávanej veci, nezohľadňujúc jej podstatu ani podstatné osobitosti významné pre rozhodnutie o tejto otázke. V konaní sp. zn. 1 Cdo 67/2011 nebola preukázaná existencia akejkoľvek zmluvy a medzi stranami sporu nešlo o spotrebiteľský spor. V konaní sp. zn. 5 Cdo 121/2009 taktiež nešlo o spotrebiteľský spor, k uzavretiu zmluvy medzi stranami sporu síce došlo, súd však konštatoval jej neplatnosť a pri posúdení začiatku subjektívnej premĺčacej lehoty súd vychádzal z toho, že tá začala plynúť najneskôr momentom právoplatnosti rozhodnutia súdu o neplatnosti kúpnej zmluvy, v konaní teda nebolo riešené, či žalovaná už v čase uzavretia zmluvy mala alebo mohla mať vedomosť o jej neplatnosti. Preto nemožno uzavrieť, že predmetné rozhodnutia riešia právnu otázku, ktorá je predmetom sťažovateľovho dovolania.

Podstatná je ale správna pripomienka ústavného súdu (bod 47 a 48), že aj sporové strany, aj všetky rozhodujúce súdy v tejto veci (okresný, krajský a najvyšší súd) sa zhodujú na tom, „že rozhodujúcim okamihom pre určenie začiatku plynutia subjektívnej premĺčacej doby pri nároku na vydanie bezdôvodného obohatenia je nadobudnutie skutočnej vedomosti oprávneného subjektu o vzniku bezdôvodného obohatenia a o tom, kto sa bezdôvodne obohatil, je správny. Tento záver nerozporuje ani sám sťažovateľ, ani okresný súd a krajský súd a napokon ani najvyšší súd. Všetky súdy tak v podstate vychádzajú z rovnakej premisy, avšak ju na konkrétny skutkový stav

⁵⁹ V rozhodnutí sp. zn. 1 Cdo 67/2011 išlo o žalobu o zaplatenie sumy vo výške 70 000 Sk z titulu vrátenia pôžičky. Žalobca poukazoval na to, že žalovanej poukázal sumu 100 000 Sk a tá aj začala sumu splácať v splátkach po 10 000 Sk. Žalobcom tvrdená existencia zmluvy o pôžičke však v konaní preukázaná nebola a preukázaný nebol ani iný dôvod plnenia, preto bol nárok posúdený ako nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia (plnenie bez právneho dôvodu). Najvyšší súd konštatoval, že pre začiatok plynutia subjektívnej premĺčacej doby je rozhodujúci deň, kedy sa oprávnený skutočne preukázateľne dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu, a kto sa na jeho úkor bezdôvodne obohatil. Oprávnený sa dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu a kto sa na jeho úkor obohatil, keď získa znalosť tých skutkových okolností, z ktorých je možné zodpovednosť za bezdôvodné obohatenie vyvodíť. Žalobca poukázal čiastku žalovanej 28. augusta 2006 a podľa názoru najvyššieho súdu týmto dňom začala žalobcovi plynúť i dvojročná subjektívna premĺčacia doba v zmysle § 107 ods. 1 Občianskeho zákonníka. Žalobca v konaní nepreukázal právny dôvod poskytnutia plnenia, teda od počiatku išlo o plnenie bez právneho dôvodu, a teda už v tomto okamihu boli žalobcovi známe všetky skutkové okolnosti potrebné na podanie žaloby o vydanie bezdôvodného obohatenia.

⁶⁰ V rozhodnutí najvyššieho súdu sp. zn. 5 Cdo 121/2009 išlo o situáciu, keď bolo predmetom konania vydanie bezdôvodného obohatenia užívaním nehnuteľností žalovanou bez právneho dôvodu za obdobie od 21. apríla 2001 do 30. júna 2007. Najvyšší súd konštatoval, že pre začiatok plynutia dvojročnej subjektívnej premĺčacej doby je rozhodný deň, kedy sa oprávnený v konkrétnom prípade skutočne dozvie o tom, že došlo na jeho úkor k získaniu bezdôvodného obohatenia, a kto ho získal. Rozhodujúce je zistenie skutkového stavu. V konaní bolo ustálené, že žalobkyňa sa dozvedela o tom, že žalovaná nehnuteľnosti užíva bez právneho dôvodu, najneskôr právoplatnosťou rozsudku súdu, ktorým bola kúpna zmluva týkajúca sa žalovanou užívaných nehnuteľností vyhlásená za neplatnú, a to k 21. aprílu 2001. Ak žalobu podala 14. júna 2005, nemohol jej súd priznať bezdôvodné obohatenie za užívanie nehnuteľností za obdobie pred 14. júnom 2003.

rozdielne aplikujú. Posúdenie skutočnej vedomosti o tom, že došlo k bezdôvodnému obohateniu, sa posudzuje vždy podľa konkrétnych skutkových okolností. Ústavný súd je toho názoru, že v tomto ohľade iste existujú **určité typové situácie** (typové skutkové okolnosti), pre posúdenie ktorých možno používať skoršiu rozhodovaciu prax dovolacieho súdu. Skutkové okolnosti sťažovateľovho prípadu však **nie sú typovo obdobné** ako skutkové okolnosti rozhodnutí, na ktoré poukazuje najvyšší súd“.

Ústavný súd dodáva, že v predmetnom konaní išlo teda „o špecifický predpoklad vzniku bezdôvodného obohatenia. Jeho základ je daný porušením zákona už v priebehu kontraktácie fazy, pričom však toto porušenie nemá vplyv na platnosť spotrebiteľskej zmluvy ako takej. Ide teda o ďalší typ skutkových okolností, ktoré **treba vzhľadom na už uvedené špecifiká posúdiť najvyšším súdom nanovo**“. Ústavný súd teda uzavrel, že rozhodnutia najvyššieho súdu sp. zn. 1 Cdo 67/2011 a sp. zn. 5 Cdo 121/2009 nedávajú odpoveď na spornú otázku začiatku plynutia subjektívnej premlčacej lehoty v tomto skutkovom prípade.

Aj v tomto prípade sa v jednotlivých súdnych rozhodnutiach notoricky opakuje, že začiatok plynutia subjektívnej premlčacej doby je rozhodujúci deň, kedy sa oprávnený skutočne preukázateľne dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu, a kto sa na jeho úkor bezdôvodne obohatil. Oprávnený sa dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu a kto sa na jeho úkor obohatil, keď získa znalosť tých skutkových okolností, z ktorých je možné zodpovednosť za bezdôvodné obohatenie vyvodiť.

Posudzovanie subjektívnej skutočnej vedomosti však súdy ďalej nerozvíjajú, napr. či ňou je aj publikácia zákona v Zbierke zákonov, nezaoberajú sa tým, že ak spotrebiteľ mal mať vedomosť o bezdôvodnom obohatení z titulu publikácie zákona o spotrebiteľských úveroch v Zbierke zákonov, prečo potom paradoxne toto bezdôvodné obohatenie veriteľovi platil. Bez zohľadnenia týchto skutkových špecifik sa judikatúra v iných skutkových okolnostiach ďalej nevytvára.

Používanie všeobecných pravidiel je potom kontraproduktívne, pretože sa pomocou nich môže dospieť k akémukoľvek výsledku. Veľmi nedôveryhodne potom vyznieva, ak súdy vo svojich rozhodnutiach citujú iné rozhodnutia, ktoré v nich uvádzajú tieto všeobecné pravidlá, avšak dospievajú k presne opačným záverom. Príkladom toho, je aj najvyšším súdom odkazované rozhodnutie sp. zn. 1 Cdo 67/2011, ktoré vo svojom odôvodnení odkazuje na Zborník IV. býv. najvyššieho súdu, Praha 1986, s. 649 (ide o rozhodnutie najvyššieho súdu sp. zn. 2 Cz 35/77 zo 17. februára 1978,)), kde paradoxne najvyšší súd posúdil obdobnú situáciu presne opačne.

VIII. ZÁVEREČNÉ ZHRNUTIE

1. Pojem *naliehavý právny záujem* nie je normatívne v zákone definovaný. Jeho obsah preto určuje právna veda a súdna judikatúra. Doposiaľ sa v týchto prameňoch vytvorilo niekoľko základných kritérií (definícií), ako posudzovať naliehavý právny záujem. Ide však o kritériá všeobecné. Preto právne vety obsahujúce len tieto všeobecné kritériá samy

osebe veľmi ťažko vytvoria ustálenú rozhodovaciu prax o otázkach naliehavého právneho záujmu.

2. Naliehavý právny záujem sa zisťuje v konaniach o určovacích žalobách. V tomto kontexte môžeme hovoriť o nasledujúcich skupinách určovacích žalôb:

1. *Určovacia žaloba ako prevencia pred porušením práva*

Určovacia žaloba je vhodným procesným nástrojom v prípadoch, ak právo (zatiaľ) nebolo porušené, ale je ohrozené alebo neisté. Určovací výrok potom vytvorí istotu v právnom vzťahu sporových strán a predíde sa porušeniu práva. Preto hovoríme, že určovacia žaloba má *preventívnu funkciu*. Doktrínu preventívneho charakteru určovacej žaloby nemožno absolutizovať, a teda neplatí bezvýnimčne

2. *Určovacia žaloba ako prostriedok na odstránenie rozporov strán za stavu, ak už k porušeniu práva došlo*

Určovacia žaloba nemusí stratiť zmysel ani v situáciách, keď už právo bolo porušené (nebude teda plniť preventívnu funkciu) a žalobca má k dispozícii aj žalobu na plnenie. Určovacia žaloba bude prípustná, ak

- a) vhodne koncipovaný určovací petit môže pomôcť *predísť ďalším sporom* (nie však vtedy, ak by došlo len k množeniu sporov),
- b) sa určovacím výrokom *vytvorí pevný a široký základ* právneho vzťahu medzi stranami, najmä ak sa vytvorí základ pre budúce a ďalšie nové nároky žalobcu
- c) ak žalobou na plnenie *nie je možné vyriešiť celý obsah* a dosah právneho vzťahu medzi sporovými stranami.

3. *Určovacia žaloba, ak ju predpokladá osobitný predpis.*

Podanie určovacej žaloby umožňuje priamo zákon, čím sa vytvára nevyvrátiteľná domnienka, že naliehavý právny záujem je daný.

4. *Výrok o určovacej žalobe ako podklad na zápis práva do osobitného registra.*

Samostatnú skupinu určovacích žalôb tvoria tie, ktorými sa sleduje zápis práva v osobitnom registri. Inak povedané, určovací výrok je podkladom na zápis daného práva do príslušného registra.

5. *Určovacia žaloba ako prostriedok na odstránenie rozporov strán za stavu, ak žalobca nemá k dispozícii žalobu na plnenie*

Naliehavý právny záujem žalobcu v týchto prípadoch nemožno vylúčiť, ale zároveň nemožno len z okolnosti, že nemôže podať inú žalobu tvrdiť, že má naliehavý právny záujem na určení. Touto kategóriou žalôb sa osobitne súdy doposiaľ významne nezaoberali.

3. Keďže predmetom určovacích žalôb môže byť široké spektrum skutkových situácií, aj ustálenú rozhodovaciu prax, či pri danom určení je alebo nie je daný naliehavý právny záujem, treba **vytvárať typovo, a to podľa podobných (analogických) skutkových situácií**. Základným predpokladom vytvárania ustálenej rozhodovacej praxe o určitej právnej otázke je totiž práve nájdenie **analogie v skutkovom stave**. Následne treba všeobecné kritériá posudzovania naliehavého právneho záujmu v súdnych rozhodnutiach ďalej konkretizovať, a tak vytvárať jasnejšie a predvídateľnejšie pravidlá.

4. Neduhom súdnej praxe je, že súčasné právne vety sú natoľko všeobecné, že sa potom dajú aplikovať na širokú škálu skutkových situácií a umožňujú dospieť prakticky k akémukoľvek záveru, a to aj k protichodnému záveru v rovnakej skutkovej situácii. Tento prístup je kontraproduktívny. V tom sú inšpiratívne právne vety z Vážneho zbierky, z ktorých bolo jasné, akú skutkovú situáciu riešia.
5. Všeobecnosť používaných právnych viet potom vedie k vytváraniu tzv. *judikatórnych koláží*. To znamená, že pri odôvodňovaní danosti naliehavého právneho záujmu sú odôvodnenia súdnych rozhodnutí zahŕtené citovaním notoricky známych všeobecných kritérií (definícií) o posudzovaní danosti naliehavého právneho záujmu. Preto sa pri posudzovaní naliehavého právneho záujmu netreba spoliehať na vybrané právne vety zo súdnych rozhodnutí a literatúry, ale ich použiteľnosť nanovo a samostatne vyhodnotiť podľa v nich zisteného skutkového stavu.
6. V súdnych rozhodnutiach by mali sudy dbať na zrozumiteľné prepojenie všeobecných pravidiel danosti naliehavého právneho záujmu na konkrétny skutkový stav a tento postup vysvetliť odhalením jednotlivých myšlienkových krokov. Pri tvorbe právnych viet a výbere častí súdnych rozhodnutí s cieľom vytvárať ustálenú rozhodovaciu prax treba dbať na ich dostatočnú výpovednú hodnotu tak, aby z nich vyplývali typové skutkové okolnosti a nosné argumenty pre prijatý záver súdu.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

- BAJCURA, A. a kol. *Občiansky súdny poriadok, I. diel. Komentár*. Bratislava: Eurounion, 1996.
- BOBEK, M, KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*, 2. vydanie. Praha: Auditorium, 2013.
- FICOVÁ, S., ŠTEVČEK, M. a kol. *Občianske súdne konanie*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010.
- HORA, V. *Československé civilní právo procesní. Díl II. Řízení před soudy první stolice*. 3. vydanie. Praha 1932.
- MORAVČÍKOVÁ, A. *Judikatura a pojem ustálená rozhodovací prax. Bulletin slovenskej advokácie*, 11/2016.
- PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013.
- SVOBODA, ŠÍNOVÁ, HAMULÁKOVÁ a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. C. H. Beck, Praha 2014.
- ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016.
- WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 3. vydanie. Praha: Linde, 2004.
- Zborníky nejvyšších soudů č. I, II. a IV vydaných SEVT Praha, vydané v letech 1974, 1980 a 1986.

Katarína Gešková (ed.)

ŽALOBNÉ PRÁVO

ZBORNÍK Z MEDZINÁRODNÉHO
VEDECKÉHO KONGRESU
TRNAVSKÉ PRÁVNICKÉ DNI

Zodpovedný redaktor: Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie: Jana Janíková
Obálka: Marek Petržalka

Pre Právnickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave
vydalo Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity
a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 326. publikáciu.
Vytlačila VEDA, vydavateľstvo SAV.

ISBN 978-80-568-0234-2
ISBN 978-80-568-0233-5 (on-line)